

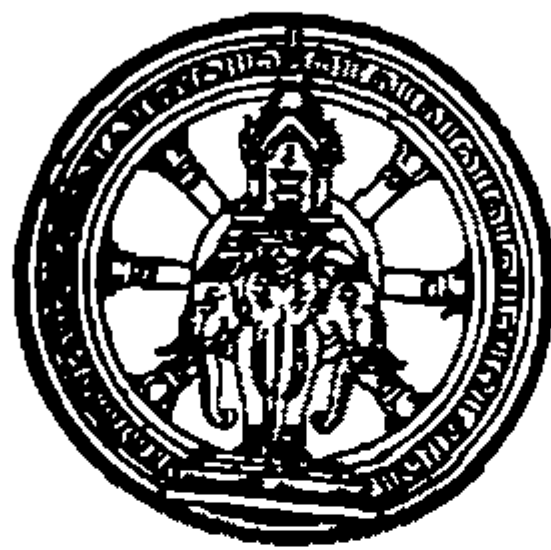
พระไตรปิฎก
มหาวัดถาวรน้อย ๕๐๐๐ กัณฑ์

พระสุตตันตปิฎก
ขุ. อรรถกถา
เล่ม ๓

พระไตรปิฎก มหาวัดถาวรน้อย ๕๐๐๐ กัณฑ์

เท่าพระพุทธศาสนาอายุกาล ๕๐๐๐ ปี ใหญ่ที่สุดในโลก

พระสูตรตันตปิฎก

พร้อมทั้งบาลี อรรถกถา ฎีกา และธัมมัตถาธิบาย
เล่มที่ ๓ (นับอันดับรวม ๓ ปิฎก เป็นเล่มที่ ๕๐ ใน ๑๐๐ เล่ม)

คัมภีร์ที่ ๕ ขุททกนิกาย พระธรรมบท

เล่มที่ ๑ ถึง ๑๐ เป็นพระวินยปิฎก เล่มที่ ๑๑ ถึง ๔๖ เป็นพระสูตรตันตปิฎก

เล่มที่ ๔๗ ถึง ๑๐๐ เป็นพระอภิธรรมปิฎก (รวม ๓ ปิฎกมี ๕๐ คัมภีร์)

(รวม ๕๐๐๐ กัณฑ์จบ แบ่งเป็น ๑๐๐ เล่ม จบบริบูรณ์)

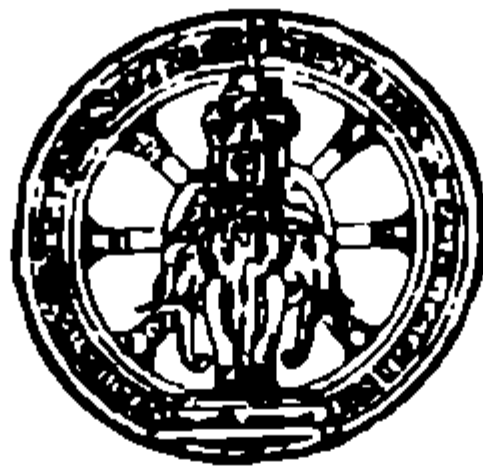
โดย ปู่ แสงฉาย อเนกการาม

สำนักงาน สุก ส. ธรรมภักดี สงวนลิขสิทธิ์

สร้างอักขระตัวหนึ่ง

มีผลานิสงส์เท่ากับสร้างพระพุทธรูปองค์หนึ่ง

ถ้อยแถลงกิจการพิมพ์

พระไตรปิฎกแปล มหาวิศดารนัย ๕๐๐๐ กัณฑ์ รวม ๑๐๐ เล่ม จบบริบูรณ์ชุดนี้
หลังจากสำนักงานได้พิมพ์ครบจบบริบูรณ์แล้ว บรรดาท่านพุทธศาสนิกชนทุกชั้น
ทุกเพศ ทุกวัย เมื่อได้อ่านแล้ว ล้วนพอใจเป็นอันมาก เพราะมีการแปลทั้งบาลี
พระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกาพระไตรปิฎก บางแห่งยังเดิมฉบับมคธภาษาไว้ในที่
แห่งเดียวกันพร้อม ยังเป็นการสะดวกแก่ผู้ศึกษา ผู้ค้นคว้าหาประมาณมิได้ จึงนิยม
สร้างไว้ประจำวัด ประจำห้องสมุด มากมายเป็นประวัติการณ์ของประเทศ

ขอได้รับความเคารพอย่างสูง

จาก

(สม พ่วงภักดี)

และ

(ทัศนีย์ พ่วงภักดี)

สารบาญ คัมภีร์ขุททกนิกาย พระธรรมบท เล่ม ๓
(คัมภีร์ขุททกนิกาย พระธรรมบทนี้ มี ๕ เล่ม ๆ นี้เป็นเล่มที่ ๕๐ ใน ๑๐๐ เล่ม)

กัณฐกัณ	๑๐๑	ว่าด้วยเรื่องพระมหากัสสปเถระเจ้า	๑
		บุพจริยาของพระมหากัสสปเถระเจ้า	๔
กัณฐกัณ	๑๐๒	ว่าด้วยเรื่องพระเพชฌัญญุสเถระเจ้า	๕
		การสะสมและไม่สะสม	๑๐
กัณฐกัณ	๑๐๓	ว่าด้วยเรื่องพระอนรุทธเถระเจ้า เป็นต้น	๑๓
		เรื่องพระมหากัจจายนเถระเจ้า	๑๕
		เรื่องพระสารีบุตรเถระเจ้า	๑๘
กัณฐกัณ	๑๐๔	ว่าด้วยเรื่องพระคัสสปเถระเจ้า	๒๐
		ความสงบกาย วาจา ใจ	๒๔
กัณฐกัณ	๑๐๕	ว่าด้วยเรื่องพระสารีบุตรเถระเจ้า	๒๖
		คำว่า อสุสทโท เป็นต้น	๓๐
กัณฐกัณ	๑๐๖	ว่าด้วยเรื่องพระขทรวนียเรวตเถระเจ้า	๓๒
		ชื่อน้องหญิงน้องชายของพระสารีบุตรเถระเจ้า	๓๓
		พระพุทธเจ้ากับเหล่าพระสาวกเสด็จไปเยี่ยมพระขทริ	๓๕
กัณฐกัณ	๑๐๗	ว่าด้วยเรื่องบุพกรรมของพระสวลีเถระเจ้า	๓๘
		อานิสงส์ถวาทรงทำ	๔๑
กัณฐกัณ	๑๐๘	ว่าด้วยเรื่องหญิงคนหนึ่ง	๔๔
		มารยาหญิง ๔๐	๔๘
กัณฐกัณ	๑๐๙	ว่าด้วยเรื่องโจรฆาต ชื่อว่า คัมพทาสี	๕๐
		นายโจรฆาตขึ้นไปในสวรรค์ได้ด้วยอานิสงส์ทั้งธรรม	๕๓
กัณฐกัณ	๑๑๐	ว่าด้วยเรื่องพระทวารัจริยเถระเจ้า	๕๖
		พรหมลงมาบอกพระพาหิยทวารัจริยะให้ไปเฝ้าพระพุทธเจ้า	๕๘
กัณฐกัณ	๑๑๑	ว่าด้วยเรื่องนางกณฺฑกเกสรี	๖๒
		พระสารีบุตรแก้ปัญหานางปริพาชกา	๖๗

กัณฑ์ที่ ๑๑๒	ว่าด้วยเรื่องพราหมณ์ผู้ถามสิ่งที่ไม่มียะโยชน์	๖๘
	เรื่องกฤททาลกบัตเทค	๗๒
กัณฑ์ที่ ๑๑๓	ว่าด้วยเรื่องพราหมณ์ผู้เป็นสูงของพระสารีบุตรเถรเจ้า	๗๕
	ตัวอย่างผู้ถวายบังจย ๘ แล้วได้สุข	๗๗
กัณฑ์ที่ ๑๑๔	ว่าด้วยเรื่องพราหมณ์ผู้เป็นหลานของพระสารีบุตร	๘๑
	ตัวอย่างผู้ได้ผลแห่งการใส่บาตรบังจยนั้น เป็นต้น	๘๕
กัณฑ์ที่ ๑๑๕	ว่าด้วยเรื่องพราหมณ์ผู้เป็นสหายของพระสารีบุตร	๘๘
	อานิสงส์แห่งการกราบไหว้ เป็นต้น	๙๐
กัณฑ์ที่ ๑๑๖	ว่าด้วยเรื่องอายุวัฒนกุมาร	๙๓
	พร ๘ ประการ	๙๖
กัณฑ์ที่ ๑๑๗	ว่าด้วยเรื่องสังกัจจสามเณร	๑๐๐
	ภิกษุ ๑๐ รูป ถูกโจรขโมยไปฆ่า	๑๐๔
กัณฑ์ที่ ๑๑๘	ว่าด้วยเรื่องสังกัจจสามเณร	๑๐๖
	สังกัจจสามเณรทรมานพวกโจร	๑๐๗
	พวกโจรยอมบวช	๑๐๘
กัณฑ์ที่ ๑๑๙	ว่าด้วยเรื่องพระขานโกณฑัญญเถรเจ้า	๑๑๒
	พวกโจรยอมบวชด้วยความเลื่อมใสต่อพระเถรเจ้า	๑๑๔
กัณฑ์ที่ ๑๒๐	ว่าด้วยพระกัสสปมหาเถรเจ้า	๑๑๘
	โทษแห่งอกุศลวิคก ๓	๑๒๒
กัณฑ์ที่ ๑๒๑	ว่าด้วยเรื่องนางปฐาจารา	๑๒๔
	บุพพกรรมของนางปฐาจารา	๑๒๘
กัณฑ์ที่ ๑๒๒	ว่าด้วยเรื่องนางปฐาจารา (ต่อ)	๑๓๐
	นางปฐาจาราสำเร็จพระอรหัต	๑๓๑
กัณฑ์ที่ ๑๒๓	ว่าด้วยเรื่องนางกิสาโคตมิ	๑๓๕
	นางกิสาโคตมิออกบวรพชาสำเร็จพระอรหัต	๑๓๘
กัณฑ์ที่ ๑๒๔	ว่าด้วยเรื่องนางพหุปัตติกาเถรี	๑๔๐
	โทษแห่งการบกพร่องทั้งหมดให้แก่บุตร ธิดา	๑๔๓

ภาค ๕

กัณฑ์ที่ ๑๒๕	ว่าด้วยเรื่องอุเทศสาธุการพราหมณ์	๑๔๗
	อุเทศสาธุการพราหมณ์ได้เห็นผลบุญปัจจุบัน	๑๔๘
กัณฑ์ที่ ๑๒๖	ว่าด้วยเรื่องพระโศภนและเรื่องนางเทวธิดา	๑๕๓
	เรื่องนางเทวธิดา	๑๕๕
กัณฑ์ที่ ๑๒๗	ว่าด้วยเรื่องอนาถบิณฑิกเศรษฐี	๑๕๖
	เทวดาช่วยอนาถบิณฑิกะให้กลับรวยอีก	๑๖๒
กัณฑ์ที่ ๑๒๘	ว่าด้วยภิกษุผู้ไม่สำรวมบริวาร	๑๖๖
	เรื่องเศรษฐีคนเฒ่า	๑๖๘
กัณฑ์ที่ ๑๒๙	ว่าด้วยเรื่องพ่อค้ามัทรีพยอม	๑๖๒
	สาธกอุทกัมมวิภังคสูตร	๑๗๖
กัณฑ์ที่ ๑๓๐	ว่าด้วยเรื่องกุกกุฏมิต	๑๗๘
	เสด็จไปโปรดนายกุกกุฏมิต	๑๘๐
กัณฑ์ที่ ๑๓๑	ว่าด้วยเรื่องนายพรานสนั่น	๑๘๔
	เรื่องอดีตของนายพรานสนั่น	๑๘๖
กัณฑ์ที่ ๑๓๒	ว่าด้วยเรื่องพระคิสสเถระเจ้า	๑๙๐
	เรื่องบุคคล ๓ คน ที่ได้รับผลกระทบ	๑๙๓
กัณฑ์ที่ ๑๓๓	ว่าด้วยเรื่องพระเจ้าสุปพุทธสักยะ	๑๙๘
	สุปพุทธสักยะถูกแผ่นดินสูบ	๒๐๐
	พุทธกิจ ๕	๒๐๑
กัณฑ์ที่ ๑๓๔	ว่าด้วยเรื่องภิกษุผู้พหุคดีย ๒ เรื่อง	๒๐๔
	ทรงสอนให้รู้จักนึกถึงอกเขาอกเรา	๒๐๗
กัณฑ์ที่ ๑๓๕	ว่าด้วยเรื่องเด็กหลายคนด้วยกัน	๒๑๑
	อานิสสแห่งการงดเว้นจากปาณาติบาต	๒๑๓
	เรื่องพระโกณฑธานเถระเจ้า	๒๑๔
กัณฑ์ที่ ๑๓๖	ว่าด้วยเรื่องพระโกณฑธานเถระเจ้า (ต่อ)	๒๑๘

	อติศประวัติของพระโกณฑธานเถรเจ้า	๒๒๐
กัณฑ์ที่ ๑๓๗	ว่าด้วยเรื่องอุโบสถและเรื่องเปรตงูเห่า	๒๒๔
	เรื่องเปรตงูเห่า	๒๒๗
กัณฑ์ที่ ๑๓๘	ว่าด้วยเรื่องพระมหาโมคคัลลาน์ถูกโจรฆ่า	๒๓๐
	บุพกรรมของพระมหาโมคคัลลาน์	๒๓๓
กัณฑ์ที่ ๑๓๙	ว่าด้วยเรื่องภิกษุผู้มีบริวารมาก	๒๓๗
	เรื่องอติศของภิกษุผู้มีบริวารมาก	๒๓๘
	เทวกรรม	๒๔๑
กัณฑ์ที่ ๑๔๐	ว่าด้วยเรื่องสันตติมหาอำมาตย์	๒๔๓
	อติศประวัติของสันตติมหาอำมาตย์	๒๔๕
	พระอนนท์ให้ทารกเชิญโจรบรรพชา	๒๔๘
กัณฑ์ที่ ๑๔๑	ว่าด้วยเรื่องสุขสามเณร	๒๕๐
	สัมปทา ๕ ที่ให้เห็นผลบุญปัจจุบัน	๒๕๕
กัณฑ์ที่ ๑๔๒	ว่าด้วยเรื่องสุขสามเณร (ต่อ)	๒๕๖
	สุขสามเณรสำเร็จพระอรหันต์	๒๖๐
กัณฑ์ที่ ๑๔๓	ว่าด้วยเรื่องสหายนางวิสาขาและเรื่องนางสิริมา	๒๖๐
	เรื่องนางสิริมา	๒๖๔
กัณฑ์ที่ ๑๔๔	ว่าด้วยเรื่องภิกษุผู้เข้าใจว่าคนสำเร็จ	๒๖๘
	เรื่องนางรูปนันทาเถรี	๒๗๐
	บุคคล ๔ จำพวก	๒๗๑
กัณฑ์ที่ ๑๔๕	ว่าด้วยเรื่องพระนางมัลลิกา	๒๗๕
	เรื่องพระโสฬหทัย	๒๗๘
กัณฑ์ที่ ๑๔๖	ว่าด้วยเรื่องพระโสฬหทัย (ต่อ)	๒๘๐
	อเนกชาติสังสาร	๒๘๒
	เรื่องบุตรเศรษฐีผู้มีทรัพย์มาก	๒๘๔

ภาค ๖

กัณฑ์ที่ ๑๔๒	ว่าด้วยเรื่องโพธิราชกุมาร	๒๘๓
	บุพกรรมของโพธิราชกุมาร	๒๘๔
กัณฑ์ที่ ๑๔๔	ว่าด้วยเรื่องพระอุปนันทะ เป็นต้น	๒๘๕
	เรื่องพระปธานิกคิสสเถรเจ้า	๒๘๖
กัณฑ์ที่ ๑๔๕	ว่าด้วยเรื่องพระกุมารกัสสป	๓๐๐
	อศุตา หิ อศุคโน นวโถ	๓๐๔
กัณฑ์ที่ ๑๕๐	ว่าด้วยเรื่องมหากาลอุบาสก	๓๐๖
	บุพกรรมของมหากาลอุบาสก	๔๐๗
	เรื่องพระเทวทัต	๔๐๘

พระสูตรตันตปิฎกมหาวิถการนัย

พระสูตรตันตปิฎก มี ๕ คัมภีร์ ๓๘๐๐ กัณฑ์ จบ
เฉพาะ คัมภีร์ที่ ๕ ขุททกนิกาย พระธรรมบท
มี ๒๕๐ กัณฑ์ (แบ่งเป็น ๕ เล่มจบ)

กัณฑ์ที่ ๑๐๑

คัมภีร์ขุททกนิกาย พระธรรมบท
ว่าด้วยเรื่องพระมหากัสสปเถระเจ้า

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ
อุยฺยบูลฺลชนฺตฺติ อิมํ ชมฺมเทสนํ สุตฺวา เวหฺวเน วิหรนฺโต
มหากัสสปเถโร อารพฺภ กเลสิ
เอกสฺมิํ หิ สมฺเบ สุตฺวา ราชคฺเห วุตฺตวสุโสติ.
ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงเรื่องพระมหากัสสปเถระเจ้า ตามคัมภีร์
พระธรรมบท สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และ
พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอดกาลนาน ตามสมควรแก่เวลา

เรื่องพระมหากัสสปเถระเจ้า

ดำเนินความตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดา
ประทับอยู่ที่พระเชตวันาราม ทรงปรารภพระมหากัสสปเถระเจ้า ให้เป็นต้นเหตุ
จึงตรัสพระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า อุยฺยบูลฺลชนฺตฺติ ดังนี้

คือ ในคราวหนึ่ง สมเด็จพระบรมศาสดาจำพรรษาอยู่ที่กรุงราชคฤห์
แล้วให้บอกแก่ภิกษุทั้งหลายว่า เราจักจาริกไปในเวลาล่วงถึงเดือน ๕

ได้ยินว่า การบอกภิกษุทั้งหลายว่า เราจักจาริกไปในเวลาล่วงถึงเดือน คัมภีร์
ด้วยทรงดำริว่า ภิกษุทั้งหลายจักได้กระทำกิจต่าง ๆ มีระบบบาตร ย้อมจีวร
เป็นคັນของตน แล้วจักไปสบาย ดังนี้ เป็นธรรมเนียมของพระพุทธเจ้า
ทั้งหลาย ผู้มีพระประสงค์จะจาริกไปภิกษุทั้งหลาย ๆ ก็ภิกษุ
ทั้งหลายกระทำกิจต่าง ๆ มีระบบบาตรเป็นคັນของตนอยู่ ฝ่ายพระมหา-
กัสสปเถระเจ้าก็ชักจูง

ภิกษุทั้งหลายจึงคิดเขียนขึ้นว่า เหตุไรพระเถระเจ้าจึงชักจูงเอง
คนในเมืองนี้ทั้งในและนอกเมืองมีอยู่ถึง ๑๘ โกฏิ ในคน ๑๘ โกฏินี้
พวกใดไม่ใช่นุญาติของพระเถระ พวกนั้นก็เป็นผู้ชั่วช้า พวกใดไม่ใช่อุ-
ชฺฐากพวกนั้นก็เป็นผู้ชั่วช้า คนทั้งหลายกระทำความนับถือ ความเคารพ
พระเถระเจ้าด้วยปัจจัย ๔ อย่าง พระเถระเจ้าจักละอุปการะถึงเพียงนี้ไปก็
ไหน ถึงไปก็จักไปไม่พ้นชอกเขามาปะมาทะ ฯ ได้ยินว่า สมเด็จพระ
บรมศาสดาเสด็จไปถึงชอกแห่งใด แล้วตรัสบอกภิกษุทั้งหลายให้
กลับไปอีกว่า เธอทั้งหลายจงกลับจากที่นี่ เธอทั้งหลายอย่าปะมาทะ
ชอกนั้นเรียกว่าชอกมาปะมาทะ ซึ่งแปลว่า ชอกอย่าปะมาทะ คำนั้นเรา
กล่าวหมายคำนี้ ฯ ฝ่ายสมเด็จพระชินศรีศาสดา เมื่อจะเสด็จจาริกไป
ได้ทรงดำริว่า ในเมืองนี้มีมนุษย์ถึง ๑๘ โกฏิ อยู่ทั้งภายในและภายนอก
ภิกษุทั้งหลายควรไปในที่เข้างมกล และไม่ใช่มงกล ของมนุษย์ทั้งหลาย
เราไม่อาจทำให้วิหาว้างเปล่าได้ เราจะให้ใครกลับไป ฯ ครั้งนั้น ก็
ทรงดำริว่า คนเหล่านี้เป็นญาติและอุชฺฐากของกัสสป เราควรให้กัสสป
กลับไป ฯ จึงตรัสบอกพระเถระเจ้าว่า กัสสป เราไม่อาจทำให้วิหาว้างเปล่าได้
คนทั้งหลายย่อมต้องการภิกษุ ในคราวมงกลและไม่ใช่มงกล เธอจงกลับกับ
บริวารของเธอ ฯ พระเถระเจ้าทูลรับว่า พระเจ้าข้า แล้วก็พาบริวารกลับไป ฯ
ภิกษุทั้งหลายก็โพนทนากันว่าเห็นไหมล่ะ พวกเราพุดอยู่เมื่อก็ไม่ใช่อะไร พวก
เราพุดคำใดไว้ว่า ทำไมพระมหากัสสปจึงชักจูง ท่านจักไปกับพระศาสดา
ไม่ได้ คำนั้นก็จริงแล้ว ฯ สมเด็จพระศาสดา จึงตรัสบอกพระเถระเจ้า
ว่า กัสสป เราได้ทรงสคัมภีร์คำของภิกษุทั้งหลายก็ทรงหันกลับมาตรัสถามว่า

ว่าด้วยเรื่องพระมหากัสสปเถระเจ้า

ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอพูดเรื่องอะไรกัน ฯ ภิกษุทั้งหลายก็กราบทูลว่า พวกข้าพระองค์พูดเกี่ยวกับพระมหากัสสปเถระเจ้า แล้วก็ทูลเล่าเรื่องถวายเป็นตามที่พูดกัน ฯ สมเด็จพระสรเพชญ์ศาสดา ได้ทรงสดับแล้วก็ตรัสว่า ตุก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเรากัสสปเป็นผู้ติดอยู่ในตระกูลและบึงจัยทั้งหลาย ฯ กัสสปกลับไปด้วยจิตจกกระทำตามคำของเรา ก็เมื่อก่อนกัสสปได้ตีความปรารภนาไว้ว่า ขอให้เป็นผู้ไม่ติดอยู่ในบึงจัย ฯ ให้เปรียบเหมือนดวงจันทร์ สามารถเข้าไปสู่ตระกูลทั้งหลายได้ กัสสปไม่ได้ติดอยู่ในตระกูลหรือบึงจัยเลย เมื่อเราจะแสดงปฏิปทาอันเปรียบด้วยดวงจันทร์ และปฏิปทานั้นเป็นองค์ของพระอริยะ เราก็ได้แสดงโดยยกกัสสป เป็นต้น ฯ ภิกษุทั้งหลายจึงทูลถามว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระเถระเจ้าตีความปรารภนาไว้แต่เมื่อไร ฯ จึงตรัสถามว่า พวกเธออยากจะฟังหรือ ? กราบทูลว่า อยากฟัง พระเจ้าข้า ฯ สมเด็จพระบรมศาสดาจึงตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ตุก่อนภิกษุทั้งหลาย มีพระพุทธเจ้าทรงพระนามว่า ปทุมุตระเกิดขึ้นในโลก ในที่สุดแห่งแสนกัลป์จากกัลป์นี้ไปดังนี้แล้ว ได้ทรงแสดงบุพจริยา คือ ความประพฤตินิสงฆ์ก่อนของพระเถระเจ้าทั้งสี่ เริ่มตั้งแต่ความปรารภนาที่พระเถระเจ้าตั้งไว้ ในครั้งพระปทุมุตตรพุทธเจ้า ฯ บุพจริยาทั้งปวงนั้น มีพิสดารอยู่ในเถรบาลีแล้ว ฯ ส่วนสมเด็จพระบรมศาสดา ครั้นทรงแสดงบุพจริยาของพระเถระเจ้านั้นแล้ว จึงตรัสว่า ตุก่อนภิกษุทั้งหลาย เราแสดงปฏิปทาอันเปรียบด้วยดวงจันทร์ และปฏิปทานั้นเป็นองค์ของพระอริยะ ก็ได้กระทำกัสสปผู้เป็นบุตรของเราให้เป็นตนอย่างนี้ อันความติดอยู่ในบึงจัย หรือในตระกูล หรือในวิหาร หรือในบริเวณ ย่อมไม่มีแก่บุตรของเรา บุตรของเราไม่ติดอยู่ในอะไร เหมือนกับราชหงส์ลที่เปือกตมแล้ว เทียวไปในเปือกตมนั้นแล้วก็ไป ฉะนั้น เมื่อจะทรงแสดงธรรมสืบทอดข้อความ จึงตรัสพระคาถานี้ว่า อุกฤษณขณิ สติมโต เป็นต้น ซึ่งมีคำแปลว่า ผู้มีสติทั้งหลาย ย่อมชวนงวายน ย่อมไม่ยินดีในนิเกตะ ย่อมละโยคะและโอคะไปเหมือนกับหงส์ละเปือกตมไป ฉะนั้น ดังนี้

ในคำเหล่านั้น คำว่า ผู้มีสติย่อมชวนชวายเป็น พระจินาสพทั้งหลาย
 ถึงความโพบูลย์แห่งสติ ย่อมชวนชวายเป็น ย่อมสืบต่อด้วยการนึก
 การเข้า การออก การอธิฐาน การพิจารณา ในฌานและวิปัสสนา
 เป็นต้น ซึ่งเป็นคุณธรรมที่ตนแห่งตลอดแล้ว ฯ คำว่า พวกนั้น
 ย่อมไม่ยินดีในนิเกตะนั้น คือ อันความยินดีในอาลัยย่อมไม่มีแก่พวก
 นั้น ฯ คำว่า เหมือนหงส์ ดังนี้ ฯ สักว่าเป็นแง่เทศมา ก็ในคำนี้
 มีเนื้อความว่า นกทั้งหลายลงไปเที่ยวหากินในเบือกตม อันสมบูรณ์ด้วย
 ที่เที่ยวหากิน ในเวลาจะไปที่ก็ไม่มีความอาลัยอย่างใดในที่นั้นว่า น้ำของเรา
 หญ้าของเรา ใต้ละประเทศนั้นเสียบินเล่นไปในอากาศ ฉะนั้น พระจินาสพ
 เหล่านั้นถึงอยู่ในที่ใดที่หนึ่งก็ตาม ก็ไม่คิดในตระกูลเป็นต้น แม้ในคราวจะไป
 ก็ละที่นั้นไป ไม่มีความอาลัย ไม่มีความยินดีว่าวิหารของเรา บริเวณของ
 เรา อุบัติฐานของเรา คำว่า โยกะ และโอกะ อธิบายว่า ย่อมสละอาลัย
 ละอาลัยทั้งปวงไปเสีย ดังนี้

ในเวลาจบเทศนาลง คนเป็นอันมากก็ได้บรรลุโสดาปัตติผลเป็นต้น
 ดังนี้แล ฯ จบเรื่องพระมหากัสสปเถระเจ้าเพียงเท่านั้น

ข้อที่ว่า บุพพจริตทั้งปวงของพระเถระเจ้านั้น มีพิสดารอยู่ในเถรบาลี
 แล้วนั้น คือ มีพิสดารอยู่ในเถรคาถา ซึ่งจักยกมาแสดงต่อไป กล่าวคือ
 ในเถรคาถาว่า พระมหากัสสปเถระเจ้ากล่าวไว้ว่า ภิกษุไม่ควรมี
 หม่อมคณะแวดล้อมเที่ยวไป ผู้มีใจไม่ดีย่อมได้สมาธิยาก การสังเคราะห์
 ชนต่าง ๆ เป็นทุกข์ ภิกษุเห็นอย่างนั้นแล้วไม่ควรชอบหม่อมคณะ ฯ มน
 ไม่ติดอยู่ในตระกูลทั้งหลาย ผู้มีใจวิปริตได้สมาธิยาก ผู้ใดทั้งประโยชน์
 หาแต่ความสุข ผู้นั้นชื่อว่า ผู้ชวนชวายเป็น ชื่อว่า ผู้คิดในรสอาหาร ฯ
 การไหว้และบูชาอันใดในตระกูลทั้งหลายมีอยู่ ผู้ทั้งหลายกล่าวการ
 ไหว้และการบูชาอันนั้นว่าเป็นเบือกตม ลูกศรที่ละเอียด เป็นของถอน
 ได้ยาก ฯ สักการะเป็นของที่บุรุษชั่วจะได้ยาก ฯ เราลงจากเสนาสนะ
 แล้วเข้าไปบิณฑบาตในเมือง ฯ เราได้ปฏิบัติบุรุษโรคเรื้อน ผู้กิน

อาหารอยู่โดยเคารพ ฯ บรมโรคะเรณนั้นได้ส่งคำข้าวด้วยมือที่เป็นโรคะเรณ
 มาให้แก่เรา เมื่อเขายกคำข้าวขึ้น นิ้วมือของเขาก็ขาดตกลง ฯ เราได้ฉีก
 คำข้าวนั้นอยู่ข้างฝาเรือนแห่งหนึ่ง เมื่อเรานั่งอาหารอยู่ ความเกลียดก็ไม่มี
 แก่เรา ฯ อาหาร คือ ก้อนข้าวที่บุคคลควรรับรับและขาดองด้วยน้ำมูตร
 เสนาสนะ คือ โคนต้นไม้ จัวร คือ ผ้าบังสุกุล ผู้ใดชอบของเหล่านี้ ผู้นั้นแหละ
 ชื่อว่าเป็นผู้ควรแก้ทุกข์ ฯ บุคคลบางจำพวก เมื่อขึ้นภูเขาสีลาข้อมลำบาก
 ในที่ใด ถ้าญาติของพระพุทธเจ้าผู้มีสติสัมปชัญญะ ผู้กำลังช่วยเหลือผู้อื่น
 ว่า กัสสปข้อมขึ้นไปบนภูเขานั้น ฯ พระกัสสปกลับจากบิณฑบาตแล้วก็ขึ้น
 สู่ภูเขา พระกัสสปผู้ไม่ขี้ดกอะไร ผู้ละภยันตรายแล้วข้อมเพ่งธรรมอยู่
 ข้อมคืบ ในเมื่อคนทั้งหลายถูกไฟไหม้ คือ เป็นในเมื่อคนทั้งหลายเร่าร้อน
 พระกัสสปเป็นผู้ได้ทำกิจแล้ว เป็นผู้ไม่มีอาสวะ ฯ ภาคพื้นอันประดับด้วย
 ดอกไม้อันเป็นที่ยินดีแห่งใจ กักก้องด้วยเสียงช้าง ทิวเขาเหล่านั้นข้อมทำให้
 เรายินดี ฯ ภูเขาซึ่งมีสีเขียวดังเมฆหมอก ดงดงาม มีน้ำใสเย็นสะอาด
 คาบไปด้วยแมลงค่อมทองเหล่านั้นข้อมทำให้เรายินดี ฯ ภูเขาซึ่งเหมือน
 กับก้อนเมฆ เหมือนกับเรือนยอด กักก้องด้วยเสียงช้าง มีภาคพื้นนำยินดี
 ข้อมทำให้เรายินดี ฯ ภูเขาในเวลาฝนตกใหม่มีภาคพื้นนำยินดี เป็น
 ที่อาศัยอยู่แห่งฤๅษีทั้งหลาย กักก้องด้วยเสียงนกยูงเหล่านั้น ข้อมทำให้เรา
 ยินดี ฯ ที่นั้นสมควรแก่เราผู้ประสงค์จะเพ่งธรรม ผู้ส่งใจไปใน
 นิพพาน ผู้มีสติ ผู้มุ่งประโยชน์ ผู้มุ่งความสบาย ผู้มุ่งความเพียร ผู้คงที่
 ผู้ศึกษาอยู่ ฯ ภูเขาที่เสมอดอกผักตบ บิดบังด้วยก้อนเมฆ เกล่อนด้วย
 หม่นมืดดำ ๆ เหล่านั้น ข้อมทำให้เรายินดี ฯ ภูเขาซึ่งไม่เกลือกกล่น
 ด้วยลมหัสต์ เป็นที่อาศัยอยู่แห่งสัตว์ป่า มีน้ำใสสะอาด มีศาลากว้าง
 ใหญ่ มีหญ้าเขียวชอุ่ม คาบไปด้วยสาหร่าย ข้อมทำให้เรายินดี ฯ
 ความยินดีด้วยคนตรือนประกอบด้วยองค์ ๕ ข้อมไม่มีแก่เราผู้มีจิตแน่วแน่
 ผู้เห็นแจ้งธรรมโดยชอบอยู่ ฯ บุคคลไม่ควรให้ทำงานมาก ควร
 งัดเว้นคนที่ไม่ดื้อเสีย ไม่ควรพยายามเพื่อให้เกิดบ้งจย ผู้ใดทั้งประโยชน์
 เสีย หาแต่ความสุข ผู้นั้นชื่อว่า ผู้ชวนชวาย ผู้ติดอยู่ในรส

อาหาร ฯ ภิกษุไม่ควรให้ใครกระทำการงานมาก ควรเว้นสิ่งที่ไม่เป็น
ประโยชน์เสีย ผู้มีกายลำบาก ผู้เป็นทุกข์ ย่อมไม่ได้ความสงบใจ ฯ บุคคล
ย่อมไม่เห็นแม้กระทั่งคน ด้วยเหตุนี้ว่า การทอพระพุทธรูปเท่านั้น
บุคคลเช่นนั้นย่อมถือว่า เราเห็นจะดีกว่าเขา ฯ ผู้ไม่ดีกว่าเขาเข้าใจ
ว่า ดีกว่าเขา ผู้ทั้งหลายย่อมไม่สรรเสริญผู้นั้น ฯ ผู้ใดไม่ถือว่า เราดีกว่า
เขา หรือไม่ดีกว่าเขา หรือเลวกว่าเขา ผู้ทั้งหลายย่อมสรรเสริญผู้นั้น
ว่า เป็นผู้มั่งคั่ง มีสัจจวาจา ตั้งอยู่ในศีล ประกอบเนื่อง ๆ ในความ
สงบ ฯ ผู้ใดมีความเคารพต่อเพื่อนพรหมจรรย์ ผู้นั้นย่อมไกล
จากพระสัทธรรมเหมือนดินกับฟ้า ฯ ภิกษุเหล่าใดมีหิริโอคตปัสสัปปะอยู่
ทุกเมื่อ มีพรหมจรรย์องงาม ความเกียติของภิกษุเหล่านั้นสิ้นไป
แล้ว ฯ ภิกษุผู้มีใจฟุ้งซ่าน ผู้พูดมาก ผู้ห่มผ้าบังสุกุล ย่อมไม่งาม
ด้วยการห่มผ้าบังสุกุลนั้น ย่อมเป็นเหมือนกับวานรคลุมหนังสัตว์ ฉะนั้น ฯ
ภิกษุผู้ไม่มีใจฟุ้งซ่าน ผู้ไม่พูดมาก ผู้มีสัจ ผู้สำรวมอินทรีย์ดี ย่อมงาม
ด้วยผ้าบังสุกุล เหมือนกับสัตว์ที่อยู่ในขอกเขา ฉะนั้น ฯ เทพเจ้าเป็น
อันมากเหล่านั้น ซึ่งล้วนแต่เป็นผู้มฤตมัยยสจจำนวนหมื่นกับพวกพรหม
ยอมนิยมนอบน้อม พระสารีบุตรเถรเจ้าเป็นผู้เป็นเสนาบดีในธรรม ผู้เพ่ง
ใหญ่ ผู้มีใจตั้งมั่น ฯ ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นบรมราชาในย โย ผู้เป็นบรม
สูงสุด ข้าพระองค์ขอนอบน้อมพระองค์ ฯ โคจรของพระพุทธเจ้า
ทั้งหลายเป็นของน่าอัศจรรย์ ข้าพระองค์ทั้งหลายผู้เปรียบเหมือนกับ
นายขมังธนูที่ยิงชนทรายอันละเอียดได้ ไม่รู้จักพระสารีบุตรองค์ใด ฯ
ความขมขื่นได้มีแก่พระกบินเถรเจ้า เพราะได้เห็นพระสารีบุตรผู้
เทพเจ้าทั้งหลายบูชาแล้ว รู้กรรมฐานนั้น ฯ ในเขตของพระพุทธเจ้า
ยกพระมหายานเสีย เราเป็นผู้วิเศษด้วยชุตคุณ คือ ธรรมอันกำจัดบาปธรรม
ผู้เสมอกับเราย่อมไม่มี เราได้ค้นเคยกับพระศาสดาแล้ว ได้กระทำ
ตามคำสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว ได้วางภาระอันหนักแล้ว ได้ถอน
ภพทั้งปวงแล้ว ฯ พระโคตมผู้ไม่มีผู้ประมาณได้ ย่อมไม่ติดอยู่ในจักร
เสนาสนะ โภชนาหาร เป็นผู้ไม่ติดอยู่ในภพ เปรียบเหมือนเหงาบัวอัน

บุคคลยกขึ้นจากน้ำแล้ว ไม่ติดอยู่กับโคลน ฉะนั้น ฯ พระโคตมนี้เป็น
ผู้มีสติปัญญาเป็นพระสอ มีศรัทธาเป็นพระหัตถ์ มีปัญญาเป็นพระเคียว
เป็นผู้มีความรู้ใหญ่ เป็นผู้ดับทุกข์เมื่อ ดังนี้ สันเนอความในเถรคาถาของ
พระมหากัสสปเถระเจ้าเพียงเท่านั้น ฯ ในเนอความแห่งเถรคาถาที่ว่ามาแล้วนี้
ไม่ได้กล่าวถึงบุพจริยา คือ ความประพฤติก่อนกาลก่อนของพระมหากัสสป
เถระเจ้าเลย แต่ว่าในอรรถกถาธรรมบทนี้ได้แจ้งไว้ จึงได้ยกมาแสดงเพื่อให้
ท่านผู้ฟัง สันความเคลือบแคลงสงสัยว่า ความประพฤติก่อนกาลก่อนของพระ
มหากัสสปเถระเจ้านั้น ไม่มีอยู่ในเถรบาลีจริงหรือ เมื่อได้ฟังแล้วก็เห็นว่าไม่มี
อยู่จริง แต่มีอยู่ในอรรถกถาแห่งเถรคาถาต่างหาก คือ ในอรรถกถาว่า ในครั้ง
พระปฐมศตวรรษสัมมาสัมพุทธเจ้าโน้น พระมหากัสสปเถระเจ้าได้เป็นกฐณพิม
สมบัติ ๘๐ โกฏิ เป็นผู้รับถือพระรัตนตรัย อยู่มาวันหนึ่ง ได้ไปเห็นพระ
ปฐมศตวรรษเจ้า ทรงตั้งพระมหานิสกเถระเจ้าไว้ในตำแหน่งเลิศฝ่ายชุตงค์ ก็
ตั้งใจถวายทานแก่พระภิกษุสงฆ์ ๖ ล้าน ๘ แสนองค์ อยู่ตลอด ๗ วัน แล้ว
ปรารธนาว่า ด้วยบุญกุศลอันนี้ ขอให้เป็นปัจจัยแก่ความเป็นผู้เลิศในฝ่าย
ชุตงค์ พระปฐมศตวรรษก็ทรงพยากรณ์ว่า จักสำเร็จดังปรารธนา คือ ในที่
สุดแห่งแสนกัลป์ข้างหน้า จักมีพระพุทธเจ้าทรงพระนามว่า โคตม เกิดขึ้น
กฐณพิมจักได้เป็นสาวกที่ ๓ ของพระโคตมนี้ มีพระนามว่า มหากัสสปเถระเจ้า
ดังนี้ เป็นต้น เพราะฉะนั้น ให้จำไว้เถิดว่า เรื่องพระมหากัสสปทั้งสันมี
พิสดารอยู่ในอรรถกถาแห่งเถรคาถาบ้าง ในอรรถกถาแห่งอปทานบ้าง ใน
อรรถกถาแห่งเอกนิบาต อังคุตตรนิกายบ้าง ไม่ใช่มีพิสดารอยู่ในเถรบาลี
ดังที่เข้าใจแล้วในอรรถกถาแห่งพระธรรมบทข้างต้นโน้น ดังนี้ สันเนอความ
ในเทศนาภันฑ์นี้เพียงเท่านั้น.

เอวํ กัมมํ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฐาทิ ๑๐๒

คัมภีร์ขุททกนิกาย พระธรรมบท
ว่าด้วยเรื่องพระเพฬฏฐีสสะ

เขตฺถ์ สนฺนิจโย นคฺคิ อิมํ ชมฺมเทสนํ สตุฏฺทา เขตฺวเน
วิหรนฺโต อายสฺมณฺคํ เพฬฏฐีสสํ อารพฺภ กณฺเฐสิคฺคิ.

ณ บัดนี้ อาคมภาพักได้แสดงเรื่องพระเพฬฏฐีสสเถรเจ้า ตาม
คัมภีร์พระธรรมบท สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา
และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตามสมควรแก่เวลา

เรื่องพระเพฬฏฐีสสะ

คำเนินความตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า เมื่อสมเด็จพระสรเพชญ
พุทธเจ้า ประทับเนาวิสาขามหาวิหาร ทรงปรารภพระ
เพฬฏฐีสสเถรเจ้าให้เป็นที่เห็นเหตุ จึงตรัสพระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า เขตฺถ์
สนฺนิจโย นคฺคิ ดังนี้

ดังได้สลับมาว่า พระเพฬฏฐีสสเถรเจ้านั้น เที่ยงไปบิณฑบาตใน
ถนนหนึ่งในภายในบ้าน ฉะนั้นแล้วก็เที่ยงไปบิณฑบาตอีกถนนหนึ่ง
ถือเอาข้าวคากแห้งไปทั่ววิหาร แล้วไปเก็บไว้ด้วยคิดว่า อันการแสวงหา
บิณฑบาตเป็นนิจย่อมเป็นการลำบาก แล้วยับยั้งอยู่ด้วยสุขในฉานสัก
๒-๓ วัน เมื่อต้องการอาหารก็ฉันข้าวคากนั้น ๆ ภิกษุทั้งหลายรู้แล้ว
ก็โพนทนาติเตียน แล้วกราบทูลเรื่องนั้นแด่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ
ถึงพระองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทสำหรับภิกษุทั้งหลาย เพื่องดเว้นการสะสม
ต่อไปในที่นี้ แต่เมื่อจะทรงประกาศความไม่มีโทษแห่งพระเถรเจ้า
นั้น เพราะพระเถรเจ้าได้กระทำด้วยอาศัยความมักน้อย ในเวลายังไม่ได้
ทรงบัญญัติสิกขาบท เพื่องจะทรงแสดงธรรมสืบต่อข้อความ จึงได้ตรัส

พระศาสดาว่า เขสั สนฺนิโง นคฺติ เป็นต้น ซึ่งมีคำแปลว่า บุคคล
เหล่าใดมีการสะสม บุคคลเหล่าใดรอบรู้โภชนะแล้ว วิโมกข์อันเป็น
สุญญตะ และอนิมิตตะ เป็นโคจรแห่งบุคคลเหล่าใด คติแห่งบุคคล
เหล่านั้นรู้ได้ยาก เหมือนกับคติแห่งนกทั้งหลายในอากาศฉะนั้น ดังนี้

ในคำเหล่านั้น คำว่า การสะสม มีคำอธิบายว่า การสะสมมีอยู่ ๒
อย่าง คือ การสะสมกรรม ๑ การสะสมปัจจัย ๑ ใน ๒ อย่างนั้น การ
ทำกุศลและอกุศล ชื่อว่า การสะสมกรรม ปัจจัย ๔ ชื่อว่า การสะสมปัจจัย ๑
ในการสะสม ๒ อย่างนั้น การสะสมปัจจัย ข้อมไม่มีแก่ภิกษุผู้อยู่ในวิหาร
ซึ่งเก็บน้ำอ้อยไว้ก่อนหนึ่ง และเนยใสเท่าส่วนที่ ๔ ข้าวสาร ๑ ทะนาน เมื่อ
เก็บไว้เกินกว่านั้นจึงมี ดังนี้ ๑ การสะสม ๒ อย่างนี้ ไม่มีแก่บุคคลเหล่าใด ๆ
คำว่า ผู้รอบรู้โภชนะ คือ ผู้รอบรู้ด้วยปริญา ๓ ๆ ก็การรู้ว่าเป็น
ข้าวต้นเป็นต้น ซึ่งข้าวต้มเป็นต้น ชื่อว่า ญาตปริญา ส่วนการรอบรู้
โภชนะด้วยอำนาจแห่งปฏิกุศลสัญญา ชื่อว่า ตีรณปริญา ความรู้อัน
เป็นเครื่องกำจัดความรักใคร่พอใจ ในอาหารที่เป็นคำ ๆ ชื่อว่า ปหาน-
ปริญา บุคคลเหล่าใดรอบรู้โภชนะด้วยปริญา ๓ นี้ ๑ คำว่า อันเป็น
สุญญตะ และอนิมิตตะ มีคำอธิบายว่า คือ อัปปณฺหิตวิโมกข์ ก็จัด
เข้าในคำนี้ด้วย ๑ คือ วิโมกข์ ๓ นี้ เป็นชื่อแห่งนิพพานอย่างเดียวกัน
คือ นิพพานชื่อว่า ว่างเปล่า เพราะความไม่มี รากะ โทสะ โมหะ และ
หลุดพ้นจากรากะ โทสะ โมหะ นั้น เพราะฉะนั้น นิพพานนั้นจึงชื่อว่า
วิโมกข์ อันเป็นสุญญตะ นิพพานนั้นชื่อว่า ไม่มีนิमित เพราะไม่มีเครื่อง
หมาย คือ กิเลส มีรากะเป็นต้น และเพราะหลุดพ้นจากเครื่องหมายเหล่านี้
นั้น จึงชื่อว่า วิโมกข์อันเป็นอนิมิตตะ ส่วนนิพพานนั้น ชื่อว่า อัปปณฺหิตะ
เพราะไม่มีเครื่องตั้ง คือ กิเลส มีรากะเป็นต้น และเพราะหลุดจากกิเลส
เหล่านั้น จึงเรียกว่า วิโมกข์อันเป็นอัปปณฺหิตะ ๑ วิโมกข์ ๓ อย่างนี้
เป็นโคจร คือ เป็นอารมณ์แห่งบุคคลเหล่าใด ซึ่งกระทำนิพพานให้
เป็นอารมณ์ ด้วยอำนาจแห่งผลสมาบัติ ๑ คำว่า คติของบุคคลเหล่านั้น

รู้ได้ยาก มีคำอธิบายว่า คติของนกทั้งหลายซึ่งไปในอากาศ ชื่อว่า รู้ได้ยาก คือ ไม่อาจรู้ได้ด้วยการไม่แสดงรอยเท้าฉนโต การสะสม ๒ อย่างนี้ ไม่มีแก่บุคคลเหล่าใด และบุคคลเหล่าใดรอบรู้โภชนะด้วยปริญา ๓ นี้ วิโมกข์ ตั้งทั่วแล้วนี้ เป็นโคจรแห่งบุคคลเหล่าใด คติของบุคคลเหล่านั้นก็ชื่อว่า รู้ได้ยาก คือ ใคร ๆ ไม่อาจบัญญัติได้ เพราะบัญญัติการไปไม่ได้ว่า พวกนั้นไปตามส่วนอันนี้ ในส่วนทั้ง ๕ นี้ คือ ภพ ๓ กำเนิด ๔ คติ ๕ วิญญาณ-ปฏิบัติ ๖ สัตตาวาส ๘ ดังนี้

ในเวลาจบเทศนาลง บุคคลเป็นอันมากก็ได้บรรลุโสดาปัตติผล เป็นต้น ดังนี้ จบเรื่องพระเพทภูริสสเถระเจ้าเพียงเท่านั้น

ในเรื่องพระเพทภูริสสเถระเจ้านี้ มีข้อหลักทั้งหลายควรใส่ใจอยู่ ก็คือ ข้อว่าด้วยการสะสมเท่านั้น เพราะว่าการสะสมนั้น เป็นของที่ พระพุทธเจ้าทรงห้าม เพราะฉะนั้น จึงควรให้เข้าใจว่า อย่างไรจึงเรียกว่า สะสมและไม่สะสม เมื่อเข้าใจอย่างนั้นแล้วก็จะได้ปฏิบัติถูกต้องตามพระวินัย ฯ ในอรรถกถาได้ชี้ไว้ชัดว่า การสะสมบ่งชี้ ข้อมไม่มีแก่ภิกษุผู้อยู่ในวิหาร ซึ่งเก็บน้าอ้อยไว้เพียงก้อนเดียว เก็บเนยใสไว้เพียงเท่าส่วนที่ ๔ เก็บข้าวสารไว้เพียง ๑ ทะมาน เล่นนั้นไปจึงมี ดังนี้ ทั้งจงเข้าใจในเชื่อว่า ถ้ากระทำเพราะความมกน้อยก็ไม่มีโทษ ดังนี้ เมื่อเข้าใจดังนี้แล้ว ก็จะเข้าใจได้ว่า ถ้าเก็บบัจจยไว้เพียงเล็กน้อย ด้วยอำนาจแห่งความมกน้อย ก็ไม่ผิดพระวินัย แต่ถึงเก็บไว้เพียงเล็กน้อยก็ตาม ถ้าเก็บไว้ด้วยอำนาจแห่งความมกมาก เพื่่มุ่งหวังจะรวมไว้ให้มาก ก็เป็นอันผิดพระวินัย ฯ ในพระวินัย มีความประสงค์จะให้ภิกษุทั้งหลายเป็นผู้มกน้อย เพราะการเป็นผู้มกน้อยในบัจจย ๔ ข้อมเป็นแนวทางให้กุลวิเศษเกิดขึ้นได้โดยง่าย จึงคุแต่บันทึกไว้ทั้งหลาย ซึ่งมกน้อยในเรื่องอื่น นอกจากเรื่องการเล่าเรียน เป็นตัวอย่างเกิด คือ ถ้านักเรียนคนใด หรือองค์ใด เป็นผู้มกน้อยในเรื่อง กินอยู่หลับนอน เรื่องเครื่องใช้สอย เป็นต้น มุ่งแต่การเล่าเรียนเป็นใหญ่ มกมากแต่ในทางความรู้เท่านั้น ก็นักเรียนคนนั้น หรือองค์นั้น ข้อมเจริญ ด้วยความรู้เป็นลำดับไป ส่วนนักเรียนที่มกมากในทางอื่น เช่น มกมาก

ในการกินอยู่หลับนอน มักมากในเครื่องใช้สอยเป็นต้น นักเรียนผู้นั้น
 ต้องไม่เจริญด้วยความร่ำรวยเป็นแน่แท้ ทว่าตามที่ได้เห็นมา เพราะ
 ที่เห็นมาข่อมเป็นอย่างที่วานี้ แต่ว่าในพระคณาที่ว่าการสะสมนั้น พระ
 อรรถกถาจารย์ได้ขยายไว้ว่า มีการสะสมอยู่ ๒ อย่าง คือ การสะสมกรรม
 และสะสมปัจจัย ดังที่วานี้ เพราะฉะนั้น จึงควรที่คฤหัสถ์ทั้งหลาย
 จะจำไว้ว่า การสะสมกรรม คือ การกระทำความชงเป็นกุศล และอกุศล
 นั้น ข่อมให้คุณและโทษต่างกัน การสะสมอกุศลกรรม ก็ทำให้เกิดโทษ
 ทุกขภัย สะสมไว้มากเท่าใด ก็ให้เกิดโทษทุกขภัยมากเท่านั้น ส่วนการสะสม
 กุศลกรรม ข่อมทำให้เกิดประโยชน์สุขตามส่วนที่สะสมไว้ ขอนี้มีคำของ
 พระพุทธเจ้าว่า ทุกโข ปาปสฺส อจฺจโย การสะสมบาปเป็นทุกข์ สุข
 ปญฺณสฺส อจฺจโย การสะสมบุญเป็นสุข ดังนี้ เป็นเครื่องอ้าง เพราะ
 ฉะนั้น จึงควรที่คฤหัสถ์ทั้งหลายจะสะสมแต่กุศลกรรม จึงจะเป็นการดี ๆ
 การสะสมกุศลกรรมนั้น ได้แก่การหัดทำดี พุติ คิติ ไว้เสมอ ต้อง
 ตรวจดูตัวของตัวทุกวันทุกคืนไปว่า วันนี้ คืนนี้ เราได้ทำดี พุติ คิติ
 อย่างไรบ้าง คือ เราได้ช่วยชีวิตผู้อื่นไว้บ้างหรือ ได้ให้ทานแก่ผู้อื่นไว้
 บ้างหรือ ได้งดเว้นจากการเมสฺมิจฉาจารแลหรือ ได้พูดจริง พูดอ่อน
 หวาน พูดสมานมิตร พูดสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์อะไรไว้บ้าง ได้คิดไม่โลก
 ไม่พยาบาทอย่างไรไว้ ได้คิดในทางที่ถูกอย่างไรไว้ เมื่อหัดกันอย่างน้อย
 ทุกคืน ในเวลาจะนอน ก็จะทำให้สบายทำดี พุติ คิติ ขึ้นทีละน้อย
 จนกระทั่งได้ทำดี พุติ คิติ ขึ้นมากเป็นลำดับไป ลงท้ายก็ขึ้นต่อการ
 ทำดี พุติ คิติ เมื่อขึ้นแล้วก็ไม่ต้องบังคับกาย วาจา ใจ เพราะกาย
 วาจา ใจ จะไปทางที่ดีเอง เมื่อกาย วาจา ใจ ไปในทางที่ดีเองแล้ว
 ก็สบายใจ เปรียบเหมือนเราเลี้ยงนกไว้จนคั้น ถึงเราจะปล่อยออกจาก
 กรงก็ไม่ต้องระวัง เมื่อไม่ต้องระวังก็สบายใจ หรือเปรียบเหมือนเรา
 เลี้ยงเด็กไว้จนเติบใหญ่แล้ว จนเด็กรู้จักน้ำ รู้จักไฟ รู้จักที่สูง ที่ต่ำ
 แล้ว เราก็สบายใจ ไม่ต้องระวังด้วยกลัวเด็กจะไปจับไฟ หรือตกน้ำ
 ตกกระไดฉะนั้น ๆ ผู้หมกกาย วาจา ใจ กับการทำดี พุติ คิติ

แล้ว ต้องหวังได้แต่สคติ หวังได้แต่ความเจริญด้วยคุณธรรมยิ่ง ๆ ขึ้นไป เวลาตายแล้วอยู่ข้างหลังก็ไม่ต้องเป็นห่วงว่า ผู้นั้นจะไปเกิดในที่ตกทุกข์ได้ยากใด ๆ อยู่ข้างหลังต้องแน่ใจได้ว่า ผู้นั้นต้องได้ไปเกิดในที่ดี มีสุข เปรียบเหมือนเด็กที่เราผูกหัดไว้ดีแล้ว เขาจะไปในทางไหนเราก็ไม่ต้องเป็นห่วงว่า จะไปเกิดเรื่องทะเลาะวิวาทบาดหมางกับใครจะนั้น ๆ แต่ธรรมคาปถชน บ่อมมีสติไม่เต็มที อาจหลงได้ในเวลาที่มีสิ่งชั่วใจ คือ ในเวลาใด มีสิ่งทำใจให้รัก ให้เกลียด ให้โกรธ ให้โลภ ให้หลง ในเวลานั้น กาย วาจา ใจ ชิงชนต่อความดีมาแล้วนั้นก็อาจทำชั่วได้ เช่น ผู้ที่ไม่เคยฆ่าใครเลย แต่เมื่อสบอารมณ์อันชั่วให้เกิดความโกรธ ก็อาจฆ่าได้เขาได้ เมื่อประสพอารมณ์อันชั่วให้เกิดความโลภ ก็อาจจะลักขโมยเขาได้ ประสพอารมณ์อันชั่วให้เกิดความรัก ก็อาจทำกาเมสุมิงฉจารได้ ดังนี้ เป็นต้น เพราะฉะนั้น ขนชื่อว่า ปถชนแล้ว ต้องคอยระวังกาย วาจา ใจ ของตน อยู่เสมอจึงจะเป็นการดี ก็แต่ว่าการระวังใจนี้เป็นของยากนักหนา ด้วยเหตุว่า ธรรมคาใจ บ่อมคิดไปตามความใคร่ บ่อมไม่เลือกว่าชั่ว สูงต่ำ หยาบละเอียดอย่างไร สุดแต่แต่ว่าชอบแล้วก็จะคิดไปเท่านั้น เพราะฉะนั้น เมื่อเห็นว่าสิ่งใดไม่คิดก็อย่าตามใจ เมื่อเห็นว่าสิ่งใดคิดจึงตามใจ ผู้ใดทำได้อย่างนี้ ผู้นั้นมีความเสียน้อยที่สุด ทำความชั่วได้น้อยที่สุด ส่วนผู้ที่กระทำตามใจ บ่อมเสียนมากที่สุด ทำชั่วได้มากที่สุด เช่น เมื่อใจนึกอยากฆ่าได้เขา ก็ฆ่าได้เขา ใจนึกอยากลักขโมย ก็ลักขโมย ใจนึกอยากทำกาเมสุมิงฉจาร ก็ทำ ใจนึกอยากพูดเท็จ อยากพูดส่อเสียด อยากพูดหยาบคาย อยากพูดเหลวไหล ก็พูด ใจนึกอยากเพ่งเล็งเอาของผู้อื่น อยากปองร้ายผู้อื่น อยากเห็นผิดเป็นชอบ ก็ทำไปตามใจ เมื่อเป็นอย่างนี้แล้ว ให้เชื่อเถิดว่า ผู้นั้นต้องมากไปด้วยความเชื่อฟังกาย วาจา ใจ เมื่อมากไปด้วยความเชื่อแล้ว ก็ต้องไม่แคล้วจากความทุกข์ร้อนเป็นแน่ จะต้องเป็นดังกระแสน้ำพระพุทธรูทิกาวา ทุกโข ปาปสุส อัจฉโย การสะสมบาปเป็นทุกข์ ดังนี้ ส่วนผู้มากไปด้วยความดีทั้งกาย วาจา ใจ ต้องได้รับความสุขใจแน่นอน เพราะมีพระพุทธพจน์อันควรเป็นอนุสรณ์อยู่ว่า

สุโข ปุณณสฺส อจฺจโย การสะสมบุญเป็นสุข ดังนี้ ฯ
 ว่าเฉพาะ คำว่า การสะสมนั้น ส่วนคำอื่นขอให้หนักทรมตามหว่ามาแล้ว
 ข้างต้นโน้น ทั้งขอให้เข้าใจว่า คำเหล่านั้นมีใจความว่า
 รอบรู้โภชนาหารด้วยปัญญา ๓ ประการ และมีวิเวกขันธ์เป็นอารมณ์
 บุคคลเหล่านั้นไม่มีใครอาจรู้คติได้ว่าไปทางไหน ไปอยู่ในภพใด กิเลสใด
 คติใด วิญญานฐิติใด สัตตาวาสใด เพราะว่าผู้นั้นได้พ้นจากภพ ๓
 กำเนิด ๔ คติ ๕ วิญญานฐิติ ๖ สัตตาวาส ๘ เสียแล้ว คือ ผู้นั้นได้สำเร็จ
 นิพพานแล้ว ดังนี้ ทั้งจงเข้าใจว่า ผู้สำเร็จนิพพานนั้น ต้องเป็นผู้มีความ
 มั่นน้อย มีความเบื่อหน่ายเป็นต้นเหตุ เมื่อผู้ใดมีความมั่นน้อย มีความเบื่อ
 หน่ายเป็นต้นเหตุแล้ว ผู้นั้นต้องไม่แกล้วจากคุณวิเศษ คือ ญาณสมาบัติ
 มรรค ผล นิพพาน เป็นแน่แท้ไม่สงสัย ดังพระเพทภูริสเถระเจ้าเป็นตั
 อย่าง ดังนี้ สันเนอความในเทศนาถกกันเพียงเท่านั้น.

เอว ก็มิ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๑๐๓

คัมภีร์ขุททกนิกาย พระธรรมบท

ว่าด้วยเรื่องพระอนรุทธเถระเจ้าเป็นต้น

ยสฺสาสวา ปริกฺขิตฺเต อิมํ ชมฺมเตสนํ สตุถา เวฬุเน วิหรนฺโต
 อนรุทธเถรํ อารพฺภ กเลสํติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงเรื่องพระอนรุทธเถระเจ้าเป็นต้น ตาม
 คัมภีร์พระธรรมบท สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา
 และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตามสมควรแก่เวลา

ดำเนินความตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดา
ประทับอยู่ที่พระเวฬุวนาราม ทรงปรารภพระอนรุทธเถระเจ้าให้เป็นต้นเหตุ
จึงตรัสพระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า ขสุสาสวา ปริกขณา ดังนี้

คือ ในวันหนึ่ง พระเถระเจ้ามีจีวรขาดแล้ว ก็เที่ยวหาเก็บผ้าในที่
ต่าง ๆ มีกองหยากเยื่อเป็นต้น ฯ ในคราวนั้น ภรรยาเก่าของท่านในชาติ
ที่ ๓ ถ่วงแล้วมา ได้เกิดเป็นเทพธิดาชื่อว่า ชาลินี อยู่ในดาวดึงส์สวรรค์ ฯ
นางชาลินีเทพธิดานั้น ได้เห็นพระเถระเจ้าเที่ยวแสวงหาผ้าอยู่ ก็ถือเอาผ้า
ทิพย์ ๓ ผืน ซึ่งผืนหนึ่ง ๆ ยาว ๑๓ ศอก กว้าง ๔ ศอก ลงมา แล้วคิดว่า
ถ้าเราก็กวายเป็นอาการอย่างนี้ พระเถระเจ้าก็จะไม่รับ เมื่อพระเถระเจ้า
กำลังแสวงหาผ้าอยู่นั้น ก็ได้้นำผ้าไปวางไว้ที่กองหยากเยื่อแห่งหนึ่ง พอให้
พระเถระเจ้าได้เห็น ฯ เมื่อพระเถระเจ้าเดินไปเที่ยวแสวงหาผ้าชิ้นเล็กชิ้นน้อย
ตามทางนั้น ได้พบชายผ้าทิพย์ ๓ ผืนก็คืบมา ได้เห็นผ้าทิพย์ดังทว่า
แล้วก็ถือเอาไป ด้วยคิดว่า ผ้านี้เป็นผ้าบังสกุลชั้นสูง ฯ ครั้นถึงวันที่
ท่านทำจีวร องค์พระมุนิทรศาสดาก็ห้อมล้อมด้วยภิกษุ ๕๐๐ องค์ เสด็จ
ไปประทับที่วิหาร ฯ ฝ่ายพระเถระเจ้าผู้ใหญ่ ๘๐ องค์ ได้ไปนั่งอยู่ในที่นั้น ฯ
พระมหากัสสปเถระเจ้านั่งอยู่ต้นแถว เพื่อจะเย็บจีวร พระสารบุตรเถระเจ้า
นั่งอยู่ตอนกลาง พระอานนทเถระเจ้านั่งอยู่ตอนปลาย ภิกษุสงฆ์กรอด้วย
พระพุทธรูปองค์ทรงเอาด้วยรอยเข็ม ผู้ใดต้องการสิ่งใด พระมหาโมคคัลลาน-
เถระเจ้านำสิ่งนั้นเข้าไปให้ ฯ ฝ่ายนางเทพธิดานั้นก็เข้าบ้านบ่าวร้องว่า
ท่านทั้งหลาย วันนี้อองค์พระชินศรีศาสดาห้อมล้อมด้วยพระมหาสาวกใหญ่
๘๐ องค์ จะทำจีวรให้แก่พระอนรุทธเถระเจ้า ซึ่งเป็นพระผู้เป็นเจ้าของเรา
ทั้งหลาย ได้ประทับนั่งอยู่ในพระวิหารกับภิกษุ ๕๐๐ องค์ ท่านทั้งหลาย
จงถือเอาข้าวต้มเป็นต้นออกไปที่วิหาร ฯ ฝ่ายพระมหาโมคคัลลานเถระเจ้า
ก็นำเอาลูกหว้าใหญ่จากบ้านหิมพานต์มาถวายภิกษุสงฆ์ ในระหว่างแห่ง
อาหาร ฯ ภิกษุทั้ง ๕๐๐ องค์ ไม่อาจฉีกลูกหว้าใหญ่นี้ให้หมดสิ้นไปได้ ฯ
ท้าวสหสันนิษณ์เทวราช ได้ทำการประพรมในที่กระทำการทำจีวร ฯ พื้นดินได้เป็น
เหมือนน้อมด้วยน้ำครึ่ง ฯ ข้าวต้ม ผลไม้ และอาหารที่เหลือจากภิกษุ

ทั้งหลายฉัน ได้เป็นกองใหญ่ ๆ ภิกษุทั้งหลายได้โพนทนาติเตียนกันขึ้นว่า
ภิกษุเพียงเท่านั้น ต้องการอะไรกับของมากถึงเพียงนี้ ควรจะรู้จักประมาณ
แล้วบอกแก่พวกญาติพวกอุปัฏฐากว่า เชอทั้งหลายจงนำมาเพียงเท่านั้นไม่ใช่
หรือ พระอนุรุธเถรเจ้าเห็นจะอยากให้คนทั้งหลายรู้ว่า ตนมีญาติ และ
อุปัฏฐากมาก ๆ ครั้นนั้น สมเด็จพระทศพลศาสดาจึงตรัสถามว่า เชอ
ทั้งหลายพูดอะไรกัน เมื่อภิกษุทั้งหลายกราบทูลให้ทรงทราบแล้ว จึงตรัส
ถามว่า พวกเธอเข้าใจว่า ของขบฉันนั้นพระอนุรุธให้เขานำมาอย่างนั้น
หรือ ? ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า พระเจ้าข้า ฯ จึงตรัสว่า อนุรุธ
ผู้เป็นบุตรของเราย่อมไม่พูดอย่างนั้น พระชินาสพทั้งหลายย่อมไม่กล่าว
ถ้อยคำอันเกี่ยวกับบิณฑบาตนี้ เกิดขึ้นด้วยอำนาจภาพเทวดา
เมื่อจะทรงแสดงธรรมสืบทอดข้อความ จึงทรงตรัสพระคาถานี้ว่า ยสฺสาสวา
ปริกฺขิณา เป็นต้น ซึ่งมีคำแปลว่า ผู้ใดสิ้นอาสวะแล้ว ไม่อิงอาหารแล้ว
มิได้มีภักขอันเป็นสญฺญตะ และอนิมิตตะเป็นโคจรแล้ว การไปของผู้นั้น
ย่อมรู้ได้ยาก เหมือนกับรอยเท้าแห่งนกในอากาศฉะนั้น ดังนี้

ในคำเหล่านั้น คำว่า ผู้ใดสิ้นอาสวะแล้ว คือ ผู้ใดสิ้นอาสวะ ๔
แล้ว ฯ คำว่า ไม่อิงอาหาร คือ ไม่อาศัยอาหารด้วยตัณหาและทิฏฐิ ฯ
คำว่า การไปของผู้นั้นรู้ได้ยาก คือ การไปของภิกษุผู้เช่นนั้น ใคร ๆ ไม่
อาจบัญญัติได้ โดยนัยเป็นต้นว่า ไปทางนรกหรือไปทางคิรีจณาน เหมือน
กับบุคคลไม่อาจรู้การไปของฝูงนกซึ่งบินไปในอากาศว่า นกเหยียบที่นั่นไป
กระทบที่นั่นด้วยหน้าอก หรือด้วยศีรษะ ด้วยปีก ฉะนั้น ดังนี้

ในเวลาจบเทศนาลง คนเป็นอันมาก ก็ได้บรรลุโสดาปัตติผลเป็นต้น
ดังนี้แล จบเรื่องพระอนุรุธเถรเจ้าเพียงเท่านั้น.

เรื่องพระมหากัจจายนเถรเจ้า

ต่อไปนี้ เป็นเรื่องพระมหากัจจายนเถรเจ้าว่า เมื่อสมเด็จพระบรม
ศาสดาประทับอยู่ที่บุพพาราม ทรงปรารภพระมหากัจจายนเถรเจ้า ให้เป็น
ต้นเหตุ จึงตรัสพระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า ยสฺสสินฺธุริยา ดังนี้

คือ ในคราวหนึ่ง สมเด็จพระบรมศาสดาทอดม้อมด้วยพระสาวกผู้
ใหญ่ ประทับนั่งอยู่ภายใต้ปราสาท แห่งมีการมรดา ในวันมหาปวารณา ฯ
ในคราวนั้น พระมหากัจจายนเถระเจ้าอยู่ในแคว้นแคว้นอนันต์ ฯ ก็พระ
มหากัจจายนเถระเจ้านั้น ถึงมาจากที่ไกลก็ยังรักษาการฟังธรรมไว้ได้ ฯ
เพราะฉะนั้น เมื่อพระเถระเจ้าผู้ใหญ่มากหลายจะนั่ง ก็นั่งให้เหลืออาสนะ
ของพระมหากัจจายนเถระเจ้าไว้ ฯ ท้าวหัตถิยะเทวราช ก็เสด็จมากับเทพ
บริวาร จากเทวโลก ๒ ชั้น บุษาคงค์พระศาสดาด้วยของหอมและดอกไม้
ทิพย์เป็นต้น แล้วยืนอยู่ ไม่เห็นพระกัจจายนเถระเจ้า จึงทรงดำริว่า
เหตุไรหนอจึงไม่เห็นพระผู้เป็นเจ้าของเรา ถ้าพระผู้เป็นเจ้าของเรามาจะ
เป็นการดี ฯ ในขณะนั้นเอง พระเถระเจ้าก็มาแสดงตนให้ปรากฏ นั่ง
อยู่บนอาสนะของตน ฯ ท้าวสัทตะกะได้เห็นพระเถระเจ้าแล้ว ก็ทรงจับให้
แน่นที่ข้อเท้าทั้ง ๒ แล้วตรัสว่า พระผู้เป็นเจ้าของเรามาแล้ว เราหวังการ
มาของพระผู้เป็นเจ้าอยู่ แล้วนวดเท้าทั้ง ๒ ด้วยพระหัตถ์ทั้ง ๒ บุษาคงค์
ของหอมและดอกไม้เป็นต้น แล้วยืนไหว้ ครั้นแล้วก็ทรงยืนอยู่ในที่สมควร
แก่พระองค์ ฯ ภิกษุทั้งหลายก็คิดเถียงกันว่า ท้าวสัทตะกะทรงกระทำสักการะ
เพราะเห็นแก่หน้า คือ ไม่ทรงกระทำสักการะเช่นนแก่พระมหาสาวกนอก
นั้น พอเห็นพระมหากัจจายนะก็จับข้อเท้าโดยเร็ว แล้วตรัสว่า พระผู้
เป็นเจ้าของเรามาดีแล้ว เราหวังการมาแห่งพระผู้เป็นเจ้าอยู่ แล้วนวดเท้า
ทั้ง ๒ ด้วยพระหัตถ์ทั้ง ๒ ทรงบุษาคกราบไหว้แล้วก็ทรงยืนอยู่ ฯ สมเด็จพระ
บรมครูให้ทรงสดับถ้อยคำของภิกษุเหล่านั้น จึงตรัสว่า ดูก่อนภิกษุ
ทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลายผู้รักษาประคองในอินทรีย์ทั้งหลาย เช่น กับพระ
มหากัจจายนะ ผู้เป็นบุตรของเรา ย่อมเป็นที่รักของเทพยเจ้าทั้งหลาย
เหมือนกัน เมื่อจะทรงแสดงธรรมสับต่อข้อความ จึงตรัสพระคาถานว่า
ยสฺสินุเรยานิ เป็นต้น ซึ่งมีคำแปลว่า อินทรีย์ของภิกษุได้ถึงซึ่งความสงบ
แล้ว เหมือนกับม้าที่สารถผูกมัดแล้ว ถึงเทพเจ้าทั้งหลายก็รักภิกษุเช่นนั้น
ผู้ละมานะแล้ว ผู้ไม่มีอาสวะ ผู้คงที่ ดังนี้

เนื้อความแห่งคาถานี้ว่า อินทรีย์ ๖ ของภิกษุได้ถึงซึ่งความสงบ คือ
ความฝึกฝน ความไม่มีการเกี้ยวข้องวิปริตแล้ว เหมือนกับม้าที่สารถ

ว่าฉลาดนักหัดดีแล้ว ภิกษุเหล่านั้นชื่อว่าละมานะแล้ว เพราะละมานะ ๘
อย่างแล้ว ผู้ชื่อว่าไม่มีอาสวะ เพราะละอาสวะ ๔ ๑ คำว่า ผู้คงที่ คือ
เทพเจ้ากต มนุษย์กต กิรต คือ ต้องการซึ่งการเห็นและการมาของภิกษุ
เช่นนั้น ผู้คงอยู่ด้วยความคงที่ ดังนี้

ในเวลาจบเทศนาลง คนเป็นอันมาก ก็ได้บรรลุโสดาปัตติผลเป็นต้น
ดังนี้แล จบเรื่องพระมหากัจจายนเถระเจ้าเพียงเท่านั้น ๑ ในเรื่องพระ
มหากัจจายนเถระเจ้า เป็นเรื่องชี้ให้เห็นว่า ภิกษุทั้งหลายผู้สำรวม ตา
หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ซึ่งเรียกว่าผู้มีอินทรีย์สงบ เหมือนกับม้าที่ไต่ฝึกหัดดี
ผู้ละมานะ ผู้ไม่มีอาสวะ ผู้คงที่ ย่อมเป็นที่รักที่นับถือของเทพยตามนุษย์
ทั้งหลาย เพราะฉะนั้น จึงควรที่ภิกษุทั้งหลายจะสำรวม ตา หู จมูก ลิ้น
กาย ใจ อันย่อกลงไปเป็นการระวัง กาย วาจา ใจ ให้เรียบร้อยตาม
พระธรรมวินัย ดังที่ว่าไว้ในเสขยวัตร ๑๕ แล้วนั้น จึงจะถือเป็นที่รักที่นับถือ
ของคนทั้งหลาย ๑ อันพระภิกษุสามเณร จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องระวัง
อากัปกริยาให้สงัดมอญเสมอ อากัปกริยาอันใดซึ่งไม่งาม ไม่เหมาะ
แก่เพศพระภิกษุสามเณร ควรระงับอากัปกริยาอันนั้นเสีย ๑ ให้เข้าใจว่า
พระภิกษุสามเณรซึ่งมีกิริยา กาย วาจา เรียบร้อยดี ย่อมงดงามเหมือนกับ
หญิงสาวซึ่งมีกิริยาเรียบร้อยดีฉะนั้น ๑ หญิงสาว ก็จำเป็นอย่างยิ่งที่จะ
ระวังกิริยาเหมือนกับพระภิกษุสามเณร ๑ ถึงการกระทำอย่างอื่นของ
พระภิกษุสามเณร และของหญิงสาวซึ่งคล้ายกันก็มีหลายอย่าง เช่นการ
ไปไหนคนเดียวในเวลาค่ำคืน และเวลาพูดตั้ง หัวเราะดัง เดินโยกโคลง
นั่งไม่เรียบร้อย เป็นต้น เป็นอุทาหรณ์ เพราะฉะนั้น จึงควรที่พระภิกษุ
สามเณรทั้งหลาย จะปฏิบัติให้ถูกต้องตามเสขยวัตรจึงจะเป็นการดี คือ จึงจะ
เป็นที่เลื่อมใสของเทพยตามนุษย์ทั้งหลาย ดังนี้

เรื่องพระสารีบุตรเถรเจ้า

ต่อไปนี้ เป็นเรื่องพระสารีบุตรเถรเจ้า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดาประทับอยู่ที่พระเชตวันาราม ทรงปรารภพระสารีบุตรเถรเจ้าให้เป็นคันเหตุ จึงตรัสพระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า ปจวิสโม ดังนี้

คือ ในคราวหนึ่ง พระสารีบุตรเถรเจ้าออกพรรษาแล้ว ก็ประสงค์จะเที่ยวไปในนานาสถาน จึงทูลลาองค์พระศาสดาจารย์ แล้วพาบริวารของตนออกไป ฯ ภิกษุเหล่านั้นเป็นอันมากก็ตามพระเถรเจ้าไป พระเถรเจ้าให้บอกให้ภิกษุทั้งหลาย ผู้ปรากฏด้วยนามและโคตร กลับไปตามนามและโคตร ฯ มีภิกษุองค์หนึ่งไม่ปรากฏนามและโคตร คิดว่า โอ! พระสารีบุตร ผู้ประครองด้วยอำนาจนามและโคตร ก็ไม่ใคร่บอกกระทั้งเราให้กลับไป ฯ พระเถรเจ้าไม่ได้สังเกตภิกษุนั้น ในระหว่างแห่งภิกษุสงฆ์เป็นอันมาก ฯ ฝ่ายภิกษุนั้นก็ผูกอาฆาตต่อพระเถรเจ้าว่า ไม่ประครองเราเหมือนภิกษุอื่น ฯ ชายสังฆาฏิของพระเถรเจ้าเผอิญถูกต้องกายภิกษุนั้น ฯ ภิกษุนั้นก็ได้ผูกอาฆาตแม้ด้วยสิ่งนั้น ฯ ภิกษุนั้นรู้ว่าเวลานพระเถรเจ้า จักล่องเลย แคนวิหารไปแล้ว จึงไปเฝ้าพระศาสดาทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระสารีบุตรถือว่าเป็นอัครสาวกของพระองค์ ได้กระทบหู ข้าพระองค์เหมือนกับบุคคลตบหู ไม่ขอโทษข้าพระองค์เสียก่อนแล้วจึงไป ฯ สว เค็จพระจอมไตรศาสดา จึงโปรดให้หาพระเถรเจ้าเข้าไปเฝ้า ฯ ในขณะนั้น พระมหาโมคคัลลานเถรเจ้า และพระอานนทเถรเจ้า ก็คิดกันว่า พระศาสดาจะไม่ทรงทราบว่า พี่ชายของพวกเราไม่ได้กระทบภิกษุนั้นก็หาไม่ แต่มีพระราชประสงค์ที่จักให้พี่ชายของเรานั้นลือสืหนาท เราจักให้ภิกษุสงฆ์ประชุมกัน ฯ พระเถรเจ้าทั้ง ๒ นั้น ก็ถือเอาลูกดานเปิดประตูบริเวณวิหาร ให้ภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ไปประชุมกัน ด้วยถ้อยคำว่า ขอท่านทั้งหลายจงออกไป ฯ บัดนี้ พระสารีบุตรจกบันลือสืหนาทในที่เฉพาะพระพักตร์สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ ฝ่ายพระเถรเจ้าก็มาถวายบังคมพระศาสดา แล้วนั่งอยู่ ฯ ครั้นนั้น พระบรมศาสดาจึงตรัสถามเรื่องนั้นต่อพระเถรเจ้า ฯ

พระเถรเจ้าไม่ได้ทูลว่า ภิกษุนี้ข้าพระองค์ไม่ได้กระทบ เมื่อจะหลกคุณธรรม
 ของตนจึงทูลว่า ภิกษุใดมีสติไปในกายไม่ปรากฏอยู่ ภิกษุนั้นต้องกระทบ
 เพื่อนพรหมจรรย์องค์ใดองค์หนึ่งในตนแล้วจึงหลกไป แล้วทูลประกาศ
 ชะกวมที่แห่งตนเป็นผู้มีจิตเสมอกับพื้นดิน โดยนัยเป็นต้นว่า คนทั้งหลาย
 ข้อมทั้งของสะอาดบ้าง ไม่สะอาดบ้าง ลงบนดิน ดินก็ไม่ยินดียินร้าย ฉนใด
 ดังนี้ และความที่แห่งตนเป็นผู้มีจิตเสมอกับน้ำ ไฟ ลม ฟ้าชรว
 เต็กจันฑาล โคเขาหัก และความอดอดด้วยกายของตน เหมือนกับอดอด
 ด้วยซากงู เป็นต้น และการบริหารกายของตนเหมือนกับรักษากาษณะมัน
 ขึ้น ๆ ก็เมื่อพระเถรเจ้ากล่าวความดีของตน ด้วยอุปมา ๘ อย่างน้อย
 แผ่นดินใหญ่ก็ไหวกระทั้งนารองข้างล่าง ถึง ๘ ครั้ง ๆ ในเวลาที่พระ
 เถรเจ้านำมาซึ่งคำเปรียบด้วยฟ้าชรว เต็กจันฑาล กาษณะมันขึ้น ภิกษุ
 ทั้งหลายเป็นผู้เป็นปุถุชน ก็ไม่อาจกลั่นนำตาไว้ได้ ๆ ความสลัดใจตาม
 ธรรมก็เกิดแก่พระขณาสพทั้งหลาย เมื่อพระเถรเจ้ากล่าวคุณของตนอยู่
 นั้นเอง ความเร้าร้อนก็ได้เกิดขึ้นในร่างกายทั้งสี่ของภิกษุผู้กล่าวต่อ ๆ ภิกษุ
 ผู้กล่าวเช่นนั้น จึงหมอบลงใกล้พระบาทขององค์พระศาสดาในทันใด ทูล
 ประกาศโทษแห่งการกล่าวคำไม่จริง แล้วแสดงความผิดของตนถวาย ๆ
 สมเด็จพระบรมศาสดาจึงตรัสสั่งพระเถรเจ้าว่า สารีบุตร เธอจงงดโทษแก่
 โมฆบุรุษเสีย อย่าทมิให้ศีรษะโมฆบุรุษแตก ๗ ภาค ๆ พระเถรเจ้าก็
 นิ่งของ ๆ ประคองอัญชลีขึ้นว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ข้าพระองค์
 อดโทษแก่ภิกษุนั้น ขอภิกษุนั้นจงอดโทษแก่ข้าพระองค์ ถ้าโทษของ
 ข้าพระองค์มี พระเจ้าข้า ๆ ภิกษุทั้งหลายก็กล่าวกันว่า ดุเถิดท่านทั้งหลาย
 พระเถรเจ้ามีคุณไม่ต่ำช้าเลย ท่านไม่ทำความกำเริบ หรือความขัดเคือง
 แม้เพียงเล็กน้อย แก่ภิกษุผู้กล่าวด้วยคำเท็จเช่นนั้น ท่านเองได้นิ่งของ ๆ
 ประคองอัญชลีขอให้ภิกษุนั้นอดโทษ ๆ สมเด็จพระบรมศาสดา ได้ทรง
 พึงถ้อยคำนั้นแล้ว จึงตรัสถามว่า ภิกษุทั้งหลายพูดเรื่องอะไรกัน เมื่อภิกษุ
 ทั้งหลายกราบทูลให้ทรงทราบแล้ว จึงตรัสว่า ไม่มีใครอาจทำให้เกิดความ
 กำเริบ หรือความขัดใจแก่ภิกษุทั้งหลายผู้เช้นกับพระสารีบุตร ดูก่อนภิกษุ

ทั้งหลาย จิตของสาริบุตรเช่นกันกับแผ่นดินใหญ่ เช่นกับเสาเขื่อน เช่นกับ
ห้วงน้ำใต้งั้นแล้ว เมื่อจะทรงแสดงธรรมสืบต่อข้อความ จึงตรัสพระคาถา
นี้ว่า ปจวิสโม โน วิชุตติ เป็นต้น ซึ่งมีคำแปลว่า ผู้เสมอกับแผ่นดิน
ผู้เสมอกับเสาเขื่อน ผู้คงที่ ผู้มีข้อวัตรดี ผู้เหมือนห้วงน้ำที่ปราศจาก
เบือกคม ข่อมไม้ย่นคิ สงสารทั้งหลายข่อมไม้ไม่มีแก่ผู้เช่นนั้น ดังนี้

เนื้อความแห่งคาถานี้ว่า คนทั้งหลายข่อมทั้งของสะสมมีของหอม
และดอกไม้เป็นต้นบ้าง ทั้งของไม้สะสมมีบุตรและภริยาเป็นต้นบ้าง ลงใน
แผ่นดิน คนทั้งหลายมีทารกเป็นต้น ข่อมถ้ายอจจาละบัสสาวะรดเสา
เขื่อนที่เขาฝังไว้ที่ประตูเมืองเหมือนกัน ส่วนพวกอื่นก็บูชาเสาเขื่อนนั้น
ด้วยของหอมและดอกไม้ เป็นต้น ความยินดียินดีร้ายก็ไม่มีแก่แผ่นดิน
หรือเสาเขื่อน เพราะการกระทำนั้น ฉนฺโต ภิกษุใดผู้สิ้นอาสวะแล้ว เป็นผู้
คงที่ด้วยความไม่หวั่นไหวเพราะโลกธรรม ๘ ผู้ชื่อว่า มีข้อวัตรดี เพราะมี
ข้อวัตรงาม ภิกษุนี้ข่อมไม้ย่นคิยินดีร้ายต่อคนทั้งหลายผู้กระทำสักการะ
และไม่ใช้สักการะ ว่าพวกนี้สักการะเราด้วยปัจจัย ๔ ส่วนพวกนี้ไม่สักการะ
ภิกษุนี้เป็นผู้เสมอกับแผ่นดินและเปรียบกับเสาเขื่อนโดยแท้ ฯ ห้วงน้ำ
อันปราศจากเบือกคม ข่อมมีน้ำใส ฉนฺโต ภิกษุนี้ปราศจากเบือกคม
มีเบือกคม คือ รากะ เป็นต้น เพราะตนปราศจากกิเลสแล้ว ก็ผ่องใส
ฉนฺตํ ฯ คำว่า ผู้คงที่ คือ อันว่าสงสารทั้งหลาย ซึ่งได้แก่การท่องเที่ยว
อยู่ในสุคติ ทุกคติ ข่อมไม้ไม่มีแก่ภิกษุเช่นนั้น ดังนี้

ในเวลาจบเทศนาลงก็มีภิกษุ ๘ พันองค์ ได้สำเร็จพระอรหัตพร้อม
ด้วยปฏิสัมภิทาทั้งหลาย ดังนี้แล้ว ฯ จบเรื่องพระสาริบุตรเถรเจ้าเพียง
เท่านั้น ฯ ในเรื่องพระสาริบุตรเถรเจ้านั้นขอให้เห็นชัดว่า ภิกษุทั้งหลายผู้สิ้น
อาสวะกิเลสแล้ว ข่อมไม้มีความยินดียินดีร้ายต่อสิ่งใด ข่อมมีใจหนักแน่น
คงแผ่นดิน มีใจมั่นคงดังเสาเขื่อน มีใจผ่องใสดังห้วงน้ำใส ฉนฺตํ ดังนี้
สิ้นเนื้อความในเทศนากันต์นี้เพียงเท่านั้น

เอวํ กัมมิ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๑๐๔

กัมภีร์ขททกนิกาย พระธรรมบท

ว่าด้วยเรื่องพระคิสิสเถรเจ้า

สนทนุตสฺส มนั โหติติ อิมั ธมฺมเทสนั สคฺคา เขตฺวเน
วิหรนฺโต คิสิสเถรสฺส สามเณรํ อารพฺภ กเถสีติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงเรื่องพระคิสิสเถรเจ้า ตามกัมภีร์
พระธรรมบท เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชน
ทั้งหลาย ตลอดกาลนาน

เรื่องพระคิสิสเถรเจ้า

ดำเนินความตามกัมภีร์พระธรรมบทว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดา
ประทับอยู่ที่พระเชตวันาราม ทรงปรารภสามเณรของพระคิสิสเถรเจ้า ให้
เป็นต้นเหตุ จึงตรัสพระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า สนทนุตสฺส มนั โหติ
ติงน

ดังได้สดับมาว่า มีกุลบุตรชาวเมืองโกสัมพีคนหนึ่ง บรรพชา
อุปสมบทในพระศาสนาแล้ว ก็ปรากฏชื่อว่า พระคิสิสเถรเจ้าชาวเมือง
โกสัมพี ฯ เวลาพระเถรเจ้าองค์นั้น จำพรรษาอยู่ที่เมืองโกสัมพีแล้ว
อุปัฏฐากก็นำไตรจีวร และเนยใส น้ำอ้อย มาถวาย ฯ ครั้งนั้น พระ
เถรเจ้าจึงถามว่า อะไร อุบาสก ฯ อุบาสกนั้นตอบว่า ท่านเป็นผู้ที่
ข้าพเจ้าให้จำพรรษาไม่ใช่นะหรือ ภิกษุทั้งหลาย ที่จำพรรษาอยู่ในวิหาร
ของข้าพเจ้าแล้ว ย่อมได้ลาภอันนี้ ขอท่านจงรับเถิด ฯ พระเถรเจ้า
ก็ตอบว่า ช่างเถอะ อุบาสก เราไม่ต้องการสิ่งนี้ ฯ จึงถามว่า เพราะ
อะไร ? ตอบว่า เพราะสามเณรผู้จะกระทำกับปียะไม่มีอยู่ในสำนักของ

เรา ฯ จึงว่า ถ้าไม่มีผู้ทำกัปปิยะ บุตรของข้าพเจ้าจักเป็นสามเณรอยู่ใน
สำนักของพระผู้เป็นเจ้า ฯ พระเถระเจ้าจึงรับของทั้ง ๒ นั้นไว้ ฯ
อุบาสกได้นำบุตรของตนผู้มีอายุ ๑ ขวบ ไปสู่สำนักพระเถระเจ้าแล้วบอกว่า
ขอท่านจงให้เด็กนั้นบวช ฯ ครั้นนั้น พระเถระเจ้าก็ทำผมของเด็กนั้นให้
เปียก บอกกรรมฐานอันว่าด้วยทเมวตแมงอาการมีหนึ่งเป็นที่ ๕ แล้วให้
บรรพชา ฯ สามเณรนั้น ได้สำเร็จพระอรหัตพร้อมด้วยปฏิสัมภิทา
ในขณะจรมัคโกณลงที่สระ ฯ ครั้นพระเถระเจ้าให้เด็กนั้นบรรพชา
แล้ว อยู่ในที่นั้นตลอดกึ่งเดือน ก็คิดจะไปเฝ้าพระศาสดา จึงให้
สามเณรถือเอาของไป ได้เข้าไปพักอยู่ในวิหารแห่งหนึ่งในระหว่างทาง ฯ
สามเณรก็ได้จัดแจงเสนาสนะถวายพระอุปัชฌาย์ ฯ เมื่อสามเณรนั้นจัด
แจงเสนาสนะอยู่ก็คำ เพราะฉะนั้น จึงไม่อาจจัดเสนาสนะของตนได้ ฯ
เวลาสามเณรนั้นมาปฏิบัติ พระเถระเจ้าจึงถามว่า สามเณร เธอจัดแจง
ที่พักของเธอแล้วหรือ ? สามเณรนั้นตอบว่า ไม่มีโอกาสที่จะจัดแจง
รองรับ ฯ พระเถระเจ้าจึงว่า ถ้าอย่างนั้นเธอจงพักในที่พักของเรา อัน
การพักในที่อาคันตุกะ เป็นของลำบาก จึงพาสามเณรนั้นเข้าไปสู่
เสนาสนะ ฯ ส่วนพระเถระเจ้าผู้เป็นปุถุชน พอนอนก็หลับ ฯ สามเณร
คิดว่า วันนี้เป็นวันที่ ๓ ของเรา ผู้อยู่ในเสนาสนะเดียวกันกับพระ
อุปัชฌาย์ ถ้าเรานอนหลับ พระเถระเจ้าก็จะฉกฉวยลักขบถ ข้อน่าด้วย
การนอนร่วมกัน เรานอนอยู่ให้เวลาล่วงไป แล้วก็นั่งอยู่ในที่ใกล้เตียง
พระอุปัชฌาย์ จนตลอดราตรี ฯ พระเถระเจ้าตื่นขึ้นในเวลาจวนสว่าง
จึงจับเอาพัดที่วางไว้ข้างเตียงยกขึ้นด้วยคิดว่า เราควรจะให้สามเณรออก
ไป ก็กระทบเสื่อหยาบของสามเณรด้วยปลายพัด เมื่อยกพัดขึ้นบอกว่า
ออกไปภายนอกสามเณร ฯ ใบพัดก็ถูกตาสามเณร ตาสามเณรก็แตก
ในทันที ฯ สามเณรจึงถามว่า อะไรขอรับ เมื่อพระเถระเจ้าตอบว่า
เธอจงลุกออกไปภายนอก ก็ไม่บอกว่า ตาของกระผมแตกแล้ว ได้ปิดตา
ด้วยมือข้างหนึ่งออกไป ฯ พอถึงเวลาทำวัตร ก็ไม่นั่งนิ่งว่าตาของเรา
แตกแล้ว ได้ถือเอาลูกตาดำด้วยมือข้างหนึ่ง ถือเอาไม่กวาดด้วยมือข้างหนึ่ง

ไปกวาดเวียงกุญแจ และที่ล้างหน้าแล้วก็นำล้างหน้าไว้ แล้วกวาดบริเวณ ฯ
เมื่อสามเณรนั้น จะถวายไม้สัณฑ์แก่พระอุปัชฌาย์ ก็ถวายด้วยมือข้าง
เดียว ฯ ครั้นนั้น พระอุปัชฌาย์จึงว่า สามเณรไม่ได้ศึกษา จึงถวาย
ไม้สัณฑ์ด้วยมือข้างเดียว แก่อาจารย์ อุปัชฌาย์ ฯ สามเณรตอบว่า
กระผมร่ำเรียนไม่ใช่ชั่วคราว แต่ว่ามือข้างหนึ่งของกระผมไม่เปล่า ฯ
พระเถระเจ้าจึงถามว่า อะไรสามเณร ฯ สามเณรนั้น ก็เล่าเรื่องนั้นให้
ฟังตั้งแต่ต้นไป ฯ พระเถระเจ้าได้ฟังแล้วก็สลดใจกล่าวว่า โอ! เรา
ทำกรรมหนักเสียแล้ว จึงประณมมือนั่งของ ฯ ในที่ใกล้เท้าของทารก
๑ ขวบ พร้อมกับกล่าวว่า ท่านสัปบุรุษของท่านจงอดโทษแก่เรา เราไม่
รู้เรื่องน่ะเลย ท่านจงเป็นที่พักพิงของเราเถิด ฯ ครั้นนั้น สามเณรจึงว่า
ท่านขอรับ กระผมไม่ได้พูดเพื่อประโยชน์อันนี้ กระผมผู้จะรักษาใจของ
ท่านไว้ จึงได้กล่าวอย่างนี้ในเรื่องนี้ โทษของท่านไม่มี โทษของกระผม
ก็ไม่มี โทษนี้เป็นโทษแห่งวิญญูะเท่านั้น ขอท่านอย่าคิดเลย กระผมผู้จะ
รักษาความร้อใจของท่านไว้จึงไม่ได้บอก ฯ พระเถระเจ้าถึงสามเณร
ปลอบโยนอยู่ก็ไม่ดีใจ ได้เกิดความสลดใจ ถือเอาสิ่งของ ฯ สามเณร
ไปเผ้าองค์พระศาสดา ฯ ฝ่ายองค์พระศาสดา ก็ประทับนั่งแลดูการมา
ของพระเถระเจ้านั้นอยู่ ฯ พระเถระเจ้านั้นไปถึงก็ถวายบังคมพระศาสดาแล้ว
กระทำการชื่นชมกับพระศาสดา เป็นผู้ทักพระศาสดาตรัสถามว่า ภิกษุ จักร ๔
ของเรายังพอทนได้หรือ ความไม่สบายอันใดอันหนึ่งไม่มีหรือ จึง
กราบทูลว่า ยังพอทนได้ พระเจ้าข้า ความไม่สบายอย่างใดอย่างหนึ่ง
ไม่มีแก่ข้าพระองค์ ก็แต่ข้าพระองค์ไม่เคยเห็นผู้อื่นซึ่งจะมีความดี
อย่างเหลือเกิน เหมือนกับสามเณรนี้ พระเจ้าข้า ฯ จึงตรัสถามว่า
ก็สามเณรทำอะไร ? พระเถระเจ้าองค์นั้น ก็ทูลเล่าเรื่องทั้งปวงเริ่มแต่
ต้นไป ถวายให้ทรงทราบ แล้วกราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า
สามเณรผู้ทักข้าพระองค์ขอให้อดโทษอย่างนี้ บอกรับว่า ในเรื่อง
นี้ โทษของท่านไม่มีเลย โทษของกระผมก็ไม่มี โทษนี้เป็นโทษแห่งวิญญูะ
เท่านั้น ขอท่านอย่าคิดเลย เขาได้ปลอบข้าพระองค์อย่างนี้ เขาไม่ได้

โกธ ไม่ขัดใจข้าพระองค์เลย ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า บุคคลผู้
 สมบูรณ์ด้วยคุณธรรมเช่นนั้น ข้าพระองค์ไม่เคยเห็นเลย พระเจ้าข้า ฯ
 ครั้งนั้น สมเด็จพระบรมศาสดาจึงตรัสต่อพระเถระเจ้าองค์นั้นว่า คุณก่อน
 ภิกษุ ธรรมศาสนาสวาทะทั้งหลาย บ่อมไม่โกธใคร บ่อมไม่ขัดใจใคร
 บ่อมเป็นผู้มีอินทรีย์สงบ เป็นผู้ใจสงบ ตั้งอยู่แล้ว เมื่อจะทรงแสดง
 ธรรมสืบทอดข้อความ จึงตรัสพระคาถาว่า สมณตสฺส มนํ โหติ
 เป็นต้น ซึ่งมีคำแปลว่า ใจ วาจา การกระทำของผู้ชอบแล้วบ่อมหลุดพ้น
 ผู้สงบระงับ ผู้คงที่นั้น บ่อมสงบ ตั้ง

ในคำเหล่านั้น คำว่า สงบ คือ ใจของสมณะผู้สวาทะแล้วนั้น
 ชื่อว่า สงบ คือ ระงับ คือ ดับร้อนแล้ว เพราะไม่มีภิกขณา เป็นต้น วาจา
 ก็ชื่อว่า สงบ คือ ระงับ คือ ดับร้อน เพราะไม่มีมุสาวาท เป็นต้น
 เหมือนกัน การกระทำทางกาย ก็ชื่อว่า สงบ เพราะไม่มีปาณาติบาต
 เป็นต้น ฯ คำว่า ผู้ชอบแล้วหลุดพ้น คือ ผู้หลุดพ้นด้วยวิมุตติ ๕
 เพราะรู้โดยนัย โดยเหตุ ฯ คำว่า ผู้สงบ คือ ผู้สงบด้วยการสงบระงับ
 เป็นต้น ในภายใน ฯ คำว่า ผู้คงที่ คือ ผู้ประกอบด้วยความดีเช่น
 นั้น ตั้ง

ในเวลาจบเทศนาลง พระคิสสเถระเจ้าชาวเมืองโกสัมพี ก็สำเร็จ
 พระอรหัต พร้อมด้วยปฏิสัมภทา ธรรมเทศนาก็ได้เป็นประโยชน์แก่
 มหาชนนอกนั้น ตั้งแล้ว ฯ จบเรื่องพระคิสสเถระเจ้าชาวเมืองโกสัมพี
 เพียงเท่านั้น ฯ ในเรื่องนั้นชี้ให้เห็นว่า ผู้สันทิเลศแล้วบ่อมมีกาย วาจา
 ใจ สงบแน่นอน ส่วนผู้ที่ยังไม่สันทิเลศ ซึ่งรักษากาย วาจา ใจ ให้อยู่
 ในกายสุจริต วาจสุจริต มโนสุจริต ก็ชื่อว่าผู้มีกาย วาจา ใจ สงบได้
 แต่ว่าไม่ใช่สงบแน่นอน คือ ไม่สงบอย่างนั้นเป็นนิจไป เพราะวาทิเลศ
 ยังมีอยู่ แต่ถึงอย่างนั้นก็ ยังเป็นการดีมาก เพราะวาทิจจะมีกาย วาจา
 ใจ สงบไม่แน่นอนเป็นนิจ ก็ยังให้เกิดคุณประโยชน์แก่ตนและผู้อื่นได้
 ตลอดกาลนาน เพราะว่าการมีกาย วาจา ใจ เป็นสุจริคนั้น บ่อมทำ
 ให้เกิดความสุขใจ ความสบายใจ แก่ตนและผู้อื่นได้มาก ฯ ผู้ใดเป็น

คนสุจริต ผู้นั้นจะไปในที่ใด ๆ หรือจะขึ้น เดิน นั่ง นอน อย่างไร ก็ไม่
 กิตร้อนใจ คือ ไม่กิดกลัวใคร จะมาลงโทษด้วยการทำ พุด คิด ขอรตน
 ไม่เหมือนคนที่ทุจริต ซึ่งมีแต่กิตร้อนใจ ณะนั้น เพราะว่า คนทุจริตข่ม
 กิตร้อนใจอยู่เสมอ ไม่ว่าจะเดิน ขึ้น นั่ง นอน อยู่ในที่ใด ๆ ก็ร้อนใจ
 ในที่นั้น ๆ เพราะฉะนั้น จึงควรที่คนทั้งหลายจะทำตนเป็นคนสุจริต คือ
 ทำตนให้เป็นคนประพฤติดีด้วย กาย วาจา ใจ ฯ ประพฤติอย่างไร
 จึงเรียกว่าประพฤติดี ฯ ประพฤติอย่างนี้ คือ กายก็ไม่ทำชั่ว ปากก็ไม่
 พุดชั่ว ใจก็ไม่คิดชั่ว ฯ การทำเช่นนั้น ได้แก่อะไร ฯ ได้แก่ การฆ่าสัตว์
 ผูกพัน • การลักขโมยฉ้อโกงผู้อื่น • การผิดประเวณีในทางความรัก • ฯ
 การพุดเช่นนั้น ได้แก่อะไร ได้แก่ การพุดเท็จ • พุดส่อเสียด • พุด
 หยาบคาย • พุดสิ่งที่ไม่มีความประโยชน์ • ฯ การคิดเช่นนั้น ได้แก่อะไร ฯ
 ได้แก่ การคิดเพ่งเล็งอยากได้ของผู้อื่น • การคิดปองร้ายผู้อื่น • การ
 คิดเห็นผิด • ฯ เมื่อผู้ใดมีการทำชั่ว พุดชั่ว คิดชั่ว ประจำตัวอย่างนี้
 แล้ว ผู้นั้นต้องไม่แคล้วจากความทุกข์ร้อนเป็นแน่แท้ เพราะมีกระแส
 พระพุทธเจ้าว่า มนสา เจ ปทุญฺเฐน ภาสติ วา กโรติ วา ตโต
 นํ สุขมเนวติ จกัถว หโต ปทํ ซึ่งมีคำแปลว่า ถ้าบุคคลมีใจ
 ไม่ดีแล้ว พุดอยู่ก็ตาม ทำอยู่ก็ตาม ทุกข์ย่อมตามเขาไปเพราะเหตุนี้
 เหมือนกับกงเกวียนตามรอยเท้าโคไปฉะนั้น ดังนี้ ฯ ผู้ใดทำชอบ พุด
 ชอบ คิดชอบ ผู้นั้นย่อมประกอบด้วยความสุขทุกเวลา องค์พระสัมมา-
 สัมพุทธเจ้าได้โปรดประทานเทศนาไว้ว่า มนสา เจ ปสนฺเนน ภาสติ
 วา กโรติ วา ตโต นํ สุขมเนวติ ฉายาว อนุปาตินิ ซึ่งมีคำแปลว่า
 ถ้าบุคคลมีใจผ่องใสดีแล้ว พุดอยู่ก็ตาม ทำอยู่ก็ตาม สุขย่อมติดตาม
 เขาไปด้วยเหตุนี้เหมือนกับเงาตามตัวฉะนั้น ดังนี้ เพราะฉะนั้น จึงควร
 ที่คนทั้งหลายจะทำชอบ พุดชอบ คิดชอบ จึงจะเป็นการดี ฯ การทำ
 อย่างไม่เรียกว่า ทำชอบ ฯ ทำอย่างนี้ คือ ไม่ฆ่าสัตว์ใคร ไม่ลักขโมย
 ฉ้อโกงใคร ไม่ผิดประเวณีใคร ฯ พุดอย่างไร จึงเรียกว่าพุดชอบ พุด

อย่างนี้ คือ พุดจริง พุดอ่อนหวาน พุดสมานมิตร พุดสิ่งที่เป็นประโยชน์ ๆ
คิดอย่างไร เรียกว่าคิดชอบ ๆ คิดอย่างนี้ คือ คิดไม่อยากโลกเขาของผู้
อื่น ไม่อยากปองร้ายผู้อื่น ไม่เห็นผิด มีแต่คิดไปในทางอยากเพื่อแผ่
ผู้อื่น ในทางอยากให้ผู้อื่นได้ดีมีสุข ในทางดีทางชอบเท่านั้น ๆ เมื่อ
ผู้ใดทำใจกาย วาจา ใจ เป็นสุจริตอย่างนี้ ได้เสมอแล้ว ผู้นั้นย่อมไม่
แคล้วจากความสุขกายสบายใจ ทั้งในชาตินี้และชาติหน้า เมื่อวาสนา
บารมีแก่กล้า ก็จักมีกาย วาจา ใจ สงบแน่นอน เหมือนกับสามเณรซึ่งเป็น
ศิษย์ของพระคัสสปเถระเจ้า ที่แสดงมาแล้วนี้เป็นอุทาหรณ์ สันเนอความ
ในเทศนากัณฐกันเพียงเท่านั้น.

เอวံ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ๆ

กัณฐกัณ ๑๐๕

คัมภีร์ขุททกนิกาย พระธรรมบท

ว่าด้วยเรื่องพระสารีบุตรเถระเจ้า

อสฺสทฺโธติ อิมิ ชมฺมเทสนํ สุตฺตา เขตฺวเน วิหรนฺโต สาริปฺตฺตค-
เถโร อารพฺภ กเถสิ

เอกทิวสํ หิ ติสฺมตฺตา อารณฺณกา ภิกฺขุ สตฺถุ สนฺติกนฺติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงเรื่องพระสารีบุตรเถระเจ้า ตามคัมภีร์
พระธรรมบท เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชน
ทั้งหลาย ตามสมควรแก่เวลา

เรื่องพระสารีบุตรเถระเจ้า

ดำเนนความตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดา
ประทับอยู่ที่พระเชตวันาราม ทรงปรารภพระสารีบุตรเถระเจ้าให้เป็นที่นินทา
จึงตรัสพระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า อภิกฺขณํ ดังนั้

มีเนื้อความพิสดารว่า อยู่มาวันหนึ่ง มีพวกภิกษุที่อยู่ป่าประมาณ ๓๐ องค์ ไปเฝ้าองค์พระศาสดา กราบถวายบังคมแล้วก็นั่งลง ฯ องค์พระศาสดา ทรงทราบอุปนิสัยแห่งองค์พระอรหันต์ พร้อมด้วยปฏิสัมภิทาของภิกษุเหล่านั้น จึงตรัสถามปัญหาปรารภอินทรีย์ ๕ ต่อพระสารีบุตรเถรเจ้าว่า เธอเชื่อหรือสารีบุตร อินทรีย์คือศรัทธาอันบุคคลอบรมแล้ว ทำให้มากแล้ว เป็นของหยั่งลงสู่ความไม่ตาย มีความไม่ตายเป็นที่สุด ฯ พระสารีบุตรเถรเจ้าทูลแก้ปัญหานี้อย่างนั้นว่า ในข้อนี้ ข้าพระองค์ไม่เชื่อ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า อินทรีย์คือศรัทธา อันบุคคลอบรมแล้ว ทำให้มากแล้ว เป็นของหยั่งลงสู่ความไม่ตาย มีความไม่ตายเป็นที่สุด ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า บุคคลเหล่านี้ไม่รู้ ไม่ได้ฟัง ไม่ได้เห็น ไม่ทราบ ไม่กระทำให้แจ้งซึ่งอินทรีย์ คือ ศรัทธาอันด้วยปัญญา บุคคลเหล่านั้นย่อมเชื่อฟังผู้อื่นในข้อนี้ว่า อินทรีย์คือศรัทธาอันบุคคลอบรมแล้ว ทำให้มากแล้ว เป็นของหยั่งลงสู่ความไม่ตาย มีความไม่ตายเป็นที่สุด พระเจ้าข้า ฯ ภิกษุทั้งหลายได้ฟังคำแก้ปัญหานี้แล้ว ก็สนทนากันขึ้นว่า พระสารีบุตรเถรเจ้าแก้ด้วยความถือผิดทีเดียว แม้ในวันนี้ พระสารีบุตรเถรเจ้า ก็ยังไม่เชื่อต่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ฯ สมเด็จพระบรมศาสดาได้ทรงสดับแล้ว จึงตรัสถามว่า ตัก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเธอกล่าวอะไรอย่างนี้ เพราะเราถามว่า สารีบุตรเชื่อหรือว่า ผู้ไม่ได้อบรมอินทรีย์ ๕ ไม่ได้เจริญสมณวิปัสสนา สามารถกระทำให้แจ้งมรรคผลมีอยู่ ฯ สารีบุตรตอบว่า ข้าพระองค์ไม่เชื่อว่า ผู้กระทำให้แจ้งอย่างนี้มีอยู่ ไม่ใช่ว่า สารีบุตรไม่เชื่อผลวิบากแห่งทานที่บุคคลให้แล้ว หรือแห่งกรรมที่บุคคลกระทำแล้ว ทั้งไม่ใช่สารีบุตรไม่เชื่อกุณของพระพุทธรูปเป็นต้น แต่สารีบุตรไม่เชื่อผู้อื่นในธรรม คือ ฌาน วิปัสสนา มรรคผล ที่ตนได้แล้วต่างหาก เพราะฉะนั้น จึงไม่ควรว่าสารีบุตร ดั่งนี้แล้ว เมื่อจะทรงแสดงธรรมสืบทอดข้อความ จึงตรัสพระคาถานี้ว่า อสุสทุโธ เป็นต้น ซึ่งมีคำแปลว่า นรชนใดเป็นคนไม่มีศรัทธา เป็นคนอกตัญญู เป็นคนดัดดีต่อ เป็นคนกำจัดโอกาส เป็นคนกลายความหวัง นรชนนั้นแหละเป็นบุรุษชั้นสูง ดังนี้

ในคำเหล่านั้น คำว่า เป็นคนไม่มีศรัทธา คือ ผู้ใดไม่เชื่อผู้อื่น
สำหรับคุณธรรมที่ตนแทงตลอดแล้ว บุคคลผู้นั้นชื่อว่าไม่มีศรัทธา บุคคล
ผู้รู้จักนิพพานอันไม่มีอะไรกระทำ บุคคลผู้นั้นชื่อว่า คนอกตัญญู
อธิบายว่า บุคคลผู้นั้นชื่อว่า ผู้กระทำให้แจ้งนิพพานแล้ว ฯ ผู้ใด
ตัดต่อแห่งวัฏฏะ ที่ต่อแห่งสงสารได้แล้ว ผู้นั้นชื่อว่า ผู้ตัดต่อ ฯ ผู้ใด
เป็นผู้ชื่อว่า กำจัดโอกาสทำให้เกิดได้แล้ว เพราะเป็นผู้สนพช คือ กุศล-
กรรม อกุศลกรรม ผู้นั้นชื่อว่า ผู้กำจัดโอกาส ฯ ผู้นั้นชื่อว่า ผู้
คลายความหวังทั้งปวงแล้ว เพราะเป็นผู้ได้ทำกิจที่ควรทำด้วยมรรค ๔
ผู้นั้นชื่อว่า ผู้คลายความหวังแล้ว ฯ นรชนผู้ใดเป็นเช่นนั้น นรชนผู้นั้น
ชื่อว่าถึงความเป็นผู้สูงสุดในบรมทั้งหลาย เพราะเป็นผู้แทงตลอดโลกุตตร-
ธรรมแล้ว ผู้นั้นชื่อว่า บรมชนชั้นสูง ดังนี้

ในเวลาจบเทศนา ภิกษุประมาณ ๓๐ องค์ ซึ่งอยู่ในบ้านนั้น ก็ได้
บรรลุพระอรหัต พร้อมด้วยปฏิสัมภิทา ฯ ธรรมเทศนาก็ได้เป็น
ประโยชน์มีแก่มหาชนนอกนั้น ดังนั้นแล ฯ จบเรื่องพระสาริบุตรเถรเจ้า
เพียงเท่านี้

ในเรื่องพระสาริบุตรเถรเจ้านั้น เป็นเรื่องชี้ให้เห็นว่า ผู้แจ้งแทง
ตลอดในสิ่งใดแล้ว ข่อมไม่เชื่อผู้อื่นในสิ่งนั้น เพราะว่าเชื่อดังตัวเอง
ในสิ่งนั้นเสียแล้ว ผู้ใดยังไม่รู้แจ้งแทงตลอดในสิ่งใด ผู้นั้นข่อมเชื่อ
ผู้อื่นในสิ่งนั้น ฯ ข้อที่พระสาริบุตรเถรเจ้ากราบทูลว่า ข้าพระองค์
ไม่เชื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าในข้อว่า อินทรีย์คือศรัทธาอันบุคคลอบรมแล้ว
ทำให้มากแล้ว เป็นของหยั่งลงสู่ความไม่ตาย มีความไม่ตายเป็นที่สุด
ดังนี้แล้ว ก็หมายความว่า พระสาริบุตรเชื่อเองแล้วว่า อินทรีย์
คือ ศรัทธา บุคคลอบรมแล้ว ทำให้มากแล้ว เป็นของหยั่งลงสู่ความ
ไม่ตาย มีความไม่ตายเป็นที่สุด ดังนี้ เพราะฉะนั้น ท่านจึงกราบทูล
ต่อไปว่า บุคคลเหล่านี้ไม่รู้ ไม่ได้ฟัง ไม่ได้เห็น ไม่ได้ทราบ ไม่ได้
กระทำให้แจ้ง ไม่ได้ถูกต้องอินทรีย์คือศรัทธาอันนี้ ด้วยปัญญาแท้
บุคคลเหล่านั้นต้องเชื่อฟังผู้อื่น ในข้อนี้ว่า อินทรีย์คือศรัทธา อัน

บุคคลอบรมแล้ว ทำให้มากแล้ว เป็นของหยั่งลงสู่ความไม่ตาย มีความไม่ตายเป็นที่สุดแล้ว ดังนี้ ฯ แต่ภิกษุทั้งหลายไม่เข้าใจความหมาย จึงว่า พระสารีบุตรเถรเจ้า แก้ปัญหาด้วยความถ้อยคำ เห็นว่า พระสารีบุตรเถรเจ้าเป็นมิจฉาทิฎฐิ มาตั้งแต่ไหนแต่ไร จนกระทั่งถึงทุกวันนี้ จึงว่า แม้ในวันนี้ พระสารีบุตรเถรเจ้าก็ยังไม่เชื่อต่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เลย ดังนี้ ฯ พระพุทธองค์จึงทรงอธิบายให้ฟังว่า คำที่พระองค์ตรัสถามนั้น พระองค์หมายความว่า ผู้ไม่ได้อบรมอินทรีย์ ๕ ไม่ได้เจริญสมถวิปัสสนา สามารถทำให้แจ้งมรรคผลได้มีอยู่ พระสารีบุตรจึงตอบว่า ไม่เชื่อ คือ พระสารีบุตรไม่เชื่อผู้อื่น ในธรรมคือถณวิปัสสนา มรรคผล ที่ตนแทงตลอดแล้ว เพราะฉะนั้น จึงไม่ควรว่า สารีบุตร ดังนี้ ฯ เท่าที่มานั้น ก็เป็นอันได้ใจความว่า ผู้เห็นแจ่มแจ้งด้วยตนเองในสิ่งใดแล้ว ย่อมไม่เชื่อผู้อื่นในสิ่งนั้น คือ ย่อมเชื่อตนเองในสิ่งนั้นเสียแล้ว

ข้อที่ว่า ผู้เห็นแจ่มแจ้งในสิ่งใดด้วยตนเองแล้ว ไม่เชื่อผู้อื่นในสิ่งนั้น ดังนั้นก็ดี ข้อที่ว่า ข้าพระองค์ไม่เชื่อพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น ก็ดี ไม่ใช่มีผู้ทูลพระพุทธเจ้า แต่พระสารีบุตรองค์เดียวเท่านั้น ผู้อื่นก็ยังมีอีก เช่น สีหเสนาบดี เป็นต้น ดังที่ว่าไว้ในสัทสูตร วรรคที่ ๔ ปฐมปณณาสก คัมภีร์บัญญัติกนิบาต อังคุตตรนิกายว่า ครึ่งหนึ่ง สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ประทับอยู่ที่กุฎาคารศาลา ป่ามหาวัน เมืองเวสาลี ครึ่งหนึ่ง สีหเสนาบดีไปเฝ้าสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ถวายบังคมแล้ว ถวายบังคมแล้ว ถวายบังคมแล้ว ครึ่งหนึ่งลงเรียบร้อยแล้ว จึงกราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์อาจทรงบัญญัติผลทานที่เห็นเองได้หรือไม่ ? ตรัสตอบว่า อาจ แล้วก็ตรัสว่า สีหะ บุคคลผู้เป็นทายก ทานบดี ย่อมเป็นที่รักใคร่พอใจของคนมาก อนันนิกเป็นผลทานที่เห็นเองอย่างหนึ่ง ฯ สัปบุรุษทั้งหลายผู้สงบระงับ ย่อมคบผู้เป็นทายก ทานบดี อนันนิกเป็นผลแห่งทานที่เห็นเองอย่างหนึ่ง ข้อเสียดังนี้ของผู้เป็นทายก ทานบดี ย่อมแผ่ไป อนันนิกเป็นผลทานที่เห็นเองอย่างหนึ่ง ผู้เป็นทายก ทานบดี

จะเข้าไปสู่ที่ประชุมชนใด ๆ ไม่ว่าจะประชุมกษัตริย์ หรือพราหมณ์
คฤหบดี สมณะ ก็จะเข้าไปอย่างเกลือกกล้ำไม่เก้อเขิน อันนี้เป็นผลทาน
ที่เห็นเองอย่างหนึ่ง ๆ ผู้เป็นทนาย ทานบดี เวลาขายแตกแล้ว ก็
เข้าถึงโลกอันเป็นสุคติ อันมีอารมณ์ดีเลิศ อันนี้เป็นผลทานที่จักมีในเวลา
ต่อไป ๆ เมื่อองค์พระจอมไตรศาสดา ตรัสอย่างนั้นแล้ว สีหเสนาบดี
จึงกราบทูลขึ้นว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ผลทานที่เห็นเอง ๔ อย่าง
เหล่านี้ใด ที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงไว้แล้ว ข้าพระองค์ไม่
เชื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าในผลทานที่เห็นชอบ ๔ อย่างนั้น เพราะว่า ข้าพระองค์
รู้จักผลทานที่เห็นเอง ๔ อย่างนั้นแล้ว คือ ข้าพระองค์ผู้เป็นทนาย ทานบดี
ย่อมเป็นที่รักที่พอใจของคนมาก สัปบุรุษทั้งหลายผู้สงบระงับ ย่อม
คบข้าพระองค์ผู้เป็นทนาย ทานบดี ชื่อเสียงอันดีของข้าพระองค์ ผู้เป็น
ทนาย ทานบดี ก็ฟังไปว่า สีหเสนาบดีเป็นทนาย เบนการก เป็น
อุปัฏฐากสงฆ์ ข้าพระองค์ผู้เป็นทนาย ทานบดี จะเข้าไปที่ประชุมชนใด ๆ
คือ ประชุมกษัตริย์ หรือพราหมณ์ คฤหบดี สมณะ ก็เข้าไปได้อย่างองอาจ
ไม่เก้อเขิน ๆ ผลทานที่เห็นเอง ๔ อย่างนี้ เหล่าใด ที่สมเด็จพระผู้มี
พระภาคเจ้าทรงแสดงไว้แล้ว ข้าพระองค์ไม่เชื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าใน
ผลทานที่เห็นเอง ๔ อย่างนั้น เพราะถึงข้าพระองค์เองก็ทราบอยู่แล้ว ๆ
แต่ข้อที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ผู้เป็นทนาย ทานบดี เวลา
ขายแตกแล้ว ย่อมเข้าถึงโลกอันเป็นสุคติ อันมีอารมณ์ดีเลิศ ข้าพระ
องค์ไม่ทราบ ข้าพระองค์จึงขอเชื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าในข้อนี้ ดังนี้ ๆ
เพราะฉะนั้น จึงเข้าใจเถิดว่า สิ่งใดผู้ใดรู้เองเห็นเองแล้ว สิ่งนั้นผู้นั้น
ย่อมไม่เชื่อผู้อื่น ดังนี้

ข้อที่พระพุทธองค์ตรัสเป็นพระคาถาว่า อสฺสทฺโธ เป็นต้น ซึ่งมีคำ
แปลว่า นรชนใดไม่มีศรัทธา เป็นคนอกตัญญู เป็นผู้ตดท้อ เป็นผู้กำจัด
โอกาส เป็นผู้คลายความหวัง นรชนนั้นแหละชื่อว่าคนบรุษชั้นสูง ที่
พระอรรถกถาจารย์ได้ขยายความไว้แล้วนั้น ล้วนแต่เป็นคำที่มีความหมาย
ตรงกันข้ามกับความเข้าใจของคนทั้งหลายทั้งนั้น คือ คนทั้งหลายเข้าใจ

ว่า คนไม่มีศรัทธา คนอกตัญญู คนตัดทื่อ คนตัดโอกาส คน
 คลายความหวัง คนเหล่านี้นั้น เป็นคนไม่ดีทั้งนั้น ทำแต่ทั้งหลายคงได้ขึ้น
 อยู่เสมอ คือ ได้ขึ้นชาติเดียวเหมือนกัน คนนั้นเป็นคนไม่มีศรัทธา เป็น
 คนอกตัญญู ฯ คำที่เขาติเตียนนั้น เขาหมายความว่า คนไม่มีศรัทธา
 คนอกตัญญูนั่น เป็นคนไม่ดีฝ่ายเดียว แต่ความจริงนั้นเป็นคนดีก็มี
 เป็นแต่แต่หมายความว่าต่างกัน คือ มีคำอธิบายต่างกัน ฯ คำว่า คนไม่มี
 ศรัทธาที่เป็นคนไม่ดีนั้น ได้แก่คนไม่เชื่อบาปบุญคุณโทษ ไม่เชื่อคุณ
 พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ไม่เชื่อว่า บาป บุญ นรก สวรรค์
 นิพพานมี ไม่เชื่อว่า ผลแห่งบาปบุญมี ไม่เชื่อว่า นรก สวรรค์ นิพพาน
 มี ไม่เชื่อว่า ผู้ทำบาปตายแล้วไปตกนรก หรือเกิดเป็นเปรต เป็น
 อสุรกาย เป็นคิรีจณ เป็นคนยากจนเชื่องโง่ เป็นคนวิกลจริต
 ส่วนผู้ทำบุญไว้ เวลาตายแล้วได้มาเกิดในมนุษย์อีก แล้วได้เกิดเป็น
 มนุษย์ที่ดีมีร่างกายสมบูรณ์ มีความสุขความเจริญ ตามสมควรแก่ชาติ
 ตระกูลของตน ฯ หรือไม่อย่างนั้น ก็ไปเกิดในสวรรค์ ไม่อย่างนั้นก็
 สำเร็จนิพพาน ผู้ไม่เชื่ออย่างนี้เรียกว่า ผู้ไม่มีศรัทธาซึ่งเป็นฝ่ายไม่ดี
 ส่วนผู้ไม่มีศรัทธาฝ่ายดีนั้น คือ ได้แก่ผู้ไม่เชื่อผู้อื่นในสิ่งที่ตนรู้แจ้งแทง
 ตลอดแล้ว ฯ คำว่า คนอกตัญญูที่ไม่ดีนั้น ได้แก่ คนไม่รู้จักอุปการคุณ
 ของผู้อื่นที่กระทำแล้วเป็นต้น ฯ คนอกตัญญูที่ดีนั้น คือ คนรู้จักนิพพาน
 ที่เหตุปัจจัยอันใดไม่ได้ทำขึ้น ไม่ได้ตกแต่งขึ้น ฯ คำว่า อกตัญญู
 ที่เป็นฝ่ายไม่ดีนั้น แปลคำว่า “ไม่” คือ แปลคำขึ้นหน้า คือ แปลคำว่า รู้
 สิ่งผู้อื่นกระทำแล้ว คือ แปลคำว่า “อ” นั้นว่า “ไม่” ขึ้นหน้า
 ส่วนคนอกตัญญูที่ดีนั้น แปลคำว่า “ไม่” ไว้หลัง คือ แปลคำว่า รู้ซึ่ง
 นิพพานที่ไม่มีอะไรกระทำ ดังนี้ ฯ ส่วนคำว่า ผู้ตัดทื่อผู้นั้น คนใน
 ครั้งโน้นเขาหมายความว่า ได้แก่ขโมยที่ตัดช่องของเขาคือ ขโมย
 ที่ตัดช่องในที่ต่อแห่งฝาเรือนขึ้นไปขโมยเอาสิ่งของ เพราะฉะนั้น เมื่อ
 พูดว่า คนตัดทื่อแล้ว เขาก็เข้าใจว่า เป็นคนเลวผู้นั้น ความจริงนั้น
 คนดีก็มี คนดีนั้น ได้แก่ ผู้ตัดทื่อแห่งวิญญูสงสาร ไม่ให้วิญญูสงสาร

ต่อกันได้ ฯ คำว่า ผู้กำจัดโอกาสนั้น เขาก็หมายความว่า เป็นคน
เลว เพราะเขาหมายความว่า คนที่ทำให้เสียเวลาแก่การทำดีทั้งสน
เรียกว่าเป็นคนตัดโอกาส แต่ก็เป็นคนดีก็มี คือ คนที่ตัดโอกาสซึ่งจัก
ให้เวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป ฯ คำว่า คนคลายความหวังนั้น เขา
ก็หมายความว่า เป็นคนเลวเหมือนกัน เพราะเขาเข้าใจว่า คนคลายความ
หวังนั้น ได้แก่คนหมดหวังที่จะได้ดี คนตัดความหวังซึ่งจักได้ข้างหน้า
แต่ความจริงนั้นตัดก็มี คือ ผู้คลายความหวังทั้งสน คือ ไม่หวังรูป
เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ลาภ ยศ สุข สรรเสริญ อันใดในโลกอีก
แล้ว ด้วยเหตุสำเร็จพระอรหัตแล้ว ดังนี้ เพราะฉะนั้น จึงว่าคำ
ทั้ง ๕ ที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ มีคำว่า คนไม่มีศรัทธาเป็นต้นนั้น เป็นคำ
ที่ความหมายตรงกันข้ามกับความเข้าใจของคนทั้งหลายโดยแท้ สันกระแส
เทศนาก็น่าสนใจเพียงเท่านั้น.

เอวံ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๑๐๖

คัมภีร์ขุททกนิกาย พระธรรมบท

ว่าด้วยเรื่องพระขทิรวนิยเรวตเถรเจ้า

กาเม วาติ อิมิ ชมมเทสนิ สตุถา เขตวเน วิหรนุโต ขทิวนิย-
เรวตเถรํ อารพก กเถสิ

อาบสวมา ภิ สาริปุตุโต สตุตาสีติโกฏฐนํ ปหาชาติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงเรื่องพระขทิรวนิยเรวตเถรเจ้า ตาม
คัมภีร์พระธรรมบท เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธ-
ศาสนิกชนทั้งหลาย ตามสมควรแก่เวลา

เรื่องพระขนิษฐาวิเวก

ดำเนินความตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดาประทับอยู่ที่พระเชตวันาราม ทรงปรารภพระขนิษฐาวิเวกเจ้าเป็นต้นเหตุ จึงตรัสพระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า คาเม วา ตังน

มีความพิสดารมาว่า พระสารีบุตรเถระเจ้าได้สละทรัพย์ ๘๗ โกฏิ ออกบรพชา แล้วก็ให้น้องหญิง ๓ คน คือ จาลา อุปจาลา สีสุปจาลา และน้องชายอีก ๒ คน คือ จุนทะ และอุปเสน ออกบรพชา ๑ ยังเหลืออยู่ที่เรือนเพียงเวตกumar คนเดียวเท่านั้น ๆ ครั้นนั้น มารดาของเวตกumar จึงพูดว่า อุปติสสะผู้เป็นบุตรของเราสละทรัพย์ถึงเพียงนี้ ออกบรพชา แล้วก็ให้น้องหญิง ๓ คน น้องชาย ๒ คนบรพชา ยังเหลือแต่เวตกะคนเดียวเท่านั้น ถ้าจักให้เวตกะนี้บวช ทรัพย์ของเราจักฉิบหาย วงศ์ตระกูลก็จักขาดไป เราจักผูกเวตกะไว้เสียด้วยการครองเรือนตั้งแต่ในวัยยังเป็นเด็กอยู่ ฝ่ายพระสารีบุตรเถระเจ้า ได้สังเกตทั้งหลายไว้ก่อนแล้วว่า ถ้าเวตกะอยากบวชมาหา พอเขามาถึงท่านทั้งหลายต้องให้บวช มารดาบิดาของข้าพเจ้าเป็นมิจาติญญิ ไม่มีประโยชน์อะไรที่จะลามารดาบิดา ข้าพเจ้าเองเชื่อว่า เป็นมารดาบิดาของเวตกะนั้น ๆ ฝ่ายมารดาของเวตกะนั้น ก็ประสงค์จะผูกเวตกumar ผู้มีอายุเพียง ๗ ขวบเท่านั้นไว้ด้วยเครื่องผูก คือเรือน จึงขอกุมาริกาในตระกูลที่เสมอกัน แล้ววันวันแต่งงาน ครั้นแล้วก็แต่งตัวให้เวตกumar แล้วพร้อมด้วยบริวารเป็นอันมากพาไปที่เรือนแห่งญาติของกุมาริกา ๆ ครั้นนั้น เมื่อพวกญาติของกุมาริกาทั้ง ๒ ฝ่าย ซึ่งกระทำมงคลกันแล้วก็ประชุมกัน พวกญาติที่หวังความเจริญแก่กุมาริกา ก็จับมือกุมาริกาจุ่มลงไปในถาดน้ำ แล้วกล่าวคำที่เป็นมงคล แล้วจึงกล่าวว่า เจ้าจงเห็นธรรมที่อัยยิกาของเจ้าได้เห็นแล้ว เจ้าจงมีชีวิตยืนนานเหมือนอัยยิกา ๆ เวตกumar ก็คิดว่า อัยยิกาของหญิงนี้ได้เห็นธรรมอะไร จึงถามว่า คนไหนเป็นอัยยิกาของหญิงนี้ ๆ

ครั้งนั้น คนทั้งหลายก็บอกว่า เจ้าไม่เห็นหรือหญิงที่มีอายุ ๑๒๐ ปี มีพนักผมหงอก ผิวหนังเห่ มีตัวสะพร่งด้วยขี้แมลงวัน มีกระดูกซี่โครงเหมือนกลอนเรือน หญิงนั้นแหละเป็นอัยยิกาของหญิงนี้ ฯ จึงถามว่า ก็หญิงนั้นก็เหมือนอย่างนั้นหรือ ? คนทั้งหลายตอบว่า ถ้าเขายังมีชีวิตอยู่ เขาก็จักเป็นเหมือนอย่างนั้น ฯ เวตกุมารจึงคิดว่า ร่างกายเห็นปานนั้นก็ถึงซึ่งอาการแปลกเช่นนี้ ด้วยความแก่ อุปติสสะผู้เป็นพี่ชายของเรา คงจะเห็นเรื่องนี้แล้ว วันนั้นแหละเราจะนำไปบวชให้ได้ ฯ

ครั้งนั้น พวกญาติก็อุ้มเวตกุมารขึ้นยานพาหนะ อันเดียวกันกับกุมาริกา แล้วพาไป ฯ เวตกุมารไปขณะหนึ่งแล้วก็อ้างว่า จะไปหาลับคน จึงหยุดยานไว้ เราจักลงไปแล้วจักมา ว่าแล้วก็ลงจากยานไป ทำซอกซอຍน้อยหนึ่งทีพุ่มไม้แห่งหนึ่ง แล้วก็กลับไป ไปได้อีกน้อยหนึ่ง ก็ลงไปด้วยการอ้างอย่างนั้น แล้วขึ้นยานไปอีก แล้วได้ทำเหมือนอย่างนั้นอีก ฯ

ครั้งนั้น พวกญาติจึงสังเกตได้ว่า กุมารนั้นจักกลับมาขึ้นยานอีกเป็นแน่ จึงไม่ใคร่ระวังแข็งแรง ฯ กุมารนั้นไปอีกน้อยหนึ่งแล้ว ก็ลงไปด้วยการอ้างอย่างเดิมนั้น แล้วบอกว่า ท่านทั้งหลายจงขับยานไปก่อน ฉันจะคอยตามไปที่หลัง แล้วก็หันหน้าไปทางพุ่มไม้ ฯ ฝ่ายพวกญาติได้ขับยานไปด้วยเข้าใจว่า เขาจะตามมาทีหลัง ฯ ฝ่ายกุมารนั้นก็หนีไปจากที่นั้น ได้ไปหาภิกษุ ๓๐ องค์ ซึ่งอยู่ในป่าแห่งหนึ่ง ไหว้แล้วก็ว่า ขอท่านทั้งหลายจงบวชให้ข้าพเจ้า ภิกษุทั้งหลายจึงถามว่า เจ้าประดับด้วยเครื่องประดับพร้อมสรรพ เราไม่รู้ว่าเป็นบุตรพระราชา หรือบุตรอำมาตย์ จักให้เจ้าบรรพชาได้อย่างไร ฯ เวตตะจึงว่า ท่านทั้งหลายไม่รู้จักข้าพเจ้าหรือ ? ภิกษุทั้งหลายตอบว่า ไม่รู้จัก ฯ จึงตอบว่า ข้าพเจ้าเป็นน้องคนเล็กของอุปติสสะ ฯ ภิกษุทั้งหลายจึงถามว่า อุปติสสะนั้นคือใคร ? ตอบว่า พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายเรียกพี่ชายของข้าพเจ้าว่า สาริบุตร เพราะฉะนั้นเมื่อข้าพเจ้าบอกว่าอุปติสสะ ท่านทั้งหลายจึงไม่รู้ ฯ ภิกษุทั้งหลายจึงว่า ก็เชื่อเป็นน้องคนเล็กของพระสาริบุตรเถรเจ้าอย่างนั้นหรือ ? ตอบว่า อย่างนั้นขอรับ ภิกษุทั้งหลายจึงว่า ถ้าอย่างนั้นจงมา พี่ชายของเธอได้อนุญาต

ไว้แล้ว แล้วก็แปลงเครื่องแต่งตัวของเรวตกุมารนั้น ออกวางไว้ที่หนึ่ง แล้วให้บวช แล้วจึงส่งข่าวไปถึงพระเถระเจ้า ฯ พระเถระเจ้าได้ฟังข่าวแล้ว ก็กราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า มีผู้ส่งข่าวมาว่า พวกภิกษุที่อยู่ป่า ให้เรวตะบวชแล้ว ข้าพระองค์จักไปดูเรวตะ แล้วจึงจักกลับมา พระเจ้าข้า ฯ สมเด็จพระบรมศาสดาก็ไม่ทรงอนุญาตให้ไป ด้วยตรัสว่า จงรอก่อนสารีบุตร ฯ อยู่มาอีก ๒-๓ วัน พระเถระเจ้าก็ทูลลาอีก ฯ ก็ไม่ทรงอนุญาตให้ไปด้วยตรัสว่า จงรอก่อนสารีบุตร ถึงเราก็จักไป

ฝ่ายสามเณรคิดว่า ถ้าเราจักอยู่ในที่นี้ พวกญาติก็จักติดตามเรามา จักเรียกเรากลับไป จึงขอเรียนกรรมฐาน จนกระทั่งถึงชื่อว่าด้วยพระอรหันต์ จากสำนักภิกษุเหล่านั้น แล้วถือเอาบาตรจีวรเที่ยวไป จนกระทั่งไปถึงป่าไม้ตะเคียนไกลจากที่นั้น ๓๐ โยชน์ แล้วสำเร็จพระอรหันต์พร้อมด้วยปฏิสัมภิทาในภายใน ๓ สามเดือน ภายในพรรษานั้น ฯ ฝ่ายพระเถระเจ้าออกพรรษาปวารณาแล้ว ก็ทูลพระศาสดาอีก เพื่อจะไปในที่นั้น ฯ พระศาสดาตรัสว่า ถึงเราก็จักไป สารีบุตร แล้วก็เสด็จออกไปพร้อมกับภิกษุ ๕๐๐ องค์ ฯ ในเวลาเดินทางไปได้หน่อยหนึ่ง พระอานนตเถระเจ้าจึงหยุดยืนที่ทาง ๒ แพร่ง กราบทูลพระศาสดาว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ทางที่จะไปสู่สำนักเรวตะ มีอยู่ ๒ ทาง ทางอ้อมนี้ไกล ๖๐ โยชน์ เป็นที่อยู่ของหมู่มนุษย์ ทางตรงนี้ไกล ๓๐ โยชน์ มีอมมนุษย์หวงแหน พวกเราจะไปทางไหน พระเจ้าข้า ฯ องค์พระศาสดาจึงตรัสถามว่า อานนต ก็พระสวลีมากับพวกเราหรือ ? กราบทูลว่า มา พระเจ้าข้า ฯ จึงตรัสว่า ถ้าพระสวลีมา จงไปทางตรง ฯ ได้ยินว่า องค์พระศาสดาไม่ตรัสว่า เราจักทำให้เกิดข่าวต้มข่าวสวຍ แก่พวกเธอ พวกเธอจงไปทางตรง ทรงทราบอยู่แล้วว่า ทางเข่นนั้นเป็นที่บุญให้ผลแก่ชนนั้น ๆ จึงตรัสว่า ถ้าพระสวลีมา จงไปทางตรง ฯ ด้วยว่าเมื่อพระศาสดาเสด็จไปทางนั้น เทวดาทั้งหลายจักคิดว่า พวกเราจะกระทำสักการะแก่พระสวลีเถระเจ้า ซึ่งเป็นพระของพวกเรา แล้วจักให้สร้าง

วิหารลงทกระยะทาง ๑ โยชน์ ไม่ให้ไปเกิน ๑ โยชน์ จักตื่นขึ้นแต่เช้า
 จักถือเอาข้าวต้มเป็นคัน อันเป็นทิพย์มาหา ถามว่าพระสวลีเถระเจ้า ซึ่ง
 เป็นพระของพวกข้าพเจ้า นั่งอยู่ที่ไหน ฯ พระเถระเจ้าก็จักให้เทวดา
 ทั้งหลาย ถวายอาหารที่นำมาเพื่อตนแก่พระภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็น
 ประธาน ฯ องค์พระศาสดาจารย์กับทั้งบริวาร จักได้เสวยบุญของพระ
 สวลีเถระเจ้า ตลอดทางกันดาร ๓๐๐ โยชน์ ด้วยอาการอย่างนี้ ฯ ฝ่ายพระ
 เรวตเถระเจ้า รู้ว่าองค์พระศาสดาเสด็จมา ก็นิรมิตพระคันชกฏไวยถวาย
 แล้วนิรมิตเรือนยอด ๕๐๐ หลัง ที่จงกรม ๕๐๐ ที่ ที่พักกลางคืน กลางวัน
 ๕๐๐ แห่ง ฯ องค์พระศาสดาได้เสด็จประทับอยู่ในสำนักของพระเรวตะ
 เพียงเดือนเดียวเท่านั้น ฯ ถึงเมื่อประทับอยู่ในที่นั้น ก็ได้เสวยบุญของพระ
 สวลีเถระเจ้าองค์เดียวเท่านั้น

ก็ในคราวนั้น ในเวลาเข้าไปที่ป่าหิระ คือ ป่าไม้ตะเคียน มีภิกษ
 ๒ องค์ คิดว่า ภิกษุองค์นี้กระทำการก่อสร้างถึงเพียงนี้ จักอาจทำ
 สมณธรรมได้อย่างไร องค์พระจอมไตรศาสดา เมื่อทรงเห็นแก่หน้าว่า
 เป็นน้องของพระสารีบุตร ก็ได้เสด็จมาหาภิกษุผู้ก่อสร้างเช่นนั้น ฯ ฝ่าย
 องค์พระศาสดา เมื่อทรงเล็งดูโลกในเวลาจวนสว่างวันนั้น ก็ทรงเห็น
 ภิกษุ ๒ องค์นั้น ทรงรู้จักวาระจิตของภิกษุ ๒ องค์นั้น เพราะฉะนั้น เวลา
 ประทับอยู่ในที่นั้นเพียง ๑ เดือน แล้วจะเสด็จออกไป จึงทรงอธิษฐานให้
 ภิกษุ ๒ องค์นั้น ลมพระน่านน้ำมนต์เข้า และรองเท้าของตนไว้ แล้วจึง
 ออกไป ในเวลาที่พระองค์เสด็จออกไป ภายนอกอุปจารวิหารแล้ว ก็ทรง
 ปลอ่ยกุศ ๑ ครั้งนั้น ภิกษุ ๒ องค์นั้น จึงพากันกลับด้วยนึกได้ว่า
 เราลืมสิ่ง ๆ เราลืมสิ่ง ๆ พอกลับไปก็จำที่นั้นไม่ได้ ได้เดินถูกหนาม
 คอตตะเคียนแทงเท้าไป ได้ไปพบของ ๆ ตน ห้อยอยู่ที่ต้นตะเคียนต้นหนึ่ง
 แล้วก็ถือเอากลับไป ฯ ฝ่ายองค์พระจอมไตรศาสดา เมื่อทรงพาภิกษ
 ๒ องค์กลับไป ก็ได้เสวยบุญของพระสวลีเถระเจ้าอีกตลอดเดือน แล้วเสด็จ
 เข้าสู่บุพพาราม ฯ ครั้งนั้น ภิกษุ ๒ องค์นั้น คือ พระหลวงตา ๒ องค์
 นั้น ล้างหน้าบ้วนปากแต่เช้าแล้วก็บอกชวนกันว่า เราไปต้มข้าวต้มที่

บ้านนางวิสาขาผู้ถวายอาหาร แก่พระอัครมเหสีเกิด แล้วก็ไปดื่มข้าวต้ม
 แล้วก็ฉันของขบฉัน แล้วนั่งอยู่ ฯ ครั้งนั้น นางวิสาขาจึงถามว่า ท่าน
 ทั้ง ๒ ได้ไปถึงที่อยู่ของพระเรวตเถระเจ้า กับองค์พระศาสดาหรือ ฯ พระ
 หลวงตา ๒ องค์นั้น ตอบว่า ได้ไป ฯ นางวิสาขาจึงถามว่า ที่อยู่ของพระ
 เรวตเถระเจ้าน่ายินดีหรือ ฯ ตอบว่า จักน่ายินดีมาแต่ไหน เป็นป่าตอ
 ตะเคียนคล้ายกับที่อยู่ของเปรตทั้งนั้น ฯ ครั้งนั้น มีภิกษุหนุ่ม ๒ องค์มา
 ถึงบ้านนางวิสาขา ฯ นางวิสาขาก็ถวายข้าวต้ม และของขบฉันแก่ภิกษุ
 หนุ่ม ๒ องค์นั้น แล้วถามเหมือนอย่างนั้น ฯ ภิกษุหนุ่ม ๒ องค์นั้น
 ตอบอุบาสิกาว่า พวกอาตมาไม่อาจพรรณนาได้ ที่อยู่ของพระเถระเจ้าคล้าย
 กับสุธรรมาเทวสภา ประหนึ่งตกแต่งขึ้นด้วยฤทธิ์ ฯ นางวิสาขาจึงคิดว่า
 พวกภิกษุที่มาก่อนพูดอย่างหนึ่ง พวกนี้พูดอีกอย่างหนึ่ง พวกภิกษุที่
 มาก่อนคงลืมสิ่งใดสิ่งหนึ่งไว้ แล้วกลับไปในเวลาปล่อยฤทธิ์แล้ว ส่วน
 ภิกษุ ๒ องค์นี้ คงจะได้ไปเห็นในเวลาที่พระเถระเจ้า ได้นิรมิตขึ้นด้วยฤทธิ์
 ทราบความหมายอันนั้นได้ ด้วยความที่ตนเป็นบัณฑิต แล้วก็หยุดนั่งอยู่
 ด้วยคิดว่า ในเวลาองค์พระศาสดาเสด็จมาเราจักทูลถาม ฯ ต่อจาก
 นั้นมาแล้วสักครู่หนึ่ง สมเด็จพระบรมศาสดา ก็มีภิกษุสงฆ์ห้อมล้อม
 เสด็จไปที่เรือนนางวิสาขา ประทับนั่งที่อาสนะซึ่งบุคคลแต่งไว้ ฯ นาง
 วิสาขานั่นก็เลียงดูพระภิกษุสงฆ์ มิ่งองค์พระศาสดาเป็นประธาน ด้วยความ
 เคารพ ในเวลาเสร็จการฉันแล้ว ก็กราบทูลถามองค์พระศาสดาว่า
 ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ในพวกภิกษุที่ไปกับพระองค์ ทางพวกที่ว่า
 ที่อยู่ของพระเรวตเถระเจ้า เป็นป่าไม้ตะเคียน บางพวกก็ว่าน่ารื่นรมย์ ช่อน
 เป็นเพราะอะไร พระเจ้าข้า ฯ องค์พระศาสดาได้ทรงสดับแล้ว จึงตรัสว่า
 ดูก่อนอุบาสิกา จะเป็นบ้าน หรือป่าก็ตาม พระอรหันต์ทั้งหลายอยู่ในที่ใด
 หน่นกนารนรมย์ทั้งนั้น ดังนี้แล้ว เมื่อจะทรงแสดงธรรมสืบทอดข้อความ
 จึงตรัสพระคาถานี้ว่า คาเม วา ยถารณญเ เป็นต้น ซึ่งมีคำแปลว่า
 พระอรหันต์ทั้งหลายอยู่ในที่ใด จะเป็นบ้าน หรือป่า ทุ่ง หรือที่ดอน
 ก็ตาม หน่นกนารนรมย์ทั้งนี้ ดังนี้

ศาสดาได้ทรงสดับถ้อยคำนั้นแล้ว จึงตรัสถามว่า ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอ
 พุคะอะไรกัน เมื่อภิกษุทั้งหลายกราบทูลให้ทรงทราบแล้ว จะทรงแสดงบุพ-
 กรรมของพระสวลีเถรเจ้านั้น จึงตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ในกัลป์ที่ ๘๐
 นับถอยหลังจากกัลป์นั้นลงไป สมเด็จพระจอมไตรศาสดา ผู้มีพระนามว่า
 วิบัสสี ได้เกิดขึ้นในโลกนั้นแล้ว อยู่มาคราวหนึ่ง ได้เสด็จจาริกไปในนานา
 สถาน แล้วเสด็จกลับมาสู่พระนครของบิดา ฯ พระราชาได้ทรงจัด
 แฉ่งอาคันตุกถานเพื่อภิกษุสงฆ์ มียอภักดิ์พระพุทธรเจ้าเป็นประธาน แล้วส่ง
 ข้าราชการไปถึงชาวเมืองว่า ชาวเมืองจงมาเป็นสหายในทานของเรา ฯ ชาวเมือง
 ก็ได้ทำตามพระราชโองการ แล้วกล่าวกันว่า พวกเราจักถวายทานให้ยิ่ง
 กว่าทานที่พระราชทานถวาย แล้วก็นิมนต์องค์พระศาสดา เข้าขึ้นก็ได้จัดแจง
 ทานแล้วส่งข้าราชการไปถึงพระราชา ฯ พระราชาก็เสด็จมา เวลาได้ทอดพระเนตร
 เห็นทานของชาวเมืองนั้นแล้วก็คิดว่า เราจักถวายให้ยิ่งกว่า แล้ว
 นิมนต์องค์พระชินศรีศาสดาในวันรุ่งขึ้น ฯ พระราชาไม่อาจให้ชาวเมือง
 แพ้ได้ ชาวเมืองก็ไม่อาจให้พระราชาแพ้ได้ ฯ ในวาระที่ ๖ ชาวเมือง
 จึงคิดว่า พรุ่งนี้พระราชาจะไม่อาจตรัสได้ว่า ในทานของพวกนี้ไม่มีสิ่งอันด้วย
 อาการอย่างใด (พวกเราจักถวายทานด้วยอาการอย่างนั้น) เข้าขึ้นก็ได้จัดแจง
 ถวายทานแล้วตรวจดูว่า อะไรไม่มีในทานนั้น ก็ไม่เห็นมีน้ำผึ้งสด มีแต่
 น้ำผึ้งสุกเป็นอันมาก ฯ พวกนั้นจึงให้คนถือเอาทรัพย์ ๔ พัน ให้ออกไป
 ที่ประตูเมืองทั้ง ๔ เพื่อต้องการน้ำผึ้งสด ฯ ครั้งนั้น มีคนบ้านนอกคน
 หนึ่งจะมาหาขายบ้านได้พบรวงผึ้งในระหว่างทาง ไล่แม่ผึ้งไปเสียแล้ว ก็ตัด
 เอากิ่งไม้ ถือเอารวงผึ้งมาพร้อมกับกิ่งไม้ เข้าไปสู่เมืองด้วยคิดว่าจัก
 ให้แก่นายบ้าน ฯ บุรุษที่ไปเพื่อนำผึ้ง ได้เห็นบุรุษนั้นจึงถามว่า น้ำผึ้ง
 จักขายหรือ ? เขาตอบว่าไม่ขาย ฯ จึงว่า เธอจงเอาเงินกหาปณะนี้ไป
 จงให้รวงผึ้งนั้นมา ฯ บุรุษนั้นคิดว่า รวงผึ้งนี้ไม่มีราคามากนัก แต่บุรุษ
 ให้ถึง ๑ กหาปณะ คือ ๑ ตำลึง เขาเห็นจะเป็นคนมีเงินมาก เราจักโก่ง
 ราคาจึงจะดี ฯ ครั้งนั้น เขาจึงตอบว่า ไม่ให้ ฯ บุรุษนั้นจึงว่า ถ้าอย่างนั้น
 จงเอาไป ๒ กหาปณะ ฯ ตอบว่า ๒ กหาปณะเราก็ก่อนไม่ให้ ฯ เขาโก่งราคา

วิจารณ์นั้นยอมลงเงินให้ด้วยคำว่า ถ้าอย่างนั้น จงเอาเงินพันนี้ไป ฯ
 ครั้นนั้น บุษยาเจ้าของรวงฝงนั้นจึงถามว่า เธอเป็นบ้าหรือ หรือว่าที่เก็บเงิน
 เธอไม่มี รวงฝงนี้ราคาไม่ถึงบาท เธอก็บอกให้ตั้งพัน ข้อนั้นเป็นอย่างไรกัน ฯ
 บุษยานั้นจึงตอบว่าเรารู้อยู่ ก็แต่เราจำเป็นด้วยรวงฝงนี้ เพราะฉะนั้น เราจึง
 ว่าอย่างนี้ ฯ เขาจึงถามว่า นายมีกิจธุระอะไร ฯ ตอบว่า พวกเราได้จัดแจง
 มหาทานเพื่อถวายพระวิปัสสิสัมมาสัมพุทธเจ้า กับพระภิกษุสงฆ์ ๖ ล้าน
 ๘ แสนองค์ ในทานนั้น ยังไม่มีเพียงนาฝงอย่างเคียวเท่านั้น เพราะฉะนั้น
 เราจึงว่าอย่างนี้ ฯ เขาจึงว่า ถ้าอย่างนั้น เราจักไม่ขายให้ ถ้าเราจักได้ส่วน
 ในการถวายทาน เราก็จะให้ ฯ บุษยานั้นจึงไปแจ้งความข้อนั้นแก่ชาวเมือง ฯ
 ชาวเมืองรู้ว่าเขามีศรัทธาแรงกล้า จึงตอบว่า ดีแล้ว จงให้เขาเข้าส่วน
 ด้วย ฯ พวกชาวเมืองก็นิมนต์พระภิกษุสงฆ์ มิ่งคพระพุทธานุภาพเป็น
 ประธานให้นั่งแล้ว ก็ถวายข้าวต้มของขบฉัน แล้วให้นำเอาภาชนะทองคำ
 ใบใหญ่มาบิบบรวงฝงลงไป ฯ กระบอกนมสั้มนั้นคนนั้นนำมา เพื่อ
 เป็นเครื่องบรรณาการมิ่งค ฯ เขาจึงเทนมสั้มนั้นลงในภาชนะ เกล้ากันกับ
 นาฝง แล้วถวายแก่พระภิกษุสงฆ์ มิ่งคพระพุทธานุภาพเป็นประธาน เริ่มแต่
 องค์แรกเป็นลำดับไป ฯ นาฝงนั้นก็ทั่วถึงภิกษุทั้งปวง ซึ่งรับประเคนพอ
 ความต้องการของตน ๆ ทั้งยังมีเหลืออยู่อีก ฯ ใคร ๆ ไม่ควรคิดว่านาฝง
 เล็กน้อยเพียงเท่านั้น จะทั่วถึงภิกษุมากเพียงนั้นได้อย่างไร เพราะนาฝง
 นั้นได้ทั่วถึงด้วยพระพุทธานุภาพ ฯ อันพระพุทธรักษา ใคร ๆ ไม่ควรคิด
 เพราะว่าของ ๔ อย่าง พระพุทธานุภาพ เป็นของไม่ควรคิด ผู้คิด
 ของ ๔ อย่างนั้น จะต้องเป็นผู้มีส่วนแห่งความเป็นบ้า ฯ บุษยานั้นกระทำ
 กรรมไว้เพียงเท่านั้นแล้ว ก็ไปเกิดในเทวโลกในเวลาสามอายุ เมื่อท่องเที่ยว
 ว่ายอยู่ตลอดกาลถึงเพียงนั้น ก็ได้จุติจากเทวโลกในคราวหนึ่ง แล้วลงมา
 เกิดในราชตระกูลที่กรุงพาราณสี ได้ผ่านราชสมบัติในเวลาพระบิดาล่วงลับ
 ไป ฯ พระราชานันทรงดำริว่า เราจักยึดเมืองสักเมืองหนึ่ง แล้วจึงทรง
 ยกกองทัพไปล้อมไว้ ส่งพระราชสาส์นเข้าไปถึงชาวเมืองว่า ชาวเมือง
 จงให้ราชสมบัติ หรือการรบแก่เรา ฯ ชาวเมืองตอบว่า พวกเราจักไม่
 ให้ราชสมบัติ จักไม่ให้การรบ แล้วก็ออกจากเมืองตามทางประตูน้อย ๆ ไป

นำพนและนำเป็นต้น มากระทำกิจทั้งปวงอยู่ ฯ ฝ่ายพระราชา เมื่อทรงรักษา
 ประตูละใหญ่ทั้ง ๔ ประตูอยู่ก็ได้ล้อมเมืองไว้ ถึง ๗ ปี ๗ เดือน ๗ วัน ฯ ครั้ง
 นั้น พระมารดาของพระราชนั้น จึงตรัสถามว่า บุตรของเราทำอย่างไร
 เวลาได้ทรงสดับเรื่องนั้นแล้วก็ตรัสว่า บุตรของเราโง่เขลา พวกท่านจงไป
 บอกว่าจงให้ปิดประตูน้อยเสีย แล้วล้อมเมืองไว้ ฯ พระราชนั้นได้ทรง
 สดับข่าวของพระมารดาแล้ว ก็กระทำอย่างนั้น ฯ ฝ่ายชาวเมือง เมื่อ
 ออกนอกเมืองไม่ได้ ก็ได้ฆ่าพระราชาของเมืองนั้นเสีย ในวันที่ ๗ แล้ว
 ถวายราชสมบัติแก่พระราชนั้น ฯ พระราชนั้นได้ทรงกระทำกรรมอัน
 ไว้แล้ว ในเวลาสิ้นพระชนมายุก็ได้ไปเกิดในอเวจีนรก หมกหม้อยู่ใน
 นรกจนกระทั่งแผ่นดินใหญ่สูงขึ้นได้ ๑ โยชน์ แล้วจึงจุติจากนรกมา
 ถือปฏิสนธิในครรภ์ของมารดาเดิม นั้น ได้อยู่ในท้องตลอด ๗ ปี ๗ เดือน
 ได้นอนขวางอยู่ที่ปากช่องกลอดอีก ๗ วัน เพราะได้ปิดประตูน้อย ๆ ทั้ง ๔
 ประตูไว้ ฯ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พระสวลีได้หมกหม้อยู่ในนรกตลอด
 กาลนานถึงเพียงนี้ ด้วยกรรมที่เขาได้ล้อมเมืองไว้ในคราวนั้น ครั้น
 เขาก็ถือปฏิสนธิอยู่ในท้องมารดาคนเดิม นั้น แล้วอยู่ในท้องมารดาตลอด
 กาลนานถึงเพียงนี้ เพราะเขาได้ปิดประตูน้อยทั้ง ๔ ไว้ เขาจึงถึงความ
 เป็นผู้เลศด้วยลาภ ด้วยยศ เพราะได้ถวายน้ำผึ้งใหม่ ดังนี้

อยู่มาอีกวันหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายได้สนทนากันขึ้นว่า โอ้ ลาภของ
 สามเณร บุญของสามเณรแล้ว ในการที่สามเณรองค์เดียว ได้สร้างเรือน
 ยอดถึง ๕๐๐ องค์ ฯ ถวายภิกษุถึง ๕๐๐ องค์ ฯ สมเด็จพระบรมศาสดาจึง
 เสด็จมาตรัสถามว่า ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอประชุมกันด้วยเรื่องอะไร เมื่อ
 ภิกษุทั้งหลายกราบทูลให้ทรงทราบแล้ว จึงตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย
 บุญไม่มีแก่บุตรของเราเลย บาปก็ไม่มี บุตรของเราละทั้ง ๒ อย่างแล้ว
 แล้วตรัสพระคาถานี้ ในพรหมณวรรคขึ้นว่า โยช ปุณฺณณฺจ ปาปณฺจ
 เป็นต้น ซึ่งมีคำแปลว่า ผู้ใดในพระธรรมวินัยนี้ ได้ล่วงเครื่องข้องทั้ง ๒
 คือ บุญและบาปเสียแล้ว เราเรียกผู้นั้นว่าเป็นผู้ไม่เศร้าโศก เป็นผู้

๔๒ พระศุคคันทปฎก คัมภีร์ที่ ๕ ขุทเทกนิกาบ พระธรรมบท เล่ม ๓
ปราศจากมล เป็นผู้วิเศษ ว่าเป็นพราหมณ์ ดังนี้ ฯ จบเรื่องบุพพกรรม
ของพระสวลีเถระเจ้าเพียงเท่านี้

ก็แต่ในเรื่องบุพพกรรมของพระสวลีเถระเจ้า มีเรื่องซับซ้อนกันมา
ทั้งเรื่องบาปเรื่องบุญดังที่แสดงมา จักว่าเป็นลาภของท่านผู้ฟังทั้งหลาย ซึ่ง
ได้ทั้งหลายเรื่องในเรื่องเดียวกัน ทั้งจงเข้าใจว่า ที่เขาเรียกกันว่า ลาภ
พระฉิมพลีนั้น หมายถึงคาถาของพระสวลีเอง เพราะคำว่าพระฉิมพลี
ไม่มี มีแต่พระสวลี และจงเข้าใจว่า ที่แรกเรียกว่า ลาภพระฉิมพลี
ที่เกจอาจารย์ผู้ขึ้นนั้น เกจอาจารย์บอกว่า ถ้าผู้ใดเจริญ ผู้นั้นจะมีลาภ
มาก การที่เกจอาจารย์บอกไว้นั้น อาจเป็นจริงก็ได้ คือ ถ้าผู้ใดถึงบุญ
กุศล ที่พระสวลีได้ถวายนำผิงไว้ ด้วยความเลื่อมใสศรัทธาอันแรงกล้า
จนทำให้ท่านได้เป็นผู้เลิศด้วยลาภสักการะดังที่แสดงมาแล้วนั้น ผู้นั้นอาจมี
ลาภมากดังเกจอาจารย์ว่าไว้ แต่ถ้าผู้นั้นไม่รู้เรื่องของพระสวลี ดังที่แสดง
มา เพียงแต่เชื่อว่าเมื่อเจริญภาวนานั้นแล้วอาจมีลาภมากเท่านั้น บางทีก็อาจ
มีลาภมากจริง เพราะฉะนั้น ถ้าผู้นั้นถึงบุญบารมีของพระสวลี ดังที่
มาแล้วนั้น จนให้มีใจเลื่อมใสต่อบุญกุศลนั้นเต็มที่แล้ว อาจมีลาภมากได้
จริง เพราะว่าการนึกเลื่อมใสต่อบุญกุศลของผู้อื่น ก็เป็นบุญกุศลอันหนึ่ง
ของคน เรียกว่า บุญกุศลอันสำเร็จด้วยการอนุโมทนา ฯ การอนุโมทนา
คือ การพลอยยินดี ต่อบุญกุศลของผู้อื่นนั้น อาจให้ผลในปัจจุบันได้ เพราะ
มีเรื่องควรสาธกได้อีกเรื่องหนึ่ง คือ เรื่องที่มีอยู่ในอรรถกถาแห่งสัทธนิ-
สังสชาดก ในวรรคที่ ๔ แห่งคัมภีร์ทกนิบาตว่า ในครั้งพระกัสสปพุทธเจ้า
นั้น มีอุบาสกผู้เป็นโสดาบันคนหนึ่งลงเรือไปกับภุมมพิ ซึ่งเขื่อนายช่าง
กลับคนหนึ่ง ฯ เรือได้อัปปางลงในกลางทะเล ในวันที่ ๑ ฯ คนทั้ง ๒ นั้น
ได้นอนไปที่แผ่นกระดานเดียวกัน ไปถึงที่เกาะแห่งหนึ่งแล้วก็ขึ้นอาศัยอยู่ใน
ในเกาะนั้น ฯ ช่างกลับก็ได้ทำงานมาปึงดิน แล้วแบ่งให้แก่อุบาสก ฯ อุบาสก
ก็ไม่กินด้วยคิดว่าไม่ควรแก่เรา ได้เก็บไว้เสียในกำแห่งหนึ่ง แล้วคิดว่า
นอกจากพระไตรสรณคมน์แล้ว ไม่มีสิ่งอื่นจะเป็นที่พึ่งของเราได้ ฯ เมื่อ
อุบาสกนั้นระลึกถึงคุณพระรัตนตรัยอยู่อย่างนี้ พญานาคซึ่งเกิดในเกาะ

นั้นก็นิมิตคนให้เป็นเรือใหญ่ เต็มไปด้วยแก้ว ๗ ประการ ฯ สมุทรเทวดา
เป็นคันทน ขึ้นอยู่ที่หัวเรือ บ่าวร้องขึ้นว่า ผู้จะไปชมพุทูปมียอยู่หรือ ?
อุบาสกตอบว่า พวกข้าพเจ้าจักไป เมื่อเทวดาบอกว่า จงมาลงเรือ
อุบาสกนั้นเวลาลงเรือก็เรียกช่างกลบก ฯ เทวดาบอกว่า ศีลคุณของคน
ไม่มี เพราะฉะนั้น คนนี้ไม่สมควรลงเรือนี้ ฯ อุบาสกจึงว่า ช่างเถอะ เรา
จะให้ส่วนบุญแก่เขาจากทานที่เราให้ จากศีลที่เรารักษา จากภาวนาที่เรา
อบรม ฯ ช่างกลบกก็ว่า ข้าพเจ้าขออนุโมทนา ฯ ในคราวนั้น เทวดาก็ให้
ช่างกลบกลงเรือ แล้วนำเรือไปกระทั่งถึงกรุงพาราณสี ให้ทรัพย์ขึ้นไปอยู่
ที่เรือนของคนทั้ง ๒ นั้น แล้วก็กลับสู่วิมานของตน

ยังอีกเรื่องหนึ่ง ซึ่งว่าไว้ในอรรถกถาแห่งสังฆพราหมณชาดกว่า ใน
อดีตกาลล่วงแล้วมา กรุงพาราณสีชื่อว่า กรุงโมฬี ฯ ในคราวนั้น พระโพธิ-
สัตว์เจ้าได้เสวยพระชาติเป็นสังฆพราหมณ์ อยู่ที่เมืองโมฬี เวลาจะลงเรือ
ไปค้าขาย ได้พบพระปัจเจกพุทธเจ้าองค์หนึ่งในระหว่างทาง เห็นเหยียบ
ทรายร้อน ๆ เหมือนกับถ่านไฟมาในเวลาแดดกล้า ก็คิดว่า นานบุญของเรา
มาถึงเราแล้ว จึงถวายร่มและรองเท้าว่า ขอท่านจงสวมรองเท้าฉัน ก็นมึน
ไป แล้วก็ไปทำเรือลงเรือไป ฯ พอถึงวันที่ ๗ เรือก็ได้อัปปางลง ฯ พระ
โพธิสัตว์เจ้ากับบุรุษอุปัฏฐากคนหนึ่ง ได้ทาน้ำมันทั่วตัว บริโภคน้ำตาลกรวด
กับเนยใส จนพอความประสงค์แล้ว ก็ให้คนใช้นั้นบริโภค แล้วพา
คนใช้นั้นขึ้นไปที่ยอดเสากระโดง กระโดดไปตกในที่ไกลถึง ๑ อสุภะ
คือ ๑ เส้นกับ ๑๕ วา แล้วก็พยายามว่ายข้ามทะเล ฯ เมื่อพระโพธิสัตว์เจ้า
นั้น พยายามว่ายข้ามทะเลอยู่ก็ล่วงไปได้ ๗ วัน ฯ คราวนั้น นางเทพธิดาผู้
ชื่อว่า มณีเมขลา ซึ่งรักษาทะเลอยากจะช่วยพระโพธิสัตว์เจ้า จึงนิมิตเรือ
แก้ว ให้เต็มด้วยแก้ว ๗ ประการ แล้วยกพระโพธิสัตว์เจ้าขึ้นเรือ ไม่เหลียวดู
คนใช้ ฯ พระโพธิสัตว์เจ้าจึงได้ให้ส่วนบุญแก่คนใช้จากบุญที่ตนกระทำไว้
คือ ได้ถวายร่มและรองเท้าดังที่กล่าวมา ฯ คนใช้ก็อนุโมทนา ฯ คราวนั้น
เทวดาก็ให้คนใช้ลงเรือ แล้วนำเรือนั้นไปส่งถึงเมืองโมฬี บันดาลให้ทรัพย์
ขึ้นไปอยู่ที่เรือนของพระโพธิสัตว์เจ้า แล้วก็กลับไปสู่วิมานของตน ดังนี้ ฯ

๔๔ พระสทนต์ปิณฑก คัมภีร์ที่ ๕ ขุททกนิกาย พระธรรมบท เล่ม ๓
เพราะฉะนั้น จึงว่า การอนุโมทนา คือ ปล่อยดีใจรับส่วนบุญของผู้อื่น
อาจให้ผลในปัจจุบันได้ ดังที่แสดงมา สันเนือความในเทศนากัณฑ์
เพียงเท่านั้น.

เอวัง ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๑๐๘

คัมภีร์ขุททกนิกาย พระธรรมบท ว่าด้วยเรื่องหญิงคนหนึ่ง

รมณีนาคี อัมม ชมฺมเกสนี สตุฎา เขตฺวเน วิหรนฺโต อณฺเฏตร
อิตฺถิ อารพฺภ กณฺเฏสฺสตี.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงเรื่องหญิงคนหนึ่ง ตามคัมภีร์พระ
ธรรมบท สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธ-
ศาสนิกชนทั้งหลาย ตามสมควรแก่เวลา

เรื่องหญิงคนหนึ่ง

คำเน้นความตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดา
ประทับอยู่ที่พระเชตวันาราม ทรงปรารภหญิงคนหนึ่งให้เป็นต้นเหตุ จึง
ตรัสพระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า รมณีนาคี ดังนี้

ดังได้สคัมมาว่า มีภิกษุผู้ถือบิณฑบาตเป็นข้อวัตรองค์หนึ่ง เรียบ
กรรมฐานในสำนักสมเด็จพระบรมศาสดาจารย์พุทธเจ้า แล้วเข้าไปที่อุทยาน
เก่าแห่งหนึ่ง แล้วกระทำสมณธรรมอยู่ ฯ ครั้นนั้น มีหญิงนครโสเภณี
คนหนึ่ง นึกไว้กับบุรุษคนหนึ่งว่า จักจะไปที่นี่ เธอต้องไปที่นี่
แล้วก็ไป ฯ แต่บุรุษนั้นไม่ไป ฯ เมื่อหญิงนครโสเภณีนั้นแลดูทางมา
ของบุรุษนั้นอยู่ก็ไม่เห็น จึงเกิดความรำคาญใจ ได้เที่ยวไปข้างโน้นข้างนี้

แล้วเข้าไปที่อุทยานนั้น ได้เห็นพระเถระเจ้าน้อย ก็เหลียวดูข้างโน้นข้างนี้ พอไม่เห็นใครก็คิดว่า สมณะเป็นบุรุษเหมือนกัน เราจะทำให้จิตของสมณะลุ่มหลง จึงยื่นข้างหน้าแล้วแก้มำนุงฝ้ายอยู่แล้ว ๆ เถา ๆ แล้วก็สยายผมผูกผมประณมมือหัวเราะ ๆ ความสลดใจก็เกิดแก่พระเถระเจ้า ความสลดใจนั้นได้แผ่ไปตลอดสรีรกาย พระเถระเจ้าจึงคิดว่า นี้อะไรกัน ฝ่ายสมเด็จพระสังฆราช เมื่อทรงพิจารณาเห็นว่า ภิกษุที่เรียนกรรมฐานจากสำนักของเราแล้วไปด้วยคิดว่า จะกระทำสมณธรรมนั้นเป็นอย่างไร ก็ได้ทรงเห็นหญิงนั้น ได้ทรงทราบการกระทำอนาจารของหญิงนั้น และการเกิดความสลดใจของพระเถระเจ้า พระองค์ประทับนั่งอยู่ในพระคันชกฏนี้เอง ได้ตรัสขึ้นกับพระเถระเจ้านั้นว่า ดูก่อนภิกษุ ที่อันไม่น่ายินดีของผู้แสวงหากามารมณ์ ย่อมเป็นที่น่ายินดีของผู้ปราศจากความยินดี ครั้นตรัสอย่างนั้นแล้วก็ทรงเปล่งพระรัศมีไป เมื่อจะทรงแสดงธรรมแก่พระเถระเจ้านั้น จึงตรัสพระคาถานี้ว่า รมณียานิ อรรถุณานิ เป็นต้น ซึ่งมีคำแปลว่า บุคคลไม่ยินดีในป่าเหล่าใด ป่าเหล่านั้นย่อมเป็นที่น่ายินดี ผู้ปราศจากความยินดีทั้งหลายจักยินดี ผู้แสวงหากามารมณ์ทั้งหลายจักไม่ยินดี ดังนี้

ในคำเหล่านั้น คำว่า ป่า คือ ป่าที่ประดับด้วยต้นไม้หน่ม ๆ ซึ่งกำลังมีดอกสวยงาม สมบูรณ์ด้วยน้ำอันปราศจากมลทิน ชื่อว่า ป่าอันน่ายินดี ฯ คำว่า ในป่าใด คือ ผู้แสวงหากามารมณ์ ย่อมไม่ยินดีในป่าเหล่าใดเหมือนกับแมลงวันบ้าน ซึ่งไม่ยินดีในป่าดอกปทุม ที่กำลังแย้มบาน ฉะนั้น ฯ คำว่า ผู้ปราศจากความยินดี คือ ส่วนพระชินาสัพพทั้งหลาย ผู้ปราศจากความยินดี จักยินดีในป่านั้นเหมือนกับแมลงภู่แมลงผึ้ง ซึ่งยินดีในป่าดอกปทุม ฉะนั้น ฯ ข้อนั้นเพราะเหตุใด ? เพราะผู้แสวงหากามารมณ์ทั้งหลาย ย่อมไม่ยินดีในป่านั้น ฯ คือ ผู้แสวงหากามารมณ์ทั้งหลาย ย่อมไม่ได้อยู่ในป่านี้ เพราะฉะนั้น ผู้ปราศจากความยินดีทั้งหลายจึงยินดีในป่านั้น ดังนี้

ในเวลาจบเทศนาลง พระเถระเจ้าองค์นั้น ก็ได้สำเร็จพระอรหัตพร้อมด้วยปฏิสัมภิทา ในเวลาที่นั่งอยู่อย่างนั้น แล้วได้มาเชยชม

กราบไหว้พระตถาคตเจ้าโดยทางอากาศ ดังนี้ ฯ จบเรื่องหญิงคนหนึ่ง
และจบการพรรณนาอรหันต์มรรค ซึ่งเป็นวรรคที่ ๑ เพียงเท่านั้น

ในเรื่องหญิงคนนั้น ชี้ให้เห็นความหนักแน่นของผู้จะได้สำเร็จ
มรรผลในขณะนั้น และชี้ให้เห็นนิสัยใจคอ กิริยามรรยาทของหญิง
นครโสเภณีไว้ว่า เป็นผู้ไม่มีความอายความกลัวแม้แต่อย่างใด เพราะ
ฉะนั้น ขอให้กลุบุตรทั้งหลายจงเข้าใจเกิดว่า หญิงแพศยาทั้งหลาย บ่อม
ไม่มีหิริโอตตปปะ คือ ไม่มีความละอาย ความกลัวเป็นธรรมดา เพราะ
ถ้าหญิงแพศยาคนใด มีความละอายความกลัว หญิงแพศยาคนนั้น ก็ขาด
ประโยชน์เล่าที่ตนจะได้ เพราะฉะนั้น ไม่ควรที่กลุบุตรทั้งหลายจะหลงไหล
ในพวกหญิงแพศยาเป็นอันขาด ให้รู้สัญชาติของเขาไว้ว่า เขาเป็นคน
หมดหิริโอตตปปะแล้ว หมดความดีแล้ว เพราะฉะนั้น คนทั้งหลายจึง
เรียกเขาว่าเป็นคนชั่ว เป็นหญิงชั่ว ส่วนหญิงชาวบ้านธรรมดา ซึ่งโลก
ถือว่าเป็นคนดีนั้น เพราะยังมีความดีอยู่มาก มีหิริโอตตปปะ มีศีลมีธรรม
อยู่มาก หากกลุบุตรจะปลูกความรักใคร่พอใจในหญิงแล้ว ก็จงปลูก
ความรักใคร่พอใจในหญิงชาวบ้านธรรมดา ซึ่งเขาว่าเป็นหญิงดี เป็น
คนดี จึงจะมีศรีแก่ตัว ผู้ที่มลูกหลานเหลนจงสั่งสอนไว้ว่า ลูกเอ๋ย
หลานเอ๋ย อันหญิงชั่วแล้วเจ้าจงอย่ามีวเมาเป็นอันขาด เจ้าจงจำไว้ว่า
อันหญิงชั่วใครมีวเมาไปหลงรักจะเสียดัดเสียสีล เสียสนท่า เสียทั้งตัวชั่ว
ทั้งตน คนนั้นหา ดังนี้ ไว้ให้ดี เพราะเมื่อเจ้าจำได้ดั่งนั้นแล้ว เจ้าจะไม่
ไปหลงคบหญิงคนชั่วให้เกิดความเสียหาย เกิดโรคร้ายอันตรายที่จักติดต่อ
ไปถึงลูกหลานเหลนของเจ้า หังจงสอนว่า ลูกเอ๋ย หลานเอ๋ย โรคอย่าง
อันเขารักหากันให้หายขาดได้ ส่วนโรคที่เกิดจากการคบหญิงชั่ว ซึ่งเขา
เรียกว่า คนชั่ว หรือซึ่งเขาเรียกว่า หญิงหากิน หญิงนครโสเภณี หญิง
แพศยา นกกลางคิน เป็นต้นนั้น เป็นโรคที่ไม่มีหมอรักษาให้หายขาดได้
เจ้าอย่าเชื่อใครว่า หมอที่นั่นดี บาชินคณวเสส เจ้าจงกลัวไว้ให้มาก
เจ้าอย่าได้ล้ากราย หญิงทั้งหลายที่เป็นคนดีมีดบไป เจ้าเป็นคนดี เจ้าต้อง
หาหญิงดี ไม่ใช่เจ้าเป็นคนชั่ว เจ้าจึงจะหาหญิงชั่ว ทุกคนบ่อมต้อง

การอยากมีชื่อเสียง อยากมีความสขกายสบายใจ ไม่อยากมีโรคภัยไข้เจ็บ เพราะฉะนั้น เจ้าองค์เว็นหญิงชั่วโดยเด็ดขาด ทั้งจงสั่งสอนว่า ลูกเอ๋ย หลานเอ๋ย ในคัมภีร์นักปราชญ์ว่าไว้ว่า ข้าวกล้าย่อมไม่งอกขึ้นในศิลา แลงฉันโต อันความรักใคร่จริงก็ย่อมไม่มีในใจหญิงแพศยานั้น ผู้ที่ได้มาฟังธรรมเทศนาถนัดทันแล้ว จงจำคำสอนดังที่ว่าแล้วไปสั่งสอน ลูกหลานของตนให้ได้ จึงจะนับว่าได้ประโยชน์ดี จากการฟังพระธรรมเทศนาถนัดทัน ทั้งจงเข้าใจว่า หญิงแพศยานั้น โดยมากที่สดข้อม มีอยู่ในบ้านใหญ่เมืองหลวง เพราะฉะนั้น ผู้ที่อยู่ในบ้านเล็กเมืองน้อย ซึ่งห่างไกลจากบ้านใหญ่เมืองหลวง ก็ไม่จำเป็นเท่าใดนัก ที่จะสอนลูก หลาน เล่น ดังที่ว่ามาแล้ว แต่ว่าเมื่อมีเรื่องที่พอจะสอน ก็ควรสอน โดยเหตุว่า ลูกหลานหลานของเราเน้อ อาจจะไปได้ไปบ้านใหญ่เมืองหลวง ในเวลาใดเวลาหนึ่งก็ได้

ข้อที่ว่า เรื่องนี้ เป็นเรื่องซึ่งให้เห็นความหนักแน่นของผู้จะสำเร็จ มรรคผล ในขณะนั้นดั่งนั้น ก็เพราะว่าธรรมคาเทศที่ตรงกันข้าม ย่อม เป็นที่รักของกันและกันอยู่แล้ว ยิ่งประกอบกับได้เห็นอาการปฏิกิริยาอันขั้วขวน เช่นนั้น ก็ยังจะทำให้ใจกำเริบมากขึ้น แต่ถึงอย่างนั้นก็ดี ผู้ที่ไม่มีวาสนา บารมีแก่กล้า จะได้สำเร็จมรรคผลนิพพานในขณะนั้นแล้ว ย่อมเกิดความ สลดใจแทนความรัก ดังพระเถระเจ้าองค์นั้นเป็นอุทาหรณ์ ขอให้ท่านผู้ฟัง ทั้งหลายคิดดูเถิดว่า ถ้าท่านเป็นผู้ชายไปพบผู้หญิงในป่าเปลี่ยว ๒ ต่อ ๒ ทั้งหญิงนั้นก็ยังสาวสวย ประกอบกับเขาแสดงกริยาขั้วขวนเช่นนั้น ใจของท่านจะเป็นอย่างไร เมื่อท่านนึกอย่างนั้นแล้ว ก็จะเกิดความอัศจรรย์ใจว่า ใจของพระเถระเจ้าองค์นั้น ช่างเป็นใจหนักแน่นแท้ แต่ว่าเพื่อจะให้ท่าน เข้าใจถนัดแน่นแฟ้นขึ้น จึงจักได้ยกเอาเรื่องพระสุนทรสมุทราขึ้นมาแสดง เพิ่มเติมโดยย่อต่อไป เพื่อให้ท่านเข้าใจแนบแน่นว่า ผู้มีวาสนาบารมี แก่กล้า ย่อมอดทนได้ต่ออารมณ์อันขั้วขวนใจได้ กล่าวคือ มีกุลบุตรคนหนึ่ง อยู่ที่กรุงสาวัตถี มีชื่อว่า สุนทรสมุทรรกุมาร เกิดในตระกูลใหญ่ ที่มี สมบัติ ๔๐ โกฏิ ในกรุงสาวัตถี ได้ไปฟังพระธรรมเทศนาของพระพุทธองค์

แล้วก็ลกลงใจกลับไปตามารดาบิดาบรรพชา ฯ เมื่อได้บรรพชาแล้วก็ออกจากกรุงสาวัตถี เดินทางไปกรุงราชคฤห์ แล้วก็พักอยู่ในที่ใกล้กรุงราชคฤห์ ฯ

อยู่มาวันหนึ่ง ข้างมารดาบิดาได้เห็นพวกภิกษุที่เป็นสาวกของภิกษุของคณิน ไปเที่ยวเล่นในวันมหาเรศพ ก็ร้องให้ลัดถึงบุตรของตน ฯ ในขณะนั้น มีหญิงแพศยาคนหนึ่งไปพบเห็น จึงถามว่า เหตุไรจึงร้องไห้ เมื่อได้ฟังคำตอบว่า ร้องไห้เพราะคิดถึงบุตรที่ออกบรรพชา จึงรับอาสาจะไปทำให้ภิกษุนั้นสึกออกมา โดยถือคำมั่นสัญญาว่า ถ้าให้พระองค์นั้นสึกออกมาได้แล้ว ตระกูลนั้นจะต้องยกให้ตนเป็นหญิงสะกั ให้เป็นใหญ่ในทรัพย์สมบัติปวง ฯ

เมื่อมารดาของพระสุนทรสมุทรรทกลงให้คำมั่นสัญญาแล้ว หญิงแพศยานั้นก็ได้จัดเสบียงทาง ออกเดินทางไปที่กรุงราชคฤห์กับบริวารเป็นอันมาก ไปสืบจนได้ความว่า พระสุนทรสมุทรรเคยบิณฑบาตที่ถนนไหน ก็ไปเข้าบ้านอยู่ที่ถนนนั้น เวลาที่พระสุนทรสมุทรรไปบิณฑบาต ก็จัดอาหารดี ๆ ใส่บาตร พออยู่มา สัปดาห์ ๒-๓ วัน ก็นิมนต์ให้ขึ้นไปนั่งฉันบนเรือน พอต่อมาก็ประจบพวกเด็กด้วยขนม บอกว่า ในเวลาพระมานั้น พวกเจ้าจงมาเล่นในที่นี้ จงทำให้สนุกสนาน ถึงเราห้ามก็จงอย่าเชื่อฟัง แล้วพวกเด็กก็ได้ทำเหมือนอย่างนั้น หญิงแพศยานั้นจึงนิมนต์พระสุนทรสมุทรรเข้าไปนั่งฉันภายในเรือน ต่อมาอีกไม่ช้า ก็ให้เด็กทำเสียงอึกทึกในเวลาฉัน แล้วหญิงแพศยานั้นก็นิมนต์ให้ขึ้นไปฉันบนปราสาท คือ บนตึก ๑ ชั้น เวลาขึ้นไปนั้น พระสุนทรสมุทรรขึ้นก่อน ส่วนหญิงแพศยานั้นจึงขึ้นทีหลัง เขาก็ปิดประตูเป็นลำดับขึ้นไปทำ ๑ ชั้น พอพระสุนทรสมุทรรนั่งแล้ว เขาก็แสดงกิริยาขี้ขลาดน่าประการ ดังที่ว่าไว้ในชาดกว่า หญิงข้อมเกลียวบรูชด้วยอาการ ๔๐ คือ บิดตัว • เอี้ยวตัว • ทำอาย • แกะเล็บด้วยเล็บ • เขยิบหน้าด้วยเท้า • ขัดคืบด้วยไม้ • อัมหารกขุ • ขกทาร์กลอง • เล่นเอง • ให้ทาร์กเล่น • จูบเอง • ให้ทาร์กจูบ • กินเอง • ให้ทาร์กกิน • เอาของให้ทาร์ก • ขอของจากทาร์ก • ทำตามกิริยาของทาร์ก • พุดสูง • พุดต่ำ • พุดเบ็ดเผย • พุดบีตบัง • เล่นกระซิกกระซู้ด้วยการพ้อนรำขับร้อง ประโคม ร้องไห้ เบื่องกราย ประดับกาย • เฟ่งคุด • ทำให้

สะเอวไหว • ทำให้หน้าอกไหว • เป็ดขา • บิดขา • แสดงัน • แสดงรัก-
 แร้ • แสดงสะคือ • หลัวตา • เล็กคว • เม้มริมฝีปาก • แแถบถัน •
 แก้วผ้า • นุ่งผ้า • สบายผม • เก้าผม • ดังนั้น ต่อหน้าพระสุนทรสมุท
 ภิภุหม่มบนชั้นที่ ๑ สองต่อสอง แล้วชักชวนให้สีกด้วยอ้างว่า ท่าน
 ก็ยังหนุ่ม คิณก็ยังสาว เราพากันบวชเมื่อแก่เกิด แต่แทนที่พระ
 สุนทรสมุทจะมีใจไหวตาม ก็กลับสลดใจใหญ่ ๆ ในขณะนั้น องค์พระ
 จอมไตรศาสดา ผู้ประทับอยู่ในพระเชตะวันไกลจากที่นั้นไปถึง ๔๕ โยชน์
 ได้ทรงเห็นเหตุการณ์นั้นด้วยทิพพเนตร ก็ทรงยิ้มขึ้นให้เป็นต้นเหตุ ๆ พระ
 อานนทเถระเจ้าจึงทูลถามถึงต้นเหตุแห่งการยิ้มว่า เป็นเพราะอะไร พระ
 เจ้าข้า ? องค์พระศาสดาจึงตรัสตอบว่า อานนท์ เวลานี้สังกรรมของ
 พระสุนทรสมุทและหญิงแพศยา กำลังเป็นไปอยู่ที่ตึก ๑ ชั้น ในกรุง
 ราชคฤห์ ๆ จึงทูลถามว่า ใครจักชนะ ใครจักแพ้ พระเจ้าข้า ๆ
 ตรัสตอบว่า พระสุนทรสมุทจักชนะ หญิงแพศยาจักแพ้ แล้วก็ทรง
 เปล่งพระรัศมีไป ปรากฏเหมือนกับประทับยืนอยู่ข้างหน้าของพระสุนทร-
 สมุท แล้วเปล่งพระวาจาว่า ภิกษุ เธอจงอย่ายินดี จงละกามารมณ์ทั้ง ๒ เสข
 ฝัใดละกามารมณ์ทั้ง ๒ ได้แล้ว เป็นผู้ไม่เกี่ยวข้องในกิจการบ้านเรือน
 ฌณนเราเรียกว่า เป็นพราหมณ์ผู้สันความรัก สันความมีความเป็นแล้ว
 ดังนั้น ๆ พอบบเทศนานลง พระสุนทรสมุทก็ได้สำเร็จพระอรหัต แล้ว
 เหาะขึ้นไปบนยอดตึก เหาะไปกราบไหว้พระพุทธรูปที่พระเชตะวัน ดังนั้น
 เรื่องนี้ก็เป็นที่ ๑ ให้ท่านทั้งหลายเห็นว่า ผู้บารมีแก่กล้า ย่อมไม่
 หวั่นไหวต่ออารมณ์ที่ชั่วชวนใจ ดังที่เข้ามาแล้วนี้ จึงเป็นอันว่า สันเนื้อความ
 ในเทศนาก็นั่นไว้เพียงเท่านั้น.

เอว ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ๆ

กณฑ์ที่ ๑๐๙

คัมภีร์ขุททกนิกาย พระธรรมบท

ว่าด้วยเรื่องโจรมาตผู้ชื่อว่า ตัมพหาฐิกะ

สทสฺสมปี เจ วาจาติ อิมํ ธมฺมทสฺสํ สตุถา เวพฺพเน วิหรนฺโต
คฺมพฺพหาจิกโจรมาตํ อารพฺภ กถาสีติ.

ณ บัณฑิต อาคณภาพักได้แสดงเรื่องโจรมาตผู้ชื่อว่า ตัมพหาฐิกะ
ตามคัมภีร์พระธรรมบท สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา
และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตามสมควรแก่เวลา

เรื่องโจรมาตผู้ชื่อว่า ตัมพหาฐิกะ

คำเนินความตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดา
ประทับอยู่ที่พระเวฬุวนาราม ทรงปรารภโจรมาต คือ ผู้มาโจร ซึ่งเรา
เรียกกันว่า เพชฌมาต ผู้ชื่อว่า ตัมพหาฐิกะ ให้เป็นต้นเหตุ จึงตรัส
พระธรรมเทศนาไว้ว่า สทสฺสมปี เจ วาจา ดังนี้

ดังได้สดับมาว่า มีโจร ๕๐๐ ๖๐๐ คน พวกกันหาเลี้ยงชีพทางปล้น
เป็นต้น ๆ ครั้นนั้น มีบุรุษผู้หนึ่งเป็นคณตาเลื่อง เขียวแดง ไปหา
โจรเหล่านั้นแล้วบอกว่า เราจักหาเลี้ยงชีพกับพวกท่าน ๆ ครั้นนั้น พวกโจร
ก็นำเขาไปหานายโจรแล้วบอกว่า บุรุษผู้นี้อยากอยู่กับพวกเรา ๆ ครั้นนั้น
นายโจรได้เห็นแล้วก็คิดว่า บุรุษนี้หาบช้ากล้าแข็งนัก สามารถตัดนมมารดา
หรือเชือดคอมารดาเอาโลหิตออกมากินได้ จึงปฏิเสธว่า พวกเราไม่ต้องการ
 ๆ บุรุษนั้นถึงจะถูกปฏิเสธอย่างนั้นก็ยังไม่ไปต่อหน้า ได้อยู่รับใช้ศิษย์คนหนึ่ง
ของนายโจรนั้นจนเป็นที่พอใจ ๆ ศิษย์คนนั้น จึงพาเขาไปหานายโจร
อ่อนวอนขอให้นายโจรรับไว้ว่า ข้าแต่นาย บุรุษผู้นี้ มีอุปการะคุณแก่
ข้าพเจ้า ขอบใจได้สงเคราะห์เขาเถิด ๆ อยู่มาวันหนึ่ง พวกชาวเมืองได้รวม
มือกันกับพวกราชบุรุษ จับโจรเหล่านั้นได้แล้ว ก็นำไปมอบให้พวก

อำมาตย์ผู้วินิจฉัย ฯ พวกอำมาตย์ก็สั่งให้ตัดศีรษะของโจรพวกนั้นด้วยขวาน
 ลำดับนั้น คนทั้งหลายก็คิดกันว่า ใครจะฆ่าโจรเหล่านั้นได้ เมื่อ
 เห็นแสงหาก็ไม่เห็นใครที่อยากจะฆ่าโจรเหล่านั้น จึงบอกนายโจรว่า
 ท่านฆ่าโจรเหล่านั้นแล้วก็จะได้ทั้งชีวิต ทั้งความนับถือ ท่านจงฆ่าโจรเหล่านี
 เสีย ฯ ฝ่ายนายโจรนั้นก็ยินยอมฆ่า เพราะเห็นว่าโจรทั้งหลายเป็นผู้ชั่ว
 อาศัยตน ฯ คนทั้งหลายได้ถามพวกโจรโดยนับถือตลอดทั้ง ๕๐๐ หย่อน ๑ คน
 โจรทั้งสี่นั้นก็ยินยอมรับฆ่า จึงถามโจรตาเหลือง เขียวแดงนั้นในภายหลัง
 ๑ โจรตาเหลืองเขียวแดงนั้นก็รับว่าได้ แล้วก็ฆ่าโจรทั้งปวงนั้น
 เมื่อฆ่าโจรทั้งปวงนั้นแล้ว เขาก็ได้ทั้งชีวิตและความนับถือ

เวลาคนทั้งหลายจับโจร ๕๐๐ คน มาจากทิศใต้แห่งเมืองนั้น มามอบ
 ให้พวกอำมาตย์ เมื่อพวกอำมาตย์สั่งให้ตัดศีรษะของโจรเหล่านั้น คน
 ทั้งหลายก็ถามโจรเหล่านั้น เริ่มแต่นายโจรเป็นต้นไป เวลาไม่เห็นใคร
 อยากจะฆ่า ก็ถามกันว่า เมื่อวันก่อนมีบุรุษคนหนึ่งรับฆ่าโจรถึง ๕๐๐ คน
 บุรุษคนนั้นอยู่ที่ไหน เมื่อคนทั้งหลายตอบว่า พวกเราเห็นอยู่ที่โน้น จึง
 ให้เรียกมาแล้วสั่งว่า เจ้าจงฆ่าโจรเหล่านั้น เจ้าจะได้รับทั้งชีวิต
 บุรุษตาเหลืองเขียวแดงนั้นก็รับว่าได้ เวลาฆ่าโจรเหล่านั้นแล้ว ก็ได้รับ
 ความนับถือ ฯ ครั้งนั้น คนทั้งหลายจึงปรึกษากันว่า บุรุษนี้ พวกเรา
 ตั้งให้เขาเป็นโจรฆาตสำหรับฆ่าพวกโจรเถิด แล้วก็ให้ตำแหน่งนั้นแก่เขา
 ยกย่องนับถือเขา ฯ เขาได้ฆ่าพวกโจรอีก ๕๐๐ ซึ่งมีผู้นำมาจากทิศ
 ตะวันตกบ้าง ทิศเหนือบ้าง ฯ เป็นอันว่าเขาได้ฆ่าโจร ๒ พัน ซึ่งมีผู้นำมา
 จากทิศทั้ง ๔ ด้วยอาการอย่างนั้นแล้ว ต่อขึ้นไปเขาก็ได้ฆ่าโจรที่มีผู้นำมา
 วันละคน ๒ คน เขาได้ทำการฆ่าโจรอย่างนั้นตลอดอายุ ๕๕ ปี ฯ ในเวลาเขา
 แก่ลง เขาไม่อาจตัดศีรษะโจรให้ขาดได้ที่เดียว ต้องตัดถึง ๒ ที่ ๓ ที่ ก็ทำ
 ให้โจรลำบาก

ชาวเมืองจึงคิดว่า นายโจรฆาตคนอื่นจกมีขึ้นแล้ว นายโจรฆาต
 คนนี้ทำให้มนุษย์ลำบากยิ่งนัก จะต้องการอะไรกับนายโจรฆาตคนนี้ แล้ว
 ก็ถอดเขาออกจากตำแหน่งนั้นเสีย ฯ เมื่อเขากระทำการฆ่าโจรอยู่เมื่อก่อน

เขาไม่ได้ของเพียง ๕ อย่าง คือ นุ่งผ้าใหม่ ๑ ต้มข้าวต้มอันเจ็ดด้วยนมสด ปรุงด้วยเนยใส ๑ ประดับดอกมะลิแต่เช้า ๑ ลูบไล้ร่างกายด้วยของหอม ๑ ฯ ในวันที่เขาออกจากตำแหน่งนั้น เขาบอกคนในบ้านเขาว่า พวกเจ้าจงต้มข้าวต้มด้วยนมสดให้แก่เรา แล้วก็ให้คนถือเอาผ้าใหม่กับดอกมะลิเครื่องลูบไล้ไปที่แม่น้ำ อาบน้ำแล้ว นุ่งผ้าใหม่ หักดอกไม้ลูบไล้ด้วยของหอม แล้วกลับมาที่เรือนนั่งอยู่ ฯ ครั้นนั้น คนทั้งหลายก็ยกเอาข้าวต้มด้วยนมสด ซึ่งปรุงด้วยเนยใสใหม่ไปตั้งไว้ข้างหน้า แล้วนำน้ำล้างมือมาให้

ขณะนั้น พระสารีบุตรเถรเจ้าออกจากสมาบัติแล้ว เล็งดูที่เทียวบิณฑบาตของคนว่า วันนี้เราควรจะไปที่ไหน ก็ได้เห็นข้าวต้มที่ต้มด้วยนมสดในเรือนของนายโจรมาคนนั้น เมื่อพิจารณาว่า บุรุษนั้นจักสงเคราะห์เราหรือไม่ ก็ทราบว่า บุรุษนั้นได้เห็นเราแล้ว ก็จะสงเคราะห์เรา ครั้นสงเคราะห์เราแล้วก็จะได้สมบัติใหญ่ จึงห่มจีวรถือเอาบาตรไปแสดงคน คือ ขนอยที่ประตูบ้านของนายโจรมาคนนั้น ฯ พอนายโจรมาคนนั้นได้แลเห็นพระเถรเจ้าแล้วก็มจกเลื่อมใส คิดว่า เราได้ทำกรรมแห่งผู้มาโจรมามากแล้ว เราขามนุษย์มากแล้ว บัดนี้ ข้าวต้มที่ต้มด้วยนมสดก็มจกคบแต่งไว้ในเรือนของเราแล้ว ทั้งพระเถรเจ้าก็มายืนอยู่ที่ประตูบ้านของเรา บัดนี้ เราควรจะถวายของที่ควรถวายแก่พระผู้เป็นเจ้า จึงยกเอาข้าวต้มซึ่งวางไว้ข้างหน้านั้น แล้วได้ไปไหว้พระเถรเจ้า นิมนต์ให้นั่งในภายในเรือน แล้วเทข้าวต้มนมสดลงในบาตร ใส่น้ำใหม่ลงไป แล้วขึ้นหัตถ์อยู่ ฯ ครั้นนั้น เขาก็อยากต้มข้าวต้มนมสดแรงกล้า เพราะไม่ได้ต้มมานานแล้ว ฯ พระเถรเจ้าก็ทราบความประสงค์ของเขา แล้วบอกเขาว่า อุบาสก ต้มข้าวต้มเถิด ฯ เขาสั่งพัดให้ผู้อื่นแล้ว ก็ต้มข้าวต้มด้วยตนเอง ฯ พระเถรเจ้าบอกบุรุษผู้พัดว่า เธอจงไปพัดให้อุบาสกนั้น ฯ นายโจรมาผู้ที่บุรุษนั้นพัดให้ได้ต้มข้าวต้มจนเต็มห้อง แล้วมายืนพัดพระเถรเจ้า เวลาพระเถรเจ้าฉันแล้วก็รับบาตร พระเถรเจ้าก็เริ่มอนุโมทนาแก่นายโจรมาคนนั้น ฯ นายโจรมาคนนั้น ก็ไม่อาจทำจิตของตนให้ไปตามกรรมเทศนาของพระเถรเจ้าได้

พระเถรเจ้าสังเกตได้ จึงถามว่า อุบาสก เพราะเหตุไรเธอจึงไม่อาจทำจิตให้ไปตามกรรมเทศนาได้ ฯ ตอบว่า ท่านขอรับ ข้าพเจ้าได้ทำกรรมหยาบช้ำมานานแล้ว ได้ฆ่าคนมามากแล้ว เมื่อข้าพเจ้านึกถึงการกระทำของข้าพเจ้าแล้ว ก็ไม่อาจทำจิตให้ไปตามกรรมเทศนาของพระผู้เป็นเจ้าได้ ฯ พระเถรเจ้าจึงคิดว่า เราจักลงเขา จึงถามว่า ก็เธอทำด้วยความชอบใจของเธอหรือ หรือว่าผู้อื่นให้ทำ ฯ เขาตอบว่า พระราชาให้ข้าพเจ้ากระทำขอรับ ฯ ท่านจึงว่า อุบาสก เมื่อเป็นอย่างนั้น อกศลจะมีแก่อุบาสกหรือ ? อุบาสกเป็นผู้มีชาติโง่เขลา พอพระเถรเจ้าว่าอย่างนี้ ก็เข้าใจว่าเราไม่มีอกศล จึงว่า ถ้าอย่างนั้นขอท่านจงแสดงธรรมไปเถิด ฯ เมื่อพระเถรเจ้าอนุโมทนาอยู่ เขาก็มีจิตแน่วแน่ฟังธรรมไป ทำให้เกิดความเห็นอันสมควร อันเป็นอนุโลมเข้าภายในโสตปฏิบัติมรรค ฯ ฝ่ายพระเถรเจ้าอนุโมทนาแล้วก็ลาไป ฯ เวลาอุบาสกตามส่งพระเถรเจ้า หน้อยหนึ่งแล้วกลับไป ก็มีภิกษุคนหนึ่ง จำแลงเป็นแม่โคลูกอ่อน มาขวิดที่หน้าอกของเขาให้ตาย ฯ เวลาเขาตายแล้วก็ได้เกิดในดุสิตสวรรค์

ภิกษุทั้งหลายได้สนทนากันขึ้นในธรรมสภาว่า นายโจรฆาตทำกรรมหยาบช้ำอยู่ถึง ๕๕ ปี พ้นจากหน้าตักในวันนั้นเอง ได้ถวายอาหารแก่พระเถรเจ้าในวันนั้นเอง ตายในวันนั้นเอง เขาไปเกิดที่ไหนหนอ ? พระพุทธองค์ได้เสด็จมาตรัสถามว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เวลานี้เธอทั้งหลายประชุมกันด้วยเรื่องอะไร เมื่อภิกษุทั้งหลาย กราบทูลให้ทรงทราบแล้ว จึงตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย นายโจรฆาตนั้นเกิดในดุสิตสวรรค์ ฯ ภิกษุทั้งหลาย จึงทูลถามว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า เพราะอะไรพระองค์จึงตรัสอย่างนี้ นายโจรฆาตนั้นได้ฆ่ามนุษย์ถึงเพียงนั้น ตลอดกาลถึงเพียงนี้ แล้วเกิดในดุสิตวิมานหรือ พระเจ้าข้า ฯ จึงตรัสว่า เออ ภิกษุทั้งหลาย นายโจรฆาตนั้นได้ถวายอภินิหารผู้ใหญ่มากแล้ว เขาได้ฟังกรรมเทศนาของสารีบุตร แล้วทำให้เกิดอนุโลมญาณ เวลาจุติจากนั้นแล้ว จึงได้เกิดในดุสิตสวรรค์ แล้วตรัสพระคาถาว่า สุภาสิต์ สุนิตฺวาน เป็นต้น ซึ่งมีคำแปลว่า นายโจรฆาตในเมื่อได้ฟังสุภาสิตแล้ว ได้อนุโลมขันธ์แล้วได้ไปบันเทิงอยู่ในสวรรค์ ดังนี้

ภิกษุทั้งหลายจึงกราบแล้วว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า อันคำ
อนุโมทนาขอมิไม่แรงกล้า อกุศลกรรมที่นายโจรมาตนั้นกระทำเป็นของใหญ่
เขาทำให้เกิดคุณวิเศษได้ ด้วยกรรมเพียงเท่านั้นได้อย่างไร พระเจ้าข้า ฯ
สมเด็จพระบรมศาสดาจึงตรัสว่า ตุก่อนภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายอย่าถือ
ประมาณซึ่งกรรมที่เราแสดงแล้ว ว่าน้อยหรือมาก เพราะว่าแม้เพียง
คำเดียว ซึ่งอาศัยประโยชน์ก็บังประเสริฐ ดังนี้แล้ว เมื่อจะทรงแสดง
กรรมสืบทอดข้อความ จึงตรัสพระคาถาว่า สาสฺสุมปิ เจ วาจา เป็นต้น
ซึ่งมีคำแปลว่า ถึงวาจาตั้งพัน ถ้าประกอบด้วยบทอันไม่มีประโยชน์ บท
อันมีประโยชน์เพียงบทเดียว ซึ่งบุคคลฟังแล้วมีใจสงบ ก็ยิ่งดีกว่า ดังนี้

ในคำเหล่านั้น คำว่า ตั้งพัน เป็นคำกำหนด อธิบายว่า ถึงวาจาที่
กำหนดตั้งพัน อย่างนั้นว่า ๑ พัน ๒ พันก็ตาม แต่ถ้าวาจาเหล่านั้นประกอบ
ด้วยบทอันไม่มีประโยชน์ คือ ประกอบด้วยบทอันหาประโยชน์มิได้ อัน
ไม่แสดงนิพพาน อันประกาศซึ่งการพรรณนาอากาศ พรรณนากเขา
พรรณนาป่าไม้ เป็นต้น มีอยู่มากสักเท่าไรก็ตาม ก็ชื่อว่า ไม่ดีทั้งนั้น ฯ
คำว่า บทอันมีประโยชน์เพียงบทเดียว คือ บุคคลได้ฟังบทอันมีประโยชน์
แม้เพียงบทเดียวอันใด เช่น บทว่า อันนเป็นกาย อันนเป็นสติไป
ในกาย บุคคลได้บรรลุวิชา ๓ ได้กระทำตามคำสอนของพระพุทธเจ้า
แล้วสงบระงับราคะ เป็นต้น บทเพียงบทเดียว อันให้สำเร็จประโยชน์ อัน
เกี่ยวกับนิพพาน อันแสดงขันธ ชาติ อายตนะ อินทรีย์ พละ โพชฌงค์
สติปัฏฐาน ก็ยิ่งประเสริฐกว่าวาจาเหล่านั้น ดังนี้

ในเวลาจบเทศนาลง คนเป็นอันมากก็ได้บรรลุโสดาปัตติผล เป็นต้น
ดังนี้แล ฯ จบเรื่องนายโจรมาตผู้ชื่อว่า ตัมพหาวิกะ คือ ผู้มีเขี้ยวแดงเพียงเท่านั้น

ในเรื่องนี้ให้เห็นว่า ธรรมของพระพุทธเจ้าซึ่งเกี่ยวกับนิพพาน
ซึ่งแสดงขันธ ชาติ อายตนะ อินทรีย์ พละ โพชฌงค์ สติปัฏฐาน
เป็นต้น เป็นธรรมอันประเสริฐแท้ เพราะว่าผู้ใดตั้งใจฟัง ส่งใจไป
ตามกระแสธรรมนั้นแล้ว ใจของผู้นั้นย่อมสงบระงับจากกิเลส ราคะ
โทสะ โมหะ เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ ขอท่านผู้ฟังทั้งหลายจงเข้าใจเถิดว่า

ธรรม คือ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า อันเกี่ยวกับนิพพานเป็นต้นนั้น เป็นธรรมคำสั่งสอนที่จะทำให้ระงับกิเลสทั้งหลายได้ทั้งนั้น แต่ว่าท่านทั้งหลาย ต้องตั้งใจฟังให้ดี เพื่อให้ได้ความรู้ความเข้าใจ ทั้งจงเข้าใจว่า คำที่ไม่มีประโยชน์ ถึงจะมากต้งพันก็ตาม ก็ไม่ดีเลย คำที่ไม่มีประโยชน์นั้น ได้แก่คำเช่นไร ได้แก่ คำที่ไม่ทำใจให้ระงับกิเลสได้ มีคำพรตเนอาภาส ภูชา บำไม่ เป็นต้น ซึ่งมีอยู่ในเรื่องต่าง ๆ หรือคำใดที่ไม่มีประโยชน์ ในปัจจุบันหรืออนาคตแก่ผู้ฟัง คำนั้นก็ไม่ได้เหมือนกัน คำใดที่ใหสำเร็จประโยชน์ปัจจุบันหรืออนาคตแก่ผู้ฟัง คำนั้นแหละเป็นคำดี เพราะฉะนั้น จงเข้าใจเถิดว่า คำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งสาม เป็นคำสอนที่ดีทั้งนั้น เพราะ เป็นคำสอนให้สำเร็จประโยชน์ปัจจุบัน ประโยชน์อนาคต ประโยชน์อย่าง เข้มทั้งนั้น ๆ คำสอนอันใดที่สอนให้ได้ประโยชน์ในปัจจุบัน เช่น สอนให้หมั่นทำงานเพื่อให้ได้ทรัพย์ เมื่อได้ทรัพย์มาแล้วให้รักษาไว้ให้ดี ให้คบแต่คนดี ให้ใช้จ่ายแต่พอสมควร เป็นต้น คำสอนนั้น ๆ เรียกว่า ให้สำเร็จประโยชน์ปัจจุบัน คือ เมื่อผู้ใดทำตามคำสอนทั้ง ๔ ข้อนี้ได้เต็มที่แล้ว ผู้นั้นย่อมได้ทรัพย์ ได้สุข เป็นแน่แท้

คำสอนใดให้สำเร็จประโยชน์ในอนาคต เช่น สอนให้มีศรัทธา ศีล จาคะ บัญญา เป็นต้น คำสอนอันนั้นเรียกว่า ให้สำเร็จประโยชน์ในอนาคต ฯ คำสอนอันใดเกี่ยวกับไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ บัญญา เกี่ยวกับ นิพพาน แสดงขันธ ชาติ อายตนะ อินทรีย์ พละ โพชฃงค์ สติ- บัญฐาน คำสอนอันนั้น เรียกว่า คำสอนที่ใหสำเร็จประโยชน์อย่างเข้ม เข้มทั้งนั้น จงเข้าใจว่า คำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งสาม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องนิทาน หรือธรรมอย่างไร ล้วนแต่ให้สำเร็จประโยชน์ปัจจุบันหรืออนาคต หรือ ให้สำเร็จประโยชน์อย่างเข้มน้อยอย่างใดอย่างหนึ่งทั้งนั้น เพราะฉะนั้น เมื่อ ท่านทั้งหลายได้ฟังพระเทศน์ในเวลาใด จงตั้งใจฟังในเวลานั้น เพราะว่า คำที่พระท่านเทศน์นั้น โดยมากที่สุด เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ถึงจะเป็นเรื่องนิทานหรือเป็นธรรมอย่างไรก็ตาม ท่านก็หยิบยกเอามาจาก พระไตรปิฎก บาลี อรรถกถา ฎีกา เป็นต้น หากจะมีอัตโนมัตถาธิบาย ท่านก็อธิบายไปตามแนวคำสอน ของพระพุทธเจ้าทั้งนั้น เป็นแต่ว่าบาง

องค์ก็เทศน์ดี บางองค์ก็เทศน์ไม่ดี เปรียบเหมือนกับหม้อ ซึ่งบางคนก็
รักษาโรคดี บางคนก็รักษาโรคไม่ดี ฉะนั้น ทั้งจงฝึกสอนตัวเองในเวลาจะ
ฟังเทศน์ว่า เราได้ฟังสิ่งอื่นมามากแล้ว เพียงแต่วันหนึ่ง ๆ เราก็ได้ฟัง
เรื่องต่าง ๆ ถ้อยคำต่าง ๆ อยู่ตลอดวันแล้ว ส่วนคำสอนเราได้ฟังน้อย
ที่สุด ๆ เพราะในวันหนึ่ง ๆ หาพระเทศน์ให้ฟังได้ยาก เพราะว่ามีผู้
นิมนต์ท่านเทศน์ให้ฟัง โดยเหตุที่ไม่มีเวลาที่จะนิมนต์ให้พระเทศน์ให้ฟัง
เพราะฉะนั้น เมื่อเราได้โอกาสฟังเช่นนั้น นับว่าเป็นบุญลาภของเราแล้ว
เราควรตั้งใจฟังให้ได้ความรู้ความเข้าใจตามที่พระท่านเทศน์อย่างใดอย่างหนึ่ง
ถึงไม่รู้ไม่เข้าใจมากก็ยังเป็นการดี เพราะเมื่อฝึกสอนตัวเองอย่างนั้นแล้ว ใจ
จะแน่วแน่ต่อการฟัง แล้วจะได้รับความรู้ความเข้าใจ ตามสมควรแก่สติ
ปัญญาของตน ไม่เสียเวลาฟังเปล่า ไม่สัปดาห์ว่าฟังเทศน์ได้บุญเท่านั้น
ยังได้ความรู้ความเข้าใจอีกเป็นกำไร ความรู้ความเข้าใจนั้นแหละ จัก
ทำท่านให้ละชั่ว ประพฤติดี ละบาปและทำบุญ อันจักเป็นคุณอุทิศให้
ท่านมีความสุขต่อไปในภายหน้า เหมือนดังนายโจรมาดที่แสดงมาแล้วนั้น
เป็นอุทาหรณ์ สันเนือความในเทศนาภักขณเพียงเท่านั้น.

เอวํ กัมมํ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฐกัณฐ ๑๑๐

คัมภีร์ขุททกนิกาย พระธรรมบท

ว่าด้วยเรื่องพระทวารุจรียเถรเจ้า

สทสฺสมปํ เจ คากาคิ อิมํ ธมฺมเทศนํ สตฺถา เชควเน
วิหรนฺโต ทวารุจรียเถโร อารพฺภ กถาสีติ.

เอกสฺมิมํ หิ กาลเ พหุ มนุสฺสา นาวา ย มหาสมุทฺทํ ปกฺขน-
ทิตฺวาติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงเรื่องพระหารจริยเถรเจ้าตามคัมภีร์
พระธรรมบท สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และ
พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตามสมควรแก่เวลา

เรื่องพระหารจริยเถรเจ้า

ดำเนินความตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดา
ประทับอยู่ที่พระเชตวันาราม ทรงปรารภพระหารจริยเถรเจ้า ให้เป็นต้นเหตุ
จึงตรัสพระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า สหสฺสสมฺปิ เจ กาลา คังนํเป็นต้น

คือ ในคราวหนึ่ง มีคนเป็นอันมากเล่นเรือไปสู่มหาสมุทร เมื่อ
เรือแตกในภายมหาสมุทร ก็ได้เป็นอาหารแห่งปลาและเต่า ฯ มีบุรุษ
คนหนึ่งในจำพวกนั้น ได้ผ่านกระดานแผ่นหนึ่งแล้ว ก็พยายามว่ายข้าม
ไปถึงริมท่าเรืออันชื่อว่า สุปปารกะ ฯ ผ้าถุงผ้าห่มของบุรุษนั้นไม่มี ฯ เมื่อ
บุรุษนั้นไม่เห็นสิ่งใด ก็หากิ่งไม้แห้งมาถักด้วยปอ ทำเป็นผ้าถุงผ้าห่ม
ถือเอากระเบื้องจากศาลเจ้าไปที่ทำสุปปารกะ ฯ คนทั้งหลายได้เห็นแล้ว
ก็ให้ข้าวต้มข้าวสวยเป็นต้น ขกย่องว่า ผู้นั้นเป็นพระอรหันต์องค์หนึ่ง ฯ
เมื่อคนทั้งหลายนำผ้ามาให้ บุรุษนั้นก็คิดว่า ถ้าเราจักนุ่งผ้า หรือห่มผ้า
ลาภสักการะของเราก็จักเสื่อม จึงปฏิเสธผ้าที่คนทั้งหลายนำมาให้ แล้ว
นุ่งแต่ผ้าที่กรองด้วยกิ่งไม้เท่านั้น ฯ ครั้งนั้น เมื่อมีคนเป็นอันมาก
กล่าวว่าเขาเป็นพระอรหันต์ เขาก็คิดว่า บุคคลเหล่าใดเป็นพระอรหันต์ หรือ
เป็นผู้เดินตามทางพระอรหันต์ในโลก เราก็เป็นผู้หนึ่งในจำพวกนั้น ฯ
ครั้งนั้น เทวดาผู้เป็นสาโลहितเก่าของเขา ก็คิดจะอนเคราะห์เขา

คือ ผู้ที่ได้ทำสมณธรรมด้วยกันเมื่อก่อน ชื่อว่าเป็นสาโลहितเก่า ฯ
ได้ขึ้นว่า เมื่อครั้งศาสนาของพระกัสสปทศพล กำลังเสื่อมลงไปเมื่อก่อน
นั้น มีภิกษุ ๗ องค์ ได้เห็นอาการแปลกของสามเณรเป็นต้น แล้วก็
สลดใจ จึงคิดว่า ความอันตรายไปแห่งพระศาสดายังไม่มีตราบใด เรา

จักกระทำที่พึงใจแก่คนอยู่ตราบนั้น แล้วก็พากันไหว้ลาพระเจดีย์ทอง
เจ้าส่าไป ได้เห็นภิกษุแห่งหนึ่งแล้วก็กล่าวกันว่า ผู้ที่ยังมีความอาลัย
อยู่ในชีวิตจงกลับ ผู้ที่ไม่มีความอาลัยจงขึ้นสู่ภิกษุเหล่านั้น แล้วก็พาพระองค์
ขึ้นไป ภิกษุทั้งหลายขึ้นไปถึงภูเขานั้นแล้ว ก็ปลัดพระองลงเสียบ แล้ว
กระทำสมณธรรมไป ฯ ในภิกษุ ๗ องค์นั้น องค์ที่เป็นเถระในสงฆ์
คือ องค์ที่เป็นหัวหน้า ได้บรรลุพระอรหัตในเวลากลางราตรีเดียว เท่านั้น ฯ
พระเถระเจ้าองค์นั้น ได้ไปเคียวไม้สัพันนาคลตาในสระอโศกาท แล้วก็นำ
บิณฑบาตมาจากอศตรกรูทวีป บอกภิกษุเหล่านั้นว่า ท่านทั้งหลาย
จงเคียวไม้สัพันน จงล้างหน้าด้วยน้ำปาก แล้วจงฉันบิณฑบาตนี้ ฯ ภิกษุ
เหล่านั้นก็ตอบว่า ท่านขอรับ พวกเรากระทำติดากันไว้อย่างนี้หรือว่า
ผู้ใดสำเร็จพระอรหัตก่อน นอกนั้น จักฉันบิณฑบาตที่ผู้นั้นนำมา ฯ พระ
เถระเจ้าองค์นั้นตอบว่า ไม่ได้กระทำติดากันไว้อย่างนี้ ฯ ภิกษุเหล่านี
นั้นก็ยังไม่ยอมฉัน ด้วยกล่าวว่า ถ้าอย่างนั้น ถึงพวกข้าพเจ้าก็จะทำ
คุณวิเศษให้เกิดเหมือนท่าน จักนำบิณฑบาตมาฉันเอง ฯ พอถึงวัน
ที่ ๒ พระเถระเจ้าองค์ที่ ๒ ก็ได้สำเร็จอนาคามีผล ฯ ถึงพระเถระเจ้าองค์
ที่ ๒ นั้น ก็นำบิณฑบาตมาเหมือนกัน แล้วนิมนต์ภิกษุนอกนั้นให้ฉัน ฯ
ภิกษุเหล่านั้นก็กล่าวว่า ท่านขอรับ พวกเราได้ทำติดากันไว้อย่างนี้
หรือว่า พวกเราจะไม่ฉันบิณฑบาตที่พระมหาเถระเจ้านำมา จักฉันบิณฑ
บาตที่พระอนุเถระนำมา ฯ ท่านตอบว่า ไม่ได้กระทำติดากันไว้อย่าง
นี้เลย ฯ ภิกษุเหล่านั้นก็ไม่ยอมฉันด้วยอ้างว่า เมื่อเป็นอย่างนี้ ถึงพวก
ข้าพเจ้า ก็จักทำคุณวิเศษให้เกิดขึ้นแล้ว ก็อาจฉันได้ด้วยการกระทำ ด้วยกำลัง
บุญของตน จึ่งจักฉัน ฯ ในบรรดาภิกษุเหล่านั้น ภิกษุองค์ที่สำเร็จ
พระอรหัตก็ปรีณิพพานไป องค์ที่เป็นพระอนาคามี ก็เกิดในพรหมโลก
๕ องค์นอกนั้น เมื่อไม่อาจทำให้เกิดคุณวิเศษได้ ก็เหวี่ยงแห่งถึงซึ่งความตาย
ในวันที่ ๖ แล้วเกิดในเทวโลก ครั้นมาถึงครั้งพระพุทธเจ้าของเราทั้งหลาย
เกิดขึ้นนี้ ก็ได้จุติจากเทวโลกนั้นลงมาเกิดในเรือนตระกูลนั้น ๆ ฯ ใน
บุคคลเหล่านั้น คนหนึ่งได้เป็นพระราชาทรงพระนามว่า ปุกกุสาติ คนหนึ่ง

ได้เป็นพระทัฬหภูมิบุตร คนหนึ่งได้เป็นสภียปริพาชก ฯ ในภิกษุเหล่านั้น ภิกษุองค์ใดเกิดในพรหมโลก คำที่กล่าวไว้ว่า เทวดาผู้เป็นสาโลहितเก่า คำนั้น หมายภิกษุของคัมภีร์

มีเนื้อความสืบต่อไปว่า เทวดาที่เป็นสาโลहितเก่า คือ พรหม องค์นั้นได้คิดว่า ทวารัจริยนั้น ได้พาตพองขึ้นไปบนภูเขากับเรา ได้กระทำ สมณธรรมไว้แล้ว บัดนี้ เมื่อเขาถอลัทธิน้อย ก็จะต้องพินาศ เราจัก ให้เขาสลดใจ ฯ ครั้นคิดดังนี้แล้วก็ลงมาใกล้แล้วบอกว่า พาหิยะ เธอไม่ ใช่ว่าพระอรหันต์เลย ทั้งไม่ใช่ผู้เดินตามทางพระอรหันต์ เธอจะเป็นพระอรหันต์ หรือเป็นผู้เดินตามทางพระอรหันต์ด้วยปฏิบัติใด ปฏิปทานั้นไม่มีแก่เธอ ฯ เมื่อพาหิยะ แลเห็นมหาพรหมยืนกล่าวอยู่ในอากาศ จึงคิดว่า โอ ! เราทำ กรรมหนักเสียแล้ว เราคิดว่าเราเป็นอรหันต์ แต่ผู้นั้นบอกเราว่าไม่ ใช่ว่าอรหันต์ ไม่ใช่ผู้เดินทางอรหันต์ ก็ผู้นั้นซึ่งเป็นพระอรหันต์ในโลก มีอยู่หรือ ฯ ลำดับนั้น พาหิยะจึงถามพรหมนั้นว่า ข้าแต่เทวดา พระ อรหันต์หรือผู้เดินตามทางพระอรหันต์ในโลก เวลานมีอยู่หรือ ? ครั้น นั้น เทวดาจึงบอกแก่เขาว่า พาหิยะ ทางชนบทเหนือ ฯ มีเมืองหนึ่งชื่อ ว่า สาวัตถิ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้เป็นพระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้า อยู่ที่นี่ในเมืองนั้นในเวลานี้ นี่แน่ะ พาหิยะ พระผู้มีพระภาคเจ้านั้นแหละ เป็นพระอรหันต์ด้วย ทรงแสดงธรรมเพื่อความเป็นพระอรหันต์ด้วย ฯ พาหิยะได้ฟังถ้อยคำของเทวดาในเวลารাত্রี ก็มีความสลดใจ จึงออก จากท่าสปรการกะในขณะนั้น แล้วเดินทางไปถึงกรุงสาวัตถิ โดยค้างคืน ๑ รাত্রี ฯ พาหิยะ ได้เดินทาง ๑๒๐ โยชน์ ไปด้วยการค้างคืนเพียง ๑ รাত্রี ด้วยว่าเมื่อเขาจะไป ได้ไปด้วยยานพาหนะเทวดา บางอาจารย์ กล่าวว่า ไปด้วยยานพาหนะของพระพุทธเจ้า ฯ ก็ในขณะนั้น พระพุทธเจ้า เสด็จเข้าไปนิพนธ์บาต ในกรุงสาวัตถิ ฯ พาหิยะนั้น ได้ตามภิกษุ หลายองค์ด้วยกัน ซึ่งฉันทันทีแล้วเดินจงกรมอยู่ในที่แจ้ง เพื่อ เปลื้องความเกียจคร้านทางกายว่า เวลานี้ พระศาสดาอยู่ไหน ? ภิกษุทั้งหลายตอบว่า พระศาสดาเสด็จเข้าไปนิพนธ์บาตที่กรุงสาวัตถิ แล้ว

ถามเขาว่า เธอมาจากไหน ? ตอบว่า ข้าพเจ้ามาจากท่าสุปปารกะ ฯ
 เธอออกมาแต่เมื่อไร ? ข้าพเจ้าออกมาแต่เวลาเย็นวานนี้ ฯ เธอ
 มาจากที่ไกล จนนั่งก่อน จงล้างเท้าทาน้ำมัน พักสักหน่อยหนึ่ง เธอ
 จักได้เห็นพระศาสดาในเวลาพระองค์เสด็จกลับมา ฯ จึงว่า ข้าพเจ้า
 ไม่รู้จักอันตรายแห่งชีวิตของพระศาสดา หรือของตน ข้าพเจ้าไม่ได้หยุด
 ไม่คั่งงั้นที่ไหนเลย ได้เดินทางมาจนตลอดทาง ๑๒๐ โยชน์ โดยราตรี
 เดียว ข้าพเจ้าจักพบพระศาสดาเสียก่อนแล้วจึงจักพัก ฯ เขากล่าว
 อย่างนั้นแล้วรีบเข้ากรุงสาวัตถีไป ได้ไปพบสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า
 ซึ่งเสด็จเที่ยวไปบิณฑบาตอยู่ ด้วยพระพุทธรูปอันหาที่เปรียบมิได้ ก็
 คิดว่า นานแล้ว เราเพิ่งได้พบพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ทรงพระนาม
 ว่า พระโคตม เขาให้ยอตัวลงเริ่มแต่ที่แลเห็น ไปกราบลงในระหว่างถนน
 จับข้อพระบาททั้ง ๒ ไว้ให้แน่น แล้วทูลว่า ขอพระผู้มีพระภาคเจ้า จง
 แสดงธรรมแก่ข้าพระองค์ด้วยเถิด ขอพระสุคตเจ้าทรงแสดงธรรมแก่ข้าพระ-
 องค์ด้วยเถิด เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ข้าพระองค์ตลอดกาลนาน พาหิยะ
 ไม่ใช่เวลา เรากำลังเข้าไปสู่ระหว่างถนนเพื่อบิณฑบาต ฯ พาหิยะได้
 หันก็กราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้ที่ท่องเที่ยวอยู่ในสงสาร
 ไม่ใช่ไม่เคยได้อาหารที่เป็นคำ ฯ ข้าพระองค์ไม่รู้จักอันตรายแห่งชีวิต
 ของพระองค์ หรือของข้าพระองค์ ขอพระองค์จงทรงแสดงธรรมแก่
 ข้าพระองค์ด้วยเถิด ฯ สมเด็จพระบรมศาสดาก็ทรงห้ามอีกเป็นครั้งที่ ๒
 แล้วพระองค์ทรงดำริว่า จำเดิมแต่พาหิยะได้เห็นเราแล้ว ร่างกาย
 หงสนของเขาก็ถูกบีบคั้นรอบง่ามระหว่างมิได้ ผู้ที่กำลังบดแรงกล้า ถึง
 ได้ฟังธรรม ก็จักไม่อาจรู้แจ้งแทงตลอดได้ จงให้เขาดังอยู่ในอบกักข
 อันเป็นกลางก่อนเถิด ทั้งเขาก็มีความเห็นคเห่น้อยมาก เพราะเดินทางมา
 ตลอด ๑๒๐ โยชน์ โดยคืนเดียว จงให้ความเห็นคเห่น้อยของเขาจะจับ
 ไปเสียก่อน คั้งนี้ เพราะฉะนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงทรง
 ห้ามถึง ๒ ครั้ง เวลาพาหิยะพูดอ่อนวอนในครั้งที่ ๓ จึงทรงหยุดยืนใน
 ระหว่างถนน แล้วทรงแสดงธรรมโดยนัยเป็นต้นว่า เพราะฉะนั้นแหละ

พาหิยะ เธอควรศึกษาอย่างนั้นว่า สิ่งใดเห็นจงให้เป็นเพียงเห็นเท่านั้น
ดังนี้ ฯ เมื่อพาหิยะนั้นฟังธรรมของพระศาสดาอยู่ ก็ทำให้สันอาสาสะ
ทั้งปวง สำเร็จพระอรหัต พร้อมด้วยปฎิสัมภิตา แล้วทูลขอบรรพชา
ต่อสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าในทันใด เวลาสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า
ตรัสถามว่า บาตรจีวรของเธอมีครบแล้วหรือ ก็กราบทูลว่า ยังไม่ครบ
พระเจ้าข้า ฯ ลำคับนั้น พระศาสดาจึงตรัสว่า ถ้าอย่างนั้น เธอจงแสวง
หาบาตรจีวร แล้วก็ทรงเสด็จไป ฯ ได้ยินว่า พระพาหิยะนั้น เมื่อกระทำ
สมณธรรมอยู่ตลอด ๒ หน้มนปี ก็ไม่เคยสงเคราะห์ภิกษุแม้สักองค์เดียว
ด้วยบาตรหรือจีวรเลย เพราะคิดว่า ธรรมตาทิภิกษุได้บิณฑบาตด้วยตนเอง
แล้ว ไม่ควรเหลียวแลผู้อื่น ควรฉันเอง ฯ เพราะฉะนั้น พระพุทธ-
องค์จึงไม่ทรงประทานบรรพชา ด้วยความเป็นเอหิภิกษุ เพราะทรงทราบ
ว่า บาตร จีวร ที่สำเร็จด้วยฤทธิ์ จักไม่เกิดแก่พาหิยะนี้ ฯ เวลาพาหิยะ
นั้นแสวงหาบาตรจีวรอยู่ ก็มีภิกษุหนึ่งตนหนึ่งจำแลงตัวเป็นแม่โคนม มา
ขวิดที่ขาซ้ายให้ถึงเชิงความตาย ฯ พระศาสดาเสด็จเที่ยวบิณฑบาต
แล้ว ฉันจึ่งหันแล้ว เมื่อเสด็จออกมากับพระภิกษุเป็นอันมาก ก็ได้เห็น
ร่างของพาหิยะนั้นล้มอยู่ท่ากองหยากเยื่อ จึงตรัสสั่งภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อน
ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงไปยืนอยู่ที่ประตูเรือนหลังหนึ่งให้คนนำเตียง
มา นำร่างนี้ออกจากเมืองไปเผา แล้วก่อพระสถูปบรรจุอัฐิไว้ ฯ ภิกษุ
ทั้งหลายก็กระทำตามพระพุทธฎีกา ครั้นกระทำแล้วก็ไปทิวहार ไปเฝ้า
องค์พระศาสดาจารย์ ทูลแจ้งกิจที่ตนกระทำ แล้วทูลถามถึงความเป็น
ไปเบื้องหน้าของพาหิยะนั้น ฯ ครั้นนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จึง
ตรัสว่า พาหิยะนั้นปรินิพพานแล้ว แล้วทรงตั้งไว้ในเอตทัคคะ คือ
ตำแหน่งเลิศฝ่ายตรัสรู้แล้วว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พาหิยะผู้นี้
เปลื้องไม้มัน เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายผู้เป็นสาวกของเรา ในฝ่ายผู้ขังเร็ว
พลัน ฯ ครั้นนั้น ภิกษุทั้งหลายจึงทูลถามว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า
พาหิยะ ผู้นี้เปลื้องไม้มัน พระองค์ตรัสว่า เป็นพระอรหันต์ เขาเป็น
พระอรหันต์แต่เมื่อไร พระเจ้าข้า ฯ ตรัสว่า เขาเป็นพระอรหันต์ใน
เวลาฟังธรรมของเรา ฯ ทูลถามว่า ก็พระองค์ทรงแสดงธรรมแก่เขา

๖๒ พระสุตตันตปิฎก อัมภีที่ ๕ ขุททกนิกาย พระธรรมบท เล่ม ๓

เมื่อไร พระเจ้าข้า? ครัสตอบว่า เราผู้เที่ยวบิณฑบาตได้ยื่นแสดงธรรม
แก่เขาในระหว่างถนน ฯ ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มี
พระภาคเจ้า ธรรมที่พระองค์ทรงยื่นแสดงในระหว่างถนนนั้น มีประมาณ
เล็กน้อย พหุขันธ์นั้น ทำให้เกิดคุณวิเศษด้วยธรรมเพียงเท่านั้นได้อย่างไร
พระเจ้าข้า ฯ ลำดับนั้น สมเด็จพระบรมศาสดา จึงตรัสว่า ดูก่อน
ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงอย่านับกรรมของเราว่า น้อยหรือมาก
เพราะศาสดาทั้งหลายพันก็ตาม ถ้าไม่มีประโยชน์ก็ไม่ดีเลย ส่วนบทคาถา
เพียงบทเดียว ซึ่งประกอบด้วยประโยชน์ยิ่งดีกว่า คำนันแล้ว เมื่อจะทรง
แสดงธรรมสืบต่อข้อความ จึงตรัสพระคาถานี้ว่า สหสฺสสมฺปิ เอ คาคา
เป็นคณํ ซึ่งมีคำแปลว่า ถึงคาถาที่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ จะมีอยู่ถึง
พันก็ตาม บทคาถาเพียงบทเดียวที่บุคคลฟังแล้วสงบใจก็ยิ่งดีกว่า ดังนี้

ในคำเหล่านั้น คำว่า บทคาถาเพียงบทเดียว อธิบายว่า เพียง
คาถาหนึ่ง เช่น คาถาว่า อปฺปมาโท อมตํ ปทํ ฯ ล ฯ ยถา มตา ดังนี้
ก็ยิ่งดีกว่า ฯ ส่วนคำที่เหลือ ควรทราบตามนัยที่มาแล้วในเรื่องก่อน ดังนี้

ในเวลาจบเทศนาลง คนเป็นอันมากก็ได้บรรลุโสดาปัตติผล เป็นคณ
ดังนี้ ฯ จบเรื่องพระเถระเจ้าผู้มุ่งฆ่าเปลือกไม้เพียงเท่านั้น.

เอวํ กัมมํ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฐกัณฐ ๑๑๑

คัมภีร์ขุททกนิกาย พระธรรมบท

ว่าด้วยเรื่องนางกุนทลเกสรี

โย จ คาคา สติ ภาเสติ อิมํ ชนมฺมเทสนํ สตุถา เขตวเน
วิหรนฺโต กุนทลเกสรี อารพฺภ กเกสรีติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงเรื่องนางกมลชลเกลีเถรี ตามคัมภีร์พระธรรมบท สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตามสมควรแก่เวลา

เรื่องนางกมลชลเกลีเถรี

คำเนนความตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า เมื่อองค์พระบรมศาสดาประทับอยู่ที่พระเชตวนาราม ทรงปรารภนางกมลชลเกลีให้เป็นคันเหตु จึงตรัสพระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า โย จ ฉากา สคฺ ภาเส ดังนี้

ทั้งได้สคฺบมาว่า มริคาเศรษฐีคนหนึ่งในกรุงราชคฤห์ อายุ ๑๖ ปี เป็นผู้มีรูปร่างสวยงามยิ่ง ๆ ก็นำรทงหลายซึ่งตั้งอยู่ในวันนั้น ย่อมเป็นผู้มีอชฌาสัยในบุรุษ เป็นผู้โลเลในบุรุษ เป็นธรรมดา ๆ ครั้นนั้น มารดาบิดาได้ให้ธิดาอยู่ที่ห้องอันเป็นสรีในชั้นบนแห่งปราสาท ๑ ชั้น ทั้งได้จัดทาสีให้สำหรับรับใช้คนหนึ่ง ๆ ครั้นนั้น พวกราชบุรุษจับกุบฏบุตรคนหนึ่ง ซึ่งทำโจรกรรมไปได้ ก็มัดมือไพล่หลัง เข็มด้วยหวายทละ ๔ แล แล้วนำออกไปสู่ตะแลงแกงที่จะฆ่า ๆ ธิดาเศรษฐีได้ยินเสียงของมหาชน ก็ยินแกลดูอยู่ที่ปราสาทว่า อะไรกัน พอได้เห็นโจรผู้นั้นก็มีจิตปฏิพัทธ์ ต้องการโจรผู้นั้นถึงกับไปนอนอดอาหารอยู่ที่เตียง ๆ ครั้นนั้น มารดาจึงถามว่า เป็นอะไรลูก ? ตอบว่า ถ้าลูกได้บุรุษที่เขาคิดว่าเป็นโจร แล้วคุมตัวไปนั้น ก็จะมีชีวิตอยู่ ถ้าไม่โคชีวิตของลูกก็จะไม่มี ลูกจะตายในที่นี้แหละ ๆ มารดาจึงว่า ลูกเอ๋ย เจ้าอย่าทำอย่างนี้ เจ้าจะได้สามีที่เสมอกันกับเรา ด้วยชาติตระกูล ทรัพย์สมบัติ ๆ ตอบมารดาว่า ลูกไม่ต้องการคนอื่น ไม่ต้องการบุรุษอื่น เมื่อไม่ได้คนนั้นก็ตาย ๆ เมื่อมารดาไม่อาจให้เข้าใจได้ จึงบอกแก่บิดา ๆ ฝ่ายบิดาเมื่อไม่อาจให้เข้าใจได้ ก็คิดว่า เราอาจทำอะไรก็ได้ แล้วก็ส่งถุงทรัพย์สินหนึ่งไปให้แก่ราชบุรุษผู้คุมตัวโจรนั้นไปพร้อมกับคำสั่งว่า จงรับถุงทรัพย์สินหนึ่งนี้ไว้ จงให้บุรุษนั้นแก่เรา ๆ ราชบุรุษผู้คุมไปนั้นก็รับว่าได้ แล้วก็รับเงินไว้แล้วปล่อยโจรนั้นไป นำคนอื่นมาประหารแทน แล้วกราบทูลพระราชาว่าได้ฆ่าโจรแล้ว พระเจ้าข้า ๆ

ฝ่ายเศรษฐีก็ได้ยกธิดาให้แก่โจรนั้น ๆ ธิดานั้นคิดว่า เราจักทำให้สามีรัก จึงแต่งเครื่องแต่งตัวครบทุกอย่าง แล้วจัดแจงอาหารมีข้าวคัมเป็นคัน ให้แก่โจรนั้นด้วยตนเอง ฯ พออยู่มาได้ ๓-๔ วัน โจรนั้นก็คิดว่า เมื่อไรหนอ เราจึงจะได้มาหญิงนี้เอาเครื่องแต่งตัวของเขาไปซื้อเหล้ากินที่โรงสุราสักแห่งหนึ่ง ฯ โจรนั้นก็คิดได้ว่า อุบายมีอยู่ แล้วเข้าไปนอนคุดคู้คอดอาหารอยู่ที่เตียง ฯ ครั้นนั้น ธิดาเศรษฐีนั้นก็เข้าไปถามว่า นายเจ็บป่วยอะไรหรือ ? เขาตอบว่า ไม่ได้เจ็บป่วยอะไร ฯ ถ้าอย่างนั้นมารดาบิดาของข้าพเจ้าโกรธนายหรือ ? ไม่โกรธ ฯ ถ้าอย่างนั้นเป็นอะไร ? ตอบว่า วันที่เรากุลมัตจงไปนั้น เราได้บนเทวดา ซึ่งสิงอยู่ที่ไหนเขาจึงได้ชีวิตมา ฯ ถึงเธอ เราก็ได้ด้วยอานภาพเทวดานั่น เราลืมนึกว่า เราจะไม่ได้นกบนเทวดา ฯ ธิดาเศรษฐีนั้นจึงว่า นายอย่าคิดเลย จะแก้บนให้ จงว่าไป ต้องการอะไร ฯ โจรตอบว่า ต้องการข้าวมธุปายาสชั้น และดอกไม้ข้าวดอกเป็นที ๕ ฯ จึงว่า ดีแล้วนาย ฉันจักจัดแจงให้ ฯ ธิดาเศรษฐีนั้นก็จัดแจงเครื่องพลีกรรมทั้งปวง แล้วว่า มรณิคนาย เราจะไปแก้บนกัน ฯ โจรจึงว่า ถ้าอย่างนั้นเธอจงให้พวกญาติของเธอกลับไป เธอจงถือเอาแต่เครื่องนุ่งห่ม เครื่องแต่งตัวที่มีค่ามากแต่งตัวไป เราจะได้ร่ำเริงเข้าหยอกกันไปอย่างสุขสบาย ฯ ธิดาเศรษฐีนั้น ก็กระทำอย่างนั้น ฯ ในเวลาไปถึงเชิงภูเขาล้วนนายโจรนั้นจึงบอกว่า ค่อนไปเราจักไปกัน ๒ คน จงให้คนที่เหลือกลับไปกับยานน้อย เธอจงถือเอาภาชนะเครื่องบริกรรมขึ้นไปเอง ฯ ธิดาเศรษฐีนั้นก็ทำตามอย่างนั้น ฯ โจรได้พาธิดาเศรษฐีนั้นขึ้นไปถึงภูเขาค้างโจร ฯ ก็ภูเขานั้น คนทั้งหลายขึ้นไปได้เพียงข้างเดียว อีกข้างหนึ่งเป็นทางชัน คนทั้งหลายขึ้นอยู่ที่ยอดเขาแล้วก็ผลักพวกโจรลงทางนั้น พวกโจรมีตัวขาดเป็นชันน้อยชันใหญ่ตกลงไปยังพื้นดิน เพราะฉะนั้น เขาจึงเรียกกันว่า ทิ้งโจร ฯ เวลาธิดาเศรษฐีนั้นขึ้นอยู่บนยอดเขานั้นแล้วก็บอกว่า นายจงทำพลีกรรมของนาย ฯ โจรนั้นก็นิ่งอยู่ ฯ เมื่อธิดาเศรษฐีนั้นกล่าวอีกว่า เหตุไรนายจึงนิ่งอยู่ ก็ตอบว่า เราไม่ต้องการด้วยพลีกรรม เราหลวงเข้ามาต่างหาก ฯ นางนั้นจึงถามว่า เพราะอะไรนาย ฯ ตอบว่า

เพราะเราจะมาเจ้าเอาเครื่องแต่งตัวของเจ้าไป ฯ นางนั้นกลัวตาย จึง
ว่า นาย ทั้งตัวข้าพเจ้าและเครื่องแต่งตัว ก็เป็นของนายแล้วทั้งนั้น เหตุไร
นายจึงว่าเช่นนั้น ฯ โจรนั้น ถึงธิดาเศรษฐีนั้นอ่อนวอนแล้ว ๆ เล่า ๆ ว่า
ขออย่าทำอย่างนั้นเลย ก็บอกว่า เราจะมาเธอให้ได้ ฯ ธิดาเศรษฐีนั้นจึงว่า
เมื่อเป็นอย่างนั้น ท่านต้องการอะไรด้วยความตายของข้าพเจ้า ท่านจงถือ
เอาเครื่องแต่งตัวเหล่านี้ แล้วให้ชีวิตแก่ข้าพเจ้า จำเดิมแต่นั้นไปท่านจงจำ
ไว้ว่า ข้าพเจ้าตายแล้ว หรือไม่อย่างนั้น ข้าพเจ้าก็จะเป็นทาสีของท่าน รับ
ใช้ท่าน ตั้งนี้ แล้วก็กล่าวคาถา ซึ่งมีเนื้อความว่า กำไลทองเหล่านี้ล้วน
สำเร็จด้วยแก้วไพฑูรย์ ท่านจงถือเอาทถอย่าง จงเรียกข้าพเจ้าว่าเป็นทาสี ฯ
โจรได้ฟังแล้วก็ตอบว่า เมื่อเราทำอย่างนี้ เธอก็จะไปบอกแก่มารดาบิดา เรา
จักมาเธอให้ได้ เธออย่ารำไรไปนักเลย แล้วก็กล่าวขึ้นว่า เธออย่ารำไร
นักเลย จงรับห่อเครื่องแต่งตัวให้จงเร็วพลัน ชีวิตของเธอไม่มีแล้ว เราจะ
ถือเอาสิ่งของทั้งสิน ฯ ธิดาเศรษฐีนั้นคิดว่า โอ ! เรื่องนี้เป็นกรรมหนัก
เสียแล้ว อันบุญญา ไม่ใช่ว่าคนจะมีไว้เพื่อป้องกัน มีไว้เพื่อไตร่ตรอง
ต่างหาก เราจักแก้เผ็ดโจรนี้ให้ได้ ฯ ลำคับนั้น ธิดาเศรษฐีนั้นจึงว่า
นาย เวลาที่นายถูกจับตัวไปว่าเป็นโจร ข้าพเจ้าได้บอกแก่มารดาบิดา ท่าน
ได้สละทรัพย์ตั้งพันแล้วให้นำนายมาที่บ้าน จำเดิมแต่นั้นมา ข้าพเจ้าก็มี
อุปการคุณแก่ท่าน วันนั้นขอให้ข้าพเจ้าได้ดูท่านให้เต็มตา ได้ไหว้ท่านให้สม
ใจเถิด ฯ นายโจรนั้นจึงว่าได้ จงดูให้เต็มตา จงไหว้ให้สมใจ แล้วก็
ยืนอยู่ในที่สุดแห่งภูเขา ฯ ครั้นนั้น ธิดาเศรษฐีนั้นก็เดินเวียนขวา จึง
กราบไหว้ในท่าทั้ง ๔ คือ ข้างซ้าย ข้างขวา ข้างหน้า ข้างหลัง แล้วกล่าวว่า
นาย การที่ข้าพเจ้าได้เห็นท่านครั้งนี้เป็นครั้งสุดท้ายแล้ว บัดนี้ การที่ท่านได้
เห็นข้าพเจ้า หรือการที่ข้าพเจ้าได้เห็นท่านจะไม่มีอีก แล้วก็กอดข้างหน้า
ข้างหลัง พอเห็นโจรพลอก็ไปยืนอยู่ข้างหลัง จับก้นกอดด้วยมือข้างหนึ่ง
จับรักแร้ข้างหลังด้วยมือข้างหนึ่ง แล้วผลักโจรลงเหวไป ฯ โจรนั้นก็
กระโดดตามซอกเขาขาดเป็นชั้นน้อยชั้นใหญ่ ตกลงไปถึงแผ่นดิน ฯ
เทวดาซึ่งสิงอยู่ทรมเหว ได้เห็นกิริยาของคนทั้ง ๒ นั้น ก็ให้สาธุการแก่

หญิงนั้นแล้วกล่าวว่า ไม่ใช่ว่าบุรุษจะเป็นบัณฑิตในที่ทั้งปวง ถึงสตรีที่
รู้อัจฉในสิ่งนั้น ๆ ก็เป็นบัณฑิตเหมือนกัน ดังนี้

ฝ่ายธิดาเศรษฐีนั้น ครั้นผลัดใจลงเหวแล้ว จึงคิดว่า ถ้าเราจะกลับไป
ที่บ้าน มารดาบิดาจะถามว่า สามีนองเจ้าอยู่ไหน ถ้าเราผู้ถูกถามอย่างนั้น
จะตอบว่า ลูกฆ่าเสียแล้ว ก็จะต้องแทงด้วยหอก คือ ปาก ว่าลูกหัวคือ
เจ้าเสียทรัพย์สินคงพินิจได้สามเฒ่า บัดนี้ เจ้าได้ฆ่าสามเฒ่าเสียแล้ว ถึงเราจะ
บอกว่า เขาอยากจะทำลูกเพื่อต้องการเครื่องแต่งตัว ท่านก็จะไม่เชื่อ อย่า
เลย เราไม่ต้องการจะกลับบ้าน ก็ได้ทั้งเครื่องแต่งตัวเสียในที่นั้นแล้วหนึ
เจ้าไป เมื่อเที่ยวไปตามลำดับ ก็ไปถึงอาศรมของพวกปริพาชกแห่งหนึ่ง
โหว่แล้วก็ว่า ขอท่านทั้งหลาย จงให้ข้าพเจ้าบรรพชาอยู่ในสำนักของท่าน
ทั้งหลาย ฯ ครั้นนั้น พวกปริพาชกก็ให้นางบรรพชา ฯ พอนางบรรพชา
แล้วก็ถามว่า อะไรเป็นของสูงในบรรพชาของท่านทั้งหลาย ฯ พวกปริพาชก
ตอบว่า การกระทำกรรมในกสิณ ๑๐ แล้วทำให้เกิดฌาน ๑ การเล่าเรียน
วาทะคัมภีร์ ๑ สองอย่างนั้นแหละเป็นประโยชน์อันสูงส่งในบรรพชาของเรา ฯ
นางนั้นจึงว่า ข้าพเจ้าไม่อาจทำให้ฌานเกิดได้ แต่ข้าพเจ้าจักเรียนวาทะ
คัมภีร์หนึ่งได้ ฯ ครั้นนั้น พวกปริพาชกก็ให้นางนั้นเรียนวาทะคัมภีร์หนึ่ง แล้ว
มอบกิ่งชมพูให้ แล้วส่งไปด้วยคำว่า การเรียนของเจ้าสำเร็จแล้ว บัดนี้
เจ้าจงเที่ยวไปในชมพูทวีป หากผู้ใดสามารถแก้ปัญหามาของเจ้าได้ แล้ว
บอกว่า เจ้าจงไป ถ้าคฤหัสถ์ผู้ใดผู้หนึ่งสามารถแก้ปัญหากับเจ้าได้ เจ้าจง
เป็นบาทบริจาริกาของเขา ถ้าบรรพชิตสามารถ ก็จงบวชในสำนักของเขา ฯ
นางนั้นก็ได้อธิษฐานว่า นางชมพูปริพาชิกา แล้วก็ออกจากที่นั้นไป เที่ยว
ถามปัญหาคือผู้ที่ตนพบเห็น ฯ ผู้ที่ชื่อว่า สามารถได้ตอบกับนางชมพู
ปริพาชิกาได้นั้นไม่มี ฯ คนทั้งหลายพอได้ยินว่า นางชมพูปริพาชิกา
มาทางนี้ ก็พากันหนีไป ฯ นางชมพูปริพาชิกานั้น เมื่อจะเข้าไปขอ
อาหารตามบ้านหรือนิคม ก็ทำกองทรายขึ้นที่ประตูบ้าน บั๊กกิ่งชมพูไว้
ที่กองทรายนั้น แล้วกล่าวว่า ผู้ใดสามารถแก้ปัญหากับข้าพเจ้าได้จงขบกิ่งชมพูเสีย
แล้วก็เข้าไปในบ้าน ฯ ใคร ๆ ที่ชื่อว่า สามารถเข้าใกล้ได้ไม่มี ฯ พอ

กึ่งชมพูนั้นเหี่ยวแล้ว นางชมพูปริพาชิกานั้น ก็ถือเอากิ่งใหม่ไป เขา
เหี่ยวไปด้วยอาการอย่างนี้ จนกระทั่งถึงกรุงสาวัตถี บัดกึ่งชมพูไว้ที่
ประตูบ้าน แล้วก็กล่าวตามที่เคยกล่าวมา แล้วก็เข้าไปขออาหาร ฯ มีพวก
เด็กเป็นอันมากไปยืนล้อมกึ่งชมพูอยู่

ในคราวนั้น พระสารีบุตรเถรเจ้าเที่ยวบิณฑบาตแล้ว ฉนอาหารแล้ว
ก็ออกจากเมืองไป ได้เห็นเด็กพวกนั้นยืนล้อมกึ่งชมพูอยู่ จึงถามว่า
อะไรกัน ? พวกเด็กก็แจ้งเรื่องนั้นแก่พระเถรเจ้า ฯ พระเถรเจ้าจึง
ว่า ถ้าอย่างนั้น พวกเจ้าจงขยักกิ่งไม้เสีย ฯ พวกเด็กตอบว่า
พวกกระผมกลัว ท่านจึงว่า เราจะแก้ปัญหาเอง พวกเจ้าจงขยัก
เด็กพวกนั้นก็เกิดองอาจขึ้นด้วยถ้อยคำของพระเถรเจ้า พวกนั้นทำตามถ้อย
คำของพระเถรเจ้า แล้วก็พากันโห่ร้อง ขยักฝุ่นธุลีขึ้น ฯ นางปริพาชิกา
มาถึงก็คิดว่าพวกเด็กนั้นแล้วว่า เราไม่ต้องการจะถามปัญหากับพวกเจ้า
เหตุไรพวกเจ้าจึงได้ขยักกิ่งไม้ของเรา ฯ พวกเด็กตอบว่า เพราะพระผู้เป็น
เจ้าให้ขยัก ฯ จึงถามว่า ท่านให้พวกเด็กขยักกิ่งไม้ของข้าพเจ้าหรือ ฯ
พระเถรเจ้าตอบว่า จี๊ เราเองให้พวกเด็กขยักกิ่งไม้ของเธอ ฯ ถ้าอย่าง
นั้น พระผู้เป็นเจ้าจึงได้ปัญหากับข้าพเจ้า ฯ พระเถรเจ้าจึงว่าดีแล้ว เรา
จักได้ปัญหากับเธอ ฯ นางปริพาชิกานั้นได้ไปหาพระเถรเจ้า ในเวลา
เที่ยง เพื่อจะถามปัญหา ฯ ชาวเมืองทั้งสนักแตกตื่นกันว่า พวกเราก็จัก
ไปฟังถ้อยคำของนักปราชญ์ทั้ง ๒ ฯ ชาวเมืองก็ได้ไปกับนางปริพาชิกา
นั้น ให้วพระเถรเจ้าแล้วก็ยืนอยู่ ฯ นางปริพาชิกาจึงว่า ท่านเจ้าข้า
ข้าพเจ้าจะถามปัญหาแก่ท่าน ฯ พระเถรเจ้าตอบว่า จงถามมา ฯ นาง
ปริพาชิกานั้นก็ถามทั้งพันวาทะ ฯ ถามสิ่งใด ๆ พระเถรเจ้าก็แก้ได้ทั้ง
นั้น ฯ ครั้นแล้วพระเถรเจ้าจึงว่า ปัญหาของเธอมิเพียงเท่านั้นหรือ หรือ
ว่ายังมีอย่างอื่นอีก ฯ นางปริพาชิกาตอบว่า มีเพียงเท่านั้น เจ้าข้า ฯ
พระเถรเจ้าจึงว่า เธอได้ถามปัญหารามากแล้ว เราจะถามเธอสักข้อ
เธอจะแก้หรือ ? ตอบว่า เมื่อข้าพเจ้ารู้ก็จะแก้ ขอได้ถามมาเถิด พระ
เถรเจ้าก็ถามปัญหาว่า เอก นาม ก็ หนึ่งไม่มีสองได้แก่อะไร ? นาง

ปริพาชกานี้ก็ไม่ว่าปัญหาจะแก้อย่างไร จึงถามว่า ปัญหาข้ออะไร ?
ท่านตอบว่า ข้อ พระพุทธมนต์ ฯ จึงว่า ขอท่านจงให้พระพุทธมนต์แก่
ข้าพเจ้าด้วย จึงว่า ถ้าเธอจักเป็นเหมือนเรา เราก็จักให้ ฯ ถ้าอย่างนั้น
ขอท่านจงให้ข้าพเจ้าบวชเถิด ฯ พระเถระเจ้าก็แจ้งแก่ภิกษุทั้งหลายแล้ว
ให้บวช ฯ นางปริพาชกานี้บวชแล้วได้อุปบทแล้วก็มีชื่อว่า กุณฑลเกสึเถรี
อยู่มาไม่กัณฐาก็ได้สำเร็จพระอรหัตพร้อมด้วยปฏิสัมภทา

ภิกษุทั้งหลายสนทนากันขึ้นในธรรมสภาว่า นางกุณฑลเกสึเถรีไม่
ได้ฟังธรรมมากแต่กิจบรรพชิตของเธอถึงที่สุดแล้ว ได้ยินว่าเธอได้ทำสงคราม
ใหญ่กับโจรผู้หนึ่ง ชนะแล้วจึงได้มา ฯ องค์พระศาสดาเสด็จมาตรัส
ถามเรื่องสนทนากัน เมื่อภิกษุทั้งหลายกราบทูลให้ทรงทราบแล้ว จึงตรัส
ว่า ก่อนภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายอย่านับธรรม ที่เราแสดงแล้วว่า
น้อยหรือมาก บทที่ไม่มีประโยชน์ ถึงจะมีถึง ๑๐๐ บท ก็ไม่ประเสริฐ
บทหนึ่งธรรมแม้บทเดียวก็ประเสริฐ อันความชนะย่อมไม่มีแก่ผู้ชนะใจ
นอกนั้น แต่ความชนะมีแก่ผู้ชนะใจ คือ กิเลสภายใน ตรัสดังนี้แล้ว
เมื่อจะทรงแสดงธรรมสืบทอดข้อความ จึงได้ตรัสพระคาถาเหล่านั้นว่า โย จ
คาถา สคฺ ภาเส เป็นต้น ซึ่งมีคำแปลว่า ผู้ใดกล่าวคาถาถึง ๑๐๐ ที่ประกอบ
ด้วยคำอันไม่มีประโยชน์ บทธรรมเพียงบทเดียว ที่บุคคลฟังแล้วสงบยังคิ
กว่า ฯ ผู้ใดชนะหมั่นนุญต์ในสงครามตั้งพันคนด้วยพัน ผู้ชนะคนของ
ตนผู้เดียวเท่านั้นสูงกว่าผู้ชนะในสงคราม ดังนี้

ในคำเหล่านั้น คำว่า คาถาถึง ๑๐๐ คือ บุคคลผู้ใดว่าคาถาเป็น
อันมาก กำหนดถึง ๑๐๐ ฯ คำว่า ประกอบด้วยบทอันไม่มีประโยชน์ คือ
ประกอบด้วยบทอันหาประโยชน์มิได้ มีการพรรณนาอากาศ เป็นต้น ฯ
คำว่า บทธรรม ได้แก่อัยคำอันเกี่ยวกับขันธ เป็นต้น อันให้สำเร็จประโยชน์
ในบทธรรมทั้ง ๔ ที่ตรัสไว้ว่า ก่อนปริพาชกทั้งหลาย บทธรรมเหล่านั้น
มีอยู่ ๔ คือ ความไม่มีอภิชฌา • ความไม่มีพยาบาท • สัมมาสติ •
สัมมาสมาธิ • ดังนี้ บทธรรมเพียงบทเดียวก็ยังดี

คำว่า ผู้ชนะคนในสงครามตั้งพันคนด้วยพัน คือ นักรบคนเดียว
อาจจะชนะคนตั้งพันคนด้วยพัน ในสงครามคราวหนึ่งได้ ครั้นชนะคนตั้ง

๑๐ แส่น แล้วก็นำความชนะมา ถึงผู้ที่ไม่เชื่อว่า ผู้สูงสุดกว่าผู้ชนะในสงคราม ฯ คำว่า ผู้ชนะตนผู้เดียว คือ ผู้ใดพิจารณากรรมฐานภายในอยู่ในที่พักกลางวัน กลางคืน แล้วชนะตัวเองด้วยการชนะกิเลสมีโลภะเป็นต้นของตน ฯ คำว่า ผู้ชนะแหละ เชื่อว่า ผู้สูงสุดกว่าผู้ชนะในสงคราม คือ ผู้ชนะแหละ เชื่อว่า สูงสุด คือ ผู้ประเสริฐกว่าผู้ชนะในสงคราม เชื่อว่าเป็นจอมนักรบในสงคราม ดังนี้

ในเวลาจบเทศนาลง คนเป็นอันมากก็ได้บรรลุโศคาปัตติผลเป็นอันมาก ดังนี้แล ฯ จบเรื่องนางกณฺธลเกสเฏรเพียงเท่านั้น.

เอวํ กัมมํ คัวยประการณะนํ ฯ

กัณฑ์ที่ ๑๑๒

คัมภีร์ขททกนิกาย พระธรรมบท
ว่าด้วยเรื่องพราหมณ์ผู้ถามถึงสิ่งที่ไม่มียุติประโยชน์

อุตฺตา หเวติ อิมํ ชมฺมเทสนํ สุตฺตา เชตฺวเน วิหรนฺโต อนตฺต-
ปฺจฺจกพฺราหฺมณํ อารพฺภ กถสฺส.

โส กิร พฺราหฺมโณ กิ นุ โข สมฺมาสมฺพุทฺโธ อตฺตเมว ชานาตฺติ.
ณ บัณฑิตํ อาตมภาพจกได้แสดงเรื่องพราหมณ์ ผู้ถามถึงสิ่งที่ไม่มียุติ-
ประโยชน์ ตามคัมภีร์พระธรรมบท เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา
และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตามสมควรแก่เวลา

เรื่องพราหมณ์ผู้ถามถึงสิ่งที่ไม่มียุติประโยชน์

ดำเนินความตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดา
ประทับอยู่ที่พระเชตวันาราม ทรงปรารภพราหมณ์ผู้ถามถึงสิ่งที่ไม่มียุติ-
ประโยชน์ให้เป็นต้นเหตุ จึงตรัสพระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า อุตฺตา หเว ดังนี้

ได้ขึ้นว่า พราหมณ์นั้นคิดว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงรู้แต่สิ่งที่เป็นประโยชน์เท่านั้นหรือ หรือทรงรู้กระทั่งสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ เราจะทดลองถามดู แล้วจึงไปเฝ้าทูลถามว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์เห็นจะทรงรู้แต่สิ่งที่เป็นประโยชน์เท่านั้น สิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์เห็นจะไม่ทรงรู้ พระเจ้าข้า ฯ จึงตรัสตอบว่า พราหมณ์ เรารู้ทั้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ และไม่เป็นประโยชน์ ฯ ถ้าอย่างนั้น ขอพระองค์จงตรัสบอกสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่ข้าพระองค์ ฯ ครั้นนั้น สมเด็จพระบรมศาสดา จึงตรัสพระคาถาแก่พราหมณ์นั้นว่า อสฺสเรสฺสํ อาลสฺสํ เป็นต้น ซึ่งมีความแปลว่า พราหมณ์ เธอจงประพฤตซึ่งสิ่งเหล่านี้ คือ การคืบสาย การเกียจคร้าน การคร่ำครวญ การนอนนาน การเดินทางไกลผู้เดียว การคบหาภรรยาผู้อื่น สิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ก็จักมีแก่เธอ ดังนี้

พราหมณ์ได้ฟังแล้วก็ถวายสาธุการว่า คีดี คณาจารย์ คณาเชฏฐกะ พระองค์ทรงรู้จักสิ่งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ พระเจ้าข้า ฯ จึงทูลว่า อย่างนั้นพราหมณ์ ผู้ที่ขอว่ารู้จักสิ่งที่เป็นประโยชน์ และไม่เป็นประโยชน์เช่นกับเราขอมไม่มี ฯ ถ้าเช่นนั้น องค์พระชินศรีก็ทรงพิจารณาอาการของพราหมณ์นั้น แล้วตรัสว่า พราหมณ์ เธอเลิกละเลิกด้วยการงานอะไร ? ข้าแต่พระโคตม ข้าพระองค์เลิกละเลิกด้วยการพนัน พระเจ้าข้า ฯ ความชนะ ความแพ้แก่เธอหรือ เมื่อพราหมณ์นั้นกราบทูลว่า ชนะบ้าง แพ้บ้าง พระเจ้าข้า จึงตรัสว่า พราหมณ์ อันนั้นเป็นแค่เพียงเล็กน้อย อันความชนะของผู้ชนะผู้อื่น ขอมไม่ดี ส่วนผู้ใดระแคะเองด้วยการชนะกิเลส ความชนะของผู้นั้น เป็นความชนะดี เพราะว่าใคร ๆ ก็ไม่อาจทำความชนะนั้นให้เป็นความแพ้ได้ ดังนี้ แล้วเมื่อพระบรมศาสดาตรัสจบข้อข้อความ จึงตรัสพระคาถาเหล่านั้นว่า อตฺตา หเว ชีตํ เสอโย เป็นต้น ซึ่งมีความแปลว่า การชนะตนนั้นแหละประเสริฐ การชนะขอประมุขชนนอกนั้นไม่ประเสริฐ เทวดา มาร พรหม กระทำ การชนะขอผู้ใดคนหนึ่ง ผู้ลัชยชน ผู้ส้ารวมเป็นนิจ ผู้เช่นนั้น ให้กลับแพ้ไม่ได้ ดังนี้

ในคำเหล่านั้น คำว่า หเว เป็นนิบาต ๑ คำว่า ชิต เป็นลิงค-
วิปลาส ๑ อธิบายว่า การชนะตนด้วยการชนะกิเลสของคนเป็นการดี ๑
คำว่า การชนะของประชุมชนนอกนั้น คือ ประชุมชนนอกนั้นชนะด้วยการพนัน
หรือด้วยการนำทรัพย์ไป หรือด้วยการครอบงำพลรบในสงคราม อันใดมีอยู่
ความชนะอันใด ที่บุคคลชนะประชุมชนนั้นได้ชนะแล้ว ความชนะอันนั้น
ไม่ประเสริฐ ๑ มีคำถามว่า เพราะเหตุไร ความชนะนั้นจึงประเสริฐ
ความชนะจึงไม่ประเสริฐ มีคำตอบว่า เพราะเหตุว่า คนธรรพ์ มาร พรหม
กระทำความชนะของผู้ฆาตคน ผู้เลียงตน ผู้ส้ารวมเป็นนิจ ผู้เช่นนั้นให้
แพ้ไม่ได้ ๑ อธิบายว่า ผู้ใดชื่อว่า ผู้ฆาตคน เพราะความเป็นผู้ไม่มี
กิเลส เทวดาหรือคนธรรพ์ หรือมารกับทั้งพรหม ลกขณพยายามด้วยคิดว่า
เราจักทำความชนะของผู้ให้แพ้ เราจักทำกิเลสที่ผ่นละแล้วด้วยมรรคภาวนา
ให้เกิดอีกก็ไม่อาจทำความชนะของผู้นั้น ซึ่งเป็นผู้ไม่มีกิเลส ผู้ส้ารวมเป็น
นิจด้วยกายเป็นต้น คือ ผู้ส้ารวมด้วยการส้ารวมกายเป็นต้น ผู้เช่นนั้น
ให้แพ้ไม่ได้ เหมือนกับผู้เป็นศัตรู ผู้แพ้ด้วยทรัพย์เป็นต้น เมื่อชนะอีก
ซึ่งสิ่งใดนอกนั้นชนะแล้ว ก็ทำให้แพ้ได้ฉะนั้น ดังนี้

ในเวลาจบเทศนาลง คนเป็นอันมากก็ได้บรรลุโสดาปัตติผลเป็นต้น
ดังนี้แล ๑ จบเรื่องพราหมณ์ผู้ถามถึงสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์เพียงเท่านั้น

ในคาถาซึ่งว่าด้วยความชนะ นี้ มีใจความว่า ความชนะมีอยู่ ๒ อย่าง
คือ ความชนะที่กลับแพ้ได้อย่างหนึ่ง ความชนะที่ไม่กลับแพ้ได้อย่างหนึ่ง ๑
ความชนะที่กลับแพ้ได้นั้น ได้แก่ความชนะสิ่งอื่น เช่น ความชนะด้วยการ
พนันเป็นต้น ส่วนความชนะที่ไม่กลับแพ้ได้นั้น ได้แก่ความชนะกิเลส
ของตน ๑ ความชนะที่กลับแพ้ได้ เป็นความชนะที่ไม่ประเสริฐ ส่วน
ความชนะที่ไม่กลับแพ้ได้ เป็นความชนะที่ประเสริฐ ๑ ความชนะที่ไม่
กลับแพ้ได้ คือ ความชนะกิเลสของตนนั้น ได้แก่ ความละกิเลสอย่าง
เด็ดขาด ด้วยอำนาจแห่งมรรคภาวนา คือ ด้วยอำนาจแห่งการทำอริยมรรค
ให้เกิดขึ้น เพราะเมื่อทำอริยมรรคให้เกิดขึ้นแล้ว กิเลสได้เป็นลำดับ
ไปตามขันอริยมรรค กล่าวคือ เมื่อโสดาปัตติมรรคเกิดขึ้นแล้ว กิเลส

ได้ ๓ ประการ คือ สักกายัญญ วิจิกิจฉา สัมพัตปราคาส เมื่อสกทา-
คามิมรรคเกิดขึ้นแล้ว ก็ละราคะ โหสะ โมหะ อย่างแรงกล้าเป็นเด็ดขาด
เมื่ออนาคามิมรรคเกิดขึ้น ก็ละสังโยชนเบื้องต่ำได้ทั้ง ๕ ประการ เมื่อ
อรหัตมรรคเกิดขึ้น ก็ละสังโยชนเบื้องบนได้ทั้ง ๕ ประการ เมื่ออรหัตมรรค
เกิดขึ้นแล้วละกิเลสเบื้องบน ได้ทั้ง ๕ ประการแล้ว ก็เป็นอันละกิเลส
ได้ทั้งสิ้น กิเลสที่ผู้นั้นละแล้วด้วยมรรคนั้น ๆ ไม่มีเทพยดา คนธรรพ์
มาร พรหม ผู้ใดผู้หนึ่งจะทำให้เกิดกิเลสขึ้นในใจของผู้นั้นได้อีก ส่วน
ความชนะของบุคคลนอกนั้น มีการชนะด้วยการพนันเป็นต้นนั้น ข้อมมีผู้
ทำให้แพ้ได้ เช่น คราวนี้ชนะ คราวหลังอาจแพ้ได้ ฯ บัณฑิตทั้งหลาย
ข้อมไม่นิยมการชนะผู้อื่นเหมือนการชนะตัวเอง ข้อมควรสาธกด้วยเรื่อง
กุตทาลกบัตินิชาต เพราะจะทำให้ผู้ฟังทั้งหลายเข้าใจความข้อนั้นได้แจ่มแจ้งขึ้น
โดยเหตุนี้ จึงจักยกเอาเรื่องกุตทาลกบัตินิชาตมาแสดงต่อไป

เรื่องกุตทาลกบัตินิชาต

กล่าวคือ ในอรรถกถาแห่งกุตทาลกชาดก คัมภีร์เอกนิบาตว่า ใน
อดีตกาลล่วงมาแล้ว เมื่อพระเจ้าพรหมทัต เสด็จราชสมบัติอยู่ในกรุง
พาราณสี พระโพธิสัตว์เจ้าเกิดในตระกูลช่างแก้ว เวลาเติบโตแล้วก็ได้อือ
ว่า กุตทาลกบัตินิชาต ฯ กุตทาลกบัตินิชาตนั้น ได้ขุดดินด้วยกุตทาลกะ คือ
จอบ แล้วก็หว่านพืชพันธุ์ต่าง ๆ มีน้ำเต้า ลูกผักเขี้ยว ผักทอง เป็นต้น
แล้วก็ขายสิ่งเหล่านั้นเลียงชีวิต ฯ ทรัพย์สินอื่นนอกจากจอบเล่มเดียวแล้ว
ไม่มีเลย ฯ อยู่มาวันหนึ่งจึงคิดว่า เราจะต้องการอะไรด้วยการอยู่ครอง
เรือน เราจักออกบวช ฯ อยู่มาวันหนึ่ง จึงขออนจอบไว้ในที่กำบัง
แล้วก็ไปบวชเป็นฤาษี เวลาจะเลิกถึงจอบนั้นขึ้นมา ก็ไม่อาจตัดความโลภ
ได้ ได้สีกออกไปเพราะอาศัยจอบหยั้น เวียนบวชเวียนสีกอยู่อย่างนี้
ถึง ๖ ครั้งแล้ว ในครั้งที่ ๗ จึงคิดว่า เราสีกแล้ว ๆ เล่า ๆ เพราะอาศัย
จอบหยั้น คราวนี้เราจักทิ้งมันเสียในแม่น้ำใหญ่ แล้วจักไปบวช จึงคิด
อีกว่า ถ้านราเห็นพนักก เราจักจะอยากกลับมาเก็บเอามันอีก จึงได้จับด้าม

ขอบขันแกว่งรอบเบื่องบนศีรษะ ถึง ๓ รอบ แล้วหลับตาว่างไปในท่ามกลางแม่น้ำ แล้วจึงเปล่งเสียงขึ้นถึง ๓ ครั้ง ว่า ชิด เม ชิด เม เราชนะแล้ว ๆ ๑ ในขณะนั้น พระเจ้าพาราณสีทรงปราบปรามพรมแดนให้สงบราบคาบแล้ว เสด็จกลับมา ได้เสด็จลงทรงทักแม่น้ำ แล้วเสด็จขึ้นทรงเครื่องแต่งพระองค์พร้อมแล้ว จะเสด็จไปด้วยช้างพระที่นั่ง ได้ทรงสดับเสียงนั้นของพระโพธิสัตว์ จึงตรัสสั่งว่า บุรุษนี้กล่าวว่า เราชนะแล้ว ๆ เราชนะใคร ท่านทั้งหลายจงเรียกเขามาตามดู แล้วตรัสถามพระโพธิสัตว์เจ้าว่า เราชนะสงคราม ถือเอาความชนะมาในเคียวนี้ ส่วนตัวเราชนะใคร ๆ พระโพธิสัตว์เจ้าก็กราบทูลว่า ข้าแต่มหाराชาเจ้า พระองค์ผู้ชนะคนทั้งร้อยทั้งพัน คึงแสน ในสงคราม ก็ชื่อว่าชนะไม่ดี เพราะไม่ชนะก็เลส ส่วนข้าพระองค์เมื่อข้ามโลกะในใจไว้ได้ ก็ชนะก็เลสทั้งหลาย พระเจ้าข้า เวลากราบทูลอย่างนี้อยู่ ก็แลดูแม่น้ำใหญ่ ทำให้เกิดอาปกสิดขึ้นได้ แล้วเหาะลอยขึ้นไปแสดงธรรมอยู่บนอากาศด้วยอำนาจฌานสมบัติว่า ความชนะอันใดกลับแพ้ได้ ความชนะอันนั้นบุคคลชนะแล้วไม่ดี ส่วนความชนะอันใด ไม่กลับแพ้ได้ ความชนะอันนั้นบุคคลชนะแล้วเป็นการดี คึงนี้

ในคำเหล่านั้น คำว่า ความชนะใดกลับแพ้ได้ ความชนะนั้นบุคคลชนะแล้วไม่ดี มีคำอธิบายว่า แวนแวนใดที่พระราชาชนะแล้วได้แล้ว เพราะปราบศัตรูได้แล้ว แต่ถูกศัตรูเหล่านั้น จึงเอาความชนะคืนไปได้ ความชนะนั้นไม่ชื่อว่าชนะดี เพราะเหตุว่า กลับแพ้ได้อีกต่อไป ๑ อีกนัยหนึ่งว่า ผู้ใคร่กับข้าศึกได้ความชนะ แล้วกลับแพ้ได้ในเมื่อข้าศึกเหล่านั้นชนะอีก ความชนะนั้นไม่ดี คือ ไม่งาม เพราะอะไร เพราะกลับแพ้ก็ ๑ คำว่า ความชนะใดไม่กลับแพ้ความชนะนั้น บุคคลชนะแล้วเป็นการดี มีคำอธิบายว่า ความชนะใดที่บุคคลข้ายข้าศึกได้แล้ว ข้าศึกเอากลับคืนไปไม่ได้อีก หรือว่าความชนะใดที่บุคคลได้แล้วคราวเดียวไม่กลับแพ้ก็ ความชนะนั้นดี คือ ความชนะนั้นงาม เพราะอะไร เพราะไม่กลับแพ้ เพราะฉะนั้น ผู้ชนะผู้ใดในสงคราม

คังหันครังสนครัง ก็ไม่ชื่อว่า เป็นจอมนักรบในสงคราม เพราะเหตุไร เพราะเหตุว่า ไม่ชนะกิเลสของคน ส่วนผู้ใดชนะกิเลสในใจของตนได้ ผู้ นั้นชื่อว่า เป็นจอมนักรบผู้เยี่ยมในสงคราม ดังนี้

เมื่อพระราชากำลังทรงสดับธรรมอยู่ ก็ทรงละกิเลสได้ด้วยอำนาจ การละชั่วคราว แล้วก็มีพระหฤทัยอ่อนไปในบรรพชา ฯ กิเลสทั้งหลาย ของพวกนิครนถ์ก็ละไปเหมือนกัน ฯ พระราชาจึงตรัสถามพระโพธิสัตว์เจ้า ว่า คราวนี้ท่านจักไปไหน ฯ ทูลตอบว่า ข้าแต่ महाराज เจ้า คราวนี้ ข้าพระองค์จะไปบำเพ็ญทานต์ จักไปบวชเป็นฤๅษี พระเจ้าข้า ฯ พระ ราชาก็ตรัสว่า ถ้าอย่างนั้นข้าพเจ้าก็จักไปบรรพชาด้วย แล้วจึงเสด็จออก ไปกับพระโพธิสัตว์เจ้า ฯ หมู่มหาชนซึ่งประชุมกันในขณะนั้น ก็ได้ตาม พระราชาไป เมื่อชาวเมืองพาราณสีได้ทราบว่า พระราชาของพวกเราพึง พระธรรมเทศนาของกุกุทาลกบัตถิ์แล้ว ทรงมุ่งต่อการบรรพชา เสด็จ ออกไปพร้อมด้วยพละนิกาย พวกเราก็จักทำอะไรอยู่ในที่นี้ แล้วชาวเมือง ทั้งสี่ทิศทั้งกรุงพาราณสี อันกว้างใหญ่ได้ ๑๒ โยชน์ ออกไปบรรพชา ฯ ประชุมชนก็เต็มไปในที่ ๑๒ โยชน์ ฯ พระโพธิสัตว์เจ้าก็พาประชุมชนไป สู่บำเพ็ญทานต์ ฯ ในขณะนั้น ที่ประทับนั่งของท้าวสักกเทวราชก็แสดงอาการ เร่าร้อน ฯ เมื่อท้าวสักกเทวราชทรงรำพึง ก็เห็นว่า กุกุทาลกบัตถิ์เสด็จออก เพื่อคุณอันยิ่งใหญ่แล้ว จักมีสมาคมใหญ่ขึ้น ควรจะได้ที่อยู่จึงจะเป็นการดี จึงตรัสสั่งวิษณุกรมเทพบุตรว่า กุกุทาลกบัตถิ์ออกเพื่อคุณอันยิ่งใหญ่ควร จะได้ที่อยู่ เรืองไปบำเพ็ญทานต์ นิรมิตอาศรมบถขึ้นในที่ที่พื้นที่เสมอ ให้ ขาว ๓๐ โยชน์ กว้าง ๑๕ โยชน์ ในเดี๋ยวนี้ ฯ วิษณุกรมเทพบุตรก็ทูลรับว่า พระเจ้าข้า แล้วก็ไปกระทำตามเทพบัญชา ฯ อันนี้ เป็นเรื่องย่อในเรื่องนี้ ส่วนเรื่องพิสดารมีแจ้งอยู่ในหัตถิปาสาชดกโน้น ฯ ครั้นวิษณุกรมเทพบุตร นิรมิตบรรณศาลาขึ้นแล้ว ก็กำจัดพวกสัตว์ป่า และเน่อนกที่มีเสียงไม่ดี กับ พวกอมมนุษย์เลวสัน แล้วก็นิรมิตทางน้อยๆ พอจรรยคนเคียวเดินได้ ไว้ข้าง หิศนนั้น ฯ แล้วก็กลับสู่ที่อยู่ของตน ฯ ฝ่ายกุกุทาลกบัตถิ์ ก็พาบริวารไปบำ เพ็ญทานต์ไปถึงอาศรมบถที่พระอินทร์ประทาน ก็ถือเอาบริวารของบรรพชิต

ที่ได้วิมูขกรรมนิมิตไว้ แล้วก็บวชก่อน ครั้นแล้วจึงให้บริวารบวชต่อภายหลัง ครั้นนั้น พระราชา ๗ องค์ ได้ทรงตั้งสมบัติใน ๗ แคว้นแคว้น ออกบรรพชา อาศรมบถอันกว้างใหญ่ค้ำถ้ำว่าแคว้นนั้นก็เต็มไปด้วยทุกหลัง กุฑทาลกบัตถิต ก็ทำบิกรรมในกสิณที่ยังเหลืออยู่ แล้วเจริญพรหมวิหาร ทั้งบอกกรรมฐานให้แก่บริวาร ฯ ฤๅษีทั้งสี่ก็ได้มานสมาบัติ เจริญพรหมวิหาร ทั้ง ๔ แล้วขึ้นไปเกิดในพรหมโลก ดังนี้ เพราะฉะนั้น ขอนานผู้ฟังทั้งหลายจงเข้าใจเถิดว่า บัณฑิตทั้งหลาย ย่อมสรรเสริญการชนะกิเลสของตน มีการชนะความโลภ ความโกรธ ความเกลียดเป็นต้น ของตนเองว่า เป็นการชนะที่ดี เป็นการชนะที่ประเสริฐ ดังนี้ สิ้นเนื้อความในเทศนาภังค์นี้เพียงเท่านั้น. เอวံ กัม คัวยประการฉะนี้ ฯ

ภังค์ที่ ๑๑๓

คัมภีร์ขุททกนิกาย พระธรรมบท

ว่าด้วยเรื่องพราหมณ์ผู้เป็นลูกของพระสารีบุตรเถรเจ้า

มาเส มาเสลล อิมํ ชมฺมเทสนํ สุตฺวา เวพฺพเน วิหรนฺโต
สาริปุตฺตเถรสุส มาตุลพฺราหฺมณํ อารพฺภ กเลสํติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงเรื่องพราหมณ์ ผู้เป็นลูกของพระ
สารีบุตรเถรเจ้า ตามคัมภีร์พระธรรมบท สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์
แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตามสมควรแก่เวลา

เรื่องพราหมณ์ผู้เป็นลูกของพระสารีบุตรเถรเจ้า

ดำเนนความตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดา
ประทับอยู่ที่พระเวฬุวนาราม ทรงปรารภพราหมณ์ผู้เป็นลูกของพระสารีบุตร
เถรเจ้า ให้เป็นต้นเหตุ จึงตรัสพระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า มาเส มาเส ดังนี้

ครั้งได้สดับมาว่า พระเถระเจ้าไปหาพราหมณ์ผู้นั้น แล้วถามว่า พราหมณ์ ท่านทำกุศลอย่างใดอย่างหนึ่งอยู่หรือ ? พราหมณ์ก็ตอบว่า ข้าพเจ้าได้ทำอยู่ ฯ พระเถระเจ้าจึงว่า ก็ท่านทำกุศลอะไรอยู่ ฯ พราหมณ์ก็ตอบว่า ข้าพเจ้าสละทรัพย์ให้เป็นทานเดือนละ ๑ พัน ทุกเดือนไป ฯ พระเถระเจ้าจึงถามว่า ท่านให้ทานแก่ใคร ? พราหมณ์ตอบว่า ให้ทานแก่พวกนิกธมน์ ฯ พระเถระเจ้าถามว่า ก็ท่านเป็นทางพรหมโลกหรือ ? พราหมณ์ตอบว่า จะ เป็นทางพรหมโลก ฯ พระเถระเจ้าจึงว่า ใครบอกอย่างนี้ ? พราหมณ์ตอบว่า พวกอาจารย์ของข้าพเจ้าบอก ฯ พระเถระเจ้าจึงว่า ท่านก็ไม่รู้จักทางพรหมโลก พวกอาจารย์ของท่านก็ไม่รู้จัก พระศาสดาพระองค์เดียวเท่านั้นทรงรู้จัก มาเถิดพราหมณ์ เราจะให้พระศาสดาทรงบอกทางพรหมโลกให้แก่ท่าน แล้วก็นำพราหมณ์นั้นไปเฝ้าพระศาสดา กราบทูลแจ้งเหตุนั้นว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า พราหมณ์ผู้นั้นว่าอย่างนี้พระเจ้าข้า แล้วกราบทูลว่า ขอพระองค์จงทรงบอกทางพรหมโลกให้แก่พราหมณ์คนนี้ด้วยเถิด ฯ สมเด็จพระชินศรีศาสดาจึงตรัสถามว่า ได้ยินว่าพราหมณ์กล่าวอย่างนี้หรือ เมื่อพราหมณ์กราบทูลว่า ถูกแล้วพระโคตม จึงตรัสว่า พราหมณ์ การแลกสาวกของเราด้วยจิตเลื่อมใสเพียงครั้งเดียว หรือให้ข้าวเพียงทัพพีเดียวแก่สาวกของเรา ด้วยจิตอันเลื่อมใส ก็ยังมีผลมากกว่า ทานที่เรอผู้ให้อยู่ด้วยอาการอย่างนี้ผู้ให้อยู่ตลอด ๑๐๐ ปี ดังนี้ แล้วเมื่อจะทรงแสดงธรรมสืบทอดข้อความ จึงตรัสพระภาษิตว่า มาเส มาเส สหสฺสเสน เป็นต้น ซึ่งมีคำแปลว่า ผู้โคบายาด้วยทรัพย์เดือนละแสนตลอด ๑๐๐ ปี ผู้โคบายาผู้ทอบรมตนแล้วเพียงคนเดียว ข้าวเวลาครั้งเดียว การบูชาอันของผู้นั้นยังดีกว่า การบูชาตลอด ๑๐๐ ปี ไม่ได้เลย ดังนี้

ในคำเหล่านั้น คำว่า ด้วยทรัพย์ตั้งพัน คือ ด้วยการบริจาคทรัพย์ตั้งพัน ฯ คำว่า ผู้โคบายาเสมอตลอด ๑๐๐ ปี คือ ผู้ใดสละทรัพย์ตั้งพัน ออกให้ทานแก่โลกิยมหาชนทุกเดือน อยู่ตลอด ๑๐๐ ปี ฯ คำว่า ผู้ทอบรมตนแล้วเพียงคนเดียว คือ ผู้โคบายาผู้ทอตนอันเจริญแล้วด้วยอำนาจแห่งคุณธรรมเพียงคนเดียว คือ อย่างค้ำบูชาพระโสคาบัน อย่างสูงบูชาพระ

จินาสพ ผู้ไปถึงประตูบ้านเรือนด้วยการให้ข้าวเพียงทัพพีเดียว หรือด้วยการให้อาหารพอเลี้ยงร่างกาย หรือการให้ผ้าเนื้อหยาบ การบูชาโคที่บุคคลนอกนบชಾಯ์ตลอด ๑๐๐ ปี การบูชาอื่นนั้นแหละดีกว่า คือ ประเสริฐกว่าสูงกว่าการบูชาอย่างอื่น ดังนี้

ในเวลาจบเทศนาลง พราหมณ์ผู้นั้นก็ถึงโศคาบัตติผล บุคคลอื่นเป็นอันมากก็ถึงโศคาบัตติผลเช่นกัน ดังนี้แล จบเรื่องพราหมณ์ผู้เป็นลูกของพระสารีบุตรเถรเจ้าเพียงเท่านี้

เนื้อความในพระคานานี้ว่า ผู้ใดบริจาทรทรัพย์ให้เป็นทาน แก่โลกิยะมหาชนเดือนละพันย้อยตลอด ๑๐๐ ปี การบริจาทานแก่ผู้ใดบริมนต์แล้ว คือ บริจาทานแก่ผู้มีคุณธรรมดี มีพระโศคาบัตติผลเป็นอย่างต่ำ มีพระอรหันต์เป็นอย่างสูง เพียงใส่บาตรด้วยข้าวทัพพีเดียว หรือเพียงถวายอาหารพอนั้น อิ่มหนึ่ง หรือเพียงถวายผ้าเนื้อหยาบสักผืน ๑ เท่านั้น ก็ยังมีผลมากกว่าให้ทานแก่โลกิยะมหาชน ด้วยสละทรัพย์เดือนละพัน ย้อยตลอด ๑๐๐ ปีนั้น ดังนี้ เพื่อจะให้เนื้อความข้อนั้นแจ่มแจ้ง จึงจักได้ยกเอาเรื่องแห่งผู้ถวายบัจจย ๔ แล้วได้รับความสุขมาแสดงต่อไป ตามสมควรแก่เวลา

อดีต พาราณสีวาสิ เอโก กุญฺหมพิโก อรณฺญเว จรณฺโต กล่าวคือ เรื่องที่จะยกมาแสดงนี้เป็นเรื่องพระเจ้านันทราช และเรื่องหญิงชัฏสนคนหนึ่ง ซึ่งได้ถวายจิวรแก่ท่านผู้ใดบริมนต์แล้ว ในอรรถกถาแห่งสังสารโมกขเปตวัตถุว่า ในอดีตกาลล่วงแล้วมา มีกุญฺหมพิคนหนึ่ง ซึ่งอยู่ที่เมืองพาราณสี เมื่อออกไปเที่ยวป่าได้เห็นผ้าอนูวาทยังไม่พอของพระปัจเจกโพธิ์ซึ่งจะกระทำจิวรอยู่ ก็ได้ถวายผ้าขาวของตน ๆ กุญฺหมพินั้นได้เกิดในดาวดึงส์ด้วยบุญกุศลอันนั้น ได้เสวยทิพย์สมบัติอยู่จนตลอดอายุ แล้วจุติจากดาวดึงส์สวรรค์ ลงมาเกิดในตระกูลอำมาตย์ ในที่ไกลจากกรุงพาราณสี ๑ โยชน์ เวลาเติบโตแล้วก็ได้ออกมารดาในวันนั้นก็ชัฏกษัตริย์ ขอมารดาจงให้ผ้าถุงแก่ข้าพเจ้า ๆ จักไปเล่นนักชัฏกษัตริย์ ๆ มารดาก็ให้ผ้าไหมผืนหนึ่ง เมื่อบุตรตอบว่า ผ้าเนื้อหยาบ ก็ให้ผืนอื่น ๆ บุตรก็ปฏิเสธผืนนั้นอีก ๆ มารดาจึงบอกว่า ลูกเอ๋ย ผ้าที่เนื้อละเอียดกว่านั้น

ไม่มีอยู่ในบ้านเรือนของเราแล้ว ฯ จึงบอกมารดาว่า ข้าพเจ้าจักไปยังที่จะ
ได้ผ้า ฯ มารดาจึงว่า ลูกเอ๋ย มารดาอยากให้เราได้ราชสมบัติในกรุง
พาราณสีในวันนั้นแหละ ฯ กุมารนั้นก็ให้มารดาว่า ดิฉันลืมนิดแล้วบุญ
กุศลที่เราได้กระทำไว้ในชาติเป็นกฏุมพัตินี้ ก็เตือนใจ เขาก็ได้ออกเดินทาง
ไปที่กรุงพาราณสี และเข้าไปนอนคลุมศีรษะอยู่ที่พระแท่นศิลาในพระราช-
อุทยาน ฯ ก็นั้นเป็นวันที่ ๗ ที่พระเจ้าพาราณสีได้สวรรคตไปแล้ว ฯ
คนทั้งหลายมีอำมาตย์เป็นต้น ถวายพระเพลิงศพพระเจ้าพาราณสีแล้วก็
ปรึกษากันว่า พระราชามีแต่พระราชธิดาองค์เดียว ไม่มีพระราชโอรสเลย
ราชสมบัติที่ไม่มีพระราชาข่มครองอยู่ไม่ได้ เมื่อจะปล่อยบพจรไป ก็ให้
เทียมม้าสินธพสี่ตอกบัวขาว ๔ ตัว แล้วยกเครื่องราชกกุธภัณฑ์ทั้ง ๕ ขึ้นวาง
บนรถ แล้วก็ปล่อยรถไป ฯ รถได้ออกทางประตูตะวันออก เข้าไปสู่สวน
อุทยาน กระทำปทักษิณกุมาร แล้วหันหน้ากลับหยุดอยู่ ฯ ปุโรหิตได้
เปลื้องชายผ้าห่มออกพิจารณาดูพื้นเท้าแล้วกล่าวว่า ผู้สมควรเป็นพระราชา
จึงให้ประโคมดนตรีขึ้นถึง ๑ ครั้ง ฯ ครั้นนั้นกุมารก็เบียดผ้าคลุมหน้าออก
ถามว่า อะไกรกัน ? ปุโรหิตตอบว่า ข้าแต่เทพเจ้า ราชสมบัติมาถึงท่าน
แล้ว ฯ กุมารจึงถามว่า พระราชาของท่านไปไหน ? ปุโรหิตตอบว่า หวังคต
แล้ว จึงถามว่า หวังคตกวันแล้ว ตอบว่า ๗ วันเข้าวันนั้นแล้ว ฯ ไม่มีพระ
ราชโอรสพระราชธิดาหรือ ? มีแต่พระธิดา ไม่มีพระโอรส ฯ ถ้าอย่างนั้น
เราจะเป็นพระราชา ฯ คนทั้งหลายมีอำมาตย์เป็นต้นนั้น ก็สร้างประรำอภิเษก
ขึ้นในทันใด แล้วอภิเษกในที่นั้น ครั้นอภิเษกแล้ว ก็น้อมผ้าราคาพันเข้า
ไปถวาย ฯ พระราชานั้นจึงตรัสว่า ผ้าเนื้อหยาบ จึงนำผ้าทองคำมา
เราจักให้ผ้า แล้วก็ทรงลุกขึ้นรับผ้าด้วยพระหัตถ์สาคไปทางทิศตะวันออก ฯ
คืนกัลปพฤกษ์ ๘ คืน ก็ลุกขึ้นมาจากแผ่นดิน ฯ แล้วต่อไปคืนกัลปพฤกษ์
ก็เกิดขึ้นทางทิศทักษิณ ๘ คืน ทางทิศปัจฉิม ๘ คืน ทางทิศอุดร ๘ คืน
รวมเป็น ๓๒ คืน ด้วยกัน ฯ พระราชานั้นทรงนั่งผ้าทพย์ผืนหนึ่ง ทรง
ห่มผ้าทพย์ผืนหนึ่ง แล้วให้ตักลองบ่าวร้องไปว่า อย่าให้หญิงทั้งหลาย
ในพระราชอาณาเขตของพระเจ้านั้นทราบกันด้วยอันไหนเลย แล้วก็ให้ยก

เสวตคัตถ์เสด็จขึ้นประทับข้างพระที่นั่งเข้าสู่พระนคร เสด็จเข้าสู่ปราสาท
เสวยสมบัติใหญ่ กระทำแค้นแค้นของพระองค์ทั้งสิ้นให้เป็นเหมือนทวีป-
บุตร ได้พระราชทานผ้าทิพย์แก่คนทั้งหลายที่มาแล้ว ๆ ต่อมาภายหลัง ก็
พร้อมกันกับพระราชเทวีออกทรงบรรพชาอยู่ที่พระราชอุทยาน ทำฌานให้เกิด
ขึ้นแล้ว ก็ได้ขึ้นไปเกิดในพรหมโลก ต่อมาในครั้งพระพุทธเจ้าของเรา
ทั้งหลายนี้ พระราชาพระองค์นั้น ก็ได้มาเกิดเป็นพระมหากัสสปเถรเจ้า
พระราชเทวินนั้นก็ได้มาเกิดเป็นนางภัททกาปิลาณี ดังนี้ ในเรื่องนี้ เป็นเรื่องซึ่ง
ให้เห็นอนิสงส์แห่งการถวายผ้าของบุรุษว่า มีอนิสงส์ส่งให้ได้มนุษยสมบัติ
สวรกสมบัติ ตลอดจนนิพพานสมบัติ อย่างน่าอัศจรรย์ใจ

ต่อไปนี้ จะได้อีกเอาเรื่องหญิงชัศสนที่ได้ถวายจีวรแล้วได้ออนิสงส์
ทำให้สวยงามอย่างน่าอัศจรรย์ใจมาแสดงต่อไป คือ ในอรรถกถาแห่ง
อุมาหัตถ์ชาดก ในปัญญาสนิบาตว่า ในอดีตกาลล่วงแล้วมา มีหญิงชัศสน
คนหนึ่ง ได้เห็นหญิงทั้งหลายผู้มีบุญนึ่งผ้าข้อมคอกคำเทียวเล่นอยู่ในวัน
มหรสพ ก็อยากนึ่งเหมือนเขา จึงบอกแก่มารดาบิดา เมื่อมารดาบิดาบอก
ว่า ลูกเอ๋ย เราชัศสนจักได้ผ้าอย่างนั้นมาแต่ไหน จึงว่า ถ้าอย่างนั้น ข้าพเจ้า
จักไปรับจ้างในตระกูลหนึ่งคั้งแห่งหนึ่ง เขารู้จักความดีของข้าพเจ้าแล้ว
ก็จะให้ผ้าแก่ข้าพเจ้า จึงไปขอรับจ้างอยู่ในตระกูลหนึ่งว่า ต้องการผ้าข้อม
คอกคำเป็นคำจ้าง ๆ ตระกูลนั้นก็ตอบว่า เมื่อเจ้าทำงานให้เราถึง ๓ ปี
เราจึงจะให้ ๆ หญิงชัศสนนั้นก็รับว่าได้ แล้วก็ทำงานรับจ้างต่อไป ๆ
คนเหล่านั้นรู้จักความดีของหญิงนั้นแล้ว ยังไม่ถึง ๓ ปี ก็ให้ผ้าอย่างอื่น
พร้อมกับผ้าข้อมคอกคำเนื้อแน่นแก่หญิงนั้น ๆ หญิงนั้นได้ไปวางผ้า
ข้อมคอกคำไว้ที่ริมแม่น้ำแล้วลงไปอาบน้ำ ๆ ในขณะนั้น ก็มีพระภิกษุ
สงฆ์องค์สาวกของพระกัสสปพุทธเจ้าองค์หนึ่ง ถูกโจรชิงเอาจีวร แล้ว
นุ่งห่มใบไม้มาจนถึงที่นั้น ๆ หญิงนั้นก็คิดว่า พระองค์นั้นเห็นจะถูกโจรแย่ง
ชิงจีวร เมื่อก่อนเรายังไม่ได้ให้ท่านผ้าไว้ เราจึงได้ผ้านี้มาฝากท่านแล้ว ก็ฉีก
ผ้าข้อมคอกคำนั้นออกเป็น ๒ ส่วน ถวายแก่พระสาวกองค์นั้นส่วนหนึ่ง ๆ

พระสาวกองค์นั้นก็ไปยืนในที่กำบังเปลื้องใบไม้ออกแล้ว นั่งชายหนึ่งแห่ง
 ฝ้านั้น ห่มชายหนึ่งแล้วเดินออกมา ฯ ครั้นนั้น ร่างกายทั้งสี่ของ
 พระเถระเจ้าองค์นั้น ก็มีสีเหมือนสีดวงอาทิตย์แรกขึ้น ด้วยอำนาจสีผิว
 นั้น ฯ หญิงนั้นได้เห็นแล้วก็คิดว่า ที่แรกพระผู้เป็นเจ้าของเราไม่สวย
 งาม บัดนี้ มีสีกายรุ่งเรืองเหมือนกับสีดวงอาทิตย์แรกขึ้น เราจักถวาย
 ส่วนนี้อีก แล้วถวายส่วนที่ ๒ แล้วตั้งความปรารถนาว่า ท่านเจ้าข้า เมื่อ
 ข้าพเจ้ายังเวียนตายเวียนเกิดอยู่ ขอจงให้ข้าพเจ้าได้มีรูปร่างสวยงามยิ่ง
 ไม่ว่าบุรุษใด ๆ ได้เห็นข้าพเจ้าแล้ว อย่าได้คำรังสดีไว้ได้ หวังอย่าให้มีหญิง
 อื่นสวยกว่าข้าพเจ้าเป็นอันขาด ฯ ฝ่ายพระเถระเจ้าก่อนุโมทนา แล้วก็
 หลีกไป ฯ เมื่อหญิงจัดสนนนั้นเวียนตายเวียนเกิดอยู่ในเทวโลกตลอดกาลนาน
 นักหนา ก็จุติลงมาจากเทวโลก มาเกิดเป็นธิดาเศรษฐีผู้มีสมบัติ ๘๐ โกฏิ
 ชื่อว่าศิริวัจนเศรษฐี ในอริยฐานุบุรี แคว้นแคว้นสัพพี นางนั้นมีรูปร่างสวยงามยิ่ง
 บุรุษใดได้เห็นก็เป็นบ้าไม่อาจตั้งสติไว้ได้ เพราะฉะนั้น ธิดาเศรษฐีนั้นจึงชื่อ
 ว่า นางอมมาหันทิ แปลว่า ผู้ทำให้บุรุษบ้า ในเวลานางอมมาหันทิ มีอายุ
 ได้ ๑๖ ปี ก็เป็นประหนึ่งนางเทพอัปสร มีผิวพรรณสวยงามยิ่งกว่ามนุษย์
 ทั้งหลาย บุรุษใด ๆ ได้เห็นแล้ว บุรุษนั้น ๆ ก็ไม่อาจอยู่เป็นปกติได้
 ได้มาด้วยความเมากิเลสเหมือนกับเมาสุรา ฯ ศิริวัจนเศรษฐีจึงไปเฝ้าพระ
 เจ้าสีหกราทูลว่า ข้าแต่เทพเจ้า นางแก้วได้เกิดขึ้นที่เรือนของข้าพระองค์
 แล้ว สมควรแก่พระราชหัตถ์ ขอได้โปรดให้พวกอาจารย์ผู้ชำนาญลักษณะ
 ไปพิจารณาเกิด พระเจ้าข้า ฯ พระราชาก็ตรัสสั่งพราหมณ์ทั้งหลายให้ไป
 พิจารณา ดู ฯ พราหมณ์เหล่านั้นไปถึงแล้วก็ได้รับการต้อนรับจากเศรษฐีเป็น
 อย่างดี เศรษฐีได้จัดอาหารมาเลี้ยง ฯ ขณะนั้น นางอมมาหันทิก็ออกมาหา
 พราหมณ์พวกนั้น พอพราหมณ์พวกนั้นได้เห็นก็ไม่อาจตั้งสติไว้ได้ ได้มาไป
 ด้วยความเมากิเลส คนบริโภคอาหารค้างอยู่ก็ไม่รู้สึก พราหมณ์บางคนได้ยก
 เอาคำข้าวขึ้นวางบนศีรษะด้วยเข้าใจว่า เอาคำข้าวใส่ปาก บางคนได้ขว้างคำ
 ข้าวไปที่ฝา บางคนได้เอาคำข้าวใส่เข้าไปในรักแร้ เป็นอันว่า พราหมณ์พวก
 นั้นนั้นได้เป็นบ้าไปหมด ฯ นางอมมาหันทิได้เห็นอย่างนั้นจึงให้จับไล่ไป

ด้วยคำว่า พวกเราจะมาดูลักษณะเรา จงไปบอกออกไป ฯ พราหมณ์
พวกนั้นก็เก้อ ก็โกรธ จึงพากันไปกราบทูลพระราชาว่า นางอุมมาหันทันนั้น
เป็นหญิงกาลกัณณ์ ไม่สมควรแก่พระราชา ฯ พระราชาก็ทรงเชื่อ
ถือ ไม่โปรดให้นำมาเป็นพระอัครมเหสี ฯ ครั้งนั้น เศรษฐีจึงได้ยกให้
เสนาบดีผู้ชื่อว่า อภิปารกะ ซึ่งเป็นสหายของพระราชา ฯ นาง
อุมมาหันทันนั้นก็ได้เป็นที่รักที่พอใจของเสนาบดีนั้น ต่อมาภายหลัง พระ
ราชาจึงได้ไปทอดพระเนตรเห็นแล้วทรงคลุ้มคลั่ง ตั้งหนึ่งว่าเป็นคนใบ้
บ้าเสียจิต ด้วยทรงคิดรักนางอุมมาหันทัน ถึงกับเสนาบดีได้ออกออบาย
แก้ไข จึงทรงหายจากคลุ้มคลั่ง ตั้งอยู่ในราชสมบัติต่อไป ดังนี้ ฯ
เป็นอันว่า อานิสงส์ถวายจักรของพราหมณ์ยอมทำให้มีรูปร่างสวยงามยิ่ง ดัง
นางอุมมาหันทันที่แสดงมา ส่วนอานิสงส์ใส่บาตร สร้างกุฏิวิหาร ถวายยา
แก้โรครักษาเจ็บนั้น ก็ยังมีตัวอย่างอีกเป็นอันมาก เพราะฉะนั้น สมเด็จพระ
ผู้มีพระภาคเจ้าจึงได้ตรัสว่า การให้ทานเพียงครั้งเดียวแก่ผู้บรมตนดี
แล้ว ก็มีผลมากกว่าการให้ทานแก่ปุถุชนตลอด ๑๐๐ ปี ดังนี้ สันเนอความ
ในเทศนาภังคะเพียงเท่านั้น.

เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๑๑๔

คัมภีร์ขุททกนิกาย พระธรรมบท

ว่าด้วยเรื่องพราหมณ์ผู้เป็นหลานของพระสารีบุตรเถรเจ้า

โธ จ วสุสสดี ชนคฤดี อิมั ชมมเทสนั สตุถา เวฬุวน
วิหรนุโต สาริปุตตเถรสุส ภากิเนขย์ อารพุก กเถสตี.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดง เรื่องพราหมณ์ผู้เป็นหลานของ
พระสารีบุตรเถรเจ้า ตามกัมภีร์พระธรรมบท สืบต่อไป เพื่อให้เป็น
ประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตามสมควร
แก่เวลา

เรื่องพราหมณ์ผู้เป็นหลานของพระสารีบุตรเถรเจ้า

คำเนนความตามกัมภีร์พระธรรมบทว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดา
ประทับที่อุยฺยพระเวฬุวันวิหาร ทรงปรารภพราหมณ์ผู้เป็นหลานของพระสารีบุตร
เถรเจ้าให้เป็นต้นเหตุ จึงตรัสพระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า โย จ วสุสสฺสํ
ชนฺตุ คังนํ

มีเนื้อความเล่าว่า พระเถรเจ้าไปตามพราหมณ์นั้นว่า เธอยังทำ
กุศลอยู่หรือ ? พราหมณ์นั้นตอบว่า ยังทำอยู่ขอรับ ฯ เธอทำอะไร ?
ข้าพเจ้าฆ่าสัตว์บูชาไฟเดือนละตัวขอรับ ฯ เธอทำเพื่ออะไร ? ข้าพเจ้า
ได้ยินว่า การฆ่าสัตว์บูชาไฟเป็นทางไปพรหมโลก ฯ ใครบอกเธอ
อย่างนี้ ฯ พวกอาจารย์ของข้าพเจ้าบอก เธอไม่รู้จักทางไปพรหม-
โลก อาจารย์ของเธอก็ไม่รู้ มาเถิดเราจะพาไปเฝ้าพระศาสดา แล้วก็
พาพราหมณ์นั้นไปเฝ้าพระพุทธเจ้า กราบทูลเรื่องนั้นแล้ว จึงทูลว่า
ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ขอพระองค์จงทรงบอกทางไปพรหมโลกแก่
พราหมณ์คนนั้น พระเจ้าข้า ฯ สมเด็จพระบรมศาสดา จึงตรัสถาม
พราหมณ์คนนั้นว่า จริงอย่างนี้หรือพราหมณ์ เมื่อพราหมณ์คนนั้น
กราบทูลว่า จริง พระโคตม จึงตรัสว่า พราหมณ์ การบูชาไฟของเธอ
ผู้บูชาอยู่อย่างนี้ตลอด ๑๐๐ ปี ก็ไม่ถึงการบูชาสาวกของเรา เพียง
ขณะเดียว คังนํแล้ว เมื่อจะทรงแสดงธรรมสืบต่อข้อความ จึงตรัส
พระภาษิตว่า โย จ วสุสสฺสํ ชนฺตุ เป็นต้น ซึ่งมีคำแปลว่า ผู้เกิดไต่
บูชาไฟอยู่ในน้ำตลอด ๑๐๐ ปี ผู้ใดบูชาผู้อบรมตนแล้วเพียงผู้เดียว
ชั่วครู่ การบูชาตลอด ๑๐๐ ปีได้มียุ่ การบูชานั้นก็ไม่ได้ดีกว่าการบูชา
ผู้อบรมตนนั้น คังนํ

ในคำเหล่านั้น คำว่า ผู้เกิด หมายถึงตัวโลก ๆ คำว่า บุชาไฟอยู่
ในป่า คือว่า เข้าป่าเพื่อต้องการความไม่ชักช้า แล้วบูชาไฟอยู่ในป่านั้น ๆ
คำที่เหลือเหมือนกับคำที่มาแล้วในเรื่องก่อน ดังนี้

ในเวลาจบเทศนาลง พราหมณ์นั้นก็ถึงโศคาปัตติผล คนอื่น ๆ
เป็นอันมาก ก็ได้ถึงโศคาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล ๆ จบเรื่องพราหมณ์
ผู้เป็นหลานของพระสารีบุตรเถรเจ้าเพียงเท่านี้

ก็เนื้อความทั้งหลายในพระคานานี้ ได้ใจความว่า การบูชาไฟ
อยู่ในป่าตลอด ๑๐๐ ปี ก็ไม่ดีเท่ากับบูชาพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า
พระสาวก เพียงครึ่งเดียว ดังนี้ คำว่า คำที่เหลือเหมือนกับเรื่องก่อนนั้น
อธิบายว่า คือ เหมือนกับเรื่องพราหมณ์ ผู้เป็นลูกของพระสารีบุตรเถรเจ้า
ซึ่งมีข้อความในอรรถกถาว่า ผู้ใดบูชาผู้ใดจนเจริญแล้วด้วยคุณธรรม
เพียงคนเดียว อย่างต่ำบูชาพระโศคาบัน อย่างสูงบูชาพระอรหันต์
ซึ่งไปถึงประตูน่านเรือนของตน ด้วยการใส่บาตรเพียงทัพพีเดียว หรือ
ถวายอาหารพอดีน้อมหนึ่ง หรือถวายผ้าเนอาหยาบสักผืนหนึ่ง การบูชา
อันนั้น ก็ยังดีกว่าการบูชาไฟตลอด ๑๐๐ ปี ดังนี้ ๆ ก็การบูชาด้วยการ
ถวายผ้านั้น ได้มาแล้วในกัณฑ์ก่อน ส่วนในกัณฑ์นี้จะว่าด้วยการ
บูชาด้วยการใส่บาตร หรือการถวายอาหารต่อไป เพื่อให้ท่านผู้ฟัง
ทั้งหลายได้จดจำตัวอย่างไว้ จึงจะได้ยกเอาตัวอย่างในคัมภีร์มาอ้างต่อไป
กล่าวคือ ในอรรถกถาแห่งเอกนิบาต อังคุตตรนิกาย อันว่าถึงเรื่องนาง
โคปาลมาตาเทวนั้นว่า ในครั้งพระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ใหม่โน้น มีนิคมหนึ่ง
ชื่อว่า เกลนาพินิคมน ซึ่งอยู่ในระหว่างทางไปเมืองอุชเชนี ๆ ที่นิคม
นั้นมีธิดาเศรษฐีอยู่ ๒ คน คนหนึ่งยากจนแล้ว เมื่อมารดาบิดาล่วงกลับไป
แล้ว ก็อาศัยพลอยอยู่ แต่มีร่างกายสมบูรณ์ดี มีผมยาวกว่าสตรีอื่น
อีกคนหนึ่งเป็นเป็นคนขี้มั่งมีอยู่ แต่ไม่มีผม ๆ คราวนั้น พระมหากัจจายน-
เถรเจ้า ผู้ประสงค์จะแจ้งความเกิดของพระพุทธเจ้า แก่พระราชา
จันตบิษโชต จึงเดินทางไปเมืองอุชเชนีกับพระอรหันต์ ๗ องค์ ได้ไป
ถึงนิคมนั้น เมื่อเที่ยวบิณฑบาตในนิคมนั้นก็ไม่ได้อะไร ๆ ธิดาเศรษฐี

๔๔ พระสุตตันตปิฎก คัมภีร์ที่ ๕ ขุททกนิกาย พระธรรมบท เล่ม ๓

ผู้มีผมยาวรูปร่างแล้ว จึงให้พี่เลี้ยงไปนิมนต์พระเถระเจ้าเหล่านั้น ให้ขึ้นมานั่งบนเรือน แล้วธิดาเศรษฐีก็เข้าห้องให้พี่เลี้ยงตัดผมของตน แล้วบอกว่า พี่จงเอาผมเหล่านั้นไปให้แก่ธิดาเศรษฐีซึ่งไม่มีผมชื่อนั้น เขาให้สิ่งใดก็นำสิ่งนั้นมา เราจะได้ถวายบิณฑบาตแก่พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายด้วยสิ่งนั้น แล้วก็ให้พี่เลี้ยงไป ๑ พี่เลี้ยงได้ไปทำอย่างนั้น แล้วได้เงิน ๔ กหาปณะ คือ ๔ ตำลึง มาให้แก่ธิดาเศรษฐีผู้มีผมยาว ๑ ธิดาเศรษฐีผู้มีผมยาวนั้นก็ให้ไปซื้ออาหารมา ๔ สำหรับ ๆ ละ ๑ ตำลึง แล้วให้ถวายแก่พระเถระเจ้าทั้งหลาย ส่วนตนเองหลบลอยอยู่ในห้อง ๑ พระมหากัจจายนเถระเจ้ารู้เหตุการณ์นั้นแล้วจึงให้เรียกออกมา ๑ ธิดาเศรษฐีนั้นก็ได้ออกมาด้วยความเคารพพระเถระเจ้า ให้อาหารแก่พระเถระเจ้าทั้งหลาย แล้วก็เกิดศรัทธาแรงกล้า ๑

ธรรมคาวานที่บุคคลถวายในอนาถาที่ ย่อมให้ผลในปัจจุบัน เพราะฉะนั้นผมของธิดาเศรษฐีนั้น จึงกลับเป็นปกติขึ้นพร้อมกับเวลาให้อาหารแก่พระเถระเจ้า ๑

พระเถระเจ้ารับบิณฑบาตแล้ว ก็พากันเลือนลอยขึ้นสู่เวหาต่อหน้าธิดาเศรษฐีนั้น แล้วไปลงที่กาญจนอุทยาน แล้วฉันในที่นั้น ๑ นายอุทยานได้เห็นพระเถระเจ้าแล้ว ก็ไปกราบทูลพระราชา ๑ พระราชาก็เสด็จไปที่พระราชอุทยาน ทอดพระเนตรเห็นพระเถระเจ้าทั้งหลายแล้ว จึงตรัสถามว่า วันนั้นท่านทั้งหลายได้อาหารที่ไหน พอได้ทรงสดับเรื่องนั้นแล้ว ก็เสด็จกลับพระราชนิเวศน์ แล้วโปรดให้ไปรับธิดาเศรษฐีนั้นมาตั้งให้เป็นอัครมเหสีในวันนั้น ๑

ต่อมาภายหลัง เวลาพระอัครมเหสีนั้นได้พระราชโอรสแล้ว จึงทรงตั้งชื่อว่า โคปาลกุมาร เหมือนกับชื่อบุรุษผู้เป็นตา จึงปรากฏพระนามว่า พระนางโคปาลมาตาเทวี ตามชื่อแห่งพระราชโอรส พระนางมีความเลื่อมใสยิ่งนัก ต่อพระเถระเจ้า ได้โปรดให้สร้างวิหาร คือ กุฏิ ถวายแก่พระเถระเจ้าในกาญจนอุทยาน ดังนี้ เรื่องนี้เป็นเครื่องชี้ให้เห็นอานิสงส์ แห่งการบูชาพระด้วยการใส่บาตร หรือด้วยการถวายอาหาร ซึ่งบางครั้งอาจให้ผลในปัจจุบันทันใด แต่โดยมากก็ให้ผลในอนาคตภพหน้า ๑

ที่ให้ผลในปัจจุบันทันใด ยังมีอีกเรื่องหนึ่ง คือ เรื่องพระนางมัลลิกา ดังจะแสดงต่อไป

สาวกดิถี เอกา มาลาการเชฏฐกสฺส ฐิตา คือ ในกรุงสาวัตถี มีธิดาข้างคอกไม้ผู้ใหญ่คนหนึ่ง เป็นผู้มีรูปร่างสวยงามยิ่ง เป็นผู้มีบุญมาก มีอายุ ๑๖ ปี ฯ อยู่มาวันหนึ่ง ธิดาของข้างคอกไม้ผู้ใหญ่นั้น เอาขนมถั่วใส่ลงในกระเช้าคอกไม้ ออกไปที่สวนคอกไม้ ก็ได้พบองค์พระจอมไตรศาสดา กับทั้งพระภิกษุสงฆ์ เสด็จเข้าไปบิณฑบาตในพระนครก็ดีใจ จึงเอาขนมเหล่านั้นใส่ลงในบาตรของพระศาสดา ให้อแล้ว ก็เกิดปีติมีพระพุทธเจ้าเป็นอารมณ์ แล้วยืนอยู่ ฯ เมื่อสมเด็จพระบรมครูทอดพระเนตรดูแล้วก็ทรงชม เวลาพระอนันทเถรเจ้า ทูลถามถึงเหตุที่ทรงชม ก็ตรัสว่า อนนท กุมาริกาน์จักได้เป็นอัครมเหสีของพระราชาโกศลในวันนี้ ด้วยผลที่ถวายขนมถั่ว ดังนั้นก็เสด็จไป ฯ ฝ่ายธิดาข้างคอกไม้นั้น ไปถึงสวนคอกไม้แล้ว ก็ร้องเพลงเก็บคอกไม้ไป ฯ ในวันนั้นเอง พระราชาโกศลผู้ทรงสู้รบกับพระเจ้าอชาตศัตรู เวลาพ่ายแพ้ ก็เสด็จหนีขึ้นทรงม้าเสด็จมา ได้ทรงสดับเสียงร้องเพลงแห่งกุมาริกาน์นั้น ก็มีพระหฤทัยปฏิพัทธ์ จึงเสด็จไปที่สวนคอกไม้ ทรงทราบว่า กุมาริกาน์นั้นยังไม่มีสามี ก็โปรดให้ขึ้นนั่งบนหลังม้า ห้อมล้อมด้วยพลนิกายเสด็จเข้าสัพระนคร แล้วโปรดให้ส่งกุมาริกาน์กลับไปสู่เรือนตระกูล พอถึงเวลาเย็นก็โปรดให้ไปรับมาด้วยสักการะใหญ่ อภิเษกบนกองแก้ว แล้วตั้งให้เป็นพระอัครมเหสี ฯ พระนางมัลลิกาน์นี้ได้เป็นที่โปรดปรานของพระราชา เป็นที่ค้นเคยกะทั้งพระพุทธเจ้าเป็นต้น ปราภฏพระนามว่า พระนางมัลลิกาเทวี ดังนี้ ฯ เรื่องนี้เป็นเครื่องชี้ให้เห็นผลการใส่บาตรในปัจจุบัน เหมือนกันกับเรื่องที่แล้วมา

ผลแห่งการสร้างเสนาสนะ คือ กุฏิวิหารที่อยู่อาศัย ถวายแก่ผู้มีศรัทธา ก็มีตัวอย่างอยู่เป็นอันมาก มีนันทิยอุบาสกเป็นต้น เป็นอุททาหรณ์ คือ ในกรุงพาราณสี มีอุบาสกคนหนึ่งชื่อว่าเนติยะ เป็นผู้มีความเชื่อความเลื่อมใส ฯ นันทิยอุบาสกนั้นได้ฟังเรื่องอานิสสก็ถวายที่อยู่แก่พระบรมครูแล้ว ก็ได้สร้างศาลา ๔ มุข ประดับด้วยห้อง ๔ ห้อง ขึ้นในวิหารใหญ่ ที่ป่าอสิปตนะ แล้วให้จัดเตียงตั้งเป็นต้นไปตั้งไว้ ฯ

เมื่อจะมอบถวายให้อยู่ใน แล้วถวายอาหารแก่สงฆ์ มองค์พระ
พุทธเจ้าเป็นประธาน ก็ให้นำให้ตกลงที่พระหัตถ์ของพระศาสดาแล้ว
มอบถวาย ฯ พร้อมกับเวลาที่มาตกลงที่พระหัตถ์ของพระศาสดานั้นเอง
ปราสาทหิษย์กว้างยาว ๑๐ โยชน์ สูง ๑๐๐ โยชน์ สำเร็จด้วยแก้ว ๗ ประการ
สมบูรณ์ด้วยแก้วมณี ก็เกิดขึ้นในดาวดึงส์สวรรค์ ฯ อยู่มาวันหนึ่ง
เมื่อพระมหาโมคคัลลานเถระเจ้าขึ้นไปทาดาวดึงส์สวรรค์ ก็ได้เห็นปราสาท
นั้น จึงกลับมาทูลแจ้งแก่พระศาสดา ฯ ฝ่ายนั้นทมิฬได้ยืมว่าปราสาท
เกิดขึ้นเพื่อตนแล้ว ก็กระทำบุญมีทานเป็นต้นยิ่งขึ้นไป ในเวลาสิ้น
อายุแล้ว ก็ได้ไปเกิดในปราสาทหลังนั้น ดังนี้

ตัวอย่างของผู้ถวายภิกขุทานเกสัช คือ ยากแก็โรกภัยไข้เจียนั้น มีมา
ในมหาวงศ์เป็นต้น ว่าในอดีตกาลล่วงแล้วมา ที่กรุงพาราณสีมีพ่อค้านำผ
คนหนึ่งขายผ้าผอยู่หน้าตลาด ฯ ครั้งนั้น มีพระบิณฑกโพธิ์องค์หนึ่ง
เป็นวัณโรค ซึ่งเราเรียกผิดไปจากบาลีว่าวรรณโรค ครั้งนั้น มีพระบิณฑกโพธิ์
อีกองค์หนึ่ง ลงมาจากภูเขาคันธมาทน์ เทียบินชบาคนำผ เพื่อไปทำบา
ให้แก่พระบิณฑกโพธิ์องค์นั้น ได้เข้าไปที่กรุงพาราณสี ฯ มีหาสัตว์นัก
คนหนึ่งซึ่งไปที่ทำนา ได้เห็นแล้วก็ถามว่า พระผู้เป็นเจ้าต้องการสิ่งใด พอ
ได้ฟังความต้องการนั้นแล้ว ก็เหยียดมือออกชบอกลาคนนำผว่า ข้าแต่
พระผู้เป็นเจ้า มีพ่อค้านำผอยู่ในตลาดโน้น ขอได้ไปที่โน้น แล้วยืนคิดอยู่
ในทันใด ถ้าพ่อค้าไม่ถวายนำผแก่พระผู้เป็นเจ้า เราจักไปในที่นั้นจักเอา
นำผถวาย แล้วภายหลังจึงจักแสวงหาเงินไปให้พ่อค้าผ ฯ พระบิณฑกโพธิ์
ก็ได้ไปในที่นั้น ฯ พ่อพ่อค้าได้เห็นก็ดีใจ จึงถวายนำผจนเต็มบาตร เวลา
ได้เห็นนำผล้นจากปากบาตรตกลงไปที่ดิน ก็เกิดความเลื่อมใสยิ่งขึ้น จึงตั้ง
ความปรารถนาว่า ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้า ด้วยบุญกรรมอันนี้ ขอให้ข้าพเจ้า
ได้เป็นพระราชาเอกในชมพูทวีป ขอให้มิอาชญาแผ่ไปตลอด ๑ โยชน์
ในอากาศและแผ่นดิน ฯ พระบิณฑกโพธิ์ก็ทรงอนุโมทนาว่า จงเป็น
อย่างนั้นอบาสก แล้วก็เดินกลับมา ฯ หลังกนั้นได้เห็นแล้ว จึงถามว่า
พระผู้เป็นเจ้าได้นำผแล้วหรือ ? ได้แล้ว อนุสาสิกา เขาถวายนำผ

แก่อามาแล้วปรารถนาอย่างนั้น ๆ หนฺกหาสนั้นได้ฟังแล้ว ก็ปรารถนา
เป็นอัครมเหสีของพ่อค่านาผงนั้น ๆ ในคนทั้ง ๒ นั้น พ่อค่านาผง
ได้มาเกิดเป็นอโศกกุมาร เป็นพี่ใหญ่ของพระราชโอรส ๑๐๐ องค์ ของ
พระเจ้าพินธุสาร ในปาฏิบุตรนคร เวลาพระราชบิดาล่วงลับไปแล้ว ก็
ฆ่าน้องคนอื่น ๆ เสีย ยกไว้แต่ติสสกุมารผู้ร่วมมารดาเดียวกัน ในเวลา
ยังไม่ได้อภิเษก แล้วได้เป็นพระราชานับที่ ๔ พอลถึงปีที่ ๒๑๘ นับจาก
พระพุทธเจ้าปรินิพพานมา ต่อจาก ๔ ปีนั้น แล้วก็ได้เป็นพระราช
เอกในชมพูทวีปทั้งสี่นี้ ๆ ด้วยอำนาจแห่งการอภิเษก ราชฤทธ
เหล่านั้นก็ได้มีแก่พระองค์ ๆ ที่ราชฤทธิทั้งหลายบุคคลควรถึงด้วยอำนาจ
แห่งบุญ ก็ได้มีมาด้วยอำนาจแห่งอภิเษก อันเป็นประโยชน์สมบัติ
เหมือนกับคุณวิเศษอื่น ๆ มีปฏิสัมภทาเป็นต้น ซึ่งมีมาด้วยอรรถมรรค
ฉะนั้น ๆ อำนาจของท้าวเธอได้แผ่ลงไปได้พื้นดิน ๑ โยชน์ แผ่ขึ้น
ไปบนอากาศ ๑ โยชน์ ๆ เทวดาทั้งหลายได้นำน้ำดื่ม ๑๖ กระออม มาจาก
สระอโนดาต ได้นำไม้สีพระหนตอันชื่อว่านาคลดา ซึ่งมีรสอ่อนสนิทมา
จากป่าหิมพานต์ และนำมะขามบ้อมที่เป็นยา สมอที่เป็นยา มะม่วงสุก
ที่พร้อมด้วยกลิ่นรส มีสีดังทองคำมาถวายท้าวเธอทุกวัน ๆ มะขามบ้อมที่
เป็นยานั้น ได้แก่มะขามบ้อมที่กำจัดโทษทั้งปวง ที่สามารถทำให้ร่างกาย
ผ่องใสเป็นต้น ได้โดยรวดเร็ว ถึงสมอที่เป็นยาก็ก็นั่นใน ๒๐ อย่างนั้น
ท้าวเธอเสวยอย่างหนึ่งตามพระประสงค์ ๆ เทวดาทั้งหลายได้นำผ้านุ่มผ้าห่ม
๕ ชนิด ซึ่งมีสีเหลืองและผ้าเช็ดพระหัตถ์ ผ้าทิพย์ มาจากวิมานเทวดา ซึ่งตั้ง
อยู่ในที่ใกล้สระฉัททันต์ มาถวายทุกวัน ๆ บางอาจารย์กล่าวว่า ผ้าทิพย์
เหล่านั้นมีอยู่ที่ต้นกัลปพฤกษ์ ใกล้สระฉัททันต์ เทวดาทั้งหลายนำมาจาก
ที่นั้น ๆ ผ้าพญานาคทั้งหลาย ได้นำเครื่องทรงสนาอันมีกลิ่นหอม และ
เครื่องหอมสำหรับลูบไล้ ผีดอกมะลิอันไม่สำเร็จด้วยเส้นด้าย เส้นไหม ซึ่ง
เป็นผ้าห่ม กับยาหยอดตาที่มีค่ามาจากเมืองนาคมาถวายทุกวัน ๆ ผ้าทิพย์
ซึ่งเกิดจากต้นกัลปพฤกษ์ ไม่ได้ทำด้วยเส้นด้ายเส้นไหม เชื่อว่าผ้าที่ไม่ได้
ทำด้วยเส้นด้ายเส้นไหม ผ้าทิพย์นั้นเนื้อละเอียดอ่อนตลอดผืน เชื่อว่า

๘๘ พระสุตตันตปิฎก คัมภีร์ที่ ๕ ขุททกนิกาย พระธรรมบท เล่ม ๓
คอกมะลิ เพราะมีลายดอกไม้ปรากฏอยู่ ฯ หมั่นนกกแซกเต้าก็คาบเอาข้าวสาลี
ที่เกิดเองในสระโอโธตามาถวายวันละ ๕ พันแก้วบน แมลงผึ้งก็มาทำรวงรัง
ถวายในท้อไถล หมีก็มากัดไม้ถวายให้เป็นพนัก นกกระเวกมาก่อรังถวาย
เสียง ทาสักกน่านก็ได้อาตมาเกิดเป็นอัครมเหสี ดังนี้ สันเนอความในเทศนา
กัณจันเพยงเท่านี้.

เอวี่ กัมมี้ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณจันเพยง ๑๑๕

คัมภีร์ขุททกนิกาย พระธรรมบท

ว่าด้วยเรื่องพราหมณ์ผู้เป็นสหายของพระสารีบุตรเถรเจ้า

ขงกัณจัน ขิณฺณจณฺจาติ อัมมิม ฌมฺมเทสนํ สุตฺตาเชตฺวเน วิหรณฺโต
สาริปุตฺตเถรสฺส สหายกพฺราหฺมณํ อารพฺภ กเถสฺสิตฺติ.

คัมภีร์ หิ เถโร อุปสงกมิตฺวา กิ พฺราหฺมณ กัณจันติ.

ณ บัณฺฑิ อาตมภาพักได้แสดงเรื่องพราหมณ์ ผู้เป็นสหายของ
พระสารีบุตรเถรเจ้า ตามคัมภีร์พระธรรมบท เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่
พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตามสมควรแก่เวลา

เรื่องพราหมณ์ผู้เป็นสหายของพระสารีบุตรเถรเจ้า

คำเนนความตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดา
ประทับอยู่ที่พระเวฬุวนาราม ทรงปรารภพราหมณ์ผู้เป็นสหายของพระ
สารีบุตรเถรเจ้าให้เป็นต้นเหตุ จึงตรัสพระธรรมเทศนานี้ไว้ว่า ขงกัณจัน
ขิณฺณจณฺ ดังนี้

มีเนื้อความย่อว่า พระเถรเจ้าเข้าไปหาพราหมณ์นั้น แล้วถามว่า
พราหมณ์ เธอกระทำกุศลอันใดอันหนึ่งอยู่หรือ ? พราหมณ์นั้นตอบว่า

ทำอยู่ชอบ ๑ เธอทำอะไร ๑ ข้าพเจ้าบูชาการบูชาบุญ ๑ ได้ยิน
ว่า ในคราวนั้น คนทั้งหลายบูชาการบูชาบุญนั้น ด้วยการสละทรัพย์
มาก ๑ ต่อไป พระเถรเจ้าก็ถามตามนัยที่มีมาแล้ว ในเรื่องก่อน
แล้วนำไปเฝ้าพระศาสดาทูลแจ้งเรื่องนั้นแล้ว กราบทูลว่า ขอพระองค์
จงทรงบอกทางไปพรหมโลกแก่พราหมณ์นี้ด้วยเถิด พระเจ้าข้า ๑ สมเด็จพระ
บรมศาสดาจึงตรัสถามว่า พราหมณ์ ได้ยินว่าอย่างนั้นหรือ ๑ เมื่อ
พราหมณ์กราบทูลว่าอย่างนั้น พระเจ้าข้า จึงตรัสว่า พราหมณ์ ทานที่
เธอบูชาการบูชาบุญทุกปี ให้แก่โลกียมหาชน ย่อมไม่เท่าส่วนที่ ๔
แห่งกุศลเจตนา ซึ่งเกิดขึ้นแก่คนทั้งหลาย ผู้ให้สาวกของเรา ด้วย
จิตอันเลื่อมใส ดังนี้แล้ว เมื่อจะทรงแสดงธรรมสืบทอดข้อความ จึงตรัส
พระคาถานี้ว่า ขัณฺโณ จิ เป็นตัน ซึ่งมีคำแปลว่า ผู้เพ่งบุญทำการ
บูชา การคำนับอย่างใดอย่างหนึ่ง ในโลกอยู่ตลอดปี การบูชาทั้งปวง
นั้น ก็ไม่เท่าส่วนที่ ๔ ของการกราบไหว้ผู้ไปตรงดีกว่า ดังนี้ .

ในคำเหล่านั้น คำว่า อย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นคำกำหนดโดยไม่มี
เหลือ ๑ คำว่า การบูชา คือ ทานที่บุคคลให้ด้วยอำนาจแห่งมงคลกิริยาเป็น
ต้น ซึ่งมีอยู่โดยมาก ๑ คำว่า การคำนับ ได้แก่ การให้ของรับแขก ที่
บุคคลตกแต่งไว้แล้ว และได้แก่ทานที่บุคคลกระทำ เพราะเชื่อผลแห่ง
กรรม ๑ คำว่า บูชาอยู่ตลอดปี คือ ให้ทานดังที่ว่าแล้ว หาระหว่าง
มิได้ตลอด ๑ ปี แก่โลกียมหาชน แม้ในสากลจักรวาล ๑ คำว่า ผู้
เพ่งบุญ คือ ผู้ต้องการบุญ ๑ คำว่า ผู้ไปดี อย่างต่ำ ได้แก่ พระโสดาบัน
อย่างสูงได้แก่พระขีณาสพ ๑ มีคำอธิบายว่า ผลอันใดแห่งกุศลเจตนา
ของผู้น้อมตัวลงไหว้ ด้วยจิตอันเลื่อมใสอย่างนั้น การให้ทานนั้นทั้งสน
ก็ไม่เท่าส่วนที่ ๔ ซึ่งแบ่งจากผลนั้น เฉพาะฉะนั้น การกราบไหว้ผู้
ไปตรงนั้นแหละประเสริฐกว่า ดังนี้

ในเวลาจบเทศนาลง พราหมณ์ก็ได้บรรลุโสดาปัตติผล บุคคลอื่น ๆ
เป็นอันมากก็ได้บรรลุโสดาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้ ๑ จบเรื่องพราหมณ์ผู้เป็น
สหายของพระสารีบุตรเถรเจ้าเพียงเท่านั้น

ในเนื้อความแห่งคาถาและอรรถกถาที่แสดงมาแล้วนี้ ได้ใจความว่า การให้ทานแก่บุคคลภายนอกพระศาสนาอยู่ตลอดปี ก็มีผลไม่เท่าส่วนที่ ๔ แห่งการกราบไหว้ ผู้ไปตรง คือ พระอรหันต์เจ้าเพียงครั้งเดียว ดังนี้ เพราะฉะนั้น จึงควรที่เราท่านทั้งหลายจะยินดีกราบไหว้พระภิกษุสงฆ์สามเณร ในพระพุทธศาสนา เพื่อให้ได้ประสบผลอันประเสริฐต่อไปในภายภาคหน้า

ก็แลการกราบไหว้ หรือการเคารพพระภิกษุสามเณรนั้น จัดเข้าในการเคารพพระรัตนตรัย ซึ่งจัดว่าเป็นมงคล เพราะเป็นเหตุให้บรรลุผล คือ ความไม่เสื่อมจากคุณธรรมนั้น ๆ ทั้งเป็นเหตุให้เกิดในสุคติ และเกิดในตระกูลสูง เพราะฉะนั้น พระพุทธองค์เมื่อจะทรงแสดงธรรมแก่สุภมาณพ จึงได้ตรัสไว้ในอุพกัมมวิภังคสูตร วรรคที่ ๔ แห่งคัมภีร์อุปปริณณาสกัว่า ดูก่อนมาณพ สตรีหรือบุรุษบางคนเป็นคนแข็งกระด้าง ถือตัวเกินไป ไม่กราบไหว้ผู้ที่ควรกราบไหว้ ไม่ลูกรับผู้ที่ควรลูกรับ ไม่ให้อาสนะแก่ผู้ที่ควรแก่อาสนะ ไม่หลักทางให้แก่ผู้ที่ควรหลักทางให้ ไม่สักการะผู้ที่ควรสักการะ ไม่เคารพผู้ที่ควรเคารพ ไม่นับถือผู้ที่ควรนับถือ ไม่บูชาผู้ที่ควรบูชา ฯ ด้วยกรรมที่บริบูรณ์อย่างนั้น ที่เขาถือไว้อย่างนั้น เวลาเขาตายแล้ว เขาก็ไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก ถ้าไม่เกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก หากกลับมาเกิดในมนุษย์น้อ ก็เกิดในตระกูลต่ำ ดูก่อนมาณพ การที่บุคคลมีใจแข็งกระด้าง ถือตัวเกินไป ไม่กราบไหว้ผู้ที่ควรกราบไหว้ ไม่ลูกรับผู้ที่ควรลูกรับ ไม่ให้อาสนะแก่ผู้ที่ควรแก่อาสนะ ไม่หลักทางให้แก่บุคคลที่ควรหลักทางให้ ไม่สักการะผู้ที่ควรสักการะ ไม่เคารพผู้ที่ควรเคารพ ไม่นับถือผู้ที่ควรนับถือ ไม่บูชาผู้ที่ควรบูชา ดังนี้แหละเป็นหนทางให้เกิดในตระกูลต่ำ ดูก่อนมาณพ สตรีหรือบุรุษบางคนในโลกนี้ ไม่มีใจแข็งกระด้าง ไม่ถือตัวเกินไป กราบไหว้ผู้ที่ควรกราบไหว้ ลูกรับผู้ที่ควรลูกรับ หลักทางให้แก่ผู้ที่ควรหลักทางให้ หลักทางให้แก่ผู้ที่ควรหลักทางให้ สักการะผู้ที่ควรสักการะ เคารพผู้ที่ควรเคารพ นับถือผู้ที่ควรนับถือ บูชาผู้ที่ควรบูชา ฯ ด้วยกรรมที่สมบูรณ์อย่างนั้น

ที่เขาถือไว้อย่างนั้น เวลาเขาตายแล้ว ก็ไต่ขึ้นไปเกิดในโลกอันเป็นสุคติอันเป็นสวรรค์ ถ้าไม่ได้เกิดในโลกอันเป็นสุคติสวรรค์ หากได้มาเกิดในมนุษย์อื่นอีก ไม่ว่าเกิดในที่ใด ๆ ก็เกิดในตระกูลสูง ดูก่อนมาณพ การที่บุคคลไม่มีใจแข็งกระด้าง ไม่ถือตัวเกินไป กราบไหว้ผู้ที่ควรกราบไหว้ ถูกรับผู้ที่ควรถูกรับ หลีกที่นั่งให้แก่ผู้ที่ควรหลีกที่นั่งให้ หลีกทางให้แก่ผู้ที่ควรหลีกทางให้ สักการะผู้ที่ควรสักการะ เคารพผู้ที่ควรเคารพ นับถือผู้ที่ควรนับถือ บูชาผู้ที่ควรบูชา นี่แหละเป็นทางให้เกิดในตระกูลสูง ดังนี้

ก็ผู้ที่ควรกราบไหว้เป็นต้นนั้น ได้แก่ใครบ้าง ได้แก่พระพุทธรเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า สาวกของพระพุทธรเจ้า พระอัครมหาอำจารย์ มารดาบิดา พี่ชายพี่หญิงเป็นต้น ๆ ก็การเคารพมีการกราบไหว้เป็นต้นนั้น จักว่าเป็นมงคล เพราะเป็นเหตุให้ได้ผล คือ ความไม่เสื่อม ดังที่ว่าไว้แล้วข้างต้นนั้น ๆ เพราะฉะนั้น เทวดาตนหนึ่ง จึงกราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ธรรม ๑ ประการนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความไม่เสื่อม แก่ภิกษุ ๆ ธรรม ๑ ประการนี้ คืออะไร คือ ความเคารพพระศาสดา ๑ ความเคารพพระธรรม ๑ ความเคารพพระสงฆ์ ๑ ความเคารพการศึกษา ๑ ความเคารพสมาธิ ๑ ความเคารพความไม่ประมาท ๑ ความเคารพปฏิสังขาร ๑ ดังนี้แล้วก็หาขยับไปในที่นั้น ๆ รุ่งขึ้นเช้าพระพุทธองค์ จึงได้ทรงแสดงให้ภิกษุทั้งหลายฟังตามถ้อยคำของเทวดานั้น แล้วได้ตรัสไว้ ๒ พระคาถา ในอัปปมาหสูตร วรรคที่ ๔ ปฐมบัถเณสก์ ในสัตตกนิบาต อังคุตตรนิกายว่า สตถุญฺญํ ชมฺมญฺญํ เป็นต้น ซึ่งมีคำแปลว่า ภิกษุผู้เคารพพระศาสดา เคารพพระธรรม เคารพแรงกล้าในสงฆ์ เคารพสมาธิ มีความเพียร เคารพแรงกล้าในการศึกษา เคารพในความไม่ประมาท เคารพในปฏิสังขาร ไม่ควรแก่การเสื่อม ย่อมอยู่ใกล้นิพพาน ดังนี้

ในคำเหล่านี้ คำว่า เคารพพระศาสดา ได้แก่เคารพพระพุทธรเจ้า ๆ คำว่า เคารพพระธรรม ได้แก่ เคารพโลกุตตรธรรม ๘ อย่าง คำว่า เคารพพระสงฆ์ ได้แก่ เคารพพระภิกษุสงฆ์ คำว่า เคารพการศึกษา

ได้แก่ เคารพไตรสิกขา คำว่า เคารพความไม่ประมาท ได้แก่ เคารพในความไม่ประมาท คำว่า เคารพปฏิสังการ ได้แก่ เคารพในปฏิสังการ ๒ อย่าง คือบ้านางแห่งธรรมและอามิส คำว่า ไม่ควรแก่การเสื่อม คือ ภิกษุเช่นนั้น ไม่ควรแก่การเสื่อมจากธรรม คือ สมถวิปัสสนา หรือจากมรรคผลเลย บ่่อมไม่เสื่อมจากธรรมที่ตนถึงแล้ว บ่่อมถึงซึ่งธรรมที่ตนยังไม่ถึง คำว่า อยู่ใกล้นิพพาน คือ อยู่ใกล้กิเลสนิพพาน อนุปาทาปรินิพพาน คือ การดับกิเลส การดับโดยไม่มัวเชอชงได้แก่การดับขั้น

การเคารพดังที่มานี้ เมื่อพูดถึงการไม่เคารพก่อน ก็รู้ได้โดยง่าย เพราะฉะนั้น จึงจักว่าถึงการไม่เคารพก่อน . ตามอรรถกถาแห่งฉกนิเทศในขุททกนิกาย และอรรถกถาแห่งฉกนิเทศในสังคีตสูตรว่า ภิกษุใด เมื่อพระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ไม่ไปเฝ้าใน ๓ เวลา เมื่อพระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงฉลองพระบาทเดินจงกรม ก็ใส่รองเท้าเดินจงกรม เมื่อพระพุทธเจ้าทรงเดินจงกรมอยู่ในที่ต่ำ ก็เดินจงกรมอยู่ในที่สูง เมื่อพระพุทธเจ้าอยู่ข้างล่าง ก็อยู่ข้างบน ห่มผ้าคลุมไหล่ทั้ง ๒ ก้นร่ม สวมรองเท้า อาบน้ำ ถ่ายอูจจาระบัสสาวะ ในที่แลเห็นพระพุทธเจ้า หรือว่าเมื่อพระพุทธเจ้าปริณิพพานแล้ว ไม่ไหว้พระเจดีย์ กระทำสิ่งทั้งปวงซึ่งว่าไว้ในที่แลเห็นพระพุทธเจ้า ขึ้นในที่มิพระเจดีย์ปรากฏอยู่ ภิกษุนั้นชื่อว่า ไม่เคารพพระพุทธเจ้า ฯ ส่วนภิกษุใด เมื่อเขาบิ๊วร้องให้ไปฟังธรรมไม่ไปโดยเคารพ ไม่ฟังธรรมโดยเคารพ นอนเสียบ หรือนั่งเสียบ พดเล่นเสียบ ไม่รับโดยเคารพ ไม่จำไว้โดยเคารพ ไม่บอกโดยเคารพ ภิกษุนั้นชื่อว่า ผู้ไม่เคารพธรรม ฯ ภิกษุใดไม่ได้รับการเชื่อเชิญจากภิกษุผู้เป็นพระเถระให้แสดงธรรม ให้แก้ปัญา ก็แสดงธรรม ก็แก้ปัญา หรือ เดิน ขึ้น นั่ง กระทบภิกษุผู้แก้กว่า หรือนั่งรัดเข้าด้วยผ้า นั่งกอดเข้า ห่มผ้าคลุมไหล่ทั้ง ๒ ก้นร่ม สวมรองเท้าในท่ามกลางสงฆ์ ภิกษุนั้นชื่อว่า ไม่เคารพสงฆ์ เพราะว่า เมื่อไม่เคารพในภิกษุแม้องค์หนึ่งก็เบื่อนั้นชื่อว่า ไม่เคารพสงฆ์ ดังนี้

การไม่ทำไตรสิกขาให้บริบูรณ์ ชื่อว่า ไม่เคารพการศึกษา การไม่

ทำให้เกิดสมบัติ ๘ ไม่ประกอบด้วยสมาธิทำให้เกิดสมบัติ ๘ ชื่อว่า ไม่
เคารพสมาธิ การไม่ทำให้ลักษณะแห่งความไม่ประมาทเจริญขึ้น ชื่อว่า ไม่
เคารพความไม่ประมาท ลักษณะความไม่ประมาทนั้น ได้แก่ สัมมาปฏิบัติ
การไม่กระทำปฏิสันถาร ๒ อย่าง ชื่อว่า ไม่เคารพปฏิสันถาร ปฏิสันถาร
๒ อย่างนั้น ได้แก่ การต้อนรับด้วยอามิส ๑ การต้อนรับด้วยธรรม ๑ การ
ต้อนรับด้วยอามิสนั้น ได้แก่ การต้อนรับภิกษุอาคันตุกะ หรือแขกคนที่มาหา
คือ เห็นภิกษุอาคันตุกะมาแล้ว ก็ลุกไปรับบาตร จีวร ให้อาสนะ พัดให้
ล้างเท้าให้ หาน้ำมันทาเท้าให้ เมื่อเสกน้ำอ้อยม้อยก็ควรถวาย ควรจัด
น้ำดื่มถวาย ควรจัดที่พักถวาย ๑ การต้อนรับด้วยธรรมนั้น คือ เวลาที่พระ
ที่อ่อนกว่ามาหาตนแล้ว ก็ควรถามปัญหาที่พระนั้นพอจะแก้ได้ ควรแก้-
ปัญหาให้ฟัง ควรพาพระอาคันตุกะไปเที่ยวบิณฑบาต ดังนี้

การกราบไหว้ผู้ที่ควรกราบไหว้ ซึ่งจัดเข้าในความเคารพ ๑ ประการ
ดังที่ว่ามานี้ บ่อมีผลมากกว่าการให้ทาน แก่ปวงชนนอกพระพุทธศาสนา
หลายเท่า เพราะฉะนั้น พึงจำไว้ว่า ที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า ผู้มุ่งบุญ
บูชาการบูชา หรือการคำนับอย่างใดอย่างหนึ่ง ในโลกตลอดปี ก็ไม่เท่า
ส่วนที่ ๔ แห่งการกราบไหว้ผู้ไปตรง ดังนั้น เมาขความดังที่ว่ามาแล้ว
นี้ สันเนอความในเทศนาภิกษุชั้นเพชงเท่านั้น.

เอว ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ๑

กัณฑ์ที่ ๑๑๖

คัมภีร์ขุททกนิกาย พระธรรมบท

ว่าด้วยเรื่องอายุวัฒนกุมาร

อภิวาทนสลีสสาติ อิมิ ธมฺมเทศนํ สดฺดา ทิฆมฺพิกํ นิสุสาข
อรณฺณกุฎิกายํ วิหรนฺโต ทิฆายุกุมารํ อารพฺก กณฺเฐติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงเรื่องอายุวัฒนกุมาร ตามคัมภีร์
พระธรรมบท สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และ
พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตามสมควรแก่เวลา

เรื่องอายุวัฒนกุมาร

คำเนินความตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดา
ประทับอยู่ที่กุฏิโสภา อาศัษที่ขลุ้มพิกนกร ทรงปรารภที่ชามูกุมาร ให้
เป็นต้นเหตุ จึงตรัสพระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า อภิวัตนสลีสส ดังนี้

ดังได้สดับมาว่า มีพราหมณ์ ๒ คน ชาวที่ขลุ้มพิกนกร บวชใน
ภายนอกพระพุทธศาสนา ประพฤติบะจรดะอยู่ตลอด ๔๘ ปี ฯ ใน
พราหมณ์ ๒ คนนั้น คนหนึ่งคิดว่า ประเพณีของเราจะสูญเสีย เราจะสัก
นอว์กียาขบรียาตบะ ที่ตนกระทำไว้แก่ผู้อื่น แล้วได้ภรรยา กับโล ๑๐๐
กหาปณะ ๑๐๐ แล้วสะสมทรัพย์ไว้ให้ดี ฯ ครั้นนั้น ภรรยาของเขาก็คลอด
บุตร ฯ ส่วนสหายของเขานอกนั้น ไปต่างประเทศแล้วก็กลับมาเมืองนั้นอีก ฯ
พราหมณ์คนนั้นได้ยืมว่าสหายมาถึง ก็พาบุตรภรรยาไปเยี่ยมสหาย ครั้น
ไปถึงแล้วก็ส่งบุตรให้ภรรยา แล้วตัวเองก็ไต่เรือก่อน ฯ ฝ่ายภรรยาส่งบุตรให้
สามีแล้ว จึงไต่เรือกลับ ฯ สหายนั้นจึงว่า เธอทั้ง ๒ จงมาอยู่กัน ฯ แต่
เมื่อคนทั้ง ๒ นั้น ให้บุตรให้ สหายนั้นก็นิ่งอยู่ ฯ ครั้นนั้น พราหมณ์จึง
ถามว่า เพราะเหตุใดเมื่อข้าพเจ้าทั้ง ๒ ไต่เรือ ท่านจึงว่า จงมาอยู่กัน ใน
เวลาให้ทารกนี้ให้ ท่านไม่ว่าอะไร ฯ สหายนั้นตอบว่า พราหมณ์
อันตรายอย่างหนึ่งจะมีแก่ทารก ฯ พราหมณ์นั้นจึงถามว่า ทารกนั้นจะมีชีวิต
อยู่สักเท่าไรครั้ง ฯ ตอบว่า ๗ วันพราหมณ์ ฯ เหตุการณ์สำหรับน้องกันมี
อยู่หรือหรือรับ ฯ เราไม่รู้จักเหตุการณ์สำหรับน้องกัน ฯ ก็ใครเล่าจะรู้หรือรับ ฯ
พระสมณโคตมจะรู้ เชิญไปถามพระสมณโคตม ฯ เมื่อข้าพเจ้าไปหา
พระสมณโคตม ข้าพเจ้าก็กลัวเสื่อมตบะ ฯ ถ้าเธอรักบุตรของเธอ จงอย่าคิด
ถึงการเสื่อมตบะ จงไปทูลถามพระสมณโคตม ฯ พราหมณ์นั้นก็ไปเฝ้า

พระพุทธเจ้า ให้อภัยด้วยตนเองเสียก่อน ฯ พระพุทธเจ้าตรัสว่า เธอจงมีอายุยืน ฯ ถึงในเวลาที่ยุทธาของพราหมณ์นั้นไหว ก็ทรงตรัสแก่นางพราหมณ์นั้นเหมือนกัน . ในเวลาที่ยุทธาไหว พระองค์ทรงนั่งอยู่ ฯ พราหมณ์นั้นจึงทูลถามตามนัยก่อน ฯ ฝ่ายองค์พระชินวรศาสดาก็ได้ทรงตอบเขาเหมือนกับพราหมณ์คนนั้น ได้ยินว่า พราหมณ์คนนั้นไม่รู้แจ้งแทงตลอด พระสัพพัญญุตญาณ แต่พอเทียบเคียงมโนคติของเขากับพระสัพพัญญุตญาณได้บ้าง เป็นแต่ว่าเขาไม่รู้จักอธิบายบอกรู้กัน ฯ พราหมณ์จึงทูลถามองค์พระสรพเพชญศาสดาว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า อธิบายบอกรู้กันมื่อยหรือ ฯ ตรัสตอบว่า มื่อยพราหมณ์ ฯ คืออย่างไรพระเจ้าข้า ? คือ ถ้าเธอทำประรำขึ้นที่ประตูบ้านของตน แล้วให้ตั้งตั้งไว้ในท่ามกลางประรำนั้น ให้ปูอาสนะ ๘ ที่ หรือ ๑๖ ที่ ไว้ล้อมตั้งนั้น แล้วให้สาวกของเราตั้งอยู่บนอาสนะนั้น แล้วเธออาจให้ทำความบอกรู้กันได้จนไม่มีระหว่างกันอยู่ตลอด ๗ วัน อันตราของทหารภณก็จะหายไปด้วยอาการอย่างนั้น ฯ จึงทูลว่า ข้าแต่พระโคตม ข้าพเจ้าอาจทำประรำเป็นคั่นได้ แต่ข้าพเจ้าจักได้สาวกของพระองค์อย่างไร ฯ ตรัสตอบว่า เมื่อเธอทำของเหล่านั้นไว้แล้วเราจะส่งสาวกของเราไป ฯ จึงทูลว่า ดีแล้วพระโคตม แล้วพราหมณ์นั้นก็ให้ทำการตั้งปูวงไว้ที่ประตูเรือนของตนเสร็จแล้ว ก็ไปเฝ้าองค์พระประทับแก้วศาสดา ฯ พระองค์จึงทรงส่งภิกษุทั้งหลายไป ฯ ภิกษุเหล่านั้นก็ไปนั่งที่อาสนะนั้น ฯ พราหมณ์ทั้ง ๒ สาม ภรรยา ก็ให้ทหารภณอนบนตั่ง ฯ ภิกษุทั้งหลายก็สวดพระปริตร คือ สวดมนต์ติดกันไป ๗ วัน ๗ คืน ฯ ในวันที่ ๗ สมเด็จพระบรมศาสดาได้เสด็จไปเอง ฯ เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดาเสด็จไปแล้ว เทวดาทั้งหลายในจักรวาลทั้งสี่นั้นก็ประชุมกัน

ส่วนยักษ์ตนหนึ่งซึ่งมีชื่อว่า อรุทธกะ ปฏิบัติทำเวสวัตถ์อยู่ ๑๒ ปี เมื่อจะได้พรจากสำนักทำเวสวัตถ์นั้น ก็ได้ว่า ในวันที่ ๗ นับแต่วันนี้ไป จะต้องจับทหารภณไปกิน เพราะฉะนั้น ฝ่ายยักษ์ตนนั้นจึงได้มาขึ้นอยู่ในที่นั้น แต่เมื่อพระศาสดาเสด็จไปที่นั่นแล้ว เมื่อเทวดาทั้งหลายผู้มีศักดาใหญ่ประชุมกันแล้ว เทวดาทั้งหลายผู้มีศักดาน้อยก็ได้ทยอยออกไป เมื่อไม่ได้โอกาส ก็

ถอยออกไปตลอด ๑๒ โยชน์ ฯ ฝ่ายยักษ์ผู้ชื่อว่าอวรุธกะ ก็ถอยออกไป
ยืนอยู่เหมือนกัน ฯ ฝ่ายองค์พระสรพเชษฐศาสดา ก็ได้ทรงกระทำพระ
ปริตรอยู่ตลอดราตรี ฯ เมื่อล่วง ๗ วันแล้ว อวรุธกะก็จับทหารไม่ได้ ฯ
เมื่ออรุณขึ้นในวันที่ ๘ แล้ว พราหมณ์ทั้ง ๒ ก็นำทหารไปไหว้องค์พระ
ศาสดา ฯ พระองค์จึงตรัสว่า เจ้าจงมีอายุยืน ฯ พราหมณ์นั้นจึงทูลว่า ข้า
แต่พระโคตม ทหารจะอยู่ได้นานเท่าไรพระเจ้าข้า ฯ ตรัสตอบว่า ๑๒๐ ปี
พราหมณ์ ฯ ครั้นนั้น พราหมณ์ทั้ง ๒ สามภรรยา จึงตั้งชื่อทารกนั้นว่า
อายุวัฒนกุมาร ฯ อายุวัฒนกุมารในเติบโตแล้วก็มีอุปาสก ๕๐๐ เป็นบริวาร

อยู่มาวันหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายจึงสนทนากันขึ้นในธรรมสภาว่า คุณเกิด
ท่านทั้งหลาย ได้ยินว่า อายุวัฒนกุมารจักต้องตายในวันที่ ๘ มาบัดนี้จักอยู่
ถึง ๑๒๐ ปี แล้วมีอุปาสก ๕๐๐ เป็นบริวาร เหตุการณ์ที่ทำให้อายุเจริญของ
สัตว์อย่างนั้นเห็นจะมี ฯ องค์พระชินศรีศาสดา จึงเสด็จมาตรัสถามว่า คุณก่อน
ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายประชุมสนทนากันด้วยเรื่องอะไร เมื่อภิกษุทั้งหลาย
กราบทูลให้ทรงทราบแล้ว จึงตรัสว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ไม่ใช่แต่เจริญ
ด้วยอายุอย่างเดียวเท่านั้น ก็สัตว์เหล่านั้นเมื่อให้พวกคุณทั้งหลาย ย่อมเจริญ
ด้วยธาตุ ๔ ประการ ย่อมพ้นจากอันตราย ย่อมคงอยู่ตลอดอายุ ดังนี้แล้ว
เมื่อจะทรงแสดงธรรมสืบทอดข้อความ จึงตรัสพระคาถานี้ว่า

อภิวาทนสลีสส นิจจํ วุฑฺฒาปจายินอ

จตุตถาโร ชมฺมา วุฑฺฒนฺติ อายุ วณฺโณ สุขํ พลํ

ซึ่งมีคำแปลว่า ธรรม ๔ ประการ คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ
ย่อมเจริญแก่ผู้กราบไหว้เป็นปกติ ผู้มอบน้อมต่อผู้ใหญ่เป็นนิจ ดังนี้

ในคำเหล่านั้น คำว่า ผู้กราบไหว้เป็นปกติ คือ ผู้ชวนขวายการ
กราบไหว้อยู่เนือง ๆ ฯ คำว่า ผู้มอบน้อมต่อผู้ใหญ่ คือ คฤหัสถ์ผู้มอบน้อม
ต่อภิกษุหนุ่มและสามเณรผู้บวชในวันนั้น หรือบรรพชิตผู้มอบน้อมต่อผู้
แก่กว่าตนด้วยบรรพชา หรือด้วยอุปสมบท หรือผู้เจริญด้วยคุณ อีก
อย่างหนึ่ง แก่ผู้บูชาอยู่เป็นนิจด้วยการกราบไหว้ ฯ คำว่า ธรรม ๔

ประการ คือ เมื่ออายุเจริญ อายุนั้นเจริญอยู่ตลอดกาลเท่าใด ส่วนกรรม นอกนั้นก็เจริญอยู่ตลอดกาลเท่านั้น ฯ คือ ผู้ใดทำกุศลอันจักให้มีอายุเพียง ๕๐ ปี ในเวลาเมื่ออายุ ๑๐-๒๕ ปี อาจมีอันตรายแห่งชีวิตเกิดขึ้นแก่ผู้นั้น อันตรายชีวิตนั้นก็ระงับไปด้วยการกราบไหว้เป็นปกติ ฯ ผู้นั้นก็ต้องอยู่ตลอดอายุ ฯ ถึงกรรมทั้งหลายมีวาระเป็นต้น ก็เจริญไปกับอายุ ฯ นับต่อไป จากนั้นก็เหมือนนั้น ฯ คือ อันความเจริญแห่งอายุของผู้เป็นไปโดยไม่มีอันตราย บ่อมน้อมไม่มี ดังนี้

ในเวลาจบเทศนาลง อายุวัฒนกุมาร กับอุบาสก ๕๐๐ คน ก็ได้ ตั้งอยู่ในโศดาปัตติผล ส่วนคนอื่น ๆ เป็นอันมาก ก็ได้บรรลุโศดาปัตติผล เป็นต้น ดังนี้แล จบเรื่องอายุวัฒนกุมารเพียงเท่านี้

ในเรื่องอายุวัฒนกุมารนี้ เป็นเรื่องชี้ให้เห็นชัดว่า อันตรายแห่งชีวิต บ่อมน้อมแก่คนและสัตว์เป็นคราว ๆ ถึงแม้ว่าคนนั้นจะได้ทำบุญกุศล ซึ่ง จะให้มีอายุยืนไว้ก็ตาม ในระหว่างอายุนั้น ก็อาจมีอันตรายแห่งชีวิตได้ ข้อนเปรียบเทียบเหมือนอะไร เปรียบเหมือนเทียน ซึ่งกำหนดดับไปในเวลา สิ้นไส้ สิ้นสผง แต่ว่าเวลาที่ยังไม่สิ้นไส้ ไม่สิ้นสผงนั้น ก็อาจมี อันตรายทำให้ดับได้ เช่น ลมพัด หรือคนดับ หรือเทียนตก อย่างใด อย่างหนึ่ง แต่ถ้าลมไม่พัด คนก็ไม่ดับ เทียนก็ไม่ตก เทียนนั้นก็ต้อง ไหม้ไปจนกว่าจะสิ้นไส้ สิ้นสผง จึงจะดับฉับใด ชีวิตของคนและสัตว์ ทั้งหลายก็ฉับนั้น คือ ชีวิตของคนและสัตว์ทั้งหลายนั้น บ่อมน้อมกำหนด ตามกรรม คือ กรรมที่ฆ่าสัตว์ บ่อมทำให้อายุน้อยสิ้น กรรมที่ช่วยชีวิตสัตว์ หรืองดเว้นจากการฆ่าสัตว์ บ่อมทำให้มีอายุยืนยาว แต่ว่าในระหว่างอายุนั้น อาจมีอันตรายชีวิตอย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น เมื่อไม่มีการป้องกันอันตราย ก็จะต้องสิ้นชีวิตไป ในระหว่างยังไม่สิ้นอายุ เหมือนกับเทียนดับไปใน ระหว่างที่ยังไม่สิ้นไส้ ไม่สิ้นสผง ฉะนั้น แต่ว่าเมื่อสิ้นอายุตามกรรมที่ กำหนดไว้แล้ว ถึงไม่มีอันตรายแห่งชีวิต ก็ต้องตาย เปรียบเหมือนเทียน เมื่อสิ้นไส้ สิ้นสผงแล้ว ถึงไม่มีลมพัด ไม่มีคนดับ เทียนไม่ตกเป็นต้น

ก็ตาม เห็นนนั้นก็ต้องดับ ฉะนั้น ก็เมื่อเป็นอย่างนี้ จะมีอะไรป้องกันไม่ให้ตายในระหว่างอายุ แต่ว่า การป้องกันไม่ให้เทียบดับในระหว่างมีอยู่ดับใด การป้องกัน ไม่ให้ตายในระหว่างอายุก็มีอยู่ดับนั้น การป้องกันนั้น ได้แก่ อะไร ตามเรื่องอายุวัฒนกุมารว่า ได้แก่การนิมนต์พระมาสวดพระปริตร คือ สวดมนต์ แต่ว่าตามคำของพระพุทธเจ้า ได้แก่ การกราบไหว้ ผู้ที่ควรกราบไหว้เป็นนิจ การอ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้ที่ควรอ่อนน้อมถ่อมตนเป็นนิจ ดังนี้ ฯ เพราะฉะนั้นจึงว่า อุบายป้องกันที่จะไม่ให้ตายในระหว่างอายุนั้น ได้แก่การกราบไหว้ และการเคารพน้อม

คราวนี้มีปัญหาต่อไปว่า ควรกราบไหว้ผู้เช่นไร ควรเคารพผู้เช่นไร แก้วว่า ควรกราบไหว้ และเคารพผู้ที่ยิ่งกว่าตนด้วยอายุ หรือชาติตระกูล หรือคุณธรรม อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ เมื่อเห็นผู้ใดมีชาติตระกูลสูงกว่าตน ตนก็ต้องกราบไหว้ผู้นั้น เคารพผู้นั้น เช่น ผู้ที่เกิดในตระกูลกษัตริย์ ซึ่งเป็นตระกูลสูงกว่าคนทั้งหลาย คนทั้งหลายก็ต้องกราบไหว้ ควรเคารพอย่างสูง คนทั้ง ๓ เหล่า คือ พราหมณ์ เวศย์ ศูทร อันได้แก่พวกพราหมณ์ พวกพลเรือน พ่อค้า ชาวนา ชาวสวน ลูกจ้าง กรรมกร เป็นต้น ต้องควรกราบไหว้ ควรเคารพกษัตริย์ทั้งนั้น ผู้ที่เป็นทาส กรรมกร ก็ควรกราบไหว้ ควรเคารพพวกเวศย์ คือ พวกชาวนา ชาวสวน พ่อค้า ข้าราชการ ส่วนพวกชาวนา ชาวสวน พ่อค้า ข้าราชการ ก็ควรเคารพพวกพราหมณ์ พวกพราหมณ์ก็ควรเคารพพวกกษัตริย์ ทั้งพวกเวศย์ ศูทร พราหมณ์ กษัตริย์ ก็ควรเคารพพระพุทธเจ้า และสาวกพระพุทธเจ้า ซึ่งจัดว่าเป็นอัครมเทศ หรือเป็นชาติสูงสุด เพราะฉะนั้น จึงควรที่คนทั้งหลายจะกราบไหว้ เคารพยำเกรงต่อผู้ที่สูงกว่าตนโดยชาติตระกูล ดังที่กล่าวมาแล้วนี้

ผู้ใดสูงกว่าตนด้วยอายุ คือ มีอายุมากกว่าตน เช่น พี่ชาย พี่หญิง ลูก อา ป้า น้า ปู่ ย่า ตา ยาย เป็นต้น ตนก็ต้องกราบไหว้ ควรเคารพยำเกรง ฯ ผู้ใดสูงกว่าตนด้วยคุณความดี เช่น มารดาบิดา ครูบาอาจารย์

เป็นต้น คนก็ควรกราบไหว้ ควรเคารพยำเกรง โดยที่สุดแม้แต่สามมี สตรี ก็ควรกราบไหว้เคารพยำเกรง เพราะว่าสามมีเป็นผู้อุปการคุณแก่ภรรยา มาก มีการป้องกันภรรยา ไม่ให้ถูกลูกคูหมิ่นจากชายอื่น เป็นต้น ตลอดถึงการ เลี้ยงดูให้เป็นสุขเป็นที่สุด หญิงใดไม่เคารพยำเกรงสามมี หญิงนั้นเรียกว่า ไม่นอบน้อมต่อเทวดาภายใน ขอมไปสู่ทุกคติภายนอก หญิงใดนอบน้อม ต่อสามมี หญิงนั้นชื่อว่า นอบน้อมต่อเทวดาภายใน ขอมไปสู่ทุกคติอันใด ในภายนอก เพราะฉะนั้น จึงควรที่คนทั้งหลาย ซึ่งอยู่ในสตรีเพศ จะ เคารพยำเกรงต่อบุรุษเพศ ไม่ว่าใคร ๆ จึงจะเป็นการดี เป็นอันว่าคนที่ ควรกราบไหว้ ควรนอบน้อม มีอยู่ ๓ จำพวก คือ ชาตวิสุทธิ ผู้เจริญ ด้วยชาติตระกูล • วยวิสุทธิ ผู้เจริญด้วยอายุวัย • คุณวิสุทธิ ผู้เจริญ ด้วยคุณความดี • ดังนี้ ส่วนรูปของผู้เจริญกว่าตนด้วยชาติตระกูล เช่น รูปกษัตริย์ รูปผู้เจริญกว่าตนด้วยอายุวัย เช่น รูปปู่ ย่า ตา ยาย รูปผู้ เจริญกว่าตนด้วยคุณ เช่น รูปมารดาบิดา ครูบาอาจารย์ รูปพระพุทธเจ้า รูปสาวกพระพุทธเจ้า ก็ล้วนแต่ควรเป็นที่กราบไหว้ เคารพยำเกรงของคน ทั้งหลาย การกราบไหว้ การเคารพยำเกรงต่อบุคคล และรูปของบุคคล ซึ่งเจริญกว่าตนด้วยชาติตระกูล อายุ วัย ความรู้ ความดี ดังที่กล่าวมาแล้ว นั้นแหละ เป็นเครื่องป้องกันอันตรายแห่งชีวิต ซึ่งจะเกิดในระหว่างอายุ เพราะฉะนั้น เมื่อผู้ใดต้องการจะป้องกันอันตรายแห่งชีวิต ผู้นั้นจงกราบไหว้ ผู้ที่ควรกราบไหว้ จงเคารพผู้ที่ควรเคารพอย่าเสมอ หรือจะตั้งใจไหว้พระ สวคมนตรีประกอบด้วยทุกถิ่นไป ยังเป็นการดี สันเนือความในเทศนาภักดิ์นี้ เพียงเท่านั้น.

เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฐิกที่ ๑๑๗

คัมภีร์ขุททกนิกาย พระธรรมบท

ว่าด้วยเรื่องสังกิจจสามเณร

โย จ วสุสสดี ชีเวติ อิมัมมมเทสนัม สตุถา เขตวเน วิหรนโค
สังกิจจสามเณร อารพก กณฺเฐ.

สาวกณฺธิ กิร คีสมคฺคา กุลปฺคฺคา ชุมมกณฺธิ สุตฺวา สตุตฺติ.

ณ บคฺฉิ อาทมภาพจกฺโกตฺตมสฺสเรณฺสงฺกิจจสามเณร ตามคัมภีร์
พระธรรมบท สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และ
พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตามสมควรแก่เวลา

เรื่องสังกิจจสามเณร

คำเนนความตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดา
ประทับอยู่ที่พระเชตวันาราม ทรงปรารภสังกิจจสามเณร ให้เป็นต้นเหตุ
จึงตรัสพระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า โย จ วสุสสดี ชีเว คังน

คังได้สดับมาว่า กุลบุตรประมาณ ๔๐ คน ในกรุงสาวัตถี ได้ฟัง
ธรรมกถาแล้ว ก็บรรพชาถวายบวชในพระศาสนาของพระศาสดา อันได้แก่
บวชมอบกายถวายชีวิตในพระพุทธศาสนา ฯ เวลาภิกษุเหล่านั้น อุปสมบท
ได้ ๕ พรรษาแล้ว ก็เข้าไปเฝ้าพระศาสดา ได้ฟังพระ ๒ ประการ คือ
คันถธุระ วิปัสสนาธุระ แล้วก็ประสงค์จะบำเพ็ญวิปัสสนาธุระ ไม่มีความ
อดุสสาเหในคันถธุระ เพราะตนบวชในเวลาเป็นผู้ใหญ่แล้ว จึงขอให้ทรงบอก
กรรมฐาน จนกระทั่งถึงความเป็นพระอรหันต์ แล้วทูลอ้อนวอนพระศาสดา
ว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ข้าพระองค์ทั้งหลายจักไปสัปปาแห่งหนึ่ง พระ
เจ้าข้า ฯ องค์พระศาสดาจึงตรัสถามว่า เธอทั้งหลายจักไปที่ไหน เมื่อภิกษุ
เหล่านั้นกราบทูลแล้ว ก็ทรงทราบว่ ภัยจักเกิดแก่ภิกษุเหล่านั้น เพราะอาศัย
คนกินเดนคนหนึ่งในที่นั้น แต่เมื่อสังกิจจสามเณรไปด้วย ภัยนั้นก็จักหายไป

กิจบรรพชิตของภิกษุเหล่านั้น จักถึงซึ่งความสมบูรณ์

สังกิจจสามเนร เป็นสามเนรของพระสารีบุตรเถรเจ้า มีอายุได้ ๗ ขวบ ฯ ได้ยินว่า มารดาของสังกิจจสามเนรนั้น เป็นธิดาของตระกูลที่มีมั่งคั่ง ในกรุงสาวัตถี ฯ เมื่อสังกิจจสามเนรนั้นยังอยู่ในท้อง มารดาก็ได้ตายด้วย ความเจ็บไข้อย่างหนึ่ง ฯ เมื่อมารดานั้นถูกเผา เนื้อที่เหลือ ยกแต่เนื้อที่เป็น ครอบกระดูกไหม้สน ฯ ครั้นนั้น เนื้อที่เป็นภรรยารักของมารดาก็ตกลงไปจากเชิง ตะกอน พวกเผ่าก็แหงด้วยหลาว ๒-๓ แห่ง ฯ ปลาขลุ่ยได้ถูกหางตาของ ทารก ฯ คนทั้งหลายแหงเนื้อที่เป็นกระดูกอย่างนั้น แล้วก็โยนเข้าไปในกองไฟ กลบไว้ด้วยถ่านไฟแล้วก็พากันไป ฯ ไฟก็ไหม้เนื้อที่เป็นกระดูก ฯ ส่วนทารก ก็เป็นเหมือนรูปหล่อทองคำบนถ่านไฟ เป็นเหมือนนอนอยู่ในดอกปทุม ฯ เพราะว่าเนื้อที่เป็นกระดูกวิเศษ เมื่อยังไม่ถึงพระอรหันต์ ถึงจะถูกเขาสิ้นเรู ภัย ความสิ้นชีวิตก็ไม่มี รุ่งขึ้นคนทั้งหลายก็พากันมา ด้วยจิตจกดับไฟ ก็ ได้เห็นทารกนอนอยู่อย่างนั้น ก็พากันอัศจรรย์ใจ กล่าวกันว่า อย่างไร ร่าง กายทั้งสามเมื่อถูกไฟไหม้อยู่ที่กองไฟถึงเพียงนี้ทารกจึงไม่ไหม้ จักเป็นอย่าง ไรหนอ แล้วก็นำทารกเข้าไปสู่ภายในบ้าน ไปถามพวกเนมิศคกาจารย์ ฯ พวกเนมิศคกาจารย์บอกว่า ถ้าทารกจะอยู่ครองเรือน ญาติทั้งหลายจักไม่ขัด สนจนถึง ๗ ขว้ตระกูล ถ้าบรรพชาจักมีสมณะ ๕๐๐ เป็นบริวาร ฯ คน หนึ่งทั้งหลายจึงตั้งชื่อว่าสังกิจจะ เพราะสังกคือขอ ทำลายหางตาของสามเนร นั้น ฯ ต่อมาภายหลัง สามเนรนั้นจึงปรากฏชื่อว่าสังกิจจะ ครั้นนั้น พวก ญาติก็เล็งไว้ด้วยคิดว่า ช่างเถอะ เวลาทารกเติบโตแล้ว เราจักให้บวช อยู่ในสำนักพระสารีบุตรเถรเจ้า ซึ่งเป็นพระผู้เป็นเจ้าของเราทั้งหลาย ฯ ทารกนั้นพอเวลาอายุได้ ๗ ขวบ ก็ได้ฟังถ้อยคำของเด็กทั้งหลายว่า ในเวลา ที่เธออยู่ในครรภ์ มารดาของเธอได้ตายไป เมื่อคนเผาศพมารดาของเธอ เธอไม่ไหม้ ก็คิดว่า ได้ยินว่าเราพ้นจากภัยถึงเพียงนี้ เราจะต้องการอะไร กับบ้านเรือน เราจักบวช แล้วก็บอกแก่พวกญาติ ฯ พวกญาติก็นำไปสู่ สำนักพระสารีบุตรเถรเจ้า ด้วยคำว่า ดีแล้วหลาน แล้วถวายท่านว่า ขอ ท่านจงให้ทารกบวช ฯ พระเถรเจ้าก็ให้กรรมฐาน คือ หมวดแห่งอาการมี

หมิงเป็นที่ ๕ แล้วก็ให้บรรพชา ๑ สามเณรนั้นได้สำเร็จพระอรหัต พร้อมด้วยปฏิสัมภิทา แต่เวลาที่จรมิตโกนลงไป ๑ สามเณรนั้นแหละชื่อว่า สังกิจสามเณร

สมเด็จพระบรมศาสดาทรงทราบว่า เมื่อสามเณรนั้นไปแล้ว ภิกษุเหล่านั้นจักหายไป ลำคับนั้น กิจบรรพชาของภิกษุเหล่านั้น จักถึงซึ่งความบริบูรณ์ จึงคิดว่า ต่อก่อนภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงไปลาสารีบุตร ผู้เป็นพี่ชายของเธอทั้งหลายก่อนจึงไป ๑ ภิกษุเหล่านั้นก็ทูลรับว่า พระเจ้าข้า แล้วจึงไปสู่สำนักพระเถระเจ้า เมื่อพระเถระเจ้าถามว่า อะไร ก็บอกว่าพวกข้าพเจ้าได้เรียนกรรมฐาน ในสำนักของพระศาสดาจารย์ แล้วอยากจะไปสู่ป่าก็ไปทูลลา ลำคับนั้น องค์พระศาสดาจึงตรัสบอกพวกข้าพเจ้าว่า เธอทั้งหลายจงไปลาพี่ชายของเธอทั้งหลายเสียก่อนจึงไป เพราะฉะนั้น พวกข้าพเจ้าจึงได้มาที่นี่ ๑ พระสารีบุตรเถระเจ้าก็พิจารณาว่า สมเด็จพระบรมศาสดาจักเห็นเหตุการณ์อันใดอันหนึ่งเป็นแน่ จึงส่งภิกษุเหล่านั้นมาทูล เหตุการณ์อันนั้นจักเป็นอย่างไรหนอ ก็ทราบเหตุการณ์อันนั้น จึงว่า ท่านทั้งหลายมีสามเณรแล้วหรือ ? ไม่มีขอรับ ถ้าไม่มีจงพาสังกัจจสามเณรนั้นไป ๑ อย่าเลยท่าน ความกังวลจะมีแก่ข้าพเจ้าทั้งหลายเพราะสามเณร ภิกษุทั้งหลายที่อยู่ในป่าต้องการอะไรกับสามเณร พระเถระเจ้าตอบว่า ความกังวลจักไม่มีแก่ท่านทั้งหลาย เพราะสามเณรนั้น นอกจากความกังวลก็มีแก่สามเณรเพราะอาศัยท่านทั้งหลาย ถึงองค์พระศาสดา เมื่อจะส่งท่านทั้งหลายมาหาข้าพเจ้า ก็ทรงหวังการส่งสามเณรไปกับท่านทั้งหลาย จึงได้ทรงส่งมา ท่านทั้งหลายจงพาสามเณรนั้นไป ๑ ภิกษุเหล่านั้นก็รับว่า ดีแล้ว จึงรวมเป็น ๓๐ องค์ทั้งสามเณร ลาพระเถระเจ้าออกจากวิหารจาริกไป ได้ไปถึงบ้านหนึ่งซึ่งมีพันตระกูล อยู่ในทิศอุดร ๑๕๐ โยชน์ ๑ คนทั้งหลายเห็นภิกษุเหล่านั้นแล้ว ก็จะมีจิตเลื่อมใส ได้จัดอาหารถวายโดยเคารพ แล้วถามว่า ท่านทั้งหลายจักไปที่ไหน เมื่อภิกษุเหล่านั้นตอบว่า จักไปหาที่สบาย ก็พากันลงหมอบอ้อนวอนว่า ข้าแต่ท่านทั้งหลาย เมื่อท่านทั้งหลายอยู่ตลอดภายในฤดูฝน อาศัยบ้านตำบลนี้

เมื่อกษัตริย์เหล่านั้นถึงกติกากันอย่างนั้นแล้ว บรมขัตติยชนคนหนึ่ง
ซึ่งอาศัยธิดาเลี้ยงชีวิต เมื่อเกิดอดอยากขึ้นในถิ่นนั้น ก็ออกไปอาศัยธิดา
คนอื่น แล้วเดินทางไป ๆ ฝ่ายพระเถระเจ้าทั้งหลาย ไปเที่ยวบิณฑบาตใน
บ้านแล้วกลับมาสู่ที่อยู่ ได้อาบน้ำที่แม่น้ำแห่งหนึ่ง ในระหว่างทาง แล้ว
ขมนามังฉันจึงหัน อยู่ท่าหาดทราย ๆ ในขณะนั้น บรมขัตติยชนนั้นก็ไปถึงถิ่นนั้น แล้ว
ยืนดูอยู่ ๆ ครั้นนั้น พระเถระเจ้าทั้งหลายจึงถามเขาว่า จะไปไหน ? เขา
ก็แจ้งความประสงค์ของเขาให้ทราบ ๆ พระเถระเจ้าทั้งหลายก็เกิดความกรุณา
จึงว่า อุบาสก เธอหิวนัก จงไปเก็บใบไม้มา พวกเราจักให้ข้าวแก่เธอองค์
ละก้อน เมื่อบรมขัตติยชนไปเก็บใบไม้มาแล้ว ก็ให้ข้าวองค์ละก้อนคลุกกับแฉก
และกับเหมือนกบที่ตนฉัน ๆ ได้ยินว่าข้อนั้นเป็นธรรมเนียม คือ ภิกษุผู้จะ
ให้อาหารแก่ผู้มาในเวลาฉัน ไม่ให้อาหารที่ตนยังไม่จิบต้อง ควรให้ตามที่
ตนฉัน น้อยบ้าง มากบ้าง เพราะฉะนั้น พระเถระเจ้าเหล่านั้นจึงทำเหมือน
อย่างนั้น ๆ บรมขัตติยชนบริโภคอาหารแล้วก็ไหว้พระเถระเจ้าทั้งหลาย แล้วถามว่า

มิไครนิมนต์พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายหรือ ฯ พระเถระเจ้าทั้งหลาย ตอบว่า
 อุบาสก ไม่มีไครนิมนต์ คนทั้งหลายถวายอาหารอย่างนี้ทุกวัน ฯ บรูชน
 นั้นจึงคิดว่า ถึงเราพยายามทำงานอยู่เป็นนิจ ก็ไม่อาจได้อาหารอย่างนี้ คือ
 การอะไรที่เราจะไปในที่อื่น เราจักเลี้ยงชีวิตอยู่ในสำนักภิกษุเหล่านี้ ครั้น
 บรูชนนั้นจึงกล่าวต่อพระเถระเจ้าเหล่านั้นว่า กระผมอยากจะอยู่ปฏิบัติท่าน
 ทั้งหลาย ฯ พระเถระเจ้าเหล่านั้นตอบว่า ได้อุบาสก ฯ บรูชนนั้นจึงไปอยู่ที่
 ของพระเถระเจ้าเหล่านั้น พร้อมกับพระเถระเจ้าเหล่านั้น เมื่อปฏิบัติก็ทำให้
 ภิกษุยินดียิ่ง พอล่วงมาได้ ๒ เดือน ก็อยากจะเห็นธิดา จึงว่า ถ้าเราจักลา
 พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลาย ท่านก็จักไม่ยอมให้เราไป เราจักไปโดยไม่ต้องลา
 แล้วก็มิลาพระเถระเจ้าเหล่านั้น ได้ออกเดินทางไปตามประสงค์ ฯ ได้ยินว่า
 ความพลั้งพลาดที่เขาไม่ลาภิกษุทั้งหลายก่อนแล้วจึงไป เพียงเท่านั้นแหละ
 เป็นความพลั้งพลาดใหญ่ของเขา ฯ ในทางที่เขาไปนั้นมีคงอยู่ดงหนึ่ง ฯ วัน
 นั้นเป็นวันที่ ๗ ของโจร ๕๐๐ ซึ่งบนเทวดาไว้ว่า ผู้ใดจะเข้ามาในดงนี้
 ข้าพเจ้าจักฆ่าผู้นั้นทำพิธีกรรมแก่ท่านด้วยเลือดคอของผู้นั้น แล้วอยู่ในดงนั้น
 เพราะฉะนั้น ในวันที่ ๗ นายโจรจึงขึ้นต้นไม้คอยคน ได้เห็นบรูชนนั้นมาก
 ให้สัญญาณแก่พวกโจร ฯ พวกโจรรู้ว่า บรูชนนั้นเข้าไปถึงกลางดงแล้วก็ล้อม
 จับผูกมัดให้แน่น แล้วสไฟขึ้นด้วยไม้สไฟ หาพื้นมาทำให้เป็นกองไฟใหญ่
 แล้วเผาผลาญ ฯ บรูชนนั้นเห็นกริยาอันนั้นของพวกโจรนั้น ถึงถามว่า นาย
 ในที่นี้ไม่เห็นมีสุกรและเนื้อเป็นต้น พวกท่านทำสิ่งนี้เพราะอะไร ? โจร
 เหล่านั้นจึงบอกว่า พวกเราจักฆ่าเจ้าทำพิธีกรรมเทวดา ด้วยเลือดคอของเจ้า ฯ
 บรูชนนั้นถูกความกลัวตายคุกคาม ก็ไม่นึกถึงบุญคุณของภิกษุทั้งหลาย นึกแต่
 อยากรักษาชีวิตของตนไว้อย่างเดียวเท่านั้น จึงว่า นาย ข้าพเจ้าเป็นคนกินเดน
 ธรรมดาคนกินเดนย่อมเป็นคนกาลกัณณิ ส่วนพระผู้เป็นเจ้าทั้งหลาย ย่อม
 ออกบวชจากตระกูลดี ๆ เป็นกษัตริย์ก็มี ในที่โน้นมีภิกษุถึง ๓๐ องค์ ท่าน
 ทั้งหลาย จงฆ่าภิกษุเหล่านั้นทำพิธีกรรม เทวดาทั้งหลายของพวกท่าน
 จักดีใจยิ่ง ฯ โจรทั้งหลายได้ฟังแล้วก็คิดว่า บรูชนนั้นพูดถูก จะต้องการ

อะไรกับคนกาลกณีน พวกเราจะนำพวกกษัตริย์ทำพิธีกรรม แล้ว
จึงว่า จงมาบอกที่อยู่ของภิกษุเหล่านั้นให้แก่พวกเรา แล้วก็ให้บุรุษนั้น
เป็นผู้นำทาง เวลาไปถึงที่นั่นแล้ว ไม่เห็นภิกษุทั้งหลายอยู่ในกลางวิหาร จึง
ถามบุรุษนั้นว่า ภิกษุทั้งหลายอยู่ที่ไหน ? บุรุษนั้นซึ่งรู้จักข้อกติกา
ของภิกษุเหล่านั้น เพราะเขาได้อยู่มาถึง ๒ เดือนแล้ว จึงบอกว่า ภิกษุ
เหล่านั้น นั่งอยู่ในที่พักกลางคืนกลางวันของตน ๆ ท่านทั้งหลายจง
เคาะระฆัง ภิกษุทั้งหลายจะมาประชุมกันด้วยเสียงระฆัง ฯ นายโจร
ก็เคาะระฆัง ฯ ภิกษุทั้งหลายได้ยินเสียงเคาะระฆังแล้วก็คิดว่า มีเสียงเคาะ
ระฆังบอกเวลา คงจักมีใครไม่สบาย จึงมานั่งที่แผ่นกระดานซึ่งตั้งไว้
ตามลำดับกัน ในท่ามกลางวิหาร ฯ พระเถรเจ้าผู้เป็นหัวหน้า เห็น
โจรทั้งหลายแล้วจึงถามว่า อุบาสกทั้งหลาย ใครเคาะระฆังนี้ ฯ นาย
โจรจึงบอกว่า ข้าพเจ้าเคาะ ฯ ท่านจึงถามว่า เคาะทำไม ฯ ตอบว่า
พวกข้าพเจ้าได้บนเทวดาในคงไว้ จักมาขอภิกษุสักองค์หนึ่งไป เพื่อ
กระทำพิธีกรรมแก่เทวดานั้น ฯ พระเถรเจ้าผู้ใหญ่ได้ยินแล้วก็บอกภิกษุ
ทั้งหลายว่า ธรรมดากิจที่เกิดขึ้นแก่พี่ชายน้องชาย ผู้เป็นพี่ชายต้องรับ
ธุระ ข้าพเจ้าจักสละชีวิต เพื่อท่านทั้งหลาย จักไปกับโจรเหล่านั้น
อันตรายของข้าพเจ้าแก่ท่านทั้งปวง ท่านทั้งหลายจงอย่าประมาท จงกระทำ
สมณธรรม ฯ พระเถระองค์รองจึงว่า ท่านขอรับ ธรรมดากิจของพี่ชาย
ใหญ่ ย่อมเป็นภาระของน้องชาย ข้าพเจ้าจักไป ท่านทั้งหลายจง
อย่าประมาท ฯ เป็นอันว่า ภิกษุทั้ง ๓๐ องค์ได้ลุกขึ้นกล่าวว่า ข้าพเจ้า
เอง ๆ โทษอุบายนี้ ฯ ภิกษุทั้งปวงนั้นไม่ใช่บุตรของมารดาเดียวกัน
เลย ไม่ใช่บุตรของบิดาเดียวกันเลย ทั้งไม่ใช่ผู้ปราศจากราคะ แต่
ถึงอย่างนั้นก็ได้สละชีวิตตามลำดับ เพื่อกันและกัน ฯ ในภิกษุเหล่านั้น
แม้ภิกษุสักองค์เดียวที่ชื่อว่า สามารถเพื่อจะกล่าวว่า ท่านจงไป เป็น
อันไม่มี ของตนเอนความข้างหน้าไว้เพียงเท่านั้น.

เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๑๑๘
คัมภีร์ขุททกนิกาย พระธรรมบท
ว่าด้วยเรื่องสังกิจจสามเณร

สังกิจจสามเณร เศลั กถั สุตวา ภนฺเต คิณฺณก อหิ คุมฺหากิ
จิวิคฺคํ ปริจฺจชิตฺวา คมิสฺสามิคิ อาก อากุโส มยิ สพฺเพ เอกโค
มาริยามานาปิ คํ เอกํ น วิสฺสชฺเชสฺสามาติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงเรื่องสังกิจจสามเณร ตามคัมภีร์
พระธรรมบท สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และ
พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตามสมควรแก่เวลา

เรื่องสังกิจจสามเณร (ต่อ)

คำเนินความตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า สังกิจจสามเณรได้ฟังถ้อย
คำของพระเถรเจ้านั้นแล้วจึงว่า ข้าแต่ท่านทั้งหลาย ขอท่านทั้งหลาย
จงหยุด กระผมจักสละชีวิตเพื่อท่านทั้งหลาย กระผมจักไปเอง ฯ
ภิกษุทั้งหลายจึงว่า ถึงพวกเราทั้งสี่จักถูกฆ่าด้วยกันทั้งหมด ก็ไม่ยอมสละ
เชอผู้เดียว ฯ สามเณรจึงถามว่า เพราะอะไรขอรับ ฯ เพราะเธอเป็น
สามเณรของพระสารีบุตรเถรเจ้า ผู้เป็นเสนapati ในธรรม ถ้าพวกเราจัก
ปล่อยให้เธอไป พระเถรเจ้าก็จะติเตียนได้ว่า ภิกษุเหล่านี้พาสามเณร
ของเราไปแลวมอบให้แก่โจร พวกเราไม่อาจเปลื้องความดีเคียนอันนั้นได้
เพราะฉะนั้น พวกเราจึงจักไม่ยอมให้เธอไป ฯ สังกิจจสามเณรจึงว่า
ข้าแต่ท่านทั้งหลาย ถึงเมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะส่งท่านทั้งหลายไปสู่
สำนักพระอัครมุนีของข้าพเจ้าก็ดี เมื่อพระอัครมุนีของข้าพเจ้าจะส่ง
ข้าพเจ้ามากับท่านทั้งหลายก็ดี ก็ได้ส่งมาเพราะได้เห็นเหตุการณ์อันนั้นแล้ว
ของงุคเกิดท่านทั้งหลาย กระผมเองจักไป ฯ สังกิจจสามเณรนั้นก็กราบ

โหว่ภิกษุทั้ง ๓๐ องค์แล้วกล่าวว่า ข้าแต่ท่านทั้งหลาย ถ้าโทษของข้าพเจ้า มีอยู่ ขอท่านทั้งหลายจงอดโทษแก่ข้าพเจ้า แล้วก็ออกไป ๆ ความสลดใจ โห่ใหญ่ได้เกิดแก่ภิกษุทั้งหลาย ตาของภิกษุทั้งหลายก็เต็มไปด้วยน้ำตา เนื้อ หัวใจก็หวั่นไหว ๆ พระเถระเจ้าองค์ใหญ่จึงบอกโจรทั้งหลายว่า อุบาสก ทั้งหลาย เวลาทารกณได้เห็นท่านทั้งหลายก่อไฟ เหลาหลาว ปุไบไม้ ก็ จักกลัว ท่านทั้งหลายจงให้ทารกณอยู่เสียข้างหนึ่ง แล้วกระทำกิจ แล่นั่น ๆ โจรทั้งหลายก็พาสามเณรไป แล้วพักสามเณรไว้เสียแห่ง หนึ่ง จึงกระทำกิจทั้งปวง

ในเวลเสร็จกิจแล้ว นายโจรก็ชักดาบออกแล้วเข้าไปหาสามเณร ๆ สามเณรก็นั่งเข้าถานทันที ๆ นายโจรแกว่งดาบแล้วก็ฟันลงที่คอของ สามเณร ๆ ดาบก็งอกระแทกคมด้วยคม นายโจรก็เข้าใจว่าตนฟันไม่ดี จึงชักดาบให้ตรงแล้วฟันอีก ดาบก็ม้วนงอไปจนถึงด้ามเหมือนกับใบตาล ๆ เพราะว่าในเวลานั้น ถึงจะมีผู้ทัບสามเณรด้วยกุเขาสีเนรก็ดี ผู้ที่ชื่อว่า สามารถให้ตายย่อมไม่มี ไม่ต้องพูดถึงดาบ นายโจรได้เห็นปาฏิหาริย์อัน นั้นก็คิดว่า เมื่อก่อนดาบของเราตัดเสาศิลา หรือตอตะเคียนเหมือนกับ หยวกล้วย มาคราวนี้ไปหนหนึ่งแล้ว อีกหนหนึ่งก็เหมือนกับใบตาล อันดาบนั้นถึงเป็นของไม่มีจิตใจ ก็ยังรู้จักความดีของสามเณร เราเป็นผู้ มีจิตใจแท้ ๆ แต่ก็ไม่รู้จัก ๆ นายโจรนั้นก็ทิ้งดาบลงที่พื้นดินแล้วหมอบ ลงแทบเท้าสามเณร เมื่อจะถามจึงกล่าวว่า ข้าแต่สามเณร พวกข้าพเจ้าเข้า มาอยู่ในคณเพราะเห็นแก่ทรัพย์ บุรุษทั้งปวงได้เห็นพวกข้าพเจ้าแต่ไกลก็ ออกสันขวัญหาย ไม่อาจพูดได้เพียง ๒-๓ คำ ส่วนพ่อสามเณรแม้แต่ ความสะดุ้งใจก็ไม่มี สีสหน้าของสามเณรย่อมเปล่งปลั่งเหมือนกับทอง ที่ปากเบ้า เหมือนกับดอกกรรณิการั้บาเดี นี่เป็นเพราะอะไรหนอ จึง กล่าวคาถาว่า คาโส เต นคฺฉิ เป็นต้น ซึ่งมีคำแปลว่า ความ สะดุ้งย่อมไม่มีแก่ท่าน ความกลัวย่อมไม่มีแก่ท่าน ผิวพรรณของท่านผ่องใส ยิ่งนัก เพราะเหตุไร ในเวลามีภัยใหญ่เช่นนี้ท่านจึงไม่บ่นเพ้อรำพัน ดังนี้ เมื่อสามเณรออกจากถานแล้ว จะแสดงธรรมแก่นายโจรนั้น จึงว่า

นั้นแม้จะคามณี อันอศภของพระเจ้าพิมพิสารก็เลศแล้ว ย่อม
เป็นเหมือนหาบที่บุคคลทิ้งไว้บนศีรษะ เมื่ออศภานั้นจะแตกไป พระ
พิมพิสารนั้นก็ยินดี ไม่กลัว ตังใจแล้ว จึงได้กล่าวคาถาเหล่านี้ว่า นคติ
เจตสิก หกขันธ์ เป็นต้น ซึ่งมีคำแปลว่า ต่อก่อนคามณี ทุกข์ใจย่อมไม่มี
แก่ผู้ไม่ยินดี ผู้สิ้นเครื่องเกาะเกี่ยวแล้ว ผู้แสวงหาธรรมแล้ว ได้ข้าม
ลวงความกลัวทั้งปวงแล้ว ฯ เครื่องนำไปในภพของผู้นั้นสิ้นแล้ว เพราะ
ผู้นั้น ได้เห็นธรรมแล้ว ความกลัวต่อความตายย่อมเป็นของไม่มีแก่ผู้นั้น
เหมือนกับการวางหาบฉะนั้น

นายโจรได้ฟังถ้อยคำของสามเณรแล้ว ก็เกลี้ยวดยศพวกโจรทั้ง ๕๐๐
แล้วว่า ท่านทั้งหลายจักทำอย่างไร ? พวกโจร ๕๐๐ ตอบว่า ข้าแต่นาย
ก็ท่านเล่าจักทำอย่างไร ? นายโจรตอบว่า เราไม่มีการอยู่ครองเรือน
เพราะได้เห็นปาฏิหาริย์ถึงเพียงนี้แล้ว เราก็จักบวช ในสำนักพระผู้เป็น
เจ้า ฯ โจรทั้งหลายจึงว่า ถึงพวกข้าพเจ้าก็จักบวชเหมือนกัน ฯ นายโจร
จึงว่า ค่ะแล้วท่านทั้งหลาย ฯ ลำคับนั้น โจรทั้ง ๕๐๐ ก็กราบไหว้สามเณร
แล้วขอบรรพชา ฯ สามเณรนั้นก็ตัดผมและชายผ้าของพวกโจรนั้นด้วย
คมดาบ ย้อมด้วยคินคเณร แล้วให้ขึงผ้าเหล่านั้น ให้ตั้งอยู่ในศีล ๑๐ แล้ว
เมื่อจะพาพวกนั้นไปก็คิดว่า ถ้าเราไม่ไปพบพระเถระเจ้าทั้งหลายเสียก่อน
แล้วไป พระเถระเจ้าเหล่านั้นก็ไม่อาจกระทำสมณกิจได้ จำแต่เวลา
พวกโจรนำเราออกมา ในพระเถระเจ้าเหล่านั้น ไม่มีสักองค์เดียวที่อาจ
กลืนน้ำตาไว้ได้ เมื่อพระเถระเจ้าเหล่านั้นลืมนึกว่า สามเณรตายแล้วหรือ
ไม่หนอ ธรรมเนียมก็จักไม่อยู่เฉพาะหน้า เพราะฉะนั้น เราก็จักไปพบพระ
เถระเจ้าเหล่านั้นเสียก่อนจึงจักไป ฯ สามเณรนั้นก็มิสามเณร ๕๐๐ เป็น
บริวารไปในที่นั้น เมื่อพระเถระเจ้าเหล่านั้นผู้ได้รับความดีใจ เพราะได้เห็น
สามเณร ถามว่า ต่อก่อนสังกิจจะผู้เป็นสัปบุรุษ เธอได้มีชีวิตอยู่หรือ ก็
ตอบว่า ขอรับ พวกนี้ประสงค์จักฆ่ากระผม แต่เมื่อไม่อาจฆ่าก็เลื่อมใส
ต่อคุณของกระผม ได้ฟังธรรมแล้วก็บรรพชา กระผมมาด้วยคิดว่า จัก
เข้มนท่านทั้งหลายก่อนจึงจักไป ท่านทั้งหลายจงอย่าประมาท จงกระทำ

สมณธรรม กระผมจะไปสู่สำนักองค์พระศาสดา ว่าดังนี้แล้วก็กราบลา
ภิกษุเหล่านั้น พาพวกนอกนไปสู่สำนักของพระอโฆณาย เมื่อพระ
อโฆณายถามว่า สังกัจจะ เธอได้อัมเตวาสิกหรือ ก็ตอบว่า ขอรับ
แล้วก็เล่าเรื่องนั้นให้ฟัง เมื่อพระเถรเจ้าบอกว่า สังกัจจะ เธอจะไปเฝ้า
พระศาสดา ก็กราบพระเถรเจ้าพร้อมกับกล่าวว่า ดีแล้ว จึงพาพวกนั้น
ไปสู่สำนักพระศาสดา ถึงเมื่อพระศาสดาตรัสถามว่า สังกัจจะ เธอได้
อัมเตวาสิกหรือ ก็ทูลเล่าเรื่องถวาย ฯ พระศาสดาจึงตรัสถามพวก
นั้นว่า อย่างนั้นหรือภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า พระ
เจ้าข้า จึงตรัสว่า การที่เธอทั้งหลายตั้งอยู่ในศีล แล้วมีชีวิตอยู่แต่เพียง
วันเดียวในบัดนี้ ยังดีกว่าการที่เธอทั้งหลายกระทำโจรกรรม ตั้งอยู่ใน
ความไม่มีศีล มีชีวิตอยู่ถึง ๑๐๐ ปี ดังนี้แล้ว เมื่อจะทรงแสดงธรรมสืบท่อ
ข้อความ จึงตรัสพระคาถาว่า

โย จ วสุสสคฺ ชีเว

ทุสฺสโล อสมาหิตो

เอกาหิ ชีวติ เสยฺโย

สํวณฺตสฺส ฌายีโน

ดังนี้ ซึ่งมีคำแปลว่า ผู้ใดเป็นผู้ทศิล มีใจไม่ตั้งมั่น มีชีวิตอยู่ ๑๐๐ ปี
การมีชีวิตเพียงวันเดียวของผู้มีศีล มีฌาน ยังดีกว่า ดังนี้

ในคำเหล่านั้น คำว่า ผู้ทศิล คือ ผู้ไม่มีศีล คำว่า ผู้มีศีล หมาย
ความว่า การมีชีวิตเพียงวันเดียวก็ดี เพียงครู่เดียวก็ดี ของผู้มีศีล ผู้เพ่งด้วย
ฌาน ๒ อย่าง ยังดีกว่า คือ สูงกว่าการมีชีวิตอยู่ถึง ๑๐๐ ปี ของผู้ทศิล ดังนี้

ในเวลาจบเทศนาลง ภิกษุ ๕๐๐ นั้น ก็ได้บรรลुพระอรหัตพร้อม
ด้วยปฏิสัมภิทา ธรรมเทศนา ก็ได้มีประโยชน์แก่มหาชน ซึ่งประชุมกัน
อยู่ในที่นั้น

ต่อมาภายหลัง สังกัจจะได้อุปสมบทแล้ว มีพรรษา ๑๐ แล้ว ก็ได้
สามเณร ฯ ส่วนสามเณรนั้นก็เป็หลานของพระสังกัจจะนั่นเองมีชื่อว่า
อัมมิตตกสามเณร ฯ ครั้นเวลาสามเณรนั้นมีอายุครบแล้ว พระเถรเจ้าจึง
เรียกมาบอกว่า เราจะอุปสมบทให้เธอ เธอจะไป จงตามกำหนดปีใน

สำนักพวกญาติแล้วจึงมา บอกดังนี้แล้วก็ส่งไป ฯ อธิมุตตกสามเณรนั้น
 เมื่อจะไปยังสำนักปิตามารดา เมื่อจะถูกพวกโจร ๕๐๐ ชำเช่นเหวคาใน
 ระหว่างทาง ก็แสดงธรรมแก่โจรเหล่านั้น เวลาโจรเหล่านั้นมีจิตเลื่อมใส
 แล้วปล่อยไปด้วยกล่าวว่า ขอจงอย่าบอกแก่ใคร ๆ ว่า พวกข้าพเจ้าอยู่
 ในที่นี้ เวลาสามเณรนั้นได้เห็นมารดาบิดาเดินสวนทางมา เมื่อจะรักษาสัจจะไว้
 ก็ไม่บอกแก่มารดาบิดาผู้เดินมาทางนั้น ฯ เมื่อมารดาบิดาถูก
 พวกโจรทำให้ลำบาก ก็กล่าวว่าพินิจว่า ถึงพ่อสามเณรก็เห็นจะร่วมคิด
 กันกับพวกโจร จึงไม่บอกแก่เรา โจรเหล่านั้นได้ยินเสียงว่าพินิจอย่างนี้
 ก็รู้ว่า สามเณรไม่ได้บอกกระทั่งมารดาบิดา ก็มีจิตเลื่อมใส จึงขอ
 บรรพชา ฯ ฝ่ายสามเณรนั้นก็ให้โจรทั้งสี่นั้นบรรพชา เหมือนกับ
 สังกิจจสามเณร แล้วนำมาสู่สำนักพระอุปัชฌาย์ เวลาพระอุปัชฌาย์
 ส่งไปสู่สำนักพระศาสดา ก็พาพวกนั้นไป แล้วกราบทูลเรื่องนั้นแต่พระ
 ศาสดา ฯ พระศาสดาจึงตรัสถามว่า อย่างนั้นหรือภิกษุทั้งหลาย เมื่อ
 พวกนั้นกราบทูลว่า พระเจ้าข้า แล้วจึงทรงแสดงธรรมสืบทอดข้อความ
 คำนับก่อน ก็ได้ตรัสพระคาถาว่า โย จ วสสสคฺคิ ชีเว เป็นคณฺ ซึ่ง
 มีคำแปลและคำอธิบายอย่างเดียวกันกับที่พามาแล้วนั้น เป็นอันว่า เรื่อง
 อธิมุตตกสามเณรก็กล่าวไว้ด้วยคาถานี้ ดังนี้แล ฯ จบเรื่องสังกัจจสาม
 เณรเพียงนี้

ในเรื่องสังกัจจสามเณรนี้ เป็นเรื่องชี้ให้เห็นว่า พระภิกษุทั้งหลาย
 ที่มั่นอยู่ในกรรมฐาน ย่อมไม่อาลัยในชีวิต และมีเมตตาจิตต่อกันอย่างยิ่ง
 ทั้งชี้ให้เห็นอิทธิปาฏิหาริย์ของผู้บรรพชานสมาบัติว่า เป็นของน่าอัศจรรย์
 แม้แต่ดาบที่คมกล้า ถึงกับตัดเสาศีลา หรือตอตะเคียนขาดออกไปได้
 เหมือนกับหยาบกล้วย ก็ยังไม่อาจทำอะไรแก่สังกัจจสามเณรผู้เข้าถา
 นได้ ทั้งชี้ให้เห็นอานิสงส์แห่งการรักษาสัจจวาจา ของอธิมุตตกสามเณรว่า
 อาจช่วยให้พ้นจากภัยอันตรายได้ เพราะฉะนั้น จึงควรที่คนทั้งหลายจะ
 รักษาสัจจวาจาไว้ คือ เมื่อพูดไว้อย่างใด ให้ทำอย่างนั้น จึงจะเป็นการดี
 ส่วนเนื้อความที่มีในพระคาถานี้ ได้ใจความว่า ผู้ไม่มีศีล ไม่มีสมาธิ

ถึงจะมีชีวิตอยู่ถึง ๑๐๐ ปี ก็ไม่ดีเท่ากับผู้มีศีล มีสมาธิ ซึ่งมีชีวิตอยู่
เพียงวันเดียว ดังนี้ โดยเหตุนี้ จึงควรที่เราท่านทั้งหลายจะทำตนให้เป็น
คนมีศีล มีสมาธิ จึงจะเป็นการดี จึงจักได้ชื่อว่าชีวิตของเราเป็นชีวิต
ประเสริฐ เป็นชีวิตมีค่า ก็แต่ว่าการที่จะทำตนให้เป็นคนมีศีลมีสมาธินั้น
เป็นของยากมาก และยากเป็นลำดับกันไป คือ การที่จะทำตนให้เป็นคน
มีศีล ยากกว่าที่จะทำให้มีสมาธิ เป็นอันว่า การทำให้มีสมาธิยากกว่าการ
ทำให้มีศีล ข้อที่ว่ายากนั้น ยากด้วยเหตุอะไร แก้วว่า ยากด้วยเหตุ
หลายประการ ซึ่งขอลงก็คงเป็น ๒ ประการ คือ เพราะเหตุแห่งตน •
เพราะเหตุแห่งผู้อื่น • ๆ เพราะเหตุแห่งตนนั้น ได้แก่ เพราะเห็นแก่
ตน ๆ เพราะเหตุแห่งผู้อื่นนั้น ได้แก่ เพราะเห็นแก่ผู้อื่น ๆ ข้อนี้ คือ
อย่างไร คือ ผู้ที่ทำปาณาติบาต เช่น ขำสัตว์มาเป็นอาหารด้วยความโลภ
ในอาหาร หรือฆ่าคนเพราะความโกรธ เพราะเห็นแก่ตนก็มี เห็นแก่
ผู้อื่นก็มี ส่วนการทำอทินนาทาน ลักขโมย ฉ้อโกง ปล้นสะดมก็คิด
การทำกาเมสุมิฉาจาร ลอบชู้ชิงเมียเขาก็คิด การกล่าวมุสาวาท คือ คำ
เท็จก็คิด การดื่มสุราเมรัยก็คิด ก็ทำเพราะเห็นแก่ตนบ้าง เพราะเห็นแก่
ผู้อื่นบ้าง เพราะฉะนั้น เมื่อตัดความเห็นแก่ตนและแก่ผู้อื่นเสียได้แล้ว
ก็มีศีลได้ แต่การที่จะตัดความเห็นแก่ตนและผู้อื่นได้ จนถึงกับมีศีล
ได้นั้น ก็ด้วยเห็นโทษแห่งความไม่มีศีล เห็นคุณแห่งความมีศีลให้มาก
เพราะฉะนั้น จึงพยายามคิดถึงโทษแห่งความไม่มีศีล คิดถึงคุณแห่ง
ความมีศีลไว้เสมอ ๆ จนให้เกลียดความไม่มีศีล เหมือนกับเกลียดของ
โสโครก รักความมีศีลเหมือนกับรักทรัพย์อันประเสริฐ ได้เมื่อไรแล้ว
เมื่อนั้นแหละจึงจักทำตนให้เป็นคนมีศีลได้ เมื่อมีศีลได้แล้ว ถึงจะมี
ชีวิตอยู่ไม่นาน ก็ยังดีกว่าผู้ไม่มีศีล ซึ่งมีชีวิตอยู่นาน เพราะผู้มีศีลย่อม
ไม่ทำความเดือดร้อนให้แก่ตนและคนอื่น เหมือนกับคนที่ไม่มีศีล ซึ่งฆ่าตัว
ลักขโมยผู้อื่นเป็นต้น ดังนี้ สมนะขอความในเทศนาอันจำนงเพียงเท่านั้น.

เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ •

กัณฑ์ที่ ๑๑๕

คัมภีร์ขุททกนิกาย พระธรรมบท

ว่าด้วยเรื่องพระขานุกโณชัญญเถรเจ้า

โย จ วสสัค มิวะติ อิมิ ชมฺมเทสนํ สตุตา เขตฺวเน วิหรนฺโต
ขานุกโณชญฺญเถรํ อารพฺภ กถาสฺสึ.

ณ บัดนี้ อาคตภาพักได้แสดงเรื่องพระขานุกโณชัญญเถรเจ้า ตาม
คัมภีร์พระธรรมบท สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา
และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตามสมควรแก่เวลา .

เรื่องพระขานุกโณชัญญเถรเจ้า

ดำเนินความตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดา
ประทับอยู่ที่พระเชตุวาราม ทรงปรารภพระขานุกโณชัญญเถรเจ้า ให้
เป็นคันเหตุ จึงตรัสพระธรรมเทศนาไว้ว่า โย จ วสสัค ชิวะ ดังนี้

ดังได้สดับมาว่า พระเถระนั้นเรียนกรรมฐานในสำนักสมเด็จพระ
บรมศาสดาจารย์แล้ว เมื่ออยู่ในป่าสำเร็จพระอรหัต ก็คิดว่า เราจะ
กราบทูลสมเด็จพระบรมศาสดา เมื่อมาลำบากในระหว่างทาง ก็แวะออก
จากทางไปนั่งเข้ามานอนอยู่ที่แผ่นศิลาแผ่นหนึ่ง ๆ ครั้นนั้น พวกโจร ๕๐๐ คน
ปล้นบ้านตำบลหนึ่งแล้ว ก็ห่อของทุนศรัทธาไปตามกำลังของตน เวลา
ไปใกล้ถึงความเหน็ดเหนื่อยแล้ว กล่าวกันว่า พวกเรามาไกลแล้วจักพักที่
แผ่นศิลานี้ จึงแวะออกจากทางไปที่แผ่นศิลานั้น ถึงเห็นพระเถรเจ้า
แล้วก็เข้าใจว่าเป็นตอไม้ ๆ ครั้นนั้น โจรคนหนึ่งก็ได้วางห่อของไว้บนศีรษะ
พระเถรเจ้า ๆ อีกคนหนึ่งได้วางห่อของไว้ฟังพระเถรเจ้า ๆ เป็นอันว่า
โจรทั้ง ๕๐๐ ได้นอนล้อมพระเถรเจ้าอยู่กับห่อของ ๕๐๐ ห่อ ในเวลาอรุณ
ชนกพากันตื่น เมื่อจะถือเอาห่อของของตนก็ให้เห็นพระเถรเจ้า จึง

เริ่มจะวิงหนัด้วยเข้าใจว่าเป็นอมมนุษย์ คือ เข้าใจว่าเป็นผี ฯ ครั้งนั้น
พระเถรเจ้าจึงบอกว่า อย่างกล้วยอบาสกทั้งหลาย เราเป็นบรรพชิต ฯ
โจรเหล่านั้น ก็หมอบลงแทบเท้าของพระเถรเจ้า แล้วขอโทษพระเถรเจ้า
ว่า ของอดโทษเกิดชอบรับ พวกกระผมเข้าใจว่า เป็นคอไม้ เมื่อนายโจร
กล่าวว่า กระผมจักบวชในสำนักของพระเถรเจ้า โจรนอกนั้นก็กล่าวว่า ถึง
พวกข้าพเจ้าก็จะบวช แล้วโจรทั้งสี่ก็มีความพอใจเป็นอันเดียวกัน ได้
ขอบรรพชาต่อพระเถรเจ้า ฯ พระเถรเจ้าก็ให้โจรเหล่านั้นทั้งสี่บรรพชา
เหมือนกับสังกัจจายเถร ฯ จำเดิมแต่นั้นไป พระเถรเจ้าก็ปรากฏชื่อว่า
พระขานุกโณทัญญูเถรเจ้า ซึ่งแปลว่า พระโณทัญญูะตอ ฯ พระ
ขานุกโณทัญญูเถรเจ้านั้น ก็ไปเฝ้าสมเด็จพระบรมศาสดา กับพระภิกษุ
เหล่านั้น เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดาตรัสถามว่า โณทัญญูะ เธอ
ได้พวกอันใดมาสักหรือ ก็กราบทูลเรื่องนั้นให้ทรงทราบ ฯ สมเด็จพระบรม
ศาสดาจึงตรัสว่า อย่างนั้นหรือภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า
อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า อานุภาพเห็นปานนั้นของผู้อื่น พวกข้าพระองค์
ไม่เคยเห็น เพราะฉะนั้น พวกข้าพระองค์จึงบรรพชา จึงตรัสว่า คุณก่อน
ภิกษุทั้งหลาย การมีชีวิตแม้เพียงวันเดียวของพวกเธอผู้เป็นไปอยู่ด้วย
บัญญัติสัมปทาในบัดนี้ ดีกว่าชีวิตของพวกเธอผู้ตั้งอยู่ในกรรมของผู้ไม่มี
บัญญัติเช่นนั้นตลอด ๑๐๐ ปี ตั้งนั้นแล้ว เมื่อจะทรงแสดงธรรมสืบทอดข้อความ
จึงตรัสพระคาถานว่า

โย จ วสุสสคัม ชีเว	ทุปฺปญฺญโณ อสมาทิโต
เอกาหํ ชีวิตํ เสขฺโย	ปญฺญวนตสฺส ฌายิโน
ซึ่งมีคำแปลว่า ผู้ใดเป็นคนทุปฺปญฺญา	ไม่มีใจตั้งมั่น มีชีวิตอยู่ ๑๐๐ ปี
การมีชีวิตอยู่เพียงวันเดียวของผู้มีบัญญัติ	ผู้เพ่ง ก็ดีกว่าการมีชีวิตอยู่ตั้ง
๑๐๐ ปี ของผู้นั้น ตั้งนั้น	

ในคำเหล่านั้น คำว่า คนทุปฺปญฺญา คือ คนไม่มีบัญญัติ คำว่า ผู้
มีบัญญัติ คือ ผู้ประกอบด้วยบัญญัติ ฯ คำที่เหลือเช่นเดียวกับที่มิแล้วใน
เรื่องก่อน ตั้งนั้น

ในเวลาจบเทศนาลง ภิกษุทั้ง ๕๐๐ องค์ ก็ได้บรรลุพระอรหัตต์ พร้อมด้วยปฏิสัมภิทา ฯ ชรรมเทศนาก็ได้เป็นประโยชน์แก่มหาชน ผู้ประชุมกัน ตั้งนั้นแล ฯ จบเรื่องพระขานโกณฑัญญเถรเจ้าเพียงเท่านั้น

ในเรื่องนี้เป็นเรื่องชี้ให้เห็นว่า ผู้มีปัญญาย่อมฉวยโอกาส ส่วนผู้ไม่มีปัญญาไม่ฉวยโอกาส ฯ เหตุไรจึงว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องชี้ให้เห็นว่า ผู้มีปัญญาฉวยโอกาส เพราะเหตุว่า นายโจรพร้อมกับพวกโจรได้ขอมสละโจรกรรมของตนเสีย ออกบวชในสำนักพระเถรเจ้าคราวนั้น ก็ด้วยรู้ว่า การกระทำโจรกรรมของตนเป็นการไม่ดีไม่ชอบ ส่วนการบรรพชาเป็นการดีการชอบ ฯ การที่บวชอย่างนี้ ก็เพราะได้เห็นอานุภาพของพระเถรเจ้าองค์นั้น ฯ อานุภาพของพระเถรเจ้าองค์นั้นคืออย่างไร คือ การที่พวกโจรได้เอาห่อของวางบนศีรษะของพระเถรเจ้า และวางพียงพระเถรเจ้าอยู่บนตลอดคันทันนั้น ของนั้นก็ยังไม่ตกอยู่ ทำให้พวกโจรนึกรู้ว่า พระเถรเจ้าองค์นี้เป็นพระวิเศษแน่ เพราะว่าถ้าไม่ใช่พระวิเศษ ก็คงจะแสดงกิริยาทรนทราย สลัดห่อของให้ตกจากศีรษะ แต่ในเวลากลางคืนแล้ว ถ้าเป็นคนธรรมดาที่ย่อมทนความหนักไม่ไหว คนธรรมดาขอมนั่งอยู่ทำเดี๋ยวจนตลอดราตรีไม่ได้ เมื่อพวกโจรนึกได้อย่างนั้นก็อศรรัยใจ เข้าใจได้ว่าพระองค์นี้เป็นพระวิเศษแท้ เมื่อเข้าใจเป็นอย่างนั้นแล้ว ก็เกิดความเลื่อมใสเชื่อถือ ยิ่งเมื่อนึกถึงการกระทำของพวกตนแล้ว ก็ยิ่งทำให้สลดใจมาก ทำให้เห็นว่า เพศบรรพชิตเป็นเพศประเสริฐแท้ เพราะไม่เบียดเบียนผู้ใด ส่วนเพศคฤหัสถ์เป็นเพศไม่ประเสริฐ เพราะเป็นเพศที่เบียดเบียนผู้อื่น ฯ ด้วยเหตุว่า คฤหัสถ์โดยมากย่อมมีการเบียดเบียนผู้อื่น เช่น ชำเนื้อเบียดปลา เพื่อกินเป็นอาหารเลี้ยงตน บุตรภรรยาเป็นต้น ส่วนบรรพชิต ไม่มีการฆ่าผู้อื่นมาเป็นอาหารเลย ฯ คฤหัสถ์โดยมากย่อมหาเลี้ยงชีพด้วยการทำนา ทำสวน ค้าขาย เลี้ยงช้าง ม้า โค กระบือขาย เลี้ยงแพะ แกะ ไก่ สกรขาย ส่วนพวกที่ทำราชการมีอยู่น้อย ฯ พวกค้าขายก็คิดเบียดเบียนผู้อื่นในทางค้าขาย พวกทำนาก็คิดเบียดเบียนผู้อื่นในเรื่องทำนา ผู้ทำสวน ผู้เลี้ยงสัตว์ขายก็คิดเบียดเบียนผู้อื่นในเรื่องทำสวน และเลี้ยงสัตว์ขาย ผู้ทำราชการ ก็คิดเบียดเบียน

ผู้อื่นในทางราชการ ฯ ที่จะไม่คิดเบียดเบียนผู้อื่นนั้นน้อยน้อย ฯ ข้อ
 ที่ว่า ผู้ทำนาก็คิดเบียดเบียนผู้อื่น ในการทำนานั้น คือ อย่างไร คือ
 ธรรมดาผู้ทำนาก็ย่อมมีการระวังข้าวกล้าในนาของตน ไม่ให้เสียหายไป
 ด้วยสิ่งใด ๆ เมื่อมีสิ่งใดจะทำให้ข้าวกล้าในนาของตนเสียหายไป ก็
 กำจัดสิ่งนั้นเสีย เช่น กำจัดปูที่กัดข้าวกล้า กำจัดบั้งที่กินใบข้าวกล้า
 กำจัดสัตว์อื่นที่เบียดเบียนข้าวกล้า เป็นต้น ฯ ที่ว่าผู้ค้าขายก็คิดเบียดเบียน
 ผู้อื่นในทางค้าขายนั้น คือ อย่างไร คือ ธรรมดาผู้ค้าขาย ย่อมมีนิสัยชอบ
 ซอกลูกขายแพง เวลาจะซื้อต้องการซื้อให้ถูก หวังเลือกแต่ของดีไม่ให้
 มีปะปนกับของไม่ดี ส่วนเวลาขายก็พยายามขายให้แพง และพยายาม
 เอาของไม่ดีมาปนกับของดี เช่น พวกขายข้าวสาร ก็พยายามปนข้าวสาร
 เอาข้าวสารหัก ๆ บิ่น ๆ ปนกับข้าวสารที่ไม่หักไม่บิ่น พวกขายข้าวเปลือก
 ก็พยายามเอาข้าวลีบหรือข้าวที่ไม่ดีปนกับข้าวดี โดยที่สุด แต่พวกขาย
 น้ำปลา ก็พยายามเอาน้ำปลาเลวผสมน้ำปลาดี แล้วขายตามราคาน้ำปลา
 ดี เมื่อมีโอกาที่จะขึ้นราคาของได้ ก็รีบขึ้นทันที แต่เมื่อเวลาลงราคา
 ของย่อมไม่ยอมลงง่าย ๆ ดังนี้เป็นต้น ฯ ข้อที่ว่า ชาวสวนก็เบียดเบียน
 ผู้อื่นในทางทำสวนนั้น คือ อย่างไร คือ ชาวสวนก็ต้องพยายามรักษา
 ผลประโยชน์ในสวนของตน สิ่งใดจะทำให้ผลประโยชน์ในสวนของตน
 เสียไป ก็กำจัดสิ่งนั้นเสีย เช่น พวกปลูกอ้อย ปลูกมันเทศ ปลูก
 มะพร้าว ปลูกผักกาด หอม กระเทียม เป็นต้น เมื่อเห็นว่าสัตว์ชนิดใด
 จะทำให้เครื่องปลูกของผิงของตนเสียหาย ก็กำจัดสัตว์นั้นเสีย คือฆ่าสัตว์
 นั้นเสีย ส่วนผู้เลี้ยงสัตว์ขาย ก็พยายามกำจัดสัตว์ที่เบียดเบียนสัตว์เลี้ยงของ
 ตนมีเหลืออม บุง บั้ง รั้น เป็นต้น ผู้ที่ทำการราชการก็คิดเบียดเบียนผู้อื่น ตามที่ตน
 จะเบียดเบียนได้ ดังนี้ เพราะฉะนั้น สมเด็จพระสรเพชญ์พุทธเจ้าจึงตรัสว่า
 สมพาโธยัม ขรวาโส ซึ่งแปลว่า ขรวาสเป็นที่คับแคบนัก เป็นทางมาแห่ง
 กิเลสขลุ่ ดังนี้ ส่วนบรรพชาเป็นทางปราศจากกิเลสขลุ่ เพราะฉะนั้น การที่
 พวกโจร ๕๐๐ นั้นยินดีบรรพชาในสำนักพระเถรเจ้าองค์นั้น จัดว่าเป็นผู้มีปัญญา
 เป็นผู้ฉวยโอกาส ฯ ธรรมดาผู้มีปัญญา เมื่อมีโอกาที่จะทำความดีได้ใน

เวลาใด เป็นต้องทำในเวลานั้น ไม่ยอมปล่อยให้เวลานั้นล่องไป เห็นว่าจะได้ประโยชน์ในเวลาใด ด้วยการทำสิ่งใด ก็ต้องทำสิ่งนั้นในเวลา
นั้น ๆ พวกโจรเห็นว่า เวลาเป็นเวลาควบรวมพรพา จึงได้รวบรวม
ขอให้พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย จงพยายามคิดหาสิ่งที่จะเป็นประโยชน์แก่
คนอยู่เสมอ เมื่อรู้ว่าสิ่งใดจะเป็นประโยชน์แก่ตน โดยไม่เบียดเบียน
ผู้อื่น ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน ต้องรีบเร่งพยายามทำสิ่งนั้นให้สำเร็จ
ไป อย่างปลัดวันประกันพรุ่ง เพราะว่า ชีวิตของคนเราทั้งหลายย่อม
ไม่แน่นอน ไม่มีใครรู้ว่าตายในเวลาไหน ๆ เมื่อเราตายโดยยังไม่ได้
ทำประโยชน์ไว้ เราก็คงเสียใจ แต่เมื่อเราได้ทำประโยชน์ไว้แล้ว ถึง
เราจะตายเราก็คงไม่เสียใจ ๆ ก็ประโยชน์นั้นได้แก่อะไร ได้แก่สิ่งที่
ให้เกิดความสุขแก่ตนและคนอื่น ทั้งในชาตินี้และชาติหน้า ๆ สิ่ง
ให้เกิดความสุขแก่ตนและคนอื่นในชาตินี้ได้แก่สิ่งใด ได้แก่อุฏฐานะ-
สัมปทา การสมบูรณ์ด้วยความหมั่น ๑ อารักขสัมปทา การสมบูรณ์
ด้วยการรักษา ๑ กลียาณมิตตตา การเป็นผู้มีมิตตังาม ๑ สมชีวิตา การ
เลี้ยงชีวิตพอสมควรแก่จำนวนทรัพย์ที่ตนหามาได้ ๑ ทง ๔ อย่างนี้แหละ
เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดสุขแก่ตนและคนอื่น ในชาติปัจจุบันนี้ เพราะว่า สิ่ง
ทั้ง ๔ คือ ความหมั่นทำงาน ๑ ความรักษาทรัพย์ไว้ดี ๑ ความคบมิตรดี ๑
ความใช้จ่ายแต่พอสมควร ๑ เหล่านี้ มียอแก่ผู้ใด ผู้นั้นย่อมเป็นคนมี
ทรัพย์ มีกิน มีอยู่พอสบาย เมื่อมีทรัพย์ มีกิน มีอยู่พอสบายแล้วก็เป็นอย่างนั้น
ทำตนและคนอื่นให้เป็นสุขในชาติปัจจุบันนี้ เพราะฉะนั้น ธรรม ๔ ประการนี้
พระพุทธเจ้าจึงทรงเรียกว่า ทิฏฐิธัมมิกัตถะ ซึ่งแปลว่า สิ่งที่ทำให้สำเร็จประโยชน์
ในปัจจุบัน ดังนี้ ๆ ก็สิ่งที่จะทำตนและคนอื่นให้เป็นสุขในชาติหน้านั้น
ได้แก่อะไร ? แก้วว่า ได้แก่ สัมปรายกัตถประโยชน์ ๔ ประการ คือ สัทธา-
สัมปทา การสมบูรณ์ด้วยศรัทธา ๑ สีสัมปทา การสมบูรณ์ด้วยศีล ๑ จาค-
สัมปทา การสมบูรณ์ด้วยการสละแบ่งปัน ๑ บัญญาสัมปทา การสมบูรณ์ด้วย
ปัญญา ๑ ๆ การสมบูรณ์ด้วยศรัทธานั้น ได้แก่การมีความเชื่อถือต่อคุณพระ-
รัตนตรัยว่า พระพุทธเจ้าเป็นผู้ประเสริฐแท้ เพราะพระพุทธเจ้าเป็นผู้ไม่มีกิเลส

เป็นผู้ตรัสธรรมวิเศษด้วยพระองค์เอง เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยความรู้ ความ
ประพจน์ เป็นผู้มั่งคั่ง เป็นผู้ร่ำรวยในโลก เป็นผู้ฝึกฝนผู้ที่ควรฝึกฝนได้
อย่างเยี่ยมไม่มีใครเทียมถึง เป็นผู้สั่งสอนเทพยดา มนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้
ผู้ทำเทพยดาและมนุษย์ทั้งหลายให้พ้นจากความหลับ คือ กิเลส เป็นผู้แจก
ธรรมวิเศษให้แก่เทพยดาและมนุษย์ทั้งหลาย ดังนี้ ๑. เชื่อก่อต่อพระธรรมว่า
พระธรรมของพระพุทธเจ้านั้น เป็นพระธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ค
แล้ว พระธรรมนั้นเป็นของเห็นเอง เป็นของไม่จำกัดเวลา เป็น
ของควรเรียกให้มาดู เป็นของควรจำใส่ใจ เป็นของที่ผู้ทั้งหลายต้อง
รู้แจ้งว่า มีอยู่ในตนหรือไม่ ดังนี้ ๑. เชื่อก่อต่อพระสงฆ์ว่า พระสงฆ์
ผู้เป็นศิษย์ของพระพุทธเจ้า เป็นผู้ปฏิบัติ เป็นผู้ปฏิบัติตรง เป็นผู้
ผู้ปฏิบัติเพื่อธรรมอันควร เป็นผู้ปฏิบัติสมควรแก่ธรรม เป็นผู้ควร
แก่ของกำนัล เป็นผู้ควรแก่ของต้อนรับ เป็นผู้ควรแก่ของที่ถวายโดย
เคารพ เป็นผู้ควรยกมือไหว้ เป็นนาบุญอันเยี่ยมของโลก ดังนี้ ๑.
เชื่อกกรรม คือ เชื่อกการกระทำว่า เป็นของมีอยู่ อันได้แก่เชื่อว่า การ
ทำดีทำชั่ว ย่อมเป็นของมีอยู่ ๑. เชื่อผลแห่งกรรม คือ เชื่อว่า ผลแห่ง
การทำดีทำชั่วมีอยู่ ๑. เชื่อว่า คนและสัตว์ย่อมมีกรรมเป็นของ ๆ ตัว ตัวทำ
กรรมใด ๆ ไว้ จะดีหรือชั่วก็ตาม ก็ต้องเป็นของ ๆ ตัว ๑. รวมความลงไป
ว่า ความสมบูรณ์ด้วยศรัทธาอัน ได้แก่ความเชื่อก่อต่อคุณพระรัตนตรัย ๑.
ความเชื่อก่อต่อกรรม ๑. ดังนี้ ๑. ความสมบูรณ์ด้วยศีลนั้น ได้แก่
ความมศีล ๕ หรือศีล ๘ ศีล ๑๐ ศีล ๒๒๗ ตามเพศภูมิของตน ๆ การ
สมบูรณ์ด้วยการแบ่งปันนั้น ได้แก่การเต็มไปด้วยการจำแนกแจกทานตาม
กำลังทรัพย์ของตน ๑. ความสมบูรณ์ด้วยบุญญานนั้น ได้แก่ความ
เต็มไปด้วยบุญญา อันยังรู้บาปบุญคุณโทษ ประโยชน์และไม่ใช้
ประโยชน์ และหยั่งรู้ความเป็นจริงแห่งสังขารว่า สังขารทั้งปวงล้วนแต่
เป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ บังคับไม่ได้ ดังนี้ ๑. ธรรมทั้ง ๔ คือ ความ
สมบูรณ์ด้วยการเชื่อก ๑. ด้วยศีล ๑. ด้วยทาน ๑. ด้วยบุญญา ๑. นี้แหละ
เป็นของทำให้เกิดประโยชน์สุขแก่ตนในชาติหน้า ๑. ผู้มีบุญญาทั้งหลายย่อม
ฉวยโอกาสทำสิ่งที่เป็ประโยชน์แก่ตนและคนอื่น ทั้งในชาตินี้และชาติหน้า

๑๑๘ พระสุตตันตปิฎก คัมภีร์ที่ ๕ ขุททกนิกาย ปุณณาสกนิบาต เล่ม ๓

ดังที่แสดงมา เมื่อทำได้อย่างนั้นแล้ว ถึงผู้นั้นจะมีชีวิตอยู่เพียงวันเดียว ก็ยังดีกว่าผู้นั้นไม่มีบุญญา ซึ่งมีชีวิตอยู่ถึง ๑๐๐ ปี ดังนี้ สันเนอความในเทศนา กัณหานี้เพียงเท่านั้น.

เอวี่ กัมม ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณหาที่ ๑๒๐

คัมภีร์ขุททกนิกาย พระธรรมบท

ว่าด้วยเรื่องพระสัพพทาสะเถระเจ้า

โธ จ วสุสสดี ชีเวติ อิมม ชมฺมเทสนํ สตุถา เขตฺวเน วิหรนฺโต
สัพพทาสะเถโร อารพฺภ กเกสฺสตี.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงเรื่องพระสัพพทาสะเถระ ตามคัมภีร์
พระธรรมบท สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และ
พุทธศาสนิกชนทั้งหลายตามสมควรแก่เวลา

เรื่องพระสัพพทาสะเถระเจ้า

คำเนนความตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดา
ประทับอยู่ที่พระเชตวันาราม ทรงปรารภพระสัพพทาสะเถระเจ้าให้เป็นต้นเหตุ
จึงตรัสพระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า โธ จ วสุสสดี ชีเวติ ดังนี้

ได้ยินมาว่า ที่กรุงสาวัตถีมีกุลบุตรคนหนึ่ง ได้ฟังพระธรรมเทศนา
ของสมเด็จพระบรมศาสดาแล้ว ก็บรรพชาอุปสมบท ต่อมาภายหลังก็อยาก
สึก จึงนึกว่า อันความเป็นคฤหัสถ์แห่งกุลบุตรผู้เช่นเราไม่สมควร การที่
เราตาบอดอยู่ในเพศบรรพชา ย่อมเป็นการดีกว่า แล้วจึงคิดหาอุบายที่จะ
ให้ตนตาย ฯ อยู่มาวันหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายอาบน้ำแล้วฉันจังหันแต่เช้า
พากันไปท่วหาร ไปพรมงูที่เรือนไฟ จึงจับงูนั้นใส่ลงในหม้อใบหนึ่ง ปิด

หม้อแล้วก็นำออกไปจากวิหาร ฯ ฝ่ายภิกษุผู้อยากสักนิน เมื่อฉันจังหัน แล้วกลับมา ก็ได้เห็นภิกษุเหล่านั้น จึงถามว่า อะไรท่านทั้งหลาย เมื่อ ภิกษุเหล่านั้นตอบว่า จู จึงถามว่า ท่านทั้งหลายจักทำอะไรกับจูนี้ ได้ พึงคำตอบของภิกษุเหล่านั้นว่าจะทิ้ง จึงคิดว่า เราจะให้จูตัวนี้แก่เราตาย จิงว่า จงส่งมา ข้าพเจ้าจักนำไปทิ้ง แล้วก็รับเอาหม้อจากมือภิกษุเหล่านั้น ไปนั่งในที่แห่งหนึ่งให้จูตัวนั้นกัด แต่จูตัวนั้นไม่ต้องการจะกัด ฯ ภิกษุ นั้นจึงหย่อนมือลงไปในหม้อแล้วคนข้างโน้นข้างนี้ จัดปากจูขึ้นแล้วใส่นิ้วมือ ของคนในปากจู ฯ จูก็ไม่กัด ฯ ภิกษุนั้นจึงคิดว่า จูตัวนี้ไม่ใช่จูพิษ เป็นจู ประจำบ้านเรือน แล้วทิ้งตัวนั้นเสียจึงกลับไปวิหาร ฯ ครั้งนั้น ภิกษุ ทั้งหลายก็ถามภิกษุนั้นว่า ท่านทิ้งแล้วหรือ ? ภิกษุนั้นตอบว่า จูตัวนั้น ไม่ใช่จูพิษ เป็นจูประจำบ้านเรือน ฯ ภิกษุทั้งหลายจึงว่า จูพิษที่ท่าน มันแผ่ พังพานใหญ่ทำเสียงซู่ ๆ พวกเราจับมันได้โดยยาก เหตุไรท่านจึงว่าอย่างนี้ ฯ ภิกษุนั้นตอบว่า ถึงข้าพเจ้าให้มันกัดข้าพเจ้าก็ดี ใส่นิ้วมือเข้าไปในปากของ มันก็ดี ก็ไม่อาจให้มันกัดข้าพเจ้าได้ ฯ ภิกษุทั้งหลายได้ฟังแล้วก็นิ่งอยู่

อยู่มาวันหนึ่ง มีช่างศัลยกรรมคนหนึ่ง ถือเอามัดโกน ๒-๓ เล่ม วาง เล่มหนึ่งไว้ที่พื้นดิน แล้วโกนผมให้ภิกษุทั้งหลายด้วยมัดโกนเล่มหนึ่ง ฯ ภิกษุนั้นจึงจับเอามัดโกนที่วางไว้ที่พื้นดิน แล้วคิดว่า เราจะเชือดคอให้ ตายด้วยมัดโกนเล่มนี้ จึงยื่นเอากอพาตต้นไม้ต้นหนึ่งแล้ววางคมมัดโกนลง ที่ท่านคอ แล้วนั่งถึงศีลของตนตั้งแต่เวลาอุปสมบทมา ก็ได้เห็นศีลของตน อันเป็นเหมือนกับดวงจันทร์ที่ปราศจากความมัวหมอง และเป็นเหมือน กับดวงแก้วมณีที่ช่างขัดดีแล้ว ฯ เมื่อภิกษุนั้นเล็งเห็นอย่างนั้น บัดก็เกิด แผ่ขานไปตลอดกาย ฯ ภิกษุนั้นก็ขมับดีไว้ ทำวิปัสสนาให้เจริญขึ้น แล้วสำเร็จพระอรหัต พร้อมด้วยปฏิสัมภิทา จึงถือเอามัดโกนเข้าไปภายในวิหาร ฯ ครั้งนั้น ภิกษุทั้งหลายจึงถามว่า ท่านไปไหนมา ? ภิกษุ นั้นตอบว่า ข้าพเจ้าไปด้วยคิดว่า จักเชือดคอด้วยมัดโกนนี้ให้ตาย ฯ ภิกษุทั้งหลายจึงถามว่า เมื่อเป็นอย่างนั้น เหตุไรท่านจึงไม่ตาย ฯ ก็ตอบ

ว่า คราวนี้ข้าพเจ้าไม่ควรนำสาธนามาแล้ว เพราะว่า ข้าพเจ้าได้ตัดกิเลส
ทั้งปวง ด้วยมคโคณคือญาณ เพราะคิดว่า เราจะตัดก้านคอด้วยมคโคณ
เสียแล้ว ฯ ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ภิกษุ
ยืนยันความรู้ทั่วถึงด้วยคำไม่จริง ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงสดับ
ถ้อยคำของภิกษุเหล่านั้นแล้วจึงตรัสว่า ตุก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรมคา
พระจินาสพทั้งหลาย ย่อมไม่ปลงชีวิตตนด้วยมือของตนเอง ฯ ภิกษุ
ทั้งหลายจึงกราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ตรัสว่า ภิกษุ
เป็นพระจินาสพ ก็เพราะเหตุไร ภิกษุผู้สมบูรณ์ด้วยอุปนิสัยแห่งพระอรหต
อย่างนี้ จึงอยากสึก อะไรเป็นเหตุการณ์แห่งอุปนิสัยแห่งพระอรหตของ
ภิกษุนี้ เพราะเหตุไร จึงไม่กัศภิกษุนี้ พระเจ้าข้า ฯ ตรัสตอบว่า ตุก่อน
ภิกษุทั้งหลาย จงดูวันนี้ ได้เป็นทาสของภิกษุนี้ ในอรรถภาพที่ ๓ จากอรรถภาพ
นี้ไป จงดูวันนี้จึงไม่อาจกัสร้างกายแห่งนายของตนได้ ฯ สมเด็จพระบรม
ศาสดาได้ทรงแสดงเหตุอันหนึ่งแก่ภิกษุเหล่านั้นอย่างนี้ ฯ จำเดิมแต่นั้นไป
ภิกษุนั้นก็ได้ชื่อว่าสัปทาส ซึ่งแปลว่า ภิกษุผู้มุงเป็นทาส

ดังได้สดับมาว่า ในครั้งพระกัสสปพุทธเจ้าโน้น มีบุตรฤๅหณ
คนหนึ่ง ได้ฟังธรรมของพระศาสดา เกิดความสลดใจแล้ว ได้บรรพชา
อุปสมบท ต่อมาภายหลัง เมื่อนึกอยากสึกก็บอกแก่ภิกษุผู้เป็นสหายน
องค์หนึ่ง ฯ ภิกษุผู้เป็นสหายนนั้น จึงได้แสดงโทษในความเป็นฤๅหณ
เนื่อง ๆ แก่ภิกษุนั้น ฯ ภิกษุนั้นได้ฟังแล้วก็ยินดีในพระศาสนา เมื่อไป
นั่งทำสมณบริขารที่ถุกสนิมจับ ในเวลาอยากสึกเมื่อก่อน ให้หมดสนิมอยู่
หรมกะพองน้ำแห่งหนึ่ง คือ ริมอ่างหินแห่งหนึ่ง ฯ ฝ่ายภิกษุผู้เป็นสห
ยนั้นก็นั่งอยู่ในที่ใกล้ภิกษุนั้น ฯ ครั้นนั้น ภิกษุนั้นจึงกล่าวขึ้นว่า เมื่อข้าพเจ้า
สึก ข้าพเจ้านึกอยากถวายบริขารเหล่านั้นแก่ท่าน ฯ ภิกษุนั้นก็เกิดความ
โลภ จึงคิดว่า เราจะต้องการอะไรกับภิกษุนี้ ผู้บวชหรือสึก บัดนี้เราก็กทำ
ให้บริขารเสียไป ฯ จำเดิมแต่นั้นมา ภิกษุนั้นก็กล่าวคำเป็นต้นว่า เรา
จะต้องการอะไรด้วยการเลียงชีวิตอย่างนี้ คือ อย่างที่พวกเราถือกระเบื้อง
เที่ยวขอทานในตระกูลอื่น ฯ พวกเราจะไม่กระทำการพุดจาสนทนากับ

บุตรภรรยาหรือ ดังนี้ แล้วก็สรรเสริญคุณแห่งความเป็นคฤหัสถ์ ๆ ภิกษุ
นั้นได้ฟังแล้วก็อยากสึกออก จึงคิดว่า ภิกษุนั้นเมื่อเราบอกว่าอยากสึก คราว
แรกก็ติเตียนคฤหัสถ์ให้เราฟัง มาคราวนี้สรรเสริญให้เราฟังเนื่อง ๆ เป็น
เพราะอะไรหนอ ก็รู้ว่าเป็นเพราะโลกในสมณะบริวารเหล่านี้ จึงห้ามจิต
ของตนด้วยตนเอง ๆ ความอยากสึกในบัดนี้ ได้เกิดขึ้นแก่ภิกษุนั้น
เพราะทำให้ภิกษุองค์หนึ่งอยากสึก ในครั้งพระกัสสปพุทธเจ้าอย่างนั้น ๆ
ส่วนสมณธรรมอันใด อันภิกษุนั้นกระทำอยู่ตลอด ๒ หมื่นปี ในคราวนั้น
สมณธรรมนั้นแหละเป็นอุปนิสัยแห่งความเป็นพระอรหันต์ในบัดนี้

ภิกษุเหล่านั้นได้ฟังเรื่องนี้ จากสำนักสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว
จึงทูลถามยิ่งขึ้นไปว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ยินว่า ภิกษุนั้น เวลา
กำลังขันธ์จรรคมัคโคกลงที่ก้านคอกอยู่ ถึงถึงความเป็นพระอรหันต์ อรหัต-
มรรค บ่มเกิดขึ้นด้วยขณะเพียงเท่านั้นหรือ พระเจ้าข้า ๆ สมเด็จพระ
ผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า อย่างนั้น ภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุมีความ
เพียรอันปรารภแล้ว ยกเท้าขึ้นวางลงที่พื้นดิน เมื่อเท้ายังไม่ถึงพื้นดิน
เท่านั้น อรหัตมรรคก็เกิด ก็การมีชีวิตอยู่เพียงชั่วขณะเดียวของผู้มีความ
เพียรอันปรารภแล้ว คิดว่าการมีชีวิตอยู่ถึง ๑๐๐ ปี ของบุคคลผู้เกียจคร้าน
ดังนี้ เมื่อจะทรงแสดงธรรมสืบต่อข้อความ จึงตรัสพระคาถานี้ว่า

โธ จ วสสสดี ชีเว

กุสฺสโต หินวรีโย

เอกาหิ ชีวติ เสยโย

วรีโย อารภโต ทพฺพ

ดังนี้ ซึ่งมีคำแปลว่า ผู้ใดเป็นผู้เกียจคร้าน มีความเพียรเลวทราม มีชีวิต
อยู่ตลอด ๑๐๐ ปี การมีชีวิตอยู่เพียงวันเดียว ของผู้ปรารภความเพียรนั้น
คง ก็ยังดีกว่าการมีชีวิตอยู่ ๑๐๐ ปี ของผู้นั้น ดังนี้

ในคำเหล่านั้นนี้ คำว่า ผู้เกียจคร้าน ได้แก่ บุคคลผู้ปล่อยให้เวลาล่วง
ไปด้วยวิตก ๓ มีกามวิตกเป็นต้น ๆ คำว่า ผู้มีความเพียรเลวทราม คือ
ผู้ไม่มีความเพียร ๆ คำว่า ผู้ปรารภความเพียรนั้นคง คือ ผู้ปรารภความ

เพียรแข็งแรงอันสามารถทำให้เกิดมาน ๒ อย่างได้ ฯ คำที่เหลือ อย่างเดียวกับที่มาแล้วในเรื่องก่อนโน้น

ในเวลาจบเทศนาลง บุคคลเป็นอันมาก ก็ได้บรรลุโศคาปัตติผล เป็นต้น ดังนี้แล จบเรื่องพระสัพพทาเสเถรเจ้าเพียงเท่านั้น

เนื้อความในพระคาถาซึ่งแสดงมาแล้วนั้น ได้ใจความว่า ผู้เกียจคร้าน ซึ่งหมายปล่อยให้เวลาล่วงไปด้วยวิคตทั้ง ๓ มีกามวิคต เป็นต้น ผู้ไม่มีความเพียร ถึงจะมีชีวิตอยู่ถึง ๑๐๐ ปี ก็ไม่ดีเท่ากับมีความเพียรแข็งแรง ซึ่งสามารถทำให้เกิดมาน ๒ อย่างได้ ซึ่งมีชีวิตอยู่เพียงวันเดียว อันย่อลงไปว่า ผู้เกียจคร้าน มีชีวิตอยู่ ๑๐๐ ปี ก็ไม่ดีเท่าผู้ขยันมีชีวิตอยู่เพียงวันเดียว ดังนี้ ก็แต่ว่า ให้เข้าใจว่า ผู้เกียจคร้านและผู้ขยันนั้น ได้แก่ ผู้เกียจคร้านและผู้ขยัน ดังที่มาแล้วนั้น ไม่ใช่หมายผู้เกียจคร้านและผู้ขยันในทางอันเลย คือ ได้แก่ ผู้เกียจคร้านในทางเจริญสมณธรรม ผู้ขยันในทางเจริญสมณธรรมเท่านั้น ฯ เพราะว่า ผู้เกียจคร้านและผู้ขยันในทางอื่นนั้น ไม่สำคัญเท่าใดนัก เพราะถึงจะเกียจคร้านและขยัน อย่างไรก็ตาม ก็ไม่ให้โทษและคุณอันใหญ่หลวงได้ ส่วนผู้เกียจคร้าน และขยันในการเจริญสมณธรรมนั้น ย่อมให้โทษและคุณอันใหญ่หลวงได้ ฯ โทษอันใหญ่หลวง ในการเจริญสมณธรรมนั้น ได้แก่ การพลาดจากสมณธรรม คุณอันใหญ่หลวงในการเจริญสมณธรรมนั้น ได้แก่ การไม่พลาดจากสมณธรรม ฯ การพลาดจากสมณธรรม ที่ว่าเป็นโทษอย่างใหญ่หลวงนั้น คือ อย่างไร คือ เมื่อพลาดจากสมณธรรมแล้วก็เกิดเหตุให้ทำความชั่วต่าง ๆ ได้ ถึงไม่ทำความชั่วต่าง ๆ เลยก็ตาม เพียงแต่ภิกษุหมกมุ่นอยู่ด้วยวิคต ๓ คือ ทามวิคต อันได้แก่ นึกถึงกามารมณ์ ขยาบาทวิคต อันได้แก่ นึกถึงพยาบาท วิหิงสาวิคต อันได้แก่ นึกถึงวิหิงสา อย่างใดอย่างหนึ่งเท่านั้นก็ตาม หากภิกษุนั้นตายในเวลานั้น ก็ต้องไม่พ้นจากนรกหรือกำเนิดดิรัจฉาน อย่างใดอย่างหนึ่งเป็นแน่ ฯ ข้อนั้นมีกระแสพระพุทธรูปรูป ซึ่งทรงแสดงไว้ในอาทิตตปริยายสูตรเป็นเครื่องอ้าง ฯ ในอาทิตตปริยายสูตรนั้น มีใจความว่า ถ้าภิกษุผู้ไม่สำรวมตา หู จมูก

ล้น กาย ใจ ตกอยู่ในอำนาจวิตก ๓ ตายในขณะนั้น ต้องไปสู่สุคติ
 อันใดอันหนึ่ง คือ นรกหรือกำเนิดดิรัจฉาน ดังนี้ ฯ เพราะฉะนั้น จึง
 ว่า การพลาดจากสมณธรรมของภิกษุ เป็นโทษอันใหญ่หลวง ฯ ข้อว่า
 การไม่พลาดจากสมณธรรม เป็นคุณอันใหญ่หลวงนั้น ได้แก่ การได้
 สำเร็จงาน สมบัติ มรรค ผล นิพพาน เหมือนดังพระสัพพทาสาเถระเจ้า
 ที่แสดงมาแล้วนั้นเป็นอุทาหรณ์ ฯ เพราะฉะนั้น จึงไม่ควรที่ภิกษุทั้งหลาย
 จะพลาดจากสมณธรรม คือ เมื่อตนยังเป็นภิกษุอยู่ตราบใด ก็ไม่ควรตกอยู่
 ในอำนาจแห่งวิตก ๓ มีกามวิตกเป็นต้น อยู่ตราบนั้น เพราะว่า ถ้าตก
 อยู่ในอำนาจแห่งกามวิตกเป็นต้น เวลาตายลงก็จะไม่พ้นจากนรก หรือ
 กำเนิดดิรัจฉาน อย่างใดอย่างหนึ่ง ส่วนผู้ไม่ตกอยู่ในอำนาจแห่งกาม-
 วิตกเป็นต้น เมื่อตายลงก็คงไม่พ้นจากสุคติ ไม่สวรรค์ก็มนุษย์ อย่างใด
 อย่างเป็นแน่ ฯ แนวทางใดที่จะแก้กามวิตกเป็นต้นได้ ภิกษุ
 ทั้งหลายควรเดินตามหนทางนั้น ฯ ก็หนทางนั้น ได้แก่อะไร ได้แก่
 อสกุกรรมฐาน หรือปฏิกุลกรรมฐาน หรือกายคตาสติ อันเป็นเครื่อง
 กำจัดกามวิตก ขณะใดเกิดกามวิตกขึ้น ขณะนั้นต้องรีบนึกถึงกรรมฐาน
 อย่างที่ว่าแล้วนั้น จนให้กามวิตกนั้นหายไป ฯ ส่วนเพชบาวิตกนั้น
 มีเมตตากกรรมฐานเป็นเครื่องกำจัด เพราะฉะนั้น ขณะใด เกิดเพชบา
 วิตกขึ้น ก็ควรนึกถึงเมตตากกรรมฐานทันที ต้องรีบไปจนกระทั่งเพชบา
 วิตกนั้นหายไป ฯ วิหิงสาวิตกนั้น มีกรุณากรรมฐานเป็นเครื่องกำจัด
 เพราะฉะนั้น ขณะใดเกิดวิหิงสาวิตกขึ้น ขณะนั้นต้องรีบนึกถึงกรุณา-
 กรรมฐานทันที ต้องรีบไปจนวิหิงสาวิตกนั้นหายไป จึงจะเป็นการดี ฯ
 หรือจะนึกถึงกรรมฐานอื่น ๆ นึกถึงสิ่งอื่น ๆ อันจะทำให้วิตกทั้ง ๓ น
 หายไปก็ใช้ได้ ฯ ข้อสำคัญมีอยู่ว่า อย่าปล่อยไว้วิตกทั้ง ๓ น ครอบงำ
 จิตใจได้เท่านั้น เพราะฉะนั้น พระภิกษุสามเณรทั้งหลายจึงควรศึกษาให้
 เข้าใจในกรรมฐานที่จะกำจัดวิตกทั้ง ๓ นไว้จึงจะเป็นการดี เพราะว่า พระ
 ภิกษุสามเณรทั้งหลายนี้ ข้อมต่อสู้กับวิตกทั้ง ๓ อยู่เสมอ โดยเฉพาะ คือ
 กามวิตกเท่านั้น ด้วยเหตุว่า พระภิกษุสามเณรทั้งหลาย ล้วนแต่เป็น

๑๒๔ พระสุตตันตปิฎก คัมภีร์ที่ ๕ ขุททกนิกาย พระธรรมบท เล่ม ๓

ผู้พรากกายไปเห็นต่างจากกามารมณ์แล้วเท่านั้น เป็นแต่ว่า ใจยังเกาะ
เกี้ยวอยู่ เมื่อไม่ได้กามารมณ์สมใจ ใจก็ทรมุร่าย เปรียบเหมือนลูกโค
ที่ไม่ได้ค้ำนมแม่โคะนั้น ส่วนคฤหัสถ์นั้น เขาย่อมได้กามารมณ์สมใจ
จึงไม่จำเป็นเท่าไรนัก ที่เขาจักต้องหักห้าม ด้วยกรรมฐานอยู่เสมอ
เป็นแต่เขาหักห้ามใจในบางครั้งบางคราวเท่านั้น ส่วนพระภิกษุสามเณร
นั้น ต้องหักห้ามใจจากกามารมณ์ด้วยกรรมฐานอยู่เสมอจึงจะได้ ถ้าไม่
อย่างนั้น การศึกษาเล่าเรียน บอกกล่าวสั่งสอนพระธรรมวินัย และการ
กระทำตามพระธรรมวินัย ก็จักไม่สะดวก ไม่ได้ผลดี ผู้ที่ได้ผลดี ในทาง
ศึกษาเล่าเรียนบอกกล่าวสั่งสอน และปฏิบัติตามพระธรรมวินัยนั้น โดย
มากย่อมเป็นผู้หักห้ามใจจากกามวิตกด้วยกรรมฐานเสมอ ฯ ผู้ที่ไม่ให้
วิตกทั้ง ๓ ครอบจำ เรียกว่า ผู้ขยัน ถึงแม้ว่าจะมีชีวิตอยู่เพียงวันเดียว
ก็ยิ่งดีกว่าผู้ไม่ขยัน คือ ผู้ให้วิตกทั้ง ๓ ครอบจำ ซึ่งมีชีวิตอยู่ถึง ๑๐๐ ปี
เพราะว่า ได้รับโทษและคุณอันใหญ่หลวงต่างกัน ดังที่พรรณนามา สิ้นเนื้อ
ความในเทศนากณฺชนเพียงเท่านั้น.

เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฺฐีที่ ๑๒๑

คัมภีร์ขุททกนิกาย พระธรรมบท

ว่าด้วยเรื่องนางปญฺจารา

โย จ วสุสสฺสํ ชีเวติ อิมํ ชมฺมเทสนํ สตุฏฺฐา เขตฺวเน วิหรนฺโต
ปญฺจารํ เถวี่ อารพฺภ กเกสสิ

สา กิร สาวตฺถิยํ จตฺตาฬิสโกฏฺฐิวิภวสุสฺส เสฏฺฐิโน ชีตาติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงเรื่องนางปญฺจารา ตามคัมภีร์พระ
ธัมมปทัฏฐกถา เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทฺธศาสนา และพุทฺธศาสนิก
ชนทั้งหลาย ตามสมควรแก่เวลา

เรื่องนางปญจารา

คำเนินความคัมภีร์พระธรรมบทว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดาประทับอยู่ที่พระเชตวันาราม ทรงปรารภนางปญจาราเถรีให้เป็นต้นเหตุ จึงตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า โย จ วสสสत् ชิวะ ดังนี้

ได้ยินมาว่า นางปญจาราเถรีนั้น เป็นธิดาของเศรษฐีผู้มีทรัพย์ ๔๐ โกฏิ ในกรุงสาวัตถี เป็นผู้มีรูปร่างสวยงามยิ่ง ในเวลาที่ธิดาเศรษฐีนั้น มีอายุได้ ๑๖ ปี มารดาบิดาผู้รักษา ก็ให้อยู่ที่ชั้นบนปราสาท ๗ ชั้น ฯ แม้ถึงอย่างนั้นก็ดี กุมารนั้นก็ยังได้กระทำผิดกับคนใช้ของตนคนหนึ่ง ฯ ครั้นนั้น มารดาบิดาของกุมารนั้นได้ตกลงว่า จะยกให้แก่กุมารคนหนึ่ง ในตระกูลที่มีชาติเสมอกัน แล้วได้วันวิวาห์ ฯ เมื่อวันวิวาห์ใกล้เข้ามา กุมารนั้นจึงบอกคนใช้นั้นว่า ได้ยินว่า มารดาบิดาจัดยกฉันให้แก่ตระกูลนั้น ในเวลาที่ฉันไปสู่ตระกูลสามีแล้ว ถึงเธอจะถือเครื่องบรรณาการไปให้ฉัน ก็จักเข้าไปในตระกูลนั้นไม่ได้ ถ้าเธอรักฉัน จงพาฉันหนีไปอยู่ในที่ใด ที่หนึ่งเสียในเดี๋ยวนี้ ฯ คนใช้นั้นก็ตอบว่า ดีแล้ว ถ้าอย่างนั้น พรุ่งนี้ เช้า ฉันจักยืนอยู่ที่ชื่อนั้นแห่งประตูเมือง เธอต้องออกไปด้วยอุบาย อันใดอันหนึ่งแล้วไปทันนั้น รุ่งเช้าขึ้นก็ได้ไปยืนอยู่ในที่นัดหมายกันไว้ ฯ ฝ่ายธิดาเศรษฐีนั้น ก็นุ่งผ้าเก่า ๆ แด่เช้า แล้วสยายผมทาสีด้วยขี้รำ ถือเอา หม้อน้ำทำเป็นเหมือนจะไปกับพวกหาสี ออกจากเรือนไปแล้วไปถึงที่นั้น ฯ คนใช้นั้นก็ได้พาธิดาเศรษฐีนั้นไปไกล ไปอาศัยอยู่ในบ้านตำบลหนึ่ง แล้วไปทำนาในป่าหาสิ่งต่าง ๆ มีพืชและผักเป็นต้นมา ฯ ฝ่ายธิดาเศรษฐี ก็ตกน้ำ ดำข้าว หุงข้าว เป็นต้น ด้วยตนเอง ได้เสวยผลแห่งความขยันของ ตัว ฯ ครั้นนั้น ธิดาของเศรษฐีนั้นก็ตั้งครรภ์ขึ้น ฯ ธิดาเศรษฐีผู้มั่งคั่ง ครบถ้วนแล้ว จึงอ้อนวอนสามีว่า ในที่นี้เราไม่มีผู้ช่วยเหลือเลย ธรรมดา มารดาบิดา ย่อมมีหัวใจอ่อนต่อบุตร เธอจงพาฉันไปหาบิดามารดา ฉันจะไปคลอดบุตรในสำนักมารดาบิดา ฯ สามีนั้นจึงห้ามเสียว่า เธอพูดอะไร มารดาบิดาของเธอได้เห็นฉันแล้วก็จะต้องลงโทษต่าง ๆ ฉันไม่อาจ

ไปในสำนักมารดาบิดาเธอได้ ๆ วิชาเศรษฐีนั้นถึงจะอ่อนวอนสามี่แล้ว ๆ
เล่า ๆ ก็ไม่ได้ตามที่อ่อนวอน ในเวลาสามี่ไปป่า จึงได้ส่งเพื่อนบ้านไว้ว่า
ถ้าสามี่มาไม่เห็นข้าพเจ้า ก็จงถามว่า ไปไหน ขอให้ท่านทั้งหลายบอก
เขาว่า ข้าพเจ้าไปที่เรือนตระกูลของข้าพเจ้า บอกแล้วก็ปิดประตูเรือน
แล้วก็ไป ๆ เมื่อสามี่กลับมาไม่เห็น ก็ถามเพื่อนบ้านได้ทราบเรื่องนั้น
แล้ว ก็รีบติดตามไปคว้าลิดจะนำกลับมา เวลาไปพบแล้วถึงจะอ่อนวอน
นานาประการ ก็ไม่อาจให้กลับได้ ๆ ครั้งนั้น ลมอันเกิดด้วยกรรมที่
บ้วนบั้น ในท้องของภรรยา^๕นั้น ๆ ภรรยาจึงเข้าไปที่พุ่มไม้แห่งหนึ่ง
บอกสามี่ว่า เจ็บท้อง แล้วก็นอนกลิ้งเกลือกอยู่กับดิน ได้คลอดทารกออก
มาโดยความลำบาก แล้วกลับบ้านกับสามี่^๕นั้นอีก ด้วยกล่าวว่า ฉันจะไป
สู่เรือนตระกูลเพื่อประโยชน์อันใด ประโยชน์อันนั้นก็สำเร็จแล้ว แล้วก็
อยู่ร่วมกันต่อไป ๆ ต่อมาภายหลังนางนั้นก็ตั้งครรภ์อีก ๆ เวลา
มีครรภ์ครบถ้วนแล้ว ก็อ่อนวอนสามี่เหมือนที่แล้^๕มา เมื่ออ่อนวอนไม่ได้
ก็อุ้มบุตร^๕นั้นไปเหมือนคราวก่อน ถึงสามี่ตามไปพบเห็น ก็ไม่ต้องการ
กลับ ๆ ครั้งนั้น เมื่อคนทั้ง ๒ นั้นเดินไป เมฆใหญ่^๕นอกฤดูก็เกิดขึ้น ๆ
ท้องฟ้าก็เป็นประหนึ่งว่า ลูกไฟลงด้วยสายฟ้า เป็นประหนึ่งว่าจะแตก
ทำลายด้วยเสียงฟ้าร้อง มีฝนตกลงมาไม่ขาดสาย ๆ ในขณะนั้น ลมอัน
เกิดด้วยกรรมที่บ้วนบั้นในท้องของนาง ๆ นางจึงบอกสามี่ว่า ฉันเจ็บ
ท้องไม่อาจทนได้แล้ว จงหาที่หลบฝนให้ฉัน ๆ สามี่ก็เหว^๕หา^๕ข้าง
โน้นข้างนี้ พร้อมกับพร้า^๕อันอยู่ในมือ ได้เห็นพุ่มไม้ซึ่งเกิดอยู่ที่จอมปลวก
แห่งหนึ่ง^๕กลิ้งมือจะตัด ๆ ครั้งนั้น ภู^๕ที่มีพิษร้ายแรง ก็ออกจากจอมปลวก
กัศบุ^๕ร^๕นั้น ๆ ในขณะนั้น ร่างกายของบุ^๕ร^๕นั้นก็มีสีดำ ประหนึ่งว่าถูก
เปลวไฟ^๕ตั้งขึ้นในภายใน แผล^๕เผาแล้วล้ม^๕กลิ้งลง ๆ ฝ่ายภรรยา^๕ก็ทุก^๕ข์
ใหญ่ ถึงจะแล^๕ดูการมาของสามี่อยู่ก็^๕ไม่เห็นสามี่ แล้วก็ได้คลอดบุตรอีก
คนหนึ่ง ทารกทั้ง ๒ คน ทนกำลังฝน^๕ลมไม่ได้ก็ร้องไห้ใหญ่ ๆ มารดา
ก็^๕ก^๕ถู^๕ก^๕หัว ๒ ไว้ได้ท้อง คุก^๕เข้า^๕ทั้ง ๒ และ^๕นม^๕มือ^๕ทั้ง ๒ ลง ยันกับพื้นดินไว้
จนตลอดราตรี ๆ ร่างกาย^๕ทั้ง^๕สน^๕ก็มีสีเหมือนใบไม้^๕เหลือง ประหนึ่งว่า

ไม่มีโลหิตเลย ฯ นางนั้นเมื่ออรุณรุ่งขึ้น ก็อุ้มบุตรคนหนึ่งสดังก่อนเนื้อ
 ขึ้นใส่สะเอว แล้วอุ้มบุตรอีกคนหนึ่งไป บอกว่า ลูกเอ๋ย จงมา บิดา
 ของเจ้าไปทางนี้ แล้วก็ไปตามทางที่สามีไป ก็ได้ไปพบศพสามีที่แจ้งกระ-
 ค้างมีสีเขียว นอนตายอยู่บนจอมปลวก จึงร้องให้รำพันไปว่า สามีของ
 เราตายในหนทางก็เพราะเรา ฯ นางนั้นได้ไปถึงแม่น้ำอจิรวดี อันเต็ม
 ไปด้วยน้ำเพียงเข้าบ้าง เพียงนมบ้าง เพราะฝนตกตลอดคืน เมื่อ
 ไม่อาจจะพาทารกทั้ง ๒ ลงข้ามน้ำได้ ด้วยความโง่เขลาของตน ก็พักลูก
 คนโตไว้ที่ฝั่งข้างนี้ อุ้มลูกคนเล็กไปฝั่งข้างโน้น แล้วไปโบยไม้ให้นอนลง
 จึงคิดว่า เราจักไปรับบุตรอีกคนหนึ่ง เมื่อไม่อาจจะลูกอ่อนไปได้ก็เกลียว
 กลับมาดูแล ๆ เล่า ๆ ฯ ในเวลาไปถึงกลางแม่น้ำ ก็มีเหยี่ยวตัวหนึ่ง
 แลเห็นเด็กอ่อนนั้น ก็ร่อนลงมาจากอากาศ ด้วยเข้าใจว่าเป็นก้นเนื้อ ฯ
 นางนั้นได้เห็นเหยี่ยวร่อนลงมา เพื่อดูต้องการบุตรของตน ก็ยกมือทั้งสอง
 ขึ้นร้องไล่ด้วยเสียงอันดังถึง ๓ ครั้ง ฯ แต่เหยี่ยวไม่ได้ยินเสียงนั้น เพราะ
 อยู่ไกล จึงได้เฉี่ยวเอาเด็กอ่อนนั้นบินไป ฯ ส่วนบุตรที่ยืนอยู่ฝั่งนี้ได้เห็น
 มารดา ยกมือทั้งสองขึ้นร้องลั่นกลางน้ำ ก็กระโดดลงน้ำโดยเร็ว ด้วยเข้าใจว่า
 มารดาเรียกตน ฯ เป็นอันว่าลูกอ่อนของนางนั้นเหยี่ยวก็ได้เฉี่ยว
 ไปแล้ว ลูกคนโตก็ถูกน้ำพัดไป ดังที่วามาแล้วนี้ ฯ นางนั้นจึงร้องให้
 รำพันไปว่า บุตรของเราคนหนึ่งก็ถูกเหยี่ยวเฉี่ยวไป คนหนึ่งก็ถูกน้ำ
 พัดไป สามีก็ตายในกลางทาง เมื่อเดินไปได้พบบุรุษคนหนึ่ง ซึ่งมาจาก
 กรุงสาวัตถี จึงถามว่า เธออยู่ที่ไหน ? บุรุษนั้นตอบว่า อยู่กรุงสาวัตถี ฯ
 จึงถามว่า มีตระกูลหนึ่งชื่อนั้น อยู่ถนนโน้น ในกรุงสาวัตถี เธอรู้จัก
 หรือ ? บุรุษนั้นตอบว่า รู้จัก แต่อย่าถามถึงตระกูลนั้นเลย ถ้ารู้จัก
 ตระกูลนั้นก็จงถาม ฯ นางจึงว่า เราไม่ต้องการถามถึงตระกูลอื่น เรา
 ขอถามถึงตระกูลนั้นเท่านั้น ฯ บุรุษนั้นจึงตอบว่า ไม่สมควรบอก ฯ
 นางจึงว่า จงบอกไปเถิด ฯ บุรุษนั้นจึงว่า เมื่อคืนนี้ฝนตกตลอดคืน
 เธอเห็นหรือ ? นางตอบว่า เห็น ฝนตกตลอดคืนนั้น ไม่ใช่เห็นแต่
 เราผู้เดียว ผู้อื่นก็เห็น แต่เราจักบอกเหตุแห่งฝนตกสำหรับเราให้เธอฟัง

ภายหลัง เธอจึงบอกความเป็นไป ในเรื่องของเศรษฐีนั้นแก่เราก่อน
 บุรุษนั้นจึงว่า แม่เอ๋ย เมื่อคืนนี้เรอนกักับคนทั้ง ๓ คือ เศรษฐี ภรรยา
 เศรษฐี บุตรเศรษฐี คนทั้ง ๓ นั้น ถูกเผาด้วยเชิงตะกอนอันเดียวกัน โน่น
 แนะควันไฟยังปรากฏอยู่ ฯ ในขณะนั้น นางนั้นถึงผ้านุ่งหลุดลุ่ยลงไป
 ก็ไม่รู้สีกตัว ได้ถึงซึ่งความเป็นบ้า ได้ยินร้องให้รำพันว่า บุตรทั้ง ๒ ก็
 ตายแล้ว สามก็ตายในกลางทาง มารดาบิดากับพี่ชายก็ถูกเผาในเชิงตะกอน
 เดียวกันดังนี้แล้ว ก็รำพันกระเซอะกระเซิงไป ฯ คนทั้งหลายได้
 เห็นแล้วก็กล่าวกันว่า หลึงบ้า ๆ ได้เอาหยากเขี่ยฝุ่นธูลีไปปรยดศีรษะ
 แล้วขว้างปาคั่วก้อนดิน ฯ ขณะนั้น สมเด็จพระมุนิพรหมศาสดา ซึ่งกำลัง
 ประทับนั่งทรงแสดงธรรมอยู่ ในท่ามกลางบริษัท ๔ ที่พระเชตวันมหาวิหาร
 ก็ได้เห็นธิดาเศรษฐี ผู้ได้สร้างบารมีสมบูรณ์ด้วยอกนิหารมาแล้ว ตลอด
 แสนกลับไปเคินมา

ดังได้ยินมาว่า ธิดาเศรษฐีนั้นได้เห็นองค์พระปทุมุตตรศาสดา ทรง
 เสด็จพระเกรงค่างหนึ่ง ซึ่งเป็นผู้ทรงพระวินัยไว้ในตำแหน่งเลิศทางพระวินัย
 อันมีอาการเหมือนกับเทพบุตร จูงแขนเทพธิดาไปเที่ยวที่สวนนั้นวัน
 ฉะนั้น ก็กระทำอธิการแล้วปรารถนาว่า ถึงหม่อมฉันก็ควรได้ตำแหน่ง
 เลิศกว่าพระเถรทั้งหลายผู้ทรงพระวินัย ในสำนักของพระพุทธเจ้า ผู้
 เช่นกับพระองค์ ฯ พระปทุมุตตรพุทธเจ้า ได้ทรงแผ่อนาคตั้งสญาณ
 ก็ทรงทราบความสำเร็จแห่งความปรารถนา จึงทรงพยากรณ์ว่า กุลธิดานี้
 จักเลิศกว่าพระเถรทั้งหลายผู้ทรงพระวินัย ในศาสนาของพระโคตมพุทธเจ้า
 ในอนาคตกาล จักมีชื่อว่า นางปฎาจารา

สมเด็จพระบรมศาสดา ได้ทรงเห็นธิดาเศรษฐีผู้มีความปรารถนา
 อันตั้งไว้แล้วอย่างนี้ ผู้สมบูรณ์ด้วยอกนิหารเดินมาแต่ไกล จึงทรงดำริว่า
 ผู้นั้นนอกจากเราแล้ว ชื่อว่า สามารถเป็นที่พึ่งของกุลธิดาน เป็นอันไม่มี
 จึงทรงบันดาลให้ธิดาเศรษฐีนั้น เดินบ่าบน้ามาเฉพาะต่อวิหาร ฯ คน
 ทั้งหลายได้เห็นแล้วจึงว่า อย่าให้หญิงบ้านมาข้างนี้ ฯ สมเด็จพระ
 ชินศรีศาสดา จึงตรัสว่า อย่าเลย อย่าห้ามเขาเลย พอเวลาธิดาเศรษฐีนั้น

มาใกล้ จึงตรัสว่า เจ้าจงไต่สติ ฯ ในขณะนั้นเอง ธิดาเศรษฐีนั้นก็
ไต่สติด้วยพระพุทธานุภาพ ฯ ในเวลานั้นเอง ธิดาเศรษฐีนั้นจึงรู้สึกว่
ผ้าถุงของตัวหลุดลุ่ยไปหมดแล้ว ก็เกิดหิริโอตตปัสสะ แล้วย่นของ ๆ ลง ฯ
ครั้งนั้น บุรุษคนหนึ่งก็โยนผ้าขาวม้ามาให้ ฯ นางนั้นก็นุ่งผ้าขาวม้าแล้ว
ก็เข้าไปกราบองค์พระศาสดา พร้อมด้วยองค์ ๕ ลงแทบพระบาททั้งคู่อัน
มีสีดังทองคำ แล้วกราบทูลว่า ขอพระองค์จงเป็นที่พึ่งของข้าพระองค์ด้วยเถิด
เพราะว่า บุตรคนหนึ่งของข้าพระองค์เหี่ยวก็เฉียวไปแล้ว บุตรคนหนึ่งก็
ถูกน้ำพัดไป สามีก็ตายในกลางทาง มารดาบิดากับพี่ชายก็ถูกเรือนหักทับ
ถูกเผาที่เชิงตะกอนเดียวกัน พระเจ้าข้า ฯ สมเด็จพระบรมศาสดาได้
ทรงสัคคต้อคำของนางนั้นแล้ว จึงตรัสว่า ปญจารา เธออย่าคิดเลย เธอ
ได้มาสู่สำนักเรา ผู้สามารถจะเป็นที่ค้ำแทน เป็นที่พึ่ง เป็นที่อาศัยของ
เธอแล้ว กราวนับุตรของเธอคนหนึ่ง ก็ถูกเหี่ยวเฉียวไปแล้ว คนหนึ่ง
ก็ถูกน้ำพัดไป สามีก็ตายในกลางทาง มารดาบิดาและพี่ชายก็ถูกเรือนหักทับ
ฉับไค เมื่อเธอร้องไว้ในเวลาที่คนทั้งหลายมีบุตรเป็นคั่นนั้น ตายอยู่ใน
สงสารนี้ เหมือนกับคราวที่แล้วมานี้ น้ำตาของเธอก็มากกว่าน้ำในมหา-
สมุทร ๔ ครั้งแล้ว จึงตรัสพระคาถานี้ว่า จตุสุ สมุทฺเทสุ ชลํ ปริตฺตกั
เป็นคั่น ซึ่งมีเนื้อความว่า น้ำในมหาสมุทร ๔ น้อย น้ำตาของผู้ทุกข์โศก
ไม่น้อยกว่าน้ำในมหาสมุทร ๔ นั้น เหตุไรเธอจึงยังประมาทอยู่ ดังนี้ ฯ
เมื่อสมเด็จพระชินศรีศาสดา ทรงแสดงอนมตักคปริยายสูตรอยู่อย่างนี้ ความ
โศกเศร้าในใจของนางนั้นก็ถึงซึ่งความน้อยเบาบางลง ก็มี ณ กาลนั้น ขอ
งคเนื้อความข้างหน้าในเรื่องนี้ไว้ในเทศนาภักขันเพียงเท่านั้น.

เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฐกัณฐ ๑๒๒

คัมภีร์ขุททกนิกาย พระธรรมบท

ว่าด้วยเรื่องนางปฐาจารา

เอว สกฺขริ อโนมคคฺคปริยาขั กถนุเต ดสฺสา สรีเร โตโก
คณฺคคคมาสิ อถ นั คณฺกุตโสภั ญควา ปุณ สกฺขตา อามนฺเตควาติ.

ณ บัณฑิตนี้ อาตมภาพจักได้แสดงเรื่องนางปฐาจารา ตามคัมภีร์พระ
ธรรมบท สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธ-
ศาสนิกชนทั้งหลาย ตามสมควรแก่เวลา

เรื่องนางปฐาจารา (ต่อ)

ดำเนินความตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดา
ทรงแสดงอนมคคคปริยาขสุตฺร คือ เรื่องสงสารอันไม่มีที่สิ้นสุด ให้นาง
ปฐาจาราฟัง ดังที่ว่ามาในกัณฐกัณฐก่อนนั้นแล้ว ความโศกเศร้าในใจของนาง
ปฐาจารานั้นก็ถึงซึ่งความเบาบางลง ๆ ครั้งนั้น องค์พระศาสดาทรงทราบ
ว่า นางปฐาจารามีความเศร้าโศกเบาบางลงแล้ว จึงตรัสอีกว่า ปฐาจารา
อันคนทั้งหลายนับบุตรเป็นต้น ย่อมไม่อาจต้านทานหรือเป็นที่พึง เป็นที่
หลบหลีกผู้ไปสู่โลกหน้า เพราะฉะนั้น ถึงบุตรเป็นต้นนั้นมิใช่ ก็เท่ากับไม่มี
ควรที่บัณฑิตจะทำศิลาให้บริสุทธิ์ จะทำทางไปนิพพานของตนให้บริสุทธิ์
จึงจะดี ดังนี้แล้ว เมื่อจะทรงแสดงธรรม จึงตรัสพระคาถาเหล่านี้ว่า น
สฺสค ปุคฺคา คานาข เป็นต้น ซึ่งมีคำแปลว่า ไม่มีบุตรที่จะต้านทาน
ไม่มีบิดา ไม่มีพวกพ้อง ที่จะต้านทาน ความต้านทานในญาติทั้งหลาย
ไม่มีแก่ผู้ที่ถูกที่สุดครอบงำ บัณฑิตรู้อำนาจแห่งความหมายอันนั้นแล้ว ควร
เป็นผู้สำรวมในศีล ควรทำทางไปนิพพานให้บริสุทธิ์โดยเร็วพลัน ดังนี้

ในเวลาจบเทศนาลง นางปฐาจาราก็เผือกใสอันมีปริมาณเท่าฝุ่น
ในแผ่นดินใหญ่ แล้วตั้งอยู่ในโศกปฏิบัติผล บุคคลเหล่านั้นเป็นอันมาก

ก็ได้บรรลุนิเวศน์เป็นต้น ดังนี้แล

กนินางปญจารานั้น ครั้นเป็นพระโศกานันแล้ว ก็ทูลขอบรรพชาต่อ
องค์พระศาสดา ฯ องค์พระศาสดาก็ทรงส่งไปสู่สำนักนางภิกษุณี แล้ว
ให้บรรพชา ฯ นางปญจารานั้นได้อุปสมบทแล้วก็ปรากฏชื่อว่า ปญจารา
อยู่นั่นเอง เพราะเป็นผู้มีอาจารย์มารยาทที่ตกไปแล้ว เสียไปแล้ว ฯ อยู่
มาวันหนึ่ง นางปญจารานั้น เอาหม้อตักน้ำมาล้างเท้าเทน้ำลงไป ฯ น้ำ
นั้นไปสักระหน่ำหนึ่งแก้วก็ขาดสาย ฯ น้ำที่เทลงในวาระที่ ๒ ก็ไป
ไกลกว่านั้นอีก ฯ น้ำที่เทลงไปในวันวาระที่ ๓ ก็ไปไกลกว่านั้นอีก ฯ
นางปญจารานั้นจึงกระทำน้ำนั้นให้เป็นอารมณ์ กำหนดด้วยทั้ง ๓ แล้วคิด
ว่า สักวโลกเหล่านี้ภายในปฐมวัย เหมือนน้ำที่เราเทลงไปครั้งแรกก็มี
ภายในมัชฌิมวัย เหมือนน้ำที่เราเทลงไปในวันวาระที่ ๒ ซึ่งไปไกลกว่านั้น
ก็มี ภายในปัจฉิมวัย เหมือนน้ำซึ่งเราเทลงไปในวันวาระที่ ๓ อันไปไกล
กว่านั้นก็มี ฯ สมเด็จพระชินศรีศาสดาผู้ประทับนั่งอยู่ในพระคันธกุฏี
ทรงเปล่งพระรัศมี ไปปรากฏเหมือนกับทรงบินตรัสอยู่ในที่เฉพาะหน้าของ
นางปญจารานั้น ตรัสว่า ข้อนี้นางปญจารา การมีชีวิตอยู่เพียง
วันเดียวก็ดี ขณะเดียวก็ดี ของผู้เห็นความตั้งขึ้นและความเสื่อมไปแห่ง
ชั้นที่ ๕ ยังดีกว่าการมีชีวิตอยู่ถึง ๑๐๐ ปี ของผู้ไม่เห็นความเสื่อมไปและ
ความตั้งขึ้นแห่งชั้นที่ ๕ ดังนี้แล้ว เมื่อจะทรงแสดงธรรมจึงตรัสพระคาถานี้ว่า

โย จ วสฺสสํ ฌเณ อปสฺสํ อุตฺตมํ

เอกาหํ จีวิตํ เสยฺโย ปสฺสโต อุตฺตมํ

ซึ่งมีคำแปลว่า ผู้ใดไม่เห็นความตั้งขึ้นและเสื่อมไป มีชีวิตอยู่ถึง ๑๐๐ ปี
การมีชีวิตเพียงวันเดียวของผู้เห็นความตั้งขึ้นและความเสื่อมไป ยังดีกว่า
การมีชีวิตอยู่ถึง ๑๐๐ ปีของผู้นั้น ดังนี้

ในคำเหล่านั้น คำว่า ไม่เห็นความตั้งขึ้นและเสื่อมไป คือ ไม่เห็น
ความตั้งขึ้นและเสื่อมไปแห่งชั้นที่ ๕ โดยลักษณะ ๒๕ ฯ คำว่า ผู้เห็น
ความตั้งขึ้นและเสื่อมไป คือ การมีชีวิตอยู่แม้เพียงวันเดียวของผู้

เห็นความคั่งขึ้นและความเสื่อมไปแห่งขันธ ๕ เท่านั้น ยังดีกว่าการมีชีวิตอยู่ถึง ๑๐๐ ปี ของบุคคลเหล่านั้น ดังนี้

ในเวลาจบเทศนาลง นางปญจาราก็ได้บรรลุพระอรหัตพร้อมด้วยปฏิสัมภิทาทั้งหลาย ดังนี้แล ฯ จบเรื่องนางปญจาราเพียงเท่านี้

ในเรื่องนางปญจารานี้เป็นเรื่องซึ่งให้เห็นชัดว่า ผู้ที่ได้อบรมบารมีมามากแล้ว ก็ยังควรกำล่ำบากด้วยอำนาจกิเลส มีราคะ คือ ความรักใคร่เป็นต้น เพราะฉะนั้น จึงควรที่บุคคลทั้งหลายจะใส่ใจไว้ว่า กิเลสใหญ่ ๓ ชนิด คือ ราคะ โทสะ โมหะ หรือโลภะ โทสะ โมหะ นี้แหละ ทำให้สควโลกทั้งหลาย ได้ประสบทุกข์โศกโรคภัยอยู่ในวัฏฏสงสารตลอดกาลนาน แล้วควรสั่งสอนลูกหลานเหลนซึ่งยังอยู่ในปฐมวัย กำลังเป็นเด็กหรือหนุ่มสาว ซึ่งกำลังอยู่ในวัยคะนอง ให้ระวังตัวให้ดีว่า ลูกเอ๋ย หลานเอ๋ย อันความรักนี้สำคัญนัก เพราะว่าความรักนี้ ย่อมทำให้คนตาบอด แลไม่เห็นหน เห็นแต่คนที่ตนรักเท่านั้นเป็นสำคัญ เห็นแต่คนที่ตนรักเท่านั้นว่าเป็นเหมือนดวงแก้ววิเศษ ซึ่งได้ทำให้คนทั้งหลายตกทุกข์ได้ยากมากกว่ามากแล้ว นี่แน่ะลูกเอ๋ย หลานเอ๋ย ผู้หญิงเช่นเจ้า ยิ่งควรระวังตัวให้มาก เพราะว่าผู้ที่ได้สะสมความดีสร้างบารมีมามากแล้ว ทั้งเป็นถึงลูกมหาเศรษฐี บิคารมารดาให้อยู่แต่ชั้นบนแห่งปราสาท ๑ ชั้น ก็ยังตกทุกข์ได้ยากอย่างแสนสาหัส เพราะคนไข้ของตน ดังนางปญจารา ซึ่งสำเร็จเป็นองค์อรหันตเถรมาแล้วนั้น เป็นตัวอย่าง เมื่อสอนอย่างนั้นแล้ว ควรเล่าเรื่องย่อให้ฟังว่า เรื่องนางปญจารานี้มีมาพิสดารอย่างที่เราท่านเทศน์ให้ฟัง แต่ว่าจะเล่าให้เจ้าฟังโดยย่อเท่านั้น คือ นางปญจารานี้เป็นธิดาแห่งเศรษฐีผู้มีสมบัติ ๔๐ โภฏี อยู่ในกรุงสาวัตถี บิคารมารดาให้อยู่แต่ชั้นบนแห่งปราสาท ๑ ชั้น พอมีอายุได้ ๑๖ ปี ก็ลอบรักกับคนไข้ของคน แล้วก็พากันลอบหนีมารดาบิดาไป เวลาตั้งครรภ์ก็อ่อนวอนให้สามีนำกลับไปส่งมารดาบิดา แต่เมื่อสามีไม่กล้านำกลับไป ก็หนีสามีไปได้ตลอดกลุ่ในระหว่างทาง เมื่อสามีตามทันก็พากันกลับไปอีก เวลาบุตรคนที่ ๑ พอเดินได้ก็ตั้งห้องอีก แล้วหนีสามีไปอีก ด้วยตั้งใจจะกลับไปหา

มารดาบิดา พอสามตามทันในระหว่างทางก็เกิดพายุใหญ่มีลมฝนแรงกล้า มีเสียงฟ้าร้องดังพ่นฟ้าจะทำลาย ก็ให้สามภักดีหาที่หลบฝน พอสามขึ้นไป ที่จอมปลวกแห่งหนึ่ง เพื่อจะตัดเอากิ่งไม้ไปทำซุ้มอาศัยหลบฝน ก็ถูกอสรพิษ มีพิษอันแรงกล้ากัดตายทันที นางปฐาจาราก็ได้ทนกลอดลูกอยู่กับพื้นดินแค่นกเดี๋ยว เมื่อกลอดลูกแล้ว ก็คุกเข่าและสอกลงกกลูกทั้ง ๒ ไว้ตลอดคืน เช้าขึ้นจึงอุ้มลูกอ่อนจงลูกคนโตตามไปพบศพสาม แล้วก็เสียใจ ร้องไห้รำพัน เดินทางไป พอไปถึงแม่น้ำอจิรวดีก็อุ้มลูกอ่อนว่ายข้ามน้ำไป แล้วให้ลูกอ่อนนอนบนใบไม้ย้อยที่ฝั่งโน้น ส่วนตนได้กลับมาหาลูกคนโตอีก พอมาถึงกลางน้ำ ก็เห็นเหยี่ยวซึ่งโฉบเฉี่ยวลงมาเพื่อจะเฉี่ยวเอาลูกแดง ๆ นั้นไป ก็ยกมือขึ้นร้องไล่ด้วยเสียงอันดัง แต่เหยี่ยวไม่ได้ยิน ได้เฉี่ยวเอาลูกแดง ๆ นั้นไปเสีย ส่วนลูกคนโตเข้าใจว่าแม่ร้องเรียก ก็กระโดดลงน้ำ ไปถูกน้ำพัดไปเสีย นางปฐาจารานั้นก็เสียใจอย่างยิ่ง ได้ขึ้นจากน้ำ ร้องไห้รำพันถึงลูกและพ่อไปตามทาง ฝ่ายมารดาบิดากับพี่ชายที่อยู่กรุงสาวัตถี ก็ถูกเรือนหักทับตาย พอตอนสายก็ได้เห็นบุรุษคนหนึ่งเดินส่วนทางมา พอทราบความจากบุรุษคนนั้นว่า มารดาบิดาและพี่ชายได้ถูกเรือนหักทับตายคังนั้น ก็หมดสติกลายเป็นบ้าทันที แล้ววิ่งกระเซอะกระเซิงไปทั้ง ไม่มีผู้นำ ด้วยผู้นำได้หลุดตกไปจากตัวเมื่อขณะได้ทราบเรื่องมารดาบิดา และพี่ชายแล้วนั้น แต่ด้วยอำนาจบุญบารมีที่นางปฐาจาราได้สะสมมา แล้วตลอดแสนกัลปาวสาน จึงคลบนันดาลให้วิ่งกระเซอะกระเซิงไปทาง วัดพระเชตุวัน ได้พบพระพุทธองค์ จึงรอดตัวได้ ได้ออกบรพพาอุปสมบท ด้วยได้ฟังพระธรรมเทศนา ต่อมาไม่ช้าก็ได้พิจารณาเห็นความสิ้นความเสื่อมแห่งขันธ ๕ ทั้งได้ฟังพระธรรมเทศนาขององค์พระศาสดา จึงได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์คังที่แสดงมา คังนี้ ท่านผู้ได้ฟังพระธรรมเทศนา ก็นั่นแล้ว จึงจำเรื่องย่อแห่งนางปฐาจาราตั้งที่ว่ามานี้ ไปเล่าให้ลูกหลาน เล่นซึ่งเป็นกุมาริของตณพังจึงจะเป็นการดี

ก็แลเนื้อความในคาถาว่า ผู้ใดไม่เห็นความต้งขึ้นความเสื่อมไป มีชีวิตอยู่ตลอด ๑๐๐ ปี การมีชีวิตเพียงวันเดียวของผู้เห็นความต้งขึ้นความ

๑๑๔ พระสุตตันตปิฎก อัมภีรที่ ๕ ขุททกนิกาย พระธรรมบท เล่ม ๑

เติมไป ยังดีกว่าการมีชีวิตอยู่ถึง ๑๐๐ ปีของผู้นั้น ซึ่งพระอรรถกถาจารย์
 ได้ขยายความไว้ว่า คำว่า ไม่เห็นความตั้งขึ้นและความเสื่อมไป ได้แก่ ไม่
 เห็นความตั้งขึ้นและความเสื่อมไปแห่งขันธ ๕ ด้วยลักษณะ ๒๕ ฯ คำว่า
 ผู้เห็นความตั้งขึ้นและความเสื่อมไป คือ การมีชีวิตอยู่แม้เพียงวันเดียว ของผู้
 เห็นความตั้งขึ้นและความเสื่อมไปแห่งขันธ ๕ นั้น ยังดีกว่าการมีชีวิตอยู่ถึง
 ๑๐๐ ปีของบุคคลนอกนั้น ดังนั้น มีคำที่ควรยกขึ้นขยายต่อไป ก็คือ ความตั้งขึ้น
 และความเสื่อมไปแห่งขันธ ๕ ด้วยลักษณะ ๒๕ เท่านั้น เพราะคำว่า
 ลักษณะ ๒๕ อันว่าด้วยความตั้งขึ้น และความเสื่อมไปแห่งขันธ ๕ นั้น
 ได้แก่อะไรบ้าง เพราะฉะนั้น จึงจะได้ขยายขึ้นต่อไป คือ ในอัมภีร
 วิสทิมรรควา ความตั้งขึ้นและความเสื่อมไปแห่งขันธ ๕ นั้น มีอย่างละ ๕
 จึงรวมเป็นลักษณะ ๒๕ แต่ถ้ายกกันก็มีขันธละ ๑๐ คือ ความเกิด ๕
 ความดับ ๕ รวมแห่งขันธ ๕ ก็เป็นลักษณะ ๕๐ ด้วยกัน ฯ ในอรรถกถา
 ธรรมบทที่ว่ามาแล้วนี้ ว่าเฉพาะเพียง ๒๕ คือ ท่านรวมความเกิดดับเข้า
 เป็นคำเดียวกัน อธิบายว่า ความเกิดดับแห่งขันธ ๕ พร้อมด้วยเหตุ คือ
 อวิชชา ตัณหา กรรม อาหาร นับเป็นอย่างละหมวด ๆ รวมเป็น ๕
 หมวด จึงรวมเป็นความเกิดดับ ๒๕ ด้วยกัน คือ ความเกิดดับแห่งขันธ ๕
 มีอยู่ ๕ ความเกิดดับแห่งอวิชชาอันเกี่ยวกับขันธ ๕ ก็มีอยู่ ๕ ความ
 เกิดดับแห่งตัณหา กรรม อาหาร อันเกี่ยวกับขันธ ๕ ก็มีอยู่อย่างละ ๕
 ด้วยกัน ฯ ผู้ที่เห็นความดับแห่งขันธ ๕ ด้วยลักษณะ ๒๕ ดังที่ว่าแล้ว
 นี้ เรียกว่า รู้จักความตั้งขึ้นและความเสื่อมไปแห่งขันธ ๕ อันได้รับความ
 ชกข่องจากนักปราชญ์ทั้งหลายมีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ว่า ถึงจะมีชีวิตอยู่
 เพียงวันเดียวก็ดีกว่าการมีชีวิตอยู่ถึง ๑๐๐ ปี ของผู้ไม่เห็นความตั้งขึ้นและ
 เสื่อมไปดังที่ว่าแล้วนั้น เพราะฉะนั้น จึงควรที่พหุศาสนิกชนทั้งหลาย
 จะหันนึกถึงความเกิดความดับแห่งขันธ ๕ ตามสติปัญญาของตน ถึงไม่
 นึกได้อย่างละเอียด ก็นึกได้เพียงอย่างหยาบว่า สัตว์ทั้งหลายย่อมตายใน
 ปฐมวัยก็มี ในมัชฌิมวัยก็มี ในปัจฉิมวัยก็มี ดังนั้น ก็ยังเป็น
 การดี ต่อไปจึงคัดแยกปฐมวัยออกเป็น ๓ ส่วน คือ ส่วนต้น กลาง

ปลาบ แล้วหักแยกส่วนหนึ่ง ๆ แห่ง ๓ ส่วนนั้นออกเป็นส่วนย่อยอย่าง
ละ ๓ ๆ หรืออย่างละ ๕ อย่างละ ๑๐ อย่างละ ๒๐ เป็นลำดับไป จนได้
เห็นว่า สัตว์ทั้งหลายตายในชั่วอึดใจเดียวกันนี้ ตายในชั่วไม่ถึงอึดใจก็มี
ดังนี้ แล้วต่อไปก็เลศสำคัญ ๓ อย่าง คือ รากะ โทสะ โมหะ หรือ
โลภะ โทสะ โมหะนั้น ก็จะเบาบางลงไปโดยแท้ สันกระแสเทศนาใน
กณฺฑนเพียงเท่านั้น.

เอว ก็มิ ค้วยประการฉะนี้ ๆ

กณฺฑที่ ๑๒๓

คัมภีร์ขททกนิกาย พระธรรมบท

ว่าด้วยเรื่องนางกิสาคอติ

โย จ วสุสสคํ ชีเวติ อิมํ ชมฺมเทสนํ สตุถา เชตวนเ วิหรนฺโค
กิสาคอติ อารพภ กณฺเสคิ.

สาวกดิยํ กิเรกสุส เสฏฺฐิสุส เกเห จตฺตาคีสโกฏฺฐนํ อญฺการาคิ.
ณ บัณฑิตํ อาตมภาพจักได้แสดงเรื่องนางกิสาคอติ ตามคัมภีร์พระ
ธรรมบท เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชน
ทั้งหลาย ตามสมควรแก่เวลา

เรื่องนางกิสาคอติ

คำเนินความตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดา
ประทับอยู่ที่พระเชตวันาราม ทรงปรารภนางกิสาคอติให้เป็นต้นเหตุ จึงครุฑ
พระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า โย จ วสุสสคํ ชีเว ดังนี้

ได้ยินมาว่า ที่กรุงสาวัตถี ทรัพย์สิน ๕๐ โกฏิในเรือนของเศรษฐีคนหนึ่ง
ได้เป็นถ่านไฟไปสิ้น ๆ เศรษฐีได้เห็นแล้วก็เกิดความเสียใจ ไม่
บริโภคอาหาร ได้แต่นอนอยู่ที่เตียงเท่านั้น ๆ สหายคนหนึ่งของ

เศรษฐีนั้น จึงไปเยี่ยมถามว่า เพราะอะไรสหายจึงเศร้าใจ ได้ฟัง
 เรื่องนั้นแล้วก็ตอบว่า สหายอย่าเสียใจเลย ข้าพเจ้ารู้ובายอย่างหนึ่ง
 สหายจงทำตามคูปายนั้น ฯ เศรษฐีนั้นตอบว่า เราจะทำอย่างไรสหาย
 สหายตอบว่า ท่านจงไปเสื่อลำแพนลงที่ตลาดของท่าน แล้วนั่งอยู่เหมือน
 กับกระทำดำนให้เป็นกองแล้วขายฉะนั้น เมื่อคนทั้งหลายผู้มาแล้ว ๆ
 บุคคลเหล่าใดกล่าวว่า คนอื่น ๆ ข่อมขายสิ่งของต่าง ๆ มีผ้า น้ำมัน
 น้ำผึ้ง น้ำอ้อย เป็นต้น ส่วนท่านมานั่งขายดำนอยู่ ท่านต้องตอบ
 คนเหล่านั้นว่า เมื่อเราไม่ขายของ ๆ ตนเราก็คทำอะไร ฯ แล้วเวลาเมื่อใด
 กล่าวกับท่านว่า คนอื่น ๆ ข่อมขายผ้า น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย เป็นต้น
 ส่วนท่านมานั่งขายเงินทอง ท่านต้องตอบเขาว่า เงินทองอยู่ที่ไหน เมื่อ
 เขาว่าอย่างไรเล่า ท่านต้องบอกเขาว่า จงนำมาดู แล้วต้องรับไว้ด้วยมือ
 ของที่เขาให้อย่างนี้ ก็จักเป็นเงินทองในมือของท่าน แต่ถ้าผู้นั้นเป็น
 กุมาริกา ท่านต้องนำเขามาเพื่อบุตรในเรือนของท่าน แล้วมอบทรัพย์
 ๕๐ โกฎิให้เขา แล้วต้องใช้แต่เงินทองที่เขาให้ ถ้าเป็นกุมาร ท่านต้อง
 ยกธิดาผู้เคิบโคแล้วในเรือนของท่านให้แก่เขา มอบทรัพย์ ๕๐ โกฎิให้
 เขา แล้วใช้แต่เงินทองที่เขาให้ ฯ เศรษฐีนั้นคิดว่า อุบายนี้ดี แล้วจึง
 กระทำดำนให้เป็นกองในตลาดของตน แล้วนั่งเหมือนกับขายดำน ฯ
 คนเหล่าใดกล่าวว่า คนอื่น ๆ ข่อมขายผ้า น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย เป็นต้น
 ส่วนท่านมานั่งขายดำน เศรษฐีนั้นก็ตอบพวกนั้นว่า เมื่อเราไม่ขาย
 ของ ๆ ตนเราก็คทำอะไร ฯ ครั้นนั้น มีกุมาริกาคนหนึ่งชื่อว่า โคตมี
 ปรากฏชื่อว่า กิสาโคตมี เพราะมีร่างกายชุ่มผอม เป็นธิดาของตระกูล
 ทสนทรัพย์แล้ว ได้ไปที่ประศุกวาดด้วยกิจอันหนึ่งของตน ได้เห็น
 เศรษฐีนั้นแล้วจึงถามว่า ข้าแต่บิดา คนอื่น ๆ ข่อมขายผ้า น้ำมัน น้ำผึ้ง
 น้ำอ้อย เป็นต้น เหตุไรท่านจึงมานั่งขายเงินทอง ฯ เศรษฐีจึงถามว่า
 เงินทองอยู่ที่ไหน ? ตอบว่า ท่านถือเงินนั่งอยู่ไม่ใช่หรือ ? จึงว่า
 จงนำมาดู ฯ นางกิสาโคตมีนั้นก็ทำเอาเต็มกำ แล้ววางลงห่มือเศรษฐี
 นั้น ฯ เงินทองนั้นก็กลับเป็นเงินทองตามเดิม ฯ ครั้นนั้น เศรษฐี

จึงถามว่า เรือนของเจ้าหลังไหน เมื่อนางกิสาคอติตอบว่า หลังโน้น
 เศรษฐีรู้ว่า นางกิสาคอตินั้นยังไม่มีสามี จึงเก็บทรัพย์ไว้แล้วนำนางกิสาคอติ
 นั้นไปให้แก่บุตรของตน มอบทรัพย์ ๕๐ โกฏิให้ ฯ ทรัพย์ทั้งสิน
 ก็ได้กลับเป็นเงินทองตามเดิม ฯ ต่อมาภายหลัง นางกิสาคอตินั้นก็
 ตั้งครรภ์ขึ้น ฯ พอล่วงได้ ๑๐ เดือน นางกิสาคอตินั้นก็คลอดบุตร ฯ
 ในเวลาบุตรเคินได้ บุตรนั้นก็ตายไป ฯ เมื่อคนจะนำบุตรนั้นออกไปเผา
 นางกิสาคอตินั้นก็ห้ามไว้ เพราะตนไม่เคยเห็นคนตายมาก่อน แล้ว
 คิดว่า เราจักถามยาบุตรของเรา จึงอุ้มซากศพบุตรไปด้วยสะเວว เทียว
 ถามไปตามลำคัมเรือนว่า ท่านทั้งหลายรู้จักยาสำหรับบุตรของข้าพเจ้า
 บ้างหรือ ? ครั้นนั้น คนทั้งหลายก็ตอบว่า เจ้าเป็นบ้าเสียแล้ว เจ้า
 เทียวถามยาสำหรับบุตรที่ตายแล้ว ฯ นางกิสาคอตินั้นก็ยังเข้าใจอยู่ว่า
 เราจักได้รู้จักยาสำหรับรักษายาบุตรของเราแน่ ครั้นนั้น บุรุษผู้เป็นบัณฑิต
 คนหนึ่งได้เห็นแล้วจึงคิดว่า ธิดาของเราคนนี้จะคลอดบุตรเป็นคนแรก ไม่
 เคยได้เห็นคนตาย เราควรจะเป็นที่พึ่งแก่หญิงนี้ แล้วจึงว่า แม่เอ๋ย
 ฉันก็ไม่รู้จักยา แต่รู้จักยา ฯ นางกิสาคอติจึงถามว่า ใครรู้จัก
 บุรุษนั้นตอบว่า องค์พระศาสดารู้จัก เจ้าจงไปทูลถามองค์พระศาสดา ฯ
 นางกิสาคอตินั้นจึงว่า ข้าพเจ้าจักไปทูลถามดู แล้วก็ไปเฝ้าองค์พระ
 ศาสดา ถวายบังคมแล้วก็ขึ้นทูลถามว่า ได้ยินว่า พระองค์ทรงรู้จักยา
 สำหรับบุตรของข้าพระองค์หรือ ? ตรัสตอบว่า จ๊ะ เรารู้จัก ฯ พระ
 องค์จะต้องการอะไร ? ตรัสตอบว่า เราต้องการเมล็ดผักกาดสักกำมือ
 หนึ่ง ฯ กราบทูลว่า ข้าพระองค์จักหาได้ แต่ว่าจะเอาที่เรือนของใคร ?
 ตรัสตอบว่า ในเรือนของผู้ใดที่ไม่เคยมีบุตรหรือธิดาตายเลย จงเอาจาก
 เรือนของผู้นั้น ฯ นางกิสาคอตินั้นก็กราบทูลว่า ค่ะแล้ว พระเจ้าข้า
 จึงถวายบังคมองค์พระศาสดา อุ้มบุตรที่ตายขึ้นสะเວวเข้าไปภายในบ้าน
 ขึ้นอยู่ที่ประตูแห่งเรือนหลังแรก แล้วถามว่า ที่เรือนนี้มีเมล็ดผักกาด
 หรือ ได้ยินว่า เมล็ดผักกาดนั้นจักเป็นยาสำหรับรักษายาบุตรของเรา เมื่อ

มีผู้ตอบว่า จิงว่า ถ้าอย่างนั้นจงให้ข้าพเจ้าบ้าง เมื่อคนเหล่านั้นนำ
เมล็ดผักกาดมาให้แล้ว ก็ถามว่า ที่เรือนนี้ไม่มีบุตรธิดาที่เคยตายหรือ
เมื่อมีผู้ตอบว่า เหตุไรจึงว่าอย่างนี้ คนที่มีชีวิตมีอยู่น้อย ส่วนคนที่
ตายมีมาก จึงคืนให้ด้วย คำว่า ถ้าอย่างนั้นจงเอาเมล็ดผักกาดของท่านคืน
ไป เมล็ดผักกาดนี้ไม่เป็นยาสำหรับบุตรของข้าพเจ้า นางกิสาโคตมิ
เที่ยวถามไปเริ่มแต่เรือนแรกโดยท่านองนี้ ฯ นางกิสาโคตมินั้นไม่ได้
เมล็ดผักกาดในเรือนสักหลังเลย พอถึงเวลาเย็นจึงคิดว่า กรรมหนัก
เสียแล้ว เราเข้าใจว่าตายแต่บุตรของเราเท่านั้น ก็คนตายมีมากกว่าคนเป็น
ในบ้านทั้งสิ้น ฯ เมื่อนางกิสาโคตมินั้นคิดอยู่อย่างนี้ หัวใจที่อ่อน
ด้วยความรักบุตร ก็ถึงซึ่งความแข็งกระด้าง ฯ นางกิสาโคตมินั้นจึง
นำบุตรไปทิ้งเสียในป่า แล้วไปเฝ้าองค์พระศาสดา ถวายบังคมแล้วก็
ยืนอยู่ ฯ ครั้งนั้น องค์พระศาสดาจึงตรัสถามว่า เธอได้เมล็ดผักกาดสัก
กำมือหนึ่งมาแล้วหรือ ? กราบทูลว่า ไม่ได้ พระเจ้าข้า เพราะคนที่
ตายมีมากกว่าคนเป็นทั้งสิ้น ฯ ครั้งนั้น องค์พระศาสดาจึงตรัสว่า เธอ
เข้าใจว่าตายแต่บุตรของเธอเท่านั้น อันความตายนี้เป็นของยั่งยืนสำหรับ
สัตว์ทั้งหลาย เพราะว่า มัจจุราชย่อมฉุดคร่าสัตว์ทั้งปวงผู้ยังไม่เต็มความ
ประสงค์ ลงไปในสมุทรรคืออบาซ เหมือนห้วงน้ำใหญ่พัดเอาสัตว์ทั้งหลาย
ไปฉะนั้น ดังนี้ แล้วเมื่อท่านจะทรงแสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานว่า

ตัม ปุ่กตปสุสมมตัม

พฺยาสตุตมมสํ นรํ

สุตตัม คามัม มโหโฆว

มจฺจุ อาทาย กจฺจติ

ซึ่งมีคำแปลว่า มัจจุ ย่อมพาเอาชนผู้มีวิมานบุตร และสัตว์เลี้ยง
ผู้มีใจข้องในอารมณ์คำ ๆ ไป เหมือนห้วงน้ำใหญ่พัดเอาชาวบ้านที่หลับ
ไปฉะนั้น ดังนี้

ในเวลาจบเทศนาลง นางกิสาโคตมิก็ได้ตกอยู่ในโศดาบัตติผล
ถึงบุคคลอื่น ๆ เป็นอันมาก ก็ได้บรรลุโศดาบัตติผลเป็นต้น

ก็นางกิสาโคตมินั้น ได้ทูลขอบรรพชาต่อองค์พระศาสดา ฯ องค์
พระศาสดาจึงโปรดส่งไปสู่สำนักภิกษุณีทั้งหลาย แล้วให้บรรพชา ฯ นาง

กิสาคอตมิได้อุปสมบทแล้ว ก็ปรากฏชื่อว่า กิสาคอตมิเถรี ฯ อย่มาวันหนึ่ง นางกิสาคอตมิเถรีนั้นได้รับวาระในโรงอุโบสถ ตามประทีปแล้วก็นั่งอยู่ ได้เห็นเปลวประทีปกำลังถูกไฟลงและดับไป ก็ถือเอาเป็นอารมณ์ว่า สัตว์เหล่านี้ย่อมเกิดและดับ เหมือนกับเปลวประทีปอย่างนี้แหละ ส่วนผู้ถึงนิพพานแล้ว ย่อมไม่ปรากฏอย่างนี้ ฯ องค์พระชินศรีศาสดา ผู้ประทับนั่งในพระคันชกุฏ ก็ทรงเปล่งพระรศมีไปประหนึ่งว่า นั่งตรัสในที่เฉพาะหน้าของพระเถรีนั้นว่า อย่างนี้แหละคอตมิ สัตว์เหล่านี้ย่อมเกิดและดับเหมือนกันกับเปลวประทีป ผู้ถึงนิพพานแล้วย่อมไม่ปรากฏอย่างนี้ การมีชีวิตอยู่เพียงชั่วขณะของผู้เห็นนิพพาน ดีกว่ามีชีวิตอยู่ถึง ๑๐๐ ปีของผู้ไม่เห็นนิพพานอย่างนี้ ดังนี้แล้ว เมื่อจะทรงแสดงธรรมสืบท่อข้อความ จึงตรัสพระคาถานี้ว่า

โธ จ วสุสสํ ชีเว

อุปสํ อมํ ปทํ

เอกาหํ ชีวํ เสขุโย

ปสฺสโต อมํ ปทํ

ซึ่งมีคำแปลว่า ผู้ใดไม่เห็นบออันไม่ตาย มีชีวิตอยู่ตลอด ๑๐๐ ปี การมีชีวิตอยู่เพียงวันเดียว ของผู้เห็นบออันไม่ตาย ก็ยิ่งดีกว่าการมีชีวิตอยู่ถึง ๑๐๐ ปีของผู้นั้น ดังนี้

ในคำเหล่านั้น คำว่า บออันไม่ตาย อธิบายว่า ได้แก่ อมตมหานิพพาน ซึ่งเป็นส่วนอันเว้นจากความตาย ฯ คำที่เหลือเหมือนกับที่มีมาก่อนแล้ว

ในเวลาจบเทศนาลง นางกิสาคอตมิก็ได้ตั้งอยู่ในความเป็นพระอรหันต์ พร้อมด้วยปฏิสัมภิทาในที่นั้นอยู่นั้น ดังนี้แล้ว ฯ จบเรื่องนางกิสาคอตมิเพียงเท่านั้น

ในเรื่องนางกิสาคอตมินี้ เป็นเรื่องชี้ให้เห็นว่า ขทา ปุณณกขโย โหติ สหุพเมตํ วินสฺสํ เมื่อใดสิ้นบุญไป เมื่อนั้นทรัพย์สมบัติทั้งสิน ก็สิ้นสูญไป ดังนี้ ฯ คำนี้ เป็นคำที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ในนิชกัณทสูตร เพราะว่า เมื่อบุญของเศรษฐีนั้นสิ้นไปแล้ว เงินทอง ๔๐ โกฏิ ก็ได้กลายเป็นถ่านไฟไป ทั้งชี้ให้เห็นว่า เงินทองย่อมเป็นของสำหรับผู้มีบุญ

เพราะฉะนั้น เมื่อนางกิสสาโคตมผู้มีบุญอันได้กระทำไว้ในปางก่อน
 อันจักส่งผลให้ได้ทั้งมนุษยสมบัติ และนิพพานสมบัติ ในชาตินั้น ได้
 ไปพบเห็นกองเงินกองทองนั้น กองเงินกองทองที่กลับกลายเป็นถ่านนั้น
 ก็ปรากฏเป็นเงินทองตามเดิม ดังที่แสดงมา ส่วนเนื้อความในพระคาถาว่า
 ผู้ใดไม่เห็นบพอันไม่ตาย มีชีวิตอยู่คง ๑๐๐ ปี การมีชีวิตอยู่เพียงวัน
 เดียวของผู้เห็นบพอันไม่ตาย ยิ่งดีกว่าการมีชีวิตอยู่ ๑๐๐ ปี ของผู้นั้น
 ดังนี้ เป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่า การได้เห็นบพอันไม่ตาย คือ การได้
 เห็นนิพพานนั้น เป็นการประเสริฐแท้ เพราะว่าการได้เห็นนิพพานนั้น
 ทำให้สิ้นกองกิเลสกองทุกข์ทั้งปวง แต่ว่าการที่จะได้เห็นนิพพานนั้น
 เป็นของยากนักหนา ข้อนึงจะไม่อธิบาย ท่านทั้งหลายก็พอจะเข้าใจ
 อยู่แล้ว เพราะฉะนั้น จึงจักไม่อธิบาย จักแสดงแต่หนทางที่จะให้
 เห็นนิพพานโดยย่อเท่านั้น ฯ ก็ทางที่จะให้เห็นนิพพานนั้น ได้แก่ทาง
 ไหน ? แก้วว่า ได้แก่ ทางพระอริยเจ้า อันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ
 คือ สัมมาทิฐิ ความเห็นชอบ • สัมมาสังกัปปะ ความดำริชอบ •
 สัมมาวาจา การพูดชอบ • สัมมากัมมันตะ การทำชอบ • สัมมา-
 อาชีโว การเลี้ยงชีพชอบ • สัมมาวาจาโม การพยายามชอบ • สัมมา-
 สติ การระลึกชอบ • สัมมาสมาธิ การตั้งใจมั่นชอบ • ซึ่งย่อลงคง
 เป็น ๓ ทางด้วยกัน คือ ทางคิดชอบ พูดชอบ ทำชอบ หรือทาง
 ศีล สมาธิ ปัญญา ดังนี้ ฯ ผู้ที่อยากเห็นนิพพาน ต้องคิดชอบ
 พูดชอบ ทำชอบ หรือต้องประกอบตนให้มีศีล สมาธิ ปัญญา แก่
 กล้าเป็นลำดับขึ้นไป จึงจักได้เห็นนิพพาน ฯ แต่ว่าต้องอาศัยบุญ
 วาสนาบารมีที่ได้สะสมอบรมมาแล้วในอดีตชาติ ถ้าไม่อย่างนั้น ก็ไม่อาจได้
 เห็นถึงความประสงค์ โดยเหตุนี้ ควรที่พุทธศาสนิกชนทั้งหลายจะพยายาม
 คิดชอบ พูดชอบ ทำชอบ พยายามกระทำศีล สมาธิ ปัญญา ให้เกิด
 ขึ้นในใจของตน เผื่อว่าตนได้เคยสะสมบารมีมามากแล้ว หากตน
 ยังไม่เคยสะสมบารมีมามากแล้ว ก็จะได้เป็นอุปนิสัยบัจฉิ ให้สำเร็จ
 นิพพานในภายหน้า ฯ ในตอนท้ายนี้ ขอยกเอาเรื่องปัญหานิพพาน ที่

มีผู้ทูลถามพระพุทธเจ้า และพระพุทธเจ้าทรงตอบอันเกี่ยวกับเรื่อง การ
สำเร็จนิพพาน ตามที่มีมาในพระสูตรที่ ๕ บรรทัดที่ ๒ คัมภีร์สังยุต-
ตนิคาย สหายตนวรรกว่า ครั้งหนึ่ง พระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่ภูเขาคิชฌกูฏ
กรุงราชคฤห์ ฯ ครั้งนั้น พระอินทร์ลงมาเฝ้าทูลถามว่า ข้าแต่พระผู้มี
พระภาคเจ้า เพราะเหตุไร บางคนจึงไม่สำเร็จนิพพานในอภิปาณีย์
บางคนจึงสำเร็จ พระเจ้าข้า ฯ พระพุทธองค์ทรงแก้ว่า ดูก่อนจอม
เทพยเจ้า เพราะเหตุว่า บางคนมีอุปาทานในรูป เสียง กลิ่น รส
โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์อยู่ เขาจึงไม่สำเร็จนิพพานในอภิปาณีย์ บาง
คนไม่มีอุปาทานในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์
เขาจึงสำเร็จนิพพานในอภิปาณีย์ ฯ ในพระสูตรนี้และพระสูตรอื่น ๆ
ซึ่งมีในคัมภีร์สังยุตตนิคาย อันว่าด้วยการสำเร็จนิพพานเหมือนกันทั้งนั้น
เป็นอันได้ใจความว่า เมื่อไม่มีอุปาทานในอารมณ์ ๖ ก็เป็นอันสำเร็จนิพพาน
ดังนี้ สันเนอความในเทศนากัณฐกัณเพียงเท่านั้น.

เอวํ กัมมํ คัมภีร์สังยุตตนิคาย ๑

กัณฐกัณ ๑๒๔

คัมภีร์ขททกกาย พระธรรมบท

ว่าด้วยเรื่องนางพหุปคติกาเถรี

โฆ จ วสสสตนฺติ อิมํ ชมฺมเทสนํ สตุถา เขตวเน วิหรนฺโต
พหุปคติกํ เถรี อารพฺภ กเถติ

สาวคฺคิยํ กิเรกสฺมิมิ กุเล สตุตฺต ปุคฺคา สตุตฺต จ ชีตโรติ.

ณ บัดนี้ อาคมภาพจักได้แสดงเรื่องนางพหุปคติกาเถรี ตามคัมภีร์
พระธรรมบท เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชน
ทั้งหลาย ตามสมควรแก่เวลา

เรื่องนางพหูปัตติกาเถรี

คำเน้นความตามอัมภีรพระธรรมบทว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดาประทับอยู่ที่พระเชตวันาราม ทรงปรารภพระเถรีผู้มีบุตรมาก ให้เป็นคันเหตุนั้น จึงตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า โย จ วสฺสํ ชีเว ดังนี้

ได้ยินมาว่า มีตระกูลหนึ่งที่กรุงสาวัตถี มีบุตร ๗ คน ธิดา ๗ คน ๑ บุตรธิดาทั้งสนั่น เคิบโตแล้วก็ตั้งเคหาสถานบ้านเรือน อยู่เป็นสุขสบายตามธรรมดาของตน ๑ ต่อมาภายหลัง บิดาของพวกนั้นก็ตายไป ๑ เมื่อสามีตายไปแล้ว มหาอุบาสิกาก็ยังไม่แบ่งทรัพย์ให้แก่บุตรทั้งหลายก่อน ๑ ครั้นนั้น บุตรทั้งหลายจึงว่า เมื่อบิดาของพวกลูกตายไปแล้ว มารดาจะต้องการอะไรด้วยทรัพย์ พวกลูกไม่อาจจะเลี้ยงมารดาได้หรือ ? มารดาได้ฟังถ้อยคำของบุตรธิดาเหล่านั้นแล้ว ก็นั่งอยู่ เวลาบุตรธิดาเหล่านั้นพูดแล้ว ๆ เล่า ๆ ก็คิดว่า บุตรจักเลี้ยงดูเรา ต้องการอะไรที่เราจะปกครองทรัพย์ไว้ค้างหาก จึงได้แบ่งทรัพย์ทั้งสนั่นให้ ๑ ครั้นต่อมาไม่กี่วัน ภรรยาของบุตรผู้ใหญ่กว่า แม่ของเราได้มาที่เรือนนี้แห่งเดียว เหมือนกับให้ทรัพย์ถึง ๒ ส่วน ด้วยถือว่าเป็นบุตรผู้ใหญ่ ๑ ถึงภรรยาของบุตรนอกนั้นก็กล่าวเหมือนกัน ๑ ในเวลาที่มหาอุบาสิกานั้นไปที่เรือนของธิดาเหล่านั้น เริ่มแต่ธิดาคนโตไป ธิดาเหล่านั้นก็ได้ว่าอย่างนั้นเหมือนกัน ๑ มหาอุบาสิกานั้นได้รับความคูห่มั่นแล้วก็คิดว่า ต้องการอะไรด้วยการอยู่ในสำนักของพวกนี้ เราจักไปเป็นภิกษุณีเลี้ยงชีวิตไป แล้วก็ออกไปสู่ที่อยู่ของหมู่ภิกษุณี ขอบรรพชา ๑ ภิกษุณีเหล่านั้นก็ให้มหาอุบาสิกานั้นบรรพชา ๑ มหาอุบาสิกานั้น ได้อุปสมบทแล้วก็ปรากฏชื่อว่า พหูปัตติกาเถรี แปลว่า พระเถรีผู้มีบุตรมาก ๑ พหูปัตติกาเถรี ก็กระทำวัตรปฏิบัติแก่ภิกษุณีทั้งหลายด้วยคิดว่า เราบวชในเวลาแก่ เราไม่ควรประมาท คิดว่าเราควรกระทำสมณธรรมตลอดราตรี จึงจับเสาคันหนึ่งไว้ประสาธ แล้วเดินเวียนรอบกระทำสมณธรรม แม้เมื่อเคืองงกรรมก็คิดว่า ศีรษะของเราจะกระทบที่ต้นไม้ หรือที่โคที่

หนึ่งในหมื่น จึงจับต้นไม้เวียนรอบกระทำสมณธรรมก่อน คิดว่าเราจักกระทำตามธรรมที่องค์พระศาสดาทรงแสดงไว้ เมื่อระลึกถึงธรรม ก็ได้กระทำสมณธรรมไป ๆ ครั้นนั้น องค์พระจอมไตรศาสดา ผู้ประทับในพระคันชกฏ ก็ทรงเปล่งพระรัศมีไป ประหนึ่งว่าประทัยนึ่งในที่เฉพาะหน้า เมื่อจะตรัสกับพระเถรีนั้น จึงตรัสว่า พหูปัตติกา การมีชีวิตอยู่แม้เพียงวันเดียว ของผู้เห็นธรรมที่เราแสดงแล้ว ยังดีกว่าการมีชีวิตอยู่ถึง ๑๐๐ ปี ของผู้ไม่เห็นธรรมที่เราแสดงไว้แล้ว ดังนี้แล้ว เมื่อจะทรงแสดงธรรมสืบทอดข้อความ จึงตรัสพระคาถานี้ว่า

โย จ วสฺสสคฺคํ ชีเว

อปสฺสํ ชมมมุตฺตมํ

เอกาหํ ชีวิตํ เสยฺโย

ปสฺสโต ชมมมุตฺตมํ

ซึ่งมีคำแปลว่า ผู้ใดไม่เห็นธรรมอันสูงสุด มีชีวิตอยู่ถึง ๑๐๐ ปี การมีชีวิตอยู่เพียงวันเดียว ของผู้เห็นธรรมอันสูงสุด ยังดีกว่าการมีชีวิตอยู่ถึง ๑๐๐ ปีของผู้ไม่เห็นธรรมอันสูงสุดนั้น ดังนี้

ในคำเหล่านั้น คำว่า ธรรมอันสูงสุด ได้แก่ โลกุตตรธรรม ๘ ๆ ก็ โลกุตตรธรรม ๘ นั้น ชื่อว่า ธรรมอันสูงสุด ๆ การมีชีวิตอยู่วันเดียวก็ดี ขณะเดียวก็ดี ของผู้เห็นธรรมนั้น คือ ผู้แทงตลอดธรรมนั้น ยังดีกว่าการมีชีวิตอยู่ถึง ๑๐๐ ปี ของผู้ไม่เห็นธรรมนั้น ดังนี้

ในเวลาจบพระคาถาลง พหูปัตติกาเถรี ก็ได้ตั้งอยู่ในความเป็นพระอรหันต์ พร้อมด้วยปฏิสัมภิทาทั้งหลาย ดังนี้แล ๆ จบเรื่องพหูปัตติกาเถรี และการพรรณนาสหสวรรค์ ซึ่งเป็นวรรคที่ ๘ เพียงเท่านั้น

ก็แลในเรื่องพหูปัตติกาเถรีนี้เป็นเรื่องชี้ให้เห็นว่า มารดาบิดาผู้สละทรัพย์ให้แก่บุตรธิดาหมดแล้ว มักจะได้รับความลำบากมาก เพราะบุตรธิดาซึ่งได้ทรัพย์สมบัติเหล่านั้น ต่างก็มีบุตรภรรยาด้วยกัน ซึ่ง เป็นเหตุจะให้เสียกตัญญู ดังเรื่องที่เราแสดงมา เพราะฉะนั้น จึงไม่ควรทอดทิ้งบุตรธิดา จะยกทรัพย์สมบัติทั้งสิ้นให้แก่บุตรธิดา ในเวลาที่ตนยังมีชีวิตอยู่ ควรจะแบ่งให้ตามสมควรเท่านั้น บางคนอาจคิดว่า อุบาสิกานั้นเป็นหญิง บุตรธิดาจึงกล้าทำอย่างนั้น ถ้าเป็นชายคงไม่กล้าทำอย่าง

นั้น เพราะว่าบุตรธิดาโคขมาก ย่อมกลัวบิดา การคิดอย่างนั้นจึงว่าเป็น
การคิดผิด เพราะถึงจะเป็นบิดาก็ตาม เมื่อแก่ชราแล้ว สันทรพิชัย
สมบัติแล้ว บุตรธิดาซึ่งได้ทรัพย์สมบัติไปหมดแล้วนั้น ก็ย่อมไม่กลัว
คังเรื่องพราหมณ์แก่ ซึ่งมียอยู่ในธรรมบทตอนปลายโน้น เป็นเครื่องอ้างอิง
แต่เพื่อให้ท่านผู้ฟังทั้งหลายได้พึงเสียใจในเคยวนี้ จึงจักได้ยกเอาเรื่อง
พราหมณ์แก่นั้นมาแสดงไว้เสียในกัณฑ์นี้ กล่าวคือ ที่กรุงสาวัตถี มี
พราหมณ์คนหนึ่ง มีทรัพย์ ๘ แสน แต่งงานให้บุตร ๔ คนแล้ว ก็
ให้ทรัพย์ไปคนละแสน รวมเป็น ๔ แสนด้วยกัน ยังเหลืออยู่อีก ๔ แสน ฯ
ต่อมา เมื่อนางพราหมณ์ของพราหมณ์คนนั้นตายไป บุตรทั้ง ๔ จึงปรึกษากันว่า
ถ้าบิดาของเราจักได้ภรรยาใหม่ ตระกูลก็จะแตกไปด้วยอำนาจ
แห่งบุตรของภรรยาใหม่ เพราะฉะนั้น พวกเราควรที่จะประจบบิดา เอา
ทรัพย์เสียให้สิ้นจึงจะเป็นการดี ฯ บุตรทั้ง ๔ นั้นก็พากันปฏิบัติพราหมณ์
นั้น ด้วยการกินย่น่งห่มเป็นต้น ล้วนแต่เป็นอย่างดี พากันกระทำกิจต่าง ๆ
มีแบบนวดให้เป็นต้น อยู่มาวันหนึ่ง เวลาพราหมณ์นั้นนอนหลับ คืบขึ้น
ในเวลากลางวัน บุตรทั้ง ๔ นั้นก็พากันมีแบบนวดให้ แล้วต่างก็ชักโทษใน
การอยู่ครองเรือนให้พัง แล้วอ่อนวอนว่า ลูกทั้ง ๔ จะปฏิบัติบิดาเหมือน
อย่างนั้นจนตลอดชีวิต ขอบิดาจงให้ทรัพย์ที่ยังเหลืออยู่แก่ลูกทั้ง ๔ เกด ฯ
พราหมณ์นั้นก็ได้แบ่งทรัพย์ให้บุตรอีกคนละแสน เหลือไว้แต่เพียงผ้านุ่ง
ผ้าห่มของตนเท่านั้น แล้วแบ่งเครื่องอุปโภคบริโภคทั้งสี่ ออกให้เป็น
๔ ส่วน ฯ บุตรคนโตเลี้ยงดูปฏิบัติอยู่ไม่กี่วัน อยู่มาวันหนึ่ง พ่อ
พราหมณ์นั้นไปอาบน้ำกลับมา ลูกสะใภ้ก็ยืนอยู่ที่ซุ้มประตู ร้องออกไปว่า
บิดาให้ทรัพย์แก่บุตรคนโต เกินคนอื่นตั้งร้อยดั่งพันหรือ บิดาแบ่งให้
คนละ ๒ แสนเท่ากันไม่ใช่หรือ เหตุไรจึงไม่รู้จักทางไปบ้านของบุตร
คนอื่น ๆ ฝ่ายพราหมณ์นั้นก็โกรธว่า อีกคนฉิบหาย อีกคนด้อย แล้วก็
ไปที่เรือนของบุตรคนที่ ๒ ต่อมาไม่กี่วันก็ถูกสะใภ้คนที่ ๒ จับไล่ไปอีก
แล้วก็ไปอยู่ที่บ้านของบุตรคนที่ ๓ ที่ ๔ ก็ถูกสะใภ้คนที่ ๓ ที่ ๔ จับไล่ไป
อีกเหมือนกัน เมื่อไปอยู่บ้านไหนไม่ได้ ก็ได้บวชเป็นตาปะขาวเที๊ยะขอ

ทานไป เมื่อเวลาล่วงไปก็แก่ชราลง มีร่างกายชบสอมด้วยการกินการนอน
ไม่ดี เมื่อไปเที่ยวขอทานมาแล้ว ก็มานอนอยู่ตามพื้นดิน เวลาขึ้น
แลดูร่างกายซึ่งหมดความทรนทรายแล้ว ก็ไม่เห็นที่พึ่งของตนมีอยู่ในบุตร
ทั้งหลาย จึงคิดว่า เขาว่าพระสมณโคตม มีหน้าตาไม่สยว มีหน้าตาเบิกบาน
พูดด้วยเป็นสุข ฉลาดในการปราศรัย ฯ เราก็อาจไปหาพระสมณโคตม
เพื่อจะได้รับการปราศรัย ฯ พราหมณ์ชราผู้นั้นจึงนุ่งห่มให้ดี แล้วถือเอา
ภาชนะขอทานเดินสักไม้เท้าไปเฝ้าพระพุทธองค์ ฯ ครั้นไปถึงแล้ว พระ
พุทธองค์จึงทรงปราศรัยไต่ถามว่า พราหมณ์ เหตุไรเธอจึงมีร่างกายเศร้า
หมอง นุ่งห่มเศร้าหมอง ฯ พราหมณ์นั้นกราบทูลว่า ข้าแต่พระโคตม
ข้าพเจ้ามีบุตร ๔ คน อยู่ที่กรุงสาวัตถี บุตรทั้ง ๔ คนนั้นได้คบคิดกับภรรยา
จับไล่ข้าพเจ้าออกจากบ้านเรือน พระเจ้าข้า ฯ จึงตรัสว่า พราหมณ์ ถ้า
อย่างนั้น เธอจงเขียนเอาคาถาเหล่านี้ เมื่อหม่อมหาชนประชุมกันอยู่ที่สภา
แล้ว เมื่อบุตรของพราหมณ์นั่งพร้อมกันแล้ว จงกล่าวขึ้นว่า เราจักเพิก
เปลี่ยนกับบุตรเหล่าใด เราต้องการความเจริญกับบุตรเหล่าใด บุตรเหล่านั้น
ก็คบคิดกับภรรยา ไล่เราเสียเหมือนสุนัขไล่สุกร ฯ บุตรที่ไม่ดี ที่ชั่วช้า
ได้แต่เพียงเรียกเราว่าพ่อ ๆ เท่านั้น เขาเพียงแต่มีรูปร่างเป็นบุตรเท่านั้น
แต่ใจเขาเหมือนผีเสื้อนา เขาได้ละทิ้งเราผู้แก่ชราแล้ว ฯ ม้าที่แก่แล้ว ใช้
ไม่ได้แล้ว เขาย้อนนำออกจากที่กินหญ้าฉันใด บิดาของพวกคนพาลที่แก่
แล้ว ก็ต้องเที่ยวขอทานกินฉันนั้น ฯ ไม้เท้าของเรายังคงกว่า บุตรที่ไม่
เชื่อฟังจะดีอะไร ไม้เท้าของเรายังกันโค กันสุนัขที่ดุได้ ยังนำทางในเวลามืด
ได้ ยังหยั่งลงไปใต้น้ำที่ลึกได้ บุคคลเวลาพลดขยี้ตัวไว้ได้ด้วยอานุภาพ
แห่งไม้เท้า ดังนี้

พราหมณ์นั้น ได้เขียนเอาถ้อยคำเหล่านั้น จากพระพุทธองค์แล้ว
เมื่อบุตรทั้ง ๔ แต่งตัวดีแล้ว ได้ไปประชุมในวันประชุมของพวกพราหมณ์
ก็เข้าไปสู่ที่ประชุมนั้น แล้วนั่งลงบนที่อันมีค่ามาก ในท่ามกลางพราหมณ์

ทั้งหลาย เพราะหมณฺ์ชราณฺ์นั้นจึงคิดว่า เวลานั้นเป็นเวลาของเราแล้ว จึงเข้าไป
สู่ท่ามกลางที่ประชุมณฺ์นั้น ยกมือขึ้นแล้วกล่าวว่า ข้าแต่ท่านทั้งหลาย ข้าพเจ้า
อยากว่าคาถาให้ท่านทั้งหลายฟัง ท่านทั้งหลายจักฟังหรือ เมื่อพวกพราหมณฺ์
ตอบว่า ว่าไปๆ พราหมณฺ์ พวกเรจักฟัง จึงได้ยืนขึ้นแล้วว่าคาถาซึ่งมี
เนื้อความคั่งท่วมาแล้วนัน

ก็ในคราวนั้น ธรรมเนียมของคนทั้งหลาย มีอยู่ว่า ผู้ใดกินของ
มารคาบิคา แล้วไม่เลียงมารคาบิคา ต้องฆ่าผู้นั้น ฯ เพราะฉะนั้น พวกบุตร
ของพราหมณฺ์ทั้ง ๔ คน จึงหมอบลงที่เท้าของพราหมณฺ์ อ้อนวอนว่า ข้าแต่
บิดา ขอบิคาจงให้ชีวิตแก่ลูกทั้งหลายเถิด ฯ พราหมณฺ์จึงว่า ขอท่าน
ทั้งหลายจงอย่าฆ่าบุตรของข้าพเจ้าเลย เขาจากเลียงข้าพเจ้า ที่กล่าวอย่างนี้
ก็เพราะธรรมคาบิคาข้อมมีใจอ่อนต่อบุตรธิดา ฯ ครั้นนั้น คนทั้งหลายจึงได้
บอกแก่บุตรพราหมณฺ์ทั้ง ๔ นั้นว่า นับแต่วันนี้ไป ถ้าพวกท่านไม่เลียงคบิดา
ให้ดี พวกเราจะฆ่าเสีย ฯ บุตรนั้นก็กลัวตาย จึงให้บิดานั่งที่ตั่งแล้วพากัน
ห้ามไปสู่บ้านเรือน ช่วยกันหาน้ำมนมาทาเท้าให้ อาบน้ำขัดสัให้ แล้วเรียก
พวกภรรยาว่า นับแต่วันนี้ไป พวกเจ้าจงปฏิบัติบิดาของเราให้ดี ถ้า
พวกเจ้าไม่เอาใจใส่ พวกเรจักลงโทษ แล้วก็จัดอาหารดีๆ ให้บิดาบริโภค ฯ
พราหมณฺ์นั้นได้อาศัยอาหารดีๆ การนอนดี ๆ ไม่ชำระร่างกายก็แข็งแรง มี
ร่างกายผ่องใส เวลาชำระร่างกายของตัวแล้วจึงคิดว่า สมบัตินี้เราได้เพราะพระ
สมณโคตม จึงถือเอาผ้าผืนหนึ่งไปเพื่อเป็นเครื่องบรรณาการ ไปถึงที่เฝ้าองค์
พระศาสดาจารย์แล้วก็นั่งลง วางผ้าผืนนั้นไว้ในที่ใกล้พระบาท แล้วกราบ
ทูลว่า ข้าแต่พระโคตม พวกข้าพเจ้าผู้ชื่อว่าพราหมณฺ์ ข้อมแสวงหาทรัพย์
ให้อาจารย์ เพ้ออาจารย์ ขอพระโคตมผู้เป็นอาจารย์ของข้าพเจ้า จงรับ
ทรัพย์ของอาจารย์นี้เถิด พระเจ้าข้า ฯ พระพุทธองค์ก็ทรงรับผ้าผืนนั้นไว้ด้วย
พระกรุณา แล้วทรงแสดงธรรมให้ฟัง ฯ ในเวลาจบเทศนาลง พราหมณฺ์
ก็ได้ตั้งอยู่ในพระไตรสรณคมณฺ์ แล้วกราบทูลว่า ข้าแต่พระโคตม บุตร
ข้าพเจ้าได้ให้อาหารประจำวัน ๔ สำหรับแก่ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าขอถวายพระองค์

๒ สำหรับ พระเจ้าข้า ฯ จึงตรัสว่า ดีแล้วพราหมณ์ แต่ว่าเราจะไปตามที่
เราชอบใจ แล้วก็ให้พราหมณ์กลับไป ฯ พราหมณ์กลับไปถึงบ้านเรือนแล้ว
ก็ส่งบุตรว่า ลูกเอ๋ย พระสมณโคตมเป็นสหายของบิดา บิดาได้ขกอาหาร
ถวายพระสมณโคตม ๒ สำหรับ เมื่อพระสมณโคตมมาถึง พวกเจ้าจงอย่า
ประมาท ฯ บุตรทั้ง ๔ ก็รับกระทำตามถ้อยคำ ฯ เข้าขึ้นพระพุทธรองค์
ก็ได้เสด็จไปที่ประตูบ้านของบุตรคนโตของพราหมณ์ เขาก็ได้ทูลอาราธนา
ให้ขึ้นไปเสวยที่บ้านของเขา แล้วเสด็จไปสู่เรือนบุตรอีก ๓ คนในวันรุ่งขึ้น
ตามลำดับกัน ดังนี้ เป็นอันว่าสิ้นเรื่องตัวอย่างเปรียบเทียบเพียงเท่านั้น.

เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๑๒๕

กัมภีร์ขททกนิกาย พระธรรมบท

ว่าด้วยเรื่องอุพเพกสาฎกพราหมณ์

อภิตุเรธ กลุยาณติ อิมั ชมฺมเทสนั สตุถา เขตฺวเน วิหรนฺโต
อุพเพกสาฎกพราหมณ์ อารพฺภ กณฺธิ

วิปสฺสี ทสฺพลสฺส กาลสฺมึ ฬิ มหาเอกสาฎกพราหมโณ นาม
อโหสฺสตี.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงเรื่องอุพเพกสาฎกพราหมณ์ ตาม
กัมภีร์พระธรรมบท เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธ-
ศาสนิกชนทั้งหลายตามสมควรแก่เวลา

เรื่องอุพเพกสาฎกพราหมณ์

ดำเนินการตามกัมภีร์พระธรรมบทว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดา
ประทับอยู่ที่พระเชตวันาราม ทรงปรารภพราหมณ์อุพเพกสาฎกให้เป็นต้นเหตุ
จึงตรัสพระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า อภิตุเรธ กลุยาณติ ดังนี้

มีเรื่องมาว่า ในครั้งศาสนาพระวิปัสสีทศพลสัมมาสัมพุทธเจ้าโน้น มีพราหมณ์คนหนึ่ง ชื่อว่ามหาเอกสาฎก ๑ ส่วนในบัดนี้ พราหมณ์ผู้นั้น ชื่อว่า จุเพกสาฎก ในกรุงสาวัตถี ๑ เพราะว่า พราหมณ์คนนั้นมีผ้าสาฎกสำหรับนุ่งอยู่เพียงผืนเดียว ถึงนางพราหมณ์ก็มีผ้านุ่งอยู่เพียงผืนเดียวเหมือนกันทั้ง ๒ คน มีผ้าห่มผืนเดียวกัน ๑ ในเวลาไปข้างนอก พราหมณ์หรือนางพราหมณ์ก็ห่มผ้าผืนนั้น ๑ อยู่มาวันหนึ่ง เมื่อเขาบ่าวร้องการฟังธรรมในวิหาร พราหมณ์จึงพูดกับนางพราหมณ์ว่า เขาบ่าวร้องฟังธรรมแล้ว เธอจะไปฟังธรรมในเวลากลางวันหรือกลางคืน เพราะเราไม่อาจไปด้วยกันได้ โดยเหตุที่ไม่มีผ้าห่ม ๑ นางพราหมณ์จึงตอบว่า นาย ข้าพเจ้าจักไปในเวลากลางวัน แล้วก็ห่มผ้าสาฎกไป ๑ พราหมณ์อยู่ในเรือนตลอดวัน แล้วไปในเวลากลางคืน ไปนั่งฟังธรรมอยู่ข้างหน้าองค์พระศาสดา ๑ ครั้งนั้น บัณฑิต ๕ ประการ ก็เกิดแผ่ชวนไปตลอดตัวของพราหมณ์นั้น ๑ พราหมณ์นั้นอยากจะบูชาองค์พระศาสดา จึงคิดว่า ถ้าเราจะถวายผ้าสาฎกผืนนี้ นางพราหมณ์ก็จักไม่มีผ้าห่ม เราจักไม่มีผ้าห่ม ๑ ครั้งนั้น จิตตระหนักรู้ถึงพินก็เกิดแก่พราหมณ์นั้น จิตศรัทธาเพียงดวงเดียวก็เกิดอีก ความตระหนักรู้ถึงพินก็เกิดครอบงำจิตศรัทธาดวงนั้น เป็นอันว่าความตระหนักรู้อันแรงกล้าของพราหมณ์นั้นได้ห้ามจิตศรัทธาไว้ เหมือนกับถูกผูกไว้ด้วยอาการอย่างนี้ เมื่อพราหมณ์นั้นคิดอยู่ว่า เราจักถวายหรือไม่ถวาย ก็ล่องปฐุมขามไป พอถึงมัชฌิมขามก็ไม่อาจถวายได้ ๑ ค้อมมาถึงปัจฉิมขาม พราหมณ์นั้นจึงคิดว่า เมื่อเราต่อสู้อยู่กับจิตศรัทธา และจิตตระหนักรู้ก็ล่องไปถึง ๒ ขามแล้ว จิตตระหนักรู้เพียงนี้ ของเรานี้ เมื่อเจริญขึ้นก็จักไม่ให้เรายกศีรษะขึ้นจากออบาข ๔ ได้ เราจักถวายผ้าสาฎกให้ได้ ๑ พราหมณ์นั้นได้ครอบงำความตระหนักรู้ถึงพิน ทำจิตศรัทธาให้ออกหน้า แล้วก็ถือเอาผ้าสาฎกไปวางลงในที่ใกล้พระบาทขององค์พระศาสดา แล้วกระทำเสียงดังถึง ๓ ครั้งว่า เราชนะแล้ว ๆ ๆ

พระเจ้าปเสนทิโกศล ซึ่งทรงสดับธรรมอยู่ก็ได้ทรงฟังเสียงนั้น จึงตรัสว่า พวกท่านจงไปถามพราหมณ์นั้นดู พราหมณ์นั้นชนะอะไร ?

พราหมณ์นั้นเวลาพวกราชบุรุษถาม ก็แจ้งเรื่องนั้นให้ทราบ ฯ พระราชา
ได้ทรงสดับแล้ว จึงได้พระราชทานผ้าสาฎกคู่หนึ่ง ด้วยคิดว่า พราหมณ์
ได้กระทำในสิ่งที่ทำได้ยาก เราจะสงเคราะห์เขา ฯ พราหมณ์นั้นก็ได้นำ
ผ้าสาฎกคู่หนึ่งแก่พระตถาคตเจ้า ฯ พระราชาก็ได้พระราชทานเป็นทวีคูณ
คือ ๒ คู่ ๔ คู่ ๘ คู่ ๑๖ คู่ ฯ ผ้าเหล่านั้น พราหมณ์นั้น ก็ได้ถวายพระตถาคต
เจ้าเหมือนกัน ฯ ครั้นนั้น พระราชาจึงให้พระราชทาน ๓๒ คู่ ฯ พราหมณ์
จึงรับไว้ ๒ คู่ คือ เพื่อตนคู่หนึ่ง เพื่อนางพราหมณ์คู่หนึ่ง อีก ๓๐ คู่ ได้
ถวายแก่พระตถาคตเจ้า ทั้งนี้เพื่อจะเปลื้องคำที่ตนว่า พราหมณ์ได้สละผ้า
ที่ตนได้แล้ว ๆ เสียสิ้น ไม่รับไว้เพื่อตนเลย ฯ ก็เมื่อพราหมณ์นั้นถวายอยู่
ถึง ๗ ครั้ง พระราชาก็มีพระประสงค์จะประทานอีก ฯ เมื่อก่อนมหาเอก-
สาฎกได้ถือเอาผ้าไว้ ๒ คู่ ในจำนวนผ้า ๖๔ คู่ ฯ ส่วนพราหมณ์ได้รับไว้
๒ คู่ ในเวลาที่ตนได้ ๓๒ คู่ ฯ พระราชาตรัสสั่งพวกราชบุรุษว่า พนาย
พราหมณ์ได้กระทำสิ่งที่ทำได้ยาก พวกท่านจงไปนำผ้ากัมพล ๒ ผืนของเรา
ในพระราชวังมา ฯ พวกราชบุรุษก็ได้กระทำตามพระราชบัญชา ฯ พระ
ราชาโปรดให้พระราชทานผ้ากัมพล ๒ ผืน ซึ่งมีราคาคงแสนแก่พราหมณ์
นั้น ฯ พราหมณ์นั้นคิดว่า ผ้าเหล่านี้ไม่สมควรประกอบเข้าในตัวของเรา
สมควรแก่พระพุทธศาสนาเท่านั้น จึงได้ผูกผ้ากัมพลผืนหนึ่ง ให้เป็นเพดาน
บนที่บรรทมขององค์พระศาสดา ในภายในพระคันธกุฎี ผูกผ้ากัมพลผืน
หนึ่งให้เป็นเพดานในที่ฉันจังหันแห่งภิกษุผู้ฉันประจำในเรือนของตน ฯ พระ
ราชาได้เสด็จไปสู่สำนักขององค์พระศาสดาในเวลาเย็น ทรงจำผ้ากัมพลได้
จึงทูลถามว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ผ้านี้ใครบูชา พระเจ้าข้า เมื่อตรัส
ตอบว่า เอกสาฎกบูชา ก็ทรงดำริว่า พราหมณ์เลื่อมใสในที่เราเลื่อมใส
จึงได้พระราชทานของอย่างละ ๔ คือ สิ่งต่าง ๆ ถึง ๑๐๐ อย่าง ๆ ๔ อย่างนี้
คือ ข้าว ๔ ถ้วย น้ำ ๔ ถ้วย เงิน ๔ พันกหาปณะ หนึ่ง ๔ คน ทาสี ๔ คน
บุรุษ ๔ คน บ้านส่วย ๔ ตำบล

ภิกษุทั้งหลายสนทนากันขึ้นในธรรมสภาว่า โอ ! น้าอัสจรรย์ การ
กระทำของอุเพกสาฎก เขาได้ของอย่างละ ๔ ในครั้งเดียว กรรมดีที่

พราหมณ์ได้ทำไว้แล้วในที่ที่เป็นนาโคในบ้นนี้ ให้ผลเร็วในวันนั้นแล้ว ดังนี้ ฯ
สมเด็จพระชินศรีศาสดา จึงเสด็จมาตรัสถามว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย
เธอทั้งหลายประชุมกันด้วยเรื่องอะไรในบ้นนี้ เมื่อภิกษุทั้งหลายกราบทูล
ให้ทรงทราบแล้ว จึงตรัสว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าเอกสาฎกพราหมณ์
นี้อาจถวายเราได้ในปฐมยาม ก็จักได้ของอย่างละ ๑๖ ถ้าถวายเราได้ใน
มัชฌิมยาม ก็จักได้ของอย่างละ ๘ แต่เขาได้ออย่างละ ๔ เพราะเขาถวาย
ในเวลาจวนสว่างแล้ว ก็ผู้จะกระทำกัลยาณกรรม ไม่ควรให้จิตที่เกิดขึ้น
แล้วหายไป ควรทำในขณะนั้นเอง เพราะว่ากุศลที่บุคคลทำซ้ำ เมื่อจะให้
สมบัติก็ให้ซ้ำ เพราะฉะนั้น จึงควรทำกัลยาณกรรมในลำดับแห่งจิตเกิดขึ้น
เมื่อพระองค์จะทรงแสดงธรรมสืบทอดข้อความ จึงตรัสพระคาถานี้ว่า

อภิคฺคเรก กตฺยาณํ ปาปา จิตฺตํ นิวารये

ทณฺธํ หิ กรโต ปุณฺณํ ปาปสฺมิมิ รมติ มโน

ซึ่งมีคำแปลว่า บุคคลควรรีบทำกุศล ควรห้ามจิตจากบาป เพราะว่า
เมื่อบุคคลกระทำบุญซ้ำ ใจย่อมยินดีในบาป ดังนี้

ในคำเหล่านั้น คำว่า ควรรีบทำ คือ ควรทำโดยด่วน คือ โดยเร็ว
พลัน ฯ เพราะว่ากุศลที่เมื่อคิดว่า เราจักทำกุศลอันใดอันหนึ่ง มีการ
ถวายสลากภัตเป็นต้น บุคคลเหล่านั้นไม่ได้โอกาสด้วยอาการอย่างใด ควร
ทำโดยด่วน ด้วยอาการอย่างนั้น ด้วยคิดว่าเราจักทำก่อน ๆ ฯ หรือว่า
บรรพชิตผู้จะกระทำอุปัชฌายวัตรเป็นต้น ไม่ควรให้โอกาสแก่ผู้อื่น ควรทำ
โดยด่วน ด้วยคิดว่า เราจักทำก่อน ๆ ฯ คำว่า ควรห้ามจิตจากบาป คือ
ควรห้ามจิตจากบาปกรรมมีกายทุจริตเป็นต้น หรือจากความเกิดขึ้นแห่งจิต
อันเป็นอกุศลในที่ทั้งปวง ฯ คำว่า เพราะเมื่อกระทำบุญซ้ำ คือ ผู้ใดกระทำ
บุญซ้ำ เหมือนกับเดินทางล้นโดยคิดอยู่แต่ว่า เราจักให้ เราจักทำ สิ่ง
จักสำเร็จแก่เราหรือไม่ ดังนี้ บาปคือความตระหนี่คั่งพันก็ได้โอกาส เหมือน
กับความตระหนี่แห่งเอกสาฎกพราหมณ์นั้น ฯ ลำดับนั้น ใจของผู้นั้นก็ยินดี
ในบาป ฯ เพราะว่าในเวลาทำกุศลกรรมเท่านั้น จิตย่อมยินดีในกุศลกรรม
พ้นจากนั้นแล้ว จิตก็โน้มไปในบาปเท่านั้น ดังนี้

ในเวลาจบเทศนาลง บุคคลเป็นอันมากก็ได้บรรลุโศคาปัตติผล
เป็นต้น ดังนี้แล จบเรื่องอุเพกสาอุกพราหมณ์เพียงเท่านี้

ก็แลในเรื่องอุเพกสาอุกพราหมณ์นี้ ชี้ให้เห็นว่า อุเพกสาอุกพราหมณ์
เป็นผู้ทำสิ่งที่ทำได้ยากแท้ เพราะว่าเขาเป็นคนยากจนมาก จนกระทั่งมีผ้าถุง
คนละผืนกับภรรยา มีผ้าห่มผืนเดียวกัน ฯ ขี้ว่า ผ้าห่มนี้ไม่ใช่ผ้าห่มหนาว
เหมือนในประเทศของเรา เป็นผ้าห่มที่ใช้แทนเสื้อในเวลาที่จะออกจากบ้าน
เรือนไป เพราะว่าในครั้งนั้นยังไม่มีการใส่เสื้อกัน ต้องใช้ผ้าขาวบาง ๆ บ้าง
หนาบ้าง เป็นผ้าห่มแทนเสื้อ ฯ ไทยเหนือเรียกผ้าห่มนี้ว่า “แพรถ่อ”
เขารู้กันว่า เป็นผ้าขาวชนิดหนึ่งยาว ๔ ศอก หรือเกินกว่า สำหรับเขา
ห่มคลุมไหล่ทั้ง ๒ ออกจากบ้านแทนเสื้อในสมัยที่ยังไม่มีเสื้อ พอดีมา
ถึงสมัยที่มีเสื้อ แพรถ่อหรือผ้าห่มนี้ก็หายไป ส่วนไทยใต้ มีนิยมใช้
เฉพาะผู้หญิงในสมัยโบราณเท่านั้น ฯ ขอให้ท่านทั้งหลายคิดว่า เมื่อ
พราหมณ์นั้นยากจนถึงเพียงนี้ เขายังสละผ้าห่มแพรถ่อผืนเดียวนี้ ออก
ถวายพระพุทธเจ้าได้ นับว่าเขาได้ทำสิ่งที่ทำได้ยาก แต่ว่าเขาคือผู้กับ
ความคิดของเขาอยู่ตั้งแต่หัวค่ำจนกระทั่งอรุณสว่าง เขาจึงสละได้ จึง
นับว่าไม่เก่งแท้ ถ้าเก่งแท้ต้องทำได้ในขณะที่ก็เดียว ส่วนผลที่เขา
ได้รับก็สมกับการกระทำของเขา เพราะว่า พอดีเขาจะได้มากก็ได้น้อย ฯ
ในคัมภีร์ได้กล่าวไว้แล้วว่า พระพุทธองค์ได้ตรัสว่า คุณอนภิกขุทั้งหลาย
ถ้าพราหมณ์เอกสาอุกนี้อาจถวายเราได้ในปฐมยาม เขาก็จะได้ของอย่าง
ละ ๑๖ ถ้าอาจถวายเราได้ในมัชฌิมยาม เขาก็จะได้ของอย่างละ ๘ แต่ที่
เขาได้คืออย่างละ ๔ ก็เพราะเขาได้ถวายในเวลาจวนสว่างแล้ว ดังนี้

ในข้อนี้หากจะมีปัญหาว่า เมื่อผู้นั้นให้อย่างพราหมณ์นั้น จะได้รับผล
อย่างพราหมณ์นั้นหรือไม่ ? มีคำแก้ว่า ถ้าเป็นเหมือนกับพราหมณ์ทุกอย่าง
คือ ยากจนเหมือนกับพราหมณ์ด้วย เกิดความเลื่อมใสอยากได้ด้วยตนเอง
ไม่มีผู้ชักนำ เหมือนกับพราหมณ์ด้วย ของที่ให้นั้นก็บริสุทธิ์เหมือนกับ
พราหมณ์ด้วย ผู้รับก็ต้องเป็นพระพุทธเจ้าเหมือนกับพราหมณ์ด้วย ก็รับ
รองได้ว่าจะได้ผลเหมือนกับพราหมณ์นั้นทุกอย่างดังที่ว่ามานี้

ข้อที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า บุคคลผู้จะทำกัลยาณกรรม ไม่ควรให้จิต
ที่เกิเกิดขึ้นแล้วเสียไป ควรกระทำในขณะนั้น เพราะว่ากุศลที่บุคคลทำซ้ำ
เมื่อจะให้สมบัติก็ให้ซ้ำ เพราะฉะนั้น จึงควรกระทำกัลยาณกรรมในลำดับ
แห่งความเกิเกิดขึ้นแห่งจิตนั้นเอง ดังนี้ มีคำอธิบายว่า ผู้จะทำกัลยาณกรรม
คือ กรรมดี ซึ่งเรียกว่ากุศลกรรมก็ดี บุญกรรมก็ดี สัจจกรรมก็ดี หรือ
เรียกว่าบุญกุศลสัจจกรรมก็ดี พอลึกว่าจะทำสิ่งใด ในขณะใด ก็ควรทำให้ได้
ในขณะนั้น ไม่ควรให้ความคิดที่เกิเกิดขึ้นนั้นเสียไป คือ ไม่ควรให้ความคิด
ที่อยากทำบุญกุศลสัจจกรรมนั้นเสียไป จนถึงกับความคิดอื่นเกิเกิดขึ้นมาลบล้างหัก
ห้าม ฯ เพราะว่า กุศลที่บุคคลทำซ้ำ เมื่อจะให้ผล ก็ต้องให้ซ้ำ ถ้ากระทำ
เร็วก็ต้องให้ผลเร็ว เพราะฉะนั้น พอลึกว่าจะทำกัลยาณกรรม ในเวลาใด
วันใด เดือนใด ปีใด ก็ทำให้ได้ในวันนั้น เดือนนั้น ปีนั้น เวลานั้น
ความที่คิดไว้ อย่าให้ความคิดนั้นเสียไป ดังนี้

สนเนื้อความในคาถาว่า บุคคลควรรับทำกุศล ควรห้ามจิตจากบาป
เพราะว่าเมื่อทำบุญซ้ำ ใจจะยินดีในบาปนั้น พระอรธกถาจารย์ได้อธิบายไว้
แล้วดังที่แสดงมา ได้ใจความว่า ถ้าคุณสัถย์คิดจะทำกุศลอย่างใดอย่างหนึ่ง
มีการถวายสลากภัตเป็นต้น ก็ควรรับทำอย่าให้ผู้อื่นได้โอกาส ถ้าบรรพชิต
จะทำกิจวัตรแก่บุษมาจารย์เป็นต้น ก็ควรรับทำอย่าให้โอกาสแก่ผู้อื่น ฯ
คำว่า ควรห้ามจิตจากบาปนั้น ได้ใจความว่า ควรห้ามใจของตัวเองจากบาป
อกุศลทุจริตทั้งสาม คือ ไม่ควรให้ใจของตนคิดไปในทางบาปอกุศลทุจริต ฯ
คำว่า เพราะเมื่อทำบุญซ้ำ ใจจะยินดีในบาปนั้น ได้ใจความว่า เมื่อคนทำ
บุญซ้ำ คือ มัวแต่คิดอยู่ว่า เราจักให้ทาน เราจักทำการบูชา เราจักทำสิ่ง
นั้นสิ่งนี้ แล้วจักสำเร็จหรือไม่ ดังนี้ ใจก็ยินดีในบาป คือ ใจยินดีในบุญ
เฉพาะในเวลาทำบุญเท่านั้น นอกนั้นแล้วใจก็ไหลไปในทางบาป ดังนี้ ข้อน
ขอให้ท่านทั้งหลายจงคิดดูใจของท่านทั้งหลายเกิด ก็จะได้เห็นว่า ในเวลาที่
ท่านทั้งหลายนั่งฟังธรรมเทศนาอยู่นั้น ใจของท่านทั้งหลายเป็นอย่างไร เมื่อ
ท่านทั้งหลายเลิกจากฟังธรรมเทศนา กลับไปถึงเคหสถานบ้านเรือนแล้ว ใจ

ของท่านทั้งหลายเป็นอย่างไร ก็รู้ได้ว่าจริงตามที่มาแล้วนนี้ หวังขอเตือนว่า ผู้ที่อยากได้ผลเร็วทันใจไม่ว่าสิ่งใด ๆ ก็จงทำบุญทุกอย่างให้เร็วทันใจ คือ ก็คิดว่าจักให้ทาน หรือจะรักษาศีล หรือจะไปฟังพระธรรมเทศนา หรือจัก ไหว้พระสวคมนต์ในเวลาใด ก็ทำให้ได้ในเวลานั้น จึงจะได้ผลเร็วทันใจ ทุกสิ่งทุกอย่างไป ดังนี้ สันเนือความในเทศนากัณฑ์นี้เพียงเท่านั้น.

เอว่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๑๒๖

คัมภีร์ขุททกนิกาย พระธรรมบท
ว่าด้วยเรื่องพระไสยสกะและเรื่องลาชเทพธิดา

ปาปญเจ ปุริโส กยิราติ อัมม ชมฺมเทสนํ สตุกา เขตฺวเน วิหรนฺโต
เสยฺยสกคฺคเณรํ อารพฺภ กถสสิ.

โส กิร โสฬหยาธิคฺคเณรสฺส สหฺชวิหาริโก อุตฺตโน อนภิรตฺติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงเรื่องพระไสยสกะ และเรื่องลาช-
เทพธิดา ตามคัมภีร์พระธรรมบท เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา
และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตามสมควรแก่เวลา

เรื่องพระไสยสกะ

คำเนินความตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดา
ประทับอยู่ที่พระเชตะวันวิหาร ทรงปรารภพระไสยสกะเถรเจ้าให้เป็นต้นเหตุ
จึงตรัสพระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า ปาปญเจ ปุริโส กยิราติ ดังนี้

ดังได้สดับมาว่า พระไสยสกะเถรเจ้านั้น เป็นสัทธิวิหาริกของพระ
โสฬหยาธิเถรเจ้า ได้บอกความกระสันของตน แก่พระโสฬหยาธิเถรเจ้านั้น

เวลาพระโศภะเข้าเฝ้าเจ้านั้น ชักว้าให้กระทำปฐมสังฆาติเสสกรรม ก็ได้กระทำกรรมนั้น ในเมื่อความกระสันเกิดขึ้น ๆ สมเด็จพระบรมศาสดาได้ทรงสดับกิริยาของพระโศภะสกะนั้น จึงโปรดให้หาตัวมาติดตามว่า ได้ยินว่า เธอทำอย่างนั้นจริงหรือ เมื่อพระโศภะสกะกราบทูลว่า จริง พระเจ้าข้า จึงตรัสว่า เหตุไรเธอจึงทำกรรมหนัก อันเป็นกรรมไม่สมควร แล้วทรงดิเคียนโดยประการต่าง ๆ แล้วจึงทรงบัญญัติสิกขาบทไว้ แล้วตรัสว่า กิกรรมเช่นนั้นย่อมให้เกิดทุกข์ ในเวลาตาเห็นบ้าง ในเวลาต่อไปบ้าง เมื่อจะทรงแสดงธรรมสืบต่ออนุสาธิต จึงตรัสพระคาถานี้ว่า

ปาปญฺเจ ปุริโส กิริยา น คํ กบิรา ปุนปฺปุนํ
น ตมฺหิ ฉนฺทํ กบิราถ ทุกฺโข ปาปสฺส อจฺจโย

ซึ่งมีคำแปลว่า ถ้าบุรุษกระทำบาป ไม่ควรกระทำบาปนั้นบ่อย ๆ ไม่ควรทำความพอใจในบาปนั้น การสะสมบาปเป็นทุกข์ ดังนี้

เนื้อความแห่งคาถานี้ว่า ถ้าบุรุษกระทำบาปกรรมคราวหนึ่งแล้ว ควรพิจารณาในขณะนั้นเองว่า กรรมอันนี้ไม่เหมาะ เป็นกรรมหยาบ แล้วไม่ควรกระทำบาปนั้นบ่อย ๆ ความพอใจหรือความชอบใจ อันใด เกิดในบาปนั้น ควรกำจัดความพอใจหรือความชอบใจอันนั้นเสีย ไม่ควรกระทำ ความพอใจหรือความชอบใจนั้นเลย ฯ ข้อนั้นเพราะอะไร เพราะว่าการสะสม คือ การเจริญขึ้นแห่งบาป เป็นทุกข์ คือ นำมาซึ่งทุกข์ในโลกนี้มายังในโลกอื่นต่าง ดังนี้

ในเวลาจบเทศนาลง บุคคลเป็นอันมากก็ได้บรรลุโสดาปัตติผลเป็นคັນ ดังนี้แล ฯ จบเรื่องพระโศภะสกะกราบทูลเพียงเท่านั้น

ก็แลเนื้อความแห่งธรรม และอรรถกถา ดังที่อ่านมาแล้วนี้ ได้ใจความว่า พระพุทธองค์ทรงสอนไว้ว่า ถ้าบุรุษหรือสตรีทำบาปคราวหนึ่งแล้ว ก็อย่าได้ทำอีก อย่าได้พอใจในการทำบาป เพราะว่า การทำบาป ย่อมนำทุกข์มาให้แก่ตน ดังนี้ โดยเหตุนี้ จึงควรที่ท่านผู้ฟังทั้งหลาย จะเข้าใจว่า บาปนั้นได้แก่อะไร เพราะเมื่อไม่เข้าใจว่าอะไรเป็นบาป ก็จะไม่รู้วิธีปฏิบัติ เพราะฉะนั้น ต้องเข้าใจเสียก่อนว่า บาปนั้นได้แก่ความ

ชั่ว ความชั่วนั้นมีอยู่มากมายหลายประการ แต่เมื่อจะว่าตามหลักใหญ่
แล้ว ก็มีอยู่เพียง ๑๐ ประการ คือ ทุจริต ๑๐ หรืออกุศลกรรมบถ ๑๐ ซึ่ง
ได้แก่ การฆ่าผู้อื่น • การลักขโมยฉ้อโกงผู้อื่น • การกระทำความผิดประเวณี •
การพูดเท็จ • การพูดหยาบคาย • การพูดส่อเสียด • การพูดสิ่งที่ไม่ดีประ-
โยชน์ • การคิดเพ่งเอาของผู้อื่น • การคิดปองร้ายผู้อื่น • การเห็นผิดเป็น
ชอบ • ดังนี้ ส่วนเมื่อจะว่านอกจากหลักใหญ่ ๑๐ อย่างนี้แล้ว ก็มีอีกนับ
ไม่ถ้วน แต่ย่อกลงไปได้เป็น ๓ คือ ความชั่วที่จะต้องทำด้วยกาย วาจา ใจ
หรือย่อกลงไปอีกเป็น ๒ คือ สิ่งผิดศีลธรรมและผิดกฎหมายบ้านเมือง อย่าง
ใดอย่างหนึ่งเท่านั้น ๑ ความชั่วทั้งสี่นั้นย่อมให้ผลชั่วทั้งนั้น คือ ให้ผลไม่ดี
ทั้งนั้น เพราะเหตุไร เพราะเหตุว่า ความชั่วทั้งสี่นั้น เป็นเหตุแห่งผล
ไม่ดีทั้งนั้น ผลที่ไม่ดีทั้งสี่ คือ ความทุกข์ทั้งสี่ ย่อมเกิดมาจากความชั่ว
ทั้งสี่ ๑ คนและสัตว์ทั้งสี่ ย่อมไม่ชอบทุกข์ทั้งสี่ ย่อมชอบแต่สุข
ทั้งสี่ ก็เมื่อเป็นอย่างนี้ จึงควรที่ทุกคนจะงดเว้นจากความชั่ว เมื่อรู้ว่า
สิ่งใดเป็นความชั่วแล้ว ควรงดเว้นสิ่งนั้นให้ได้ ๑ ทำอย่างไรจึงจะรู้ว่า
สิ่งใดเป็นความชั่ว ทำอย่างนี้ คือ เมื่อเรากำลังจะทำสิ่งใดแล้ว กลัวคนอื่น
จะรู้เห็น ให้รู้เกิด สิ่งนั้นเป็นความชั่ว แม้แต่เด็ก เมื่อคิดอย่างนี้ ก็อาจรู้
ได้ว่า สิ่งใดเป็นความชั่ว ดังนี้

เรื่องลาซเทพธิดา

ต่อไปนี้ เป็นเรื่องลาซเทพธิดา คือ เทพธิดาชาวตองกัว เมื่อสมเด็จพระ
พระบรมศาสดา ประทับอยู่ที่พระเชตุพนาราม ทรงปรารภลาซเทพธิดา
ให้เป็นต้นเหตุ จึงตรัสพระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า ปุณฺณณฺเจ ปุริโส
กบิรา ดังนี้ ๑ คัมภีร์เรื่องนี้ได้มีขึ้นที่กรุงราชคฤห์

กล่าวคือ พระมหากัสสปเถระเจ้า ซึ่งอยู่ที่ถ้ำปีปผลึกุหา เข้าฌาน
แล้วก็ออกในวันที่ ๗ เมื่อเสด็จที่เที่ยวภิกขาจารด้วยทิพพจักขุญาณ ก็เห็น
หญิงคนหนึ่ง ซึ่งเผื่อนาข้าวสาลี ได้เด็ดเอารวงข้าวสาลีไปกระทำเป็น

ข้าวตอกอยู่ จึงพิจารณาว่า เขาจะมีศรัทธาหรือไม่ ก็ทราบว่ามีศรัทธา แล้วเล็งดูว่า เขาอาจสงเคราะห์เราได้หรือไม่ ก็ทราบว่า เขาเป็นกุลธิดา ที่แกว่งกล้า จะสงเคราะห์เราได้ ครั้นสงเคราะห์เราแล้ว ก็จักได้สมบัติ ใหญ่ จึงได้ห่มจีวร ถือเอาบาตร ไปยืนอยู่ที่ใกล้น้ำข้าวสาลี ฯ กุลธิดานั้น พอได้เห็นพระเถระเจ้าแล้ว ก็มีจิตเลื่อมใส มีปีติ ๕ ประการ แผ่ซ่านไปตลอดกาย จึงกล่าวว่า หยตก่อนเจ้าข้า แล้วถือข้าวตอกไป โดยเร็ว เอาข้าวตอกใส่บาตรพระเถระเจ้าแล้ว ถูกราบไหว้ แล้วตั้งความปรารถนาว่า ขอให้ข้าพเจ้าได้เป็นผู้มีส่วนแห่งธรรม ที่ท่านได้เห็นแล้ว ฯ พระเถระเจ้าก็กระทำอนโมทนาว่า จงสำเร็จดังปรารถนา ฯ ฝ่ายกุลธิดา นั้น ไหว้พระเถระเจ้าแล้ว ก็นึกถึงทานที่ตนถวายในเวลาเดินกลับมา ฯ ก็ในทางที่ไปแห่งคั่นนานั้น มีงูพิษร้ายแรงอยู่ตัวหนึ่ง นอนอยู่ที่โพรงแห่งหนึ่ง ฯ งูพิษนั้น ไม่อาจกัดแข็งอันปกคลุมด้วยผ้าของพระเถระเจ้าได้ ฯ เมื่อกุลธิดาเดินมาถึงทางกลับมาถึงนั้น ฯ งูได้ออกจากโพรงมากัดกุลธิดา นั้นให้ล้มลง ฯ กุลธิดานั้นก็ได้ตายทั้งห่มจิตเลื่อมใส แล้วได้เกิดในวิมานทอง สูง ๓๐ โยชน์ ในดาวดึงส์สวรรค์ ประหนึ่งว่า นอนหลับคืนขึ้น ฉะนั้น มีร่างกายสูง ๓ ศอกุต คือ ๓๐๐ เส้น อันประดับด้วยเครื่องประดับทั้งปวง

นางเทพธิดานั้นนุ่งผ้าทิพย์ผืนหนึ่ง ยาว ๑๖ ศอกเทวดา ห่มผ้าทิพย์ผืนหนึ่ง แล้วห้อมล้อมด้วยนางเทพอัปสรพันหนึ่ง ยืนอยู่ที่ประตุมาน อันประดับด้วยชั้นทองคำ เติมด้วยข้าวตอกทองคำ ห้อยย้อยอยู่ที่ประตู เพื่อจะประกาศกรรมในปางก่อน เมื่อเล็งดูสมบัติของตนแล้ว ก็เล็งดูด้วยทิพพจักขุว่า สมบัตินี้เราได้เพราะอะไร ก็ได้ทราบว่า ได้เพราะ อานิสงสัถวาบข้าวตอก แก่พระมหากัสสปเถระเจ้า ฯ นางเทพธิดานั้น จึงคิดว่า เราได้สมบัติเช่นนั้น เพราะกรรมอันเล็กน้อย อย่างนั้นแล้ว จะประมาทหมัวเมาในบัดนี้ ย่อมไม่สมควร เราจักต้องไปปฏิบัติพระผู้เป็นเจ้า จะกระทำสมบัติให้ถาวร เข้าชั้น จึงถือเอาไม้กวาดทองคำ และกระเช้าสำหรับเทพยดาเยื่อ ลงไปปักกวาดบริเวณที่อยู่ของพระเถระเจ้า แล้วตั้งน้ำฉ้าน้ำใช้ไว้ ฯ พระเถระเจ้าได้เห็นแล้วก็เข้าใจว่า คงจะมีภิกษุ

หนุ่มหรือสามเณรกระทำ ๑ ถึงวันที่ ๒ เทพธิดานั้นก็ได้กระทำอย่างนั้น ๑ ฝ่ายพระเถรเจ้าก็เข้าใจอย่างนั้น ๑ แต่ถึงวันที่ ๓ พระเถรเจ้าได้ยินเสียงไม้กวาดของเทพธิดานั้น และได้เห็นรัศมีเข้าไปตามช่องลูกดาน จึงเปิดประตูออกถามว่า นั่นใครกวาด ? เทพธิดาตอบว่า ท่านเจ้าข้า ดิฉันเป็นลาซเทพธิดา ซึ่งเป็นอุปัฏฐายิกาของท่าน ๑ พระเถรเจ้าจึงว่า อุปัฏฐายิกาชื่ออย่างนี้ของเรา ไม่มีไม่ใช่หรือ ? เทพธิดานั้นตอบว่า ท่านเจ้าข้า เมื่อดิฉันเฝ้ามาข้าวสาล่อยุ่ ได้ถวายข้าวตอกแก่ท่าน แล้วมีจิตเลื่อมใสเวลากลับไปก็ถูกงูกัดตาย แล้วขึ้นไปเกิดในดาวคิงส์เทวโลก จึงมาด้วยคิดว่า ดิฉันได้สมบัตินเพราะพระผู้เป็นเจ้า ถึงในบัดนี้ ดิฉันก็มาปฏิบัติพระผู้เป็นเจ้า จักทำสมบัติให้ถาวร ๑ พระเถรเจ้าจึงถามว่า เมื่อวานนี้คิดเมื่อวานนี้นึกคิด เธอหรือได้กวาดนั้น น้ำฉันน้ำใช้ก็เธอหรือต้งไว้ ๑ ตอบว่า เจ้าข้า แล้วพระเถรเจ้าจึงว่า จงหลักไปเทพธิดา กิจวัตรที่เธอทำแล้วก็จงเป็นอันทำแล้ว จำเดิมแต่นี้ไปเธออย่าได้มาที่นี่อีก ๑ เทพธิดานั้นจึงว่า ท่านเจ้าข้า ขอท่านอย่าให้ดิฉันเสื่อมเลย ขอจงให้ดิฉันได้ทำกิจวัตรแก่ท่าน เพื่อจะทำให้สมบัติของดิฉันมั่นคงเกิด ๑ พระเถรเจ้าจึงว่า จงหลักไปเทพธิดา อย่าให้พระธรรมกลิ้งในอนาคตกาล นิ่งถือพัดกล่าวว่า ได้ยินว่า มีเทพธิดาบางหนึ่ง มาทำวัตรปฏิบัติ จัดน้ำฉันน้ำใช้ไว้ แก่พระมหากัสสปเถรเจ้า จำเดิมแต่นี้ไป เจ้าอย่าได้มาที่นี่ เจ้าจงหลักไป ๑ นางเทพธิดานั้นก็อ่อนวอนแล้ว ๆ เล่า ๆ ว่า ขอพระผู้เป็นเจ้าอย่าให้ดิฉันเสื่อมเลย ๑ พระเถรเจ้าจึงคิดว่า เทพธิดานี้ไม่เชื่อคำของเรา แล้วคิดน้อมมือสัพทว่า เจ้าไม่รู้จักประมาณ ๑ เทพธิดานั้น เมื่อไม่อาจอยู่ในที่นั้นได้ ก็ขึ้นไปสู่อากาศ ประณมมือร้องให้อยู่ที่อากาศว่า ท่านเจ้าข้า ขอท่านอย่าให้สมบัติที่ดิฉันได้แล้วเสื่อมไปเลย จงให้ดิฉันได้ทำสมบัติให้ถาวรเกิด คังน

องค์พระชินศรีศาสดา ซึ่งประทับอยู่ในพระคันธกุฏี ก็ได้ทรงสดับเสียงร้องไห้ของเทพธิดานั้น จึงทรงเปล่งพระรัศมีไปประหนึ่งว่า นิ่ง

ครัสอบุโนที่เฉพาะหน้าของเทพธิดา ตรัสว่า คุณก่อนเทพธิดา การกระทำ
ความสำรวม เป็นหน้าที่ของกัศสปผู้เป็นบุตรของเรา ส่วนการเข้าใจว่า
อันนี้เป็นประโยชน์ของเราแล้วกระทำบุญ เป็นหน้าที่ของผู้ต้องการบุญ
ทั้งหลาย เพราะว่าการทำงานบุญย่อมเป็นสุขในที่นี้ และในที่ต่อไป เมื่อครัส
คังนี้แล้ว จะทรงแสดงธรรมสืบต่อข้อความ จึงตรัสว่า

ปุลลณเจ ปุริโส กยิรา กยิราถนํ ปุนปฺปุนํ

คฺมฺหิ ฉนฺทํ กยิราถ สุโข ปุลลสฺส อจฺจโย

ซึ่งมีคำแปลว่า ถ้าบุรุษกระทำบุญควรกระทำบุญนั้นบ่อย ๆ ควรทำความ
พอใจในบุญนั้น เพราะการสะสมบุญเป็นสุข คังนี้

เนื้อความแห่งคานานี้ว่า ถ้าบุรุษนั้นกระทำบุญ ไม่ควรเร่งเว้นว่า
เราได้ทำบุญไว้คราวหนึ่งแล้ว เท่านั้นเป็นอันเพียงพอ ควรกระทำบุญ
นั้นแล้ว ๆ เล่า ๆ ถึงในขณะทำบุญนั้น ก็ควรทำความเข้าใจ ความชอบใจ
ความมีใจป้ำในบุญนั้น ฯ เพราะอะไร ? เพราะการสะสมบุญเป็นสุข คือ
เพราะการสะสมบุญอันได้แก่การเจริญขึ้นแห่งบุญ ชื่อว่า เป็นสุข เพราะ
นำสุขในโลกนี้และโลกอื่นมาให้ คังนี้

ในเวลาจบเทศนาลง เทพธิดานั้นยืนอยู่ที่สุด ๔๕ โยชน์ ก็ได้
บรรลุโสดาปัตติผล คังนี้แล ฯ จบเรื่องเทพธิดาข้าวตอกเพียงเท่านั้น

ในเรื่องเทพธิดาข้าวตอกนี้ เป็นเรื่องชี้ให้เห็นว่า ผู้ที่ตายโดยจิต
เลื่อมใสต่อบุญกุศล ย่อมได้ขึ้นไปเกิดในสวรรค์ทันที เพราะฉะนั้น จึง
ควรที่คนทั้งหลาย จะนึกถึงบุญกุศลของตนอยู่เสมอ ทุกเวลาเข้านอน
หรือเวลาเจ็บไข้ว่า เราได้ทำบุญสิ่งนั้น ๆ ไว้ เพื่อให้ใจเลื่อมใสต่อบุญกุศล
นั้น เพราะว่า เมื่อใจเลื่อมใสต่อบุญกุศลนั้นแล้ว ต้องไม่แคล้วจากสวรรค์
ต้องได้ขึ้นไปเกิดในสวรรค์เป็นแน่แท้ ถ้าตายด้วยจิตเศร้าหมอง หรือ
ซนเคือง ทุกข์โศกอย่างใดอย่างหนึ่งแล้ว ถึงขั้นนั้นจะได้ทำบุญกุศลไว้มาก
ก็ไม่อาจได้ไปสวรรค์ทันที จะต้องได้ไปทนทุกข์ในอบายภูมิ คือ นรก
หรือเปรต หรือสุรกาย หรือสัตว์ดิรัจฉาน อย่างใดอย่างหนึ่งเสียก่อน ฯ
ท่านเปรียบไว้ว่า เวลาที่ฝูงโคจะออกจากคอก โคตัวใดอยู่ที่ริมประตูคอก

โคตัวนั้นก็ออกได้ก่อน ฉนั้นโค จิตดวงใดเกิดขึ้นในเวลาจะใกล้ตาย จิต
ดวงนั้นแหละไปถือปฏิสนธิ ก็ จะเกิดในชาติใหม่ ภพใหม่ ก่อนจิต
ดวงอื่น ๆ นั้น ดังนี้ ฯ ก็แต่ว่า การที่จะนึกถึงบุญกุศลให้เกิดความเลื่อมใส
ได้เนื่อง ๆ หรือทุกเวลาที่จะนอน ทุกเวลาที่ตื่นขึ้นนั้น ข้อมเป็นของทำได้
ยาก เพราะคนเราโดยมาก ข้อมชอบคิดในทางอื่น มากกว่าคิดทางบุญกุศล
โดยเหตุนี้ จึงควรที่คนทั้งหลาย จะหัดคิดถึงบุญกุศลไว้ จนให้ใจชอบ
บุญกุศล มากกว่าชอบสิ่งอื่น ขอบอกไว้ว่า เมื่อท่านจะเข้านอนเวลา
กลางคืน ท่านต้องปิดประตูหน้าต่างภายนอก คือ ปิดประตูหน้าต่างบ้าน
เรือนเสียก่อน แล้วไหว้พระสวคมนตรี หรือกราบลงที่หมอนด้วยตั้งใจว่า
กราบพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ กราบคุณมารดาบิดา ครูบาอาจารย์
เสียก่อน แล้วจึงปิดประตูหน้าต่างภายใน คือ ส้วม ตา หู จมูก ลิ้น
กาย ใจ แล้วนึกถึงความดี ความชอบ ที่ท่านได้กระทำในวันนั้นจนกว่า
จะหลับไป เมื่อทำได้อย่างนี้ก็เป็นการดี สันเนือความในเทศนาภิกษุนี้
เพียงเท่านั้น. เอิ๊ว ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๑๒๗

คัมภีร์ขททกนิกาย พระธรรมบท

ว่าด้วยเรื่องอนาถบิณฑิกเศรษฐี

ปาโปธิ ปัสสตี ภทฺรุตติ อัมม ชมฺมเทสนํ สดฺดา เขตฺวเน วิหรนฺโต
อนาถบิณฑิกํ อารพฺก กถสสิ.

อนาถบิณฑิกํ หิ วิหารเมว อุทฺทิสฺส จดฺอุปฺปณฺสาสโกฏฺฐนฺนติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงเรื่องอนาถบิณฑิกเศรษฐี ตามคัมภีร์
พระธรรมบท สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และ
พุทธศาสนิกชนทั้งหลายตามสมควรแก่เวลา

เรื่องอนาถบิณฑิกเศรษฐี

คำเป็นความตามกัมภีร์พระธรรมบทว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดาประทับอยู่ที่พระเชควนาราม ทรงปรารภอนาถบิณฑิกเศรษฐีให้เป็นคันเหคุ จึงตรัสพระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า ปาโปปี ปสฺสตี ภทฺธํ ดังนี้

มีเรื่องมาว่า อนาถบิณฑิกคฤหบดีได้สละทรัพย์ ๔๕ โกฏิ ลงไว้ในพระพุทธศาสนา เพียงเฉพาะสร้างวิหารอย่างเดี่ยวเท่านั้น เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดาประทับอยู่ที่พระเชควนาราม ก็ไปสู่ที่มหาอุปัฏฐากวันละ ๑ เวลา และเมื่อจะไปก็ไม่เคยไปมือเปล่า ด้วยคิดว่า สามเณรและภิกษุหนุ่มทั้งหลาย จะต้องแกลบกระทั้งมือของเราว่า เศรษฐีถือะไรมา เมื่อจะไปในเวลาเช้า ก็ให้คนถือข้าวต้มไป เวลาบริโภคอาหารแล้วก็ให้คนถือเภสัชมีเนยใสเนยข้นเก็บตั้นไป ฯ ในเวลาเย็นให้คนถือเอาดอกไม้ของหอม เครื่องลูบไล้และผ้าเป็นต้น ไปสู่วิหาร ฯ อนาถบิณฑิกเศรษฐีให้ทาน รักษาศีล ทุกวัน ตลอดกาลเป็นนิจอย่างนี้ ฯ ต่อมาภายหลัง เศรษฐีนั้นถึงซึ่งความสนิทรพย์ ฝ่ายพวกพ่อค้าที่ถ่มเงินไป ๑๘ โกฏิ ถ่มเงินอีก ๑๘ โกฏิ ซึ่งเป็นของที่ประจำตระกูล ที่ฝังไว้รอมแม่น้ำ เมื่อแม่น้ำเซาะตลิ่งก็เข้าไปสู่มหาสมุทร ฯ เป็นอันว่า ทรัพย์ของเศรษฐีนั้นถึงซึ่งความสิ้นไปโดยลำดับอย่างนี้ ฯ ถึงเศรษฐีนั้นเป็นอย่างนี้แล้ว ก็ยังถวายทานแก่พระสงฆ์อยู่เรื่อยไป แต่ไม่อาจถวายของดี ๆ ได้ อยู่มาวันหนึ่ง เศรษฐีนั้น เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดาตรัสว่า คุณอนคฤหบดี การให้ทานในตระกูลของท่านยังให้อยู่หรือ ก็กราบทูลว่า ยังให้อยู่พระเจ้าข้า แต่ที่ท่านนั้น เป็นข้าวกั๊ก ๆ บัณ ๆ มีน้ำส้มผัดทองเป็นที ๒ กล่าวคือ ได้ให้ทานเพียงข้าวกั๊ก ๆ บัณ ๆ กับน้ำส้มผัดทองเท่านั้น พระเจ้าข้า ฯ ลำดับนั้น สมเด็จพระบรมศาสดาจึงตรัสว่า คฤหบดีอย่าคิดว่า เราให้ทานของไม่ดี เพราะเมื่อจิตคิดแล้ว ทานที่ถวายแก่พระพุทธเจ้าเป็นต้น ชื่อว่าไม่ดีไม่มี อีกอย่างหนึ่ง เธอได้ให้ทานแก่พระอริยบุคคล ๘ จำพวก ส่วนเราตถาคต ในเวลาที่เรตถาคต เกิดเป็นเวลามพราหมณ์

เมื่อให้มหาทาน กระทำชมพยุหะทั้งสี่ ให้ยกโลเก็บไว้ไม่ให้ทำนา ก็ไม่ได้เพียงบุคคลที่นับถือพระไตรสรณคมน์ อันการให้ทาน ที่ชื่อว่า ทักขิณาย่อมได้ยากอย่างนี้ เพราะฉะนั้น เธออย่าคิดว่า ทานของเรา เสราหมอง ดังนี้ แล้วก็ทรงแสดงเวลามสูตรให้อนาถบิณฑิกเศรษฐีฟัง

ครั้งนั้น เทวดาตนหนึ่ง ซึ่งสิงอยู่ที่ขั้มประตูของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เมื่อพระศาสดาและพระสาวกทั้งหลาย เข้าไปสู่เรือนของเศรษฐี ก็ไม่อาจ อยู่เป็นปกติได้ ด้วยเดชแห่งบุคคลวิเศษเหล่านั้น คิดอยู่ว่า บุคคล เหล่านั้นจะไม่เข้ามาสู่บ้านเรือนนี้ด้วยอาการอย่างไร เราจะขู่เหยียดกฤหบดีด้วย อาการอย่างนั้น ถึงประสงค์จะพูดต่อกฤหบดีนั้น ก็ไม่อาจพูดอะไรได้ ในเวลา กฤหบดีนั้นยังมั่งคั่งอยู่ จึงเข้าไปสู่ห้องอันเป็นสรีของเศรษฐี ใน เวลารাত্রี แล้วยืนอยู่ที่อากาศด้วยคิดว่า บัดนี้ เศรษฐีนี้ยากจนแล้ว จักเชื่อฟังถ้อยคำของเรา ฯ ครั้งนั้น เศรษฐีได้เห็นเทวดานั้นแล้ว จึง ถามว่า นี่ใคร ? เทวดานั้นตอบว่า มหาเศรษฐี ข้าพเจ้าเป็นเทวดาซึ่ง สิงอยู่ที่ขั้มประตูที่ ๔ ของท่าน ได้มาเพื่อจะสั่งสอนท่าน ฯ เศรษฐีจึงว่า ถ้อยคำอย่างนั้น เทวดาจงว่าไป ฯ เทวดานั้นจึงว่า มหาเศรษฐี ท่านได้ ไปรบทรัพย์เป็นอันมากลงในศาสนาของพระสมณโคตม โดยไม่เหลียวแล ถึงเวลาภายหลังเลย บัดนี้ถึงท่านยากจนแล้ว ก็ยังไม่สละพระสมณโคตม เลย เมื่อท่านประพฤติดู้อย่างนี้ ไม่ช้าเพียงแต่ข้าวจะกิน ผ้าจะนุ่ง ท่านก็จักหาไม่ได้ ท่านจะประโยชน์อะไรกับพระสมณโคตม ท่านจง ดเว้นการบริจาคอันเกินไปเสีย จงประกอบภารงานสะสมทรัพย์ไว้เถิด ฯ เศรษฐีจึงว่า นี่หรือเป็นโอวาทที่ท่านให้แก่เรา ? ตอบว่า นี่แหละมหา เศรษฐี ฯ มหาเศรษฐีจึงว่า จงไปให้พ้น ผู้เช่นท่านดังร้อย ถึงพัน ดังแสน ก็ไม่อาจทำให้เราหวนไหวได้ ท่านพูดถ้อยคำที่ไม่สมควร เราไม่ต้องการที่จะให้ท่านอยู่ในบ้านเรือนของเรา ท่านจงออกไปจากบ้าน เรือนของเราโดยเร็วพลัน ฯ เทวดานั้นได้ฟังคำของอริยสาวกโสคาบันแล้ว ก็ไม่อาจขัดขืนอยู่ได้ จึงอุ้มพวกเด็ก ๆ ออกไป ครั้นออกไปแล้วก็ไม่ได้

ที่อยู่ในที่อื่น จึงคิดว่า เราจักให้เศรษฐีอดโทษแล้วจกอยู่ในที่นั้น จึงไปหาเทพบุตรผู้รักษาพระนคร บอกความผิดที่ตนกระทำ แล้วว่า ขอท่านจงมาช่วยนำข้าพเจ้าไปหาเศรษฐี ขอให้เศรษฐีอดโทษ แล้วให้ที่อยู่แก่ข้าพเจ้า ฯ เทพบุตรผู้รักษาพระนครนั้นก็ปฏิเสธว่า เธอพูดไม่สมควร เราไม่อาจไปหาเศรษฐีได้ ฯ เทวดานั้นจึงไปเฝ้าท้าวมหाराชทั้ง ๔ เวลาท้าวมหाराชทั้ง ๔ ปฏิเสธแล้ว ก็ไปเฝ้าท้าวสักกเทวราช กราบทูลแจ้งเรื่องนั้นแล้วทูลอ้อนวอนว่า ข้าแต่เทพเจ้า เมื่อหม่อมฉันไม่ได้ที่อยู่ ก็ต้องจงหวดทารกเที่ยวไปอย่างอนาถา ขอพระองค์จงโปรดให้เศรษฐีให้ที่อยู่แก่หม่อมฉันด้วยเถิด ฯ ลำดับนั้น สมเด็จท้าวสหสัณย์เทวราช จึงตอบว่า ถึงเราก็น่าจะอดทนกับเศรษฐีได้ เพราะเหตุการณ์ของเธอ ก็แต่ว่าเราจะบอกอุบายให้เธอสักอย่างหนึ่ง ฯ เทวดานั้นจึงกราบทูลว่า ขอได้บอกเถิดเพคะ ฯ จึงตรัสบอกว่า เธอจงจำแลงกายเป็นนายคลังของเศรษฐี แล้วนำหนังสือมาจากมือเศรษฐี แล้วจัดการเอาทรัพย์ ๑๔ โกฏิ ที่พวกพ่อค้ากักขังไป ด้วยอาณภาพของคน มาใส่ในหีบเปล่าไว้ ทรัพย์อีก ๑๔ โกฏิที่เข้าไปสู่มหาสมุทรก็มีอยู่ ทรัพย์อีก ๑๔ โกฏิซึ่งไม่มีเจ้าของ ในที่ซ่อนนั้นก็มีอยู่ เธอจงรวบรวมเอาทรัพย์ทั้งสิ้นนั้น ไปใส่ไว้ในหีบเปล่าของเศรษฐี ครั้นเธอได้ทำทัณฑกรรมอันนั้นแล้ว จงขอให้เศรษฐีอดโทษ ฯ เทวดานั้นก็กระทำทุกอย่าง ตามนัยที่ท้าวสักกเทวราชตรัสบอก แล้วก็กระทำหีบสรีของเศรษฐีนั้นให้สว่างอีก ส่วนตนขึ้นอยู่บนอากาศ เมื่อเศรษฐีนั้นถามว่านี่ใคร ก็ตอบว่า ข้าพเจ้าเป็นเทวดาอันธพาล ซึ่งสิงอยู่ที่ขุมประตู่ที่ ๔ ของท่าน ถ้าใดที่ข้าพเจ้าได้กล่าวในสำนักของท่าน ด้วยความเป็นอันธพาล ขอท่านจงอดโทษฉันนั้นแก่ข้าพเจ้า เพราะว่า ข้าพเจ้าได้รวบรวมเอาทรัพย์ ๔๔ โกฏิ มากระทำทัณฑกรรม ด้วยกระทำหีบเปล่าให้เต็ม ตามคำของท้าวสักกเทวราชแล้ว เมื่อข้าพเจ้าไม่ได้ที่อยู่ก็ลำบาก ฯ อนาถบิณฑิกะจึงคิดว่า เทวดานี้กล่าวว่า ได้กระทำทัณฑกรรมแก่ตัวเองแล้ว รับรองความผิดของตัวเองแล้ว เราจักนำเทวดานี้ไปเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ฯ

อนาถิกเสรษฐี จึงนำเทวดานั้นไปสู่สำนักพระศาสดา กราบทูลกรรม
ที่เทวดานั้นกระทำแล้วทั้งสน ถวายให้ทรงทราบ ฯ เทวดาได้หมอบลงใน
ที่ใกล้พระบาทขององค์พระศาสดา ทูลขอให้องค์พระศาสดาทรงอดโทษว่า
ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า คำที่ไม่ได้อันใดที่ข้าพระองค์กล่าว เพราะไม่รู้
จักคุณของพระองค์ โดยเหตุที่ข้าพระองค์เป็นอันธพาล ขอพระองค์ทรง
อดโทษก้อยคำอันไม่ดั้นแก่ข้าพระองค์ด้วยเถิด แล้วก็ขอให้มหาเสรษฐี
อดโทษ ฯ เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดา จะทรงสอนเสรษฐีและเทวดา ใน
เรื่องผลแห่งกรรมกรรมชั่ว จึงตรัสว่า ดูก่อนคฤหบดี แม้บุคคลลุ่มใน
โลกนี้ ก็เห็นความเจริญอยู่ตลอดเวลาที่บาปยังไม่ให้ผล แต่เมื่อบาปให้ผล
เวลาใด ก็ได้เห็นบาปในเวลานั้น ถึงบุคคลก็ได้เห็นความไม่ตกอยู่ ชั่วเวลา
ที่ความดียังไม่ให้ผล เมื่อความดีให้ผลเมื่อใด คนดีก็ได้เห็นความดีเมื่อนั้น
ดังนี้ เมื่อจะทรงแสดงธรรมสืบต่อข้อความ จึงตรัสพระคาถาเหล่านี้ว่า

ปาโปปี ปสฺสตี ภทร	ยาว ปาปี น ปจฺจติ
ขทา จ ปจฺจติ ปาปี	อถ ปาปานิ ปสฺสตี
ภทรโรปี ปสฺสตี ปาปี	ยาว ภทร น ปจฺจติ
ขทา จ ปจฺจติ ภทร	อถ ภทรานิ ปสฺสตี

ซึ่งมีคำแปลว่า แม้คนไม่ดีก็ยังเห็นความดีอยู่เพียงเวลาความชั่วยังไม่ให้ผล
ความชั่วให้ผลเมื่อใด คนชั่วก็เห็นความชั่วเมื่อนั้น ถึงคนดีก็เห็นความชั
อยู่ตลอดเวลาที่ความดียังไม่ให้ผล ความดีให้ผลเมื่อใด คนดีก็เห็นความดี
เมื่อนั้น ดังนี้

ในคำเหล่านี้ คำว่า คนไม่ดี ได้แก่บุคคลผู้ประกอบด้วยบาปกรรม
มีกายทุจริตเป็นต้น ก็คนไม่ดีนั้น เมื่อเสวยสุขอันเกิดด้วยอานภาพแห่ง
สุจริตในปางก่อน ก็ยังได้เห็นความดี ฯ คำว่า ตลอดเวลาที่ความชั่วยังไม่
ให้ผล คือ บาปกรรมนั้นของผู้นั้นยังไม่ให้ผล ในเวลาตาเห็น หรือเวลาต่อไป
คราบใด ก็บาปกรรมนั้นของผู้นั้น ให้ผลในเวลาตาเห็นหรือในเวลาต่อไป
เมื่อใด เมื่อนั้นคนไม่ดีนั้นก็ไ้เสวยทุกข์ เพราะถูกลงโทษต่าง ๆ ในเวลา
ตาเห็น และทุกข์ในอบายในเวลาต่อไป ก็ได้เห็นความไม่ดี

ในกาถาที่ ๒ มีเนื้อความว่า คนดี คือ คนที่ประกอบด้วยกรรมดี มี
 ภายสุจริตเป็นค้ำ ถึงคนดีนั้น เมื่อได้เสวยทุกข์อันเกิดด้วยอานาภาพแห่ง
 หุจรีในปางก่อน ก็ได้เห็นความไม่ดี ฯ คำว่า ตลอดเวลาที่ความดียังไม่
 ให้ผล คือ กรรมดีนั้นของผู้นั้น ยังไม่ให้ผลในเวลาตาเห็น หรือในเวลา
 ค่อยไปคราบโค ก็กรรมอันดีนั้นให้ผลเมื่อใด เมื่อนั้นคนดีนั้นจึงได้เสวยสุข
 มีลาภสักการะเป็นค้ำในเวลาตาเห็น และสุขคือทิพยสมบัติในเวลาค่อยไป
 ก็ย่อมได้เห็นแต่ความดี ดังนี้

ในเวลาจบเทศนาลง เทวดานั้นก็ได้ตั้งอยู่ในโสคาปัตติผล ฯ พระ
 ธรรมเทศนาที่ได้เป็นประโยชน์แก่ประชุมชน ซึ่งอยู่ในที่นั้น ดังนี้แล
 จบเรื่องอนาถบิณฑิกเศรษฐีเพียงเท่านั้น

กัมมในเรื่องอนาถบิณฑิกเศรษฐี เป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่า อัมมพาล
 นั้น ไม่ใช่จะมีแต่মনุषย์เท่านั้น เทวดาก็เหมือนกัน ข้อนั้นเปรียบได้
 กับมนุษย์ชั้นต่ำ และชั้นสูง คือ ไม่ใช่จะเป็นอัมมพาลแต่คนชั้นต่ำเท่านั้น
 คนชั้นสูงก็เป็นอัมมพาลเหมือนกัน ฯ หากจะมีคำถามว่า ผู้ที่เป็นคนชั้น
 สูงและเป็นเทวดา เมื่อยังเป็นอัมมพาลอยู่ เหตุไรจึงเป็นคนชั้นสูงและ
 เป็นเทวดา ฯ มีคำแก้ว่า เหตุว่าเมื่อยังเป็นคนชั้นต่ำก็ยังเป็นคนดีอยู่ คือ
 เมื่อได้เป็นคนชั้นสูงแล้วจึงเป็นคนไม่ดี ฉะนั้น ผู้จะเป็นเทวดาก็ฉนั้น คือ
 เมื่อยังไม่เป็นเทวดาก็ยังมีศีลธรรมดี คือเมื่อเป็นเทวดาแล้วจึงมีศีลธรรม
 ไม่ดี ฯ ความริษยาเกิดขึ้นนั้น ไม่ใช่จะมีแต่মনุषย์เท่านั้น เทวดา
 นาค ครุฑ อินทร์ พรหม ยมยักษ์ ก็มีเหมือนกัน ฯ เรื่องนี้ยังชี้ให้เห็น
 ว่า อนาถบิณฑิกเศรษฐียากจนแล้วกลับมั่งมีขึ้นได้ ก็เพราะอาศัยผลทาน
 บัณฑิต ถ้าอนาถบิณฑิกเศรษฐีไม่เป็นคนหนักแน่นในทาน ศีล ภาวนา
 หลงเชื่อถ้อยตามถ้อยคำของเทวดาโดยง่ายแล้ว ก็จะกลับมั่งมีขึ้นอีกไม่ได้
 การที่อนาถบิณฑิกเศรษฐีกลับมั่งมีขึ้นได้อีกนั้น ก็เพราะเป็นคนหนักแน่น
 ในทาน ศีล ภาวนา มีศรัทธาไม่หวั่นไหว โดยเหตุนี้ ขอให้พุทธศาสนิกชน
 ทั้งหลาย จงมั่นใจเถิดว่า พุทธโธ เม นาโก พระพุทธเจ้าเป็นทพ

ของเราได้จริง ชมโม เม นาโถ พระธรรมเป็นที่พึ่งของเราได้จริง สงฺโฆ
 เม นาโถ พระสงฆ์เป็นที่พึ่งของเราได้จริง ปุณฺณานิ เม ปติฏฺฐาน
 บุญทั้งหลายเป็นที่พึ่งของเราได้จริง กลฺยาณํ วา ปาปํ กิ วา เราจักทำดี
 หรือชั่วไว้อย่างไรก็ตาม ก็จักต้องเป็นของ ๆ เรา กมฺมสฺสโกมฺหิ เรามี
 กรรมเป็นของ ๆ เรา กมฺมทาทาโท เราเป็นผู้รับมรดกของกรรม กมฺมโยนิ
 เรามีกรรมเป็นผู้ให้กำเนิด กมฺมพณฺธุ เรามีกรรมเป็นพวกพ้อง กมฺมปฏิสรโณ
 เรามีกรรมเป็นที่อาศัย ยิ กมฺมํ กิริยสฺสามิ กลฺยาณํ วา ปาปํ กิ วา ตสฺส
 ทาทาโท ภวิสฺสามิ เราจักทำกรรมใดไว้ดีหรือชั่วก็ตาม เราจักต้องได้รับผล
 ของกรรมนั้น ๆ เมื่อกรรมชั่วให้ผลแก่เราเมื่อใด เราก็เห็นความชั่ว
 เมื่อนั้น เมื่อกรรมดีให้ผลแก่เราเมื่อใด เราก็ได้เห็นความดีเมื่อนั้น ผู้ที่
 ทำความชั่วไว้ในชาตินี้ แต่ยังมีความสุขความเจริญอยู่นั้น ก็เพราะผล
 แห่งความดีที่เขาทำไว้ในชาติก่อน ยังเลียงดูเขาอยู่ เมื่อผลแห่งความดี
 ในชาติก่อนของเขาหมดไปเมื่อใด เขาก็จะต้องพบเห็นแต่ความชั่วเมื่อนั้น
 ผู้ที่ทำแต่ความดีไว้ เป็นแต่ยังลำบากยากจนนั้น ก็เพราะบาปเก่าของ
 เขายังให้ผลอยู่ ความดีใหม่ยังไม่ให้ผล เปรียบเหมือนคนขี้เกียจทำนา
 มาหลายปีแล้ว พอถึงบ้งจึงขยันทำนา เขาก็จะต้องยังอดข้าวอยู่ ตลอด
 เวลาที่ยังไม่ถึงหน้าข้าวใหม่ ฉนั้นใด ผู้ขยันทำนา สะสมข้าวไว้มากแล้ว
 ถึงบ้งเขาจะขเกียจทำนา เขาก็ยังมีข้าวกินสบาย ฉนั้นนั้ ฉนั้น เพราะ
 ฉนั้น ทุกคนจงเชื่อเถิดว่า ผลบาปผลบุญนั้นมีอยู่โดยแท้ เป็นแต่ว่าเมื่อ
 ยังไม่ให้ผล ก็ยังไม่แลเห็นเท่านั้น ฉนั้น สำนึกความในเทศนาที่ฉนั้น
 เพียงเท่านั้น.

อวิ กิมี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๑๒๘

คัมภีร์ขุททกนิกาย พระธรรมบท ว่าด้วยเรื่องภิกษุผู้ไม่สำรวมบริวารและเรื่องเศรษฐีดินแมว

มาวมณฺเณถ ปาปสุสาคิ อิมิ ชมฺมเทสนํ สคฺคา เขตฺวาน วิหรนฺโต
เอกํ อสฺสณคปริกฺขารํ ภิกฺขุ อารพฺภ กถสสิ
โส กิร ชกฺกณฺจิ มณฺเญปฺปชาทิเกหํ ปริกฺขารํ พหิ ปริกฺกฺขจิตฺวาติ.
ณ บัณฑิต อาทมภาพจกฺได้แสดงเรื่องภิกษุผู้ไม่สำรวมบริวาร และ
เรื่องเศรษฐีดินแมว ตามคัมภีร์พระธรรมบท เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่
พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตามสมควรแก่เวลา

เรื่องภิกษุผู้ไม่สำรวมบริวาร

คำเฝ้าความตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดา
ประทับอยู่ที่พระเชตวันาราม ทรงปรารภภิกษุผู้ไม่สำรวมบริวารองค์หนึ่ง
ให้เป็นต้นเหตุ จึงทรงตรัสพระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า มาวมณฺเณถ
ปาปสุส คังน

ได้ยินมาว่า ภิกษุนั้นใช้บริวารซึ่งมีเตียงตั้งเป็นต้น อย่างใด
อย่างหนึ่งในภายนอกแล้ว ก็ทิ้งไว้ในที่นั้นเอง ๑ บริวารก็เสียไปด้วยฝน
บ้าง ด้วยแดดบ้าง ด้วยสัตว์มีปลวกเป็นต้นบ้าง ๑ ภิกษุนั้นเมื่อภิกษุ
ทั้งหลายถามว่า อันบริวารเป็นของควรเก็บไม่ใช่หรือ ก็ตอบว่า สิ่ง
ข้าพเจ้าทำนั้น เป็นของเล็กน้อยเท่านั้น บริวารนั้นไม่มีจิตใจเลย แล้วก็
กระทำเหมือนอย่างนั้นอีก ๑ ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลทักท้วงของภิกษุนั้น
แต่พระศาสดา ๑ พระศาสดาจึงตรัสสั่งให้หาตัวมาเฝ้า แล้วตรัสถามว่า
จริงหรือภิกษุ ได้ยินว่า เธอกระทำอย่างนั้น ? ภิกษุนั้นถึงพระศาสดา
ตรัสถาม ก็ยังกราบทูลดูหมิ่นสิ่งของเหมือนอย่างนั้นอีกว่า นี่อะไรกัน

พระเจ้าข้า ข้าพระองค์กระทำเพียงเล็กน้อยเท่านั้น จิตของบริวารนั้นไม่มี
บริวารนั้นไม่มีจิต พระเจ้าข้า ๑ ลำดับนั้น สมเด็จพระบรมศาสดาจึงตรัส
ว่า ภิกษุไม่ควรทำอย่างนี้ จินชื้อว่าบาปกรรมแล้วใคร ๆ ไม่ควรดูหมิ่น
ว่าน้อย เพราะภาชนะที่เปิดปากตั้งไว้ในที่แจ้ง เมื่อฝนตกลงมาไม่ถึงเต็มด้วย
หยาดน้ำเพียงหยาดเดียวก็จริง แต่เมื่อฝนตกลงมาบ่อย ๆ ก็เต็มได้ ฉะนั้น
เมื่อบุคคลทำบาปกรรม ก็ทำให้เป็นกองบาปใหญ่ได้โดยลำดับ ฉะนั้น ครั้น
ตรัสดังนี้แล้ว เมื่อจะทรงแสดงธรรมสืบทอดข้อความ จึงตรัสพระคาถานี้ว่า

มวณฺณญเณถ ปาปสฺส

น มตฺถํ อากมฺสฺสติ

อุทฺทพฺพันฺนํ ปาเตน

อุทฺทมฺโกปปี ปฺรติ

ปฺรติ พาโล ปาปสฺส

โถกํ โถกํปปี อจฺฉินํ

ซึ่งมีคำแปลว่า บุคคลอย่าดูหมิ่นบาปว่า บาปเล็กน้อยจักไม่มาถึง ถึงไฉน
น้ำก็ย่อมเต็มด้วยหยาดน้ำที่ตกลงทีละหยาดได้ คนพาลถึงทำบาปทีละน้อย ๆ
ก็ย่อมเต็มด้วยบาป ฉะนั้น ดังนี้

ในคำเหล่านั้น คำว่า อย่าดูหมิ่น คือ อย่าดูถูก ๑ คำว่า ปาปสฺส
แปลว่า ซึ่งบาป ๑ คำว่า บาปเล็กน้อยจักไม่มาถึง คือ ไม่ควรดูหมิ่น
บาปว่า บาปเล็กน้อยที่เราได้ทำไว้ เมื่อไรจักให้ผล ๑ คำว่า ไฉน
คือ เมื่อฝนตกลงที่ภาชนะใส่น้ำไม่ว่าอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่บุคคลเปิดปากตั้งไว้
ย่อมเต็มด้วยหยาดน้ำทีละหยาด ๆ โดยลำดับ ฉะนั้น บุคคลที่เป็นพาล เมื่อ
สะสมบาปทีละน้อย ๆ คือ ทำให้บาปเจริญขึ้นทีละน้อย ๆ ก็เต็มได้ด้วยบาป
ฉะนั้น ดังนี้

ในเวลาจบเทศนาลง บุคคลเป็นอันมากก็ได้บรรลุโสดาปัตติผลเป็น
ต้น ๑ ฝ่ายองค์พระทศพลศาสดาก็ได้ทรงบัญญัติสิกขาบทไว้ว่า ภิกษุ
ผู้ทนอนในที่แจ้ง แล้วไม่ทำให้เป็นปกติ ย่อมต้องอาบัติช้อน ดังนี้ ๑
จบเรื่องภิกษุผู้ไม่สำรวมบริวารเพียงเท่านี้

ในเรื่องภิกษุผู้ไม่สำรวมบริวารนี้ เป็นเรื่องชี้ให้เห็นว่า ธรรมคำสั่ง
ของเครื่องใช้สอยต่าง ๆ ย่อมเป็นของควรรักษาไว้ให้ดีทั้งนั้น อย่างว่าแต่

ชาวบ้านเลย ถึงชาววัดก็เหมือนกัน ชาววัดที่ไม่มีการห่วงใยต่อสิ่งใด ๆ แล้ว ก็ยังควรควรปฏิบัติดูแลเครื่องใช้สอยต่าง ๆ พระพุทธองค์ก็ยังได้ทรงวางข้อบังคับไว้ ให้ภิกษุทั้งหลายดูแลเก็บรักษาเครื่องใช้สอย มีเตียงตั้งเป็นต้นไว้ เพราะฉะนั้น จึงควรที่คนทั้งหลายจะเอาใจใส่ดูแลสิ่งของ ตลอดถึงที่อยู่อาศัยให้จงดี ถ้าปล่อยไว้ ก็จะเสียหายไปโดยเร็ว ๆ คนเราย่อมมีของจำเป็นอยู่ ๔ อย่าง คือ เครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่ ที่อาศัย ยานพาหนะ โรคภัยไข้เจ็บเท่านั้น นอกจาก ๔ อย่างนี้ ก็ยังมีอีก ซึ่งเรียกว่าของอติเรก คือ ของที่เกินความจำเป็น เพราะของที่จำเป็นมีเพียง ๔ อย่างเท่านั้น ถึงอย่างนั้นก็ดี ก็ควรดูแลรักษาไม่ว่าของจำเป็นหรือไม่จำเป็น เพราะให้สำเร็จประโยชน์เหมือนกันทั้งนั้น ทั้งจงจำไว้ให้คิดว่า ใคร ๆ อย่างนี้ถูกคุกคามว่าบาปเพียงเล็กน้อยจักไม่มาถึงเรา เพราะถ้าถูกคุกคามอย่างนั้น ก็จะต้องทำบาปนั้นอีก เมื่อทำบาปนั้นอีก บาปนั้นก็เพิ่มมากขึ้น นานเข้าก็จะกลายเป็นบาปกองใหญ่ ดังนี้

เรื่องเศรษฐีดินແມວ

ต่อไปนี้ เป็นเรื่องเศรษฐีดินແມວ ซึ่งมีมาว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดา ประทับอยู่ที่พระเชตวันาราม ทรงปรารภเศรษฐีดินແມວให้เป็นต้นเหตุ จึงตรัสพระธรรมเทศนานี้ไว้ว่า มาวมณเฑธ ปณณสุส ดังนี้

มีเรื่องมาว่า คราวหนึ่ง พวกชาวกรุงสาวัตถีได้ถวายทานแก่ภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธองค์เป็นประธาน โดยเป็นพวก ๆ กัน ๆ อย่างมาวันหนึ่ง เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดา จะทรงกระทำอนุโมทนา จึงตรัสว่า คุณก่อนอบาสกทั้งหลาย บางคนในโลกนี้ยอมให้ทานด้วยตนเอง ไม่ได้ชักนำผู้อื่น ผู้นั้นยอมได้แต่โลกสัมปทาในที่ตนเกิดแล้ว ๆ ไม่ได้ปริวารสัมปทา บางคนไม่ให้ทานด้วยตนเองแต่ได้ชักชวนผู้อื่น เขายอมได้ปริวารสัมปทาในที่เขาเกิดแล้ว ๆ ไม่ได้โลกสัมปทา บางคนไม่ได้ให้ทานด้วยตนเองด้วย ไม่ได้ชักชวนผู้อื่นด้วย เขายอมไม่ได้โลกสัมปทา ไม่ได้ปริวารสัมปทา ในที่เขาก่อเกิดแล้ว ๆ เขาต้องเป็นคนกินเดน บางคน

ให้ทานด้วยตนเองด้วย ชักชวนผู้อื่นด้วย เขาย่อมได้โภคสมบัติด้วย
 ปริวารสัมปทาด้วย ในที่ที่เขาเกิดแล้ว ๆ ดังนี้ ๆ ครั้นนั้น มีบุรุษผู้เป็น
 บัณฑิตคนหนึ่ง ได้ฟังพระธรรมเทศนานั้นแล้ว ก็คิดว่า โอ ! เหตุ
 การอันนี้น่าอัศจรรย์ คราวนี้เราจักกระทำการที่จะให้ได้สมบัติทั้ง ๒
 ในเวลาที่คนทั้งหลายถูกไปแล้ว จึงกราบทูลพระศาสดาว่า ข้าแต่
 พระผู้มีพระภาคเจ้า พรุ่งนี้ข้าขอพระองค์จงทรงรับภิกษาของข้าพระ
 องค์ พระเจ้าข้า ๆ จึงตรัสถามว่า เธอต้องการภิกษุสักเท่าใด ๆ ต้อง
 การทั้งหมด พระเจ้าข้า ๆ สมเด็จพระบรมศาสดาก็ทรงรับ ๆ บัณฑิต
 บุรุษนั้นจึงเข้าไปในบ้านเที่ยวบาร้องไปว่า ข้าแต่แม่และพ่อทั้งหลาย ข้าพเจ้า
 ได้นิมนต์พระภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธองค์เป็นประธาน ไว้เพื่อภิกษาใน
 วันพรุ่งนี้แล้ว ผู้ใดอาจถวายอาหารแก่ภิกษุได้เท่าใด ผู้นั้นจงให้ข้าวสาร
 เป็นต้น สำหรับต้มข้าวต้มเป็นต้น เพื่อภิกษุมีประมาณเท่านั้น เราจัก
 ไปทำกับข้าวในที่แห่งเดียวกัน แล้วถวายทานแก่ภิกษุสงฆ์ ๆ ครั้นนั้น
 เศรษฐีคนหนึ่งได้เห็นบัณฑิตบุรุษนั้นมาถึงประตูศาลาของตน ก็โกรธว่า
 บุรุษนี้ไม่นิมนต์ภิกษุให้พอดีแก่ตน เที่ยวชักชวนตลอดบ้าน จึงบอกว่า
 จงส่งภาชนะที่เรอดอมมา แล้วก็หยิบข้าวสารเพียงเล็กน้อยให้ด้วยนิ้วมือ ๓ นิ้ว
 ถึงหยิบถั่วเขียว ถั่วทอง ก็หยิบให้ด้วยนิ้วมือเพียง ๓ นิ้วเหมือนกัน ๆ
 จำเดิมแต่นั้นมาเศรษฐีนั้นจึงได้ชื่อว่าเศรษฐีดินแมว ๆ เมื่อเศรษฐีนั้นจะให้
 เนยใสและน้ำอ้อยเป็นต้น ก็เอากันกระบวยจุ่มลงไปในหม้อ ทำให้เป็นอัน
 เดียวกันแล้วให้ไหลออกที่ละหยด ๆ ให้เพียงเล็กน้อยเท่านั้น ๆ อุบาสกก็
 กระทำของที่บุคคลให้ไว้ร่วมกัน รับของที่เศรษฐีนี้ให้ไว้ต่างหาก ๆ
 เศรษฐีนั้นได้เห็นภิกษาของบุรุษนั้นจึงคิดว่า เหตุไรบุรุษนี้จึงถือเอาของที่เราให้
 ไว้ต่างหาก แล้วให้คนใช้คนหนึ่งตามไปดูว่า เจ้าจงไป บุรุษนี้ทำสิ่งใดจริง
 นั้น ๆ บัณฑิตบุรุษนั้นไปแล้วก็ใส่ข้าวสาร ๑ เมล็ด ๒ เมล็ดลงไป เพื่อข้าวต้ม
 ข้าวสวยและขนมแล้ว ใส่ถั่วเขียวถั่วทองบ้าง หยาคน้ำมัน หยาคน้ำอ้อย

เป็นต้น ลงในภาชนะทั้งปวงด้วยคิดว่า ขอผลเป็นอันมากจงมีแก่
 เศรษฐี ฯ คนใช้ก็ไปบอกแก่เศรษฐี ฯ พอเศรษฐีได้ฟังแล้วจึงคิดว่า
 ถ้าบรุษนั้นจะคิดเขียนเราในท่ามกลางประชุมชน พอเขาเอ่ยถึงชื่อของเรา
 เราก็จักมาให้ตาย จึงผูกกริชเข้าไว้ในผ้าถุง รุ่งเช้าขึ้นก็ได้ไปยืนอยู่ที่เรือน
 ครวี่ ฯ บรุษนั้นเลี้ยงดูพระภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธรองค์เป็นประธานแล้ว
 ก็กราบทุกพระพุทธรองค์ขึ้นว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ทานนี้ข้าพระ
 องค์ได้ชักชวนมหาชนถวาย คนทั้งหลาย ที่ข้าพระองค์ชักชวนในการ
 ให้ทานนี้ ก็ได้ให้ข้าวสารเป็นต้น มากบ้าง น้อยบ้าง ตามกำลังของ
 คน ขอผลเป็นอันมาก จงมีแก่คนทั้งปวงนั้น พระเจ้าข้า ฯ เศรษฐี
 ได้ฟังแล้วจึงคิดว่า เรามาด้วยคิดว่า เมื่อบรุษนี้ออกชื่อของเราว่า เศรษฐี
 ชื่อโน้น ได้หยิบข้าวสารเป็นต้น ให้ด้วยนิ้วมือ เราก็จักฆ่าบรุษนี้เสีย
 มนต์บรุษนี้ได้กระทำการสงเคราะห์แก่คนทั้งปวง กล่าวว่ ถึงบุคคลเหล่า
 โคตวงของให้ด้วยทะนานเป็นต้นก็ดี บุคคลเหล่าใดหยิบให้ด้วยนิ้วมือ
 ก็ดี ขอผลเป็นอันมากจงมีแก่บุคคลทั้งปวง ดังนี้ ถ้าเราไม่ให้ผู้เช่นนั้น
 โทษ เทวทัณฑ์ก็จะลงบนศีรษะของเรา คือ ฟ้าจะผ่าศีรษะของเรา ฯ
 เศรษฐีนั้นจึงหมอบลงในที่ใกล้เท้าของบัณฑิตบรุษนั้นแล้วกล่าวว่า ขอจงอด
 โทษให้แก่ฉันเถิดนาย เวลาบัณฑิตบรุษนั้นถามว่า อะไรกัน ที่แจ้งเรื่อง
 ทั้งปวงนั้นให้ทราบ สมเด็จพระบรมศาสดาได้ทรงเห็นกิจยานั้นแล้ว ก็ตรัส
 ถาบบรุษผู้จัดแจงทานว่า อะไรกัน ฯ บรุษนั้นก็กราบทูลเรื่องนั้นทั้งสน
 จำเดิมแต่วันล่วงแล้วมา ฯ ครั้งนั้น องค์พระศาสดาจึงตรัสถามเศรษฐีนั้นว่า
 อย่างนั้นหรือเศรษฐี เมื่อเศรษฐีนั้นกราบทูลว่า พระเจ้าข้า จึงตรัสว่า
 คุณก่อนอุบาสก ธรรมดาบุญใคร ๆ ไม่ควรดูถูกว่าน้อย บุคคลถวายทานแก่
 ภิกษุสงฆ์ มีองค์พระพุทธรเจ้าเช่นเราเป็นประธาน ไม่ควรดูถูกว่าน้อย
 เพราะบัณฑิตบรุษทั้งหลาย เมื่อทำบุญย่อมเต็มด้วยบุญโดยลำดับ เหมือนกับ
 ภาชนะที่เบ็ดปากไว้ ย่อมเต็มด้วยน้ำกันนั้น เมื่อจะทรงแสดงธรรมสืบท่อข้อ
 ความจึงตรัสพระภาษานี้ว่า

อุทพินทุนิปาเตน อุทกมุโภติ ปุริ
 ปุริ ชีโร ปุณฺณสุส โลกโก โลกปิ อาจัน

ซึ่งมีคำแปลว่า บุคคลอย่าดูหมิ่นบุญว่าบุญเล็กน้อยจักไม่มาถึง ถึงไฉน
 ก็ยังเต็มด้วยความตกลงแห่งหยาดน้ำ ชีรชนเมื่อสะสมบุญทีละน้อย ๆ ข่อม
 เต็มด้วยบุญ ดังนี้

เนื้อความแห่งคำถาบันว่า มนุษย์เป็นบัณฑิต กระทำบุญแล้วอย่าดู
 หมิ่นบุญ คือ ไม่ควรดูถูกบุญอย่างนี้ว่า เราได้ทำบุญไว้เพียงเล็กน้อย
 บุญอันเล็กน้อยจักไม่มาถึงเราด้วยอำนาจแห่งวิบาก กรรมอันเล็กน้อยจัก
 เห็นเราที่ไหน หรือว่าเราจักเห็นกรรมอันเล็กน้อยที่ไหน กรรมอัน
 เล็กน้อยจักให้ผลเมื่อไร ฯ ภาษณะคินท์บุคคลเปิดปากตั้งไว้ ข่อม
 เต็มด้วยความตกแห่งหยาดน้ำเป็นนิจ ฉนโต ชีรชน คือ บุรุษผู้เป็นบัณฑิต
 เมื่อสะสมบุญทีละน้อย ๆ ก็เต็มด้วยบุญ ฉนันัน ดังนี้

ในเวลาจบเทศนาลง เศรษฐินันท์ก็ได้บรรลุโสภาปัตติผล พระธรรม-
 เทศนาได้เป็นประโยชน์แก่ประชุมชนผู้อยู่ในที่นั้น ดังนี้แล ฯ จบเรื่อง
 เศรษฐินันท์

ในเรื่องเศรษฐินันท์นี้ ชีให้เห็นชัดว่า การเรี่ยไรทำบุญ หรือการ
 เรี่ยไรทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งนั้น ข่อมพอใจแก่คนโดยมาก - แต่ว่าข่อมไม่
 พพอใจแก่คนบางคน เพราะฉะนั้น ผู้ที่มุ่งผล ๒ ประการ คือ มุ่งทั้งทรัพย์
 และบิรวารในอนาคตกาล ก็ควรกระทำ ไม่ควรเอื้อเฟื้อต่อการไม่พอใจ
 ของบางคน แต่ว่าควรทำด้วยความฉลาดเหมือนบัณฑิตบุรุษนั้นจึงจะเป็น
 การดี คือ ต้องประกาศให้รู้ทั่วกันว่า การกระทำสำเร็จด้วยมหาชน
 ไม่ใช่สำเร็จด้วยเอกชนคนเดียว การกระทำเป็นของคนทั้งปวง ไม่ใช่เป็น
 ของผู้ใด ดังนี้ เพราะเมื่อประกาศอย่างนี้ ข่อมเป็นที่ยินดีของคนทั้งปวง
 ไม่เลื่อมว่าผู้ออกมาออกน้อย ส่วนในสมัยนี้ ข่อมมีการประกาศชื่อและ
 จำนวนทรัพย์ที่ออก บอกว่าผู้ใดออกเท่านั้น การกระทำอย่างนี้ทำให้ทั้ง
 โทษและคุณเหมือนกัน คนผู้ออกมาได้หน้า ผู้ออกน้อยก็ขายหน้า

๑๑๒ พระสุกัณฐกปิฎก คัมภีร์ที่ ๕ ขุททกนิกาย พระธรรมบท เล่ม ๓
แต่ว่าทำให้โยยากมีผู้ออกมาจมาก จึงนับว่าเป็นวิธีดีตามสมัย ทั้งจงเข้าใจว่า
บุญทุกอย่างที่เราทำลงไปแล้ว ย่อมให้ผลทั้งนั้น ดังนี้ สันเนอความใน
เทศนาถ้อยคำนี้เพียงเท่านั้น.

เอว่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฐกที่ ๑๒๕

คัมภีร์ขุททกนิกาย พระธรรมบท
ว่าด้วยเรื่องพ่อค้ามีทรัพย์มาก

วานิชโว ภยํ มคฺคณฺคิ อิมํ ชมฺมเทสนํ สคฺคา เขตฺวเน วิหรณฺโต
มหาธนวานิชํ อารพฺภ กถาสฺสตี.

ณ บัดนี้ อาคมภาพจักได้แสดงเรื่องพ่อค้ามีทรัพย์มาก ตาม
คัมภีร์พระธรรมบท สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา
และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตามสมควรแก่เวลา

เรื่องพ่อค้ามีทรัพย์มาก

คำเนนความตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดา
ประทับอยู่ที่พระเวฬุวนาราม ทรงปรารภพ่อค้ามีทรัพย์มากให้เป็นต้นเหตุ
จึงตรัสพระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า วานิชโว ภยํ มคฺคณฺคิ ดังนี้

ดังได้สดับมาว่า มีโจร ๕๐๐ คน คอยหาช่องในบ้านเรือนของพ่อค้า
นั้นอยู่ แต่ไม่ได้ช่อง ฯ ต่อมาภายหลัง พ่อค้านั้นก็บรรทุกของเต็ม
๕๐๐ เล่มเกวียน แล้วแจ้งแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ข้าพเจ้าจะไปค้าขายใน
ที่อื่นนั้น พระผู้เป็นเจ้าเหล่าใดอยากจะไปสู่ที่นั้น ขอพระผู้เป็นเจ้า
เหล่านั้นจงออกไป จะได้ไม่ลำบากด้วยภิกษาหารในเวลาเดินทาง ฯ ภิกษุ
๕๐๐ องค์ได้ฟังแล้ว ก็เดินทางไปกับพ่อค้านั้น ฯ ฝ่ายโจร ๕๐๐ คน ก็

พากันไปชุมนุมอยู่ในคง ค้วยทราบว่พ่อค้า^๕นั้นออกเดินทางแล้ว ๑ ฝ่ายพ่อค้าก็^๕ได้เดินทางไปพักในบ้านตำบลหนึ่ง ซึ่งอยู่ใกล้คงนั้น จัดแจงสิ่งของต่าง ๆ มีโคและเกวียนเป็นต้น อยู่ ๒-๓ วัน ทั้งได้ถวายอาหารประจำวันแก่ภิกษุเหล่านั้น ๑ เมื่อพ่อค้า^๕นั้นชักช้าอยู่ พวกโจร^๕นั้นก็ส่งบุรุษคนหนึ่งไปว่า เธอจงไป จงรู้วันออกเดินทางของพ่อค้า^๕นั้นแล้วจงมา ๑ บุรุษ^๕นั้นไปถึงบ้านนั้นแล้ว ก็ถามสหายคนหนึ่งว่า พ่อค้าจะออกเดินทางเมื่อไร ๑ สหายนั้นตอบว่า อีก ๒-๓ วัน แล้วถามว่า เธอถามเพื่ออะไร ๑ ครั้นนั้น บุรุษ^๕นั้นจึงบอกว่า พวกเราเป็นโจร ๕๐๐ ชุมนุมอยู่ในคงเพื่อประโยชน์พ่อค้า^๕ ๑ สหายจึงว่า ถ้าอย่างนั้นจงกลับไป พ่อค้าจะออกเดินทางโดยเร็วพลัน ครั้นให้บุรุษ^๕นั้นออกไปแล้ว จึงคิดว่า เราจะห้ามพวกโจรหรือห้ามพ่อค้า ก็คิดว่า เราจะประโยชน์อะไรกับพวกโจร ภิกษุ ๕๐๐ องค์ได้อาศัยพ่อค้า^๕นั้นอยู่ เราจะให้สัญญาแก่พ่อค้า^๕นี้ จึงไปหาพ่อค้า^๕นั้นแล้วถามว่า ท่านจะไปเมื่อไร เมื่อพ่อค้า^๕นั้นตอบว่า จะไปในวันที่ ๓ จึงว่า ขอท่านจงทำตามถ้อยคำของข้าพเจ้า ได้ยินว่า พวกโจร ๕๐๐ ได้ชุมนุมที่คงเพื่อท่าน ขอท่านอย่าเพิ่งไปก่อน ๑ พ่อค้า^๕นั้นจึงถามว่า เธอรู้ได้อย่างไร ๑ บุรุษ^๕นั้นจึงตอบว่า ข้าพเจ้ามีสหายอยู่ในพวกโจร^๕นั้น ข้าพเจ้ารู้ได้ตามถ้อยคำของสหายนั้น ๑ พ่อค้า^๕นั้นจึงตอบว่า ถ้าอย่างนั้น เราจะต้องการอะไรที่จะไปจากที่นี่ เราจะกลับบ้านดีกว่า ๑ เมื่อพ่อค้า^๕นั้นเข้าไป บุรุษ^๕ที่โจรพวกนั้นใช้ไปก็มาถามสหาย^๕นั้นอีก ได้ทราบเรื่องนั้นแล้วจึงกลับไปบอกพวกโจรว่า ได้ยินว่า พ่อค้าจะกลับบ้าน ๑ พวกโจร^๕ได้ฟังแล้วก็ออกจากที่นั้น ได้ไปชุมนุมที่ทางพ่อค้าจะกลับ ๑ เมื่อพ่อค้า^๕นั้นเข้าไป โจรเหล่านั้นก็ใช้บุรุษไปหาสหาย^๕อีก ๑ บุรุษ^๕นั้นได้ทราบว่าโจรเหล่านั้นอยู่ในที่นั้น ก็บอกพ่อค้า^๕อีก ๑ พ่อค้า^๕ก็คิดว่า ความขาดแคลนของเรา ซึ่งอยู่ในที่นี้ไม่มี เมื่อเป็นอย่างนั้น เราจะไม่ไปที่โน้น จะไม่ไปจากที่นี่ จะอยู่ในที่นี้แหละ แล้วไปหาภิกษุ^๕ทั้งหลายบอกว่า ท่านทั้งหลาย ได้ยินว่า พวกโจรประสงค์จะปล้นข้าพเจ้า ได้ชุมนุมที่ทาง ได้ยินว่า บัดนี้ข้าพเจ้าจะกลับอีก ก็ไป

ชุมนุมทางจะกลับ ข้าพเจ้าจะไม่ไปจากที่โน้นที่นี่ จักอยู่ในที่นั้นสักหน่อย
พระผไท้เจ้าประสงค์จะอยู่ในที่นั้นก็อยู่ ประสงค์จะไปก็ไปตามประสงค์ ๆ
ภิกษุทั้งหลายก็อาลาพ้อคำว่า เมื่อเป็นอย่างนั้น พวกเราก็จะกลับ เข้า
ขึ้นก็กลับไปกรุงสาวัตถี ถวายบังคมองค์พระศาสดาแล้วก็นั่งอยู่ ๆ องค์
พระศาสดาจึงตรัสถามว่า เธอทั้งหลายไม่ได้ไปกับพ้อคำผู้มีทรัพย์มาก
หรือ เมื่อภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ไปพระเจ้าข้า แต่เพราะโจรทั้งหลายชุม
อยู่ในทางทั้ง ๒ เพื่อจะปล้นพ้อคำผู้มีทรัพย์มาก เพราะฉะนั้น พ้อคำจึง
พักอยู่ที่บ้านนั้น ส่วนพวกข้าพระองค์ได้ลาเข้ามา พระเจ้าข้า จึงตรัสว่า
ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พ้อคำผู้มีทรัพย์มากย่อมหลีกเลี่ยงทางที่มีโจรอยู่ บรุษ
ผู้อยากมีชีวิตอยู่ ก็คงเว้นยาพิษที่แรงกล้า ถึงภิกษุรู้ว่าภพทั้ง ๓ เปรียบ
เหมือนทางที่พวกโจรชุมอยู่ ก็ควรคงเว้นความชั่ว ตั้งนั้นแล้ว เมื่อจะ
ทรงแสดงธรรมสืบทอดข้อความ จึงตรัสพระคาถานี้ว่า

วาณิโชว ภยํ มคฺคํ อปฺปสฺสโก มหฺมุชโน
วิสํ ชวฺคฺคาโม ปาปานิ ปรีวชฺชเย

ซึ่งมีคำแปลว่า บุคคลควรคงเว้นบาปทั้งหลาย เหมือนกับพ้อคำผู้มีพว
กน้อยผู้มีทรัพย์มาก คงเว้นทางอันมีภัย เหมือนกับบรุษผู้อยากมีชีวิต
อยู่ คงเว้นยาพิษฉะนั้น ตั้งนั้น

ในคำเหล่านั้น คำว่าที่มีภัย คือ ที่ควรกลัว อธิบายว่า ทางนั้นชื่อว่า
มีภัย เพราะพวกโจรชุมอยู่ ๆ ท่านอธิบายว่า พ้อคำผู้มีทรัพย์มาก มี
พวกน้อย ย่อมเว้นทางที่มีภัย ฉะนั้นใด บุคคลผู้อยากมีชีวิตอยู่ ย่อมงดเว้น
ยาพิษอันแรงกล้า ฉะนั้นใด ภิกษุผู้เป็นบัณฑิตก็ควรคงเว้นบาปทั้งหลาย แม้
ประมาณเล็กน้อย ฉะนั้นนั้น ตั้งนั้น

ในเวลาจบเทศนาลง ภิกษุเหล่านั้นก็ได้บรรลุความเป็นพระอรหันต์
พร้อมด้วยปฏิสัมภิทาทั้งหลาย ๆ พระธรรมเทศนาที่ได้เป็นประโยชน์แก่มหา
ชนผู้ประชุมกันแล้ว ตั้งนั้นแล ๆ จบเรื่องพ้อคำผู้มีทรัพย์มากเพียงเท่านั้น

ก็แลในเรื่องพ้อคำผู้มีทรัพย์มากนี้ เป็นเรื่องชี้ให้เห็นว่า ผู้ทำบุญ
บุญย่อมคุ้มครอบรักษา คือ บุญย่อมบันดาลให้ปลอดภัย เหมือนกับพ้อคำ

นั้น ทั้งชี้ให้เห็นว่า การเดินทางกับสมณะ พระณเฑร ข้อมมีผลดี แต่ว่าผู้นั้น
 ต้องปฏิบัติสมณะ พระณเฑร ด้วยจึงหันเพศและสิ่งอื่นอีกเหมือนกันกับพ่อ
 คำนัน จึงจักได้อานิสงส์เหมือนกับพ่อคำนัน เพราะว่า เมื่อคนทั้งหลายรู้ว่า
 ผู้นั้นเป็นผู้มีใจบุญกุศล ได้ปฏิบัติเลิखพระภิกษุสามเณรที่ไปด้วย ก็ข้อมมี
 ใจช่วยเหลือเหมือนกับพ่อคำนัน ส่วนเนื้อความในกาถา และอรรถกถา
 ที่แสดงมาแล้วนั้น ได้ใจความว่า คนทุกคนต้องละเว้นความชั่ว เหมือนกับ
 พ่อค้าที่พวกน้อยมีทรัพย์มาก หลีกเว้นทางอันมิชอบ และเหมือนกับบุคคล
 ผู้ยากมีข้าวคอกอยู่ ละเว้นบาปพินฉะนั้น เพราะว่าบาปทั้งหลาย คือ ความชั่ว
 ทั้งหมด ข้อมให้ผลเป็นทุกข์แก่ผู้กระทำทั้งในชาตินี้และชาติหน้า ส่วนใน
 ชาตินี้ก็มี การถูกรุณยานินทา และถูกอาชญาเป็นต้น ส่วนในชาติหน้า ก็มีการ
 หนทุกข์ในอบายภูมิทั้ง ๔ มีนรกเป็นต้น เมื่อพ้นจากอบายภูมิทั้ง ๔ แล้ว
 ก็ยังได้มาหนทุกข์ในมนุษย ข้อมหนทุกข์ต่างๆ กัน บาปอย่างไหน
 ให้หนทุกข์ในมนุษยอย่างไหนนั้น มีแจ้งอยู่ในสัพพหลุสสูตร และในจุฬกัมม-
 วิภังคสูตร ซึ่งจะยกมาแสดงในบัดนี้ กล่าวคือ ในสัพพหลุสสูตร พระ
 พุทธองค์ได้ทรงแสดงไว้ว่า ปาณาติปาโต ภิกขเว อาเสวโต ภาวีโต
 พหุลีกโต นิรยสวัตฺตนิโก โหติ ปิตฺติวิสยสวัตฺตนิโก เป็นต้น ซึ่งมี
 คำแปลว่า ผู้ก่อนภิกษุทั้งหลาย ปาณาติบาต อทินนาทาน กาเมสุมิฉาจาร
 มุสาวาท สุราเมรัย ปิสฺสนวาทา ผรุสวาทา สัมผัปปลาปวาทา
 ไม่ว่าอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่บุคคลกระทำไว้ให้มากแล้ว ข้อมทำให้ไป
 เกิดในนรก ให้ไปเกิดเป็นสัตว์ดิรัจฉาน ให้ไปเกิดเป็นเปรตวิสัย เหมือน
 กันทั้งนั้น ส่วนเศษบาปแห่งปาณาติบาตนั้น ทำให้เกิดมาเป็นคนมีอายุ
 น้อยสิ้นตายเร็วพลัน เศษบาปอทินนาทานนั้น ทำให้เกิดมาเป็นคน
 มีศัตรูมาก เป็นคนกะเทย เป็นผู้หญิง เป็นที่เกลียดชังของคนทั้งหลาย
 ส่วนผู้หญิง ก็เป็นที่เกลียดชังของสามีอย่างยิ่ง ทั้งเกิดเป็นสัตว์ถูกต้อน
 ถูกทำลายพืชอยู่อกตลอดกาลนาน เศษมุสาวาท ทำให้ถูกกล่าวด้วยเรื่อง

ไม่จริง คือ ความผิดที่ผู้อื่นกระทำไว้ได้มากอยู่กับตัว เศษบาปปีสุตตวาจา คือ วาจาเสื่อมเสียชบง ย่อมทำให้แตกจากมิตรสหาย ไม่ว่าคบกับมิตรสหาย คนใด มิตรสหายนั้นก็แตกไป เศษพรุสวาจา คือ วาจาหยาบคายนั้น ทำให้ได้ยินแต่เสียงอันร้ายหยาบคาย อันเผ็ดร้อน อันขัดข้อง อันคัดความรัก ในที่คนไปแล้วทุกสถาน เศษสัมผัปปลาปวาจา คือ การพูดเหลวไหลนั้น ทำให้ไม่มีผู้เชื่อถ้อยคำ ทำให้มีผู้กล่าวหาว่า ท่านพูดทำไม ใครจักเชื่อ หังถ้อยคำของคน ดังนี้

ในอุพกัมมวิภังคสูตรนั้น มีอยู่ในอุพกัมมวิภังคสูตร คัมภีร์ มัชฌิมนิกาย อุปปริบดินาตักว่า ครึ่งหนึ่ง พระพุทธองค์ทรงสำราญอยู่ที่ พระเชตะวันมหาวิหาร กรุงสาวัตถี ฯ ครึ่งนั้น สุกมาณพผู้เป็นบุตรของ โศเทยขพราหมณ์ ไปเฝ้าทูลถามว่า ข้าแต่พระโคตม เพราะเหตุไร มนุษย์ทั้งหลายจึงเลวแตกต่างกัน คือ บางคนมีอายุสั้น บางคนมีอายุยืน บางคน มีความเจ็บไข้มาก บางคนมีความเจ็บไข้น้อย บางคนผิวพรรณไม่ดี บางคนผิวพรรณดี บางคนมีสติคณน้อย บางคนมีสติคณมาก บางคนมี โภคทรัพย์น้อย บางคนมีโภคทรัพย์มาก บางคนมีตระกูลต่ำ บางคนมีตระกูลสูง บางคนไม่มีบุญญา บางคนมีบุญญา การที่มนุษย์ทั้งหลาย เลว ดี ต่างกันอย่างนี้ เป็นเพราะเหตุอะไร พระเจ้าข้า ฯ ตรัสตอบว่า เป็น เพราะกรรม บุคคลทั้งหลายย่อมมีกรรมเป็นของตัว ย่อมเป็นผู้รับผลของกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นพวงพ้อง มีกรรมเป็นที่อาศัย กรรมย่อม จำแนกสัตว์ทั้งหลายให้เลวดีต่างกัน ฯ สุกมาณพได้ฟังดังนี้แล้วก็กราบทูล ขึ้นว่า ข้าพระองค์ไม่เข้าใจคำย่อของพระโคตมนี้ ขอพระโคตมทรงแสดง คำย่อให้พิสดาร ให้ข้าพระองค์เข้าใจด้วยเถิด พระเจ้าข้า ฯ จึงตรัสว่า อย่างนั้นมาพองตังใจฟังให้ดี เราจักแสดงให้ฟังในบัดนี้ ฯ สุกมาณพ ก็ทูลรับว่า พระเจ้าข้า

พระพุทธองค์จึงทรงแสดงให้พิสดารว่า สัตว์หรือบุรุษบางคน เป็น ผู้ทำปณาดิบาต เป็นผู้หยาบช้า มีมือเปื้อนด้วยโลหิต ไม่มีจิตเมตตา กรุณา แก่สัตว์ทั้งหลาย เวลาเขาตายแล้วก็ได้ไปเกิดใน อบาย ทุกคติ

วิบากตนรก เวลา^๗มาเกิดเป็นมนุษย์^๘อีก ก็มีอายุน้อยสิ้นตายเร็วพลัน
ส่วนผู้^๙ดเว้นจากปาณาติบาต เวลา^๗ตายแล้วก็ได้^๘ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์
เวลา^๗มาเกิดเป็นมนุษย์^๘ ก็มีอายุยืนยาว

ผู้^๙ที่เบียดเบียนสัตว์ทั้งหลายด้วยมือบ้าง ด้วยก้อนดินบ้าง ด้วยไม้
ก้อนบ้าง ด้วยศาสตรา^๗บ้าง เวลา^๗ตายแล้วก็ได้^๘ไปเกิดในอบาย ทุกคติ วิบาก
ตนรก เวลา^๗มาเกิดเป็นมนุษย์^๘อีก ก็มีอาพาธมาก คือ มีโรคภัยไข้เจ็บมาก
ส่วนผู้^๙ที่ไม่เบียดเบียนสัตว์ทั้งหลายด้วยการทุบตี พันแทง บ่มได้^๘ไปเกิด
ในสวรรค์ เวลา^๗มาเกิดเป็นมนุษย์^๘อีก ก็มีอาพาธโรคภัยไข้เจ็บน้อย

ผู้^๙ที่เป็นคนขี้โกรธ มากไปด้วยความโกรธ ถูกว่าเพียงเล็กน้อย
ก็โกรธ ก็ขัดใจ ก็ปองร้าย ก็ตั้งตัวเป็นศัตรู ก็แสดงความโกรธ ความ
ฉุนเฉียว ความไม่ดีใจให้ปรากฏ เวลา^๗เขาตายแล้ว ก็ได้^๘ไปเกิดในอบาย
ทุกคติ วิบาก ตนรก เวลา^๗เกิดเป็นมนุษย์^๘อีก ก็มีผิวพรรณไม่ดี มีรูปร่าง
ไม่สวยงาม ส่วนผู้^๙ที่ไม่เป็นคนขี้โกรธ บ่มได้^๘ไปเกิดในสวรรค์ และเกิดมา
เป็นผู้^๙ที่มีผิวพรรณดี มีรูปร่างสวยงาม

ผู้^๙ที่เป็นคนริษยา บ่มไปเกิดในอบาย ทุกคติ วิบาก ตนรก และ
เกิดมา^๗เป็นคนมีศักดิ์น้อย คือ มีอำนาจน้อย ส่วนผู้^๙ที่ไม่มีความริษยา บ่ม
เกิดในสวรรค์ และเกิดมา^๗เป็นคนมีศักดิ์มาก คือ มีอำนาจมาก

ผู้^๙ที่ตระหนี่ บ่มได้^๘ไปเกิดในอบาย ทุกคติ วิบาก ตนรก และเกิดมา
เป็นคนยากจนเข็ญใจ ผู้^๙ที่ไม่ตระหนี่ ยินดีในการให้ทาน บ่มได้^๘ไปเกิด
ในสวรรค์ และเกิดมา^๗เป็นคนมีศรีสุข

ผู้^๙ที่เป็นคนแข็งกระด้างถือตัวเกินไป ไม่เคารพนับถือผู้ที่ควรเคารพ
นับถือ บ่มได้^๘ไปเกิดในอบาย และเกิดมา^๗ในตระกูลต่ำ ส่วนผู้^๙ที่รู้จัก
เคารพนับถือผู้ที่ควรเคารพนับถือ บ่มไปเกิดในสวรรค์ และเกิดใน
ตระกูลสูง

ผู้^๙ที่ไม่ได้ตามสมณพราหมณ์ ถึงสิ่งที่เป็นบาป บุญ คุณ โทษ ประโยชน์
และไม่ใช้ประโยชน์ บ่มได้^๘ไปเกิดในอบาย และได้เกิดมา^๗เป็นคนโง่

เวลา ไม่มีสติปัญญา ส่วนผู้ที่ได้ถามสมณพราหมณ์ว่าสิ่งใดเป็นกุศล
เป็นอกุศล สิ่งใดมีโทษ ไม่มีโทษ ควรประพฤติ ไม่ควรประพฤติ
ประพฤติแล้ว ทำให้เกิดโทษทุกข์ภัย ตลอดกาลนาน หรือทำให้เกิด
ประโยชน์สุขตลอดกาลนาน เวลาตายแล้วก็ได้ไปเกิดในสวรรค์ เวลา
เรามาเกิดเป็นมนุษย์อีก เขาก็เป็นคนมีสติปัญญามาก ดังนั้น สันนิษฐานความ
อันว่าด้วยผลกรรมในอุพกัมมวิภังคสูตรเพียงเท่านั้น ฯ ขอตานทั้งหลาย
จงหลีกเลี่ยงกรรมที่เป็นบาปอกุศล ดังที่แสดงมา เหมือนกับพ่อค้าผู้ม
ทรัพย์มาก มีพวกล้นหาย หลีกเลี่ยงทางที่มกภัย หรือเหมือนกับผู้นไม่อยากตาย
หลีกเลี่ยงยาพิษ ฉะนั้น ดังนั้น สันนิษฐานความในเทศนาภังคสูตรเพียงเท่านั้น.

เอวี่ กัมม ค้ำวยประการฉะนี้ ฯ

กัณฐีที่ ๑๓๐

คัมภีร์ขุททกนิกาย พระธรรมบท

ว่าด้วยเรื่องกุกกุฏมิตต์

ปาณิมหิ เจ วโน นาสสาติ อิมั ชมมเทสนั สคฺคา เวพฺพเน
วิหรนฺโต กุกกุฏมิตฺตุนาม เนสาท อารพฺภ กเถสฺสตี.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงเรื่องกุกกุฏมิตต์ ตามคัมภีร์พระ
ธรรมบท สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และ
พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตามสมควรแก่เวลา

เรื่องกุกกุฏมิตต์

คำเนินความตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดา
ประทับอยู่ที่พระเชตวันาราม ทรงปรารภนายเนสาท คือ นายพราณ

ผู้ชอว่า กุกกุกมิตต์ให้เป็นต้นเหตุ จึงตรัสพระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า
ปาณิมิ เจ วโณ นาสส ดังนี้

ดังได้สดับมาว่า มัธิดาเศรษฐีคนหนึ่งในกรุงราชคฤห์ เวลา
เคิบโตแล้ว มารดาบิดาก็ให้สาวใช้คนหนึ่งสำหรับดูแลรักษา แล้วให้
อยู่ห้องชั้นบนแห่งปราสาท ๗ ชั้น อยู่มาวันหนึ่ง ธิดาเศรษฐีนั้นก็แล
ลงไปดูระหว่างถนนตามช่องหน้าต่าง ในเวลาเย็น ก็ได้เห็นนายพราน
ผู้ชอว่า กุกกุกมิตต์คนหนึ่ง ชั่งเนื้อเอาบ่วง ๕๐๐ หลาว ๕๐๐ หน้าเนื้อ
เลี้ยงชีวิต ครั้นฆ่าเนื้อ ๕๐๐ ตัวแล้ว ก็บรรทุกเนื้อเต็มเกวียนใหญ่ขึ้นนั่ง
ที่ทับเกวียนเข้ามาสู่เมือง เพื่อขายเนื้อ ก็มีจิตปฏิพัทธ์ต่อนายพรานนั้น
จึงมอบของฝากให้สาวใช้ออกไปให้ว่า เจ้าจงเอาของนี้ไปให้นายพราน
คนนั้น จงรู้จักเวลาที่เขาจะกลับไปแล้วมาบอกเรา ฯ สาวใช้นั้นก็ได้อา
ของฝากไปให้นายพรานนั้น แล้วถามว่า จะกลับออกไปเมื่อไร ? นาย
พรานนั้นตอบว่า ถ้าวันพรุ่งนี้เราขายเนื้อหมด พรุ่งนี้เช้าก็จะออกไปทาง
ประตูโน้น ฯ สาวใช้ก็ได้ฟังคำที่นายพรานนั้นบอกแล้ว ก็กลับมา
บอกแก่ธิดาเศรษฐี ฯ ธิดาเศรษฐีก็จัดแจงเครื่องนุ่งห่ม และเครื่อง
แต่งตัวที่ตนควรจะต้องเอาไป เข้านุ่งผ้าเก่า ๆ ถือเอาหม้อน้ำออกไป
กับพวกทาสีเหมือนกับจะไปทำนา ไปถึงที่นั้นแล้วก็ขึ้นแลดูทางมาแห่ง
นายพรานนั้นอยู่ ฯ ฝ่ายนายพรานนั้นก็ขับเกวียนออกไปแต่เช้า ฯ ฝ่าย
ธิดาเศรษฐีนั้นก็ตามหลังเกวียนไป ฯ นายพรานนั้นได้เห็นแล้วว่า เรา
ไม่รู้จักเจ้าว่าเป็นธิดาของใคร เจ้าอย่าตามเรามาเลย ฯ ธิดาเศรษฐีจึง
ว่า เธอไม่ต้องห้ามฉัน ฉันมาตามลำพังของฉัน จงนั่งขับเกวียนไป ฯ
นายพรานนั้นก็ห้ามแล้ว ๆ เล่า ๆ ฯ ครั้นนั้น ธิดาเศรษฐีนั้นจึงว่า การ
ห้ามผู้มีสรีรมาหาตนย่อมไม่สมควร ฯ นายพรานนั้นก็รู้ว่า ธิดาเศรษฐี
นั้นมาหาตนโดยไม่สงสัย จึงให้ขึ้นเกวียนขับไป ฯ มารดาบิดาให้คน
เที่ยวหาทุกหนทุกแห่ง เมื่อไม่เห็นก็เข้าใจว่าตาย จึงทำบุญให้ ฯ ฝ่าย
ธิดาเศรษฐีนั้น เวลาไปอยู่กับนายพรานนั้น ก็ได้บุตรถึง ๗ คน ตามลำดับ
เวลาบุตรเหล่านั้นเคิบโตแล้วก็จัดแจงแต่งงานให้

อยู่มาวันหนึ่ง เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดาทรงพิจารณาเหตุโลกใน
 เวลาจวนสว่าง ก็ได้เห็นนายกกุกกุหมิตต์ ทั้งบุตรทั้งสะใภ้เข้าอยู่ในภายใน
 ในซำบแห่งพระญาณของพระองค์ เมื่อทรงพิจารณาเห็นว่า จะมีเหตุการณ์
 อะไรหนอ ก็ได้ทรงเห็นอุปนิสัยที่จะได้โศดาปัตติมรรคของบุคคลเหล่านั้น
 นั้น เขาชนกทรงครองบาตรจ্বর เสด็จไปสู่ที่ตักบ่วงของนายกกุกกุหมิตต์
 นั้น ในวันนั้นแม้เนื้อสัตว์เดี้ยวก็ไม่ติดบ่วง ๆ สมเด็จพระบรมศาสดา
 ทรงแสดงรอยพระบาทไว้ในที่ตักบ่วงของนายกกุกกุหมิตต์นั้นแล้ว ก็เสด็จ
 ไปประทับนั่งใต้พุ่มไม้พุ่มหนึ่งข้างหน้า ๆ นายกกุกกุหมิตต์ได้ถือเอาธนูไปที่
 ตักบ่วงแต่เช้า เมื่อตรวจดูบ่วงเริ่มแต่บ่วงแรกไป ก็ไม่เห็นเนื้อสัตว์เดี้ยว
 ที่ติดบ่วง ได้เห็นแต่รอยพระบาทของพระศาสดา ๆ ครั้นนั้นเขาจึงคิด
 ว่า ใครมาแกะเนื้อที่ติดบ่วงของเราออก ๆ เขาได้ผูกอาฆาตในพระ
 ศาสดา แล้วก็เดินไป ได้เห็นพระศาสดาประทับนั่งอยู่ใต้พุ่มไม้ ก็ขึ้น
 ธนูด้วยคิดว่า ผู้นี้เองปล่อยเนื้อของเรา เราจะฆ่าเสีย ๆ สมเด็จพระ
 บรมศาสดาก็ทรงบันดาลให้ชันธนูได้ แต่ทรงบันดาลไม่ให้ปล่อยลูกธนู
 ไปได้ ๆ นายกกุกกุหมิตต์นั้น เมื่อไม่อาจปล่อยลูกธนูไป ไม่อาจวางธนูลงได้
 ก็มีน้ำลายไหลออกจากปาก ยืนลำบากกายอยู่เหมือนกับกระดุกส์ข้าง
 จะหักไป ๆ ครั้นนั้น บุตรทั้ง ๘ ของเขาไปที่บ้านแล้วกล่าวว่า บิดาของเรา
 ฆ่าไปเป็นเพราะอะไร มารดาจึงใช้ให้ไปว่า พวกเจ้าจงไปบิดา
 ก็ถือเอาธนูไป ได้เห็นบิดาขึ้นอยู่อย่างนั้น ก็คิดว่า ผู้นี้จักเป็นศัตรู
 บิดาของเราแน่ แล้วทั้ง ๘ คน ก็ขึ้นธนู แต่ได้ยืนอยู่เหมือนกับบิดา
 ด้วยพระพุทธานุภาพ ๆ ครั้นนั้น มารดาของคนเหล่านั้นจึงคิดว่า เหตุไร
 พ่อลูกจึงเข้าไป จึงพร้อมกับสะใภ้ ๘ คนไปด้วย ก็ได้เห็นคนเหล่านั้น
 ขึ้นอยู่อย่างนั้น เมื่อแลดูด้วยคิดว่า เหตุไรพวกมันจึงยืนถือธนูอยู่ ก็ได้
 เห็นสมเด็จพระบรมครู จึงประคองแขนทง ๒ ขนร้องด้วยเสียงอันดังว่า
 อย่าฆ่าพระบิดาของเรา ๆ ๆ นายกกุกกุหมิตต์ได้ฟังแล้วก็คิดว่า ตายจริง
 ผู้นี้เองเป็นพ่อตาของเรา เราได้ทำกรรมหนักเสียแล้ว ๆ ฝ่ายพวกบุตร
 ของเขาก็คิดว่า ผู้นี้เป็นตาของเรา เราได้ทำกรรมหนักเสียแล้ว ๆ

นายกุกกุกมิตต์ก็เกิดเมตตาคิดว่า ^{๖๕} ฌนี้เป็นพ่อตาของเรา ^{๖๖} ฌายบุตร
 ของเขาก็คงเกิดเมตตาคิดว่าเป็นตาของเรา ^{๖๗} ครั้นนั้น ชิดาเศรษฐีผู้เป็นมารดา
 ของคนเหล่านั้นจึงว่า ^{๖๘} จงพากันรับทั้งชนขอโทษบิดาของเรา ^{๖๙} สมเด็จพระ
 พระบรมศาสดาทรงทราบว่า ^{๗๐} คนเหล่านั้นมีจิตอ่อนแล้ว ^{๗๑} ก็ให้วางชน
 ลงได้ ^{๗๒} พวกนั้นทั้งสี่ก็พากันกราบไหว้ทูลขอโทษว่า ^{๗๓} ขอพระองค์จง
 ทรงอดโทษแก่ข้าพระองค์ทั้งหลาย ^{๗๔} แล้วก็พากันนั่งลง ^{๗๕} ครั้นนั้น องค์พระ
 ศาสดาก็ได้ทรงแสดงอนุเบพพิภพแก่คนเหล่านั้น ^{๗๖} ^{๗๗} ในเวลาจบเทศนา
 ลง ^{๗๘} นายกุกกุกมิตต์มีตัวเป็นที ^{๗๙} ๑๕ ^{๘๐} รวมกับบุตรและสะใภ้ ^{๘๑} ก็ได้ตั้งอยู่ใน
 โสดาปัตติผล ^{๘๒} ^{๘๓} องค์พระทศพลศาสดาเสด็จเที่ยวบิณฑบาตแล้ว ^{๘๔} เสวย
 แล้วก็เสด็จกลับพระวิหาร ^{๘๕} ^{๘๖} ครั้นนั้น พระอานนทเถรเจ้าจึงทูลถามว่า
 ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ^{๘๗} วันนั้นพระองค์เสด็จไปที่ไหน ^{๘๘} พระเจ้าข้า ^{๘๙}
 ตรัสตอบว่า ^{๙๐} อานนท์ ^{๙๑} เราไปหานายกุกกุกมิตต์ ^{๙๒} ^{๙๓} กราบทูลว่า ^{๙๔} พระองค์
 ได้ทรงกระทำนายกุกกุกมิตต์ ^{๙๕} ^{๙๖} ไม่ให้กระทำปาณาติบาตกรรมแล้วหรือ
 พระเจ้าข้า ^{๙๗} ^{๙๘} ตรัสตอบว่า ^{๙๙} อย่างนั้น ^{๑๐๐} อานนท์ ^{๑๐๑} นายกุกกุกมิตต์นั้นมมีตัวเป็น
 ที่ ^{๑๐๒} ๑๕ ^{๑๐๓} ตั้งอยู่ในสัทธิฐานไม่หวั่นไหวแล้ว ^{๑๐๔} ^{๑๐๕} เป็นผู้หมดความสงสัยในพระ
 รัตนตรัย ^{๑๐๖} เป็นผู้ไม่ทำกรรม ^{๑๐๗} คือ ปาณาติบาตแล้ว ^{๑๐๘} ^{๑๐๙} ภิกษุทั้งหลายจึง
 กราบทูลว่า ^{๑๑๐} ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ^{๑๑๑} นายกุกกุกมิตต์นั้นมีการรยาไม่
 ไข้หรือ ^{๑๑๒} พระเจ้าข้า ^{๑๑๓} ^{๑๑๔} ตรัสตอบว่า ^{๑๑๕} ^{๑๑๖} แต่ภรรยาของเขาเป็นกุมาริกาใน
 เรือนผู้มีตระกูล ^{๑๑๗} ^{๑๑๘} เป็นผู้ถึงโสดาปัตติผลแล้ว ^{๑๑๙} ^{๑๒๐} ภิกษุทั้งหลายจึงสนทนา
 กันขึ้นว่า ^{๑๒๑} ได้ยินว่า ^{๑๒๒} ภรรยาของนายกุกกุกมิตต์ ^{๑๒๓} ถึงพระโสดาปัตติผลแต่
 ในเวลายังเป็นกุมาริกา ^{๑๒๔} แล้วได้ไปเป็นภรรยาของนายกุกกุกมิตต์ ^{๑๒๕} ได้บุตร
 ด้วยกันถึง ๑ คน ^{๑๒๖} ภรรยาของนายกุกกุกมิตต์นั้นเป็นผู้ที่สามีบอกว่า ^{๑๒๗} ^{๑๒๘} จงนำธนูมา
 จงนำลูกศรมา ^{๑๒๙} ^{๑๓๐} จงนำหอกมา ^{๑๓๑} ^{๑๓๒} จงนำหาลาวมา ^{๑๓๓} ^{๑๓๔} จงนำข่าขมา ^{๑๓๕} ^{๑๓๖} ดังนั้น
 แล้วก็ให้ของเหล่านั้นตลอดเวลาถึงเพียงนี้ ^{๑๓๗} ^{๑๓๘} นายกุกกุกมิตต์นั้นก็ถือ
 เอาของที่ภรรยาให้แล้วไปกระทำปาณาติบาต ^{๑๓๙} ^{๑๔๐} ก็ผู้เป็นพระโสดาบันยังทำ
 ปาณาติบาตอยู่หรือ ^{๑๔๑} ^{๑๔๒} สมเด็จพระบรมศาสดาจึงเสด็จมาตรัสถามว่า ^{๑๔๓} ^{๑๔๔} ภิกษุ
 ทั้งหมด ^{๑๔๕} ^{๑๔๖} พวกเธอประชุมกันด้วยเรื่องอะไรในบัดนี้ ^{๑๔๗} ^{๑๔๘} เมื่อภิกษุทั้งหลาย

กราบทูลให้ทรงทราบแล้วจึงตรัสว่า ตุก่อนภิกษุทั้งหลาย พระโสดาบัน
ทั้งหลายย่อมไม่ทำปาณาติบาต ก็แต่ภรรยาของกุกกุณมิตต์นั้น ได้กระทำ
อย่างนั้นด้วยคิดว่า เราจะทำตามถ้อยคำของสามี ไม่ได้คิดว่า จงให้
สามีถือเอาสิ่งนี้ไปทำปาณาติบาต เมื่อไม่มีแผลที่ฝ่ามือ บุคคลจับยาพิษ
ยาพิษนั้นก็ไม่อาจซึมเข้าไปในฝ่ามือได้ ฉะนั้น บาปก็ไม่มีแก่ผู้ไม่ทำบาป
ผู้นำธนูป็นศ้นออกมาให้ เพราะไม่มีอกุศลเจตนา ตรัสดังนี้แล้ว เมื่อจะ
ทรงแสดงธรรมสืบท่อข้อความ จึงได้ตรัสพระคาถานี้ว่า

ปาณิมิ เจ วโณ นาสุส หเรยฺย ปาณินา วิสั

นาพฺพณํ วิสมนฺเวติ นตฺถิ ปาปํ อุกุพฺพโต

ซึ่งมีคำแปลว่า ถ้าแผลไม่มีในฝ่ามือ บุคคลนำยาพิษไปด้วยฝ่ามือได้
ยาพิษย่อมไม่ซึมเข้าไปในฝ่ามือ บาปย่อมไม่มีแก่ผู้ไม่กระทำ ดังนี้

ในคำเหล่านั้น คำว่า นำไปได้ คือ อาจนำไปได้ เพราะอะไร เพราะ
ยาพิษไม่อาจแทรกซึมเข้าไปในฝ่ามือได้ บาปก็ย่อมไม่มีแก่ผู้นำธนูป็นศ้น
ออกมาให้ เพราะไม่มีอกุศลเจตนาเหมือนอย่างนั้น คือ บาปย่อม
ไม่ไปตามจิตของผู้นั้น เหมือนกับยาพิษไม่ซึมเข้าไปในฝ่ามือฉะนั้น ดังนี้

ในเวลาจบเทศนาลง บุคคลเป็นอันมาก ก็ได้บรรลุโสดาปัตติผล
เป็นศ้น

ต่อมาภายหลัง ภิกษุทั้งหลายก็สนทนากันขึ้นว่า อะไรหนอเป็น
อุปนิสัยแห่งโสดาปัตติมรรคของนายกุกกุณมิตต์ ทั้งบุตรและสะใภ้ นาย
กุกกุณมิตต์ได้เกิดในตระกูลนายพรามคค์ด้วยเหตุไร ฯ องค์พระจอมไตร
ศาสดาจึงเสด็จมาตรัสถามว่า ภิกษุทั้งหลาย เธอประชุมกันด้วยเรื่องอะไร
เมื่อภิกษุทั้งหลายกราบทูลให้ทรงทราบแล้ว จึงตรัสว่า ตุก่อนภิกษุ
ทั้งหลาย ในอดีตกาลล่วงแล้วมา เมื่อคนทั้งหลายจัดการสร้างพระ
ธาตุเจดีย์ของพระกัสสปทศพล ก็ได้กล่าวกันว่า จะเอาอะไรทำเป็นดิน
เหนียวสำหรับเจดีย์นี้จะใช้น้ำหรือใช้อะไร ฯ ครั้นนั้น พวกนั้นจึงคิดกันว่า
จักใช้หรรดากับมโนศิลาเป็นดินเหนียว จักใช้น้ำมนังจาเป็นน้ำ ฯ พวก
นั้นก็นำหรรดากับมโนศิลา คลุกด้วยน้ำมนังจา แล้วปั้นให้เป็นอิฐ

ประดับด้วยทองคำก่อกำภายใน ส่วนในภายนอก ใช้แต่อิฐทองคำ
ล้วน ๆ ๑ อิฐก้อนหนึ่ง ๆ ราคาอันละแสน ๑ เริ่มแต่การสร้างพระ
ธาตุไปจนเจดีย์สำเร็จ พวกนั้นคิดกันว่า ในเวลาบรรจุพระธาตุย่อมต้อง
การทรัพย์มาก เราจะยกให้ใครเป็นใหญ่ ๑ ครั้นนั้นเศรษฐีบ้านนอก
คนหนึ่งก็บอกว่า เราจะเป็นใหญ่ แล้วจึงใส่เงินเหรียญ ๑ โกฎิ ลงไป
ในที่ฝังพระธาตุ ๑ ชาวแคว้นได้เห็นแล้วก็ดีใจขึ้นว่า เศรษฐี
ในเมืองนี้รวบรวมแต่ทรัพย์ไว้ ไม่อาจเป็นใหญ่ในเจดีย์เห็นปานนี้ ส่วน
เศรษฐีบ้านนอกได้ใส่ทรัพย์ถึงโกฎิแล้วก็ได้เป็นใหญ่ ๑ เศรษฐีในเมือง
นั้นได้ฟังถ้อยคำของคนเหล่านั้นแล้วจึงว่า เราจะให้ ๒ โกฎิ เราจะเป็น
ใหญ่ แล้วก็ให้ทรัพย์ ๒ โกฎิ ๑ ส่วนเศรษฐีบ้านนอกก็บอกว่า เรา
เองจะเป็นใหญ่ แล้วก็ให้ทรัพย์ ๓ โกฎิ ครั้นให้ทั่วกันอย่างนี้ เศรษฐี
ในเมืองก็ให้ทรัพย์ ๔ โกฎิ ส่วนในเรือนของเศรษฐีบ้านนอกมีทรัพย์อยู่
เพียง ๕ โกฎิเท่านั้น เศรษฐีในเมืองมีทรัพย์ถึง ๔๐ โกฎิ เพราะฉะนั้น
เศรษฐีบ้านนอกจึงคิดว่า ถ้าเราจะให้ ๕ โกฎิ เศรษฐีนี้ก็จะบอกให้ ๑๐
โกฎิ เมื่อเป็นอย่างนั้น ความไม่มีทรัพย์ของเราจะปรากฏ ๑ เศรษฐี
บ้านนอกนั้นจึงกล่าวขึ้นว่า ข้าพเจ้าให้ทรัพย์เพียงเท่านี้ แต่ข้าพเจ้า
กับทั้งบุตรภรรยาจะเป็นทาสแห่งเจดีย์ แล้วก็พาบุตร ๑ คน สะเก็ก ๑ คน
และภรรยาไปมอบแก่พระเจดีย์ พร้อมกับตัวเอง ๑ ชาวบ้านชาวเมือง
ก็ได้ตั้งให้เขาเป็นใหญ่ด้วยกล่าวว่า อันทรัพย์ใคร ๆ ก็อาจจะให้เกิดได้
แต่เศรษฐีผู้หนึ่งบุตรภรรยา ได้มอบกายถวายตัวแล้ว เศรษฐีผู้นั้นจึงเป็น
ใหญ่ ๑ เป็นอันว่า คนทั้ง ๑๖ คนนั้นได้เป็นทาสแห่งพระเจดีย์อย่างนั้น ๑
แต่ชาวบ้านชาวเมืองก็ได้กระทำให้เป็นไท ๑ ถึงอย่างนั้นก็ดี คนทั้ง ๑๖
คนนั้น ก็ยังปฏิบัติพระเจดีย์อยู่ตลอดอายุ เวลาจุติแล้วก็ได้เกิดใน
เทวโลก ๑ เมื่อคนเหล่านั้น ท่องเที่ยวอยู่ในเทวโลก ตลอด ๑ พุทธันตร
มาถึงพุทธปรินิพพานนี้ ภรรยาของเศรษฐีนั้น ก็ได้จุติจากเทวโลกลงมา
เกิดเป็นธิดาเศรษฐีในกรุงราชคฤห์ ๑ ธิดาเศรษฐีนั้นได้ถึงพระโสดา-
ปัตติผลแต่ในเวลายังเป็นกุมาริกา ก็ธรรมดาปฏิสนธิของผู้ยังไม่เห็นของ

จริง ย่อมเป็นของหนัก เพราะฉะนั้น สามของเขามือเปลี่ยนแปลงมา
ก็ได้มาเกิดในตระกูลนายพราหมณ์ ความรักในปางก่อน ได้ครอบงำจิตา
เสริมฐึพร้อมกับด้วยการเห็นนายกุกกุฏมิตต์นั้น ข้อนั้นสมกับที่พระพุทธเจ้า
ครีว่า

ปัพพะเว สมนิวาเสน ปจฺจุปปนฺนหิเตน วา

เอวณฺติ ชายเต เปมํ อูปปลวํ ยโถทเก

ซึ่งมีคำแปลว่า ความรักย่อมเกิดขึ้นด้วยเหตุ ๒ อย่าง คือ ด้วยการเคย
อยู่ร่วมกันในปางก่อน ๑ ด้วยได้เกิดกลั่นในบังจุนัน ๑ เหมือนกับดอกบัว
ซึ่งเกิดในน้ำ เพราะอาศัยน้ำกับเบือกตม ฉะนั้น ดังนี้ เป็นอันว่า
จิตาเสริมฐึนั้นได้ไปสู่ตระกูลนายเนสาท ด้วยอำนาจความรักในปางก่อน
ฝ่ายพวกบุตรของเขา จักจากเทวโลกแล้ว ก็มาถือปฏิสนธิในท้องของเขา
พวกหญิงสะใภ้ของเขาเกิดในตระกูลนั้น ๆ แล้ว เติบโตแล้ว ก็ไปสู่เรือน
ของพวกนั้น คนทั้งสนั่น ได้สำเร็จโศคาบัติผล ด้วยอำนาจแห่งกรรม
ที่ปฏิบัติพระเจดีย์ในคราวนั้น จบเรื่องกุกกุฏมิตต์เพียงเท่านั้น

เอวํ กิมี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฺฐาทิ ๑๓๑

คัมภีร์ขุททกนิกาย พระธรรมบท

ว่าด้วยเรื่องนายพราหมณ์สนั่น

โฆ อูปฺปทฺถุชฺชสฺส นรฺสฺส ทฺถุสฺสตีติ อิมิ ชมฺมเทสนํ สคฺคา เขตฺตวเน
วิหรณฺโต โกกนฺนาม สุนฺขลฺลทฺถกํ อารพฺภ กถเสตี

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงเรื่องนายพราหมณ์สนั่น ตามคัมภีร์พระ
ธรรมบท เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชน
ทั้งหลายตามสมควรแก่เวลา

เรื่องนายพรานสุนัข

ดำเนินความตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดาประทับอยู่ที่พระเชตวนาราม ทรงปรารภนายพรานสุนัข ผู้ชื่อว่าโกกะ ให้เป็นต้นเหตุ จึงตรัสพระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า โย อปฺปทุฏฺจสฺส นรฺสฺส ทสฺสทฺติ ดังนี้

ดังได้ยินมาว่า วันหนึ่งเมื่อนายพรานสุนัขนั้น ถือเอาขนมี่หมี่สุนัข ห้อมล้อมออกไปในป่าแต่ในเวลาเช้า ก็ได้พบภิกษุบิณฑบาตองค์หนึ่งในระหว่างทางกำลังเที่ยวบิณฑบาตอยู่ ก็โกรธว่า เราได้เห็นคนกาลกัณณ์แล้ว วันนั้นคงจะไม่ได้อะไร เมื่อคิดอย่างนั้นแล้วก็รีบไป ฝ่ายพระเถระเจ้าเที่ยวบิณฑบาตในบ้านแล้ว ได้อาหารมาฉันแล้วก็กลับไปวิหาร ส่วนนายพรานสุนัขเที่ยวไปในป่าก็ไม่ได้อะไร เวลากลับบ้าน ก็ได้พบพระเถระเจ้าอีก จึงคิดว่า วันนั้นเราได้เห็นคนกาลกัณณ์แล้วไปป่าจึงไม่ได้อะไร บัดนี้คนกาลกัณณ์ก็ได้มาเผชิญหน้ากับเรานี้ เราจะให้สุนัขกัดในเดี๋ยวนี้ แล้วจึงให้สัญญาณแก่สุนัข พระเถระเจ้าก็อ่อนวอนว่า อย่าทำอย่างนั้นเลย อุบาสก นายพรานนั้นก็ตอบว่า วันนั้นข้าพเจ้าไม่ได้อะไร เพราะได้เห็นท่าน ท่านก็ได้มาพบข้าพเจ้าอีก ข้าพเจ้าจะให้สุนัขกัดท่าน แล้วก็ปล่อยสุนัขไป พระเถระเจ้าก็หนีขึ้นต้นไม้ต้นหนึ่ง โดยเร็วพลัน นั่งอยู่ในที่สูง พอชั่วตัวคน ผ่งสุนัขก็ล้อมต้นไม้ นายพรานสุนัขผู้ชื่อนายโกกะก็ไปถึง แล้วกล่าวว่า ถึงท่านจะขึ้นต้นไม้ ท่านก็ไม่พ้น จึงแทงพินเท้าของพระเถระเจ้าด้วยลูกธนู พระเถระเจ้าก็อ่อนวอนว่า ขออย่าทำอย่างนั้นเลย เขาก็ไม่เอื้อเฟื้อ ต่อคำอ่อนวอนของพระเถระเจ้า ได้แทงแล้วๆเล่าๆ เมื่อเขาแทงพินเท้าข้างหนึ่ง พระเถระเจ้าก็ยกเท้าข้างนั้นขึ้นหย่อนเท้าข้างที่ ๒ ลงไป เมื่อเขาแทงข้างที่ ๒ ก็ยกเท้าข้างนั้นขึ้นไปอีก นายพรานนั้น ไม่เอื้อเฟื้อ ต่อคำอ่อนวอนพระเถระเจ้า ได้ขึ้นแทงพินเท้าทั้ง ๒ ของพระเถระเจ้าอย่างนั้น

ร่างกายของพระเถระเจ้าก็เราร้อนเหมือนถูกเผาด้วยคบเพลิง ฯ พระเถระเจ้า
ได้รับทุกข์เวทนา ก็ไม่อาจขยับสควิได้ ถึงจิวรที่ห่มหลุดลงไปก็สังเกตไม่ได้ ฯ
จิวรนั้นไ้ตกลงไปคลุมนายโกกะตั้งแต่ศีรษะลงไป ฯ ผุ่สุนัขเข้าใจว่าพระ
เถระเจ้าตกลงมาแล้ว ก็พากันเข้าไปในจิวรกัดกินเจ้าของ ๆ คน จนยังเหลือ
แต่กระดูก ครั้นแล้วผุ่สุนัขก็ออกจากภายในจิวร มายืนอยู่ข้างนอก ฯ
ครั้งนั้น พระเถระเจ้าก็หักกิ่งไม้แห้งกิ่งหนึ่งโยนลงไปที่สุนัขเหล่านั้น ฯ ผุ่
สุนัขได้เห็นพระเถระเจ้าแล้ว ก็รู้ว่าพวกเรากินเจ้าของเสียแล้ว จึงพากันหนี
เข้าป่าไป ฯ พระเถระเจ้าก็เกิดความสงสัยว่า บุรุษนี้ตายเพราะเข้าไปภายใน
จิวรของเรา ศีลของเราจะไม่เสียไปหรือ ? พระเถระเจ้านั้นจึงลงจาก
ต้นไม้ไปเฝ้าพระพุทธองค์ กราบทูลเรื่องนั้นให้ทรงทราบตั้งแต่ต้นไป แล้ว
ทูลถามว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า อุบาสกนั้นได้ตายเพราะอาศัยจิวร
ของข้าพระองค์ ศีลของข้าพระองค์จะไม่เสียไปหรือ ฯ ความเป็นสมณะ
ของข้าพระองค์ยังมีอยู่หรือ พระเจ้าข้า ฯ พระพุทธองค์ได้สดับคำของพระ
เถระเจ้านั้นแล้ว จึงตรัสว่า ดูก่อนภิกษุ ศีลของเธอเป็นปกติคืออยู่ ความเป็น
สมณะของเธอยังมีอยู่ เขาถึงความพินาศเพราะทำร้ายแก่ผู้ไม่ทำร้ายคน
ไม่โช่นแต่ในบัดนี้เท่านั้น ถึงในเวลาล่วงมาแล้วเขาก็ถึงความพินาศ เพราะ
ทำร้ายผู้ที่ไม่ทำร้ายคนเหมือนกัน กรณฺตรัสดังนี้แล้ว เมื่อจะทรงประกาศ
เนื้อความข้อนี้ให้แจ่มแจ้ง จึงทรงนำมาสังเรื่องอดีตมาแสดงต่อไปนี้ว่า

ในอดีตกาลล่วงแล้วมา มีหมอยาคนหนึ่งเที่ยวไปตามหมู่บ้าน เพื่อ
ต้องการรักษา แต่ไม่ได้รักษาใคร พอหัวก็ออกมาพบพวกเด็กเป็นอันมาก
เล่นอยู่ที่ประตูบ้าน จึงคิดว่า เราจะให้งัดเด็กเหล่านั้นแล้วจะรักษาจึงจะ
ได้อาหารกิน คิดดังนี้แล้วจึงขู่ว่าหนึ่งซึ่งนอนใหลศีรษะอยู่ที่โพลงต้นไม้
ต้นหนึ่งให้พวกเด็กดู แล้วบอกว่า เด็กเอ๋ย นั้นแน่ะลูกนกसारิกา จงพากัน
ขึ้นไปจับเอา ฯ ครั้งนั้น เด็กคนหนึ่งก็ขึ้นไปจับที่คอกงูให้มันแล้วจึงออกมา
พอรู้ว่าเป็นงู ก็ร้องแล้วขว้างลงมากลศีรษะของหมอซึ่งยืนอยู่ในที่ใกล้ ๆ
งูได้พันคอหมอไว้จนแน่น กัดหมอนั้นให้ถึงซึ่งความตายในที่นั้น ฯ เป็น

อันว่านายพรานสุนัขผู้ชื่อว่าโกกะนั้น ได้ถึงความพินาศเพราะทำร้ายผู้ที่ไม่ทำร้ายตน แม้ในปางก่อนก็เหมือนอย่างนี้

ครั้นองค์พระชินศรีศาสดาทรงนำเรื่องอดีตมาแล้ว เมื่อจะทรงแสดงธรรมสืบท่อข้อความ จึงตรัสพระภาษานี้ว่า

โธ อปฺปทฺถุสส นรฺสฺส ทฺถุสฺสตี สฺทฺถุสฺส โปสฺสฺส อนํกณฺสฺส
ตเมว พาลํ ปชฺเจติ ปาปํ สุขโม รโห ปฏฺวาทํ ชิตฺโต
จึงมีคำแปลว่า ผู้ใดทำร้ายแก่ผู้ไม่ทำร้าย แก่ผู้บริสุทธิ์ ผู้ไม่ลุ่ม ๆ ดอน ๆ
บาปย่อมกลับถึงคนพาลนั้น เหมือนกับธูละเอียด ที่บุคคลชดไปในที่
ทวนลมฉะนั้น ดังนี้

ในคำเหล่านั้น คำว่าผู้ไม่ทำร้าย หมายถึงผู้ไม่ทำร้ายตนบ้าง ผู้ไม่ทำ
ร้ายสัตว์ทั้งปวงบ้าง ฯ คำว่า ทำร้าย คือ ทำผิด ฯ คำว่า ผู้บริสุทธิ์ คือ
ผู้ไม่มีความผิด ฯ คำว่า ผู้ไม่ลุ่ม ๆ ดอน ๆ คือ ผู้ไม่มีกิเลส ฯ คำว่า
เหมือนธูละเอียดที่บุคคลชดไปในที่ทวนลม คือ ธูละเอียดที่บุคคลหนึ่ง
ชดไปเพื่อให้ถูกบุคคลอื่นหนึ่ง ซึ่งยืนอยู่ในที่ทวนลม ย่อมกลับไปตกลงบน
ศีรษะของบุคคลนั้นฉนใด บุคคลใดทุกข์ด้วยฝ่ามือเป็นต้น แก่บุคคลผู้ไม่ทำ
ร้ายตน ชื่อว่าทำร้ายผู้ไม่ทำร้ายตน บาปนั้นย่อมกลับถึงคนพาลนั้นในทันที
เห็น หรือในนรกเป็นต้นข้างหน้า ด้วยอำนาจแห่งทุกข์อันเป็นผล ดังนี้

ในเวลาจบเทศนาลง ภิกษุนั้นก็ยังคงอยู่ในความเป็นพระอรหันต์ ฯ
พระธรรมเทศนาก็ได้เป็นประโยชน์แก่ประชาชน ดังนั้นแล ฯ จบเรื่องนาย
พรานผู้ชื่อว่าโกกะเพียงเท่านี้

ในเรื่องนายพรานสุนัขนั้น เป็นเรื่องชี้ให้เห็นว่า ให้ทุกข์แก่ท่าน ทุกข์
นั้นถึงตัว ทั้งชี้ให้เห็นว่า อยากให้เขาฉิบหายตัวก็ต้องฉิบหาย อยากให้เขาตาย
โหง ตัวก็ต้องตายโหง ดังนี้ ส่วนเนื้อความในคาถาและอรรถกถาที่แสดงมา
แล้วนั้น ได้ใจความว่า ผู้ใดกระทำผิดต่อผู้ไม่มีความผิด ผู้นั้นย่อมได้รับโทษ
โดยเร็วพลัน เปรียบเหมือนกับชดผงธูละเอียดไปในที่ทวนลมฉะนั้น เพราะฉะนั้น
ทุกคนควรจำไว้ว่า การคิดร้ายต่อผู้อื่น ย่อมไม่ดีเลย เพียงแต่คิดร้าย

อย่างเคียวก็ไม่ค่อยอยู่แล้ว ถ้าแถมกระทำซ้ำอีกก็ยังไม่ค่อยมากขึ้น เมื่อท่านทั้งหลายนึกถึงเรื่องนายพรานสุนัขและเรื่องหมองูนั้น ก็ยังจะเห็นได้ชัดเจนตามเนื้อความในพระคาถา ที่แสดงมาแล้ว เพราะฉะนั้น หนทางดีที่สุดแล้วก็มีอยู่ทางเดียว คือทางไม่คิดร้ายต่อผู้ใดเท่านั้น แต่ว่าคนเราย่อมมีการคิดร้ายต่อกันอยู่เสมอ เพราะเหตุว่ากิเลสคือ อีสสามัจฉริยะ อันได้แก่ ความเกียติกัน และความตระหนี่เป็นต้นเหตุ อยู่ในใจของปวงชนทั้งหลาย ปวงชนใดพยายามกำจัดอีสสามัจฉริยะให้ออกจากใจได้ ปวงชนนั้นย่อมห่างไกลจากข้าศึกศัตรู เว้นแต่บาปกรรมเก่าเท่านั้น ถึงเวลาได้เห็นผอนมอีสสามัจฉริยะก็อย่านึกโกรธเคือง เพราะว่าถ้านึกโกรธเคือง ก็จะเป็นเรื่องให้มีข้าศึกศัตรู เป็นแต่ว่าผอนซึ่งมอีสสามัจฉริยะย่อมมีอยู่ ถึงตัวเราเป็นคนดีไม่มีอีสสามัจฉริยะก็ตาม บางคราวก็อาจมีข้าศึกศัตรูได้ ดังพระเถระเจ้าองค์นั้น และพวกเด็กเป็นอุทาหรณ์ เพราะฉะนั้น จึงยากนักหนาที่จะหลบเลี่ยงจากข้าศึกศัตรู เมื่อยังอยู่ในโลกตราบใด ก็ต้องมีการระวังอยู่ตราบนั่น มีการต่อสู้บองกันอยู่ตราบนั่น การระวังนั้น คือ ระวังการทำ พด คิด ของตน ไม่ให้เป็นข้าศึกศัตรูต่อผอน การต่อสู้บองกันนั้น คือ เมื่อผอนมาเป็นข้าศึกศัตรูกับตน ตนก็ต้องต่อสู้ด้วยวิธีใดวิธีหนึ่ง จะเป็นวิธีสงบ หรือวิธีไม่สงบก็ได้แต่ความสามารถและเหตุการณ์ เมื่อตนเห็นว่าจะต่อสู้ด้วยวิธีสงบได้ ก็ต้องต่อสู้ด้วยวิธีสงบ เมื่อเห็นว่าการต่อสู้ด้วยวิธีสงบจะไม่มีผลดี ก็ต้องต่อสู้ด้วยวิธีไม่สงบ แต่วิธีไม่สงบนั้นไม่เป็นที่สรรเสริญของบัณฑิตทั้งหลาย มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น บัณฑิตทั้งหลายย่อมสรรเสริญวิธีสงบ คือ วิธีอดกลั้นไว้ด้วยขันติ หรือเมตตาอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่ว่าวิธีใช้ขันติและเมตตานี้ เป็นวิธีที่ทำได้ยาก เพราะฉะนั้น คนโดยมากจึงไม่ใช้ เมื่อคนโดยมากไม่ใช้ จึงต้องมีการบราฆ่าฟันกันเสมอมา ไม่ว่าในยุคใดสมัยใด ถึงในยุคพระพุทธเจ้า สมัยพระพุทธเจ้า ก็มีการบราฆ่าฟันกันเหมือนกัน จะไม่ให้โลกมีการบราฆ่าฟันกันนั้นย่อมไม่ได้ จะได้อยู่เพียงแต่เอกชนเท่านั้น เพราะฉะนั้น คนเราทุกคนล้วนแต่เป็นเอกชนคนหนึ่ง ๆ เท่านั้น เราทุกคนจึงไม่ควรเป็นข้าศึกศัตรูกัน ไม่ควรคิดทำร้ายกัน ฯ

การที่นายพรานสุนัขคิดทำร้ายพระเถรเจ้าองค์นั้น ก็ด้วยมัจฉริยะ คือ ความ
ตระหนี่อันมีความโลภเป็นลักษณะ ซึ่งทำให้เกิดความเข้าใจผิดเป็นต้นเหตุ
เพราะเขาเข้าใจว่า การที่เขาออกไปหาเนื้อ ไปพบพระนั้น เป็นการขัดลาภ
ของเขา ความจริงย่อมไม่เป็นอย่างนั้น แต่เขาเข้าใจอย่างนั้น เผลอในวัน
นั้นเขาก็ไม่ได้เนื้อสักตัว เขาจึงลงความเห็นว่าเป็นเพราะได้พบพระ เขาจึง
ได้ปล่อยสุนัขให้ไล่กัดพระ และพยายามจะฆ่าพระนั้นให้ได้ บาปอันร้ายแรง
ของเขานั้น จึงได้ให้ผลในปัจจุบันทันตา ทำให้จิ๋วของพระหลุดลงมากลุม
ตัวเขา ซึ่งทำให้สุนัขเข้าใจว่าเขาเป็นพระ แล้วช่วยกันกัดกินจนเหลือแต่
กระดูกทั้งตัวมา เพราะฉะนั้น ขอท่านทั้งหลายจงอย่าได้ถืออย่างนายพราน
คนนั้นเป็นอันขาด ให้ถือว่า การพบพระไม่ว่าเวลาใดเป็นของดีทั้งนั้น ได้
พบเวลาไปหาลาภผลหรือไปหาฆ่าเนื้อเบอบปลา ก็ให้นึกเกิดว่าเป็นลาภของเรา
แล้ว เราจักได้ลาภผลดี เราจักได้เนื้อปลาามากสมประสงค์ พระพุทธองค์
ได้โปรดประทานเทศนาไว้ว่า สมณานन्द ทสสมิ การได้เห็นสมณะทั้งหลาย
เป็นมงคลอย่างสูง เป็นการเห็นอย่างสูง ดังนี้ เพราะเมื่อนึกอย่างนั้นแล้ว
จะทำให้ใจผ่องแผ้วยินดี เมื่อใจผ่องแผ้วยินดีแล้ว จะทำให้ได้ลาภผลสมดัง
ความประสงค์ เพราะว่าลาภผลทั้งหลาย ย่อมเกิดแก่ผู้มีใจผ่องใส ขอให้
ท่านทั้งหลายคิดว่า เวลาท่านทั้งหลายได้ลาภผลเป็นพิเศษ นอกจากการ
งานที่กระทำโดยความตั้งใจนั้น ย่อมมีอยู่ ซึ่งเรียกกันว่าได้ลาภพิเศษ เวลา
จะได้ลาภพิเศษนั้นใจของท่านย่อมผ่องใสไม่ขุ่นมัวด้วยความโลภ ความโกรธ
ความหลง เมื่อท่านหวนนึกอย่างนี้ ท่านอาจนึกได้ว่าจริง เว้นแต่ผู้ที่ไม่เคย
ได้ลาภผลพิเศษเลยเท่านั้น ข้อสำคัญในเทศนาภิกขุ ๘๔ ก็คืออย่าคิดร้าย ทำ
ร้ายแก่ผู้ไม่มีความผิดเป็นอันขาด เพราะว่าการคิดร้ายทำร้ายแก่ผู้ไม่มีความ
ผิดนั้น ย่อมได้รับโทษปัจจุบัน ๑๐ อย่าง ไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่งเป็นแน่ ฯ
โทษ ๑๐ อย่างนั้น พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงไว้ว่า เวทนํ ฆรํ สํ ขามํ เป็น
ต้น ซึ่งแปลว่า ได้แก่เวทนาอันร้ายกาจ ๑ ความเสื่อมญาติเสื่อมทรัพย์ ๑
ความถูกทำร้ายร่างกาย ๑ ความเจ็บหนัก ๑ ความเป็นบ้า ๑ ความขัดข้องต่อ

พระราช • ความดกกล่าวต่ออย่างร้ายแรง • ความสันญาติ • ความสัน
หริย์ • ไฟไหม้ร้อน • ดังนี้ นายพรานนั้นได้รับโทษข้อที่ว่าดกทำร้าย
ร่างกาย คือ ดกสนักักคิมเป็นอาหารในปัจจุบันทันใด ดังนี้ สันเนอความ
ในเทศนาถันจำนเพียงเท่านั้น. เอวัง ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๑๓๒

คัมภีร์ขุททกนิกาย พระธรรมบท ว่าด้วยเรื่องพระคัสสเถรเจ้าผู้ประจำตระกูลช่างแก้ว

คพุกเมเก อุปปชฺชนคฺติ อิมํ ชมฺมเทสนํ สตุถา เขตฺวเน วิหรนฺโต
มณิการกุกุปลํ คัสสเถรํ อารพฺภ กถาสี

โส กิร เกโร เอกสฺส มณิการสฺส กุเล ทฺวาทสวสฺสํ นคฺติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงเรื่องพระคัสสเถรเจ้าผู้ประจำตระกูล
ช่างแก้ว ตามคัมภีร์พระธรรมบท เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา
และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตามสมควรแก่เวลา

เรื่องพระคัสสเถรเจ้าผู้ประจำตระกูลช่างแก้ว

ดำเนินความตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดา
ประทับอยู่ที่พระเชตวันาราม ทรงปรารภพระคัสสเถรเจ้าผู้ประจำตระกูล
ช่างแก้ว ให้เป็นต้นเหตุ จึงตรัสพระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า คพุกเมเก
อุปปชฺชนคฺติ ดังนี้

ดังได้สดับมาว่า พระเถรเจ้าองค์นั้น ได้ไปฉันประจำอยู่ที่ตระกูล
ช่างแก้วคนหนึ่งตลอด ๑๒ ปี สามภรรยาในตระกูลนั้น ตั้งอยู่ในฐานะ
เป็นมารดาบิดาปฏิบัติพระเถรเจ้า ฯ อยู่มาวันหนึ่ง ช่างแก้วนั้นได้นำ
เชือดเนื้ออยู่ข้างหน้าพระเถรเจ้า ฯ ขณะนั้น พระราชาปเสนทิโกศล

ได้ทรงส่งแก้วมณีดวงหนึ่งไปว่า ช่างแก้วจงล้าง จงเจาะแก้วมณีนี้นี้แล้วจง
ส่งมา ฯ ช่างแก้วก็รับแก้วมณีนี้นี้ไว้ ด้วยมือหงทเบือนด้วยโลหิตวางไว้
บนเขียงแล้วเข้าไปในเรือนเพื่อจะล้างมือ ฯ ก็ในเรือนหลังนั้นมีคนกระเรียน
ที่เลี้ยงไว้ตัวหนึ่ง ฯ นกกระเรียนนั้น ได้กลืนแก้วมณีนี้นี้ ต่อหน้าพระ
เณรเจ้า ด้วยเข้าใจว่าเป็นก้อนเนื้อ เพราะกลืนเล็ด ฯ ช่างแก้วออกมา
ไม่เห็นแก้วมณี จึงถามภรรยา บุตร ธิดา เป็นลำดับไปว่า พวกเจ้าเอา
แก้วมณีไปหรือ เมื่อคนเหล่านั้นบอกว่า ไม่ได้เอาไป ก็คิดว่า คงเป็น
พระเณรเจ้านี่เอาไป จึงบอกภรรยาว่า แก้วมณีนี้นี้ พระเณรเจ้าเห็นจะ
เอาซ่อนไว้ ฯ ภรรยาจึงว่า นายขอข่าวอย่างนี้เลย ข้าพเจ้าไม่เคยเห็นความ
ผิดอันใดอันหนึ่ง ของพระเณรเจ้า ตลอดกาลนานถึงเพียงนี้ พระเณรเจ้าไม่
ถือเอาแก้วมณีเป็นแน่ ฯ ช่างแก้วจึงถามพระเณรเจ้าว่า ท่านชอบ แก้ว
มณีในทันทีที่ท่านถือเอาไปหรือ ? พระเณรเจ้าก็ตอบว่า อาตมาไม่ได้ถือเอา ฯ
ช่างแก้วจึงว่า ท่านชอบ ในทันทีไม่มีผู้อื่นเลย ท่านนั้นแหละจักถือเอา
ท่านจงให้แก้วมณีแก่ข้าพเจ้า ฯ เมื่อพระเณรเจ้าไม่รับ ช่างแก้วนั้นจึงบอก
ภรรยาอีกว่า พระเณรเจ้าถือเอาแก้วมณีแน่ เราจักทรมานถาม ฯ ภรรยา
จึงว่า นาย ขอท่านอย่าให้เราฉิบหายเลย ถึงเราจะเป็นทาสก็สมควร
การจะกล่าวต่อพระเณรเจ้าอย่างนี้ไม่สมควร ฯ ช่างแก้วนั้นจึงว่า ถึงเราทั้ง
หมดยอมเป็นทาสก็ไม่คุ้มค่าแก้วมณี จึงคว้าเอาเชือกไปรัดศีรษะพระเณรเจ้า
แล้วตีด้วยไม้ค้อน โลหิตก็ได้ไหลออกจากศีรษะ จากหู จากจมูก ของ
พระเณรเจ้า ลูกลาทั้ง ๒ ข้าง ก็มีอาการอย่างประหนึ่งว่า จะกระเด็นออก ฯ
พระเณรเจ้านั้น ได้รับทุกขเวทนามีล้มลงกับพื้น ฯ นกกระเรียนได้กลืนโลหิต
ก็มากินโลหิต ฯ ครั้นนั้น ช่างแก้วก็ถือนกกระเรียนนั้นไปว่า เอ็งจะทำ
อะไร ด้วยกำลังความโกรธต่อพระเณรเจ้า ฯ นกกระเรียนนั้นก็ตายด้วยการ
ถือน้ำเพียงทีเดียวแล้วกลืนตกไป ฯ พระเณรเจ้าได้เห็นนกกระเรียนนั้นกลืน
ตกไป จึงบอกว่า อุบาสก เธอจงหย่อนการรัดศีรษะของเราลงไป แล้ว
ไปคุมนกกระเรียนก่อน นกกระเรียนนี้ตายหรือไม่ตาย ฯ ครั้นนั้น ช่างแก้ว

นั่นจึงว่า ถึงท่านก็จะตายเหมือนนกกระเรียนนี้ ฯ พระเถระเจ้าจึงว่า อุบาสก แก้วมณีนั่นนกกระเรียนนกกลิ้งกิน ถ้านกกระเรียนนี้ไม่ตาย ถึงอาตมาจะตาย ก็จะไม่บอกแก้วมณีแก่อุบาสก ฯ ข้างแก้วนั้นจึงฆ่าต้อนนกกระเรียนนั้นดู พอเห็นแก้วมณีก็นำไปทิ้งตัว มีใจสลดระริกกระว แล้วหมอบลงแทบเท้า พระเถระเจ้ากล่าวว่า ของงอคโทษแก่ข้าพเจ้าเกิด ข้าพเจ้าไม่รู้จักทำ ฯ พระเถระเจ้าตอบว่า อุบาสก เธอไม่มีโทษ อาตมาก็ไม่มีโทษ โทษนี้เป็นโทษ แห่งวิภูฏสงสารต่างหาก เราอดโทษให้แก่เธอ ฯ ข้างแก้วจึงว่า ข้าแต่ พระผู้เป็นเจ้า ถ้าท่านอดโทษให้แก่ข้าพเจ้า ของนี้รอรับอาหารที่เรือนของ ข้าพเจ้าตามปกติวิสัยที่เคยมา ฯ พระเถระเจ้าจึงว่า อุบาสก จำเดิมแต่นี้ไป อาตมาจักไม่เข้าไปภายในชายคาเรือนของผู้อื่น เพราะว่าโทษนี้เป็นโทษแห่ง การเข้าไปสู่ในภายในเรือน จำเดิมแต่นี้ไป เมื่อเท่าทั้ง ๒ ยังนำไปได้ อาตมา ก็จักยืนรับภิกษาอยู่ที่ประตูเรือน ครั้นว่าดังนี้แล้วก็สมათานชดงค์ แล้วกล่าว คาถานว่า ปจฺจติ มนฺนิโน ภคฺคํ เป็นต้น ซึ่งมีคำแปลว่า บุคคลย่อมมุ่งข่าว เพื่อมนัไว้ตระกูลละเล็กละน้อย เราจักเที่ยวบิณฑบาต กำลังแข็งของเรา มื้ออยู่ ดังนี้ ครั้นกล่าวดังนี้แล้ว พระเถระเจ้าก็ปรินิพพานในเวลาไม่สั้น น ด้วยความเจ็บปวดอันนั้น ฯ นกกระเรียนได้ถือปฏิสนธิในท้องแห่งภรรยา ข้างแก้ว ฯ ข้างแก้วตายแล้วไปเกิดในนรก ฯ ภรรยาข้างแก้วไปเกิด ในสวรรค์ เพราะมีจิตอ่อนต่อพระเถระเจ้า ฯ ภิกษุทั้งหลายได้ทูลถามถึง ความเป็นไปข้างหน้าแห่งคนเหล่านั้น ต่อดงค์พระบรมศาสดา ฯ องค์พระ ศาสดาตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางพวกย่อมเกิดในครรภ์มารดา บางพวกที่ทำบาป ย่อมเกิดในนรก บางพวกที่ทำบุญย่อมเกิดในสวรรค์ ส่วนพวกไม่มีอาสวะ ย่อมปรินิพพาน ดังนี้ ครั้นตรัสดังนี้แล้ว เมื่อจะทรง แสดงธรรมสืบทอดข้อความ จึงตรัสพระคาถานว่า

คพฺภเมเก อปฺปชฺชนฺติ นิรยํ บาปกมฺมิโน

สคฺคํ สุคฺติโน ชนฺติ ปรีณิพฺพนฺติ อนาสวํ

ซึ่งมีคำแปลว่า บางพวกย่อมเกิดในครรภ์ พวกที่ทำบาป ย่อมเกิดในนรก พวกที่ทำบุญ ย่อมเกิดในสวรรค์ พวกไม่มีอาสวะ ย่อมปรินิพพาน ดังนี้

ในคำเหล่านั้น คำว่า กรรม หมายถึงของมนุษย์ในโลกนี้ ๆ
คำที่เหลือในคานาน มีเนื้อความคั่นท่งนั้น

ในเวลาจบเทศนาลง คนเป็นอันมากก็ได้บรรลุโศตปัตติผลเป็นต้น
คั่นแล ๆ จบเรื่องพระคัสสเถระเจ้าผู้ประจําตระกูลช่างแก้วเพียงเท่านั้น

ในเรื่องนี้เป็นเรื่องชี้ให้เห็นว่า การลงโทษแก่ผู้ไม่มีความผิด ด้วย
ความเข้าใจผิด ก็เป็นของมิโทษอย่างร้ายแรง ทั้งเป็นเครื่องสอนให้รู้ว่า
คนเราจะทำอะไร ต้องใช้สติปัญญาพิจารณาให้รอบคอบเสียก่อน จึงจะ
เป็นการดี อย่าใช้ความผลุนผลันเป็นอันขาด เพราะการใช้ความผลุนผลัน
ย่อมให้โทษเหมือนกับช่างแก้วนั้น ๆ ให้จำไว้ว่า นิสมม กรรม เสบฺโย
การใคร่ครวญก่อนแล้วจึงทำการดี คั่น ๆ เมื่อหวนนึกถึงช่างแก้ว
นั้นแล้วก็จะเห็นได้ชัดเจนว่า ช่างแก้วนั้นทำด้วยความผลุนผลันแท้ ที่ถูก
เขาคควรจะทำให้ใจเย็นกว่านั้น คั่น

ต่อไปนี้ เป็นเรื่องของคน ๓ คนว่า เมื่อองค์พระศพลสาสดาประทับ
อยู่ที่พระเชตวันาราม ทรงปรารภชนทั้ง ๓ ให้เป็นต้นเหตุ จึงตรัสพระ
ธรรมเทศนาอันไว้ว่า น อนตฺถิกฺข น สมฺมุตฺตมฺมชฺเชน คั่น

ดังได้ขียนมาว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดาประทับอยู่ที่พระเชตวัน
มีภิกษุหลายองค์ด้วยกันเดินทางมาเฝ้า ได้แวะเข้าไปบิณฑบาตที่บ้าน
ค้าบลหนึ่ง ๆ พวกชาวบ้านรับบาตรของภิกษุเหล่านั้นแล้ว ได้นิมนต์ให้
นั่งที่หอฉัน ถวายข้าวต้มและของเคี้ยว แล้วนั่งฟังธรรมรอเวลาถวาย
อาหารอยู่ ๆ ในขณะนั้น มีหญิงคนหนึ่งหุงข้าวแล้วทำกับข้าวอยู่
เปลวไฟก็พุ่งขึ้นจากเตาไปติดชายคา ๆ ลำดับนั้น เสวียนหม้ออันหนึ่ง
ถูกไฟไหม้ ก็ปลิวไปโบอากาศ ๆ ขณะนั้น มีกาคัวหนึ่งบินผ่านมา
ได้เอากอสมมเข้าไปในเสวียนนั้น ถูกเกลียวหญ้าพันไว้ ถูกไฟไหม้ตกลง
มาในท่ามกลางบวร ๆ ภิกษุทั้งหลายได้เห็นแล้วก็คิดกันว่า โอ !
กรรมหนัก ท่านทั้งหลายจงดูอาการแปลกประหลาดที่กานได้รับเกิด นอก

๑๕๔ พระศกัณฐ์ถูก คัมภีร์ที่ ๕ ขุททกนิกาย พระธรรมบท เล่ม ๓
จากพระศาสดา ใครจักรู้กรรมทกานกระทำ เราจักทูลถามกรรมของกาน
ต่อพระศาสดา แล้วก็พากันเดินทางไป

เมื่อภิกษุอีกพวกหนึ่งลงเรือมา เพื่อจะมาเฝ้าพระศาสดา เรือก็
ได้หยุดนิ่งอยู่ในท่ามกลางทะเล ฯ คนทั้งหลายก็แจกสลากกัน ด้วย
กล่าวว่า คงมีคนกาลกัณโณอยู่ในเรือนี้ ฯ ภรรยาของนายเรือ ซึ่ง
ตั้งอยู่ในปฐมวัย รูปร่างน่าดูไม่รุ่มมัยอยู่คนหนึ่ง สลากนั้นได้ถูกภรรยา
นายเรือนั้น ฯ คนทั้งหลายจึงว่า จงแจกสลากกันใหม่ แล้วแจกอีก
ถึง ๓ ครั้ง ฯ สลากนั้นก็ได้ออกภรรยาเรือนั้นถึง ๓ ครั้ง ฯ คนทั้งหลาย
ก็แลดูหน้านายเรือว่า จะทำอย่างไรนาย ฯ นายเรือตอบว่า เราไม่อาจให้
มหาชนพินาศเพราะภรรยาของเรา ท่านทั้งหลายจงโยนเขาลงไปในน้ำ ฯ
ภรรยาของนายเรือนั้น เมื่อถูกคนทั้งหลายจับโยนไปในน้ำ ก็ถูกมรณภัย
คุกคามจึงร้องใหญ่ ฯ นายเรือได้ฟังแล้วจึงว่า ต้องการอะไรกับเครื่อง
แต่งตัวที่จับหายไปกับหญิงนี้ ท่านทั้งหลายจงเปลื้องเครื่องแต่งตัวทั้งส่น
ออก จงให้นั่งผ้าเก่าสักผืนหนึ่งแล้วจึงทิ้งลงไป เราไม่อาจดูเขาซึ่ง
ลอยอยู่บนน้ำได้ เพราะฉะนั้น ท่านทั้งหลายจงเอาหม้อทรายผูกติดคอ
เขา แล้วโยนลงไปในทะเลอย่าให้เราเห็น ฯ คนเหล่านั้นก็กระทำตาม
คำสั่งของนายเรือ ฯ ปลาและเต่าก็ได้ขยี้แย่งหญิงนั้นกินในที่หญิงนั้นตก
ลงไป ฯ ภิกษุทั้งหลายได้ฟังเรื่องนั้นแล้วก็คิดว่า นอกจากองค์พระ
ศาสดาแล้ว ผู้ใดใครเล่าจักรู้กรรมของหญิงนี้ เราจักทูลถามกรรม
ของหญิงนี้ต่อพระศาสดา เวลาไปถึงที่ตนประสงค์แล้วก็ลงจากเรือไป

มีภิกษุอีก ๗ องค์ เดินทางมาจากปลายแดนพระราชอาณาเขต เพื่อ
จะเฝ้าองค์พระโลกเชษฐศาสดา ได้แวะไปพักที่วิหารหนึ่งในเวลาเย็น แล้ว
ถามถึงที่พัก ฯ ก็ในถ้ำแห่งหนึ่งมีเตียงว่าง ๗ เตียง เมื่อภิกษุเหล่านั้น
ได้ถ้ำนั้นแล้วก็นอนอยู่ในถ้ำนั้น พอถึงเวลากลางคืน ก็มีก้อนหินใหญ่
เท่าเรือนยอดตกลงมาปิดปากถ้ำไว้ ฯ พวกภิกษุที่อยู่ประจำอาวาสก็กล่าว
กันว่า พวกเราได้ขกถ้ำนี้ให้แก่พวกภิกษุอาคันตุกะ ก็แต่ว่าแผ่นศิลา
ใหญ่นี้ ได้มาปิดประตูถ้ำเสียแล้ว พวกเราจักชักชวนกันนำก้อนศิลาใหญ่

นออกไป แล้วก็ให้ประชุมคนถึง ๗ ตำบลรอบบริเวณนั้น แล้วช่วยกันพยายามแต่ไม่อาจจะให้ก้อนศิลานั้นไหวได้ ๑ ถึงพวกภิกษุซึ่งอยู่ที่ภายในก็ได้พยายามเหมือนกัน ๑ เมื่อเป็นอย่างนั้น คนทั้งหลายก็ไม่อาจทำให้ก้อนศิลาไหวได้จนตลอด ๗ วัน ๑ พวกภิกษุอาคันตกะพากัน หิวโหย อิดโรย ได้เสวยทุกข์ใหญ่อยู่ ๗ วัน ๑ พอถึงวันที่ ๗ ก้อนศิลานั้นก็ได้กลิ้งออกไปเอง ๑ ภิกษุทั้งหลายก็ได้ออกมา แล้วคิดกันว่า บาปของพวกเรานี้ นอกจากพระศาสดาแล้วใครจะรู้ได้ เราจักทูลถามพระศาสดา แล้วก็พากันเดินทางต่อไป ๑ พวกนั้นได้มาพบกับพวกก่อนในกลางทาง ได้ไปเฝ้าพระศาสดาพร้อมกัน ถวายบังคมแล้วก็พากันนั่งลง เวลาองค์พระศาสดาทรงปราศรัยแล้ว ก็ทูลถามถึงเหตุการณ์ตามที่ตนได้เห็น และได้รับเป็นลำดับกัน ๑ ฝ่ายองค์พระสรพเพชญ์ศาสดา ก็ทรงแก้ตามลำดับ ดังต่อไปนี้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย กាលวันนั้นก็ได้เสวยกรรมที่ตนกระทำไว้ คือ ในอดีตกาล มีชาวนาคนหนึ่งในเมืองพาราณสี ปลูกหัตโคของตนก็ไม่อาจปลูกหัตได้ เพราะว่าโคนั้นไปหน้อยหนึ่งแล้วก็นอน ถึงตีให้ลุกขึ้นไปหน้อยหนึ่งแล้วก็นอนอีก ๑ เมื่อชาวนานั้นพยายามแล้วก็ไม่สามารถปลูกหัตได้ ก็มีความโกรธครอแง จึงว่า ต่อนี้ไปมึงจักไค่นอนเป็นสุข แล้วก็พันคอโคด้วยฟาง ทำเป็นเหมือนพ่อนฟางแล้วใส่ไฟ ๑ โคก็ถูกไฟไหม้ตายในที่นั้น ๑ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย กាលวันนั้นก็กระทำบาปกรรมอันนั้นไว้ในคราวนั้น ชาวนานั้นได้ไปไหม้อยู่ในนรกตลอดกาลนาน ด้วยผลแห่งกรรมนั้น แล้วมาเกิดเป็นกา ถูกไฟไหม้ตายในอากาศ เหมือนอย่างนั้นอีก ๑ ครั้ง ด้วยเศษบาปที่ยังเหลืออยู่ ดังนี้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถึงหญิงนั้นก็ได้เสวยกรรมที่ตนกระทำไว้ ๑ คือ ในอดีตกาล หญิงนั้นได้เป็นภรรยาของคฤหบดีคนหนึ่งในเมืองพาราณสี ได้ทำกิจกรรมทั้งปวง มีตักน้ำ ตำข้าว หุงข้าว เป็นต้น ด้วยมือของตนเอง สุนัขตัวหนึ่งของหญิงนั้น ได้นั่งดูหญิงนั้นทำกิจทั้งปวงอยู่ในบ้านเรือน ๑ เวลาหญิงนั้นนำข้าวไปตักนา หรือไปบ่า เพื่อต้องการฟืนและผักเป็นต้น

สุนัขนั้นก็ไปกับหญิงนั้น ๆ พวกแม่ ๆ ได้เห็นแล้วก็เขาจะเย้ยว่า นายพรานสุนัขออกไปแล้ว วันนี้พวกเราจักได้กินเนื้อ ๆ หญิงนั้นก็ถือด้วยไม้ฟักถ้อยคำของพวกนั้น จึงได้ไล่สุนัขนั้นให้หนีไปด้วยก้อนดิน และไม้ก้อนเป็นค้อน ๆ สุนัขกลับไปแล้วก็ตามมาอีก ๆ ได้ยินว่า สุนัขนั้นได้เป็นสามของหญิงนั้นในอัคภาพที่ ๓ เพราะฉะนั้น สุนัขนั้นจึงไม่อาจตัดความรักได้ ๆ ก็ผู้ที่ไม่เคยเป็นภรรยาสามีกัน ในสงสารไม่มีก็จริง แต่ว่าความรักอันแรงยิ่ง ข้อมมิในหมู่ญาติที่มีในชาติใกล้ ๆ เพราะฉะนั้น สุนัขนั้นจึงไม่อาจสละหญิงนั้นได้ ๆ หญิงนั้นก็โกรธแก่สุนัขนั้น เมื่อจะนำข้าวต้มไปให้สามีที่เอาเชือกไปด้วย ๆ สุนัขก็ไปกับหญิงนั้น ๆ หญิงนั้นก็จัดข้าวต้มให้สามีแล้ว ก็ถือเอาหม้อน้ำเปล่าไปที่หาน้ำ เอาทรายใส่ให้เต็ม แล้วเรียกสุนัขซึ่งยืนคอยในที่ใกล้ ๆ สุนัขก็กระดิกหางเข้าไปหา ด้วยคิดว่า นานหนักหนาแล้วเราเพิ่งได้ฟังเสียงไฟเราะในวันนี้ ๆ หญิงนั้นจึงจับคอสุนัขนั้นไว้ให้มัน ผูกหม้อด้วยปลายเชือกข้างหนึ่ง ผูกคอสุนัขด้วยปลายเชือกข้างหนึ่ง แล้วโยนหม้อลงไปในน้ำ ๆ เมื่อสุนัขตามหม้อไปก็ตกลงไปตายในน้ำ ๆ หญิงนั้นได้ไปหมกหม้ออยู่ในนรกตลอดกาลนาน ด้วยผลแห่งกรรมนั้น แล้วถูกเขาผูกหม้อทรายติดคอโยนลงไปในน้ำ ถึงซึ่งความตายมาถึง ๑๐๐ ชาติแล้ว ด้วยอำนาจแห่งผลของกรรมนั้น ดังนี้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถึงพวกเธอก็ได้เสวยกรรมที่ตัวกระทำไว้ คือในอดีตกาลที่แล้วมา มีเด็กเลี้ยงโคอยู่ ๑ คน ในเมืองพาราณสี ต้อนฝูงโคไปเลี้ยงที่ดงแห่งหนึ่ง แห่งละ ๑ วัน อยู่มาวันหนึ่ง เมื่อต้อนฝูงโคมาก็ได้พบเหยี่ยวใหญ่ตัวหนึ่งแล้วติดตาม ๆ เหยี่ยวได้หนีเข้าไปในจอมปลวกแห่งหนึ่ง ๆ ที่จอมปลวกนั้นมีช่องอยู่ ๑ ช่อง ๆ พวกเด็กกล่าวกันว่า เวลานี้พวกเราไม่อาจจับได้ พรุ่งนี้เช้าจึงจักมาจับ แล้วคนหนึ่ง ๆ ก็ถือเอาใบไม้กิ่งไม้คนละกำ ๆ ไปปิดช่องทั้ง ๑ ช่องไว้ แล้วก็พากันกลับไป ๆ รุ่งเช้าชนเด็กพวกนั้นก็ไม่ได้เห็นถึงเหยื่อนั้น ได้ต้อนโคไปเลี้ยงที่อื่นเสีย เมื่อต้อนโคไปในวันที่ ๑ ได้เห็นจอมปลวกนั้นจึงนึกได้ แล้วพากันเปิดช่องที่ตนปิดไว้ ๆ ด้วยกล่าวกันว่า เหยื่อนั้นเป็นอย่างไร

แล้ว ฯ เทียบหมดอาลัยในชีวิต เหลือแต่หนังหุ้มกระดูก ตัวสั้นออกมา ฯ เด็กพวกนั้นได้เห็นแล้วก็นึกเมตตา ห้ามกันว่า พวกเราอย่าฆ่ามัน มันอดอาหารถึง ๗ วันแล้ว พวกมันลอบหนีเสียแล้วก็ปล่อยไป ด้วยคำว่า เจ้าจงไปตามสบาย ฯ เด็กพวกนั้นไม่ได้ไปตกรอกเพราะเหยียบไม่ตาย ฯ แต่เด็กทั้ง ๗ นั้นได้ออดอาหารคราวละ ๗ วันด้วยกัน ถึง ๑๔ ชาติแล้ว ฯ คุณอนภิกขุทั้งหลาย พวกเธอที่เป็นเด็กเลี้ยงโคทั้ง ๗ ในคราวนั้น ได้กระทำความผิดนั้นไว้ ดังนี้ ฯ องค์พระชินศรีศาสดา ได้ทรงแก้ปัญหาก็ภิกษุเหล่านั้นก็หลุดตามแล้วอย่างนั้น

ครั้งนั้น มีภิกษุองค์หนึ่งกราบทูลขึ้นว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ความพินยอมไม่มีแก่ผู้ทำบาปกรรมไว้แล้ว ขึ้นไปในอากาศบ้าง ไปในทะเลบ้าง เข้าไปในระหว่างภูเขาบ้าง อย่างนั้นหรือ พระเจ้าข้า ฯ ตรัสตอบว่า อย่างนั้นแหละ ภิกษุทั้งหลาย บุคคลอยู่ในที่ใด แล้วพ้นจากบาปกรรม ที่นั้นแม้สักนาทีเดียวก็ไม่มีในอากาศเป็นต้น ดังนี้แล้ว เมื่อจะทรงแสดงธรรมสืบทอดข้อความ จึงตรัสพระคาถานี้ว่า น อนตฺถิกฺเข เป็นต้น ซึ่งมีคำแปลว่า บุคคลจะไปในอากาศ ในท่ามกลางทะเล จะเข้าไปในระหว่างภูเขาก็คตาม บุคคลอยู่ในที่ใดจะพ้นจากบาปกรรม ที่นั้นเป็นส่วนแห่งพินดิน ย่อมไม่มี ดังนี้

เนื้อความแห่งคาถานี้ว่า ถ้าใคร ๆ คิดว่า เราจักพ้นจากบาปกรรมนี้ ด้วยอุบายอันใด แล้วนั่งอยู่ในอากาศหรือเข้าไปสู่มหาสมุทร อันลึกได้ ๘ หวัน ๔ พันโยชน์ หรือนั่งอยู่ในระหว่างภูเขา ก็ไม่พ้นจากบาปกรรม ฯ บุคคลอยู่ในที่ใดอาจพ้นจากบาปกรรมได้ ที่นั้นแม้เพียงช่องว่างพอจรดลงแห่งปลายขนทรายได้ ก็ไม่มีในส่วนพินดิน มีพินดินทางทิศตะวันออกเป็นต้น ดังนี้

ในเวลาจบเทศนาลง ภิกษุเหล่านั้นก็ได้บรรลุโสดาปัตติผลเป็นต้น พระธรรมเทศนา ก็ได้เป็นประโยชน์แก่มหาชนที่ประชุมกัน ดังนี้แล ฯ จบเรื่องชนทั้ง ๓ เพียงเท่านั้น

เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๑๓๓

คัมภีร์ขุททกนิกาย พระธรรมบท
ว่าด้วยเรื่องสุปพุทธสากยะ

น อนตฺถิกฺเข น สมุทฺทมชฺเชติ อิมํ ชมฺมเทสนํ สุตฺตา นิโครธาราม
วิหรนฺโต สุปฺพุทฺธํ สกฺกํ อารพฺภ กเตสฺสตี.

ณ บัณฑิตน์ อาตมภาพจักได้แสดงเรื่องสุปพุทธสากยะ ตามคัมภีร์พระ
ธรรมบท สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และ
พุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนาน ตามสมควรแก่เวลา

เรื่องสุปพุทธสากยะ

คำเนินความตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดา
ประทับอยู่ที่นิโครธาราม ทรงปรารภสากยะ ทรงพระนามว่าสุปพุทธะ
ให้เป็นต้นเหตุ จึงตรัสพระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า น อนตฺถิกฺเข น
สมุทฺทมชฺเชติ คังน

ดังได้สดับมาว่า สุปพุทธะนั้น ผลอามาตต่อสมเด็จพระบรมศาสดา
ด้วยเหตุ ๒ ประการ คือว่า สิทธัตถกุมารนหงฺชดาของเราออกไปบวช ๑
ทำให้บุตรของเราออกบวชแล้ว ตั้งอยู่ในความเป็นผู้มีเวรต่อบุตรของ
เรานั้น ๑ คังน อยู่มาวันหนึ่ง จึงได้บิดทางเสด็จของพระองค์ด้วยทรง
คำริว่า บัณฑิตน์ เราจักไม่ให้พระสมณโคตมไปสที่นิมนต์ แล้วได้เสวย
จึงประทับนั่งดื่มสุราอยู่ในระหว่างถนน ๑ ครั้งนั้น เมื่อองค์พระทศพล
ศาสดาผู้ห้อมล้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์ เสด็จมาถึงที่นั้น คนทั้งหลายก็
กราบทูลสุปพุทธะว่า องค์พระศาสดาเสด็จมาแล้ว ๑ สุปพุทธะจึงรับ
สั่งว่า พวกท่านจงไปยืนข้างหน้า จงบอกพระสมณโคตมนี้ไว้ว่า พระ
สมณโคตมนี้ไม่ใช่ผู้ใหญ่กว่าเรา เราจะไม่ให้ทางแก่พระสมณโคตม ๑

สุปพุทธะนั้น ถึงพระศาสดาตรัสแล้ว ๆ เล่า ๆ ก็ยังนั่งรับสั่งอยู่อย่างนั้น ๆ พระศาสดาไม่ได้หนทางจากสำนักพระเจ้าลงแล้ว ก็เสด็จกลับจากที่นั้น ๆ ฝ่ายสุปพุทธะ ได้ส่งจารบุรุษผู้หนึ่งไปว่า เจ้าจงไปฟังถ้อยคำของพระสมณโคตม แล้วจงกลับมา ๆ ฝ่ายองค์พระศาสดาเมื่อเสด็จกลับก็ทรงยิ้ม เวลาพระอานนตเถรเจ้าทูลถามว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า อะไรเป็นเหตุปัจจัยแห่งการทรงยิ้ม พระเจ้าข้า จึงตรัสว่า อานนต เธอเห็นสุปพุทธะหรือ ๆ เห็น พระเจ้าข้า ๆ ตรัสว่า สุปพุทธะ ผู้ไม่ให้หนทางแก่พระพุทธเจ้า ผู้เช่นเรา ชื่อว่าได้ทำกรรมอันหนัก ในวันที่ ๑ จากวันนี้ไป สุปพุทธะ จักจมลงในแผ่นดินที่เชิงบันไดปราสาทข้างล่าง ๆ จารบุรุษได้ฟังพระพุทธภูิกำนั้นแล้ว ก็กลับไปเฝ้าสุปพุทธะ เวลาสุปพุทธะตรัสถามว่า หลานของเราผู้กลับไปได้กล่าววาทะอย่างไร ก็กราบทูลตามที่ตนได้ยินมา ๆ สุปพุทธะได้ทรงสดับถ้อยคำของจารบุรุษนั้นแล้ว จึงดำริว่า คราวนี้ ความผิดแห่งถ้อยคำแห่งหลานของเราไม่มี ก็แต่ว่าหลานของเราพูดคำใด คำนั้นย่อมเป็นอย่างนั้น ถึงอย่างนั้นก็ดี คราวนี้ เราจักข่มขู่หลานของเรา ด้วยคำกล่าวเท็จ เพราะว่า หลานของเรา ไม่ได้ตรัสเป็นคำตายตัวว่า สุปพุทธะ จักจมลงในแผ่นดินในวันที่ ๑ เป็นแต่ตรัสว่า สุปพุทธะ จักจมลงในแผ่นดินที่เชิงบันไดข้างล่างปราสาท คราวนี้ เราจักไม่ไปที่นั่น จำเดิมแต่วันนี้ไป เมื่อเป็นอย่างนั้น เราก็จักไม่จมลงในแผ่นดินในที่นั้น เราจะข่มขู่หลานของเราได้ด้วยถ้อยคำเท็จ คือ ให้คนทั้งหลายเห็นว่า ไม่เป็นจริงดังถ้อยคำที่พูดไว้ ดังนี้ ๆ สุปพุทธะนั้น จึงให้เก็บเครื่องใช้ทั้งปวงของตน ขึ้นไว้บนปราสาท ๑ ชั้น แล้วให้นำบันไดออกไปเสีย ให้ปิดประตูไว้ วางคนปล้ำไว้ประตูละ ๒ คน ตรัสสั่งว่า ถ้าเราอยากจะลงไปข้างล่างด้วยความเผือก พวกเธอจงห้ามไว้ แล้วก็นั่งอยู่ที่ห้องอันเป็นสิ่วที่ปราสาทชั้นที่ ๑ ๆ สมเด็จพระบรมศาสดา ทรงทราบเรื่องนั้นแล้ว จึงตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สุปพุทธะ ไม่ใช่แต่เพียงจะนั่งอยู่ที่ปราสาทเท่านั้น จะเหาะขึ้นไปนั่งอยู่บนอากาศก็ตาม จะเล่น

เรือไปในทะเลก็ตาม จะเข้าไปอยู่ภายในภูเขาก็ตาม อันความเป็นสองของ
ถ้อยคำที่พระพุทธเจ้าพูดแล้ว ย่อมไม่มี เขาจึงจมลงในแผ่นดินตามที่เราได้
พูดไว้ ดังนี้แล้ว เมื่อจะทรงแสดงธรรมสืบต่อข้อความ จึงตรัสพระคาถานี้ว่า

น อนตฺถิกฺโข น สมุทฺทมชฺเชน น ปพฺพตานํ วิวรํ ปวีสฺส

น วิชฺชเต โส ชคตฺตปฺปเทโส ยตรฎฺฐิโก นปฺปสฺสเหยฺย มจฺจุ

ซึ่งมีคำแปลว่า บุคคลจะนั่งอยู่ในอากาศ จะเข้าไปในกลางทะเล จะ
เข้าไปในระหว่างภูเขาก็ตาม มัจจุไม่ครอบงำบุคคลผู้อยู่ในที่ใด ที่นั้น
เป็นส่วนแห่งแผ่นดิน ย่อมไม่มี ดังนี้

ในคำเหล่านั้น คำว่า มัจจุไม่ครอบงำ คือ มรณะไม่ครอบงำ
ไม่ข้ายซึ่งบุคคลผู้อยู่ในที่ใด ที่นั้นเป็นส่วนแห่งแผ่นดินแม้เท่าปลายเส้นผม
ก็ไม่มี คำที่เหลือเหมือนกับที่มีมาแล้ว ดังนี้

ในเวลาจบเทศนาลง บุคคลเป็นอันมาก ก็ได้บรรลุโสดาปัตติผล
เป็นคັນ

ในวันที่ ๗ ม้ามงคลของสุปพุทธะ ซึ่งอยู่ใต้ปราสาทได้เกิดคัก
คะนอง กับฝ่าช้างโน้น ช้างน้อยผู้นั้น ในเวลาองค์พระสรรเพชญพุทธ-
เจ้า ถูกปิดทางเที่ยววิณชาบาท สุปพุทธะนั้น นั่งอยู่ที่ชั้นบนนั่นเอง
ได้ยินเสียงม้านั้น จึงตรัสถามว่า นั่นอะไร มหาเดเล็กกราบทูลว่า
ม้ามงคลคะนอง พระเจ้าข้า ก็ม้านั้น ตามปกติพอได้เห็นสุปพุทธะ
เท่านั้นก็วิ่งเจิบ ครั้นนั้น สุปพุทธะประสงค์จะจับม้านั้น จึงลุก
ขึ้นจากที่นั่ง บ่ายหน้าไปทางประตู ประตูทั้งหลายก็เปิดออกเอง
บันไดก็ได้กลับมาตั้งอยู่ตามเดิม พวกคนป้าซึ่งอยู่ประจำประตู ก็จับ
คอสุปพุทธะผลักดันไปข้างล่าง เป็นอันว่า ประตูทั้งหลาย ใน
ปราสาททั้ง ๗ ชั้น ได้เปิดออกเองตามทิวาแล้วนั้น บันไดทั้งหลายก็ได้ไป
ตั้งอยู่ตามที่เดิม ๆ พวกคนป้าที่ประจำอยู่ในประตูนั้น ๆ ก็ได้จับคอ
สุปพุทธะผลักดันไปข้างล่างต่อ ๆ กันลงไป พอสุปพุทธะไปถึงเชิง
บันไดข้างล่างปราสาท แผ่นดินอันใหญ่ก็แยกออกเป็นช่องรอง

รับสุปพุทธะลงไป ๑ สุปพุทธะได้ลงไปเกิดในอเวจีนรก ดังนี้แล ๑
จบเรื่องสุปพุทธสากยะ และการพรรณนาปาปวรรคที่ ๕ เพียงเท่านี้

ในเรื่องสุปพุทธะนี้ เป็นเรื่องชี้ให้เห็นว่า การปิดทางเดินของ
พระพุทธเจ้าทั้งหลายนั้น เป็นกรรมหนักมาก ๑ การที่สุปพุทธะปิด
ทางเดินของพระพุทธเจ้า ไม่ให้ไปบิณฑบาตได้นั้น เป็นการสำคัญ
มาก เท่ากับปิดทางดำเนินกิจในพระพุทธศาสนาอันสำคัญยิ่ง เพราะ
ว่า ทางดำเนินกิจในพระพุทธศาสนา แต่ละอย่าง ๆ ล้วนแต่เป็นของ
สำคัญทั้งนั้น โดยเฉพาะ ก็คือการเที่ยวบิณฑบาต เพราะว่า การ
เที่ยวโปรดสัตว์ ด้วยการเที่ยวบิณฑบาตนั้น เห็นกิจประจำวันของ
พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ด้วยว่า พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ย่อมทรงทำกิจ
ประจำวัน ๕ อย่าง คือ ปุพฺพณฺเห บิณฑปาตณฺจ เจ้าเสด็จเที่ยวบิณฑบาต ๑
สาขณฺเห ชมฺมเทศน์ เป็นลงแสดงธรรม ๑ ปโทเส ภิกฺขุโอราหิ์ ตอน
หัวค่ำทรงสอนภิกษุทั้งหลาย ๑ อชฺฐมรตฺเต เทวปญฺหิ เวลาเที่ยงคืนทรง
แก้ปัญหาของเทวดาทั้งหลาย ๑ ปจฺจุเสว คเตกาเล ภพฺพาภพฺเพ วิโรกฺมฺ
เวลาจวนสว่างทอดพระเนตรคฤศตวโลกทั้งหลาย ๑ ดังนี้ เพราะฉะนั้น การที่
สุปพุทธะได้ปิดทางบิณฑบาตขององค์พระศาสดานั้น จึงเป็นกรรมหนักมาก
ถึงกับทำให้แผ่นดินสูบในวันที่ ๑ จากวันนั้นไป โดยเหตุนี้ ขอให้ท่านทั้งหลาย
จงเข้าใจเถิดว่า การขัดขวางทางทำกิจในพระพุทธศาสนา ไม่ว่าอย่างใดอย่าง
หนึ่ง ย่อมเป็นกรรมหนักมากทั้งนั้น เช่น ขัดขวางการให้ทาน รักษา
ศีล ฟังธรรมเทศนา หรือขัดขวางการก่อสร้างอย่างใดอย่างหนึ่ง ใน
พระพุทธศาสนา เช่น เราจะให้มีการแสดงธรรม การฟังธรรมขึ้น
หรือให้มีการสร้างหนังสือธรรมขึ้นในที่ใด หากผู้ใดขัดขวางการกระทำ
สิ่งนั้น ผู้นั้นก็ได้บาปมาก ยิ่งขัดขวางทางไปบิณฑบาตของภิกษุทั้งหลาย
ก็ยิ่งได้บาปมาก หรือขัดขวางการแปลพระพุทธพจน์ การแปลพระ
ธรรมก็ยิ่งได้บาปมาก เพราะว่า การบิณฑบาต ย่อมเป็นกิจวัตรสำคัญ
ของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ตลอดถึงพระภิกษุสงฆ์ สามเณร จนกระทั่ง

ทุกวันนี้ การที่จะไม่ให้พระพุทธรเจ้า และพระภิกษุสงฆ์ สามเณร ไป
 บิณฑบาต หรือเลิกบิณฑบาตนั้น ย่อมเป็นไปได้ ข้อนี้นี้ปรากฏใน
 ครั้งพระพุทธรเจ้า เสด็จถึงกรุงกบิลพัสดุ์ เป็นครั้งแรกแล้ว คือ เมื่อ
 พระพุทธรเจ้าเสด็จจากกรุงราชคฤห์ ไปสู่กรุงกบิลพัสดุ์ ในครั้งแรกนั้น
 พระองค์ ได้ทรงกระทำฝนโบกขรพรรษให้เป็นดับเหต แล้วจึงตรัส
 เทศนามหาเวสสันดรชาดก เข้าขณิกเสด็จเข้าไปบิณฑบาต พระพุทธรบิดา
 ทรงทราบข่าว ก็รีบเสด็จออกมาจากพระราชวัง มากราบทูลว่า
 เหตุไร พระองค์จึงทรงกระทำให้เสื่อมเสียวงศ์กษัตริย์เช่นนั้น เพราะ
 วงศ์กษัตริย์ ที่จะถือกระเบื้องเทียวขอทานนั้น ย่อมไม่มี พระองค์
 เป็นผู้ไม่มีญาติมิตรแล้วหรือ เป็นผู้สันทนุพยสมบัติแล้วหรือ ทรพยสมบัติของ
 พระองค์ยังมีอยู่เป็นอันมาก เหตุไร พระองค์จึงทรงมาเทียวขอทานเช่นนั้น ฯ
 พระพุทธรองค์ทรงตอบว่า มหาราช เราขาดจากวงศ์กษัตริย์แล้ว เรากระทำ
 ตามวงศ์ของพระพุทธรเจ้า คือ การเทียวบิณฑบาต ย่อมเป็นวงศ์ของพระ
 พุทธรเจ้าทั้งหลาย ดังนี้ เพราะฉะนั้น จึงเห็นได้ว่า การเทียวบิณฑบาต เป็น
 กิจสำคัญอย่างหนึ่งในพระพุทธรศาสนา การแสดงธรรม ก็เป็นกิจสำคัญยิ่ง
 อย่างหนึ่ง การว่ากล่าวสั่งสอน ตลอดถึงการแก้ปัญหา การสนทนาธรรม ก็
 เป็นกิจสำคัญยิ่งอย่างหนึ่งทั้งนั้น การแปลพระธรรมของพระพุทธรเจ้าออกให้
 เป็นภาษาของคน ๆ นั้น ก็เป็นกิจสำคัญยิ่งทั้งนั้น ของงคิคุในเรื่องพระ
 พุทธรโฆษาจารย์ ไปแปลพระธรรมที่ลังกา เป็นตัวอย่างเถิด ท่านจะเห็นได้ว่า
 เป็นของสำคัญยิ่งเพียงไร เพราะแม้แต่ท้าวสหัสสนันท์เทวราช ตลอดถึง
 มหาพรหม และเทพยดาทั้งหลาย ก็ได้ออกมาช่วยพิทักษ์รักษา สำเภา
 ของพระพุทธรโฆษาจารย์ ซึ่งออกเดินทางจากชมพูทวีป ไปสู่ลังกา ถึง
 กับพระอินทร์ได้ทรงรับเป็นนายท้ายสำเภา มหาพรหมเป็นผู้อยู่ทางศรัณย์
 สำเภา เทพเจ้าทั้งหลายได้พากันโห่ร้อง แห่สำเภาพระพุทธรโฆษาจารย์
 ไปตลอดถึงลังกาทวีป เมื่อพระพุทธรโฆษาจารย์แปลพระธรรมของพระพุทธรเจ้า
 ออกจากภาษาสันสกฤต ให้กลับมาเป็นภาษามคธ คือ ภาษาบาลี

ตามเดิม แล้วลงสำเภากลับมา ก็มีเทพยดา อินทร์ พรหม แห่แห่นมา
ส่งจนกระทั่งถึงชมพูทวีป เหมือนกับขาไป เพราะฉะนั้น จึงเห็นได้ว่า
การแปลพระธรรม คือ แปลคำสอนของพระพุทธเจ้า ออกให้เป็น
ภาษาของตน ๆ เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่คนทั้งหลายนั้น เป็นกิจสำคัญ
มากอย่างหนึ่ง อนุโลมเข้าในพุทธกิจ ๓ ข้อ คือ ข้อว่า สาขณเห
ธมฺมเทศน์ เวลาเป็นทรงแสดงธรรม ปโทเส ภิกขุโอวาท เวลาตอนหัวค่ำ
สอนภิกษุทั้งหลาย อชุตมรุตเต เทวปณฺหิ เวลาเที่ยงคืนทรงแก้ปัญา
หาของเทวดาทั้งหลาย ดังนี้ เพราะว่า การแปลพระธรรมของพระพุทธเจ้า
ทั้งหลายนี้ คล้ายกับการที่พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ทรงแสดงธรรม
ในเวลาเย็น และทรงสอนภิกษุทั้งหลายในเวลาตอนหัวค่ำ ทรงแก้
ปัญาหาของเทวดาทั้งหลายในเวลาเที่ยงคืน เพราะฉะนั้น เมื่อเราเห็นผู้ใด
ตั้งใจแปลพระธรรมพระพุทธเจ้า ออกให้เป็นประโยชน์แก่คนทั้งหลาย
เราควรยินดีต่อผู้นั้น ไม่ควรขัดขวางการกระทำของผู้นั้นจึงเป็นการดี เพราะ
ว่า ถ้าขัดขวางการกระทำของผู้นั้น ก็เป็นการขัดขวางกิจสำคัญอย่างหนึ่ง
ในพระพุทธศาสนา ฯ เมื่อเวลาที่มีการแสดงธรรม การฟังธรรม ไม่ว่าใน
ที่ใด ๆ ก็ไม่ควรที่ใคร ๆ จะขัดขวาง เพราะว่า เป็นกิจสำคัญอย่างหนึ่ง ใน
พระพุทธศาสนาทั้งนั้น ผู้ที่ขัดขวางการกระทำกิจสำคัญในพระพุทธศาสนา
ย่อมได้รับบาปมาก ถึงไม่ถูกแผ่นดินสูบ เหมือนสปุพพะสะก็ตาม ก็จะต้อง
ได้รับบาปมากในภพภาคหน้าเป็นแน่

ธรรมดาบาปทั้งหลาย ย่อมให้ผลแก่ผู้กระทำ เมื่อถึงเวลาจะให้ผล
แล้ว ถึงผู้กระทำนั้นจะไปอยู่ที่ใด ๆ ก็ตาม จะเป็นผู้มีฤทธิ์เดชวิเศษ
อย่างใดก็ตาม บาปก็ให้ผลได้ทั้งนั้น เมื่อบาปนั้นจะให้ผู้นั้นเป็นอย่างใด ผู้
นั้นก็ต้องเป็นอย่างนั้น เช่นบาปของสปุพพะสะ จะให้สปุพพะสะถูกแผ่นดิน
สูบที่เชิงบันไดภายใต้ปราสาทในวันที่ ๗ ก็ทำให้เป็นได้เหมือนอย่างนั้น
เพราะฉะนั้น พระพุทธองค์จึงได้ทรงดำรัสไว้ว่า ไม่ใช่แต่สปุพพะสะจะอยู่
บนปราสาทเท่านั้น ถึงจะเหาะขึ้นไปนั่งอยู่บนอากาศก็ตาม จะแล่นเร็วไป

ในทะเลก็ตาม จะเข้าไปอยู่ในกลางภูเขาก็อตาม ความเป็นสองของถ้อยคำของ
พระพุทธเจ้าทั้งหลายไม่มี สุปพุทธะนั้นจะเข้าไปสู่แผ่นดินในที่เรารู้ไว้แล้ว
นั้น ดังนี้ ฯ ตามที่ตรัสไว้อย่างนี้ ก็เพราะทรงเห็นแน่แล้ว บาปกรรมที่
สุปพุทธะบิดทางเดินบิณฑบาตของพระองค์นั้น เป็นบาปกรรมสำคัญยิ่ง และ
บาปกรรมนั้น จะต้องบังเกิดให้สุปพุทธะถูกแผ่นดินสูบที่เชิงบันได ได้ปราสาท
ในวันที่ ๑ จากวันนั้นไป แล้วจึงไปหม้อยู่ในอเวจีนรก ดังนี้ เมื่อทรงเห็น
แน่นอนแล้ว จึงได้ทรงพยากรณ์ไว้อย่างนั้น เพราะฉะนั้น ขอท่านทั้งหลาย
จงเข้าใจเถิดว่า การบิดทางเดินบิณฑบาตของพระภิกษุสงฆ์ หรือการ
ขัดขวางซึ่งการทำกิจ อันสำคัญในพระพุทธศาสนา มีการแปลพระธรรม การ
แสดงธรรม การบอกธรรม การสอนธรรม เป็นต้น ล้วนแต่ให้โทษมากแก่ผู้
กระทำทั้งนั้น ดังนี้ สันเนอความในเทศนากัณฐกเพียงเท่านั้น.

เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฐกที่ ๑๓๔

คัมภีร์ขุททกนิกาย พระธรรมบท

ว่าด้วยเรื่องภิกษุฉัพพัคคีย์ ๒ เรื่อง

สพเพ ทสนตติ อิมั ชมมเทสนั สตถา เขตวเน วิหรนโต
ฉัพพัคคิเย ภิกขุ อารพฺภ กเถสสิ.

ณ บัณฑิตน์ อาตมภาพก็ได้แสดงเรื่องภิกษุฉัพพัคคีย์ ๒ เรื่อง ตาม
คัมภีร์พระธรรมบท สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา
และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตามสมควรแก่เวลา

เรื่องภิกษุฉัพพัคคีย์ ๒ เรื่อง

ดำเนินความตามคัมภีร์พระธรรมบท ซึ่งว่าด้วยเรื่องภิกษุฉัพพัคคีย์
เรื่องแรกนั้นว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดา ประทับอยู่ที่พระเชตวนาราม

ทรงปารภิกษุพหุฉัพพัคคีย์ ให้เป็นต้นเหตุ จึงตรัสพระธรรมเทศนา
อันนี้ไว้ว่า สพเพ ตสนฺติ ดังนี้

กล่าวคือ ในคราวหนึ่ง เมื่อพวกภิกษุสัตถรสปัคคีย์ คือ พวก ๑๑
องค์ ได้จัดแจงเสนาสนะแล้ว พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ฉัพ คือ พวก ๖ องค์ ก็
บอกว่า จงออกไป พวกเราแก่กว่า เสนาสนะสมควรแก่พวกเรา เมื่อ
พวกสัตถรสปัคคีย์ คือ พวก ๑๑ องค์ตอบว่า พวกเราไม่ให้ พวกเราได้
จัดแจงก่อน ก็พากันทบทพวก ๑๑ องค์นั้น ฯ พวก ๑๑ องค์กลัวตายก็
ร้องด้วยเสียงอันดัง ฯ พระพุทธองค์ได้ทรงสดับเสียงของพวกนั้น จึง
ตรัสถามว่า นี้อะไรกัน เมื่อมีผู้กราบทูลให้ทรงทราบ จึงทรงบัญญัติ
สิกขาบทว่าด้วยการให้ประหาร คือ การทบทผู้อื่นไว้ว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย
จำเดิมแต่นั้นไป อนภิกษุทำอย่างนั้นไม่ดี ภิกษุใดทำ ภิกษุนั้นต้องอาบัติช่อ
นี้ แล้วตรัสว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรมดาภิกษุรู้ว่า เรากลัวอาชญา
ฉนฺใด ถึงผู้นั้นก็กลัวอาชญานั้น กลัวความตายนั้น แล้วไม่ควรตีผู้อื่น
ไม่ควรฆ่าผู้อื่น ดังนี้ เมื่อทรงแสดงธรรมสืบทอดข้อความ จึงตรัสพระคาถาว่า

สพเพ ตสนฺติ ทณฺทสฺส สพเพ ภายนฺติ มจฺจุโบ

อตุตฺตานํ อุปมํ กตฺวา น หนฺนฺย น ฆาตये

ซึ่งมีคำแปลว่า สัตว์ทั้งปวงย่อมสะดุ้งต่ออาชญา สัตว์ทั้งปวงย่อมกลัวความ
ตาย บุคคลควรกระทำตนให้เป็นเครื่องเปรียบ ไม่ควรตีใคร ไม่ควรฆ่า
ใคร ดังนี้

ในคำเหล่านั้น คำว่า สัตว์ทั้งปวงสะดุ้งต่ออาชญา คือ สัตว์ทั้งปวง
เมื่ออาชญาตกลงไปในตน ก็สะดุ้งต่ออาชญานั้น ฯ คำว่า ความตาย คือ
กลัวความตาย ฯ ก็ด้วยการแสดงอันนี้ พญานชนะเป็นการบ่งความไม่
เหลือ ไม่ยกเว้น แต่ส่วนความหมายยังมีเหลือ ยังมียกเว้น คือ เมื่อ
พระราชาให้ตักลองบ่าวร้องว่า คนทั้งปวงจงประชุมกัน คนอื่น ๆ นอก
จากพระราชา และมหาอำมาตย์ ก็ต้องไปประชุมกันฉนฺใด ถึงแม้ว่าพระ
พุทธองค์ตรัสว่า สัตว์ทั้งปวงย่อมสะดุ้งก็กันนั้น ด้วยว่าสัตว์อื่น ๆ นอก

จากบุคคล ๔ จำพวก คือ ข้างอาชาไนย ม้าอาชาไนย โคอุสุภอาชาไนย พระจินาสพ เท่านั้น แล้วควรทราบว่าสิ่งทั้งนั้น เพราะว่าในบุคคล ๔ จำพวกนี้ พระจินาสพเมื่อไม่เห็นผู้จะไม่ตายก็ข่มไม่กลัว เพราะได้ละสัkkายาทิฏฐิแล้ว ส่วนบุคคล ๒ จำพวกนอกนี้ เมื่อไม่เห็นผู้เป็นปฏิปักษ์ของตน ก็ข่มไม่กลัว เพราะตนเป็นผู้มีสัkkายาทิฏฐิแรงกล้า ๑ คำว่า ไม่ควรตีใคร ไม่ควรฆ่าใครนั้น อธิบายว่า บุคคลไม่ควรตีผู้อื่น ไม่ควรฆ่าผู้อื่น ด้วยคิดว่า เราฉนใด เราเป็นอย่างไร ผู้อื่นก็ฉนนั่น ผู้อื่นก็เป็นอย่างนั้น ดังนี้

ในเวลาจบเทศนาลง บุคคลเป็นอันมากก็ได้บรรลุโศคาปัตติผลเป็นคณฺ ๑ ดังนี้แล ๑ จบเรื่องภิกษุฉัพพัคคีย์เรื่องแรกเพียงเท่านั้น

ก็แล ในเรื่องภิกษุฉัพพัคคีย์เรื่องแรกนี้ มีคำที่ควรจะต้องไขออกไปอีก ก็เพียงคำว่าบุคคล ๔ จำพวกเท่านั้น เพราะฉะนั้น จะได้ไขคำนี้ออกไปอีก คือ คำว่า บุคคล ๔ จำพวก อันได้แก่ ข้างอาชาไนย ม้าอาชาไนย โคอุสุภอาชาไนย พระจินาสพ ข่มไม่สังคตอชญา ข่มไม่กลัวตายนั้น พระอรธกถาจารย์ได้แยกอธิบายไว้ว่า พระจินาสพไม่เห็นผู้จะไม่ตาย จึงไม่กลัว เพราะท่านได้ละสัkkายาทิฏฐิแล้ว อีก ๓ จำพวก เมื่อไม่เห็นผู้เป็นปฏิปักษ์ของตน ก็ไม่กลัวเพราะ ตนมีสัkkายาทิฏฐิแรงกล้า ดังนี้ ๑ คำที่ว่า พระจินาสพเมื่อไม่เห็นผู้จะไม่ตายจึงไม่กลัว เพราะท่านได้ละสัkkายาทิฏฐิแล้ว อธิบายว่า พระจินาสพ คือ ผู้สนอาสาวิกเลสนั่น ได้ละสัkkายาทิฏฐิ คือ ความเห็นว่า ขันธ ๕ เป็นตัวตน หรือตัวตนมีขันธ ๕ หรือขันธ ๕ มีอยู่ในตัวตน หรือตัวตนมีอยู่ในขันธ ๕ อันรวมความลงไปว่า ได้ละความเห็นว่า ร่างกายเป็นเรา เป็นตัวเรา เป็นของเราสิ้นแล้ว หังไม่แลเห็นผู้จะไม่ตายเลย เมื่อแลดูไปในที่ใด ๆ ก็เห็นแต่ผู้จะตายทั้งนั้น ไม่ว่าจะแลดูไปในโลกนี้หรือโลกอื่น เห็นแต่ผู้จะตายทั้งนั้น ผู้จะไม่ตายนั้นไม่เห็นเลย ก็เมื่อท่านไม่เห็นผู้จะไม่ตายในที่ใด ๆ ประกอบทั้งท่านได้ละความเห็นว่า ขันธ ๕ ร่างกายเป็นเรา เป็นของเรา เป็นตัวตนของเราสิ้นแล้ว ท่านก็ไม่กลัวตาย ส่วน คำว่า อีก ๓ จำพวก เมื่อไม่เห็นผู้เป็นปฏิปักษ์ของตน ก็ไม่กลัว เพราะตัวมีสัkkายาทิฏฐิแรงกล้านั้น อธิบายว่า อีก ๓ จำพวก คือ ข้างอาชาไนย ซึ่งได้แก่ช้างพิเศษ ซึ่งรู้จักเหตุผล

ได้ฉับพลัน มีฤทธิ์เดชเหาะเหินเดินอากาศได้ กับม้าอาชาไนย โคอาชาไนย
ที่มีฤทธิ์เดช ๓ จำพวกนี้ มีสัทธิกายที่ภูริแรงกล้า คือ มีความเห็นว่า
ชั้น ๕ ร่างกายเป็นเรา เป็นของเรา เป็นตัวตนของเราอย่างแรงกล้า
๓ จำพวกนี้ ถ้าไม่เห็นผู้ที่เสมอกันกับตนก็ไม่รู้สึกกลัวตาย ต่อเมื่อได้
เห็นผู้ที่เสมอกันกับตน คือ ข้างอาชาไนยได้เห็นข้างอาชาไนยด้วยกัน ม้า
อาชาไนย โคอาชาไนย ได้เหาะม้าอาชาไนย ได้เหาะโคอาชาไนยด้วยกัน
เวลาใด เวลานั้นแหละจึงรู้สึกกลัวตาย จึงรู้สึกสะดุ้ง นอกนั้นแล้วไม่มี
สะดุ้งกลัวต่อสิ่งใด ถึงฟ้าจะผ่าลงมาใกล้ ๆ ก็ไม่รู้สึกสะดุ้งกลัวทั้ง ๓ จำพวก
นี้ถือว่า ตัวเก่งยิ่งนัก เพราะฉะนั้น ท่านจึงว่า ๓ จำพวกนี้เป็นผู้ที่มี
สัทธิกายที่ภูริแรงกล้า ดังนี้

ต่อไป เป็นเรื่องภิกษุณพคคีย์เรื่องที่ ๒ ว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดา
ประทับอยู่ที่พระเชตวันาราม ทรงปรารภพวกภิกษุณพคคีย์ให้เป็นต้นเหตุ
จึงตรัสพระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า สพฺเพ ตสฺสเนติ ดังนี้

มีเนื้อความต่อไปว่า คราวหนึ่ง พวกภิกษุณพคคีย์ คือ พวกภิกษุ ๖
องค์ ได้ตีพวกสัตว์สพัคคีย์ คือ พวก ๑๗ องค์ ตามสิกขาบทก่อน
ด้วยเหตุอันนั้นแล้ว ได้ยกหอกคือฝ่ามือให้แก่พวก ๑๗ องค์นั้น ด้วย
เหตุอันเดียวกันนั้น ๆ ถึงในเรื่องน้องศรีศาสดา ก็ทรงสดับเสียง
ของพวก ๑๗ องค์นั้น จึงตรัสถามว่า น่ะไร เมื่อมีผู้กราบทูลให้ทรงทราบ
จึงทรงบัญญัติสิกขาบทอันว่าด้วยการเงียดเงอมีว่า นับแต่เข้าไปภิกษุไม่
ควรทำอย่างนี้ ภิกษุใดทำภิกษุนั้นต้องอาบัติช้อน แล้วตรัสว่า ดูก่อน
ภิกษุทั้งหลาย อันภิกษุรู้ว่าเราจะต้องต่ออาชญาฉันใด ถึงคนอื่นก็จะต้องต่ออาชญา
ฉันนั้น เรายังชีวิต ฉันใด ผู้อื่นก็รักชีวิตฉันนั้น แล้วไม่ควรตีผู้อื่น ไม่
ควรฆ่าผู้อื่น ดังนี้ เมื่อจะทรงแสดงธรรมสืบต่อข้อความ จึงตรัสพระคาถาว่า

สพฺเพ ตสฺสเนติ ทนฺทสฺส

สพฺเพสํ ชีวิตํ ปิยํ

อตฺตานํ อุปมํ กตฺวา

น หนฺเขยฺย น ฆาตये

ซึ่งมีคำแปลว่า สัตว์ทั้งปวงย่อมจะต้องต่ออาชญา ชีวิตย่อมเป็นที่รักแห่ง
สัตว์ทั้งปวง บุคคลควรกระทำตนให้เป็นเครื่องเปรียบ แล้วไม่ควรตี ไม่

ควรรู้ว่า ดังนี้

ในคำเหล่านั้น คำว่า ชีวิตย่อมเป็นที่รักของสัตว์ทั้งปวง คือ ชีวิต
ย่อมเป็นที่รักของสัตว์ทั้งหลาย นอกจากมนุษย์นั้นอาสวะกิเลสแล้ว ย่อมเพิก
เฉยในชีวิต หรือในความตาย ฯ คำที่เหลือเหมือนกับที่มีมาแล้ว ดังนี้

ในเวลาจบเทศนาลง บุคคลเป็นอันมากก็ได้บรรลุโสดาปัตติผล
เป็นต้น จบเรื่องภิกษุณัณฑพคคีย์เพียงเท่านั้น

ในเรื่องภิกษุณัณฑพคคีย์อันเป็นเรื่องที่ ๒ นี้ มีข้อที่คนทั้งหลายควร
จำใส่ใจ ก็คือเนื้อความในพระคาถาที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้เท่านั้น เนื้อความ
ในพระคาถานั้นมีใจความว่า คนและสัตว์ทั้งสิ้นย่อมรักตัวกลัวตายทั้งนั้น แม้
แต่สัตว์นรกก็รักตัวกลัวตาย อย่างว่าแต่คนและสัตว์ทั้งหลายซึ่งมีความสุข
เลย ถึงสัตว์ที่แสนทุกข์แสนลำบากก็ยังรักตัวกลัวตาย ข้อที่ว่าสัตว์นรกรักตัว
กลัวตายนั้น คือ อย่างไร ก็ การที่สัตว์นรกทั้งหลาย ได้เห็นพวกนาย
นิรยบาล แล้ววิ่งหนีนั้นแหละ เป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่า สัตว์นรกก็
ยังรักตัวกลัวตาย เพราะฉะนั้น จึงควรที่คนเราทั้งหลาย จะนึกไว้เสมอว่า
เรารักตัวกลัวตายฉันใด ผู้อื่นก็รักตัวกลัวตายฉันนั้น เพราะเมื่อนึกไว้
อย่างนั้นแล้ว เราจะไม่นึกอยากฆ่าใคร ทั้งเราจะนึกได้ต่อไปว่า คนและ
สัตว์ทั้งหลาย ย่อมรักบุตรภรรยา มารดาบิดา ญาติมิตรสหาย และคนที่
เกี่ยวข้องอื่น ๆ ตลอดถึงสิ่งของทั้งปวง ฉันใด เราก็ฉันนั้น เราไม่
อยากเจ็บ ไม่อยากตาย ไม่อยากถูกตี ไม่อยากถูกฆ่า ฉันใด ผู้อื่นก็
ฉันนั้น เราไม่อยากให้ใครเบียดเบียนเรา และพรรคพวกของเราฉันใด ผู้อื่นก็
ฉันนั้น เราไม่อยากให้ใครลักขโมย ฉ้อโกง สิ่งใดของเรา ฉันใด
ผู้อื่นก็ฉันนั้น เราไม่อยากให้ใครมาแย่งชิงความรักของเรา มาละเมิด
ในสิ่งที่เราหวงแหนปกครอง ฉันใด ผู้อื่นก็ฉันนั้น เมื่อเรามีภรรยาสามี
เราไม่อยากให้ใครมาเกี่ยวข้องกับภรรยาสามีของเรา ในทางชั่วสาว ฉันใด
ผู้อื่นก็ฉันนั้น เรามีลูกสาว พี่สาว น้องสาว หลานสาว เราไม่อยาก
ให้ใครมาละลอบละลวง ฉันใด ผู้อื่นก็ฉันนั้น เราไม่อยากให้ใครมาโกหก
หลอกลวงเรา มาด่าว่าเสียชื่อเสียง มาขู่ข่มขู่ส่งเสริมเรา มาพูดจาเหลวไหล

กับเรา หรือกับพวกของเรา ฉนฺโต ผู้หนักฉนฺนํ เราไม่อยากให้ใครมา
 ปองร้ายเรา หรือปองร้ายทรัพย์สินสมบัติของเรา พรรคพวกของเรา ฉนฺโต
 ผู้หนักฉนฺนํ เราเกลียดคนขีเมา ฉนฺโต ผู้หนักฉนฺนํ เราไม่ชอบคน
 ขี้เกียจ ขี้โกรธ ขี้หลง ขี้เหนียว ฉนฺโต ผู้หนักฉนฺนํ ๗ สิ่งที่ไม่ดี ๘
 ประการ คือ ความโกรธ ๑ ความลบหลู่บุญคุณผู้อื่น ๑ ความริษยา ๑
 ความตระหนี่ ๑ ความมีมารยา ๑ ความมักอวด ๑ ความพุดปด ๑ ความ
 ปรารถนาลามก ๑ ความเห็นผิด ๑ รวม ๘ ประการด้วยกัน

เมื่อเราเห็นสิ่งที่ไม่ดี ๘ อย่างนี้ ไม่ว่าอย่างใดอย่างหนึ่ง มีอยู่ในผู้ใด
 เราก็ก่ดขยี้ ฉนฺโต เมื่อผู้อื่นเห็นว่าความไม่ดี ๘ อย่างนี้ อย่างใด
 อย่างหนึ่ง มีอยู่ในตัวเรา เขาก็ต้องเกลียดเรา ฉนฺนํ เพราะฉะนั้น
 เราอย่าให้มีความไม่ดีเหล่านั้น มีอยู่ในตัวของเราเป็นอันขาด เมื่อนึกได้
 อย่างนี้แล้ว ก็จะละสิ่งที่ไม่ดีซึ่งเคยมีมาแล้ว และจะระวังไม่ให้เกิดอีก
 เมื่อมีการละและการระวังอยู่เสมอแล้ว ความไม่ดีทั้งหลายก็จักไม่มีขึ้น
 เมื่อความไม่ดีทั้งหลาย ไม่มีขึ้นแล้ว เราก้ได้ชื่อว่าเป็นคนดี เมื่อเราเป็น
 คนดีแล้ว เราก้ต้องได้แต่ผลดี คือ ความสุขความเจริญ ความสบายใจ
 ความเย็นใจ ทุกเวลาไป ๗ สิ่งที่จะให้ฆ่าตีผู้อื่นนั้นเรียกว่า อกุศลมูล
 มีอยู่ ๓ ประการ คือ โลภะ โทสะ โมหะ ๗ โลภะ โทสะ โมหะ น
 แผลแตกออกไปเป็นมลทิน ๘ คือ เป็นความไม่ดี ๘ อย่าง ดังที่ว่าไว้แล้ว
 นั้น ๗ เมื่ออกุศลมูล คือ โลภะ โทสะ โมหะ ไม่มีแล้ว มลทิน ๘ ก็ไม่มี
 การฆ่าตีผู้อื่นก็ไม่มี เพราะฉะนั้น จงพยายามละมลทิน ๘ อนเกิดจากโลภะ
 โทสะ โมหะ และพยายามละ โลภะ โทสะ โมหะ จงเสมอไป ทั้ง
 จงจำคำของพระพุทธเจ้าไว้ว่า คนและสัตว์ทั้งปวง ย่อมรักตัวกลัวตาย
 ทั้งนั้น เมื่อใส่ใจไว้อย่างนี้แล้ว เราก้จะไม่รักใคร่ใคร่ จะไม่ทำ
 เหมือนคนบางจำพวก ซึ่งเห็นการฆ่าตีผู้อื่นเป็นของสนุกสำหรับตน ซึ่ง
 ได้แก่พวกเทียวยิงเนอยิงนกเล่น ๗ พวกเทียวยิงเนอยิงนกเล่นนั้น โดย
 มากเป็นพวกมีกินมีใช้เพียงพอ คือ เป็นพวกข้าราชการผู้ใหญ่บ้าง เป็น

พวกพ่อค้าเจ้านิช้าง ๆ จำพวกนี้เป็นจำพวกที่ขาดความนึกถึงอกเขาอกเรา พวกนี้ย่อมไม่รู้จักนึกถึงอกเขาอกเรา ว่าเรารักตัวกลัวตาย ฉันทใด ผู้นั้นก็ต้องรักตัวกลัวตาย ฉันทนั้น เราไม่อยากให้ผู้นั้นฆ่าตัวเรา ฉันทใด ผู้นั้นก็ฉันทนั้น เราไม่อยากตายพลัดพรากจากลูกเมียเรา จากพ่อแม่เรา จากญาติมิตรสหายของเรา จากเรือนชานบ้านช่องของเรา ฉันทใด ผู้นั้นก็ฉันทนั้น ๆ คนจำพวกนี้ไม่เคยนึกอย่างนี้เลย ถ้าคนจำพวกนี้นึกอย่างนี้แล้ว เขาก็จะไม่เที่ยวยิงเนื้อยิงนกเล่นอย่างที่เคยเป็นมาเป็นอันขาด ถ้าพวกนี้นึกอย่างนี้แล้วเวลาเขาเห็นเนื้อเห็นนก เขาจะยกหน้าไม้ขึ้นไฟไม่ขึ้นเลย การที่เขาไม่นึกอย่างนี้ ก็เพราะเขาไม่ได้เคยฟังคำสอนของพระพุทธเจ้า ดังที่มาแล้วในเรื่องภิกขุฉัพพัคคีย์ที่ ๑ ที่ ๒ หรือไม่ได้ฟังคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ว่าควยอกเราอกเขา ว่าด้วยบาปกรรมอย่างอื่น เพราะฉะนั้นเมื่อท่านทั้งหลายได้ฟังเทศนาภิกขุฉัพพัคคีย์แล้ว จงจำไว้สอนเขาเพื่อเอาบุญ ถ้าท่านได้จำคำสอนของพระพุทธเจ้า ที่ว่าควยอกเราอกเขา ว่าสัตว์ทั้งปวงย่อมสะดุ้งต่ออาชญา ย่อมกลัวความตาย บุคคลทำตนให้เป็นเครื่องเปรียบแล้วไม่ควรฆ่าใคร ๆ สัตว์ทั้งปวงย่อมสะดุ้งต่ออาชญา ชีวิตย่อมเป็นที่รักของสัตว์ทั้งปวง บุคคลควรทำตนให้เป็นเครื่องเปรียบ แล้วไม่ควรฆ่าใคร อันได้ใจความว่า ผู้นั้นก็รักตัวกลัวตายเหมือนกันกับเรา ดังนั้นให้จงได้ ท่านจะได้รับอานิสงส์ในการสั่งสอนเขาอย่างนี้มากนัก เพราะ ว่า เท่ากับท่านให้ชีวิตแก่สัตว์ทั้งปวงหาประมาณมิได้ ส่วนอานิสงส์ที่ท่านจะได้รับในภายหน้า ก็หาประมาณมิได้ คือ ท่านจะมี อายุ วรรณะ สุขะ พละ ปฏิภาณ ธนสารสมบัติ ตลอดกาลนานนักหนาหาประมาณมิได้โดยแท้ สันกระแสความในเทศนาภิกขุฉัพพัคคีย์เพียงเท่านี้.

เอวี่ กัมม คัวยประการฉะนี้ ๆ

กัณฑ์ที่ ๑๓๕

คัมภีร์ขททกนิกาย พระธรรมบท

ว่าด้วยเรื่องเด็กหลายคนด้วยกัน

สุขกามานิ ภูตานัตติ อิมิ ชมฺมเหสนํ สตุกา เขตฺวเน วิหรนฺโต
สมฺพหุเล กุมารเก อารพฺภ กณฺเฐสฺสติ.

ณ บัดนี้ อาคณภาพจักได้แสดงคัมภีร์พระธรรมบท กัณฑ์ที่ ๑๓๕ ว่า
ด้วยเรื่องเด็กหลายคนด้วยกัน สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุท-
ธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอดกาลนาน

เรื่องเด็กหลายคนด้วยกัน

ดำเนินความตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดา
ประทับอยู่ที่พระเชตวันาราม ทรงปรารภเด็กหลายคนด้วยกันให้เป็นต้นเหตุ
จึงตรัสพระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า สุขกามานิ ดังนี้

มีเรื่องมาว่า วันหนึ่งเมื่อสมเด็จพระบรมศาสดา เสด็จเข้าไปบิณฑ-
บาตรที่กรุงสาวัตถี ได้พบพวกเด็กหลายคนด้วยกันในระหว่างทาง พวก
เด็กเหล่านั้น ซึ่งเป็นชนคฤเรือน ก็อยู่ตามบ้านเรือน ตั้งเขี้ยว ด้วย
ไม้ค้อน จึงตรัสถามว่า พวกเด็กเจ้าทำอะไร เมื่อพวกเด็กกราบทูลว่า
พวกข้าพระองค์พากันตั้ง พระเจ้าข้า จึงตรัสถามอีกว่า ตั้งนั้นเพราะอะไร
เมื่อพวกเด็กกราบทูลว่า เพราะกลัวมันกัด พระเจ้าข้า จึงตรัสว่า พวกเจ้า
ตั้งตัวนั้นด้วยเข้าใจว่า จักทำความสุขให้แก่ตน พวกเจ้าจักไม่ได้ความสุขใน
ที่พวกเจ้าเกิดแล้ว ๆ ก็ปรารถนาความสุขเพื่อนตน จะตีผู้อื่นย่อมไม่
สมควร ดังนี้ เมื่อพระองค์จะทรงแสดงธรรมสืบต่อข้อความ จึงตรัสพระ
คาถาเหล่านั้นไว้ว่า

สุขกามานิ ภูตานิ

โย ทณฺฑเชน วิหีสติ

อตุคฺโค สุขเมสํ

เปจฺจ โส น ลกฺขเต สุขํ

สุขกามานิ ภูตานิ

โย ทณฺฑเชน น หีสติ

อตุคฺโค สุขเมสํ

เปจฺจ โส ลกฺขเต สุขํ

ซึ่งมีคำแปลว่า ผู้ใดแสวงหาความสุขเพื่อตน เบียดเบียนผู้เกิดแล้ว
ทั้งหลายซึ่งรักสุข ผู้นั้นจะไปแล้วจะไม่ได้ความสุข ฯ ผู้ใดแสวงหาสุข
เพื่อตน ไม่เบียดเบียนผู้เกิดแล้วทั้งหลาย ซึ่งรักสุข ด้วยไม้ค้อน ผู้นั้น
จะไปแล้วจะได้ความสุข ดังนี้

ในคำเหล่านี้ คำว่า ผู้ใดเบียดเบียนผู้เกิดแล้วทั้งหลาย ซึ่งรัก
ความสุขด้วยไม้ค้อน คือ บุคคลผู้ใดเบียดเบียนผู้อื่นด้วยไม้ค้อน หรือด้วย
สิ่งอื่น ๆ มีก้อนดินเป็นต้น ฯ คำว่า ผู้นั้นจะไปแล้วจะไม่ได้สุขนั้น คือ
บุคคลผู้นั้นจะไม่ได้ความสุขในมนุษย์ หรือความสุขทิพย์ในโลกหน้า หรือ
ความสุขในนิพพานอันเป็นความสุขอย่างเยี่ยม

ในคาถาที่ ๒ มีคำอธิบายว่า คำว่า ผู้นั้นจะไปแล้วจะได้สุขนั้น คือ
บุคคลผู้นั้นจะได้ความสุขทั้งสามอย่างดังที่กล่าวแล้ว ในโลกหน้า ดังนี้

ในเวลาจบเทศนาลง เด็กห้าร้อยคนนั้นก็ได้ตั้งอยู่ในโสตาปัตติผล
ดังนี้แล ฯ จบเรื่องเด็กหลายคนด้วยกันเพียงเท่านี้

ในเรื่องเด็กหลายคนนี้ เป็นเรื่องชี้ให้เห็นว่า คนและสัตว์ทั้งหลาย
ย่อมรักตัวกลัวตายเหมือนทั่วมาแล้วในกัณฑ์ก่อนเท่านั้น คือ การที่เด็ก
พวกนั้นได้พากันตั้งตัวนั้น ก็เพราะกลัวงูตัวนั้นจะกัด การที่เขากลัว
งูตัวนั้นจะกัด ก็เพราะเขารักตัวกลัวตาย แต่เขานึกไม่ได้ว่า เขารักตัว
กลัวตาย อันใด งูตัวนั้นก็รักตัวกลัวตาย ฉะนั้น เป็นอันได้ใจความว่า
การที่คนทั้งหลายจะทำร้ายผู้อื่น จะฆ่าผู้อื่นนั้น ก็ด้วยความรักตัว
เป็นต้นเหตุ ด้วยความเห็นแก่ตัวเป็นต้นเหตุ ถึงโลกจะบรรพมาพันกัน
ก็เพราะความเห็นแก่ตัวเป็นต้น ฯ จะแก้ว่า เพราะเห็นแก่ประเทศชาติ
ศาสนา พระมหากษัตริย์นั้นก็ถูก เพราะว่า ตัวนั้นเนื่องอยู่ในชาติ
ศาสนา พระมหากษัตริย์ แต่ว่าการบรรพมาพันกันกับการฆ่าตัวกันโดย

เฉพาะตัวนั้น มีต่างกันด้วยเจตนา คือ เจตนาของผู้ฆ่าด้วยกันโดยเฉพาะ
 ตัวนั้น เป็นเจตนาแคบ คือ เห็นแก่ตัวเท่านั้น ส่วนเจตนาของผู้บริ
 ฆ่าพันกันนั้น เป็นเจตนากว้าง คือ เป็นความกิตติความเห็นกว้าง เป็น
 ความกิตติความเห็นเกี่ยวกับตัวด้วย เกี่ยวกับชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์
 ด้วย อีกอย่างหนึ่งว่า ผู้ฆ่าด้วยกันโดยส่วนตัวนั้น เป็นด้วยความรัก
 ความเกลียด ความโกรธ ความโลภ ความหลง เฉพาะตัวเท่านั้น ส่วน
 ผู้ฆ่าด้วยกันในการสงครามนั้น ข้อมไม่เป็นที่ด้วยความรัก ความเกลียด
 ความโกรธ ความโลภ ความหลง เฉพาะตัวเลย คือ ทหารทั้งหลาย
 ที่รบกันนั้น ข้อมไม่เกลียดกันเลย ไม่โกรธกันเลย แต่ทำไปตามหน้าที่
 เท่านั้น เพราะฉะนั้นจึงว่า เจตนา แคบและกว้างต่างกัน สำหรับในเทศนา
 กันนั้น ว่าเฉพาะเจตนาของผู้ฆ่าผู้อื่นด้วยความเห็นแก่ตัวอย่างเดียว ไม่
 เกี่ยวกับชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์เลย ฯ พระพุทธองค์ทรงแสดง
 ไว้ว่า ผู้ใดแสวงหาสุขเพื่อตน แต่เบียดเบียนผู้อื่น เวลาผู้นั้นตายแล้ว
 จะไม่ได้ความสุข ส่วนผู้ใดแสวงหาความสุขเพื่อตน โดยไม่เบียดเบียน
 ผู้นั้น ผู้นั้นเวลาตายแล้วจะได้ความสุข ดังนี้ ฯ พระพุทธพจน์นี้
 คำอธิบายว่า ผู้ที่หาความสุขให้แก่ตนด้วยการเบียดเบียนผู้อื่น คือ ด้วยการ
 ฆ่าผู้อื่นนั้น เวลาตายแล้ว จะไม่ได้ความสุขในภายหน้า จะได้แต่
 ความทุกข์เท่านั้น คือ การฆ่าผู้อื่นเพื่อความสุขของตนนั้น จะทำให้ตนได้
 รับทุกข์ในเวลาตายแล้ว อันได้แก่จะให้ตนไปตกนรก หรือไปเกิดเป็น
 เปต เป็นสัตว์ดิรัจฉาน เป็นอสุรกาย อย่างใดอย่างหนึ่ง เวลาเกิดเป็น
 มนุษย์ ก็จะมีอายุน้อยสั้นตายเร็วพลัน จะมีโรคร้ายไข้เจ็บมาก ส่วนผู้ที่
 หาความสุขแก่ตน ด้วยการไม่เบียดเบียน ฆ่าผู้อื่นนั้น ข้อมทำให้ผู้นั้น
 ได้กลับมาเกิดเป็นมนุษย์อีก เมื่อกลับมาเกิดเป็นมนุษย์อีก ก็เป็นมนุษย์ที่มี
 อายุยืนนาน และมีโรคร้ายไข้เจ็บน้อย ฯ ผลแห่งการไม่เบียดเบียนฆ่า
 ผู้นั้นมีมากนัก จักยกมาแสดงให้เห็นแจ่มแจ้งต่อไป

ปาณาติปาตา เวรมณีย เอตถ องคฺปจฺองคฺสมฺปนฺนา กล่าวคือ
 ในคัมภีร์ปรมัตถทีปนี อรรถกถา แห่งขุททกปาฐะว่า ผลแห่งการงด

เว้นจากปาตปึกาตนั้นมีย่อมมาก เป็นต้นว่า ความสมบูรณ์ด้วยอวัยวะน้อยใหญ่ • ความสมบูรณ์ด้วยทรวดทรงและความว่องไว • ความมีเท้าสม่ำเสมอ • ความสวยงาม • ความอ่อนโยน • ความสะอาด • ความแก่กล้า • ความมีกำลังมาก • ความมีถ้อยคำสละสลวย • ความเป็นที่รักของคนทั้งหลาย • ความมีบริวารไม่แตกกัน • ความไม่สยดสยอง • ความไม่ถูกทำร้ายได้ง่าย • ความไม่ตายด้วยการพยายามของผู้อื่น • ความมีบริวารไม่มีที่สุด • ความมีรูปสวย ความมีทรวดทรงสวย • ความมีโรคภัยไข้เจ็บน้อย • ความไม่รู้จักทุกข์โศก • ความไม่ปราศจากสิ่งอันเป็นที่รักใคร่พอใจ • ความมีอายุยืน • ดังนี้ เพราะฉะนั้น จึงควรที่คนทั้งหลายจะงดเว้นจากการเบียดเบียนฆ่าผู้อื่น เพื่อให้ได้ประสพผลอันดีงาม ดังที่มาแล้วนั้น ทั้งจงนึกถึงโทษแห่งการเบียดเบียนฆ่าผู้อื่นให้มากกว่า การเบียดเบียนฆ่าตนเองนั้น จะทำให้ตนได้รับโทษทุกข์ยาวนานาประการ ซึ่งตรงกันข้ามกับผลที่จะได้ดังที่มาแล้ว ข้อที่ควรจำย่อ ๆ ก็คือ ให้นึกว่า เมื่อเรามาฆ่าเขา เขาก็ฆ่าเรา ชาตินี้เรามาเขาไว้อย่างไร ชาตินี้เราก็ต้องฆ่าเขาอย่างนั้น ให้นึกไว้อย่างนี้ให้มาก เพราะว่า การนึกไว้อย่างนี้ให้มาก ย่อมทำให้กลัวบาปกรรมที่จะฆ่าผู้อื่น มีการตณรท เกิดเป็นเปรต เป็นดิรัจฉาน เป็นคนมีอายุน้อยสั้น ดังนี้

เรื่องพระโกณฑธานเถรเจ้า

ต่อไป เป็นเรื่องของพระโกณฑธานเถรเจ้าว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดาประทับอยู่ที่พระเชตวันาราม ทรงปรารภพระโกณฑธานเถรเจ้าให้เป็นต้นเหตุ จึงตรัสพระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า มาโว ภรฺส กณฺจ ดังนี้

ดังได้สดับมาแล้ว นับแต่วันพระเถรเจ้าองค์นั้นบรรพชาแล้วมา ก็รับรูปหญิงรูปหนึ่งเที่ยวไปกับพระเถรเจ้า ฯ แต่พระเถรเจ้าไม่เห็นรูปหญิงนั้น ส่วนมหาชนเห็น ฯ ถึงเมื่อพระเถรเจ้าเข้าไปเที่ยวบิณฑบาตในภายในบ้าน คนทั้งหลายถวายภิกขาส่วนหนึ่งแล้วก็กล่าวว่า ท่านเจ้าข้า ขอส่วนนี้จงเป็นของท่าน แต่ส่วนนี้จงเป็นของหญิงสหายของท่าน แล้วก็ถวายส่วนที่ ๒

มีคำถามว่า บุพพกรรมของพระเถรเจ้าองค์นั้น เป็นอย่างไร ?
 แก้วฯ ได้ยินมาว่า ในครั้งพระกัสสปพุทธเจ้าโน้น มีภิกษุ ๒ สหาย
 ถูกต้องกันอย่างยิ่ง เหมือนกับออกจากท้องมารดาเดียวกัน ฯ ก็ใน
 คราวพระพุทธเจ้าทรมพระชนมายุขึ้น ภิกษุทั้งหลายย่อมประชุมทำอุโบสถ
 ๗ บัระ ๑ ครั้งบ้าง ๖ เดือนต่อครั้งบ้าง เพราะฉะนั้น ถึงภิกษุ ๒ สหาย
 นั้นก็ได้ออกจากที่อยู่ด้วยกล่าวกันว่า เราจะไปสู่โรงอุโบสถ ฯ มีเทวดาที่
 เกิดในดาวดึงส์สวรรค์องค์หนึ่ง ได้เห็นภิกษุ ๒ สหายนั้น จึงคิดว่า
 ภิกษุ ๒ องค์นี้ถูกกันยิ่งนัก เราอาจทำให้ภิกษุ ๒ องค์นี้แตกกันได้หรือไม่
 จึงมาในลำดับแห่งความคิดนั่นเอง เพราะเหตุที่ตนเป็นพาล เมื่อภิกษุ
 หนึ่งใน ๒ องค์นั้นกล่าวว่า ท่านจงรอสักครู่หนึ่ง ข้าพเจ้าจะไปกระทำ
 สรรกิจ เทวดานั้นจึงจำแลงตัวเป็นหญิงมณุษย์คนเดียว ในเวลาที่พระ
 เถรเจ้าเข้าไปสรงหว่างพุ่มไม้แล้วออกมา เทวดานั้นจึงจับผมด้วยมือข้างหนึ่ง
 จับข้างด้วยมืออีกข้างหนึ่ง แล้วเดินออกมาตามหลังภิกษุนั้น ฯ ภิกษุ
 นั้น ไม่เห็นเทวดาแปลงตนนั้น ส่วนภิกษุผู้อยู่ข้างหน้ารอภิกษุนั้นอยู่
 เวลาเหลียวหลังดูก็ได้เห็นเทวดาแปลงนั้น กระทำอาการอย่างนั้นออก
 มา ฯ เทวดาแปลงนั้นรู้ว่า ภิกษุองค์นั้นได้เห็นตนแล้วก็หายไป ฯ
 ภิกษุนอกนั้นก็กล่าวต่อภิกษุนั้น ในเวลาภิกษุนั้นมาถึงว่า ศีลของท่านขาด
 เสียแล้ว ฯ ภิกษุนั้นจึงว่า ศีลของเราไม่ขาด ฯ ภิกษุนอกนั้นจึงว่า ข้าพเจ้า
 ได้เห็นหญิงสาวคนหนึ่งเดินตามหลังท่านออกมาเมื่อกี้ ได้ทำอาการอย่างนี้
 แต่ท่านกล่าวว่า ศีลของท่านไม่ขาด ฯ ภิกษุนั้นก็เป็นเหมือนกับสุนัขบ้า
 ฟาดลงบนกระหม่อม จึงว่า ขอท่านจงอย่าทำเราให้พินาศเลย เรื่อง
 เช่นนี้ไม่มีแก่เราเลย ฯ ภิกษุนอกนั้นก็กล่าวว่า ข้าพเจ้าได้เห็นด้วยตา
 ข้าพเจ้าเอง จักเชื่อท่านได้อย่างไร แล้วก็แตกจากภิกษุนั้นเหมือน
 กับตีด้วยไม้ค้อน เมื่อไปถึงโรงอุโบสถภิกษุนอกนั้นก็บอกว่า ข้าพเจ้าจักไม่ทำ
 อุโบสถกับภิกษุนั้นแล้วกันอยู่ ฯ ภิกษุผู้ถูกกล่าวหา ก็ได้บอกแก่ภิกษุทั้งหลาย
 ว่า ความดำเพียงเท่าเมล็ดงาที่ไม่มีในศีลของข้าพเจ้า ฯ ฝ่ายภิกษุนั้น
 ก็กล่าวขึ้นขึ้นอยู่ว่า ข้าพเจ้าได้เห็นเอง ฯ เทวดานั้น เห็นภิกษุนั้นไม่

ยอมทำอุโบสถกับภิกษุ^๕นั้น จึงคิดว่า เราได้ทำกรรมหนักเสียแล้ว จึงบอกว่า ท่านเจ้าข้า ความแตกแห่งศีลของพระผู้เป็นเจ้าองค์นี้ ไม่มีเลย ข้าพเจ้าได้กระทำอย่างนั้น ด้วยประสงค์จะทดสอบ ขอท่านทั้งหลายจงทำอุโบสถกับท่านเถิด ฯ ภิกษุ^๕นั้น เมื่อเทวดาองค์นั้นขึ้นกล่าวอยู่ในอากาศให้แลเห็นก็เชื่อ จึงได้ทำอุโบสถ แต่ภิกษุ^๕นั้นไม่มีจิตอ่อนต่อภิกษุ^๕ผู้เป็นสหายเหมือนเมื่อก่อน ฯ อันนั้นแหละเป็นบุพพกรรมแห่งเทวดา

ในเวลาสิ้นอายุ พระเถระเจ้าทั้ง ๒ นั้น ก็ไปเกิดในเทวโลกตามสบาย ฝ่ายเทวดาได้ไปเกิดในอเวจีนรก หมกหม้อยู่ในอเวจีนรกตลอด • พุทธันตร เมื่อมาถึงครั้งพระพุทธเจ้าของเราทั้งหลาย^๕ ได้มาเกิดในกรุงสาวัตถี เวลาเติบโตขึ้นก็ได้บรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา ฯ จำเดิมแต่วันบรรพชาแล้วไป รูปหญิง^๕นั้นก็ได้ปรากฏเหมือนดังที่วามา ฯ เพราะฉะนั้น คนทั้งหลายจึงเรียกชื่อภิกษุ^๕นั้นว่า พระโกณฑธานะ ฯ ภิกษุ^๕ทั้งหลาย ได้เห็นพระโกณฑธานะเที่ยวไปด้วยอาการอย่างนั้น ก็ได้บอกอนาถบิณฑิกะว่า ท่านเศรษฐี ขอท่านจงไล่ภิกษุ^๕ผู้สั่นออกจากวิหารของท่าน อย่าให้ความเสื่อมเสียเกิดแก่ภิกษุ^๕ทั้งหลาย เพราะอาศัยภิกษุ^๕นั้น ฯ อนาถบิณฑิกเศรษฐีจึงถามว่า ก้องค์พระศาสดาไม่มีอยู่ในวิหารหรือ ? ภิกษุ^๕ทั้งหลายตอบว่า มีอยู่ ฯ เศรษฐีจึงว่า ถ้าอย่างนั้น องค์พระศาสดาเองจะทรงทราบ ฯ ภิกษุ^๕ทั้งหลายก็ได้ไปบอกนางวิสาขาเหมือนอย่างนั้น ฯ ฝ่ายนางวิสาขาก็ได้ตอบภิกษุ^๕เหล่านั้นเหมือนกัน ฯ ภิกษุ^๕ทั้งหลายไม่ได้รับถ้อยคำจากคนเหล่านั้น จึงพากันไปแจ้งแก่พระราชามหาปิตรวา ภิกษุ^๕ชั่วช้าซึ่งมีชื่อว่า พระโกณฑธานะ ได้พาหญิงคนหนึ่งเที่ยวไป ทำให้เกิดความเสื่อมเสีย แก่ภิกษุ^๕ทั้งปวง ขอมหาปิตร จงขับไล่ภิกษุ^๕นั้นออกจากแคว้นแคว้นของมหาปิตรด้วยเถิด พระราชาจึงตรัสถามว่า ภิกษุ^๕นั้นอยู่ที่ไหน ? ถวายพระพรว่า อยู่ที่วิหาร จึงตรัสถามว่า อยู่ที่เสนาสนะไหน ? ถวายพระพรว่า อยู่ที่เสนาสนะชุกโน้น ฯ จึงตรัสว่า ถ้าอย่างนั้น ขอท่านทั้งหลายจงไปเกิด โยมจะไป

จับภิกษุ^๕นั้น ๑ พอลงเวลาเย็นพระราชาก็ได้เสด็จไปทวihar ให้พวก
ราชบุรุษล้อมเสนาสนะ^๕นั้นไว้ แล้วก็เสด็จมายพระพักตร์ไปสู่ที่อยู่ของ
พระเถรเจ้า ๑ พระเถรเจ้าได้ยินเสียงอีก^๕ตก ก็ออกจากวิหารไปยืนอยู่
ที่หน้ามุข ๑ พระราชาก็ได้ทอดพระเนตรเห็นรูปหญิง^๕นั้นยืนอยู่ข้างหลัง
ของพระเถรเจ้านั้น ๑ พระเถรเจ้านั้นทราบว่า พระราชาเสด็จมา จึง^๕ขึ้น
ไปนั่งอยู่ที่กุฏิ ๑ พระราชาไม่ได้ไหว้พระเถรเจ้า แต่ไม่เห็นหญิง^๕นั้น ๑
เมื่อพระราชาทอดพระเนตรดูตามข้างประตูบ้าง ตามใต้เตียงบ้าง ก็ไม่เห็น
จึงตรัสถามว่า ข้าพเจ้าได้เห็นหญิงคนหนึ่งอยู่ใน^๕ที่นี้ หญิงคนนั้นไปไหน
พระเถรเจ้าตอบว่า ขอถวายพระพร อาตมภาพไม่เห็น ถึงแม้ว่า พระ
ราชาตรัสว่า เมื่อกัน^๕ ข้าพเจ้าได้เห็นหญิงคนหนึ่งอยู่ข้างหลังท่าน ก็
ยังถวายพระพรว่า อาตมภาพไม่เห็น ๑ พระราชาจึงทรงดำริว่า นี่
เป็นอย่างไรหนอ แล้วตรัสบอกว่า ขอท่านจงออกไปจากที่^๕นี้ก่อน เมื่อ
พระเถรเจ้าออกไปจากที่^๕นั้น ไปยืนอยู่ที่หน้ามุขอีก หญิง^๕นั้นก็ได้ขึ้นอยู่
ข้างหลังของพระเถรเจ้าอีก ๑ พระราชาทอดพระเนตรเห็นแล้ว ก็เสด็จ
ขึ้นไป^๕ที่กุฏิอีก ๑ พระเถรเจ้ารู้ว่า พระราชาเสด็จขึ้นไป^๕ที่กุฏิแล้ว ก็ได้
ขึ้นมา^๕นั่งที่กุฏิ ๑ แม้เมื่อพระราชาทอดพระเนตรดูหญิง^๕นั้น ในที่^๕ทั้งปวง
อีกก็ไม่เห็น จึงตรัสถามพระเถรเจ้า^๕อีกว่า หญิง^๕นั้นอยู่ที่ไหน ? พระ
เถรเจ้าตอบว่า ไม่เห็น มหาราช ๑ จึงตรัสว่า ขอจงบอก เมื่อกัน^๕ข้าพเจ้า
ได้เห็นหญิง^๕ยืนอยู่ข้างหลังของท่าน ๑ จึงถวายพระพรว่า เออ มหาราช
คือ มหาชนก็กล่าวกัน^๕น้อยว่า หญิง^๕เที่ยวไปข้างหลังอาตมภาพ แต่อาตมภาพ
ไม่เห็น คัง^๕นี้ ของ^๕เครื่อง^๕นี้ไว้ในเทศนา^๕กัณฑ์^๕นี้เพียงเท่านั้น.

เอว^๕ ก็มี ด้วยประการ^๕ฉะนี้ ๑

กณชาติ ๑๓๖

คัมภีร์ขุททกนิกาย พระธรรมบท

ว่าด้วยเรื่องพระโกณฑธานะ

ราชา ปฏีรูปเกน ภวัตพุพฺพติ สลฺลภเชตฺวา ปุณ เกร ภนฺเต อิตฺตาว โอคฺรธาติ วคฺวา เถเร โอคฺริตฺวา ปมฺเช จิตฺติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงเรื่องพระโกณฑธานะ ตามคัมภีร์พระธรรมบท สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตามสมควรแก่เวลา

เรื่องพระโกณฑธานะ

ดำเนนความตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า เรื่องพระโกณฑธานะต่อจากกัณห์ที่แล้วมานั้นว่า พระราชาทรงแนพระทัยว่า ต้องเป็นรูปเปรี้ยบ จึงตรัสบอกพระเถระเจ้าอีกว่า ขอท่านจงไปจากที่นี่ก่อน เมื่อพระเถระเจ้าลงไปยืนอยู่หน้ากุฏิ พระราชาก็ได้ทรงเห็นหญิงนั้น ยืนอยู่ข้างหลังพระเถระเจ้าอีก เวลาเสด็จขึ้นกุฏิแล้วก็ไม่เห็นอีก ฯ ท้าวเธอจึงตรัสถามพระเถระเจ้าอีก เมื่อพระเถระเจ้าตอบว่า อาตมภาพไม่เห็น จึงทรงลงความเห็นว่า รูปหญิงนั้นต้องเป็นรูปเปรี้ยบแน่นอน แล้วตรัสบอกพระเถระเจ้าว่า เมื่อเครื่องเสราห์มองเห็นปานนั้นเป็นไปข้างหลังท่าน ผู้อื่นใครเขาจะถวายอาหารแก่ท่าน ท่านจงเข้าไปที่เรือนของโยมเป็นประจำ โยมจะบำรุงด้วยปัจจัย ๔ นิมนต์พระเถระเจ้าดังนี้แล้ว ก็เสด็จกลับไป ฯ ภิกษุทั้งหลายจึงพากันคิดเตียนว่า จงดการกระทำของพระราชาลามกเกิด เมื่อพวกเราบอกว่า จงขับไล่ภิกษุนี้ออกจากวิหาร ก็มานิมนต์ด้วยปัจจัย ๔ แล้วกลับไป ฯ ฝ่ายพระโกณฑธานะนั้น เมื่อก่อนไม่อาจทำอะไรแก่ภิกษุทั้งหลายได้ มาคราวนี้ได้กล่าวขึ้นว่า ท่านทั้งหลายเป็นผู้ทุศีล ท่าน

ทั้งหลายเป็นผู้ลามก ท่านทั้งหลายพาหญิงเที่ยวไป ฯ ภิกษุพวกนั้นก็ไป
กราบทูลองค์พระศาสดาว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระโกณฑธานะ
ดำรัสว่าพวกข้าพระองค์ว่าเป็นพวกทศิล พระเจ้าข้า ฯ องค์พระศาสดา
จึงทรงรับสั่งให้หาพระโกณฑธานะเข้าเฝ้า แล้วถามว่า ได้ยินว่า เธอ
ว่าอย่างนั้นจริงหรือ ? พระโกณฑธานะกราบทูลว่า จริง พระเจ้าข้า ฯ
จึงตรัสถามว่า เพราะอะไร ? กราบทูลว่า เพราะเหตุที่ภิกษุเหล่านั้น
พาพระองค์ พระเจ้าข้า ฯ จึงตรัสถามว่า ต่อก่อนภิกษุทั้งหลาย เหตุไร
พวกเธอจึงว่าภิกษุนั้น ฯ กราบทูลว่า เพราะได้เห็นผู้หญิงเที่ยวไปข้างหลัง
ภิกษุนั้น พระเจ้าข้า ฯ จึงตรัสว่า ต่อก่อนภิกษุ เธอไม่ได้เห็นเหตุไรจึงว่า
ภิกษุนั้น สักนั้นได้มีขึ้นเพราะอาศัยความเห็นลามกของเธอในปางก่อน ไม่
ใช่หรือ เหตุไรเธอจึงถือความเห็นลามกอีก ฯ ภิกษุทั้งหลายจึงทูล
ถามว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ภิกษุองค์นั้นได้ทำอะไรไว้ในปางก่อน
พระเจ้าข้า ลำดับนั้น องค์พระศาสดาจึงได้ทรงแสดงบุพพกรรมของภิกษุ
นั้น ให้ภิกษุเหล่านั้นฟัง แล้วตรัสว่า ต่อก่อนภิกษุ เธอได้ถึงซึ่งอาการ
อันแปลกประหลาดนี้ เพราะบาปกรรมอันนั้น บัดนี้ การที่เธอจะถือความ
เห็นอันลามกเช่นนั้นอีก เป็นการไม่สมควร เธออย่าได้ทำอะไรกับภิกษุ
ทั้งหลายอีก เธอจงเป็นผู้เจียมเสียง จงเป็นเหมือนดังกังสดาลที่หมอบปาก
แตกไปแล้ว เพราะเมื่อเธอทำอย่างนั้นจักชื่อว่า ถึงซึ่งนิพพาน ดังนี้แล้ว
เมื่อจะทรงแสดงธรรมสืบต่อข้อความ จึงได้ตรัสพระคาถาเหล่านั้นว่า

มาโวจฺ ฌรฺสํ กณฺธิ

วุตฺตา ปฏฺวิเทยฺยุ ตํ

ทุกฺขา หิ สารมฺภกฺกา

ปฏฺธิทฺธนา มุเสยฺยุ ตํ

สเจ เนเรสี อุตฺตานํ

กัมโป อูปฺหโต ยถา

เอส ปตฺโตสี นิพฺพานํ

สารมฺโภ เต น วิชฺชติ

ซึ่งมีคำแปลว่า เธออย่ากล่าวคำหาญต่อใคร ๆ ผู้ที่เธอว่าแล้วจะว่า
ตอบเธอ ก็การโต้เถียงกันย่อมเป็นทุกข์ โทษตอบแทนจะถูกต้องเธอ
ถ้าเธอทำตัวไม่ให้ไหวเหมือนกับกังสดาลที่แตกแล้ว เธอก็จะถึงซึ่งนิพพาน
การโต้เถียงกันก็จะไม่มีแก่เธอ ดังนี้

ในคำเหล่านั้น คำว่า กับใคร ๆ คือ เธออย่ากล่าวคำเยาะกับผู้อื่น
 ใดคนหนึ่ง คือ แม้กับบุคคลเพียงคนเดียว ๆ คำว่า ผู้ที่เธอว่าแล้ว
 คือ พวกที่เธอว่าเป็นผู้ชั่ว ก็จะทำให้เธอเหมือนกัน ๆ คำว่า การ
 ได้เปรียบกัน คือการแข่งกันขงกว่าเหตุนี้ ย่อมเป็นทุกข์ ๆ คำว่า
 อาชญาตอบ คือ อาชญาตอบเช่นนั้นจะตกลงบนกระหม่อมของเธอ ผู้
 ประหารผู้อื่น ด้วยอาชญาทางกายเป็นต้น ๆ คำว่า ถ้าเธอทำตนไม่ให้
 ไหว คือ ถ้าเธออาจจะทำตนไม่ให้ไหวได้ ๆ คำว่า เหมือนกับกังสดาล
 ที่แตกแล้ว คือ เหมือนกับกังสดาลที่เขาตัดขอบปากให้เหลือไว้แต่เพียง
 พินและวางไว้ เพราะว่า กังสดาลเช่นนั้น เมื่อบุคคลตีด้วยมือและเท้า หรือ
 ด้วยไม้ค้อนก็ไม่คัง ๆ คำว่า เธอจักถึงซึ่งนิพพาน คือ ถ้าเธอจักอาจ
 เป็นเช่นนั้นได้ เมื่อเธอทำปฏิปทานให้เต็ม เธอจะเป็นผู้ไม่ประมาทใน
 บัณฑิต เธอจักได้ชื่อว่า ถึงซึ่งนิพพาน ๆ คำว่า ความแข่งดีจะไม่
 แก่เธอ คือ เมื่อเป็นอย่างนั้น ความแข่งดีกัน อันได้แก่ การพูดให้เกินกว่า
 เหตุเป็นลักษณะ เป็นต้นว่า เธอผู้ชั่ว พวกเธอผู้ชั่ว ก็จะไม่ม่แก่เธอ
 คือ จักไม่มีแก่เธอทีเดียว ดังนี้

ในเวลาจบเทศนาลง บุคคลเป็นอันมาก ก็ได้บรรลุโสดาปัตติผล
 เป็นคัมภีร์ ๆ ฝ่ายพระโกณฑธานเถระเจ้า ตั้งอยู่ในโอวาทท่องคัมภีร์พระศาสนา
 ทรงประทานแล้ว ก็ได้บรรลุความเป็นพระอรหันต์ ไม่ช้าก็เหาะขึ้นไปใน
 อากาศ ได้ถือเอาสลาภเป็นปฐม ดังนี้แล จบเรื่องพระโกณฑธานเถระเจ้า
 เพียงเท่านั้น

เรื่องพระโกณฑธานเถระเจ้า ยังมีอยู่ในคัมภีร์อื่นอีก ถ้าจะไม่ยก
 มาแสดงก็จะไม่แจ่มแจ้งในข้อที่ว่า ไม่ช้าก็ได้เหาะขึ้นไปในอากาศ ถือ
 เอาสลาภอันเป็นปฐม ดังนี้ เพราะฉะนั้น จึงจะได้ยกเอาเรื่องพระ
 โกณฑธานเถระเจ้ามาจากคัมภีร์อื่น คือ คัมภีร์มโนรทปรัณ อนเป็น
 อรรถกถาแห่งเอกนิบาต อังคตตรนิกายว่า พระเถระเจ้าองค์นี้เลิศกว่าภิกษุ
 ทั้งหลายผู้ถือเอาสลาภเป็นครั้งแรก กล่าวคือ พระเถระเจ้าองค์นี้เมื่อพระ
 ตถาคตเจ้าเสด็จไปทอดกณคร ในวันทำงามมหาสุกัทรานิมนต์ เมื่อพระ
 อานนทบอกว่า วันนี้อองค์พระศาสดาจักเสด็จไปบิณฑบาตในที่ไกล ภิกษุ

ปลูกขันธ์หลายอย่างได้ถือเอาสลาก จงถือเอาสลากแต่เฉพาะพระชินสพ
เท่านั้น พระเถรเจ้าองค์นั้นก็แปลงสีหนาทขึ้น แล้วถือเอาสลากก่อนภิกษุ
ทั้งปวง ถึงเมื่อเวลาพระศาสดาเจ้าจะเสด็จไปที่เมืองสาเกต ในวันนาง
จุฬาสัทธานิมิตกัณฑ์ ก็ได้ถือเอาสลากก่อนภิกษุ ๕๐๐ องค์ เมื่อพระ
ศาสดาเจ้าจะเสด็จไปที่สณานิคมตปชนบทกัณฑ์ ก็ได้ถือเอาสลากก่อนภิกษุ
ทั้งหลาย ด้วยเหตุการณ์เหล่านี้ พระเถรเจ้าองค์นั้นจึงชื่อว่า เลิศกว่าภิกษุ
ทั้งหลายผู้ถือเอาสลากก่อน ดังนี้ ชื่อของพระเถรเจ้าองค์นั้นชื่อว่า โกณฑธานะ
มีเรื่องเบื้องหลังของท่านดังจะนำมาแสดง

กล่าวคือ ในครั้งพระปฐมพุทธเจ้าโน้น พระเถรเจ้าองค์
ได้เกิดในเรือนผู้มีตระกูลแห่งหนึ่ง ที่เมืองหงสวดี เวลาไปฟังธรรมที่วิหาร
ก็ได้เห็นองค์พระศาสดาจารย์ ทรงตั้งภิกษุองค์หนึ่งไว้ในตำแหน่งเลิศกว่า
ภิกษุทั้งหลายผู้ถือเอาสลากครั้งแรก ก็กระทำอิการกุศล แล้วปรารภนา
ตำแหน่งนั้น องค์พระปฐมพุทธเจ้า ทรงเล็งเห็นความไม่ขัดข้องจึงทรง
พยากรณ์ไว้ แล้วก็กระทำกุศลอยู่จนตลอดชีวิต ได้ท่องเที่ยวอยู่ในเทพดา
มนุษย์เสมอมา เวลาถึงครั้งพระศาสนาของพระกัสสปพุทธเจ้า ก็ได้
เกิดเป็นภุมมภูฏเทวดา ฯ ตอนนั้นในอรรถกถาธรรมบทว่า ได้เกิดเป็น
เทวดาอยู่ในดาวดึงส์สวรรค์ แปรลกกันกับอรรถกถา

มีเนื้อความต่อไปว่า บุคพระพุทเจ้าทั้งหลายผู้มีพระชนมายุขึ้น ข้อม
ไม่มีการทำอุโบสถ ตามลำดับถึงเดือน คือ ในครั้งพระวิปัสสิพุทธเจ้า
มีการทำอุโบสถ ๖ ปีต่อครั้ง ครั้งพระกัสสปพุทธเจ้า มีการทำอุโบสถ
๖ เดือนต่อครั้ง ในเวลาจะทำอุโบสถนั้น ภิกษุ ๒ สหายได้กล่าวกันว่า
เราจะไปทำอุโบสถ ครั้งนั้น ภุมมเทวดานึกคิดว่า ความเบญมิตร์กันของ
ภิกษุ ๒ องค์นั้นมันคงเหลือเกิน เมื่อเหตุอันกระทำให้แตกกันมีอยู่ ภิกษุ
๒ องค์นี้ จะแตกกันหรือไม่ แล้วก็คอยดูโอกาสของภิกษุ ๒ องค์นั้น
ได้เดินไปในที่ไม้ไผ่ของภิกษุ ๒ องค์นั้น ดังนี้ เป็นต้น ซึ่งตอนไปเหมือน
กับที่วามาแล้วข้างต้นโน้น แปรลกแต่ตอนจะถือเอาสลากเท่านั้น คือ
ตอนจะถือเอาสลากนั้นว่า นางมหาสุกัทร่า ซึ่งอยู่ที่ตระกูลมัจฉาทิฏฐิใน
เมืองอุคคนคร ได้อธิฐานอุโบสถแล้วยืนอยู่ที่ปราสาทชั้นบน ด้วยคิดว่า

ขององค์พระศุภผลศาสดา จงทรงอนุเคราะห์เรา แล้วกระทำสักขีกริยา
 โยนดอกไม้มันไป ๔ กำว่า ขอให้ดอกไม้เหล่านั้น จงไปเป็นเพดานกางกั้น
 เบื้องบนองค์พระศุภผล ขอให้องค์พระศุภผลกับภิกษุ ๕๐๐ องค์ จงมา
 รับอาหารที่บ้านของเราด้วยเครื่องสัตตยาอันนี้ ฯ ดอกไม้ทั้ง ๔ กำนั้น ก็
 ได้เลื่อนลอยไปเป็นเพดาน อยู่ในเบื้องบนองค์พระศาสดาจารย์ในเวลาทรง
 แสดงธรรม ฯ พระองค์ทรงเล็งเห็นเพดานดอกมะลินั้นแล้ว ก็ทรงรับ
 นิมนต์ด้วยทรงพระดำริในใจ พอเข้าชั้น ก็ตรัสสั่งพระอานนทเถระเจ้าว่า
 วันนี้เราจะไปเที่ยวบิณฑบาตในที่ไกล จงอย่าให้สลาทแก่พระปฤชณ
 จงให้แก่พระอริยเจ้าเท่านั้น ฯ พระอานนทเถระเจ้า ก็ได้แจ้งแก่ภิกษุ
 ทั้งหลายว่า วันนี้องค์พระศาสดาจารย์ จะเสด็จไปบิณฑบาตในที่ไกล
 พระปฤชณทั้งหลาย จงอย่าถือเอาสลาท จงถือเอาเฉพาะพระอริยะ
 เท่านั้น ฯ พระโกณฑธานเถระเจ้าก็เหยียดมือออกไปก่อนผู้อื่นว่า ท่านจง
 นำสลาทมาให้เรา ฯ พระอานนทเถระเจ้าก็ตอบว่า องค์พระศาสดาจะได้
 โปรดให้ ฯ สลาทแก่พระอริยะเท่านั้น แล้วไปกราบทูลองค์พระศาสดา ฯ
 องค์พระศาสดาจึงตรัสว่า เธอจงให้สลาทแก่ภิกษุผู้ให้น้ำมา ฯ พระ
 อานนทเถระเจ้าจึงคิดว่า ถ้าการให้สลาทแก่พระโกณฑธานะ เป็นการไม่
 สมควรแล้ว องค์พระศาสดาคงจะตรัสห้ามเสียเป็นแน่ นี่เหตุอันหนึ่งคง
 จะมี เราจะให้สลาทแก่พระโกณฑธานะ แล้วก็รอกการมาของพระโกณฑ-
 ธานะอยู่ ฯ พระโกณฑธานเถระเจ้าก็เข้าขุดตุดอกาน มีภิกษุญาณเป็น
 ที่ตั้ง ก่อนการมาถึงของพระอานนทเถระเจ้า แล้วขึ้นไปยืนอยู่บนอากาศ
 ด้วยฤทธิ์ กล่าวว่า ท่านอานนทจงนำสลาทมา องค์พระศาสดาทรงทราบ
 ขำพเจ้าแล้ว องค์พระศาสดาไม่ทรงห้ามภิกษุผู้เช่นขำพเจ้า ผู้จะถือเอา
 สลาทก่อน แล้วก็เหยียดมือออกไปรับสลาท ฯ องค์พระศาสดาทรง
 กระทำเรื่องนี้เป็นต้นเหตุ จึงได้ทรงตั้งพระเถระเจ้าองค์นี้ไว้ในตำแหน่ง
 เลิศกว่าภิกษุทั้งหลาย ผู้ถือเอาสลาทก่อนในพระศาสนานี้ ดังนี้

ขอท่านผู้ฟังทั้งหลาย จงเข้าใจเถิดว่า พระโกณฑธานเถระเจ้านี้ได้
 สร้างบารมีมาแล้วตลอดแสนกัลปาวสาน แต่ได้มากระทำบาปไว้ในครั้ง

เป็นเหตุเท่านั้น บาปอันนั้นก็ให้ผลคล้ายกับที่ท่านได้ทำไว้ เพราะฉะนั้น ท่านทั้งหลายจงเข้าใจเถิดว่า ผลแห่งบาปบุญนั้น ย่อมคล้ายกับบาปบุญที่บุคคลได้ทำไว้ ด้วยบุคคลได้ทำบาปบุญสิ่งใดไว้ ต้องให้เข้าใจเถิดว่า เราจะต้องได้รับผลแห่งบาปนั้น คล้ายกับสิ่งที่เราได้กระทำไว้ แต่ว่าให้มากกว่าสิ่งที่ได้กระทำไว้ เช่น เหตุการณ์ ได้จำแลงตัวเป็นหญิงเดินตามหลังพระออกมาจากหมู่ไม้ ซึ่งทำให้พระอีกองค์หนึ่งเข้าใจผิด ถึงที่แสดงมาแล้วนั้น เวลาเหวตอองค์นั้นตายแล้ว ก็ไปตกอเวจีอยู่ตลอดกาลนาน เวลาเกิดเป็นมนุษย์ ออกบวชในพระพุทธศาสนา ก็ได้มีรูปผู้หญิงตามหลังเป็นนิจ ดังนี้ เพราะฉะนั้นจึงว่า ผลแห่งบาปบุญ คล้ายกับบาปบุญที่ได้กระทำไว้ ทั้งองค์คำสอนของพระพุทธเจ้าว่า เธอจงอย่ากล่าวคำหยาบกับใคร ๆ เพราะผู้ที่เธอกล่าวจะกล่าวตอบเธอ การกล่าวแข่งดีกันเป็นของให้เกิดทุกข์ โทษตอบแทนจะถูกต้องเธอ ถ้าเธอทำตนไม่ให้มีเสียงเหมือนกับกังสดาลปากแตก เธอก็จะได้ชื่อว่าถึงนิพพาน การแข่งดีกันจักไม่มีแก่เธอ ดังนี้ ๆ คำของพระพุทธเจ้านี้ได้ใจความว่า การกล่าวคำหยาบต่อผู้อื่น ก็ย่อมได้รับคำหยาบตอบแทน การกล่าวคำหยาบต่อกัน คือ การด่าว่า สบประชัญญ์ ย่อมให้เกิดทุกข์ ผู้ที่ไม่อยากได้ยินคำหยาบก็จงอย่ากล่าวคำหยาบ เพราะว่าถ้าเรากล่าวคำหยาบต่อเขา เขาต้องกล่าวคำหยาบต่อเราแน่ เราต้องกล่าวแต่คำอ่อนหวานแก่เขา เขาจึงจะกล่าวคำอ่อนหวานต่อเรา เมื่อเราหยาบต่อผู้ใดด้วยกาย วาจา ใจ ผู้นั้นต้องหยาบต่อเราด้วยกาย วาจา ใจ เหมือนกัน ถ้าเราละเอียด คือ อ่อนโยนดีต่อผู้ใดด้วยกาย วาจา ใจ ผู้นั้นต้องละเอียดอ่อนโยนดีต่อเราด้วยกาย วาจา ใจ เหมือนกัน จงเข้าใจอย่างนี้ แล้วจงพยายามทำให้ได้อย่างนี้เสมอไป ไม่ว่าในคนใกล้คนไกล ข้อสำคัญยิ่งก็คือ ในหญิงที่เป็นภรรยา ในชายที่เป็นสามี เพราะว่าคู่สามีภรรยา ย่อมมักวิวาท ด่าว่า ทุบตีกัน หยาบคายต่อกันเสมอ ที่เป็นอย่างนี้ ก็เพราะต่างฝ่ายต่างหยาบคาย ต่างฝ่ายต่างร้ายด้วยคิดจะเอาชนะกัน ถ้าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งใช้คำอ่อนหวานอยู่เสมอ ความหยาบคายจักไม่มีในสามีภรรยาผู้นั้นต่อไป หญิงที่ไม่อยาก

๒๒๔ พระสุตตันตปิฎก คัมภีร์ที่ ๕ ขุททกนิกาย พระธรรมบท เล่ม ๑

ถูกสามัคคีว่าทบด้วยกิริยาเยาบาย กิจระวังกิริยา วาจา ใจของคน ให้ละเอียดย่อยน้อยเสมอ จึงจะเป็นการดี จึงจะไม่ได้รับคำเยาบายจาก ฝ่ายสามัคคีด้วยการถูกคำว่าเป็นต้น ทั้งในชาติ^๕และในชาติหน้า จนกระทั่งถึง นิพพาน เป็นอันว่าสิ้นเนื้อความในเทศนา^๕กัณฑ์เพียงเท่านั้น.

เอว^๕ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๑๓๗

คัมภีร์ขุททกนิกาย พระธรรมบท

ว่าด้วยเรื่องอุโบสถและเรื่องเปรตจุเหลียม

ขกา ทัณเฑน โคปาโลติ อิมิ ชมฺมเทสนํ สคฺคา ปุพฺพพาราม
วิหรนฺโต วิสาขาทมํ อุปาสิกานํ อุโปสถกมฺมํ อารพฺภ กถาสีติ.

ณ บัณฑิต^๕ อาตมภาพจักได้แสดงเรื่องอุโบสถ และเรื่องเปรตจุเหลียม ตามคัมภีร์พระธรรมบท สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตามสมควรแก่เวลา

เรื่องอุโบสถและเรื่องเปรตจุเหลียม

ดำเนินความตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดา ประทับอยู่ที่พาราณสี ทรงปรารภอุโบสถกรรมของพวกอุบาสิกา มีนาง วิสาखा เป็นต้น ให้เป็นต้นเหตุ จึงตรัสพระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า ขกา ทัณเฑน โคปาโล ดังนี้

กล่าวคือ ในวันอุโบสถวันหนึ่งที่กรุงสาวัตถี มีหญิงประมาณ ๕๐๐ คน รับประทานอาหาร^๕แล้วก็ไปเที่ยวหา ฯ นางวิสาखाได้ถามหญิงผู้ใหญ่ในจำพวก หญิงเหล่านั้นว่า ท่านทั้งหลายรักษากุโบสถเพื่ออะไร เมื่อหญิงเหล่านั้น ตอบว่า เพื่อคุณสมบัติ จึงถามพวกหญิงรุ่นกลาง เมื่อพวกหญิง

ร่นกลางตอบว่า เพื่อพ้นจากการมีหญิงมาร่วมสาม แล้วจึงถามพวก
หญิงร่นสาว เมื่อพวกหญิงร่นสาวตอบว่า เพื่อยากได้บุตรหัวปีเป็น
ผู้ชาย แล้วจึงถามพวกหญิงร่นกุมาริกา เมื่อพวกหญิงร่นกุมาริกาตอบว่า
เพื่อต้องการไปอยู่ในตระกูลสามแต่ในเวลาที่ยังสาว นางวิสาขานั้นได้ฟัง
ถ้อยคำของหญิงเหล่านั้นทั้งสิ้นแล้ว ก็นำหญิงเหล่านั้นไปเฝ้าพระพุทธ-
องค์ กราบทูลให้ทรงทราบตามลำดับเรื่องที่ว่ามาแล้ว ฯ องค์พระศาสดา
ได้ทรงสดับแล้วจึงตรัสว่า นี่แน่ะ วิสาขา อันความเกิดเป็นต้น ของ
บุคคลเหล่านั้น ย่อมเป็นเช่นกับนายโคบาลถือไม้ค้อนตามไล่โค คือ ความ
เกิดย่อมส่งสัตว์ทั้งหลายไปสู่ที่ใกล้ขรา ขราย่อมส่งไปหาพยาธิ พยาธิ
ก็ส่งไปหาภรรณะ ภรรณะก็ตัดชีวิตเหมือนกับบุคคลตัดเชือกด้วยขวาน ถึงเป็น
อย่างนั้นก็ดี ผู้ที่ชื่อว่ามีความปรารถนาไม่หม่นเวียนก็ไม่มี มีแต่ปรารถนา
ความหม่นเวียนทั้งนั้น ดังนี้ เมื่อพระองค์จะทรงแสดงธรรมสืบทอดข้อความ
จึงได้ตรัสพระคาถานี้ว่า

ขกา ทณฺเฑน โคปาโล คาโว ปาเชติ โคจโร

เอวํ ขรา จ มจฺจุ จ อายํ ปาเชนฺติ ปาณินิ

ซึ่งมีคำแปลว่า นายโคบาลย่อมต้อนโคไปสู่ที่หากินด้วยไม้ค้อน ฉะนั้น ขรา
และมัจจุ ย่อมต้อนอายุของสัตว์ทั้งหลายไป ฉะนั้น ดังนี้

ในคำเหล่านั้น คำว่า ต้อน คือ คนเลี้ยงโคที่ฉลาด เมื่อต้อน
ฝูงโคที่จะเข้าไปสู่คันทนาด้วยไม้ค้อนแล้ว ก็ตัดด้วยไม้ค้อนนั้น ต้อนไปสู่ที่
หากิน ซึ่งมีหญ้าและน้ำบริบูรณ์ดี ฯ คำว่า ต้อนอายุไป คือ ตัด
อินทรีย์ คือ ชีวิต ทำอินทรีย์ คือ ชีวิตให้สั้นไป ขราและมัจจุ เหมือน
กับนายโคบาล อินทรีย์ คือ ชีวิตเหมือนกับฝูงโค ภรรณะ เหมือนกับที่เห็บ
หากิน ฯ ในสิ่งเหล่านั้น ความเกิดย่อมส่งอินทรีย์ คือ ชีวิตของสัตว์
ทั้งหลายไปสู่สำนักของขราก่อน ขราก็ส่งไปสู่สำนักของพยาธิ พยาธิ
ก็ส่งไปสู่สำนักของภรรณะ ภรรณะนั้นเองก็ตัดชีวิตไป เหมือนกับตัดเชือกด้วย
ขวาน ฉะนั้น คำนี้เป็นคำทำความเปรียบเทียบให้ถึงในข้อนี้

ในเวลาจบเทศนาลง บุคคลเป็นอันมากก็ได้ถึงโศคาบัตติผล เป็นคัน
คังนแล ฯ จบเรื่องอุโบสถกรรมเพิงเท่านั้น

ในเรื่องอุโบสถกรรมนี้ เป็นเรื่องชี้ให้เห็นถึงเจตนาต่าง ๆ กัน ของ
บุคคลทั้งหลายทำบุญกุศล ทั้งชี้ให้เห็นว่า การที่บุคคลทั้งหลายทำบุญ
กุศลด้วยเจตนา ปราธนาที่พหุสมบัติ หรือมนุษย์สมบัติ เป็นการ
ปราธนาความหมั่นเวียน คือ ความเวียนเกิดเวียนตาย เวียนทุกข์
เวียนโศก อยู่ในโลกโดยแท้ ส่วนการปราธนาซึ่งความไม่หมั่นเวียน
คือ ปราธนานิพพานนั้น เป็นความปราธนาที่ถูกต้องดี เพราะว่าเป็นความ
ปราธนาที่จะไม่ต้องเวียนตาย เวียนเกิด เวียนทุกข์ เวียนโศก อยู่ในโลก
ตลอดกาลนาน ฯ การเกิดอยู่ในโลก ไม่ว่าโลกไหน ๆ ย่อมไม่พ้นจากชรา
พยาธิ มรณะ ทั้งนี้ เมื่อเกิดมาเป็นมนุษย์ถึงจะมีร่างกายบริสุทธิ์เพียบ
พร้อมด้วยยศศักดิ์สมบัติทุกประการก็ตาม แต่ก็ไม่พ้นจากความชรา พยาธิ
มรณะ ฯ พระพุทธองค์ทรงเปรียบเทียบไว้ว่า ชรา ย่อมเป็นเหมือนนาย
โคบาล ชีวิตเป็นเหมือนฝูงโค มรณะเป็นเหมือนที่เกี่ยวหากินของโค ฯ
นายโคบาล ต้อนฝูงโคไปสู่ที่เกี่ยวหากินด้วยไม้ค้อน ฉนได ชาคีก็ต้อน
สัตว์ทั้งหลายไปหาชรา ชราก็ต้อนไปหาพยาธิ พยาธิก็ต้อนไปหา มรณะ
ฉนนัน เมื่อไปถึงมรณะแล้ว มรณะก็ตัดชีวิตให้ขาดไป เหมือนกับบุคคล
ตัดด้วยขวานฉนนัน ฉนน เพราะฉนน ทางดีที่สุดแล้ว ควรที่คนทั้งหลาย
จะเบือนหน้าต่อการเวียนตาย เวียนเกิดอยู่ในโลก ควรคิดไว้เสมอว่า ขอ
ให้เราได้พ้นจากโลกด้วยบุญกุศลของเรา ในเวลาใด เวลาหนึ่งให้จงได้
เพราะถ้าเรายังเกิดอยู่ในโลกตราบใด ไม่ว่าจะเป็นเทพยดา มนุษย์ อินทร์
พรหม อย่างไรก็ตาม ก็ต้องไม่พ้นชรา พยาธิ มรณะ ฯ เมื่อยังเกิด
อยู่ตราบใด ก็ยังพบชรา พยาธิ มรณะ อยู่ตราบนัน อันความสุขล้วน
ย่อมไม่มีอยู่ในโลก ที่โลกถือว่าเป็นสุขนั้น เป็นความถือชั่วคราวเท่านั้น
คือ ชั่วเวลาดีใจเท่านั้น เช่น เมื่อเราอยากได้สิ่งใด แล้วก็ได้สิ่งนั้น
เมื่อได้สิ่งนั้นแล้วก็รู้สึกว่าเป็นสุข แต่ว่าไม่ช้า ความรู้สึกว่าเป็นสุขนั้นก็
จะหายไป เราอยากให้เป็นอย่างไร เมื่อเป็นอย่างนั้นเราก็ดีใจ เราก

รู้สึกว่าเป็นความสุข แต่ว่าเป็นความสุขชั่วเวลาดีใจเท่านั้น หญิงเหล่านั้น
ไม่รู้จักความเป็นอย่างนั้น จึงได้มีความปรารถนาต่าง ๆ กัน พวก
รุ่นแก่ ก็ปรารถนาให้พยสมบัติ พวกรุ่นกลาง ก็ปรารถนาอยากพ้นจากการ
มีหญิงอื่นมาร่วมสามี พวกรุ่นสาว ก็ปรารถนาอยากได้ลูกผู้ชายห่วย พวกรุ่น
กุมาร ก็ปรารถนาอยากได้สามีแต่ในเวลายังสาว ดังที่แสดงมาแล้วนั้น ถ้า
หญิงเหล่านั้นรู้ว่า ไม่ว่าเป็นอะไร ต้องไม่พ้นจาก ความแก่ ความเจ็บ
ความตายทั้งนั้น ดังนี้ ก็จะไม่ปรารถนาอย่างนั้น เพราะการปรารถนาอย่าง
นั้น เป็นการปรารถนาให้เวียนตายเวียนเกิดอยู่ในโลก เมื่อไม่ปรารถนา
อย่างนั้น ควรจะปรารถนาอย่างไร แก้วว่า ควรปรารถนาเพื่อให้พ้นจากโลกว่า
ขออย่าให้ข้าพเจ้าได้เวียนตายเวียนเกิดในโลกอีกเลย ดังนี้ จึงจะเป็นการดี
เพราะว่า การปรารถนาอย่างนี้จะทำให้กิเลสเบาบางลง ในที่สุดก็จักทำ
ให้กิเลสสิ้นไป จักได้สำเร็จนิพพาน อันเป็นสถานบรมสุขเอก ในเวลาใด
เวลาหนึ่งโดยแท้

ต่อไปนี้ เป็นเรื่องเปรตงูเหลือมว่า เมื่อพระพุทธองค์ทรงสำราญ
อยู่ที่พระเวฬุวันวิหาร ทรงปรารภเปรตงูเหลือมให้เป็นต้นเหตุ จึงตรัส
พระธรรมเทศนาอนันไว้ว่า อถ ปาปานิ กมฺมานิ ดังนี้

กล่าวคือ ในคราวหนึ่ง เมื่อพระมหาโมคคัลลานเถระเจ้า ลิงมาจาก
ภูเขากิษฌกุฏ กับพระลักขณเถระเจ้า ก็ได้เห็นเปรตงูเหลือมตัวหนึ่งซึ่งมี
ตัวยาว ๒๕ โยชน์ ด้วยตาทิพย์ ๆ มีเปลวไฟพุ่งขึ้นจากศีรษะ ของ
เปรตงูเหลือมนั้นไปตลอดถึงหาง พุ่งขึ้นจากหางไปตลอดศีรษะ พุ่ง
ขึ้นจากส่วนทั้ง ๒ ไปรวมในกลางตัว ๆ พระเถระเจ้าได้เห็นแล้วก็ขม
เวลาพระลักขณเถระเจ้าถามถึงเหตุแห่งการขม ก็ตอบว่า เวลานี้ไม่ใช่เวลา
แก้ปัญหาค้อน ขอท่านจงถามข้าพเจ้าในที่เฝ้าพระศาสดาเถิด ในเวลา
ไปเที่ยวบิณฑบาตในกรุงราชคฤห์แล้วไปเฝ้าพระศาสดา พระลักขณเถระเจ้า
ก็ได้ถามขึ้น ท่านตอบว่า ข้าพเจ้าได้เห็นเปรตตนหนึ่งในที่นั้น ร่าง
กายของเปรตตนนั้นได้เป็นอย่างนั้น ๆ ครั้นข้าพเจ้าเห็นแล้ว จึงขมด้วย
คิดว่า ร่างกายเช่นนั้น เราไม่เคยเห็น ๆ พระพุทธองค์เมื่อจะทรงแสดงว่า

ศุก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกสาวกของเรา ย่อมเป็นผู้มัวเมา ตั้งใจเป็นคณ
แล้วทรงรับสมอ้างพระเถระเจ้าว่า เปตคนนั้นเราก็ได้เห็นแล้ว แต่เวลาอยู่ใน
บริเวณไม้ศรีมหาโพธิ์นั้น ก็แต่เราไม่ได้พบ เพราะเห็นว่าพวกโคไม่
เชื่องค้ำของเรา ค้ำของเราที่จะไม่เป็นประโยชน์แก่พวกนั้น บัดนี้
เราได้โมคคัลลาน์เป็นพยานแล้วจึงพูด เวลาภิกษุทั้งหลายทอดถามถึงบุพกรรม
แห่งเปตคนนั้น จึงได้ทรงแสดงให้ฟังต่อไปว่า

ในครั้งพระกัสสปพุทธเจ้าโน้น สมังกลเศรษฐี ได้ไปพินคิน
ด้วยอิฐทองคำ แล้วให้สร้างวิหารลงด้วยทรัพย์จำนวนเท่านั้น ในที่กว้าง
ยาว ๒๐ อสุภะ แล้วให้มีการฉลองวิหารด้วยทรัพย์จำนวนเท่ากันกับจำนวน
ที่สร้างนั้น ฯ อยู่มาวันหนึ่ง เมื่อเศรษฐีนั้นจะไปเฝ้าพระพุทธเจ้าในเวลา
เช้า ก็ได้เห็นโจรคนหนึ่งนอนเอาผ้าคลุมศีรษะมัวเมาเอนด้วยโคลน อยู่
ที่ศาลาหลังหนึ่งใกล้ประตูเมือง จึงกล่าวขึ้นว่า ผู้มัวเมาเอนด้วยโคลนนี้
จักเป็นคนเที่ยวกลางคืนแล้วมานอน ฯ โจรได้เปิดผ้าคลุมออก พอแล
เห็นเศรษฐีก็พูดอาฆาตว่า จงยกไว้ เราจะแก้แค้นให้ได้ แล้วก็เฝ้าของ
เศรษฐีนั้นถึง ๑ ครั้ง ตัดเท้าโคในคอกถึง ๑ ครั้ง เฝ้าเรือนถึง ๑ ครั้ง ฯ
เมื่อโจรนั้นไม่อาจดับความโกรธได้ด้วยการกระทำดังเพียงนั้น ก็ไปคิดสนิทกับ
คนใช้เศรษฐี แล้วถามว่า สิ่งใดเป็นที่รักของเศรษฐี ได้ฟังว่าสิ่งอัน
ซึ่งจะเป็นที่รักของเศรษฐีนั้นชื่อว่าพระคันธกุฎีไม่มี จึงคิดว่า เราจะเฝ้าพระ
คันธกุฎีให้ดับความโกรธของเรา เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จเข้าไปบิณฑบาต
ก็ได้หุบโอ่งน้ำใช้น้ำฉันเสียหมด แล้วก็เฝ้าพระคันธกุฎี ฯ เศรษฐีได้บิณฑบาต
ไฟไหม้พระคันธกุฎีก็ได้มาดู มาถึงในเวลาที่กำลังไฟไหม้อยู่ เมื่อแลดู
พระคันธกุฎีที่ไฟไหม้ ก็ไม่เกิดจิตใจแม้เพียงเท่าปลายขนทราย ได้คู้
แขนเข้าแล้วตบมือด้วยแขนขวา ฯ ครั้งนั้น พวกคนที่ยืนอยู่ใกล้ได้ถาม
ว่า นาย ในเวลาที่ไฟไหม้พระคันธกุฎี ซึ่งท่านได้สละทรัพย์สร้างมี
จำนวนมากมายถึงเพียงนั้น เหตุไรท่านจึงได้ตบมือ ฯ เศรษฐีนั้นตอบว่า
เราตบมือด้วยความดีใจว่า เราได้ฝังทรัพย์ไว้ในพระพุทธศาสนา ที่ไม่
ทั่วไปแก่อัครภิกษุเป็นคณ ด้วยการกระทำของเราถึงเพียงนี้แล้ว เร

ยังจะได้สละทรัพย์ถึงเพียงนั้น ออกสร้างพระคันชกฏอีก ๆ เศรษฐินนั้น
ก็ได้อะไรสละทรัพย์เท่านั้นอีกออกสร้างพระคันชกฏ แล้วถวายทานแก่องค์
พระกัสสปศาสดาจารย์ มิกกขุ ๒ หมื่นเป็นบริวาร ๆ โจรได้เห็น
ดังนี้จึงคิดว่า เราไม่ได้มาเศรษฐินก็จักไม่อาจที่จะให้ใจสงบได้ เราจะ
มาเศรษฐินให้ได้ แล้วก็ผูกกริชซ่อนไว้ในภายในผ้าบังไปเที่ยวอยู่ในวิหาร
ตลอด ๗ วัน แต่ไม่ได้โอกาส ๆ ฝ่ายมหาเศรษฐีได้ถวายทานแก่พระ
ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธองค์เป็นประธาน อยู่ตลอด ๗ วัน แล้วก็กราบทูล
พระพุทธองค์ว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า มีบุรุษคนหนึ่งเฝ้ามาของ
ข้าพระองค์ถึง ๗ ครั้ง ตัดเท้าโคในคอกถึง ๗ ครั้ง เฝ้าเรือนถึง ๗ ครั้ง
ถึงพระคันชกฏนี้ คงจะถูกบรณนั้นแหละเฝ้า ข้าพระองค์ขอให้ส่วนบุญใน
การถวายทานแก่บุรุษคนนั้นก่อนผู้อื่น พระเจ้าข้า ๆ โจรได้ฟังดัง
นั้นก็คิดว่า เราได้ทำกรรมหนักเสียแล้ว แม้เพียงสักว่าความโกรธของ
เศรษฐินก็ไม่มีต่อเราผู้กระทำผิดถึงเพียงนี้ ยังให้ส่วนบุญแก่เราในการ
ให้ทานก่อนผู้อื่น เราได้ทำร้ายต่อเศรษฐินเสียแล้ว เมื่อเราไม่ขอ
โทษต่อบุรุษเห็นปานนี้ เขาก็จะผ่านศีรษะของเรา จึงได้ไปหมอบลงในที่
ใกล้เท้าของเศรษฐีแล้วกล่าวว่า ขอถวายอภัยโทษแก่ข้าพเจ้าด้วยเถิด เมื่อ
เศรษฐีถามว่า อะไรกัน จึงเล่าเรื่องให้ฟัง ๆ ครั้งนั้น เศรษฐีก็ซักถาม
สิ่งทั้งปวงว่า สิ่ง ๆ ทั้งสิ้นเจ้าได้กระทำแก่เราทั้งนั้นหรือ เมื่อโจร
ตอบว่า ข้าพเจ้ากระทำทั้งนั้น จึงถามว่า เราไม่เคยเห็นเจ้าเลย เหตุไรเจ้าจึง
โกรธแล้วกระทำอย่างนี้ ๆ โจรก็เล่าเรื่องที่เศรษฐีผู้ออกจากเมืองไป วัน
หนึ่งได้พบไว้ แล้วบอกว่า ข้าพเจ้าโกรธท่านด้วยเหตุอันนี้ ๆ เศรษฐี
ระลึกได้ถึงถ้อยคำที่ตนพูดไว้แล้ว จึงขอให้โจรออกโทษว่า เราได้พบไว้
อย่างนั้นจริง ขอเจ้าจงอดโทษแก่เราเถิด แล้วว่าเจ้าจงลุกขึ้น เราอดโทษ
แก่เจ้าแล้ว เจ้าจงไป โจรจึงว่า ข้าแต่ นาย ถ้าท่านยกโทษแก่ข้าพเจ้า
แล้ว ขอให้ท่านทำข้าพเจ้าพร้อมทั้งบุตรภรรยา ให้เป็นทาสอยู่ในเรือนของ
ท่าน ๆ เศรษฐีจึงว่า เมื่อเราพูดแต่เพียงนั้นเจ้าก็ยังทำถึงเพียงนี้ ก็
เมื่อเราอยู่ร่วมเรือนกันที่จะไม่พูดอะไรนั้นย่อมไม่ได้ เราไม่ต้องการที่จะให้

๒๓๐ พระสุตตันตปิฎก กัมภีร์ที่ ๕ ขุททกนิกาย พระธรรมบท เล่ม ๓

เจ้าอยู่ร่วมบ้านของเรา เราศโทษไว้เจ้าแล้ว เจ้าจึงไปเกิด ฯ โจร
กระทำความอันนั้นไว้แล้ว เวลาสิ้นอายุ ก็ได้ไปเกิดในอเวจีนรก หมก
ไหม้อยู่ตลอดกาลนาน แล้วขึ้นมาเกิดเป็นเปรตงูเหลือมอยู่ที่เขาคิชฌกูฏ
ถูกไฟไหม้อยู่ในบัดนี้ ด้วยบาปกรรมที่ยังเหลืออยู่

ครั้นพระบรมครูทรงแสดงบุพกรรมของเปรตนั้นแล้ว จึงตรัสว่า
ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ชรรณาคณพาลทั้งหลาย เมื่อทำบาปทั้งหลายย่อมไม่
รู้สึก ต่อเมื่อภายหลังเวลาถูกรรณที่ตนกระทำไว้เผาผลาญ จึงเป็น
เหมือนถูกไฟเผา ฉะนั้น เมื่อจะทรงแสดงธรรมสืบทอดข้อความ จึงได้ตรัส
พระคาถานี้ไว้ว่า

อก ปาปานิ กมฺมานิ

กรํ พาลो น พุชฺเชติ

เสหิ กมฺเมหิ ทุมฺเมโธ

อคฺคิ ททฺโธว คปฺปติ

จึงมีคำแปลว่า คนพาลกระทำความบาปกรรมทั้งหลาย ย่อมไม่รู้สึก คนพาล
ย่อมเดือดร้อนด้วยกรรมของตน เหมือนกับถูกไฟเผา ดังนี้

ในคำเหล่านี้ คำว่า ทำบาป คือ ไม่ใช่แต่คนพาลทำบาปด้วยอำนาจ
แห่งความโกรธอย่างเดิวนั้น แม้เมื่อเขาทำเขาก็ไม่รู้สึก ฯ คือ เมื่อเขา
ทำบาป เขาไม่รู้สึกว่าเขาทำบาป ที่ว่าไม่รู้สึก เพราะไม่รู้ว่าการกระทำ
ให้ผลอย่างนั้น ฯ คำว่า ของตน คือ ด้วยกรรมของตนเอง ฯ คำว่า คนพาล
คือ คนไม่มีปัญญา เวลาไปเกิดในนรกแล้วจึงทุกข์โศกเหมือนกับถูกไฟไหม้
ดังนี้ จบเรื่องเปรตงูเหลือมเพียงเท่านี้.

เอวํ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๑๓๘

คัมภีร์ขททกนิกาย พระธรรมบท

ว่าด้วยเรื่องพระมหาโมคคัลลาน์

โฆ ทณฺฑเชน อทณฺฑเชสุติ อิมํ ชมฺมเทสนํ สตุถา เวฬุเน
วิหรนฺโต มหาโมคคัลลานคฺคเร อารพฺภ กถาสิตี.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงเรื่องพระมหาโมคคัลลาน์ ตามคัมภีร์
พระธรรมบท สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และ
พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตามสมควรแก่เวลา

เรื่องพระมหาโมคคัลลาน์

คำเนนความตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดา
ประทับอยู่ที่พระเวฬุวนาราม ทรงปรารภพระมหาโมคคัลลานเถรเจ้าให้เป็น
ต้นเหตุ จึงตรัสพระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า โฆ ทณฺฑเชน อทณฺฑเชสุ ดังนี้

กล่าวคือ ในคราวหนึ่ง พวกเดียรถีย์ประชุมคิดกันว่า จงรู้เถิดท่าน
ทั้งหลาย ลาก สักการะเป็นอันมาก ได้เกิดแก่พระสมณโคตม ด้วย
เหตุอันใด ๆ พวกเดียรถีย์ทั้งหลายตอบว่า พวกเราไม่รู้ ก็พวกท่านเล่ารู้
หรือ ? พวกนั้นตอบว่า ลาก สักการะเป็นอันมาก ได้เกิดขึ้นเพราะ
อาศัยพระมหาโมคคัลลาน์ผู้เดียว เพราะพระมหาโมคคัลลาน์ ไปที่
เทวโลก ตามกรรมที่เทวดาทิ้งหลายกระทำ แล้วมาบอกแก่มนุษย์ทั้งหลายว่า
ผู้กระทำสิ่งนี้ ย่อมได้สมบัติเห็นปานนั้น เวลาไปขึ้นรถ ก็ตามกรรม
ของพวกที่เกิดในนรก แล้วมาบอกคนทั้งหลายว่า ผู้ทำสิ่งนี้ ได้เสวย
ทุกข์เช่นนั้น คนทั้งหลายได้ฟังถ้อยคำของพระมหาโมคคัลลาน์แล้ว ก็
นำลากสักการะเป็นอันมากมาถวาย ถ้าพวกเราอาจฆ่าพระมหาโมคคัลลาน์
ได้ ลากสักการะนั้นก็จะเกิดแก่พวกเรา ๆ พวกเดียรถีย์นั้นได้มีความเห็น
เป็นอันเดียวกันว่า อุบายนี้มีอยู่ จึงกล่าวกันว่า พวกเราจักทำอุบายอย่างใด

อย่างหนึ่งแล้วมาโมคคัลลาน์ให้ได้ จึงชักชวนพวกอุปัฏฐากของตนแล้ว
ให้หาพวกโจร ให้นำมาแล้วมอบเงินให้ว่า พระมหาโมคคัลลานเถรเจ้า
อยู่ที่ตำบลกาฬศิลา พวกเจ้าจงไปที่ตำบลนั้น จงนำพระมหาโมคคัลลาน์
ให้ได้ ฯ พวกโจรก็รับด้วยความโลภในทรัพย์ ว่า พวกเราจักนำพระ
เถรเจ้าให้ได้ แล้วก็พากันไปล้อมที่อยู่ของพระเถรเจ้านั้นไว้ ฯ พระ
เถรเจ้ารู้ว่าพวกโจรมาล้อมแล้ว ก็ออกหนีไปทางช่องลกดาน ฯ วันนั้น
โจรพวกนั้นไม่เห็นพระเถรเจ้า รุ่งขึ้นอีกวันหนึ่ง ก็ได้พากันไปล้อมอีก ฯ
พระเถรเจ้าแล้วก็ออกทางช่องฟ้าขึ้นไปสู่อากาศ ฯ พวกโจรไม่อาจจับ
พระเถรเจ้าได้ ในเดือนแรก เดือนกลาง ด้วยอาการอย่างนั้น พอถึงเดือน
หลัง พระเถรเจ้าก็รู้ว่ากรรมที่ท่่านกระทำไว้ได้ตามมาถึงแล้ว จึงไม่หนีไป
พวกโจรได้พากันจับพระเถรเจ้าหุบกี้ จนกระดุกแหลกละเอียดเท่าเมล็ดข้าว
สาร ฯ ครั้นนั้น พวกโจรเข้าใจว่าท่่านตายแล้ว จึงทิ้งไว้ที่หลังห่มไม้แห้ง
หนึ่ง แล้วพากันหนีไป ฯ พระเถรเจ้าคิดว่า เราจักไปเฝ้าพระศาสดา
ก่อนจึงจะปรินิพพาน แล้วก็ผูกมัดกายด้วยเครื่องผูกค้อมาน ให้นั้น
คง แล้วก็ไปเฝ้าพระศาสดาโดยทางอากาศ กราบไหว้แล้วก็ทูลว่า ข้า
แต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ข้าพระองค์จักปรินิพพาน ฯ พระศาสดา
จารย์จึงตรัสถามว่า โมคคัลลาน์จะปรินิพพานหรือ ? กราบทูลว่า
พระเจ้าข้า ฯ ตรัสถามว่า เธอจักไปปรินิพพานที่ไหน ? กราบทูลว่า
จักไปปรินิพพานที่กาฬศิลาประเทศ พระเจ้าข้า ฯ จึงตรัสว่า โมคคัลลาน์
ถ้าอย่างนั้นเธอจงแสดงธรรมให้เราฟังก่อนแล้วจึงไป เพราะว่าการที่เราจะได้
เห็นสาวกผู้เช่นเธอในบัดนี้ จักไม่มีอีกต่อไป ฯ พระมหาโมคคัลลาน์
จึงกราบทูลว่า ข้าพระองค์จะกระทำอย่างนั้น พระเจ้าข้า จึงกราบบังคมทูล
พระศาสดา แล้วเหาะขึ้นไปสู่อากาศ แสดงฤทธิ์ต่างๆ เหมือนพระสารีบุตร
เถรเจ้าในวันจะปรินิพพาน แสดงธรรม แล้วก็ทูลลาไปปรินิพพานที่ตั้ง
ในตำบลกาฬศิลา ฯ เรื่องที่พวกโจรว่าพระมหาโมคคัลลาน์ก็แพร่ไปตลอด
ชมพูทวีป ฯ พระเจ้าอชาตศัตรู ก็โปรดตรัสสั่งพวกจاربุรุษให้ไปเหี่ยว
แสวงหาพวกโจร ฯ เมื่อพวกโจรนั้นสืบสุรกันอยู่ที่โรงสุรา โจรคน

หนึ่งก็ผลักหัวโจรคนหนึ่งให้ล้มลง ๆ โจรคนหนึ่งจึงทว่าว่า เฮ้ย
 อายชั่วร้าย เหตุไรเจ้าจึงตีหลังข้า ๆ โจรนั้นก็ตอบว่า เฮ้ยอ้ายโจรถ่อย
 เองได้ฆ่าพระมหาโมคคัลลาน์ก่อนหรือ ? โจรนั้นตอบว่า เองไม่รู้หรือว่า
 เราเป็นผู้ฆ่าพระมหาโมคคัลลาน์ ๆ เมื่อโจรพวกนั้นทู่เถียงกันว่า เราฆ่า ๆ
 พวกจารบุรุษนั้นก็จับพวกโจรนั้นทั้งสี่นำไปถวายพระราชา ๆ พระราชาจึง
 ให้นำพวกโจรเข้าเฝ้า แล้วตรัสถามว่า พวกเจ้าฆ่าพระเถรเจ้าหรือ ? กราบ
 ทูลว่า พระเจ้าข้า จึงตรัสถามว่า ใครใช้พวกเจ้า ? กราบทูลว่า พวก
 สมณะเปลื้องพระเจ้าข้า ๆ พระราชาจึงให้จับพวกสมณะเปลื้องทั้งห้าร้อยคน
 มาแล้ว ให้ฝังลงในหลุมอันลึกเพียงสะดือ ที่หน้าพระหลานหลวง พร้อมกับ
 พวกโจรห้าร้อย ให้ปกด้วยฟาง แล้วให้ใส่ไฟ พอรู้ว่าไฟไหม้แล้ว ก็ให้
 โถด้วยไถเหล็ก ทำให้ตัวขาดเป็นชิ้นน้อยชิ้นใหญ่ ให้นำโจร ๔ คน ไป
 เสียบหลาวไว้ทั้งเป็น

ภิกษุทั้งหลายได้สนทนากันขึ้นในธรรมสภาว่า พระมหาโมคคัลลาน-
 เถรเจ้าถึงความตายอันไม่สมควรแก่ตน ๆ องค์พระทศพลศาสดา จึงเสด็จ
 มาตรัสถามว่า ภิกษุทั้งหลาย เธอประชุมกันด้วยเรื่องอะไรในบัดนี้ เมื่อภิกษุ
 ทั้งหลายกราบทูลให้ทรงทราบแล้ว จึงตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย
 โมคคัลลาน์ถึงซึ่งความตายอันไม่สมควรแก่อัตภาพเท่านั้น แต่สมควร
 แก่กรรมที่โมคคัลลาน์ได้ทำไว้เมื่อก่อน ดังนี้ แล้วภิกษุทั้งหลายก็ทูลถามว่า
 ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า บุพกรรมของพระมหาโมคคัลลาน์นั้น เป็น
 อย่างไรพระเจ้าข้า แล้วพระองค์จึงได้ทรงแสดงให้พสดารว่า

ในอดีตกาลล่วงแล้วมา มีกุลบุตรคนหนึ่ง ซึ่งอยู่ที่เมืองพาราณสี
 ได้ทำข้าวหุงข้าวเป็นต้นเพื่อตนเองและเลี้ยงมารดาบิดา ๆ ครั้นนั้น มารดา
 บิดาก็บอกว่า ลูกเอ๋ย เจ้าคนเดียวทำงานทั้งในบ้านในป่า ข้อมลำบาก ๆ
 มารดาบิดาจักหากุมาริกามาให้เจ้าสักคนหนึ่ง ก็ห้ามว่า ข้าแต่มารดาบิดา
 ความต้องการด้วยหญิงเห็นปานนี้ไม่มีแก่บุตรเลย มารดาบิดายังมีชีวิต
 อยู่ตราบไต บุตรก็จักปฏิบัติมารดาบิดาด้วยมือของตนเอง อยู่ตราบนั่น

มารดาบิดาก็อ่อนแอแล้ว ๆ เล่า ๆ แล้วนำกุมาริกามาให้ ๆ กุมาริกา
นั้นได้ปฏิบัติมารดาบิดาอยู่ได้ไม่กี่วัน ภายหลังก็ไม่ต้องการแม่แต่การเห็น
จึงบ่นขึ้นว่า ฉันไม่อาจอยู่ร่วมกับมารดาบิดาของเธอได้ เมื่อบรุษนั้นไม่เชื่อ
ฟังถ้อยคำของคน ในเวลาบรุษนั้นไปภายนอก ก็เอาผ้าขาวขนเล็กขนน้อยมา
กับฟองข้าวต้มหึ่งเรียราดในนั้น ๆ เวลาสามยามว่า นี้อะไร ก็ตอบว่า
นี่แหละเป็นการกระทำของคนแก่ตาบอดทั้งสองน คนแก่ตาบอดทั้งสองน
ได้ทำบ้านเรือนทั้งสนในสกลปรก ฉันไม่อาจอยู่ร่วมกับคนแก่ทั้งสองนี้ได้ ๆ
เมื่อหญิงนั้นพูดอย่างนั้นแล้ว ๆ เล่า ๆ บรุษผู้ได้นำเพณูบาร์มาเติมเปี่ยม
แล้วถึงเพียงนั้น ก็ต้องแตกจากมารดาบิดา ๆ บรุษนั้นจึงคิดว่า เอาเถอะ
เราจักทำสิ่งที่ควรทำแก่มารดาบิดา จึงให้มารดาบิดาบริโภคอาหาร แล้ว
บอกว่า ข้าแต่มารดาบิดา ญาติของมารดาบิดาในบ้านชื่อนั้นหวังการไป
ของบิดามารดาอยู่ เราก็ก็นำไปที่บ้านโน้น แล้วก็ให้มารดาบิดาขึ้นยานน้อย
แล้วพาไป พอไปถึงกลางดงก็บอกว่า ข้าแต่บิดา ขอบิดาจงถือเชือกไว้
โคจกไปตามสัญญาณปัก ในนั้นมีพวกโจรอยู่ ลกจกลงเดิน แล้วก็ส่งเชือก
ให้บิดาแล้วลงจากเกวียนไป เมื่อไปสักครู่หนึ่งก็เปลี่ยนเสียงทำเหมือน
กบเสียงพวกโจร ๆ มารดาบิดาได้ยินเสียงนั้นแล้ว ก็บอกว่า ลกเอ๋ย
มารดาบิดาแก่แล้วเจ้าจงรักษาตัวให้ดี ทว่าดังนี้ ก็เพราะเข้าใจว่าเป็น
พวกโจร ๆ บรุษนั้นเมื่อกระทำเสียงเหมือนโจร ก็ได้ทูลบิดามารดาผู้
ร้องบอกอย่างนั้นให้ถึงซึ่งความตาย . หังไว้ในดงแล้วกลับมา ๆ ในตอน
นี้ มีกล่าวไว้ในอรรถกถา แห่งสรวักขาตกว่า บรุษนั้นได้ยินเสียงมารดา
บิดาร้องบอกอย่างนั้น ก็คิดว่า มารดาบิดาที่ถูกเราทูลตักก็ยิ่งร้องคร่ำครวญ
เพื่อประโยชน์แก่เรา เราได้ทำกรรมไม่สมควรเสียแล้ว จึงปล่อยมารดา
บิดา บรมนวดมือทำให้บอกว่า ข้าแต่มารดาบิดา พวกโจรหนีไปแล้ว แล้ว
ก็นำมารดาบิดากลับมาสู่เรือนของตนอีก ๆ บรุษนั้นได้ไปหมกหม้อยใน
นรกตลอดกาลนานด้วยกรรมนั้น ได้ถูกทรมานแสบกละเอิบด แล้วถึงซึ่ง
ความตายดังรอบชาติมาแล้ว ชาติสุดท้าย ก็ได้มาเกิดเป็นพระมหาโมคคัลลาน์
แล้วถูกพวกโจรทรมานด้วยกำลังแห่งกรรมนั้นแล้วปรินิพพานไป ดังนี้

มีเนื้อความต่อไปตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า ครั้นสมเด็จพระบรมศาสดา ทรงแสดงบุพพกรรมของพระมหาโมคคัลลาน์ ดังที่มานี้แล้ว จึงตรัสว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย โมคคัลลาน์ได้กระทำความไว้งถึงเพียงนั้นแล้ว ก็ได้หมกหม้อยู่ในนรกตลอดหลายแสนปี แล้วถูกทุบต้อนแหลกตะเอยค ถึงซึ่งความตายอย่างนี้ครั้งรอยชาติมาแล้ว ด้วยผลกรรมที่ยังเหลืออยู่ เป็นอันว่า โมคคัลลาน์ได้รับความตายสมกับกรรมของตนอย่างนี้ พวกเดียรถีย์ทำร้ายกับพวกโจรทำร้ายที่ทำร้ายบุตรของเรา ผู้ไม่ได้ทำร้ายใคร แล้วก็ได้ความตายอันสมควรกัน เพราะว่าผู้ทำร้ายแก่ผู้ไม่ทำร้าย ย่อมถึงซึ่งความพินาศด้วยเหตุ ๑๐ ประการโดยแท้ เมื่อพระองค์จะทรงแสดงธรรมสืบทอดข้อความ จึงตรัสพระคาถาเหล่านี้ว่า โย ทณฺเฑน อทณฺเฑสุ เป็นต้น ซึ่งมีคำแปลว่า ผู้ใดประทุษร้ายต่อผู้ไม่ประทุษร้าย ผู้ไม่มีโทษ ผู้ไม่มีอาชญา ด้วยอาชญา ผู้นั้นย่อมถึงแน่นอนซึ่งฐานะ ๑๐ อย่าง ไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่งโดยเร็วพลัน คือ เวทนาร้ายกาจ ๑ ความเสื่อม ๑ ความถูกทำร้ายร่างกาย ๑ อาพาธหนัก ๑ จิตฟุ้งซ่าน ๑ ขัดข้องต่อพระราชา ๑ ถูกกล่าวตร้ายแรง ๑ สันญาติ ๑ โภคทรัพย์ย่อยยับไป ๑ ไฟไหม้เรือน ๑ เวลาผู้ไม่มีบุญญานันตายไปก็เข้าถึงนรก ดังนี้

ในคำเหล่านี้ คำว่า ผู้ไม่มีอาชญา หมายพระขีณาสพผู้เว้นจากอาชญาทางกาย เป็นต้น ๑ คำว่า ผู้ไม่ประทุษร้าย คือ ผู้ไม่มีความผิดในตนหรือในผู้อื่น ๑ คำว่า ฐานะ ๑๐ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ เหตุการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง ในเหตุการณ์อันให้เกิดทุกข์ ๑๐ อย่าง คำว่า เวทนา หมายเวทนาหยาบ มีโรคในศีรษะ เป็นต้น ๑ คำว่า ความเสื่อม หมายความเสื่อมทรัพย์ที่ได้ด้วยยาก ๑ คำว่า การถูกทำร้าย หมายการถูกทำร้ายร่างกาย มีการถูกตีคือ เป็นต้น ๑ คำว่า หนัก หมายอาพาธหนัก มีโรคตายง่ายโรคตายช้าเจ็บปวด โรคเปลี่ยน โรคงอแง โรคเรื้อน เป็นต้น ๑ คำว่า ความฟุ้งซ่านแห่งจิต หมายความเป็นบ้า ๑ คำว่า ความขัดข้อง หมายความขัดข้องจากพระราชา มีการถูกถอดยศ การถูกริบตำแหน่ง มีตำแหน่งเสนาบดี เป็นต้น ๑ คำว่า การถูกกล่าวตร้าย คือ การถูกกล่าวตร้อย่างร้ายแรง

เช่น กล่าวกันว่า ท่านทำกรรมมีการตัดช่องเป็นต้น ท่านทำกรรม คือ
ความผิดต่อพระราชอำนาจ ดังนี้ ซึ่งตนไม่เคยเห็น ไม่เคยได้ยิน ไม่เคย
คิด คำว่า ความสำนึก คือ ความสำนึกแห่งบุญบาปที่สามารถเป็นทั้ง
ของคน ๆ คำว่า ความข้อยยับ คือ ความหักพังไป หรือความเสียไป
อธิบายว่า รัชชาติอันใดมีอยู่ในเรือนของผู้นั้น รัชชาติอันนั้นก็ถึงซึ่ง
ความเน่าไป เสียไป ทองคำก็ถึงซึ่งความเป็นกำไฟ แก้วมุกดาถึงซึ่ง
ความเป็นเมสสุณาย เงินกหาปณะถึงซึ่งความเป็นกระเบื้อง เป็นต้น สัตว์
๒ เท้า ๔ เท้า ก็ถึงซึ่งความเป็นสัตว์ตาบอด เป็นต้น ๆ คำว่า ไฟไหม้
คือ เมื่อไฟอย่างอื่นไม่มี ไฟอันเกิดจากสายฟ้าก็ตกลงมาไหม้เรือนของผู้นั้น
๒ ครั้ง ๓ ครั้ง หรือว่าไฟอันตั้งขึ้นตามลำพังตน แล้วยกไฟไหม้เรือน
ของผู้นั้น ๆ คำว่า นรก คือ พระพุทธองค์มีพระพุทธรูปประสิทธิ์จะทรงแสดงให้
เห็นว่า ผู้นั้นได้รับฐานะอย่างใดอย่างหนึ่งในฐานะทั้ง ๑๐ น ในอรรถาธิบายแล้ว
จะต้องถึงนรกในภพต่อไปโดยส่วนเดียว จึงตรัสว่า ผู้นั้นจะเข้าถึงนรก ดังนี้

ในเวลาจบเทศนาลง บุคคลเป็นอันมากก็ได้บรรลุโสดาปัตติผล
เป็นต้น ดังนี้แล้ว ๆ จบเรื่องพระมหาโมคคัลลานเถระเจ้าเพียงเท่านั้น

ก็เล่าในเรื่องพระมหาโมคคัลลานเถระเจ้า เป็นเรื่องชี้ให้เห็นชัดว่า
ผู้ตกอยู่ในอำนาจมัจจุคาม ข้อมทำกรรมอันร้ายกาจได้ ถึงแม้ว่าผู้นั้นจะได้
สร้างบารมีมากแล้วก็ตาม แต่ถ้าผู้นั้นตกอยู่ในอำนาจมัจจุคาม ก็ข้อม
ทำกรรมอันชั่วร้ายได้ เพราะฉะนั้น จึงไม่ควรที่บรรพชิตทั้งหลายจะตกอยู่ใน
อำนาจมัจจุคาม คือ ไม่ควรที่บรรพชิตทั้งหลายจะหลงเชื่อฟังมัจจุคาม จนถึง
กับทำบาปกรรมอันร้ายกาจ มีการฆ่าตัวมารดาบิดาเป็นต้น ดังพระมหา
โมคคัลลานั้นเป็นอุทาหรณ์ ทำอย่างไรจึงจะไม่ตกอยู่ในอำนาจมัจจุคาม
ทำอย่างไร คือ ให้นึกไว้เสมอว่า มัจจุคามเป็นผลที่มีความไม่ดี คือ ความ
วิบัติ ความเสื่อมเสียของประจำตัวอยู่เสมอ เมื่อนึกไว้อย่างนั้นแล้ว ก็จะไม่
หลงเชื่อฟังคำยุแหย่ของมัจจุคามเลย เวลาใดที่ได้ยินคำยุแหย่ของ
มัจจุคาม เวลานั้นให้รีบห้ามทันทีว่า อย่าพูดเรื่องนอก หากเขายังขึ้นพูด
ก็ให้ห้ามเขาอีกแต่โดยดี ถ้าเขาไม่เชื่อฟัง ก็ให้ลุกหนีเสีย หรือให้พูด

อย่างอื่นกลบเกลื่อนเสีย ถ้าไม่อย่างนั้น ก็ให้ใช้อำนาจด่าทุบตีบ้าง หากยังขืนยั่วแหย่ก็ควรจะปราบให้เด็ดขาดไป อย่าให้ขืนยั่วแหย่อีกได้ เพราะ ว่าถ้าขืนยั่วแหย่อีก ใจของเราเป็นบรูณก็จะอ่อนไป จะหลงเชื่อฟัง ในเวลาใดเวลาหนึ่ง แล้วต่อไปก็จะทำเหตุร้ายขึ้น เช่นพระมหาโมคคัลลาน์ ได้ทุบตีมารดาบิดา ให้ถึงซึ่งความตายนั้นเป็นอุทาหรณ์ ผู้ที่มาตุคามจะ ยั่วแหย่ให้เกลียดชังนั้น โดยมากที่สุดก็คือมารดาบิดาของเรา นิสัยมาตุคาม โดยมาก ข่อมชอบยั่วแหย่สามีให้เกลียดชังมารดาบิดา บางคนก็ยั่วแหย่ ให้เกลียดชังตลอดถึงวงศ์ญาติ ทั้งจงจำไว้ว่า ฟังคำเมียเสียพี่น้อง ฟังคำท้องหมคของเรื่อน ดังนี้ไว้ เพราะเมื่อจำไว้อย่างนี้ได้แล้ว ก็จะไม่ หลงเชื่อฟังเมียจนเสียพี่น้อง จะไม่หลงเชื่อฟังท้องจนเสียของเรื่อน คือ เสียเงินเสียทองของมาเลี้ยงท้องโดยไม่จำเป็น และจงนึกถึงบาปกรรม ที่ทำร้ายผู้ไม่มีความผิดว่า ข่อมบันดาลให้ได้รับทุกข์พินาศ ๑๐ อย่าง ไม่ อย่างใดก็อย่างหนึ่งในชาตินี้ เวลาตายจากชาตินี้แล้ว ก็เป็นอันไม่แคล้ว จากนรก ดังนี้ ไว้ให้จงดี สันเน็จความในเทศนากัณฐกันเพียงเท่านั้น.

เอว้ กัมม์ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฐกั ๑๓๙

คัมภีร์ขททกนิกาย พระธรรมบท

ว่าด้วยเรื่องภิกษุผู้มีบริวารมาก

นนคฺค จริยาติ อิมํ ธมฺมทสฺสนํ สตุฏฺฐา เขตวเน วิหรนฺโต
พหุภณฺฑิกํ ภิกขุํ อารพฺภ กถสฺสตี.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงเรื่องภิกษุผู้มีบริวารมาก ตามคัมภีร์
พระธรรมบท สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และ
พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตามสมควรแก่เวลา

เรื่องภิกษุผู้มีบริวารมาก

ดำเนินความตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดาประทับอยู่ที่พระเชตะวันวิหาร ทรงปรารภภิกษุผู้มีบริวารมากให้เป็นต้นเหตุ จึงตรัสพระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า น นคคจริยา ดังนี้

กล่าวคือ ที่กรุงสาวัตถี มีภิกษุคนหนึ่งเมื่อกรรยาตบ กีบวช ๆ เมื่อภิกษุนั้นจะบวช ได้สร้างบริเวณและโรงไฟ ห้องเก็บสิ่งของสำหรับคนไว้ แล้วทำห้องเก็บของทั้งสี่ให้เต็มไปด้วยเนยใส และน้ำมันเป็นต้นไว้แล้วจึงบวช ครั้นบวชแล้ว ก็ให้เรียกพวกหาสของตนมาทำอาหารให้ฉันตามใจชอบ ได้เห็นผู้ส่งของมาก มีบริวารมาก ผ่านง่ามสำหรับกลางคืนชุด ๆ สำหรับกลางวันชุด ๆ ทั้งชอบอยู่ในที่สุคนธ์วิหาร ๆ อยู่มาวันหนึ่ง เมื่อภิกษุนั้นตากจีวรและเครื่องปูพื้นไว้ พวกภิกษุที่เกี่ยวดูแลเสนาสนะไปพบเห็น จึงถามว่า ของเหล่านี้ของใคร เมื่อภิกษุนั้นตอบว่า ของข้าพเจ้า ก็กล่าวว่า สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตใครจีวรไว้เท่านั้น ก็ท่านบวชในศาสนาของพระพุทธเจ้าผู้มักน้อยอย่างนี้ แล้วมาเป็นผู้มีบริวารมากอย่างนี้ จึงนำภิกษุนั้นไปเฝ้าองค์พระศาสดา กราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ภิกษุนั้นของมากเกินไป พระเจ้าข้า ๆ องค์พระศาสดาจึงตรัสถามว่า จริงหรือภิกษุ เมื่อภิกษุนั้นกราบทูลว่า จริง พระเจ้าข้า จึงตรัสถามว่า เมื่อเราได้แสดงธรรมไว้เพื่อความมักน้อย เหตุไรเรายังมีของมากอย่างนี้ ๆ ภิกษุนั้นก็โกรธด้วยถ้อยคำเพียงเท่านั้น จึงทูลขึ้นว่า ข้าพระองค์จักเที่ยวไปด้วยอาการอย่างนี้ แล้วก็เปลื้องจีวรออกเหลือแต่สบงตัวเดียว ขึ้นอยู่ในท่ามกลางประชุมชน ๆ ครั้นนั้น เมื่อองค์พระทศพลจะทรงกระตุ้นภิกษุนั้นขึ้น จึงตรัสว่า ดูก่อนภิกษุ เมื่อก่อนเธอเป็นผู้แสวงหาหิริโอตตปปะ ได้แสวงหาหิริโอตตปปะอยู่ตลอด ๑๒ ปี ในเวลาเป็นผู้เสอนำไม้ไซหรือเหตุไรบัดนี้เธอได้บวชในพระพุทธศาสนา อันเป็นที่เคารพอย่างนี้ จึงทิ้งผ้าห่ม สละหิริโอตตปปะ ขึ้นอยู่ในท่ามกลางประชุมชน ๔ เหล่า ๆ

ภิกษุนั้นได้ฟังพระดำรัสของพระพุทธเจ้าอย่างนั้น ก็เกิดหิริโอตตปเปะ จึง
ห่มจีวรนั้นแล้วถวายบังคมองค์พระศาสดา แล้วจึงนั่งลงในที่สมควรแก่ตน ฯ
ภิกษุทั้งหลายจึงทูลขอให้องค์พระศาสดา ทรงแสดงเรื่องในอดีต เพื่อให้
ความซื่อมั่นแน่นแฟ้น ฯ ครั้นนั้น องค์พระศาสดาจึงทรงนำเรื่องอดีตของ
ภิกษุนั้นมาแสดงต่อไป

อดีตกาล กิร พาราณสีในอโยธยา อคฺคมเหสีว่า ในอดีตกาลล่วงแล้วมา
พระโพธิสัตว์เจ้าได้ทรงปฏิสนธิ ในพระครรภ์ของพระอัครมเหสี แห่ง
พระเจ้าพาราณสี ในวันขนานนามพระโพธิสัตว์เจ้านั้น พวกราชครูโรหิต
ได้ขนานพระนามว่า มหิสาสกุมาร ฯ มหิสาสกุมารนั้น มีพระอนุชาทรง
พระนามว่า พระจันทกุมาร ฯ เมื่อพระมารดาของพระราชนกุมารทั้ง ๒ นั้น
สิ้นพระชนม์แล้ว พระราชาก็ได้ทรงตั้งหญิงคนหนึ่งไว้ในตำแหน่งพระ
อัครมเหสี ฯ พระอัครมเหสีนั้น ก็ประสูติพระราชโอรสองค์หนึ่ง ฯ คน
ทั้งหลาย มีราชครูโรหิตเป็นต้น ก็ได้ขนานพระนามว่า พระสุริยกุมาร ฯ
พระราชาก็ทอดพระเนตรแล้ว ก็ทรงยินดี จึงตรัสว่า เราให้พรแก่บุตร
ของเธอ ฯ ฝ่ายพระมหาเทวีนั้นก็กราบทูลว่า หม่อมฉันจักรับพรนี้ในเวลา
ที่หม่อมฉันต้องการ ต่อมา เมื่อพระโอรสของพระนางทรงพระเจริญวัย
แล้ว พระนางก็กราบทูลว่า ข้าแต่เทพเจ้า พระองค์ได้พระราชทานพร
ให้แก่หม่อมฉันไว้ ในเวลาที่บุตรของหม่อมฉันประสูติ ขอพระองค์จง
พระราชทานราชสมบัติให้แก่บุตรของหม่อมฉันเถิด ฯ ถึงพระราชาทรง
ปฏิเสธว่า บุตรทั้ง ๒ ของเราเป็นผู้รังเรื่องตักทวงเพลิง เราไม่อาจให้
ราชสมบัติแก่บุตรของเธอได้ ดังนี้ก็ตาม แต่เวลาทรงเห็นพระนางทูล
ขอแล้ว ๆ เล่า ๆ จึงทรงดำริว่า หญิงนี้จะทำความพินาศให้แก่บุตรของ
เราได้ จึงโปรดให้พระโอรสทั้ง ๒ เข้าเฝ้า แล้วตรัสว่า ลูกเอ๋ย บิดา
ได้ให้พรไว้ในเวลาที่สุริยกุมารเกิด บัดนี้มารดาของเขาทูลขอราชสมบัติ
บิดาไม่อยากจะให้ แต่มารดาของเขาอาจทำความพินาศให้แก่เจ้าทั้ง ๒
ได้ เจ้าทั้ง ๒ จงไปอยู่ในป่า เมื่อบิดาล่วงลับไปแล้ว จงมาครองราช-
สมบัติ ตรัสดังนี้แล้วก็ทรงส่งไป ฯ พระราชกุมารทั้ง ๒ นั้นก็กราบลา
พระบิดาลงมาจากปราสาท สุริยกุมารผู้เล่นอยู่ที่หน้าพระลานหลวง ได้

เห็นแล้ว แกรบเหตุการณ์นั้นแล้ว ก็ออกไปกับพระราชาภุมมทัง ๒ นั้น ๑
 ในเวลาที่พระราชาภุมมทัง ๒ เข้าไปสู่ป่าหิมพานต์ พระโพธิสัตว์ได้แวง
 ออกจากทางไปนั่งที่โคนต้นไม้ต้นหนึ่ง แล้วสั่งสุริยกุมารว่า น้องเอ๋ย
 เจ้าจงไปที่สระนั้น จงอาบน้ำ ตมน้ำ แล้วจงนำน้ำด้วยใบบัวมาให้แก่
 เรา ๑ ก็สระนั้น ผู้เสียดนหนึ่งได้รับพรจากสำนักเทวเสวัน ๑ ท้าว
 เศวตได้สั่งไว้ว่า พวกอันยกพวกที่รู้จักเทวธรรมเสียแล้ว ลงมาสู่สระ
 นี้ เจ้าจับกินได้ ๑ จำเดิมแต่นั้นไป ผู้เสื่อนำนั่นก็ถามเทวธรรมต่อคน
 ทั้งหลายที่ลงไปสู่สระนั้น แล้วก็กินผู้ไม่รู้จักเทวธรรม ๑ ฝ่ายสุริยกุมาร
 ได้ลงไปสู่สระนั้นโดยไม่ได้พิจารณา เวลาผู้เสื่อนำนั่นถามว่า ท่านรู้จัก
 เทวธรรมหรือ ก็ตอบว่า ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ชื่อว่าเทวธรรม ๑ ลำดับ
 นั้น ผู้เสื่อนาก็บอกว่า เจ้าไม่รู้จักเทวธรรม แล้วก็จับสุริยกุมารลงไปใน
 น้ำ ไปไว้ในที่อยู่ของคน ๑ ฝ่ายพระโพธิสัตว์เห็นสุริยกุมารเข้าไป จึง
 ไล่ให้จันทกุมารไปอีก ๑ ถึงจันทกุมารก็คิด เวลาผู้เสื่อนำนั่นถามว่า ท่านรู้
 จักเทวธรรมหรือ ก็ตอบว่า ทิศทั้ง ๔ ชื่อว่าเทวธรรม ๑ ผู้เสื่อนาก็จับ
 จันทกุมารเข้าไปสู่น้ำ ไปเก็บไว้แห่งเดียวกัน ๑ เมื่อจันทกุมาร
 นั้นเข้าไป พระโพธิสัตว์จึงคิดว่า คงมีอันตรายแน่แล้ว จึงไปเอง ได้เห็น
 รอยลงไปในแห่งภุมมทัง ๒ ก็รู้ว่าสระนั้นเป็นสระที่ผู้เสื่อนำหวงแหน จึง
 สอดพระขรรค์ไว้ ขันธนูขึงอยู่ ๑ ผู้เสื่อนาเห็นพระโพธิสัตว์ไม่ลงไป
 จึงจำแลงตัวเป็นคนทำงานในป่ามาถามว่า ท่านะบรมช เจ้าเห็นคนเห็นอย
 มาในหนทาง เหตุไรเจ้าจึงไม่ลงสู่สระนั้น อาบน้ำ ตมน้ำ เคี้ยวกิน
 เหง้าบัว ประดับดอกไม้แล้วจึงไป ๑ พอพระโพธิสัตว์ได้แลเห็นผู้เสื่อนา
 นั้น ก็รู้ว่าตนเป็นยักษ์ จึงว่า เธอได้จับน้องชายทั้ง ๒ ของเราไว้แล้ว
 หรือ ? ผู้เสื่อนาตอบว่า เออ ข้าพเจ้าได้จับแล้ว ๑ เหตุไรเจ้าจึงจับไว้ ๑
 เพราะข้าพเจ้าข่มได้พวกที่ลงสู่สระนั้นไว้เป็นอาหาร ๑ เจ้าได้ทั้งหมด
 หรือ ? ไม่ทั้งหมด ยกเสียแต่ผู้รู้เทวธรรม ๑ เจ้าต้องการเทวธรรม
 หรือ ? เออ ข้าพเจ้าต้องการ ๑ เราจะบอกให้ ๑ ถ้าอย่างนั้น จงบอก
 ไป ๑ เราผู้มีร่างกายเศร้าหมองนี้อาจจะบอกได้ ๑ ยักษ์จึงให้พระ

โพธิสัตว์อาบน้ำ ต้มน้ำ แล้วประทับประดาให้ แล้วยกขึ้นสู่บัลลังก์ใน
ท่ามกลางปะรำที่ตนตกแต่งไว้แล้ว จึงนั่งลงในที่ใกล้เท้าของพระโพธิ-
สัตว์เจ้า ฯ ครั้นนั้น พระโพธิสัตว์เจ้าจึงว่า เจ้าจงฟังให้ดี แล้วก็กล่าว
คาถาขึ้นว่า

หิริโอตตปฺปสมฺปนฺนา

สกุทมฺมสมาหิตา

สนฺโต สปฺปริสา โลก

เทวธมฺมาติ วุจฺजे

ซึ่งมีคำแปลว่า สัปบุรุษทั้งหลายผู้สงบระงับ ผู้สมบูรณ์ด้วยหิริโอตตปฺปะ
เป็นผู้มีอยู่ในธรรมอันขาว เรียกว่า เทวธรรมในโลก ดังนี้

ยักษ์ได้ฟังธรรมเทศนานั้นแล้วก็เลื่อมใส จึงบอกพระโพธิสัตว์เจ้า
ว่า ข้าแต่บัณฑิต ข้าพเจ้าเลื่อมใสต่อท่าน จะคินน้องชายสักคนหนึ่ง
ให้แก่ท่าน จะให้คินคนไหน ? เจ้าจงคินคินน้องน้อย ฯ ข้าแต่บัณฑิต
ท่านรู้จักเทวธรรมเสียเปล่า แต่ไม่ประพฤติในเทวธรรม ฯ เหตุไรเจ้า
จึงว่าเราไม่ประพฤติในเทวธรรม ฯ เหตุว่า ท่านให้เหลือคนพี่ไว้ ให้นำ
มาแต่คินน้อง ท่านไม่เคารพต่อผู้เป็นพี่ ฯ นี่แน่ะยักษ์ เรารู้จักเทวธรรม
ด้วย เราประพฤติตามเทวธรรมด้วย ก็เราทั้ง ๓ ได้เข้ามาสู่บ้าน ก็เพราะ
น้องคนเล็กนี่ คือ มารดาของเขได้ทูลขอราชสมบัติต่อพระบิดาของ
พวกเราเพื่อประโยชน์แก่เขา ส่วนพระบิดาของพวกเราไม่พระราชทานพร
นั้น และทรงอนุญาตให้พวกเรามาอยู่บ้าน เพื่อทรงรักษาพวกเราไว้ ฯ
เมื่อน้องคนเล็กนั้นไม่กลับไป ได้มากับพวกเรา ถึงพวกเราจะบอกว่ามียักษ์
คนหนึ่งในบ้านเขาเสียแล้ว ก็ใครเล่าจะเชื่อ เพราะฉะนั้น เราผู้กลัว
ต่อยักษ์ คือ ความครหา จึงให้นำน้องคนเล็กมา ฯ ยักษ์เลื่อมใสต่อพระ
โพธิสัตว์เจ้า จึงว่า ดีแล้วบัณฑิต ท่านผู้เดียวรู้จักเทวธรรมด้วย ประพฤติ
ตามเทวธรรมด้วย แล้วก็นำพระเจ้าน้องทั้ง ๒ มาคินให้ ฯ ครั้นนั้น
พระโพธิสัตว์เจ้าก็ทรงแสดงโทษในความเป็นยักษ์ ทำให้ยักษ์นั้นตั้งอยู่
ในศีล ๕ ฯ พระโพธิสัตว์เจ้าก็ได้รับการอารักขาเป็นอย่างดีจากยักษ์นั้น
แล้วก็อยู่ในบ้านนั้น เมื่อพระบิดาสวรรคตแล้ว ก็พาขี้น้ำล้างกรุงพาราณสี

เสวยราชสมบัติ แล้วก็พระราชทานตำแหน่งอุปราชให้แก่พระจันทกุมาร
พระราชทานตำแหน่งเสนาบดีให้แก่สรียกุมาร โปรดให้สร้างที่อยู่ลงใน
ที่ร่มเย็นให้แก่ยักษ์ ยักษ์นั้นจึงถึงซึ่งความเลิศจักษลัก ด้วยอาการอย่างใด
พระโพธิสัตว์เจ้าก็ได้ทรงทำด้วยอาการอย่างนั้น

ครั้นสมเด็จพระบรมศาสดาทรงนำพระธรรมเทศนามาแล้ว จึงทรง
ประชุมชาดกว่า ฌีเสื่อน้ำในคราวนั้น ได้มาเกิดเป็นภิกษุผู้มีบริวารมากใน
บัดนี้ พระสรียกุมารได้มาเกิดเป็นพระอานนท์ พระจันทกุมาร ได้มา
เกิดเป็นพระสารบุตร พระนฬาสกุมาร ได้มาเกิดเป็นเวตถาคต ฯ ครั้น
ทรงแสดงชาดกอย่างนั้นแล้ว จึงตรัสว่า ต่อก่อนภิกษุ เมื่อก่อนเธอได้แสวง
หาธรรมอย่างนี้ ได้เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยหิริโอตตัปปะมาแล้ว มา
บัดนี้ เธอยืนอยู่ด้วยท่ามองในท่ามกลางประชุมชนถึง ๔ เหล่า กล่าวคือ
หน้าเราว่า เป็นผู้ก่น้อย ดังนี้ ได้กระทำสิ่งที่ไม่สมควรแล้ว บุคคลไม่
ชื่อว่า เป็นสมณะ ด้วยเหตุเพียงปฏิเสธผ้าเป็นต้น ดังนี้แล้ว เมื่อจะทรง
แสดงธรรมสืบทอดอนุสนธิ์ จึงตรัสพระคาถานี้ว่า น นคคจริยา เป็นต้น
ซึ่งมีคำแปลว่า ความประพฤติเป็นคนเปลือย และชะฎา ความมีพื้น
เกราะกรัง ความไม่กินอาหาร ความนอนตามพื้นดิน ความอาบเหงื่อไคล
ความเพียรนั่งของ ฯ ข่อมไม่ทำบุคลลผู้ยังมีความสงสัยอยู่ให้บริสุทธิ์ ดังนี้

ในคำเหล่านั้น คำว่า ความไม่กินอาหาร หมายความว่า ปฏิเสธอาหาร ฯ
คำว่า ความนอนตามพื้น หมายความว่า นอนบนพื้นดิน ฯ คำว่า ความ
อาบเหงื่อไคล หมายความว่า สะสมฝุ่นละอองไว้ในร่างกาย ด้วยอาการ
ทาตัวด้วยโคลน ฯ คำว่า ความเพียรนั่งของ ฯ คือ ประคองความเพียร
ด้วยความนั่งของ ฯ ฯ มีคำอธิบายว่า ผู้ใดคิดว่า เราจะถึงความบริสุทธิ์
อันได้แก่ การออกจากโลกด้วยอาการอย่างนี้ แล้วยึดมั่นสิ่งใดสิ่งหนึ่ง
มีความประพฤติเปลือยกายเป็นต้นนั้น ผู้นั้นข่อมทำความเห็นผิดให้เจริญ
ขึ้น ข่อมได้รับความลำบากเปล่า เพราะว่าสิ่งเหล่านั้นที่บุคคลถือมั่นว่าดี
แล้ว ข่อมไม่ทำผู้ยังมีความสงสัย คือ ยังไม่ข้ามความสงสัย ๔ ประการ
ให้บริสุทธิ์ได้ ดังนี้

ในเวลาจบเทศนาลง บุคคลเป็นอันมากก็ได้บรรลุพระโสดาปัตติผล
เป็นคณฺ ๕ ตั้งนี้แล จบเรื่องภิกษุผู้มีบริวารมากเพียงเท่านั้น.

เอวํ กัมมํ คํวประการณณํ ฯ

กัณฺหาที่ ๑๔๐

คัมภีร์ขททกนิกาย พระธรรมบท

ว่าด้วยเรื่องสันตติมหาอำมาตย์

อลงฺกโต เจปํ สมณฺจเรยฺยาติ อิมํ ชมฺมเทสนํ สตุฏฺฐา เชตฺวนเ
วิหรนฺโต สนฺตติมหาตฺตํ อารพฺภ กถาสฺสึ.

ณ บัณฑิตนี้ อาตมภาพจักได้แสดงเรื่องสันตติมหาอำมาตย์ ตามคัมภีร์
พระธรรมบท สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และ
พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตามสมควรแก่เวลา

เรื่องสันตติมหาอำมาตย์

ดำเนินความตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดา
ประทับอยู่ที่พระเชตวันาราม ทรงปรารภสันตติมหาอำมาตย์ให้เป็นที่เหตุ
จึงตรัสพระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า อลงฺกโต เจปํ สมณฺจเรยฺยาติ ตั้งนี้

มีเรื่องมาว่า สันตติมหาอำมาตย์นั้น ได้ทำพรหมแดนของพระราชา
ปเสนทิโกศลให้สงบในคราวหนึ่งแล้วกลับมา ฯ ครั้งนั้น พระราชา ก็
ทรงโปรดปราน ได้พระราชทานสมบัติ ๗ วัน ให้แก่มหาอำมาตย์นั้น
แล้วได้พระราชทาน หลานผู้ฉลาดในการผ่อนรำไขบร้องคนหนึ่ง มาให้ ฯ
มหาอำมาตย์นั้นได้เมาสุราตลอด ๗ วัน พอถึงวันที่ ๗ ก็ประดับด้วยเครื่อง
ประดับพร้อมทุกประการ แล้วขึ้นคอช้างแก้วประเสริฐไปที่ทำนน้ำ ได้เห็น
พระพุทธองค์ผู้เสด็จเข้าไปบิณฑบาตในระหว่างทาง ก็ก้มศีรษะลงถวาย
บังคม ฯ พระบรมศาสดาก็ทรงชม เวลาพระอานนตเถรเจ้าทูลถามว่า

ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า สิ่งใดเป็นเหตุแห่งการทรงยม พระเจ้าข้า เมื่อ
จะตรัสบอกเหตุที่ทรงยม จึงตรัสว่า อานนท์ เธอจงดูสันตติมหาอำมาตย์
วันนี้แหละ สันตติมหาอำมาตย์ผู้ประดับด้วยสรรพากรณจะมาหาเรา ใน
เวลาแสดงคาถา ๔ บาทจบลง ก็จะได้สำเร็จพระอรหัต จะขึ้นนั่ง
ปรินิพพานอยู่ในอากาศสูง ๑ ชั่วโมงตาล ฯ มหาชนได้ฟังถ้อยคำขององค์
พระศุพล ซึ่งทรงตรัสกับพระอานนตเถรเจ้า ฯ ในพวกมหาชนนั้น พวก
มิจฉาทิฏฐิกีก็คิดกันว่า ท่านทั้งหลายจงดูกิริยาของพระสมณโคตม พระ
สมณโคตมพูดพล่อย ๆ ได้ยินว่า มหาอำมาตย์ผู้มาสุราอย่างนี้ ผู้แต่ง
คัวอย่างนี้ จะได้ฟังธรรมในสำนักของพระสมณโคตม แล้วจะปรินิพพาน
ในวันนี้ พวกเราก็จักจับโกหกพระสมณโคตมได้ในวันนี้ ฯ พวกสัมมา-
ทิฏฐิกีก็คิดกันว่า อานภาพใหญ่ของพระพุทธเจ้าทั้งหลายน่าอัศจรรย์ วันนี้
พวกเราก็จักได้เห็นความเยื้องกรายของพระพุทธเจ้า และความเยื้องกราย
ของสันตติมหาอำมาตย์ ฯ ฝ่ายสันตติมหาอำมาตย์ ก็เล่นน้ำอยู่ตลอดวัน
ที่ท่านี้ แล้วไปเที่ยวสวนอุทยาน นั่งอยู่ในอานาปานภูมิ คือ ในที่เลี้ยงสุรา ฯ
ฝ่ายหญิงนั้นก็ลงไปในห้องกลางสนาม แล้วปรารภจะแสดงการพ้อนรำขับ
ร้อง ฯ เพราะเหตุที่หญิงนั้น เป็นผู้กินอาหารน้อยมาตลอด ๑ วันแล้ว
เพื่อจะแสดงความเยื้องกราย ให้คล่องแคล่ว เมื่อจะแสดงการพ้อนรำ
ขับร้องในวันนั้น ลมสาคราก็ตึงขึ้นในภายในห้อง ได้ตัดเนื้อหัวใจให้
ขาดไป ฯ หญิงนั้นก็ได้อาพาไปโนทันใด มีปากอ้าตาเหลือกน่าสลดใจ ฯ
สันตติมหาอำมาตย์จึงว่า จงช่วยกันดู พอมิผู้บอกว่าสันลมหายใจแล้ว
ก็เสียใจอย่างยิ่ง ฯ สุราที่ดื่มมาตั้ง ๑ วัน ก็หายไปเหมือนกับน้ำบน
กระเบื้องร้อน ในทันใดนั่นเอง ฯ สันตติมหาอำมาตย์นั้นจึงคิดว่า ผู้นั้นจัก
ไม่อาจดับความเศร้าโศกอันนี้ของเราได้ นอกจากพระตถาคตเจ้าเท่านั้น
แล้วก็ห้อมล้อมด้วยพละนิกาย ได้เฝ้าองค์พระศาสดาในเวลาเย็น ถวาย
บังคมแล้วก็กราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ความโศกเช่นนั้น
ได้เกิดแก่ข้าพระองค์แล้ว ข้าพระองค์มาด้วยคิดว่า พระองค์จักอาจดับ
ความเศร้าโศกของข้าพระองค์ได้ ขอพระองค์จงเป็นที่พึ่งของข้าพระองค์

ด้วยเกิด พระเจ้าข้า ฯ ลำดับนั้น องค์พระศาสดาจึงตรัสว่า เธอมาสู่สำนักของเราสามารถทำความโสภโณให้ดับไปแล้ว ก็เมื่อเธอร้องไห้ในเวลาที่หญิงนั้นตายด้วยเหตุดังนี้ น้ำตาที่ไหลออกก็มากยิ่งกว่าน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ ดังนี้ แล้วจึงตรัสพระภาษานี้ว่า อัม ปุพเพ ตัม วิโลเสหิ เป็นต้น ซึ่งมีคำแปลว่า สิ่งใดมีแล้ว เธอจงทำสิ่งนั้นให้แห้ง ความกังวลใจภายหลังอย่าได้มีแก่เธอ ถ้าเธอจะไม่ถือในท่ามกลาง เธอก็จักสงบได้ ดังนี้

ในเวลาจบภาตาลง สันติมหาอำมาตย์ก็ได้สำเร็จพระอรหัต แล้วเล็งดูอายุสังขารของคน ก็รู้ว่าอายุสังขารของคนจักไม่เป็นไป จึงกราบทูลองค์พระจอมไตรศาสดาว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ขอพระองค์จงทรงอนุญาตการปรินิพพานให้แก่ข้าพระองค์เกิด พระเจ้าข้า ฯ สมเด็จพระบรมศาสดา แม้ทรงทราบอยู่ซึ่งกรรมที่สันติมหาอำมาตย์นั้นทำ ก็ทรงกำหนดไว้ว่า พวกมิถยาที่อุญฺเฏได้ประชุมกันเพื่อจะข่มขู่เราด้วยคำเท็จ จักไม่ได้โอกาส พวกสัมมาที่อุญฺเฏได้ประชุมกันด้วยคิดว่า เราก็คงได้เห็นความเขื่องกรายของพระพทธเจ้า และความเขื่องกรายของสันติมหาอำมาตย์ ได้ฟังกรรมที่สันติมหาอำมาตย์กระทำแล้ว ก็จักเอื้อเฟื้อในบุญทั้งหลาย จึงตรัสว่า ถ้าอย่างนั้น เธอจงแสดงกรรมที่เธอกระทำให้เราฟัง และเมื่อจะแสดงจงอย่าบ่นกล่าวด้วยที่พื้นดิน จงบ่นกล่าวอยู่ที่อากาศสูง ๗ ชั่วโมง ๗ ฯ สันติมหาอำมาตย์นั้น ก็กราบทูลองค์พระศาสดาจารย์ว่า ดิฉันแล้ว พระเจ้าข้า แล้วก็เหาะขึ้นไปชั่วโมงหนึ่ง จึงลงมาถวายบังคมอีก แล้วเหาะขึ้นไปอีก ได้นั่งอยู่ในอากาศสูงประมาณ ๗ ชั่วโมงโดยลำดับกัน แล้วกราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ขอพระองค์จงพิงบุพพกรรมของข้าพระองค์

กล่าวคือ ในกาลปีที่ ๕๐ นับถอยหลังแต่กัลป์ลงไป ข้าพระองค์ได้เกิดในตระกูลหนึ่งที่เมืองพันธุมดี ในครั้งพระวิปัสสิพุทธเจ้า แล้วคิดว่า การตัดหรือการเบียดเบียนผู้อื่น เป็นการกระทำอันไม่สมควรแก่เหตุ เมื่อพิจารณาไปก็เห็นการโฆษณาในบุญทั้งหลาย จำเดิมแต่นั้น

ไป เมื่อจะกระทำกรรมนั้น ก็ชักนำมหาชนว่า ท่านทั้งหลายจงทำ จง
 สมาทานอุโบสถในอุโบสถ จงให้ทาน จงฟังธรรม อันสิ่งอื่นจะเสมอ
 กับพระพุทธคุณจะเป็นคณ ข้อมไม่มี ท่านทั้งหลายจงกระทำสักการะแก่
 พระรัตนตรัย ข้าพระองค์ได้เที่ยวชักชวนอย่างนี้ มหาราชผู้ทรงพระ
 นามว่า พันธมะ ซึ่งเป็นพระพุทธบิดา ได้ทรงสดับเสียงของข้าพระองค์
 นั้นแล้ว ก็โปรดให้หาข้าพระองค์ไป ครัสถามว่า เธอเที่ยวทำอะไร
 เมื่อข้าพระองค์กราบทูลว่า ข้าพระองค์เที่ยวประกาศคุณของพระรัตนตรัย
 เที่ยวชักนำมหาชนในทางทำบุญ จึงครัสถามว่า เธอจะไปไหน กรณ
 ข้าพระองค์กราบทูลว่า เคนไป พระเจ้าข้า จึงครัสว่า เธอไม่สมควรจะไป
 อย่างนี้ เธอจงประดับพวงดอกไม้นี้ จงนั่งบนหลังม้า แล้วก็ได้พระราชทาน
 พวงดอกไม้อันเช้นกับพวงมุกดา แก่ข้าพระองค์ ทั้งได้พระราชทาน
 ม้าที่ฝึกหัดดีแล้ว ครานั้น ข้าพระองค์ก็ได้เที่ยวบ่าวร้องเหมือนอย่างนั้น
 ด้วยการบริหารที่พระราชทาน พระราชาจึงโปรดให้หาข้าพระองค์
 มา ครัสถามอีกว่า เธอเที่ยวทำอะไร เมื่อข้าพระองค์กราบทูลให้ทรงทราบ
 ก็ได้พระราชทานรถอันเทียมด้วยม้าสินธพ ๔ ตัว ด้วยพระราชดำรัสว่า
 ถึงม้าก็ไม่สมควรแก่เธอ เธอจงนั่งรถนี้ไป ในคราวที่ ๓ พระราชา
 ได้ทรงสดับเสียงของข้าพระองค์แล้ว ก็โปรดให้เข้าเฝ้า ครัสถามว่า
 เธอเที่ยวทำอะไร เมื่อข้าพระองค์กราบทูลให้ทรงทราบแล้ว ก็ครัสว่า
 ถึงรถก็ไม่สมควรแก่เธอ แล้วได้พระราชทานทรัพย์เป็นอันมาก กับ
 เครื่องประดับที่มีค่ามาก แก่ข้าพระองค์ แล้วได้พระราชทานช้าง ๑ เชือก
 ข้าพระองค์นั้นประดับด้วยอาภรณ์ทั้งปวง แล้วนั่งทอช้าง กระทำการโฆษณา
 ธรรมอยู่ตลอด ๕ หนับปี กลิ่นจันทน์ได้ฟุ้งออกจากกายของข้าพระองค์
 ตลอดกาล อันมีประมาณเท่านั้น กลิ่นอบได้ฟุ้งออกจากปากของข้าพระองค์
 อันเป็นกรรมที่ข้าพระองค์ได้กระทำแล้ว พระเจ้าข้า

กรณสันตสิมหาอำมาตย์นั้นแสดงบุพพกรรมของตนอย่างนี้แล้ว ก็
 นั่งอยู่ในอากาศ เข้าเตโชธาตุ แล้วปรินิพพาน ฯ เปลวไฟก็ตั้งขึ้นใน
 สรีรกาย เฝ้ามั่งสะและโลหิต ฯ ธาตุทั้งหลายที่เหลือเหมียวกับดอก

มะลิ พระพุทธองค์ให้ปูผ้าขาวบริสุทธิ์ลง ฯ ชาติทั้งหลายก็ตกลงที่ผ้าขาวนั้น ฯ พระพุทธองค์ทรงเก็บชาติเหล่านั้น ให้สร้างพระสถูปไว้ในทางใหญ่ ๔ แพร่ง ด้วยพระพุทธดำรัสว่า มหาชนกราบไหว้แล้วจักเป็นผู้มีส่วนแห่งบุญ

ภิกษุทั้งหลายได้สนทนากันในธรรมสภาว่า สันตติมหาอำมาตย์ได้สำเร็จพระอรหัตในเวลาจบคาถาเดียว มีร่างกายอันประดับอย่างเต็ม นั่งปรินิพพานอยู่ในอากาศ สมควรจะเรียกมหาอำมาตย์นั้นว่า เป็นสมณะ หรือเป็นพราหมณ์ ฯ พระพุทธองค์จึงเสด็จมาตรัสถามว่า ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอประชุมกันด้วยเรื่องอะไรในบัดนี้ เมื่อภิกษุทั้งหลายกราบทูลให้ทรงทราบแล้วก็ตรัสว่า ก่อนภิกษุทั้งหลาย จะเรียกบุตรของเราว่าสมณะก็ได้ ว่าพราหมณ์ก็ได้ ดังนี้แล้ว เมื่อจะทรงแสดงธรรมสืบทอดข้อความ จึงได้ตรัสพระคาถานี้ว่า อลงกโต เจปิ สมณฺจเรขุ เป็นต้น ซึ่งมีคำแปลว่า ถึงบุคคลจะประดับแล้วก็ตาม ถ้าประพฤติชอบธรรมเป็นผู้สงบ เป็นผู้ฝึกฝนแล้ว เป็นผู้แน่นอนแล้ว เป็นผู้ประพฤติดังพรหมทั้งอาชญาในผู้เกิดแล้วทั้งปวง ผู้นั้นเป็นพราหมณ์ก็ได้ เป็นสมณะก็ได้ เป็นภิกษุก็ได้ ดังนี้

ในคำเหล่านั้น คำว่า ประดับแล้ว คือ ประดับด้วยผ้าและเครื่องแต่งกายแล้ว ฯ เนื้อความแห่งคาถานี้ว่า ถึงบุคคลประดับด้วยผ้าและเครื่องประดับเป็นต้น ถ้าประพฤติชอบด้วยกายเป็นต้น ก็เป็นผู้สงบแล้ว มีการสงบราคะเป็นต้น เป็นผู้ฝึกฝนด้วยการฝึกอินทรีย์ เป็นผู้แน่นอนด้วยความแน่นอนในมรรค ๔ เป็นผู้ประพฤติดังพรหม ด้วยความประพฤติอันประเสริฐ เป็นผู้ทอดทิ้งอาชญาในผู้เกิดแล้วทั้งปวง เพราะปลงเสียซึ่งอาชญา มีอาชญาทางกายเป็นต้น บุคคลเช่นนั้นเรียกว่า พราหมณ์ก็ได้ เพราะเป็นผู้ลอยบาปเสียแล้ว เรียกว่าสมณะก็ได้ เพราะเป็นผู้ระงับบาปแล้ว เรียกว่า ภิกษุก็ได้ เพราะเป็นผู้ทำลายกิเลสแล้ว ดังนี้

ในเวลาจบเทศนาลง บุคคลเป็นอันมากก็ได้บรรลุโสดาปัตติผลเป็นอันมาก จบเรื่องสันตติมหาอำมาตย์เพียงเท่านี้

ก่อนไป เป็นเรื่องพระปิโณทกเถระเจ้าว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดาประทับอยู่ที่พระเชตवनาราม ทรงปรารภพระปิโณทกเถระเจ้าให้เป็นต้นเหตุ จึงตรัสพระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า หิรินิสโส ปุริโส ดังนี้

มีเรื่องมาว่า วันหนึ่ง พระอนนทเถระเจ้าได้เห็นทารกคนหนึ่งนั่งผ้าขาว ๆ เป็นชั้นน้อยชั้นใหญ่ ถือกระเบื้องเทียวขอทาน จึงกล่าวว่า การบรรพชาไม่ดีกว่าการที่เจ้าเทียวเลียงชีวิตอย่างนี้หรือ เมื่อทารกนั้นตอบว่า ท่านขอรับ ใครจะให้กระผมบรรพชา จึงว่า เราจักให้เจ้าบรรพชา แล้วก็พาทารกนั้นไปทิวहार อาบน้ำให้ด้วยมือของตน บอกกรรมฐานให้แล้วก็ให้บรรพชา ฯ เมื่อพระเถระเจ้าคลำศีรษะทารกนั้นนั่งออกพิจารณา ก็ไม่เห็นสักกแห่งพอจะถือเอาแม่พอทำให้เป็นผ้ากรองน้ำ จึงเอาไปห้อยไว้ที่กิ่งไม้กิ่งหนึ่งไว้พร้อมกับกระเบื้อง ฯ ครั้นทารกนั้นบรรพชาแล้ว ได้อุปสมบทแล้ว เมื่อปริโคตลาภ สักการะ ที่เกิดขึ้นแก่พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ก็ได้นั่งห่มผ้าห่มคำ มีร่างกายอ้วนพี จึงนึกอยากสักด้วยนิกว่า ต้องการอะไรที่เราจะนั่งผ้าซึ่งคนให้ด้วยศรัทธา เราจะไปนั่งผ้าขาวของเรา แล้วก็ไปในที่นั้น ถือเอาผ้าขาว กระทำผ้าขาวนั้นให้เป็นอารมณ์ แล้วสอนตัวเองว่า คนไม่มีหิริ ไม่มียางอาบ เจ้าสละการนั่งผ้าเช่นนั้น แล้วอยากจะนั่งผ้าขาวน่ะ ถือกระเบื้องเทียวขอทานอีก ฯ เมื่อภิกษุนั้นสอนตัวเองอยู่อย่างนี้ จิตก็ผ่องใส ฯ ภิกษุนั้นก็เก็บผ้าขาวนั้นไว้ในที่นั้น แล้วกลับไปทิวहार ฯ ต่อมาไม่กัวัน ก็นึกอยากสักอีก จึงไปสอนตัวเองเหมือนอย่างนั้น แล้วกลับอีก เวลานั้นก็อยากสักอีก ก็ไปทำเหมือนอย่างนั้นอีก ฯ ภิกษุทั้งหลายได้เห็นภิกษุนั้นไป ๆ มา ๆ อยู่อย่างนั้น ก็ถามว่า ท่านไปที่ไหน ? ภิกษุนั้นตอบว่า ข้าพเจ้าไปหาอาจารย์ แล้วกระทำผ้าขาวของคนให้เป็นอารมณ์ตามท่านอนั้น ห้ามตนไว้แล้วก็สำเร็จพระอรหัตในไม่กัวัน ฯ ภิกษุทั้งหลายก็ถามว่า ท่านไม่ไปหาอาจารย์หรือ นี่เป็นทางที่ท่านไปไม่ใช่หรือ ภิกษุนั้นตอบว่า เมื่อความคลุกคลีกับอาจารย์มีอยู่ ข้าพเจ้าก็ไป แต่บัดนี้ข้าพเจ้าได้ตัดความคลุกคลีเสียแล้ว เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงไม่ไปหาอาจารย์ ฯ ภิกษุทั้งหลายก็กราบทูลองค์พระศาสดาจารย์ว่า พระปิโณทกเถระเจ้ายืนยันความรู้ทั่วถึง พระเจ้าข้า ฯ จึง

ตรัสถามว่า เขาว่าอย่างไร ? เขาว่าอย่างนี้ พระเจ้าข้า ฯ องค์พระศาสดา ได้ทรงสดับแล้วจึงตรัสว่า เออ ภิกษุทั้งหลาย เมื่อความคลุกคลีมีอยู่ บุตรของเราได้ไปหาอาจารย์ บัดนี้ เขาตัดความคลุกคลีเสียแล้ว เขาห้ามตัวเองได้แล้ว ถึงซึ่งความเป็นพระอรหันต์แล้ว ดังนี้ จึงตรัสพระคาถาเหล่านั้นว่า หิริเนโส ปุริโส เป็นต้น ซึ่งมีคำแปลว่า บุรุษผู้ห้ามใจด้วยหิริคนใด มีอยู่ในโลก ผู้ใดกำจัดความหลับได้ ผู้นั้นย่อมเป็นเหมือนม้าที่ดี ซึ่งหลีกเลี่ยงแสซึ่งเขาคัดด้วยแสฉะนั้น ท่านทั้งหลายจงเป็นผู้มีความเพียร มีความสละใจ จงประกอบด้วยศรัทธา ศีล วิริยะ สมาธิ การวินิจฉัยธรรม จงสมบูรณ์ด้วยวิชา จรณะ จงมีสติอยู่เสมอ ท่านทั้งหลายก็จักละทุกข์อันไม่น้อยย่นเสียได้ ดังนี้

ในคำเหล่านั้น ผู้ใดห้ามอกุศลวิถกซึ่งเกิดขึ้นในใจด้วยหิริได้ ผู้นั้นชื่อว่า ผู้ห้ามใจด้วยหิริ คำว่า ใครมีอยู่ในโลก คือ ผู้เช่นนั้นเป็นผู้หายาก มีอยู่ในโลกเพียงเล็กน้อยเท่านั้น คำว่า ผู้ใดกำจัดความหลับ คือ ผู้ใดไม่ประมาท กระทำสมณธรรม กำจัดความนอนหลับซึ่งเกิดขึ้นแก่คนได้ แล้วคืนอยู่ ผู้นั้นชื่อว่า กำจัดความหลับ ฯ คำว่า เหมือนด้วยแส คือ ม้าที่ดีย่อมหลีกเลี่ยงแสซึ่งตกไปในตัว ไม่ให้แสตกไปในตัว ผู้ใดกำจัดความหลับได้อย่างนี้ ผู้นั้นหาได้ยาก

ในคาถาที่ ๒ นี้เนื้อความย่อว่า ม้าที่ดีแต่อาศัยความเพียร ถูกตัดด้วยแสแล้วก็เพียรระวังต่อไปว่า เราถูกตัดด้วยแสแล้วฉันใด ถึงเธอทั้งหลายก็จงเป็นผู้มีความเพียร มีความสละใจฉันนั้น เธอทั้งหลายผู้เป็นอย่างนั้น ก็จักเป็นผู้ประกอบด้วยศรัทธา ๒ อย่าง คือ อย่างที่เป็นโลกีย์และโลกุตระ และประกอบด้วยปาริสุทธิศีล ๔ ด้วยความเพียรทางกาย ทางใจ ด้วยสมาธิ คือ สมาบัติ ๘ ด้วยการวินิจฉัยธรรม อันมีการรู้จักเหตุและไม่ใช่เหตุเป็นลักษณะ จักเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยวิชา จรณะ คือ ถึงพร้อมด้วยวิชา ๘ จรณะ ๑๕ เป็นผู้สติอยู่เสมอ ด้วยความมีสติปรากฏอยู่เสมอ ก็จะละทุกข์อันไม่น้อยย่นเสียได้ ดังนี้

ในเวลาจบเทศนาลง บุคคลเป็นอันมาก ก็ได้บรรลุโสดาปัตติผล
เป็นต้น จบเรื่องพระปิณฑิกเถรเจ้าเพียงเท่านี้.

เอว่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๑๔๑

คัมภีร์ขุททกนิกาย พระธรรมบท

ว่าด้วยเรื่องสุขสามเณร (ต่อ)

อุทกั หิ นยนติ เนตติกาติ อัม ชมฺมเทสนํ สตุถา เชตฺวนะ
วิหรนฺโต สุขสามเณรํ อารพฺภ กเกสสิติ.

ณ บัดนี้ อาคณภาพักได้แสดงเรื่องสุขสามเณร ตามคัมภีร์พระ
ธรรมบท สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธ-
ศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอดกาลนาน

เรื่องสุขสามเณร (ต่อ)

คำเนินความตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศรีสุคต-
ศาสดา ประทับอยู่ที่พระเชตวันาราม ทรงปรารภสุขสามเณร ให้เป็นต้นเหตุ
จึงตรัสพระธรรมเทศนาอันว่า อุทกั หิ นยนติ เนตติกา ดังนี้

กล่าวคือ ในอดีตกาลเศรษฐีที่กรุงพาราณสี มีบุตรอยู่คนหนึ่ง ชื่อว่า
คันธกุมาร ฯ เมื่อบิดาของคันธกุมารนั้นล่วงลับไปแล้ว พระราชาจึงให้
หาคันธกุมารนั้นไปเฝ้า ทรงทำให้เบาใจแล้ว พระราชทานตำแหน่งเศรษฐี
ให้ด้วยสักการะใหญ่ ฯ จำเดิมแต่นั้นไป คันธกุมารนั้น ก็ปรากฏชื่อว่า
คันธเศรษฐี ฯ ครั้งนั้น เจ้าพนักงานคลังของคันธเศรษฐีนั้น ก็เปิดห้อง
เก็บทรัพย์ให้ดู แล้วชี้แจงว่า ข้าแต่ นาย ทรัพย์เหล่านี้ เป็นทรัพย์ของบิดา
ท่าน ท่านเป็นทรัพย์ของปู่เป็นต้น ฯ คันธเศรษฐีนั้น แลดูกองทรัพย์
แล้วกล่าวว่า เหตุไรพวกมันจึงไม่ถือเอาทรัพย์นี้ไป ฯ นายคลังตอบว่า

ข้าแต่ นาย ผู้ที่จะถือเอาทรัพย์ไปด้วยไม่มี บุคคลทั้งหลายเอาไปได้แต่
 กุศล อกุศล ที่ตนทำเท่านั้น ฯ เศรษฐีนั้นจึงคิดว่า พวกนั้นสะสมทรัพย์ไว้
 แล้วทิ้งทรัพย์ไปเพราะความโง่เขลา เราจักถือเอาทรัพย์นี้ไปด้วย แต่เมื่อ
 เขาคิดอย่างนี้ เขาไม่คิดว่า เราจักให้ทานหรือจะทำการบิณฑบาต เขาคิดเสียว่า
 เราจะกินทรัพย์ทั้งสิ้น แล้วจึงจักไป ฯ เขาได้สละทรัพย์ตั้งแสนให้
 สร้างซุ้มอาบน้ำ สำเร็จด้วยแก้วผลึก ให้ทรัพย์อีกแสนหนึ่ง สำหรับ
 สร้างม้านั่งอาบน้ำ สำเร็จด้วยแก้วผลึก ให้ทรัพย์อีกแสนหนึ่ง สำหรับ
 สร้างบัลลังก์นั่ง ให้ทรัพย์อีกแสนหนึ่ง สำหรับสร้างภาชนะใส่อาหาร ให้
 ทรัพย์อีกแสนหนึ่ง สำหรับสร้างประรำไว้ในที่กินข้าว ให้ทรัพย์อีกแสนหนึ่ง
 สำหรับสร้างภาชนะตักอาหาร แล้วให้ตั้งสัหบัญชีไว้ในเรือน ด้วย
 ทรัพย์อีกแสนหนึ่ง ให้ค่าอาหารเข้านั้นละพัน ให้ค่าอาหารเย็นวันละพัน
 พอดีวันเพ็ญก็ให้ค่าอาหารแสนหนึ่ง เขาสละค่าอาหารแสนหนึ่ง ใน
 วันกินอาหารแล้วตกแต่งพระนคร แล้วให้ตั้งกลองบ่าวร้องว่า คนทั้งหลาย
 จงไปดูความเยื้องกราย ในการกินอาหารของคณิศรเศรษฐี ฯ มหาชนได้
 ตั้งหนึ่งเป็นชั้น ๆ ประชุมกันนั่งดู ฯ ฝ่ายคณิศรเศรษฐีนั้น ก็นั่งที่แผ่น
 กระดานราคาแสน ในซุ้มอาบน้ำราคาตั้งแสน อาบน้ำหอมถึง ๑๖ กระออม
 แล้วก็เปิดสัหบัญชีขึ้น นั่งอยู่ที่บัลลังก์นั้น ฯ ครั้นนั้น คนทั้งหลาย
 ก็วางถาดอาหารไว้บนที่รองถาดนั้น แล้วคดข้าวอันมีราคาตั้งแสน ลงที่
 ถาดนั้น ฯ คณิศรเศรษฐีนั้น ห้อมล้อมด้วยนางพื่อนรำ กินอาหารนั้น
 ด้วยสมบัติเห็นปานนั้น ต่อมาภายหลังก็มีชาวบ้านนอกคนหนึ่ง บรรทุก
 ไม้เป็นคัน ลงในขานน้อยของตน เพื่อเป็นเสบียงของตน มาที่เมืองแล้ว
 พักอยู่ที่เรือนของสหาย ฯ ก็คราวนั้น เป็นวันเพ็ญ ฯ คนทั้งหลาย
 มาตั้งกลองบ่าวร้องในเมืองว่า จงไปดูความเยื้องกรายกินอาหาร ของคณิ-
 เศรษฐี ฯ ครั้นนั้น สหายจึงบอกบุรุษนั้นว่า เพื่อนเอ๋ย ความเยื้องกราย
 ในการกินอาหารของคณิศรเศรษฐี เธอได้เคยเห็นหรือยัง ? บุรุษนั้น
 ตอบว่า ยังไม่เคยเห็น ฯ ถ้าอย่างนั้นเพื่อนจงมาไปกับเรา เขากำลัง
 ตั้งกลองบ่าวร้องชาวเมือง เราจักได้เห็นสมบัติใหญ่ ฯ สหายผู้นั้นอยู่ในเมื่อ

ก็พาสหายนอกไป ฯ ฝ่ายมหาชนกษัตริย์นั้นเห็นแล้ว ฯ บุรุษบ้านนอก
พอได้กลิ่นอาหาร ก็บอกบุรุษในเมืองว่า เพื่อนเอ๋ย เราอยากกินอาหาร
ในถาดนั้น ฯ บุรุษในเมืองตอบว่า เธออย่าต้องการอาหารนั้นเลย เธอ
ไม่อาจได้อาหารนั้น ฯ บุรุษบ้านนอกจึงว่า เมื่อเราไม่ได้อาหารนั้น เรา
ก็จักไม่มีชีวิตอยู่ ฯ เมื่อบุรุษนั้น ไม่อาจห้ามบุรุษบ้านนอกนั้นได้ ก็ได้
ยืนอยู่ในที่สุคประชุมชน เปล่งเสียงดังขึ้นถึง ๓ ครั้งว่า ข้าแต่ นาย ข้าพเจ้า
ขออนอบน้อมท่าน เมื่อเศรษฐีถามว่า นั่นใคร ก็ตอบว่า ข้าพเจ้าเอง ฯ
เศรษฐีจึงถามว่า อะไรกัน ? ก็ตอบว่า บุรุษบ้านนอกคนนั้น อยากกิน
อาหารในถาดของท่าน ขอท่านจงให้อาหารแก่เขาสักคำหนึ่งเถิด ฯ เศรษฐี
ตอบว่า เขาไม่อาจได้กินอาหารในถาดของเรา ฯ บุรุษในเมืองจึงว่า เพื่อน
ได้ยินถ้อยคำของเศรษฐีหรือ ? บุรุษบ้านนอกจึงว่า เราได้ยินแล้ว ก็คิดว่า
เมื่อเราได้กินก็จักมีชีวิตอยู่ เมื่อเราไม่ได้กินก็จักตาย ฯ บุรุษในเมืองนั้น
จึงร้องขึ้นอีกว่า ข้าแต่ นาย เมื่อบุรุษนั้นไม่ได้กินก็จักตาย ขอนายจงให้ทาน
ชีวิตแก่เขาเถิด ฯ เศรษฐีจึงว่า คำข้าวของเราแต่ละคำ ราคาร้อยหนึ่ง
ก็มี สองร้อยก็มี ผู้ใดขอเมื่อเราให้แก่ผู้นั้นทุกคนไป ก็จักได้กินเมื่อไร ?
บุรุษในเมืองนั้นจึงว่า ข้าแต่ นาย เมื่อบุรุษนั้นไม่ได้กินก็จักตาย ขอนาย
จงให้ทานชีวิตแก่เขาเถิด ฯ เศรษฐีจึงว่า เขาไม่อาจได้เปล่า ๆ แต่ถ้าเขา
ไม่ได้ก็จักตาย จงให้เขารับจ้างทำงานอยู่ที่บ้านของเรา ถึงสามปี เราจึงจะ
ให้ส่วยอาหารแก่เขา ๑ ส่วย ฯ บุรุษบ้านนอกได้ฟังแล้ว จึงบอกสหยา
ว่า เอาละเพื่อน แล้วทั้งสองบุตรภรรยาอยู่บ้านเศรษฐี ด้วยคิดว่า เรา
จักทำการรับจ้างอยู่ให้ได้ถึง ๓ ปี เพื่ออาหาร ๑ ส่วย เมื่อบุรุษนั้นทำการ
รับจ้างอยู่ก็ได้กระทำกิจทั้งปวงโดยเคารพ สิ่งที่ต้องกระทำในบ้านหรือในป่า
ในเวลากลางวันหรือกลางคืน ซึ่งเขาได้กระทำแล้วก็ได้ปรากฏ ฯ เขาได้
ปรากฏไปทั่วเมืองว่าลูกจ้างอาหาร ฯ ครั้นนั้น เมื่อครบวันแล้ว เจ้าหน้า
ที่จัดอาหารก็บอกว่า ข้าแต่ นาย วันของลูกจ้างอาหารครบแล้ว เขาผู้กระทำ
การรับจ้างอยู่ตลอด ๓ ปี ได้กระทำสิ่งที่ทำได้ยากแล้ว การงานแม้สัก

อย่างเคียวก็ไม่เคยเสียไป ๑ ครั้งนั้น เศรษฐีจึงให้เงิน ๒ พัน สำหรับอาหารเป็นอาหารเช้าสองคน และให้เงิน ๑ พัน สำหรับอาหารเช้าของลูกจ้างนั้น รวมเป็นเงิน ๓ พันด้วยกัน แล้วสั่งว่า วันนั้นท่านทั้งหลายจงกระทำ สิ่งที่ดีควรกระทำแก่เรา ให้แก่ลูกจ้างนั้น ครั้นสั่งอย่างนั้นแล้ว ก็ส่งภรรยาที่รักของตนคนหนึ่ง ซึ่งมีชื่อว่า นางจินตมาณี กับคนอื่น ๆ ว่า วันนั้นเจ้าทั้งหลายจงห้อมล้อมลูกจ้างนั้น แล้วก็มอบสมบัติทั้งปวงให้แก่ลูกจ้างนั้น ๑ ลูกจ้างนั้น ก็นั่งอาบน้ำ ที่แผ่นกระดานนั้น ที่ซุ้มอาบน้ำนั้น แล้วอาบน้ำ ด้วยน้ำสำหรับเศรษฐีอาบ นุ่งผ้าสำหรับเศรษฐี นุ่งแล้วก็นั่งที่บัลลังก์เศรษฐี ๑ ฝ่ายเศรษฐีให้ตักถองบ่าวร้องไปทั่วเมืองว่า ลูกจ้างอาหารได้ทำการรับจ้างอยู่ตลอด ๓ ปี ที่เรือนของคณิศเศรษฐี แล้วได้อาหาร ๑ สำหรับ คนทั้งหลายจึงไปตักถองกินอาหารของเขา ๑ มหาชน ก็ชื่นมิ่งติดตามที่นั่งเป็นชั้น ๆ ๑ ที่อันบุรุษบ้านนอกแลดูแล้ว ๆ ก็ถึงซึ่งอาการหวนไหว ๆ พวกเพื่อนรำ ก็ไปยืนห้อมล้อมเขา ๑ เจ้าหน้าที่ก็ยกเอาสารอาหารมาตั้งลงข้างหน้าเขา

ก็แลในเวลาที่เขาถ่มม้อนั้น มีพระบิณฑกโศธองศ์หนึ่ง ที่เขาคนธมาทน์ ออกจากสมบัติในวันที่ ๑ เมื่อพิจารณาว่า วันนั้นเราจะไปเที่ยวบิณฑกมาตที่ไหน ก็ได้เห็นบุรุษลูกจ้างนั้น ๑ เมื่อพระบิณฑกโศธองศ์พิจารณาว่า บุรุษนี้ทำการรับจ้างอยู่ตลอด ๓ ปี จึงได้อาหารสำหรับหนึ่ง เขาก็มีศรัทธาหรือไม่ ก็รู้ว่า จึงคิดว่า คนบางคนถึงมีศรัทธาที่ไม่อาจสงเคราะห์ได้ เขาก็อาจสงเคราะห์เราได้หรือ ก็ทราบว่าเขาอาจสงเคราะห์เราได้ด้วย เขาก็ได้สมบัติใหญ่ เพราะอาศัยการสงเคราะห์เราด้วย แล้วก็ห่มจีวรถือเอาบาตรหาะขึ้นสู่เวหา ไปในระหว่างประชุมชน แสดงซึ่งคนยืนอยู่ข้างหน้าบุรุษนั้นให้ปรากฏ ๑ บุรุษนั้นได้เห็นพระบิณฑกโศธองศ์ก็คิดว่า เพราะเราไม่ได้ให้ทานไว้เมื่อก่อน เราจึงต้องทำการรับจ้างอยู่ในเรือนของผู้อื่น ถึง ๓ ปี เพื่ออาหารสำหรับเคียวบัดนี้ อาหารนี้ ก็จกรักษาชีวิตเราได้เพียงวันเดียวคืนเดียวเท่านั้น แต่ถ้าน้ำเราจะถวายพระเสียบ ก็จกรักษาเราได้ตลอดหลายพันโกฏิกัลป์ เรา

จะถวายพระพรให้ได้ในบัดนี้ ฯ บุรุษผู้ได้สารับอาหาร เพราะได้ทำการ
รับจ้างตั้ง ๓ ปี^๕ ไม่ได้วางอาหารแม้สักคำเดียวไว้ในปากเลย ได้กำจัด
ความอยากเสีย แล้วยกเอาถาดอาหารไปใกล้พระบิ๊จเจกโพธิ ด้วยตนเอง
วางถาดอาหารลงที่มือของคนอื่นแล้วนั่งลงกราบ จีบถาดอาหารด้วยมือซ้าย
เทอาหารลงในบาตรด้วยมือขวา ฯ พระบิ๊จเจกโพธิก็บีบบาตรเสียบด้วยมือ
ในเวลา^๕ที่อาหารยังเหลือครึ่งหนึ่ง ฯ ครั้น^๕นั้น บุรุษ^๕นั้นจึงว่า อาหาร
ส่วนเดิวนั้นข้าพเจ้าไม่อาจแบ่งให้เป็น ๒ ส่วนได้ ขอท่านอย่าสงเคราะห์
ข้าพเจ้าในโลกนี้เลย จงสงเคราะห์ในโลกหน้าเถิด ข้าพเจ้าจักถวาย
ไม่ให้เหลือ ฯ บุรุษ^๕นั้น ไม่ได้เหลือไว้เพื่อตนแม้เพียงเล็กน้อย ได้ถวาย
เสียสิ้น การถวายทานที่บุคคลถวายไม่ให้เหลือนั้น ย่อมมีผลมาก ฯ
บุรุษ^๕นั้น เมื่อจะกระทำอย่างนี้ ก็ถวายหมด แล้วกราบไหว้อีกว่า ข้าแต่
พระผู้เป็นเจ้า ข้าพเจ้าผู้ทำการรับจ้างในเรือนของผู้อื่นตลอด ๓ ปี เพราะ
อาศัยอาหาร สำหรับเดิวนั้น ได้รับทุกขมาแล้ว บัดนี้ จงให้มีความสุข
ในที่ข้าพเจ้าเกิดแล้ว ขอให้ข้าพเจ้า ได้มีส่วนแห่งธรรมที่ท่านได้เห็น
แล้ว ฯ พระบิ๊จเจกโพธิ เมื่อจะอนุโมทนาว่า ความดำริให้สำเร็จ
ความประสงค์ทั้งปวงแก่ท่าน จงเป็นเหมือนแก้วจินดามณี จงเต็มเหมือน
พระจันทร์เพ็ญ จึงได้กล่าวว่า อัจฉริย์ ปฏิบัติ ด้วยดี จิปปิเมว สมิขณตุ
เป็นต้น ซึ่งมีคำแปลว่า สิ่ง^๕ที่เธอต้องการ ที่เธอปรารถนา จงสำเร็จแก่เธอ
โดยเร็วพลัน ความดำริทั้งปวงของเธอ จงเต็มเหมือนพระจันทร์วัน ๑๕ ค่ำ ฯ
สิ่ง^๕ที่เธอต้องการ สิ่ง^๕ที่เธอปรารถนา จงสำเร็จโดยเร็วพลัน ความดำ
ริทั้งปวง จงเต็มเหมือนแก้วมณีที่มีรัศมีสว่างไสวฉะนั้น ดังนี้ แล้วอธิบาย
ว่า ขอให้มหาชน^๕ ยินดีเรา จนกระทั่งเราไปถึงภูเขาคันธมาทน์ แล้ว
ก็ได้ไปสูกุเขาคันธมาทน์โดยทางอากาศ ฯ ฝ่ายมหาชน ก็ได้ยินค้อย
อย่างนั้น ฯ พระบิ๊จเจกโพธิ^๕นั้น ไปที่ภูเขาคันธมาทน์นั้นแล้ว ก็ได้แบ่ง
อาหารนั้นถวายแก่พระบิ๊จเจกโพธิ ๕๐๐ องค์ ฯ พระบิ๊จเจกโพธิ^๕ทั้งสี่
ก็ได้รับพอสมควรแก่ตน ฯ บุคคลไม่ควรคิดว่า อาหารเล็กน้อยจะ
พอได้อย่างไร ? เพราะว่าของ ๔ อย่าง ท่านว่าเป็นของไม่ควรคิด ฯ

ในของ ๔ อย่างนั้น อันนี้เป็นวิสัยของพระบิณฑกะโพธิ ๑ มหาชนเห็นพระบิณฑกะโพธิพระองค์นั้น แบ่งอาหารถวายพระบิณฑกะโพธิทั้งหลายก็เปล่งเสียงสาธุการสนั่นหวั่นไหวเหมือนกับเสียงฟ้าผ่า ๑ กัณฐเศรษฐีได้ยินเสียงนั้นจึงคิดว่า ลูกจ้างอาหารเห็นจะไม่อาจทรงสมบัติที่เราให้ได้ เพราะฉะนั้น เมื่อมหาชนนี้จะหัวเราะเยาะเย้ย จึงได้เปล่งเสียงสนั่นหวั่นไหว ๑ กัณฐเศรษฐีจึงใช้ให้คนไปดู เพื่อให้รู้ความเป็นไป ๑ พวกนั้นก็มาบอกว่า ข้าแต่ นาย ผู้รับสมบัติได้เป็นอย่างนั้น แล้วแจ้งเรื่องนั้นให้ทราบ ๑ เศรษฐีได้ฟังแล้ว ก็เกิดคิด ๕ ประการ แล้คิดว่า โอ ! ลูกจ้างนั้นได้ทำสิ่งที่ทำได้ยาก เราอยู่ในสมบัติเห็นปานนี้ ตลอดกาลถึงเพียงนี้ ก็ไม่อาจทำอะไรได้ แล้วจึงให้หาลูกจ้างนั้นมาถามว่า ได้ยินว่า เธอได้ทำสิ่งจริงหรือ เมื่อลูกจ้างตอบว่า จริง จึงว่า ถ้าอย่างนั้น เธอจงถือเอาทรัพย์สินหนึ่ง แล้วจงให้ส่วนบุญแก่เรา ในการให้ทานของเธอ ๑ บุรุษลูกจ้างนั้น ก็ได้ทำเหมือนอย่างนั้น ๑ ฝ่ายเศรษฐีก็ได้แบ่งสมบัติของตนทั้งสิ้นออกให้ลูกจ้างนั้นครึ่งหนึ่ง

ก็สัมปทานมีอยู่ ๔ ประการ คือ วัตถุสัมปทา การถึงพร้อมด้วยวัตถุ • บิณฑกะสัมปทา การถึงพร้อมด้วยบิณฑกะ • เจตนาสัมปทา การถึงพร้อมด้วยเจตนา • คุณาธิเรกสัมปทา การถึงพร้อมด้วยผู้ยังด้วยคุณ • ๑ ในสัมปทา ๔ อย่างนั้น ผู้ควรแก้ทักษิณา คือ พระอรหันต์ หรือพระอนาคามี ผู้สมควรแก้โรธสมาบัติ ชื่อว่า วัตถุสัมปทา ๑ ความเกิดขึ้นโดยชอบธรรมแห่งบิณฑกะทั้งหลาย ชื่อว่า บิณฑกะสัมปทา ความประกอบด้วยญาณอันไปกับโสมนัสแห่งเจตนาในกาลทั้ง ๓ คือ ในกาลก่อนแต่การให้ • ในขณะให้ • ในเวลาให้แล้ว • ชื่อว่า เจตนาสัมปทา ความออกจากสมาบัติ ของผู้ควรแก้ทักษิณา ชื่อว่า คุณาธิเรกสัมปทา ๑ เป็นอันว่าสัมปทาทั้ง ๔ คือ ผู้ควรแก้ทักษิณา ซึ่งได้แก่ พระบิณฑกะโพธิผู้สิ้นอาสวะแล้ว • บิณฑกะอันเกิดโดยชอบธรรม ด้วยการได้เพราะทำการรับจ้าง • เจตนาอันบริสุทธิ์ใน ๓ กาล • ผู้ยังด้วยคุณ คือ พระบิณฑกะโพธิผู้ออกจากสมาบัติแล้ว • ได้สำเร็จแก่บุรุษลูกจ้างนั้นแล้ว บุรุษลูกจ้างนั้น

๒๕๖ พระศุคคัมภีร ๕ ขุททกนิกาย พระธรรมบท เล่ม ๓

จึงได้สมบัติใหญ่ในทันตาเห็น ด้วยอาณภาพแห่งสัมปทา ๔ นั้น เพราะฉะนั้น
บุรุษถูกจ้างคนนั้น จึงได้สมบัติจากสำนักเศรษฐี ดังที่แสดงมา สันเนือความ
ในกัณฑ์นี้เพียงเท่านั้น.

เอวี่ กัมมี้ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๑๔๒

กัมภีรขุททกนิกาย พระธรรมบท

ว่าด้วยเรื่องสุขสามเณร (ต่อ)

อปรภาเค จ ราชานี อมินา กตกมมํ สุตวา คํ ปกโกสาเปตวา
สทสสํ ทควา ปคคิ คเหตวาติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงเรื่องสุขสามเณร ตามกัมภีรพระ-
ธรรมบท สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และ
พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตามสมควรแก่เวลา

เรื่องสุขสามเณร (ต่อ)

คำเนินความตามกัมภีรพระธรรมบทว่า ต่อมาภายหลัง ถึงพระราชา
ได้ทรงสดับการกระทำของบุรุษถูกจ้างแล้ว ก็โปรดให้หาตัวเข้าเฝ้า พระ-
ราชทานทรัพย์ ๑ พัน แล้วทรงรับส่วนบุญ ทรงมีพระหฤทัยยินดีได้พระราช-
ทานทรัพย์เป็นอันมาก แล้วทรงพระราชทานตำแหน่งเศรษฐี นามของเศรษฐี
นั้นว่า ภคคฤคิกเศรษฐี ฯ ภคคฤคิกเศรษฐีนั้นก็ได้เป็นสหายกันกับ
กัณชเศรษฐี ได้กินดื่มด้วยกันจนตลอดอายุ เวลาจุติจากชาตินั้นแล้ว
ก็เกิดในเทวโลก เสวยทิพย์สมบัติอยู่ตลอด ๑ พุทธันตร เวลามาศึกครั้ง
พระพุทธเจ้าของเราทั้งหลายได้มาถือปฏิสนธิในตระกูลอุปัฏฐากของพระ
สาร์บุตรเถรเจ้า ที่กรุงสาวัตถี

ทรงนั้น มารดาของเขื่อนนั้นก็ได้รับการรักษาครรภ์ ล่วงมาไม่กัวันก็เกิด
แพ้ท้อง อยาจะถวายอาหารมีรสค็ร่อย แก่พระสารีบุตรเถรเจ้ากับพระ
ภิกษุ ๕๐๐ องค์ อยาถนึ่งผ้าเหลืองถึอขันทองค่านั่งอยู่ในที่สุคอาสนะ บริ
โภคอาหารที่เป็นเคนของภิกษุเหล่านั้น เวลาทำอย่างนั้นแลวก็หาความ
แพ้ท้อง ๑ นางนั้นได้ถวายทานเสร็จแลวแม้ในคราวมงคลอื่น ๆ แลวก็
กลอดบุตร ในวันตั้งชื่อบุตรได้บอกพระเถรเจ้าว่า ขอท่านจงให้สีกขาบท
แก่บุตรของข้าพเจ้า ๑ พระเถรเจ้าถามว่า เด็กชื่ออะไร เมื่อนางนั้น
ตอบว่า นับแต่บุตรของข้าพเจ้าถึอปฏิสณธิมา ไกร ๆ ในเรือนนี้ไม่เคยมี
ทุกข์เคย เพราะฉะนั้น ควรตั้งชื่อว่า สุขกุมาร แลวก็ตั้งชื่อเด็กนั้นว่า
สุขกุมาร แลวก็ให้สีกขาบท ๑ คราวนั้น มารดาได้คึกคึ้นว่า เราจะไม
ทำให้เสียหน้าใจแห่งบุตรของเรา ๑ มารดานั้นจึงได้ถวายทานเหมือนอย่าง
นั้น แม้ในคราวมงคลทั้งหลาย มีมงคลเจาหุเป็นคึ้น ๑ พอเวลาอายุ
ได้ ๗ ขวบ สุขกุมารก็บอกว่า ข้าพเจ้าอยากบวชในสำนักของพระเถรเจ้า ๑
มารดา ก็ตอบว่า คึแลว ลูกเอ๊ย แม้จะไม่ทำให้เสียหน้าใจของเจ้า แลว
กนิมนต์พระเถรเจ้ามาฉัน บอกว่า ท่านเจ้าข้า บุตรของคิฉันอยากจะบวช
คิฉันอยากจะพาเขาไปสู่วิหารในเวลาเย็น พอพระเถรเจ้ากลับไปแลว ก็ได้
ประชุมพวกญาติ แลวบอกว่า วันนั้นแหละเราจะทำกิจที่ควรทำให้แก่บุตรของ
เรา ในเวลาบุตรของเรายังเป็นคฤหัสถ์ แลวก็แต่งคั้วให้บุตร นำบุตรไปสู
วิหารด้วยสิริโสภาคอันใหญ่ แลวก็มอบถวายพระเถรเจ้า ๑ ฝ่ายพระ
เถรเจ้าก็บอกว่า หนูเอ๊ย อันการบรรพชาเป็นของลำบาก เจ้าจะยินดีคึได้หรือ
เมื่อสุขกุมารนั้นตอบว่า ท่านขอรับ กระผมจะกระทำตามโอวาทของท่าน
แลวพระเถรเจ้าก็ให้กรรมฐานแลวให้บรรพชา

ฝ่ายมารดาบิดา เมื่อจะกระทำสักการะแก่บรรพชาของบุตร ก็ได้
ถวายอาหาร ๑๐๐ รส แก่พระภิกษุสงฆ์ มีองค์พระพุทธรเจ้าเป็นประธาน
อยู่ตลอด ๗ วัน ในภายในวิหาร พอถึงเวลาเย็น จึงได้กลับบ้านของคน ๑

ในวันที่ ๘ พระสารีบุตรเถรเจ้า เมื่อพระภิกษุสงฆ์เข้าไปบิณฑบาตแล้ว ก็กระทำกิจที่ควรทำในวิหาร แล้วให้สามเณรถือเอาบาตรจีวร เข้าไปบิณฑบาตในบ้าน ฯ สามเณรได้เห็นเหมือนเป็นคัน ในระหว่างทาง ก็ถามพระเถรเจ้าเหมือนบัณฑิตถามสามเณร ฯ ฝ่ายพระเถรเจ้าก็แก้เหมือนกับแก้ให้บัณฑิตสามเณรฟัง ฯ สามเณรได้ฟังเหตุการณ์เหล่านั้นแล้ว จึงบอกว่า ถ้าท่านถือเอาบาตรจีวรของท่านไป กระผมก็จะกลับ เมื่อพระเถรเจ้าจะไม่ทำให้เสียความประสงค์ของสามเณร จึงบอกว่า จงส่งบาตรจีวรของเรามา แล้วมารับเอาบาตรจีวรไป สามเณรก็ไหว้พระเถรเจ้า เมื่อจะกลับไปก็ได้บอกสั่งว่า ขอให้ท่านนำอาหาร ๑๐๐ รส มาให้กระผม ฯ พระเถรเจ้าตอบว่า เราจะได้อาหาร ๑๐๐ รสนั้นมาจากไหน ? สามเณรจึงว่า เมื่อท่านไม่ได้ด้วยบุญของท่าน ก็จะต้องได้ด้วยบุญของข้าพเจ้า ฯ ครั้นนั้น พระเถรเจ้าก็ให้ลูกदानแก่สามเณรนั้น แล้วเข้าไปบิณฑบาตในบ้าน ฯ สามเณรนั้นไปถึงวิหารแล้วก็เปิดห้องพระเถรเจ้าเข้าไป บิณฑบาตแล้วก็นั่งส่งญาณไปในร่างกายของคน ฯ ด้วยเดชแห่งความดีของสามเณรนั้น หนึ่งของท้าวพันดา คือ สมเด็จพระนรินทราธิราชเจ้า ก็แสดงอาการเร่าร้อน ฯ เมื่อพระองค์ทรงเล็งเห็นว่า จักมีเหตุการณ์อย่างใด ก็ทรงเห็นสามเณร จึงทรงดำริว่า สุขสามเณรถวายบาตรจีวรแก่พระอัครมหาราช แล้วกลับไปด้วยคิดว่า จะกระทำสมณธรรม เราควรจะไปในที่นั้น แล้วตรัสเรียกท้าวมหาราชทั้ง ๔ แล้วทรงส่งไปด้วยเทวบัญชาว่า ท่านทั้งหลายจงไป จงทำให้ฝูงนกที่มีเสียงไม่คึกในป่าใกล้วิหารให้หนีไป ฯ ท้าวมหาราชทั้ง ๔ นั้นก็กระทำตามเทวบัญชา แล้วอยู่ในวิหารโดยรอบ ฯ พระอินทร์จึงตรัสสั่งอินทิมเหวบุตร และสุริยเทวบุตรว่า ท่านทั้งหลายจงยึดวิมานของตนไว้ ฯ เทวบุตรทั้ง ๒ นั้น ก็กระทำตามเทวบัญชา ฝ่ายองค์อัมรินทร์ ก็ทรงรับหน้าทึ่รักษาในที่แห่งสาวยุด้วยพระองค์เอง ฯ วิหารก็เงียบสงัดไม่มีเสียงสิ่งใด ฯ สามเณรก็เจริญวิปัสสนาด้วยจิตแน่วแน่ แล้วก็ได้บรรลุมรรคผล ๔ ชั้น ฯ พระเถรเจ้าผู้ให้สามเณรบอกว่า ขอให้ท่านนำอาหาร ๑๐๐ รสมาให้กระผม จึงพิจารณาเห็นว่า เรา

อาจได้อาหารนั้นในเรือนของใคร ก็ได้เห็นตระกูลอุปัฏฐากซึ่งสมบูรณ์ด้วย
 อัญมณีสัตว์ตระกูลหนึ่ง จึงไปที่ตระกูลนั้น เวลาพวกนั้นดีใจว่า วันนี้พระผู้
 เป็นเจ้ามาทันเป็นการดีแล้ว จึงรับเอาบาตรแล้วนิมนต์ให้นั่ง ถวายข้าวต้ม
 และของเคี้ยว แล้วขอให้แสดงธรรมจนถึงเวลาฉันจังหัน ท่านก็แสดง
 ธรรมกล่าวน่าจะระลึกแก่พวกนั้น พอสังเกตได้เวลาแล้วก็ให้การแสดงธรรม
 จบลง ๆ ครั้นนั้น พวกนั้นก็ถวายอาหาร ๑๐๐ รส แก่พระเถระเจ้า เวลา
 เห็นพระเถระเจ้าประสงค์จะถือเอาไป จึงขอนิมนต์ให้นั่งด้วยคำว่า ฉันทเกิด
 พระเจ้าข้า พวกข้าพเจ้าจะถวายอีก แล้วก็ถวายอีกจนเต็มบาตร ๆ พระ
 เถระเจ้าก็ถือเอาอาหารนั้นรีบไปสู่วิหาร ด้วยคิดว่า สามเณรของเราหิวแล้ว ๆ
 ในวันนั้น สมเด็จพระสรเพชญ์ศาสดาก็เสด็จออกแต่เช้า ประทับนั่งรำพึง
 อยู่ในพระคันธกุฎีว่า วันนี้สุขสามเณรได้ถวายบาตรจิ๋วแก่พระอุปัชฌาย์แล้ว
 กลับไปด้วยคิดจะกระทำสมณธรรม จิตของสุขสามเณรนั้นสำเร็จแล้วหรือ
 ก็ทรงทราบว่ สามเณรนั้นได้สำเร็จมรรคผลถึง ๓ ชั้นแล้ว เมื่อทรงพิจารณา
 ค่อยขึ้นไ้ว่า วันนี้สามเณรนั้นจักอาจสำเร็จพระอรหัต ก็แต่ว่า สาริบุตรได้ถือ
 เอาอาหารออกมาจากบ้านโดยเร็วพลัน ด้วยคิดว่า สามเณรของเราหิวแล้ว
 ถ้าสาริบุตรจก้นำอาหารมา ในเมื่อสามเณรนี้ยังไม่สำเร็จพระอรหัต ก็จะเป็น
 อันตรายแก่สามเณรนี้ เราควรจะไปรักษาที่ขุมประตุ จึงได้เสด็จออก
 จากพระคันธกุฎีไปทรงยืนรับหน้าห้รักษาอยู่ที่ขุมประตุ ๆ ฝ่ายพระเถระเจ้า
 ก็นำอาหารมาถึง ๆ ครั้นนั้น พระพุทธองค์ก็ได้ทรงถามปัญหา ๔ ข้อ ต่อ
 พระสาริบุตรเถระเจ้า ตามนัยที่ว่าไว้แล้วในหนหลัง ๆ ในเวลาแก้ปัญห
 จบลง สามเณรก็ได้สำเร็จพระอรหัต ๆ องค์พระสรเพชญ์ศาสดาจึงตรัสสั่ง
 พระเถระเจ้าว่า ไปเถิดสาริบุตร เธอจงให้อาหารแก่สามเณรของเธอ ๆ
 พระเถระเจ้าก็ไปเคาะประตุ ๆ สามเณรก็ออกมากระทำวัตรพระอุปัชฌาย์
 เมื่อพระเถระเจ้าบอกว่า เธอจงฉันจังหัน ก็รู้ว่าพระเถระเจ้าไม่ต้องการ
 อาหาร เด็กห่มอายุ ๗ ขวบ ซึ่งสำเร็จพระอรหัตในขณะนั้น ก็พิจารณา
 หนึ่งตำแล้วก็นั่งจังหัน ครั้นฉันแล้ว ก็ล้างบาตร ๆ ในเวลานั้น
 ท้าวมหाराชทั้ง ๔ ก็ปล่อยหน้าห้รักษา ๆ ฝ่ายจันทิมเทวบุตร สุริยเทวบุตร

ก็ปล่อยวิมาน ฯ องค์มัจฉวานเทวราชก็ทรงปล่อยหน้าทรีรักษาที่สาบยุ ฯ
สุริยเทพบุตรก็ปรากฏดวงแสงท่ามกลางแห่งฟ้าไป

ภิกษุทั้งหลายจึงสนทนากันว่า ปรากฏเป็นเวลาเย็นแล้ว สามเณร
เพิ่งฉันอาหารเสร็จเมื่อก่อนเอง เหตุไรหนอวันนี้เวลาเช้าจึงมาก เวลา
เย็นจึงน้อย ฯ องค์พระศาสดาจึงเสด็จมาตรัสถามว่า พวกเธอประชุม
กันด้วยเรื่องอะไร เมื่อภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า วันนี้เวลาเช้ามาก เวลา
เย็นน้อย สามเณรเพิ่งฉันจึงหันเมื่อก่อน แต่ถึงอย่างนั้นก็ คงอาทิตย์
ก็ปรากฏแสงท่ามกลางแห่งฟ้าไปแล้ว จึงตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ในเวลา
กระทำสมณธรรมแห่งผู้มีบุญทั้งหลาย ย่อมเป็นอย่างนี้ เพราะวันนี้ท้าว
มหาราชทั้ง ๔ ได้รับหน้าทรีรักษาโดยรอบ จันทิมเทวบุตร สุริยเทวบุตรก็ได้
ยี่วิมานตั้งอยู่ ท้าวสักกเทวราชก็ได้ทรงบริรักษาทรีสาบยุ ตัวเราได้รับ
รักษาที่ชุมประคู วันนี้สุขสามเณรได้เห็นคนทั้งหลายนำน้ำไปจากเหมือง
เห็นพวกช่างศรทำลูกศรให้ตรง เห็นพวกช่างถากทำกงเกวียน เป็นต้น
ก็ฝึกฝนคนแล้วได้สำเร็จพระอรหัต ครั้นตรัสดังนี้แล้ว จึงตรัสพระภาษิตว่า

อุทกํ หิ นยฺมนฺติ เนตฺติกา อสุการา นมยฺมนฺติ เตชนํ

ทาวุํ ทมยฺมนฺติ คจฺจนฺตา อตุคานํ ทมยฺมนฺติ สุพฺพตา

ซึ่งมีคำแปลว่า พวกนำน้ำไปก็นำน้ำไป พวกช่างศรก็ดัดลูกศร พวกช่าง
ถากก็ดัดไม้ พวกมีข้อวัตรก็ฝึกหัดคน ดังนี้

ในคำเหล่านั้น คำว่า ผู้มีข้อวัตรดี อธิบายว่า ผู้ที่กล่าวสั่งสอน
ได้ง่าย ๆ คำที่เหลือเหมือนกับที่กล่าวมาแล้วในหนหลัง

ในเวลาจบเทศนาลง บุคคลเป็นอันมากก็ได้บรรลุโสดาปัตติผล
เป็นต้น ดังนี้แล จบเรื่องสุขสามเณรและทัณทวรรคที่ ๑๐ เพียงเท่านั้น

ในเรื่องสุขสามเณรนี้ เป็นเรื่องชี้ให้เห็นว่า บุญกุศลที่สุขสามเณร
ได้กระทำไว้ในชาติที่เกิดเป็นลูกจ้างเศรษฐี เพื่ออาหารสำหรับหนึ่งนั้น ได้ส่งผล
ทั้งในชาตินั้นและชาติต่อมา คือ ในชาตินั้น ก็ได้เป็นเศรษฐี เวลาตาย
จากชาตินั้นแล้ว ก็ได้ขึ้นไปเกิดในสวรรค์ เสวยทิพย์สมบัติอยู่ตลอด
๑ พุทธันตร อันมีกำหนดกาลนาน ด้วยการสูงขึ้น ๑ โยชน์แห่งแผ่นดิน

เวลาจุติจากสวรรค์ ก็ได้ลงมาเกิดเป็นสุขสามแนว แล้วได้สำเร็จพระอรหัตตซึ่งแสดงมา ส่วนเนื้อความในพระคาถานั้น มีใจความอยู่ ๔ ข้อ คือ ข้อที่ ๑ ว่า พวกน่าน้ำไปก็น่าน้ำไป อันได้แก่พวกไข่น้ำออกจากเหมืองก็ไข่น้ำออก และไข่น้ำเข้าได้ตามความประสงค์ พวกช่างสุกสร ก็คัดสุกสรให้ตรง พวกช่างถาก ก็คัดไม้ให้เป็นไปตามความประสงค์ พวกไม้ข้อวัตรคือ พวกง่ายสอนง่าย ก็ฝึกหัดด้วยจิตใจของคนให้ดี ดังนั้นเพราะฉะนั้น จึงควรที่ผู้ฟังทั้งหลายจะเข้าใจว่า แม้แต่สิ่งที่ไม่มิจติวิญญาน คนก็ยังคัดแปลงแก้ไขได้ ก็ตัวเราที่เป็นผู้มีจิตวิญญาน จะคัดแปลงแก้ไขไม่ได้หรือ ต้องตอบว่าได้ เว้นแต่ผู้ว่ายากสอนยากเท่านั้น อันว่าผู้ว่ายากสอนยากนั้น ย่อมเปรียบเหมือนกับไม้ที่ตัดได้ยาก เพราะฉะนั้น จึงควรที่ทุกคนจะทำคนให้เป็นคนว่าง่ายสอนง่าย คือ เมื่อมารดา บิดา ปู่ย่า ตายาย ครูบาอาจารย์ทั้งหลายว่ากล่าวสั่งสอนในทางที่ควรเชื่อฟัง ถึงเมื่อตัวเองสอนตัวเองในทางที่ดี ก็ควรจะเชื่อฟังจึงจะเป็นการดี สันเนื้อความในเทศนาถกกันเพียงเท่านั้น.

เอว้ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๑๔๓

คัมภีร์ขุททกนิกาย พระธรรมบท
ว่าด้วยเรื่องสหายนางวิสาขาและเรื่องนางสิริมา

โก นุ หาสี กิमानุโหติ อิมิ ธมฺมเทศนํ สุตฺตา เชควเน
วิหรนฺโต วิสาขาย สหายิกา อารพฺภ กถาสฺสตี.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงเรื่องสหายนางวิสาขา และเรื่องนางสิริมา ตามคัมภีร์พระธรรมบท สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระ-
พุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตามสมควรแก่เวลา

เรื่องสหายนางวิสาขาและเรื่องนางสิริมา

ดำเนินความตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดาประทับอยู่ที่พระเชศวนาราม ทรงปรารภพวกหญิงสหายนางวิสาขาให้เป็นคัมภีร์ จึงตรัสพระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า โก นุ หาสเณ ภิกขมา นุ โท คัง

กล่าวคือ ที่กรุงสาวัตถีมีกุลบุตร ๕๐๐ คน ขอให้นางวิสาขมาหาอุบาสกรับปกร่องภรรยาของตนๆ ด้วยคิดว่า ภรรยาของตนๆ จักเป็นผู้ไม่ประมาท ฯ เมื่อหญิงเหล่านั้นจะไปเที่ยวสวนหรือไปวิหาร ก็ไปกับนางวิสาขานั้น ฯ อยู่มาคราวหนึ่ง หญิงเหล่านั้นเมื่อมีการบ่าวร้องมหรสพว่า จักมีมหรสพสุราอยู่ ๗ วัน ก็จัดแจงสุราไว้ให้สามของตนๆ ฯ กุลบุตรเหล่านั้นพากันเล่นมหรสพสุรา ๗ วัน พอถึงวันที่ ๘ ก็ได้เลิกไปเพื่อไปทำการงาน ฯ หญิงเหล่านั้น ก็กล่าวกันว่า พวกเราไม่ได้ดื่มสุราค่อหน้าสาม สุราที่เหลือก็ยังมิอยู่ เราจะไม่รู้ด้วยอาการอย่างไร พวกเราจักดื่มด้วยอาการอย่างนั้น แล้วก็พากันไปหานางวิสาขา บอกว่า ข้าแต่พระแม่เจ้า พวกข้าพเจ้าอยากจะไปเที่ยวสวนเมื่อนางวิสาขาทอบว่า ดีแล้วแม่ ถ้าอย่างนั้นพวกเจ้าจงกระทำกิจที่ควรกระทำแล้วจึงออกไป ก็ได้ไปกับนางวิสาขานั้น ได้ช้อนสุราไปดื่มในสวนแล้วก็เมา ฯ นางวิสาขาก็คิดว่า หญิงเหล่านั้นกระทำไม่สมควร บัดนี้พวกเค้ายกยักจะติเตียนได้ว่า พวกสาวิกาของพระสมณโคตม พากันดื่มสุรา จึงบอกหญิงเหล่านั้นว่า พวกเจ้ากระทำสิ่งที่ไม่สมควรแล้ว พวกเจ้าทำให้เกิดความเสียหายแก่เรา ถึงสามของพวกเจ้าก็จะโกรธ บัดนี้พวกเจ้าจะทำอย่างไร ? หญิงเหล่านั้นจึงว่า พวกข้าพเจ้าจะทำเป็นไข้ ฯ นางวิสาขาจึงว่า ถ้าอย่างนั้นพวกเจ้าก็จะปรากฏด้วยการกระทำของตน ฯ เวลาหญิงเหล่านั้นไปถึงบ้านแล้ว ก็ได้ทำอาการเหมือนเป็นไข้ ฯ พวกสามจึงถามว่า หญิงชื่อนี้ๆ ไปไหน พอได้ยินว่าเป็นไข้ก็แน่ใจว่าคงจะดื่มสุราที่ยังเหลืออยู่เป็นแน่ จึงทุบตีเสียยับยั้ง ฯ พอถึง

วันมโหรีสพอีกคราวใหม่ หญิงเหล่านั้นก็อยากจะดื่มสุราเหมือนอย่างนั้นอีก จึงพากันไปหานางวิสาขแล้วบอกว่า ขอให้พาพวกข้าพเจ้าไปเที่ยวสวน นางวิสาขก็ปฏิเสธว่า เมื่อก่อน พวกเจ้าทำให้เกิดความเสื่อมเสียแก่เรา พวกเจ้าจึงไปเกิด เราจะไม่พาพวกเจ้าไป ก็ปลอบโยนว่า คราวนี้ พวกข้าพเจ้าจะไม่ทำอย่างนั้นอีก แล้วพากันไปหานางวิสาขอีก บอกว่า ข้าแต่พระแม่เจ้า พวกข้าพเจ้าอยากจะกระทำพุทธบูชา ขอพระแม่เจ้า จงนำพวกข้าพเจ้าเข้าไปสู่วิหาร ฯ นางวิสาขจึงว่า คราวนี้สมควร พวกเจ้าจึงพากันไปตระเตรียม ฯ หญิงเหล่านั้นก็ให้คนถือเอาของหอม และ ดอกไม้เป็นต้น ด้วยผอบ แล้วเอากะบอกสุราผูกติดแขนคลุมด้วยผ้าผืนใหญ่ไปกับนางวิสาข เมื่อจะเข้าไปสู่วิหารกับนางวิสาข ก็พากันนั่งลงดื่มสุราด้วยกระบอกอันมีประมาณคืบ แล้วก็ทิ้งกระบอกเสีย พากันนั่งอยู่ตรงพระพักตร์พระพุทธองค์ในธรรมสภา ฯ นางวิสาขก็กราบ ทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ขอพระองค์ทรงแสดงธรรมแก่หญิงเหล่านั้น ฯ ฝ่ายหญิงเหล่านั้นก็มีความยินดีด้วยกำลังแห่งความเมา คิดอยากจะ ฟ้อนรำขับร้อง ฯ ครั้นนั้น เทวดาพวกมารคนหนึ่งก็คิดว่า บัดนี้ เราจะ เข้าสิงตัวหญิงเหล่านั้น แล้วจะแสดงอาการวิปริตต่อหน้าพระสมณโคตม จึง ได้เข้าสิงหญิงเหล่านั้น ฯ ในหญิงเหล่านั้น หญิงบางจำพวกก็เริ่มคบมือ หัวร่อ ต่อพระพักตร์พระพุทธองค์ บางพวกก็เริ่มจะฟ้อนรำ ฯ พระ พุทธองค์จึงทรงพิจารณาว่า น้อย่างไรกัน ก็ทรงทราบเหตุการณ์อันนั้น จึงทรงพระดำริว่า บัดนี้ เราจะไม่ให้พวกมารได้ช่อง เราผู้นำเพญ์บารมีมา ได้ทรงแปลงพระรัศมีจากพระโลมาในระหว่างนิ้ว เพื่อให้หญิงเหล่านั้นสลัด ใจ ฯ ทันใดนั้นเองความมืดก็มิขึ้น หญิงเหล่านั้นก็กลัวตาย ฤทธสุรา ในท้องก็สิ้นไป ฯ องค์พระจอมไตรศาสดา ก็ทรงหาขยับไปจากบัลลังก์ ที่ประทับนั่ง ขึ้นไปยืนบนยอดเขาสิเนรุ ทรงแปลงพระรัศมีจากพระ อุณาโลม ฯ ในขณะนั้นเอง ก็ปรากฏเหมือนกับดวงจันทร์ขึ้นไปตั้ง พ้น ฯ ลำดับนั้น พระพุทธองค์จึงตรัสแก่หญิงเหล่านั้นว่า การที่พวกเจ้า ผู้มาสู่สำนักเรา เป็นผู้เมา ข่อมไม่สมควรมา เพราะว่าเทวดาซึ่งเป็น

พวกมารจักได้ช่อง คืบความเมาของพวกเจ้า จะให้พวกเจ้ากระทำการ
หวัระเป็นคั่น ในที่ไม่สมควรหวัระเป็นคั่น บัดนี้ พวกเจ้าควรจะเกิด
ความอุคสาหะที่จะคืบไฟราคะเป็นคั่น แล้วได้ตรัสพระภาษิตไว้ว่า โก นุ
หาโส กิमानุโท เป็นคั่น ซึ่งมีคำแปลว่า หวัระอะไรกัน ร่าเริงอะไร
กัน เหลลิดเหลลิดอะไรกัน เมื่อโลกถูกไฟลงอยู่เป็นนิจอย่างนี้ พวกเจ้าที่ถูก
ความมึนครอบงำแล้ว จึงไม่พากันแสวงหาประทีป ดังนี้

ในคำเหล่านั้น คำว่า ร่าเริง หมายความว่า มึน คำอธิบายว่า เมื่อ
โลกสันนิวาสนี้ถูกไฟลงอยู่เป็นนิจด้วยไฟ ๑๑ กอง มีไฟราคะเป็นคั่น พวก
เจ้าหวัระอะไรกัน มึนอะไรกัน การหวัระการมึนคั่นนี้ พวกเจ้าไม่ควร
กระทำไม่ใช่หรือ ? พวกเจ้าผู้ถูกความมืด ๑ อันได้แก่อวิชชา ๘ ประการ
หุ้มห่อไว้แล้ว เหตุไรจึงไม่แสวงหาประทีป คือ ปรีชาญาณ เพื่อกำจัด
ความมืดอันนั้น ดังนี้

ในเวลาจบเทศนาลง หญิง ๕๐๐ นั้น ก็ได้คั่งอยู่ในโศคาบัตติผล ๑
องค์พระทศพลศาสดาทรงทราบว่า หญิง ๕๐๐ นั้นตั้งอยู่ในสรัทธาอันไม่หวั่น
ไหวแล้ว จึงเสด็จลงจากยอดเขาสิเนรุ แล้วประทับนั่งบนพุทธอาสน์ ๑
ครั้งนั้น นางวิสาขาจึงกราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า สุรานชวร่าย
พวกหญิงเหล่านั้นมีคุณสมบัติเช่นนี้ เวลานั่งอยู่ตรงพระพักตร์ของพระพุทธเจ้า
ผู้เช่นพระองค์ ก็ยังไม่อาจดำรงแม้เพียงอริยาบถไว้ได้ ได้เริ่มจะลุกขึ้น
คืบมือ หวัระ ขับร้อง พ้อนรำ เป็นต้น ๑ องค์พระทศพลศาสดา
จึงตรัสว่า วิสาขา ธรรมศาสนานี้ ย่อมลามกแท้ บุคคลไม่ใช่ร้อยเดียว
ได้พากันถึงความพินาศเพราะอาศัยสุรา เมื่อภิกษุทั้งหลายทูลถามว่า สุรา
นี้เกิดเมื่อไหร่ พระเจ้าข้า จึงทรงนำมาซึ่งเรื่องอดีต ทรงแสดงกัมภชาดก
เพื่อทรงแสดงความเกิดขึ้นแห่งสุรานี้ให้พิสดาร ดังนี้แล ๑ จบเรื่องหญิง
สหายของนางวิสาขาเพียงเท่านั้น

ต่อไปนี้ เป็นเรื่องนางสิริมาว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดาประทับ
อยู่ที่พระเวฬุวนาราม ทรงปรารภนางสิริมาให้เป็นต้นเหตุ จึงตรัสพระธรรม-
เทศนาอันนี้ไว้ว่า ปสฺส จิตฺตกตํ พิมฺพํ ดังนี้

คงได้สดับมาว่า นางสิริมานั้น เป็นหญิงเจ้าหม่มผู้มีรูปสวย ได้ทำผิด
 ต่ออุบาสิกาสื่อว่าอุตตรา ซึ่งเป็นธิดาของปณณกเศรษฐี ที่เป็นภรรยา
 ของบุตรสมณเศรษฐี ในภายในพรรษาคราวหนึ่ง แล้วประสงค์จะทำให้
 นางอุตตราเสื่อมใส จึงทูลขอโทษองค์พระจอมไตรศาสดา ผู้เสด็จไปฉัน
 พร้อมกับพระภิกษุสงฆ์ที่เรือนของนางอุตตรานั้น แล้วได้ฟังกัฏฏานโมทนา
 ขององค์พระศาสดาในวันนั้นว่า บุคคลควรชนะความโกรธด้วยความไม่โกรธ
 ควรชนะความไม่เคียดด้วยความดี ควรชนะความตระหนี่ด้วยการให้ ควรชนะ
 ความพุดเลาะนวลด้วยการพูดจริง ดังนี้ ก็ได้สำเร็จโศคาบัตติผลในเวลา
 จบลงแห่งคาถา ฯ อันนี้เป็นเรื่องย่อในเรื่องนี้ ฯ ส่วนเรื่องพิสดาร จะ
 แจ้งในอรรถกถาแห่งคาคานโมทนา ในไตรปิฎก ครั้นนางสิริมาได้สำเร็จ
 โศคาบัตติผลอย่างนี้แล้ว ก็นิมนต์องค์พระประทีปแก้วบรมศาสดา แล้วได้
 ถวายมหาทานในเวลาเช้า ได้ตั้งอาหารประจำไว้วันละ ๘ สำหรับแก่พระสงฆ์ ฯ
 จำเดิมแต่นั้นไป ก็มีภิกษุไปที่เรือนของนางสิริมาวันละ ๘ องค์ ๆ นางสิริมา
 ก็บอกว่า ขอท่านทั้งหลายจงรับประทานเนยใส จงรับประทานนมสด
 ดังนี้ เป็นต้น แล้วก็จัดสิ่งของใส่บาตรภิกษุเหล่านั้น ฯ ของที่ภิกษุองค์หนึ่ง ๆ
 ได้ไป ย่อมพอแก่ภิกษุ ๓ องค์บ้าง ๔ องค์บ้าง ฯ นางสิริมาได้ถวายอาหาร
 ด้วยการสละเงิน วันละ ๑๖ กหาปณะ ฯ อยู่มาวันหนึ่ง ภิกษุองค์หนึ่ง ไป
 ฉันทอาหารที่บ้านของนางสิริมานั้นแล้ว ก็ได้ไปที่วิหารแห่งหนึ่ง ซึ่งอยู่ไกล ๓
 โยชน์ ฯ พอถึงเวลาเย็นภิกษุองค์นั้นก็เข้าไปหาพระเถระเจ้า ภิกษุทั้งหลาย
 จึงถามว่า ท่านไปรับภัตตาหารที่ไหนมา ฯ ตอบว่า ข้าพเจ้าไปฉันทอาหาร
 ที่บ้านนางสิริมา ฯ ภิกษุทั้งหลายจึงถามว่า นางสิริมาถวายของเป็นที่
 พอใจหรือ ? ตอบว่า ใคร ๆ ไม่อาจพรรณนาอาหารของนางสิริมานั้นได้
 นางสิริมาถวายอาหารดียิ่งนัก อาหารที่ภิกษุองค์หนึ่ง ๆ ได้มา ย่อมพอแก่
 ภิกษุ ๓ องค์บ้าง ๔ องค์บ้าง ข้าพเจ้าไม่เคยเห็นของถวายยิ่งกว่าของนาง
 สิริมา ทั้งนางสิริมาเป็นผู้มีรูปร่างสะสวยด้วย ภิกษุนั้นได้กล่าวสรรเสริญ
 นางสิริมานั้นอย่างนี้ ฯ ครั้นนั้น ภิกษุองค์หนึ่ง ได้ฟังคำสรรเสริญนาง

สิริมานั้น ก็เกิดความเสนาหา ด้วยการยังไม่ได้เห็นเลย จึงคิดว่า เราควรจะไปดูให้ได้ จึงบอกลำดับพรรยาของตน แล้วถามภิกษุต้นบัญญัติ ก็ได้ทราบ ว่า พรุ่งนี้จักได้เป็นหัวหน้าไปรับอาหารที่บ้านนั้น จึงได้ถือเอาบาตรจีวรออกไป ในขณะนั้น พออรุณขึ้นในเวลาเช้า ก็เข้าไปที่โรงสลาภ ได้เป็นหัวหน้าสงฆ์แล้วได้ไปรับอาหารที่บ้านของนางสิริมานั้น ก็ในเวลาทีภิกษุองค์ฉันทวานนี้กลับไปแล้วนั้น ความเจ็บไข้ได้เกิดแก่นางสิริมา เพราะฉะนั้น นางสิริมานั้นจึงเปลืองเครื่องประดับกายแล้วนอน ครั้นนั้น พวกทาสีของนางสิริมา ได้เห็นภิกษุทั้งหลายได้มาถึงแล้วก็บอกนางสิริมา ฯ เมื่อนางสิริมาไม่อาจรับบาตรแล้วให้พระนัง เลี้ยงพระด้วยตนเอง ก็สั่งพวกทาสีว่า พวกเจ้าจงรับบาตร นิมนต์พระให้นัง ให้ต้มข้าวต้มแล้วถวายของขบฉัน พอถึงเวลาอาหาร จงจัดอาหารใส่บาตรถวาย ฯ ทาสีเหล่านั้นก็รับว่า ค่ะแล้ว พระแม่เจ้า จึงนิมนต์ภิกษุทั้งหลายให้เข้าไปในเรือน ให้ต้มข้าวต้มแล้วถวายของขบฉัน พอถึงเวลาถวายอาหารก็จัดอาหารใส่บาตร แล้วแจ้งแก่นางสิริมา ฯ นางสิริมานั้นจึงว่า พวกเจ้าจงประคองเราออกไป เราจักไหว้พระ พวกทาสีก็ประคองออกไป ก็ได้ไหว้พระด้วยตัวกำลังสิ้นเต็ม ฯ ภิกษุนั้นแลดูแล้ว ก็คิดว่า ในเวลาเป็นไข้ ความสวยงามแห่งรูปของนางสิริมานั้นก็ถึงเพียงนี้ ส่วนในเวลาที่ไม่เจ็บไข้ ความสวยงามแห่งรูปของนางสิริมา ผู้ประดับด้วยเครื่องประดับทั้งปวง จักเป็นเช่นไร ฯ พอคิดอย่างนี้ ก็เลศที่สะสมอยู่ดังหลายโกฏิไปแล้วนั้น ก็กำเริบ ฯ ภิกษุนั้นก็มีใจเป็นอย่างอื่นไป เมื่อไม่อาจฉันจึงหันได้ ก็ถือเอาบาตรกลับวัด บัดฝ่าบาตรไว้แล้วก็วางไว้ข้างหนึ่ง แล้วก็ปุ่จีวรลงนอน ฯ ครั้นนั้น ถึงภิกษุผู้เป็นสหายองค์หนึ่งจะอ่อนวอนภิกษุนั้น ก็ไม่อาจให้ฉันได้ ฯ ภิกษุนั้นก็นอนอดอาหาร ฯ นางสิริมาก็ได้ตายในเวลาเย็นวันนั้นเอง ฯ พระราชาได้ส่งข่าวไปกราบทูลพระพุทธองค์ว่า นางสิริมาน้องสาวของหมอชีวกตายแล้ว พระเจ้าข้า ฯ พระพุทธองค์ทรงสดับแล้วก็ทรงตอบไปว่า ไม่ต้องเฝ้าศพสิริมา จงนำไปไว้ที่ป่าช้าผัดิบ ผุงกาและสุนัขจะไม่กัดกินด้วยอาการอย่างใด จงได้รักษาด้วยอาการอย่าง

นั้น ฯ พระราชาก็ทรงให้กระทำตาม พอล่วง ๓ วันไปตามลำดับแล้ว ถึงวันที่ ๔ ศพนางสิริมาก็ขึ้นพอง ฯ หมันนอนก็ไหลออกจากปากแผลทั้ง ๕ ร่างกายหงสน ก็เป็นเหมือนนาคขาวสลัดเกล็ด ฯ พระราชาจึงโปรดให้คัดลงบ่าวร้องชาวเมือง ผู้ที่ไม่มาคุสิริมา ยกไว้แต่ผู้รักษาบ้านเรือน กับเด็ก ๆ เท่านั้น จะต้องถูกปรับไหมคนละ ๔ กหาปณะ แล้วได้ส่งข่าวไปกราบทูลพระพุทธองค์ว่า ขอให้ภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธองค์เป็นประธาน จงเสด็จมาคุสิริมา ฯ พระพุทธองค์จึงให้แจ้งแก่ภิกษุทั้งหลายว่า เราจักไปคุสิริมา ฯ ฝ่ายภิกษุของคณินได้นอนอดอาหารโดยไม่เชื่อฟังถ้อยคำของผู้ใดถึง ๔ วันแล้ว ฯ ข้าวในบาตรก็บูด สนิมก็ขึ้นบาตร ฯ ครั้งนั้น ภิกษุผู้เป็นสหายนั้น จึงไปบอกภิกษุนั้นว่า องค์พระศาสดาจะเสด็จไปคุสิริมา ฯ ภิกษุนั้นถึงกำลังหิวโหยอดโรยอยู่อย่างนั้น ก็ลุกขึ้นพร้อมกันกับคำว่า สิริมา แล้วถามว่า ท่านพูดอะไร เมื่อภิกษุนั้นตอบว่า องค์พระศาสดาจะเสด็จไปคุสิริมา ท่านจักไปไหม ก็ตอบว่า จัะ จะไป แล้วก็เทข้าว ล้างบาตร เอาบาตรใส่ลงในถุง แล้วไปกับภิกษุสงฆ์ ฯ องค์พระศาสดาห้อมล้อมด้วยภิกษุสงฆ์ ทรงยืนอยู่ข้างหนึ่ง ฯ ภิกษุณีสงฆ์ ราชบริษัท อุบาสกบริษัท อุบาสิกาบริษัท ต่างก็ยืนอยู่ข้างหนึ่ง ฯ องค์พระศาสดาจึงตรัสถามพระราชาว่า มหาราช หญิงนั้นคือใคร ฯ ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า หญิงนั้นคือสิริมา น้องสาวหมอชวก ฯ อ้อ หญิงนั้น คือ สิริมาหรือ ? พระเจ้าข้า ฯ ถ้าอย่างนั้นพระองค์จงให้บ่าวร้องชาวเมืองว่า จงให้เงินพันหนึ่ง แล้วจงเอาสิริมาไป ฯ พระราชาก็กระทำตามพระพุทธฎีกา ฯ ผู้ที่ชื่อว่า จักกล่าวว่ามีเจ้าเอง ๆ ดังนี้ ไม่มีสักคนเดียว ฯ พระราชาจึงกราบทูลองค์พระศาสดาว่า ไม่มีผู้รับ พระเจ้าข้า ฯ จึงตรัสว่า ถ้าอย่างนั้น จงลดราคาลงไป ฯ พระราชาก็ให้บ่าวร้องว่า จงให้เงิน ๕๐๐ แล้วรับสิริมาไป เวลาไม่เห็นใครรับก็ให้ลดราคาลงไปเป็น ๒๕๐ และ ๒๐๐, ๑๐๐, ๕๐, ๒๕, ๑๐, ๕, ๑ กหาปณะ ถึงกหาปณะ ๑ บาท ๑ มาสก ๑ กากนิก แล้วจึงรับสิริมาไป แล้วก็ให้

บ่าวร้องว่า จงรับไปเปล่าๆ ผู้ที่ซื้อวางจะกล่าวว่า ข้าพเจ้าเองๆ ไม่มีเลย ฯ
พระราชาก็กราบทูลว่า ผู้ที่จะรับไปเปล่าๆ ก็ไม่มี พระเจ้าข้า ฯ พระ
พุทธองค์ จึงตรัสว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลาย จงมาตุคาม
ซึ่งเป็นที่รักของมหาชน เมื่อก่อนคนทั้งหลายในเมืองนี้ ให้ทรัพย์ถึงพันจึง
ได้เพียงวันเดียว บัดนี้ แม้ผู้จะรับไปเปล่าๆ ก็ไม่มี อัมรูปกายนี้ เป็นของ
ถึงซึ่งความสนความเสื่อม เธอทั้งหลายจงดูร่างกายอันกระสับกระส่ายนี้เกิด
แล้วก็ครีستพระคาถานี้ว่า

ปสฺส จิตฺตํ กคฺคํ พิมฺพํ

อุมฺภายํ สมฺมสฺสิตํ

อาคฺคฺรํ พหุสํกขํ

ยสฺส นตฺถิ ชฺวํ จิตฺ

ซึ่งมีคำแปลว่า จงดูรูป อัมบุคคกทำให้วิจิตร อัมมิกายเป็นแผล อัน
กระตุกขกขึ้น อันกระสับกระส่าย อัมมีความคำริมาก อัมไม่มีความยั่งยืน
คงทน ดังนี้

ในคำเหล่านั้น คำว่า อัมบุคคกทำให้วิจิตร คือ อัมบุคคกคกแต่ง
ให้งดงามด้วยเครื่องนุ่งห่ม เครื่องแต่งตัว ดอกไม้ และเครื่องประดับกาย
เป็นคั่น ฯ คำว่า รูป หมายอัมภาพ ที่ตั้งอยู่ด้วยอัมวะระน้อยใหญ่
มีอัมวะระที่ขาวเป็นคั่น ในที่ควรขาวเป็นคั่น ฯ คำว่า มิกายเป็นแผล หมาย
แผล ๘ แห่ง คือ ทวารทั้ง ๘ คำว่า อัมกระตุกขกขึ้น คือ อัมกระตุก
๓๐๐ ท่อนขกขึ้น คำว่า อัมกระสับกระส่าย คือ อัมชื่อว่า เป็นไข้อยู่เป็นนิจ
เพราะบุคคลต้องรักษาด้วยอัมริยาบถเป็นคั่น ทุกเวลา ฯ คำว่า มีความคำริมาก
คือ ที่มหาชนคำริมาก ฯ คำว่า ไม่มีความยั่งยืนคงทน คือ ความยั่งยืน
หรือความคงทนไม่มีแก่รูปใด รูปนั้นมีความแตกกระจัดกระจายไปเป็น
ธรรมดาโดยส่วนเดียว เธอทั้งหลายจงดูรูปนี้ ดังนี้

ในเวลาจบเทศนาลง การขุขังธรรมก็ได้มีแก่บุคคล ๘ หมื่น ๘ พัน ฯ
ภิกษุเหล่านั้นก็ได้ตั้งอยู่ในโสคาบัตติผล ดังนี้แล ฯ จบเรื่องนางสิริมาเพียงเท่านั้น

เอวํ กัมมํ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๑๔๔

คัมภีร์ขททกนิกาย พระธรรมบท

ว่าด้วยเรื่องภิกษุผู้เข้าใจว่าตนสำเร็จ และเรื่องนางรูปนันทาเถรี

ขานันมานิ อัม ชมฺมเทสนํ สตุถา เขตฺวเน วิหรนฺโต สมฺพหุเล
อริมานิเก ภิกฺขุ อารพฺภ กถสึ ฯ

ปญฺจสคา กิร ภิกฺขุ สตุถุ สมฺคิเก กมฺมอุจฺจํนฺตฺติ.

ณ บัดนี้ อาคตภาพักได้แสดงเรื่องภิกษุผู้เข้าใจว่าตนสำเร็จ และ
เรื่องนางรูปนันทาเถรี คัมภีร์พระธรรมบท เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่
พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตามสมควรแก่เวลา

เรื่องภิกษุผู้เข้าใจว่าตนสำเร็จ และเรื่องนางรูปนันทาเถรี

ดำเนินความคัมภีร์พระธรรมบทว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศรีสุคต
ศาสดา ประทับอยู่ที่พระเชควนาราม ทรงปรารภภิกษุผู้เข้าใจว่าตน
สำเร็จหลายองค์ด้วยกันให้เป็นต้นเหตุ จึงตรัสพระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า
ขานันมานิ ดังนี้

ดังได้ยินมาว่า มีภิกษุ ๕๐๐ องค์ เวียนกรรมฐานในสำนักพระ
ศาสดาจารย์ แล้วเข้าป่าเพียรพยายามทำฌานให้เกิดขึ้น แล้วเข้าใจว่า
กิจแห่งบรรพชิตของตนสำเร็จแล้ว เพราะกิเลสไม่กำเริบ จึงพากันมา
คิดว่า เราจักกราบทุกคุณธรรมที่เราได้แล้ว แก่องค์พระศาสดา ฯ
องค์พระศาสดา ได้ตรัสสั่งพระอานนทเถรเจ้า ในเวลาที่ภิกษุเหล่านั้นมา
ถึงข้ามประตูภายนอกว่า อานนท การที่ภิกษุเหล่านั้นจะเข้ามาหาเราไม่มี
จงให้ภิกษุเหล่านั้นไปที่ป่าช้าผิ ดิบ กลับจากป่าช้าผิ ดิบแล้วจึงมาหาเรา ฯ
พระเถรเจ้าก็ได้แจ้งให้ภิกษุเหล่านั้นทราบ ฯ ภิกษุเหล่านั้นไม่ตอบเลยว่า
พวกเราจะต้องการอะไรกับป่าช้าผิ ดิบ ได้พากันไปที่ป่าช้าผิ ดิบ คิดว่า

พระพุทธเจ้าผู้ทรงเห็นกาลไกล จักทรงเห็นเหตุการณ์เป็นแน่ เมื่อได้ไป
เห็นชาคสพในป่าชาลิตบนั้น ก็รู้สึกลำบากใจในชาคสพที่เขาทิ้งไว้วันหนึ่ง
บ้าง ๒ วันบ้าง ได้เกิดความรักความชอบใจในชาคสพที่ยังสคอยู่ ซึ่ง
เขานำไปทิ้งในขณะนั้น จึงได้รู้สึกว่าห้วยยังมีกิเลส ฯ สมเด็จพระโลกเชษฐ์
เจ้า ผู้ประทับนั่งอยู่ในพระคันธกุฎี ก็ทรงเปล่งพระรัศมีไป เป็นเหมือน
กับครัสตอยู่ในที่เฉพาะหน้าภิกษุเหล่านั้นว่า คุณ่อนภิกษุทั้งหลาย การที่
ทำความรักความยินดีให้เกิด เพราะได้เห็นร่างกระดูกเช่นนั้น สมควร
แก่พวกเธอแล้วหรือ จึงตรัสพระคาถานี้ว่า ยานิมานี อปคุถามิ เป็นต้น
ซึ่งมีคำแปลว่า ความยินดีอะไร เพราะได้เห็นกระดูก ซึ่งเป็นเหมือนลูก
น้ำเต้าที่เขาทิ้งไว้ในถุคฺสูรท และเป็นเหมือนนกพิราบ ดังนี้

ในคำเหล่านั้น คำว่า ถุคฺสูรท คือ เป็นเหมือนลูกน้ำเต้าที่ถูกลม
และแดดในถุคฺสูรท ตกหล่นเรี่ยราดอยู่ในที่นั้น ฯ คำว่า เหมือนนกพิราบ
คือ มีสีเหมือนนกพิราบ ฯ คำว่า เพราะได้เห็นกระดูก คือ ความยินดี
อะไรของพวกเธอ เพราะได้เห็นกระดูกเช่นนั้น การที่พวกเธอกระทำความ
ยินดีในกามารมณ์แม้เพียงเล็กน้อยก็ไม่สมควรไม่ใช่หรือ ดังนี้

ในเวลาจบเทศนาลง ภิกษุเหล่านั้นยินดียิ่งอย่างไร ก็ได้ถึงความเป็น
พระอรหันต์ เมื่อจะเชยชมพระบรมศาสดา ก็ได้มาถวายบังคม ดังนี้แล ฯ
จบเรื่องภิกษุผู้เข้าใจว่าตนสำเร็จเพียงเท่านั้น

ต่อไปนี้ เป็นเรื่องนางรูปนันทาเถรีว่า เมื่อสมเด็จพระชินศรีศาสดา
ประทับอยู่ที่พระเชตวนาราม ทรงปรารภนางรูปนันทาเถรี ผู้เป็นชนบท-
กัลยาณีให้เป็นต้นเหตุ จึงตรัสพระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า อญฺจินิ นคริ
กคฺ คังนํ

ได้ยินมาว่า วันหนึ่ง นางรูปนันทาคิดว่า พี่ชายใหญ่ของเราได้สละ
สิริราชสมบัติออกบรรพชา แล้วได้เป็นพระพุทธเจ้า ผู้เป็นบุคคลเลิศในโลก
พระวราหุภุมาร ผู้เป็นบุตรของพระองค์ ก็ได้ทรงบรรพชา พี่ชาย

ของเรา มารดาของเราก็ได้บรรพชาแล้ว เมื่อพวกญาติถึงเพียงนี้ บรรพชาแล้ว เราจักอยู่ทำอะไรในบ้านเรือน เราจักบรรพชา ฯ นางรูปนันทานั้น จึงได้ไปอยู่ที่อยู่ของหมู่ภิกษุณี แล้วก็บรรพชา นางได้บรรพชาด้วยความรักญาติ ไม่ใช่ด้วยศรัทธา แต่เพราะความมีรูปสวย จึงมีชื่อว่า รูปนันทา ฯ นางรูปนันทานั้นได้ฟังว่า องค์พระศาสดาทรงแสดงว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เป็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ก็ไม่ไปเฝ้าด้วยคิดว่า องค์พระศาสดาจะทรงคติเตียนรูปร่างของเรา อันน่าดู น่าเลื่อมใสอย่างนี้ ฯ ชาวกรุงสาวัตถีถวายทานแต่เช้าแล้ว สมาทานอุโบสถแล้ว ก็นุ่งห่มผ้าที่สะอาด ถัดของหอมมีดอกไม้เป็นต้น ไปประชุมกันฟังธรรมที่พระเชตวัน ในเวลาเย็น ฯ ฝ่ายภิกษุณีสงฆ์ ก็เกิดความพอใจในการทรงแสดงธรรมของพระศาสดา จึงได้ไปฟังธรรม ฯ เมื่อคนทั้งหลายฟังธรรมแล้วเข้าไปสู่เมือง ก็ได้สรรเสริญคุณพระศาสดาไป

ก็ในโลกสันนิวาส ซึ่งมีประมาณ ๔ พวก ที่ได้เห็นพระตถาคตเจ้าแล้วไม่เกิดความเลื่อมใสนั้นมีอยู่น้อย ฯ เพราะว่า พวกที่ถือรูปเป็นประมาณ ได้เห็นพระสรีรกายซึ่งมีสังคหทองคำ ประดับด้วยพระลักษณะใหญ่น้อยของพระตถาคตเจ้าแล้ว ก็เลื่อมใส ฯ พวกที่ถือเสียงเป็นประมาณได้ฟังเสียงสรรเสริญคุณพระศาสดาที่เป็นไป เพราะอาศัยชาติทั้งหลายร้อยชาติ และเสียงแสดงธรรมประกอบด้วยองค์ ๘ ก็เลื่อมใส ฯ พวกที่ถือความเศร้าหมองเป็นประมาณ ก็เลื่อมใส เพราะได้เห็นความเศร้าหมองแห่งจิวรเป็นต้นขององค์พระตถาคต ฯ ฝ่ายพวกที่ถือธรรมเป็นประมาณก็เลื่อมใสว่า ศีลของพระตถาคตเป็นอย่างนี้ สมาธิเป็นอย่างนี้ ปัญญาเป็นอย่างนี้ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าไม่มีผู้เสมอ ไม่มีผู้เปรียบด้วยพระคุณมีศีลเป็นต้น เป็นผู้เสมอกับพระพุทธเจ้า ผู้ไม่มีใครเสมอ เป็นผู้ไม่มีบุคคลเปรียบ ฯ ผู้สรรเสริญคุณของพระตถาคตเจ้านั้น ข้อมไม่มีปากเพียงพอ

นางรูปนันทาได้ฟังคุณกถาของพระตถาคตเจ้า จากสำนักภิกษุณีและอุบาสิกาทั้งหลายแล้ว จึงคิดว่า คนทั้งหลายสรรเสริญคุณของพี่ชายเรายังนัก

เมื่อพี่ชายเราจะแสดงโทษในรูปของเราสักวันหนึ่ง จักแสดงได้สักเท่าไร ถึงอย่างไรเราจักไปกับภิกษุทั้งหลาย จักไม่แสดงตัว จักไปดูพระศากาคนเจ้า ฟังธรรมแล้วก็จะมา ฯ นางรูปนันทานั้น จึงแจ้งแก่ภิกษุทั้งหลายว่า วันนี้ ข้าพเจ้าจักไปฟังธรรม ฯ ภิกษุทั้งหลายก็คิดว่า นานแล้ว นางรูปนันทา เพ็งอยากจะไปเฝ้าพระศาสดา วันนี้ พระศาสดาจะทรงแสดงธรรมอันวิจิตร เพราะอาศัยนางรูปนันทา แล้วก็พานางรูปนันทาออกไป ๑ นับแต่เวลาออกไป นางรูปนันทาคิดว่า เราจักไม่แสดงตัวเลย ฯ องค์พระศาสดาทรงดำริว่า วันนี้ รูปนันทาจักมาเฝ้าเรา การแสดงธรรมเช่นไร จะเป็นที่สบายของรูปนันทา ก็ทรงตกลงว่า รูปนันทานั้น เป็นผู้หนักในรูป มีความรักแรงกล้าในอศภาพ การข้ายความเมาในรูปด้วยรูป จะเป็นที่สบายของรูปนันทานั้น เหมือนกับการบ่งหนามด้วยหนามฉะนั้น พอนางรูปนันทาเข้าไปถึงวิหาร องค์พระศาสดาจารย์จึงทรงนิรมิตหญิงรูปงามคนหนึ่ง ให้มีอายุ ๑๖ ปี นุ่งผ้าสีแดง ประดับประดาด้วยอาภรณ์ทั้งปวง ถือบัด ขันทัด อยู่ในที่ใกล้พระองค์ ด้วยกำลังฤทธิ์ ฯ ก็หญิงนั้นได้เห็นแต่พระศาสดากับนางรูปนันทาเท่านั้น ฯ นางรูปนันทานั้น เข้าไปถึงวิหารกับภิกษุทั้งหลาย แล้ว ก็ยืนอยู่ข้างหลังภิกษุทั้งหลาย กราบถวายบังคมพระบรมศาสดา แล้วก็นั่งลงในระหว่างภิกษุทั้งหลาย ได้แลดูองค์พระศาสดาตั้งแต่พระบาทขึ้นไป ก็ได้เห็นพระสรีรกายขององค์พระศาสดา อันวิจิตรด้วยพระลักษณะ อันรุ่งเรืองด้วยอนุพยัญชนะ ล้อมด้วยพระรัศมีวาหนึ่ง เมื่อแลดูพระพักตร์อันเปรียบเหมือนพระจันทร์เพ็ญ ก็ได้เห็นรูปหญิงยืนอยู่ในที่ใกล้ ฯ นางรูปนันทานั้น แลดูหญิงนั้นแล้ว ก็คิดว่าของตัว ได้ดูถูกตัวเองว่า เป็นเหมือนนางกาอยู่ข้างหน้าพญาหงส์ทองฉะนั้น ฯ ก็ลูกคาของนางรูปนันทานั้น ก็ได้หมุนไป เริ่มแต่ได้เห็นรูปอันสำเร็จด้วยฤทธิ์ ฯ นางรูปนันทานั้นก็คิดว่า โอ ! หญิงนี้มีผมสวย หน้าผากสวย คางนี้เป็นต้น ได้เป็นผู้มีจิตที่รูปสรีรแห่งส่วนหนึ่ง ฯ ของร่างกายทั้งสิ้นได้ดูคร้ามมา ก็มี ความเสนาหาแรงกล้าในรูปนั้น ฯ องค์พระสรพชฌญศาสดาทรงทราบบว่า

นางรูปนันทาขึ้นคิยังรูปนั้น เมื่อจะทรงแสดงธรรมก็ทรงบันดาลให้รูปนั้น
ล่วงเลยอายุ ๑๖ ปีไป จนถึง ๒๐ ปี ฯ นางรูปนันทาแลดูแล้วมีจิตปราศจาก
ความยินดีไปหน่อยหนึ่ง ว่ารูปนี้ไม่เหมือนกับเมื่อก่อน ฯ องค์พระชินวร
ศาสดาจึงทรงบันดาลให้หญิงนั้น เป็นเหมือนกับหญิงที่คลอดบุตรแล้วคราว
หนึ่ง และเป็นเหมือนกับหญิงปานกลาง หญิงแก่ หญิงชรา เป็นลำดับ
ไป ฯ ฝ่ายนางรูปนันทานั้นก็ปราศจากความยินดีในรูปนั้น ในเวลาที่เห็น
รูปนั้นแก่คร่ำคร่าไป ด้วยคิดว่า สิ่งนี้ก็หายไปแล้ว ถึงสิ่งนี้ก็หายไปแล้ว
เวลาได้เห็นรูปนั้นมีพันทก ผมหงอก หลังขดค่อม มีขุไกรงดั่งกลอนเรื้อน
ถือไม้เท้าเดินตัวสั่น ก็ยังปราศจากความยินดี ฯ ลำดับนั้น องค์พระชินศรี
ศาสดาก็ทรงบันดาลให้รูปนั้น มีความเจ็บไข้ครอบงำ ฯ รูปนั้นก็ทงไม้เท้า
และพับใบตาลลงในขณะนั้น ร้องด้วยเสียงอันดัง แล้วล้มลงกับพื้นดิน
จมอยู่ในมูตรกรีสของตน นอนกลิ้งเกลือกไปมา ฯ นางรูปนันทาได้เห็น
แล้ว ก็คลายความรักอย่างยิ่ง ฯ พระมิ่งมงกุฎศาสดา จึงได้ทรงบันดาลให้
หญิงนั้นตาย ฯ หญิงนั้นก็ถึงซึ่งความขึ้นพองในขณะนั้น ฯ มีหนองและ
หนองทั้งหลายไหลออกจากปากแผลทั้ง ๕ ฯ สัตว์ทั้งหลายมากาเบ้นตน ก็
ประชุมกันเขี่ยแย่ง ฯ นางรูปนันทาได้เห็นแล้ว ก็เห็นอัฏภาพว่าไม่เที่ยง
ด้วยคิดว่า หญิงนี้ ถึงชรา พยาธิ มรณะ ในตนเอง ชรา พยาธิ มรณะ
อย่างนั้นแหละ จักมาถึงอัฏภาพของเรา ฯ เพราะเหตุที่เห็นความไม่เที่ยงแท้
แล้ว ก็เป็นอันเห็นทุกข์ เห็นอนัตตา ฯ ลำดับนั้น ภพทั้ง ๓ ของนาง
รูปนันทานั้นก็ปรากฏเหมือนเรือนถูกไฟไหม้ และเหมือนซากศพที่ถูกตัดคอ ฯ
จิตก็แล่นย้ายหน้าไปสู่กรรมฐาน ฯ องค์พระศาสดาจารย์ทรงทราบว่ นาง
รูปนันทานั้นได้อัฏภาพว่า ไม่เที่ยงแล้ว ก็ทรงพิจารณาว่า เขาจักอาจ
ทำที่พึ่งแก่ตนด้วยตนเองได้หรือ ก็ทรงทราบว่าจักไม่อาจ เขาควรจักได้บังจย
ภายนอก แล้วเมื่อจะทรงแสดงธรรมให้เป็นที่สบายแก่นางรูปนันทานั้น จึง
ได้ตรัสพระคาถาเหล่านี้ว่า อาตุริ อสุจิ ปุติ เป็นต้น ซึ่งมีคำแปลว่า นันทา
เธอจงคร่ำงกายอันกระสับกระส่าย อันไม่สะอาด อันบูดเน่า อันมีของ

โสโครกไถ่เงินไถ่ทอง อันเป็นที่ต้องการยิ่งของผู้เฒ่าทั้งหลาย ๆ รูปนั้ฉนใด รูปนั้ก็ฉนนั้ รูปนั้ฉนใด รูปนั้ก็ฉนนั้ เธอจึงเห็นธาตุทั้งหลาย ว่าเป็นของเปล่า อย่าได้มาสู่โลกนั้ฉน เธอคลายความใจในภพแล้วก็จักสงบอยู่ ดังนี้ ๆ ได้ยินว่า สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ตรัสพระคาถาเหล่านี้ โดยทรงปรารภนางนันทาภิกษุณี ๆ นางนันทาส่งญาณไปตามแนวเทศนา ก็ได้บรรลุโสดาปัตติผล

ลำดับนั้ องค์พระเทศพลมีพระประสงค์จะทรงแสดงบุญญคุณกรรมฐาน เพื่ออบรมการเห็นแจ้งซึ่งมรรคผล ๓ ขั้นต่อไป จึงตรัสว่า นันทา เธออย่าเข้าใจว่า ในสรีระนั้ มีสาระ เพราะในสรีระนั้ สาระแม้เพียงเล็กน้อยก็ไม่มี สรีระนั้ กรรมได้ยกกระตุก ๓๐๐ ท่อน ขึ้นกระทำให้เป็นเรือนกระตุก ดังนี้แล้ว ก็ตรัสพระคาถานั้ว่า อฏฐิณั้ นครั้ กตั้ เป็นต้น ซึ่งมีคำแปลว่า ขรา และมัจจุ มานะ และมักษะ ตั้งอยู่ในที่ใด ที่นั้เป็นเรือนกระตุก อันฉนบาดด้วยมังสะและโลหิต ดังนี้

เนื้อความแห่งคานานั้ว่า คนทั้งหลายยกไม้ขึ้น ผูกด้วยเครือไม้ โบกด้วยคินเหนียว เพื่อปลุกของที่กินก่อนและที่กินหลัง เป็นต้น แล้วกระทำให้เป็นเรือนภายนอกอันเรียกว่าเมื่อง ฉนใด ร่างกายนั้ ก็ถูกกรรมยกขึ้นซึ่งกระตุก ๓๐๐ ท่อน รัดด้วยเส้นเอ็น ฉนบาดด้วยมังสะและโลหิต ปกปิดด้วยหนัง แล้วทำให้เป็นเมื่อง เพื่อความตั้งลงแห่งขรา อันมีความทรุดโทรมไปเป็นลักษณะ แห่งมัจจุ อันมีความตายเป็นลักษณะ แห่งมานะ อันมีความมัวเมา เพราะอาศัยความสมบูรณ์ด้วยทรวดทรง เป็นต้น และแห่งมักษะ อันมีการปล้างความฉนของผู้อื่นเป็นลักษณะ ฉนนั้ ก็ความเจ็บไข้ทางกาย ทางใจเช่นนั้ ได้ตั้งลงแล้วในร่างกายนั้ ไม่มีสิ่งใดที่ควรถือเอาข้งไปกว่านั้ ดังนี้

ในเวลาจบเทศนาลง องค์พระเถรก็ได้สำเร็จพระอรหัต ๑ พระธรรมเทศนาก็ได้เป็นประโยชน์แก่มหาชน ดังนี้แล ๆ จบเรื่องนางรูปนันทาเถรเพียงเท่านี้.

เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ๑

กัณฑ์ที่ ๑๔๕

คัมภีร์ขุททกนิกาย พระธรรมบท
ว่าด้วยเรื่องพระนางมัลลิกาเทวีและเรื่องพระโลพูทัย

จิรนติ เว ราชรดา สัจจิตตาติ อิมิ ชมมเทสนิ สดกา เขตวน
วิหรนุโค มลลิกิ เทวี อารพก กณสิ

สา กิร เอกทิวสํ นหานโกฏชกํ ปวิฏชา มุขิ โธวิทฺวาติ.

ณ บัณฑิตน์ อาตมภาพจักได้แสดงเรื่องพระนางมัลลิกาเทวี และเรื่อง
พระโลพูทัย ตามคัมภีร์พระธรรมบท เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธ-
ศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตามสมควรแก่เวลา

เรื่องพระนางมัลลิกาเทวีและเรื่องพระโลพูทัย

คำเนินความตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศรีสุคต
ศาสดา ประทับอยู่ที่พระเชตวันาราม ทรงปรารภพระนางมัลลิกาเทวี
ให้เป็นต้นเหตุ จึงตรัสพระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า จิรนติ เว ราชรดา
สัจจิตตา คังน

ได้ยินมาว่า วันหนึ่งพระนางมัลลิกาเข้าไปที่ขุ้มอาบนํ้า ทรงล้าง
พระพักตร์แล้วก็มลงล้างแขน ฯ สุนัขที่เลี้ยงไว้ตัวหนึ่ง ซึ่งเข้าไปกับ
พระนางมัลลิกานั้นมีอยู่ ฯ สุนัขนั้น ได้เห็นพระนางก็มลงอย่างนั้น ก็
เริ่มจะกระทำความสนิทสนมในทางไม่เป็นธรรม พระนางมัลลิกาก็ยินดีต่อ
สัมผัสแห่งสุนัขนั้นจึงได้ยินอยู่ ฯ พระราชาทอดพระเนตรลงมาตามช่อง
พระเกตุที่ราสาทชั้นบน ก็ได้ทรงเห็น ในเวลาพระนางเสด็จกลับมาจาก
ห้องน้ำจึงตรัสว่า อีหญิงกบหาย อีหญิงชั่วร้าย เหตุไรเจ้าจึงทำอย่างนี้ ฯ
พระนางจึงทูลถามว่า หม่อมฉันทำอะไร ฯ ตรัสตอบว่า เจ้าทำความ
สนิทสนมกับสุนัข ฯ ทูลตอบว่า ไม่มีเลยเพคะ ฯ ตรัสว่า เราเห็นเอง

เราไม่เชื่อเจ้า อังเงิงฉิบหาย อังเงิงชั่วร้าย ๆ จึงราบทูลว่า ข้าแต่มหाराชา
 เจ้า ไม่ว่าผู้ใดเข้าไปที่ชุมนุมท่านคนเดียว ก็จะปรากฏเป็น ๒ แก่ผู้มองดูที่ช่อง
 พระแกล่น ๆ จึงครัสว่า เจ้าพูดไม่จริง อังเงิงลามก ๆ ทูลว่า ถ้าพระองค์
 ไม่เชื่อ ขอจงเสด็จไปที่ชุมนุม ท่าน หม่อมฉันจักแสดงที่ช่องพระแกล่น ๆ
 พระราชาผู้มั่งคั่งใจเขลา ก็เชื่อถ้อยคำของพระนาง จึงเสด็จเข้าไปที่ชุมนุม
 พระนางขึ้นแสดงอยู่ที่ช่องพระแกล่น แล้วว่า ข้าแต่มหाराชาผู้เป็นอันซพาล
 เหตุไรพระองค์จึงทรงทำความสนิทสนมกับแม่แพะ ถึงเมื่อพระราชาตรัสว่า
 เราไม่ได้ทำอย่างเจ้าว่า ก็กราบทูลว่า หม่อมฉันได้เห็นเอง หม่อมฉันจัก
 ไม่เชื่อพระองค์ พระราชาได้สดับแล้ว ก็ทรงเชื่อว่า ผู้ที่เข้าไปที่ชุม
 มุมนั้นผู้เดียวแท้ ๆ ก็ปรากฏเป็น ๒ ๆ พระนางมัลลิกาจึงทรงดำริว่า พระ
 ราชาองค์นี้เราหลอกลวงได้ เพราะเป็นคนใจเขลา เราได้กระทำความชั่ว
 ไว้แล้ว ทั้งเราได้กล่าวดูพระราชนัดด้วยคำไม่จริง การกระทำของเรา พระ
 พุทธองค์ก็จักทรงทราบ พระอัครสาวกทั้ง ๒ พระมหาสาวกใหญ่ทั้ง ๘๐ องค์
 ก็จักรู้ โอ! เราได้กระทำความผิดหนักไว้แล้ว ๆ ได้ยินมาว่า พระนางมัลลิกา
 นี้ได้เป็นผู้ช่วยเหลือพระราชาในคราวถวายทาน อันไม่มีทานอื่นเปรียบได้
 ก็การสละทรัพย์เพียงในวันเดียวในการถวายทานนั้น คิดราคาได้ถึง ๑๔
 โกฏิ ๆ คือ ของ ๔ อย่าง อันได้แก่เสวตฉัตร บัลลังก์ประทับนั่ง ที่รอง
 พระบาท ตั้งนั่งล้างพระบาทของพระคฤาตเจ้า ย่อมคิดราคาไม่ได้ ๆ ใน
 เวลาจะสิ้นพระชนม์ พระนางมัลลิกานั้น ไม่ได้ทรงนึกถึงการบริจาคใหญ่
 เช่นนั้นเลย ได้ทรงนึกถึงแต่ความชั่วอันนั้น เวลาสิ้นพระชนม์แล้ว จึง
 ได้ไปเกิดในอเวจันรก ๆ ก็พระนางมัลลิกานั้น เป็นที่โปรดปรานอย่างยิ่ง
 ของพระราชา ๆ พระราชาทรงเสียพระทัยมาก โปรดให้ถวายพระเพลิง
 พระศพของพระนางแล้ว ก็ทรงดำริว่า เราจักทูลถามที่เกิดของพระนาง จึง
 ได้เสด็จไปสู่สำนักพระศาสดา ๆ พระราชานั้น จะทรงระลึกถึงเหตุการณ์
 ที่เสด็จมาไม่ได้ด้วยอาการอย่างไร องค์พระจอมไตรศาสดาก็ได้ทรงกระทำ
 อย่างนั้น พระราชาทรงสดับธรรมกถาอนนาระลึก ในสำนักขององค์พระ

ศาสดาแล้วทรงล้ม ในเวลาเสด็จถึงพระราชวังจึงทรงระลึกได้ จึงตรัสว่า
 นาย เราไปสำนักพระศาสดาด้วยจิตจักถูกลามถึงที่เกิดของมัลลิกากลับเสีย
 เข้าชนกก็ได้เสด็จไปอีก ด้วยทรงดำริว่า จักถูกลามอีก ฯ พระราชาทรงระลึก
 ไม่ได้ตลอด ๗ วัน ตามลำดับกัน ด้วยอาการอย่างใด องค์พระจอมไตร
 ศาสดาก็ได้ทรงกระทำอย่างนั้น ฯ ฝ่ายพระนางมัลลิกาไปตกรนกลอยตลอด
 ๗ วันเท่านั้น พอถึงวันที่ ๘ ก็จุติจากรกขึ้นไปเกิดอยู่ในดุสิตสวรรค์ ฯ มี
 คำถามว่า เพราะเหตุไร องค์พระจอมไตรศาสดาจึงได้ทรงกระทำไม่ให้พระ
 ราชาทรงระลึกได้ ฯ มีคำแก้ว่า พระนางมัลลิกานั้น เป็นที่โปรดปรานอย่าง
 ยิ่งของพระราชา เพราะฉะนั้น ถ้าพระราชาได้ทรงฟังว่า พระนางมัลลิกา
 เกิดในนรก ก็จักถือมีจนาทิฏฐิว่า ถ้าผู้สมบุรณ์ด้วยศรัทธาตั้งพระนาง
 มัลลิกาไปเกิดในนรกแล้ว เราจักให้ทานทำอะไร แล้วก็จักให้เลิกนิจภัต
 ในพระราชวังสำหรับภิกษุ ๕๐๐ เสีย แล้วก็จะต้องได้ไปเกิดในนรก ฯ
 เพราะฉะนั้น องค์พระสรพเชนุศาสดา จึงทรงทำให้ระลึกได้ตลอด ๗
 วัน พอถึงวันที่ ๘ เมื่อเสด็จไปบิณฑบาต ก็ได้เสด็จไปที่ประตูพระราชวัง
 โดยลำพังพระองค์เอง ฯ พระราชาได้สดับว่า องค์พระศาสดาเสด็จมา
 จึงเสด็จออกไปรับบาตรแล้วจะเสด็จขึ้นปราสาท ฯ ส่วนองค์พระศาสดา
 ก็ได้ทรงแสดงอาการจะประทับนั่งที่โรงรถ ฯ พระราชาที่ทูลอาราธนาให้
 ประทับนั่งที่โรงรถนั้น ทรงนอบน้อมด้วยข้าวต้มและผลไม้ แล้วก็ถวาย
 บังคมนั่งลง จึงทูลถามว่า ข้าแต่ผู้มีพระภาคเจ้า หม่อมฉันไปด้วยจิตจัก
 ถูกลามถึงที่เกิดของมัลลิกาเทวี กลับเสีย เขาไปเกิดที่ไหน พระเจ้าข้า ฯ
 ตรัสตอบว่า ที่ดุสิตสวรรค์ มหาราช ฯ จึงทูลว่า เมื่อมัลลิกาเทวีไม่ได้
 เกิดในดุสิตสวรรค์ ใครเล่าคนอื่นจักได้เกิด เพราะว่าหญิงที่เสมอกับ
 มัลลิกานั้นไม่มี ทุกเวลาที่เขานั่งหรือยืนเป็นต้น เขามีกิจอย่างอื่นนอก
 จากจัดแจงของถวายทาน ด้วยคิดว่า พรุ่งนี้เราจักถวายสิ่งนี้แก่พระตถาคตเจ้า
 เราจักทำสิ่งนี้เพื่อพระตถาคตเจ้า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า จำเดิมแต่เขา
 ไปโลกหน้าแล้ว ร่างกายของหม่อมฉันย่อมไม่นำไป

ลำดับนั้น องค์พระศาสดาจึงตรัสว่า อย่าคิดเลย มหาราช อันนี้เป็นของยั่งยืนสำหรับสัตว์ทั้งปวง แล้วตรัสถามว่า มหาราช รถคันนั้นของใคร ๆ พระราชาได้ประณมอัญชลีขึ้นบนพระเศียรแล้วทูลว่า ของพระเจ้าปู่ของหม่อมฉัน พระเจ้าข้า ๆ คันนี้เล่าของใคร ๆ ของพระบิดาพระเจ้าข้า ๆ คันนี้เล่าของใคร ๆ ของหม่อมฉัน พระเจ้าข้า ๆ เมื่อพระราชากราบทูลอย่างนั้นแล้ว สมเด็จพระประทีปแก้วบรมศาสดาจึงตรัสว่า มหาราช เหตุไรรถพระเจ้าปู่ของพระองค์ จึงไม่ถึงรถพระบิดาของพระองค์ รถพระบิดาของพระองค์จึงไม่ถึงรถของพระองค์ ถึงไม้ที่ไม่มีจิตวิญญาณเช่นนั้น ชราก็ยังมาถึง ไม่ต้องกล่าวถึงอศักราชร่างกาย นี่แน่ะมหาราช ธรรมของสัปบุรุษทั้งหลายไม่มีชรา ส่วนสัตว์ทั้งหลายที่ชื่อว่าไม่ชราไม่มี ครัสตินแล้วจึงตรัสพระคาถานี้ว่า

จิรนิติ เว ราชรตา สัจจิดา อโถ สรรมปิ ชริ อูเปติ
สคณจ ธมโม น ชริ อูเปติ สนโต หเว สพฺภิ ปเวทยนฺติ ฯ
ซึ่งมีคำแปลว่า ราชรถทั้งหลายทั้งดงามดีก็ยังชรา ถึงสร้อยกายก็เข้าถึงชรา ส่วนธรรมของสัปบุรุษทั้งหลายย่อมไม่เข้าถึงชรา สัปบุรุษทั้งหลายย่อมพุดกับสัปบุรุษทั้งหลาย ดังนี้

ในคำเหล่านั้น คำว่า เว เป็นนิบาต ฯ คำว่า งดงามดี คือ รถทั้งหลายของพระราชาทั้งหลาย ย่อมงดงามดีด้วยแก้ว ๘ ประการ และด้วยเครื่องประดับรถอื่น ๆ อีก แต่ก็ยังชรา ยังแปรไป ฯ คำว่า ถึงสร้อยก็แปรไป คือ ไม่ใช่แปรไปแต่รถเท่านั้น ถึงสร้อยที่บุคคลปฏิบัติดีแล้วนั้นก็ถึงอาการวิปริต มีพินหักเป็นต้น ยังเข้าถึงชรา ฯ คำว่า ของสัปบุรุษทั้งหลาย คือ ส่วนโลกุตตรธรรม ๘ อย่างของสัปบุรุษทั้งหลาย มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ย่อมไม่กระทบอะไร ชื่อว่าย่อมไม่เข้าถึงชรา ฯ คำว่า พุด คือ สัปบุรุษทั้งหลายมีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ย่อมพุดกับสัปบุรุษทั้งหลาย คือ บัณฑิตทั้งหลายอย่างนั้น

ในเวลาจบเทศนาลง บุคคลเป็นอันมาก ก็ได้บรรลุนิพพานัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล้ว จบเรื่องพระนางมัลลิกาเทวีเพียงเท่านั้น

ก่อนไป เป็นเรื่องพระโลพูทายเถรเจ้าว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดาประทับอยู่ที่พระเชตวันาราม ทรงปรากฏพระโลพูทายเถรเจ้าให้เป็นที่เห็นเหตุ จึงตรัสพระธรรมเทศนานี้ไว้ว่า อปฺปสฺสตาขํ ปุริโส ดังนี้

คงได้ขียนว่า เวลาพระโลพูทายเถรเจ้านั้น ไปที่เรือนของคนทั้งหลาย ซึ่งกระทำมงคล ก็กล่าวสิ่งที่ไม่เป็นมงคล โดยนัยเป็นต้นว่า เปรตทั้งหลาย ข่อมบั่นอยู่บนอกฝาเป็นต้น เวลาไปที่เรือนของคนทั้งหลายซึ่งทำสิ่งที่ไม่เป็นมงคล เมื่อจะกล่าวถึงติโรกูทศุตระบนต้น ก็กล่าวมงคลคาถาโดยนัยเป็นต้น ว่า ทานญจ ชมฺมจริยา จ ดังนี้บ้าง กล่าวรัตนสูตรว่า ขัณฺณิจิ วิคฺคิ อิชฺวา หุริ วา ดังนี้บ้าง ฯ ในที่นั้น ฯ ถึงแม้ว่า พระโลพูทายก็คิดว่า จะกล่าวอย่างหนึ่ง ก็กล่าวเสียอย่างหนึ่งอย่างนี้ ก็ไม่รู้สึกว่าเราจะกล่าวอย่างหนึ่ง ฯ ภิกษุทั้งหลาย ได้ฟังด้วยคำของพระโลพูทายนั้นแล้ว ก็กราบทูลพระศาสดาว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระโลพูทายเมื่อควรกล่าวอย่างหนึ่ง ก็กล่าวเสียอย่างหนึ่ง ในที่มงคล และไม่ใช่มงคล พระเจ้าข้า ฯ องค์พระศาสดาจึงตรัสว่า ไม่ใช่แต่เดี๋ยวนี้เท่านั้น ดังเมื่อก่อนพระโลพูทายเมื่อควรกล่าวอย่างหนึ่ง ก็กล่าวเสียอีกอย่างหนึ่ง เวลาภิกษุเหล่านั้นทูลขอให้ทรงแสดง จึงได้ทรงแสดงเรื่องอดีตว่า

ในอดีตกาลล่วงแล้วมา บุตรของพราหมณ์คนหนึ่งชื่อว่า อคฺคิ-
หัตตพราหมณ์ ในกรุงพาราณสี มีชื่อว่าโสมหัตถกุมาร ได้เป็นข้าเฝ้า
พระราชา ฯ โสมหัตถกุมารนั้น เป็นที่รักที่ขอบพระทัยของพระราชา ฯ
ส่วนพราหมณ์ได้อาศัยทำนาเลี้ยงชีวิต ฯ พราหมณ์นั้นมีโคอยู่ ๒ ตัว ใน
โค ๒ ตัวนั้นตายเสียตัวหนึ่ง ฯ พราหมณ์จึงบอกบุตรว่า ลูกโสมหัตถ เจ้า
จงทูลขอโคต่อพระราชามาให้บิดาสักตัว ฯ โสมหัตถก็คิดว่า ถ้าเราจักทูล
ขอพระราชา ความเป็นคนเขลาที่จักปรากฏแก่เรา จึงบอกว่า ข้าแต่บิดา
ขอบิดาของทูลขอเองเถิด เมื่อบิดาตอบว่า ถ้าอย่างนั้นเจ้าจงพาบิดาไป ก็
คิดว่า พราหมณ์นี้เป็นผู้มีปัญญาเขลา เพียงแต่คำว่า จงเดินหน้าดอยหลัง
ก็ไม่รู้ เมื่อควรกล่าวอย่างหนึ่ง ก็กล่าวเสียอย่างหนึ่ง เราจักให้ศึกษา

เสี้ยก่อนจึงจกนำไป ฯ โสมทัตกุมารนั้นจึงได้พาบิดาไปที่บ้านข้า อันชื่อว่า
 บ้านภูคา ผูกหญ้าให้เป็นรูปหุ่น สมมติว่าเป็นพระราชา นเป็นอุปราช
 นเป็นเสนาบดี แล้วก็พาบิดาตามลำดับ สอนบิดาว่า บิดาไปถึงราชตระกูล
 แล้ว ควรเดินไปอย่างนี้ ควรก้าวกลับอย่างนี้ ควรทูลพระราชาอย่างนี้
 ควรพูดกับพระราชาอย่างนี้ เข้าไปถึงพระราชวังแล้วควรทูลว่า ขอจงชนะ
 เกิด มหาราช ครั้นสอนอย่างนั้นแล้วก็ให้เรียนคาถาสำหรับทูลขอโค ซึ่งมี
 เนื้อความว่า ข้าแต่มหาราชเจ้า โคของข้าพระองค์มีอยู่ ๒ ตัว ที่ข้าพระองค์
 ได้อาศัยไถนา ในโค ๒ ตัวนั้น ตายเสียตัวหนึ่ง ขอพระองค์จงทรง
 ประทานตัวที่ ๒ พระเจ้าข้า ฯ พราหมณ์นั้นกระทำคานานี้ให้คล่องแคล่ว
 อยู่ตลอดกาลนานประมาณ ๑ ปี จึงบอกความคล่องแคล่วแก่บุตร เมื่อ
 บุตรบอกว่า ข้าแต่บิดา ถ้าอย่างนั้น ขอบิดาจงถือเอาเครื่องบรรณาการอย่าง
 โคอย่างหนึ่ง จันจกไปก่อน จกขึ้นอยู่ในที่เฝ้าพระราชา ก็บอกว่า ดิฉัน
 ลูกเอ๋ย จึงถือเครื่องบรรณาการไป ได้อุตสาหะไปสู่ราชตระกูล ในเวลาที่
 โสมทัตยืนอยู่ในที่เฝ้าพระราชา เวลาพระราชาทรงปราศรัยด้วยความดี
 พระทัย แล้วตรัสว่า ลุง นานแล้วลุงเพิ่งได้มา นี่หนึ่ง จงนั่งแล้วไป
 คื่องการอะไร ก็กราบทูลขึ้นว่า ข้าแต่มหาราชเจ้า โคที่ข้าพระองค์ใช้ไถนา
 มีอยู่ ๒ ตัว ในโค ๒ ตัวนั้นตายเสียตัวหนึ่ง ขอพระองค์จงทรงรับตัวที่ ๒
 พระเจ้าข้า ถึงแม้เมื่อพระราชาตรัสตอบว่า ว่าอย่างไรลุง จงว่าอีก ก็ว่า
 อย่างนั้นอีก ฯ พระราชาก็ทรงทราบว่ พราหมณ์นั้นพูดพลาดไป จึงทรง
 ชมแล้วตรัสว่า โสมทัต ที่บ้านของเจ้าเห็นจะมีโคมาก เมื่อโสมทัตกราบทูล
 ว่า ถ้าพระองค์พระราชทานก็จกมีมาก พระเจ้าข้า ก็ทรงยินดีต่อถ้อยคำของ
 พระโพิษิตัวเจ้า จึงได้ทรงพระราชทานโค ๑๖ ตัว กับเครื่องแต่งตัว บ้าน
 อยู่แก่พราหมณ์ ทรงกระทำให้เป็นของที่พรหมให้ แล้วก็ทรงส่งพราหมณ์
 กลับไปด้วยขศใหญ่ ของดเนื้อความในเทศนากันนั้นไว้เพียงเท่านั้น.

เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๑๔๖

คัมภีร์ขุททกนิกาย พระธรรมบท

ว่าด้วยเรื่องพระโลพูทัย (ต่อ)

สตถา อิมํ ชมฺมเทสนํ อahrtuwa ตทา ราชา อานนโธ อโหสิ
พฺราหฺมณํ โลพูทัยํ โสมหตฺโต อหเมวาคี ชาตกํ สโมชาเนตฺวา น
ภิกฺขเว อิทาเนว ปุพฺพเพเปส อตฺตโนติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงเรื่องพระโลพูทัย และเรื่องตรัสรู้
ครั้งแรก และเรื่องบุตรเศรษฐีผู้หมั้นหม้ายมาก ตามคัมภีร์พระธรรมบท เพื่อ
ให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตาม
สมควรแก่เวลา

เรื่องพระโลพูทัย (ต่อ)

ดำเนินความตามคัมภีร์พระธรรมบท ต่อจากกัณฑ์ก่อน ๆ นั้นว่า
ครั้นสมเด็จพระบรมศาสดา ทรงนำพระธรรมเทศนามาแล้ว ก็ทรง
ประชุมชาดกว่า พระราชาในคราวนั้นได้มาเป็นพระอานนท์ พราหมณ์
ได้มาเป็นพระโลพูทัย โสมหตฺตได้มาเป็นเราเอง แล้วตรัสว่า ดูก่อน
ภิกษุทั้งหลาย ไม่ใช่แต่เดิวนั้นเท่านั้น ถึงครั้งก่อน พระโลพูทัยเมื่อ
ควรกล่าวอย่างหนึ่ง ก็กล่าวเสียอีกอย่างหนึ่ง เพราะตนเป็นคนสติ
เล้าเรือนน้อย ก็บุรุษผู้สติเล้าเรือนน้อยย่อมเป็นเชื่อกับโคแก่ แล้ว
จึงตรัสพระคาถานี้ว่า อปฺปสฺสตาณํ ปุริโส เป็นต้น ซึ่งมีเนื้อความว่า
บุรุษผู้สติเล้าเรือนน้อย ย่อมแก่เปล่าเหมือนกับโคแก่ เขาเจริญแต่
เนื้อหนังเท่านั้น บัญญาของเขาไม่เจริญ ดังนี้

ในคำเหล่านั้น คำว่า ผู้สดับเล่าเรียนน้อย คือ ชื่อว่าผู้สดับเล่าเรียนน้อย เพราะความไม่มีแห่งบัณฑิต ๑ หรือ ๒ หรือแห่งพระสูตร ๑ หรือ ๒ พระสูตร โดยกำหนดอย่างต่ำ ส่วนผู้เล่าเรียนกรรमानน้อยแล้ว ประกอบเนื่อง ๆ ชื่อว่าผู้สดับเล่าเรียนมาก ๑ คำว่า ข้อมแก่เปล่าเหมือนโคแก่ คือ โคแก่ข้อมแก่เปล่า ไม่แก่เพื่อประโยชน์มารดาบิดาหรือพวกญาติแก่ไปโดยไม่มีประโยชน์เท่านั้น ฉนโค ถึงบุรุษก็ฉนนั่น คือ บุรุษผู้ไม่กระทำอุปัชฌายวัตร อาจารย์วัตร อาคันตภวัตร เป็นต้น ไม่ประกอบเนื่อง ๆ แม้ชงภาวนา ข้อมแก่ไปโดยหาประโยชน์มิได้ ๑ คำว่า เขาเจริญแต่เนื้อหนังเท่านั้น คือ เมื่อโคแก่ที่เขาปล่อยทิ้งไว้ในป่า ด้วยเห็นว่า โคนั้นไม่สามารถจะลากแอกไถเป็นคันไปได้ ก็เที่ยวกินเที่ยวดื่มอยู่ในป่านั้น ก็เจริญแต่เนื้อหนังเท่านั้น ฉนโค ถึงบุรุษก็ฉนนั่น คือ บุรุษเป็นผู้ที่พระอุปัชฌาย์เป็นคันสละแล้ว ก็ได้บัจจ ๔ เพราะอาศัยสงฆ์ กระทำการถวายท่องเป็นต้น บำรุงร่างกายอยู่ ก็เจริญอยู่แต่เนื้อหนังเท่านั้น คือ อ้วนท้วนแต่ร่างกายเท่านั้น ๑ คำว่า บัญญาของเขาไม่เจริญ คือ บัญญาของเขาที่เป็นโลกีย์โลกุตตระ แม้เพียงองคฺ์หนึ่งก็ไม่เจริญขึ้น เจริญขึ้นแต่ตัณหาและมานะ ๕ อย่าง เพราะอาศัยวารทั้ง ๖ เหมือนกับเนื้อหนังแห่งโคซึ่งเจริญขึ้นเพราะอาศัยกอไม้เครือไม้เป็นต้นอยู่ในป่า ฉนนั่น ดังนี้

ในเวลาจบเทศนาลง มหาชนก็ได้สำเร็จโสดาปัตตผลเป็นต้น ดังนี้ แล ๑ จบเรื่องพระโลสุทหายเถรเจ้าเพียงเท่านี้

เรื่องตรัสครั้งแรก

ต่อไปนี้ เป็นเรื่องตรัสครั้งแรกว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดาประทับอยู่ที่โคนต้นโพธิ์ ได้ทรงตรัสพระธรรมเทศนาขึ้นว่า อนนฺกชาติสํสํวํ ดังนี้ ด้วยอำนาจแห่งอุทาน ต่อมาภายหลัง เวลาพระอนนทเถรเจ้าทูลถาม ก็ได้ทรงแสดงอีก

มีเนื้อความย่อว่า สมเด็จพระบรมศาสดาประทับนั่งที่โคนต้นโพธิ์ เมื่อดวงอาทิตย์ยังไม่ตก ก็ทรงกำจัดผลมารเสียได้ พอถึงปฐมยามก็ทรงทำลายกองมิดอันปกปิดบุพเพนิวาส พอถึงมัชฌิมยาม ก็ได้สำเร็จทิพพจักขุ

พอดังนั้นจึงมีขาม ก็ทรงหยั่งพระปรีชาญาณลงไปในบึงจขากการ เพราะอาศัย
ความกรุณาในสัตว์ทั้งหลาย แล้วทรงพิจารณาเป็นอนโลมปฏิโลม พอเวลา
อรุณขึ้น ก็ได้ศรีสวครังพระสัมมาสัมโพธิญาณ พร้อมด้วยอัครรรย์ทั้งหลาย
แล้วเมื่อจะทรงเปล่งอาทาน ที่พระพุทธรเจ้าหลายแสนพระองค์ไม่ทรงสละ ก็ได้
ทรงศรีสวครังพระคาถาเหล่านี้ว่า อนนชาตีสสาริ เป็นต้น ซึ่งมีเนื้อความว่า เมื่อ
เราแสวงหาช่างผู้ทำเรือน ยังไม่พบ เราก็ได้ท่องเที่ยวไป ตลอดชาติเป็น
อนนชาต ความเกิดเป็นทุกข์รำไป นี้แน่ช่างผู้ทำเรือน เราเห็นเจ้า เจ้าจักทำ
เรือนไม่ได้อีกแล้ว เราหักซี่โครงของเจ้าสิ้นแล้ว ทำลายยอดเรือนของเจ้าแล้ว
จิตของเราถึงซึ่งวิสังขารแล้ว ถึงซึ่งความสิ้นไปแห่งตัณหาแล้ว ดังนี้

ในคำเหล่านี้ คำว่า เมื่อเราแสวงหาช่างผู้ทำเรือน คือ เมื่อเราแสวงหา
ช่าง คือ ตัณหาผู้ทำเรือน อันได้แก่อกัฏฐกภาพิ เราได้กระทำอกัฏฐการในที่ใกล้
พระบาทของพระทบึงกร เพื่อพระโพธิญาณ อันทำให้เราอาจเห็นช่างผู้ทำ
เรือนนั้น เมื่อเรายังไม่พบ คือ ยังไม่ได้ญาณนั้น ก็ท่องเที่ยว คือ เวียนไป
เวียนมาในสังสารวัฏนี้ ตลอดอนนชาต คือ ตลอดกาล อันนับหลายแสน
ชาติ ฯ คำว่า ความเกิดเป็นทุกข์รำไปนี้ เป็นคำกล่าวถึงเหตุแห่งการแสวงหา
ผู้กระทำเรือน ฯ อันความเกิดนั้น ชื่อว่าเป็นทุกข์รำไป เพราะเจือด้วยขรา
พยาธิ มรณะ ก็ความเกิดนั้น เมื่อยังไม่เห็นผู้กระทำเรือนนั้น ก็ยังไม่กลับไป
เพราะฉะนั้น เมื่อเราแสวงหาช่างผู้ทำเรือนนั้น เราก็ได้ท่องเที่ยวไป ฯ คำว่า
เราได้เห็นเจ้าแล้ว คือ เราผู้ได้แทงตลอดซึ่งพระสัพพัญญุตญาณแล้ว ได้เห็น
เจ้าแล้วในบัดนี้ ฯ คำว่า เจ้าจักทำเรือนไม่ได้อีก คือ เจ้าจักทำเรือนของ
เรา อันได้แก่อกัฏฐกภาพิในสังสารวัฏนี้อีกไม่ได้ ฯ คำว่า เราได้หักซี่โครง
ของเจ้าสิ้นแล้ว คือ เราได้หักซี่โครงอันได้แก่กิเลส นอกจากตัณหาทั้งสาม
ของเจ้าหมดแล้ว ฯ คำว่า เราได้ทำลายยอดเรือนแล้ว คือ เราได้ทำลาย
มณฑลแห่งข้อเท้า อันได้แก่อวิชชา แห่งเรือนคืออกัฏฐกภาพิ อันเจ้ากระทำไว้
แล้วนี้ ฯ คำว่า จิตของเราถึงซึ่งวิสังขารแล้ว คือ คราวนี้จิตของเรา
ถึงแล้ว คือ เข้าไปโดยลำดับแล้ว ซึ่งวิสังขาร คือ นิพพาน ด้วย
อำนาจแห่งการกระทำให้เป็นอารมณ์ ฯ คำว่า ถึงแล้วซึ่งความสิ้นไป

๒๘๔ พระสุตตันตปิฎก คัมภีร์ที่ ๕ ขุททกนิกาย พระธรรมบท เล่ม ๓

แห่งคันทา กือ เรากำลังความเป็นพระอรหันต์ อันได้แก่ความสิ้นไปแห่งคันทาแล้ว ดังนี้ ฯ จบเรื่องตรัสครั้งแรกเพียงเท่านี้

ต่อไปนี้ เป็นเรื่องบุตรเศรษฐีผู้มั่งคั่งกว่า เมื่อสมเด็จพระผู้มีพระภาคบรมศาสดา ประทับอยู่ที่สิปถันมิตทายวัน ทรงปรารภบุตรเศรษฐีผู้มั่งคั่งมากให้เป็นคันทา เหตุ จึงตรัสพระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า อจริตวา พรหมจริยํ ดังนี้

ได้ยินมาว่า บุตรเศรษฐีนั้นเกิดในตระกูลที่มีสมบัติ ๘๐ โกฏิ อยู่ในกรุงพาราณสี ฯ ครั้งนั้น มารดาบิดาของเขา คิดกันว่า ในตระกูลของเรามีทรัพย์สมบัติอยู่มาก เราจักมอบทรัพย์สมบัตินั้นให้แก่บุตรของเรา แล้วจักให้สอยให้เป็นสุข ไม่ต้องให้เขาทำงานอย่างอื่น จึงให้บุตรนั้นศึกษาแต่การพ้อนรำขับร้อง ประโคมดนตรีเท่านั้น ฯ ที่ตระกูลอีกตระกูลหนึ่ง ซึ่งมีสมบัติ ๘๐ โกฏิเหมือนกัน ในเมืองเดียวกันนั้น ก็มีธิดาอยู่คนหนึ่ง ฯ มารดาบิดาของเขา ก็ได้คิดอย่างเดียวกัน แล้วให้เขาศึกษาแต่การพ้อนรำ ขับร้อง คัดสัตว์เป็นเท่านั้น เมื่อเขาทั้ง ๒ เติบโตขึ้น ก็ได้แต่งงานกัน ฯ ต่อมาภายหลัง มารดาบิดาของเขาทั้ง ๒ ก็ตายไป ฯ ทรัพย์ ๘๐ โกฏิ ทั้งสองฝ่ายก็ได้มารวมอยู่ในเรือนหลังเดียวกัน ฯ บุตรเศรษฐีได้ไปเฝ้าพระราชาวันละ ๓ ครั้ง ฯ ครั้งนั้น พวกนักเลงในเมืองนั้นก็คิดว่า ถ้าบุตรเศรษฐีจักเป็นนักเลงสุรา พวกเราก็จักสนุกสนาน พวกเราให้บุตรเศรษฐีเรียนความเป็นนักเลงสุราเถิด ฯ พวกนั้นก็ถือเอาสุรา แล้วผูกเนื้อแกล้ม และก้อนเกลือไว้ที่ชายผ้า ถือเอาห่มัน นุ่งรัดการมาจากราชตระกูลของบุตรเศรษฐีนั้นอยู่ พอเห็นบุตรเศรษฐีเดินมา ก็ดื่มสุราแล้วใส่ก้อนเกลือเข้าในปาก กัดห่มันแล้วกล่าวว่า ข้าแต่บุตรเศรษฐี ขอท่านจงมีอายุ ๑๐๐ ปี ข้าพเจ้าจะสามารถได้กินได้ดื่มเพราะอาศัยท่าน ฯ บุตรเศรษฐีนั้นได้ฟังถ้อยคำของพวกนั้นแล้ว ก็ถามคนใช้ที่เดินมาตามหลังว่า พวกนี้ดื่มอะไร ? ดื่มข้าวเหนียว ขอรับ ฯ น้าชนิดนั้น น่าพอใจหรือ ? ข้าแต่ทนายอันน่าทศวรรคัม เช่นกับน้าชนิดนี้ไม่มีอยู่ในโลกมนุษย์น ฯ บุตรเศรษฐีนั้น จึงคิดว่า เมื่อเป็นอย่างนี้เราควรจะดื่ม จึงให้นำมาดื่มทีละน้อย ๆ

ต่อมาไม่ช้า พวกนักเลงนั้น รู้ว่าบุตรเศรษฐีนั้นค้มแล้ว ก็พากันไปห้อมล้อม ๆ เวลาว่างกาลนานมา เขาก็มีบริวารมากขึ้น ๆ เขาให้นำสรามาค้มด้วยทรัพย์ร้อยหนึ่งบ้าง ๒๐๐ บ้าง ต่อมาเขาก็เอาเงินมากองไว้ในห้องทึบเป็นต้นแล้วค้มสรา บอกว่า จงหาตอกไม้มาด้วยเงินเหล่านี้หาของหอมมาด้วยเงินเท่านี้ ฝรั่งเพลงเก่ง ฝรั่งพอนรำเก่ง ฝรั่งคตสตาเข้าเก่ง จงให้เงินฝรั่ง ๑ พัน ให้ฝรั่ง ๒ พัน เมื่อเขาไปรับเงินอย่างนั้นไม่ช้า เขาก็ทำทรัพย์ ๘๐ โกฏิ ของเขาให้สิ้นไป เมื่อคนทั้งหลายบอกว่าข้าแต่ นาย ทรัพย์ของนายสิ้นแล้ว จึงถามว่า ทรัพย์ภรรยาของเราไม่มีหรือ เมื่อคนทั้งหลายตอบว่า มี ก็บอกว่า ถ้าอย่างนั้นจงนำมา เขาก็ได้ทำทรัพย์ของภรรยาให้สิ้นไป อย่างเดียวกันแล้ว ขาของคนที่สิ้นกินเริ่มแต่ขายเรือกสวน ไร่นา ขานพาหนะ เป็นลำดับไป จนถึงขายเครื่องภาชนะ ขายผ้าปูพื้น ผ้าห่มและที่นั่ง ๆ ในเวลาเขาแกล้ง เขาก็สิ้นทรัพย์ จึงขายเรือนเสีย แล้วถูกไล่ออกจากเรือน ๆ เขาได้พาภรรยาไปอาศัยขายคาเรือนของผู้อื่นอยู่ ได้ถือกระบือเที่ยวขอทาน ได้กินแต่อาหารที่เป็นเดนของคนอื่น ๆ อยู่มาวันหนึ่ง เวลาเขายืนอยู่ที่ประตูหอฉัน รับของเดนที่ภิกษุหนุ่มและสามเณรทั้งหลายให้ องค์พระจอมไตรเสด็จจากทรงยม ๆ ครั้งนั้น พระอานนทเถระเจ้า ก็ทอดถามถึงเหตุที่ทรงยม ๆ เมื่อพระองค์จะตรัสบอก จึงตรัสว่า อานนท เธอจงดูบุตรเศรษฐีผู้มั่งคั่งมากนี้ ซึ่งทำให้ทรัพย์ ๘๐ โกฏิ ถึง ๒ พัน ให้สิ้นไป ในเมืองนี้แล้ว พาภรรยาเที่ยวขอทาน ถ้าบุตรเศรษฐีนี้ ไม่ทำให้ทรัพย์สิ้นไปในปฐมวัย ตั้งใจประกอบภารงาน ก็จักได้เป็นเศรษฐีผู้เลิศในเมืองนี้ ถ้าเขาจักออกบรรพชา ก็จักได้สำเร็จพระอรหัตต์ ฝ่ายภรรยาของเขา ก็จะตั้งอยู่ในอนาคามิผล ถ้าเขาไม่ทำให้ทรัพย์ให้สิ้นไปในมัชฌิมวัย ตั้งใจประกอบภารงาน ก็จักได้เป็นเศรษฐีที่ ๒ เมื่อออกบรรพชา ก็จะได้เป็นพระอนาคามิ ภรรยาของเขาก็จักตั้งอยู่ในสกทาคามิผล ถ้าเขาไม่ทำให้ทรัพย์ให้สิ้นไปในปัจฉิมวัย ตั้งใจประกอบภารงาน ก็จักได้เป็นเศรษฐีที่ ๓ เมื่อออกบรรพชา ก็จักได้เป็นพระสกทาคามิ ภรรยา

ของเขาก็จักตั้งอยู่ในโสคาปัตติผล แต่บัดนี้ เขาเสื่อมจากทรัพย์ศฤงษณ์แล้ว เสื่อมจากความเป็นสมณะแล้ว ครั้นเสื่อมหมดแล้ว ก็เป็นเหมือนนกกระเรียนในเบือกคมที่แห้งฉนั้น ครั้นตรัสดังนี้แล้ว จึงตรัสพระคาถาเหล่านี้ว่า อจริควา พรหมจรรย์ เป็นต้น ซึ่งมีคำแปลว่า ผู้ไม่ประพฤติ พรหมจรรย์ ผู้ไม่ได้ทรัพย์ในเวลาอันหนุ่ม ข้อมขบเขาเหมือนนกกระเรียนในเบือกคม ที่มปลาสันแล้ว ข้อมนอนตอนใจใหญ่ถึงของเก่า เหมือนกับลูกศรที่ตกไปจากแหล่งฉนั้น ดังนี้

ในคำเหล่านี้ คำว่า ไม่ประพฤติ คือ ไม่ข้อมบรมพรหมจรรย์ ฯ คำว่า ในเวลาหนุ่ม คือ ไม่ได้ทรัพย์ในเวลาที่สามารถ เพื่อจะให้เกิดทรัพย์ที่ยังไม่เกิด หรือเพื่อรักษาทรัพย์ที่เกิดขึ้นแล้ว ฯ คำว่า ที่มปลาสันแล้ว คือ คนโง่เขลาเช่นนั้น ข้อมขบเขาเหมือนนกกระเรียนแก่ที่สิ้นขนปีกแล้ว อยู่ในเบือกคมที่สันปลาเพราะไม่มีน้ำ ฯ มีคำอธิบายว่า ความไม่มีที่อยู่ของพวกโง่เขลาเหล่านี้ เหมือนความไม่มีน้ำในเบือกคม ความไม่มีโภคทรัพย์ เหมือนความสันปลา ความไม่สามารถให้เกิดทรัพย์ได้ ด้วยทางน้ำ ทางบกเป็นต้น ในบัดนี้ ของพวกนี้ เหมือนกับความไม่มีและการบินขึ้นไปของฝูงนกกระเรียนที่สิ้นขนปีกแล้ว เพราะฉนั้น พวกนี้จึงนอนขบเขาอยู่ในที่นั้นเหมือนกับนกกระเรียนที่สิ้นขนปีกแล้วฉนั้น ฯ คำว่า ตกจากแหล่ง คือ หลุดออกไปจากแหล่ง ฯ อธิบายว่า ลูกศรหลุดออกไปจากแหล่ง ไปตกตามกำลังแล้ว เมื่อไม่มีผู้เก็บก็ต้องเป็นอาหารแห่งปลวกอยู่ในที่นั้น ฉนั้นใด เมื่อพวกโง่เขลาเหล่านี้ล่วงวัยทั้ง ๓ แล้ว ก็จักเข้าถึงซึ่งความตาย เพราะไม่สามารถจะพ้นตนขึ้นได้ในบัดนี้เหมือนกันฉนั้น เพราะฉนั้น จึงตรัสว่า เหมือนลูกศรที่พ้นจากแหล่ง ฯ คำว่า ตอนใจใหญ่ถึงของเก่า คือ พวกโง่เขลาเหล่านี้ ข้อมนอนเศร้าโศกถึงการกิน การดื่ม การพ้อนรำ ขับร้อง ตีคลีตีเป่า เป็นต้น ที่ตนได้เคยกระทำมาว่า พวกเราได้กินอย่างนี้ ได้ดื่มอย่างนี้ ดังนี้

ในเวลาจบเทศนาลง คนเป็นอันมากก็ได้บรรลุโสคาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล ฯ จบเรื่องบุตรเศรษฐีผู้มั่งคั่งมาก และจบการพรรณนาชาววรรคที่ ๑๑ เพียงเท่านั้น. เอว กัม ด้วยประการฉนั้น ฯ

กัณฑ์ที่ ๑๔๗

กัมภีร์ขททกนิกาย พระธรรมบท
ว่าด้วยเรื่องโพธิราชกุมาร

อุตตทานญเจติ อิมิ ชมฺมเทสนิ สตุถา เขตฺวเน วิหรนฺโต
โพธิราชกุมาริ อารพฺภ กเถสิ

โส กิร ปจฺวตฺเต อญฺเฬหิ ปาสาเทหิ อสฺทิสรูปิ อากาเสติ.

ณ บัดนี้ อาคมภาพจักได้แสดงเรื่องโพธิราชกุมาร ตามกัมภีร์
พระธรรมบท เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชน
ทั้งหลาย ตามสมควรแก่เวลา

เรื่องโพธิราชกุมาร

ดำเนินความตามกัมภีร์พระธรรมบทว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศรี
สกลศาสดา ประทับอยู่ที่เกสกกพาวน ทรงปรารภโพธิราชกุมารให้
เป็นต้นเหตุ จึงตรัสพระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า อุตตทานญเจ ตังนิ
ได้ยินมาว่า โพธิราชกุมารนั้นให้สร้างปราสาทอันชื่อว่า โกกนท
ปรากฏเหมือนลอยเด่นอยู่ในอากาศ ไม่มีปราสาทอื่น ๆ ในพื้นปฐพีเสมอ
เหมือน จึงตรัสถามข้างไม่ว่า ปราสาทชนิดนี้ เจ้าเคยได้ทำในที่อื่น
แล้วหรือ หรือว่าศิลปิน เป็นศิลปินแรกของเจ้า ฯ เมื่อข้างไม้ทูลว่า
เป็นศิลปินครั้งแรก จึงคิดว่า ถ้าข้างไม้จักกระทำปราสาทเช่นนั้นแก่ผู้อื่น
ปราสาทหลังนั้นก็จักไม่อัสจรรยิ เราควรให้มาข้างไม้เสีย หรือตัดมือตัดเท้า
ข้างไม้เสีย หรือให้ควักลูกตาออกเสีย เมื่อเป็นอย่างนั้น เขาจึงจักไม่ทำ
ปราสาทให้แก่ผู้อื่น ฯ โพธิราชกุมารนั้น จึงบอกความคิดอันนี้แก่มาณพ
ผู้เป็นบุตรของสัญชวก ซึ่งเป็นสหายที่รักของตน ฯ มาณพนั้น จึงคิดว่า
โพธิราชกุมารนั้น จักทำให้ข้างไม้พินาศโดยไม่ต้องสงสัย ข้างไม้เป็นผู้
มีศิลปหาค่ามิได้ เมื่อเรายังมีอยู่ อย่าให้ข้างไม้พินาศเลย เราจักบอกให้

ช่างไม้รักว ๑ กิดคังนัแล้ว ก็ไปถามช่างไม้ว่า งานของเขอที่ปราสาท
สำเร็จแล้วหรือยัง เมื่อช่างไม้ตอบว่า สำเร็จแล้ว จึงบอกว่า พระราชกุมาร
ประสงค์จักให้เธอพินาศ เพราะฉะนั้น เธอควรรักษาตัว ๑ ช่างไม้
จึงตอบว่า ข้าแต่ นาย การที่นรบอกข้าพเจ้า ชื่อว่าได้กระทำดีแล้ว
ข้าพเจ้าจักกิดแก้ไขเรื่องนี้ แล้วเวลาพระราชกุมารมาตรัสถามว่า การ
กระทำของเจ้าที่ปราสาทของเราสำเร็จแล้วหรือ ก็ทูลตอบว่า ยังไม่สำเร็จ
ยังเหลืออยู่อีกมาก ๑ ยังเหลืออะไรบ้าง? ข้าพเจ้าจักทูลให้ทราบต่อภายหลัง
ขอได้โปรดให้หาไม้มา ๑ ไม้อะไร? ไม้แห้งที่ไม่มีแก่น พระเจ้าข้า ๑
พระราชกุมารก็ให้หาไม้มาให้ ๑ ครั้นนั้น ช่างไม้จึงทูลว่า ข้าแต่เทพเจ้า
จำเดิมแต่เข้าไป ใคร ๆ อย่าได้มาหาข้าพเจ้า เพราะว่า ข้าพเจ้าผู้ทำงาน
ละเอียด เมื่อมีการพูดกับผู้อื่นใจก็จะฟุ้งซ่าน เพียงแต่การรยาของข้าพเจ้า
ผู้เดียวเท่านั้น จักนำอาหารมาให้ในเวลาอาหาร ๑ พระราชกุมารก็รับว่า
ดีแล้ว ๑ ช่างไม้ นั้น จึงนั่งตากไม้อยู่ในห้อง ๆ หนึ่ง กระทำให้เป็นนกกฤษฎ
ประกอบที่นั่งไว้ภายในสำหรับบุตรภรรยาของตนเสร็จแล้ว จึงบอกภรรยา
ในเวลาอาหารว่า เจ้าจงขายสิ่งของทั้งสิน ซึ่งมีอยู่ในบ้านเรือน เอาแค่
เงินทองไว้ ๑ ฝ่ายพระกุมารก็ให้ล้อมปราสาทไว้ เพื่อไม่ให้ช่างไม้หนีไป ๑
ฝ่ายช่างไม้พอนกเสร็จแล้วก็บอกภรรยาว่า วันนั้นเจ้าต้องพาเด็กทั้งสินมา
เวลากินข้าวเช้าแล้วก็ให้บุตรภรรยานั่งในห้องนกก แล้วออกหนีไปทางช่อง
หน้าต่าง เมื่อคนเฝ้าเหล่านั้นร้องกราบทูลว่า ข้าแต่เทพเจ้า ช่างไม้
กำลังหนีไป ก็ไปลงที่ป่าหิมพานต์ สร้างเมืองขึ้น แล้วเป็นพระราชราชาชื่อว่า
กัฏฐวาหนะอยู่ในเมืองนั้น

ฝ่ายพระราชกุมารก็คิดว่า เราจักฉลองปราสาท จึงทูลนิมนต์องค์
พระศาสดา แล้วพรมปราสาทด้วยของหอม ๔ ชนิด ปลูกไม้ไว้เริ่มแต่ธรณี
ประตูแรกไป ๑ ได้ยินว่า พระราชกุมารนั้นไม่มีบุตร เพราะฉะนั้น
พระกุมารนั้นจึงได้ปลูกไม้ไว้ ด้วยคิดว่า ถ้าเราจักได้บุตรหรือธิดา องค์
พระศาสดาก็จักทรงเหยียบย่ำมัน ๑ เมื่อองค์พระศาสดาเสด็จมาถึง พระ
ราชกุมารนั้น ก็กราบลงพร้อมด้วยองค์ ๔ รับบาตรแล้วกราบทูลว่า ขอ

นิมนต์เสด็จเข้ามา พระเจ้าข้า ฯ องค์พระศาสดาก็ไม่เสด็จเข้าไป ฯ
 พระราชกุมารนั้นก็ทูลนิมนต์ เป็นครั้งที่ ๒ ที่ ๓ ฯ องค์พระศาสดาก็ไม่
 เสด็จเข้าไป ได้ทอดพระเนตรดูพระอานนทเถรเจ้า ฯ พระเถรเจ้ารู้ว่า องค์
 พระศาสดาจะไม่ทรงเหยียบบฝ่าด้วยสัญญาที่ทอดพระเนตร จึงว่า พระราช-
 กุมาร ของงม้วนผ้าเสีย พระผู้มีพระภาคเจ้าก็ไม่ทรงเหยียบบฝ่า พระตถาคต
 เจ้า บ่อมเล็งดูประชุมชนข้างหลัง ดังนี้แล้ว ก็ให้ม้วนผ้าเสีย ฯ พระราช-
 กุมารม้วนผ้าแล้ว ก็นิมนต์องค์พระศาสดาเสด็จเข้าไป ได้ถวายข้าวต้ม
 และของขบฉัน แล้วก็นั่งกราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ข้า
 พระองค์เป็นอุปัฏฐากของพระองค์ ได้นับถือพระองค์ถึง ๓ คราวมาแล้ว
 คือ คราวข้าพระองค์อยู่ในท้อง ก็ได้ นับถือคราวหนึ่ง คราวข้าพระองค์
 เป็นเด็กแรก ก็ได้ นับถือเป็นครั้งที่ ๒ คราวข้าพระองค์ถึงความเป็นผู้
 จักความ ก็ได้ นับถือเป็นครั้งที่ ๓ เหตุไรพระองค์จึงไม่ทรงเหยียบบฝ่าของ
 ข้าพระองค์ ฯ จึงตรัสถามว่า กุมาร เธอคิดอย่างไรจึงได้บู้ผ้า ฯ ทูล
 คอบว่า ข้าพระองค์คิดว่า ถ้าเราจักได้บุตรหรือธิดา องค์พระศาสดา ฯ
 จักทรงเหยียบบฝ่า เพราะฉะนั้นแหละกุมาร เราจึงไม่เหยียบ ฯ ข้าแต่พระ
 ผู้มีพระภาคเจ้า ข้าพระองค์จักไม่ได้บุตรธิดาหรือ ? อย่างนั้นกุมาร ฯ
 เพราะอะไร พระเจ้าข้า ฯ เพราะเธอกับภรรยาได้มีความประมาทแต่เมื่อ
 ชาติก่อน ฯ ชาติไหน พระเจ้าข้า ฯ ชาติขันธ์นั้น องค์พระศาสดาจึงทรงนำ
 อดีตมาแสดงให้ฟังต่อไปนี้

ในอดีตล่วงแล้วมา มีมนุษย์หลายร้อย ลงสำเภานใหญ่ไปเที่ยว
 มหาสมุทร ฯ สำเภาได้แตกในท่ามกลางมหาสมุทร สองสามีภรรยาคว้า
 กระดานแผ่นเดียวกัน แล้วเกาะอาศัยไปตั้งเกาะกลางมหาสมุทรแห่ง
 หนึ่ง ฯ คนทั้งสองเหล่านั้น ได้ตายในมหาสมุทรสิ้น ก็ในเกาะนั้นมีหม
 นกเป็นอันมากอาศัยอยู่ ฯ สองสามีภรรยานั้นไม่เห็นสิ่งอื่นที่จะกินก็มี
 ความหิวครอบงำ จึงเอาไข่มกมาเผากิน ฯ เมื่อไข่มกเหล่านั้นไม่
 เพียงพอ ก็จับเอาลูกนกมาบึ่งกิน ฯ เมื่อลูกนกไม่เพียงพอ ก็จับเอานก

๒๘๐ พระสุตตันตปิฎก อัมภีรที่ ๕ ขุททกนิกาย พระธรรมบท เล่ม ๓
มากิน ฯ สองสามภรรยาไม่ได้กินอย่างนี้ทั้งในปฐมวัย มัชฌิมวัย
ปัจฉิมวัย ไม่ได้ถึงซึ่งความไม่ประมาทแม้เพียงในวัยเดียว ในคนทั้งสอง
นี้ เพียงคนเดียวก็ไม่ถึงซึ่งความไม่ประมาท

ครั้นสมเด็จพระบรมศาสดาทรงแสดงบุพพกรรมนี้ แก่พระโพธิราช-
กุมารนั้นแล้ว จึงตรัสว่า กุมาร ถ้าเธอกับภรรยาจักถึงซึ่งความไม่ประมาท
แม้เพียงในวัยเดียว บุตรหรือธิดาก็ต้องเกิดในวัยใดวัยหนึ่ง แต่ถ้าเธอ
ทั้งสองไม่ประมาทสักคนหนึ่ง บุตรหรือธิดาก็จะเกิดเพราะอาศัยผู้หนึ่ง
นี้แน่ะกุมาร บุคคลผู้ถือว่าตัวเป็นทรภะของตัว ควรเป็นผู้ไม่ประมาท ควร
รักษาตัวในวัยทั้ง ๓ เมื่อไม่อาจทำอย่างนั้นได้ ก็ควรรักษาตัวใน
วัยใดวัยหนึ่ง ดังนี้แล้ว จึงตรัสพระคาถานี้ว่า

อคฺคตานุเจ ปิยํ ชญฺญา รุกฺเขยฺย นํ สุรกฺขิตํ
คิณฺณมณฺณคฺรํ ยามํ ปุณฺณกฺุเคยฺย ปณฺทิตํ
ซึ่งมีคำแปลว่า ถ้าบุคคลรู้ว่าตนเป็นทรภะของตน ก็ควรรักษาตนไว้ให้ดี
บัณฑิตควรรักษาตนในยามทั้ง ๓ ยามใดยามหนึ่ง ดังนี้

ในคำเหล่านั้น คำว่า ยาม สมเด็จพระบรมศาสดาทรงแสดงกระทำ
วัยทั้ง ๓ วัยใดวัยหนึ่งว่าเป็นยามในที่นี้ เพราะพระองค์เป็นใหญ่ใน
ธรรม และเป็นผลลาดในเทศนา ฯ เพราะฉะนั้น จึงควรทราบความ
หมายในพระคาถานี้ว่า ถ้าบุคคลรู้ตัวว่าตัวเป็นทรภะของตัว ก็ควรรักษา
ตัวไว้ให้ดี ตัวของตนนั้นเป็นอันรักษาดีด้วยอาการอย่างใด ก็ควรรักษา
ด้วยอาการอย่างนั้น ฯ ในคำว่ารักษาตัวนั้น มีคำอธิบายว่า ถ้าเป็นคนฤหัสถ์
คิดว่าจะรักษาตัว แล้วเข้าไปอยู่ในห้อง ซึ่งมีการระมัดระวังปราสาทชั้น
บน จัดการรักษาเป็นอันดี ผู้เป็นบรรพชิตอยู่ในท่าซึ่งมีประตู
หน้าต่างปิดไว้เป็นอันดี ก็ไม่ชื่อว่ารักษาตัวเลย ฯ ส่วนคนฤหัสถ์กระทำ
บุญทั้งหลายมีทาน ศีล เป็นต้น ตามกำลังของตน เรียกว่าบรรพชิต
ชวนชวนในการทำข้อวัตร การศึกษาเล่าเรียน การเจริญกรรมฐาน
จึงชื่อว่ารักษาตัว ฯ เมื่อไม่อาจรักษาตัวอย่างนั้นในวัยทั้ง ๓ บุรุษผู้เป็นบัณฑิต
ก็ย่อมรักษาตัวในวัยใดวัยหนึ่ง ฯ ถ้าเป็นคนฤหัสถ์ ไม่อาจทำกุศลใน
ปฐมวัย เพราะตนเป็นผู้มาเฝ้าในการเล่น ก็ควรเป็นผู้ไม่ประมาทในมัชฌิมวัย

ควรกระทำกุศล ฯ ถ้าในมัชฌิมวัยมัวแต่เลียงบุตรภรรยา ไม่อาจทำกุศลได้ ก็ควรทำในปัจฉิมวัย ฯ เมื่อทำอย่างนั้นชื่อว่ารักษาตัว ฯ ส่วนผู้ไม่ทำอย่างนั้นไม่ชื่อว่ารักษาตัว ชื่อว่ากระทำตัวให้มือบายเป็นที่ไปในเบื้องหน้า ส่วนบรรพต ถ้าในปฐมวัยมัวแต่ท่องบ่นจดจำบอกกล่าว กระทำข้อวัตรปฏิบัติ ถึงความประมาท ก็ควรเป็นผู้ไม่ประมาทกระทำสมณธรรมในมัชฌิมวัย แต่ถ้าในมัชฌิมวัยมัวแต่ตามอรรถกถา การวินิจฉัย และเหตุการณ์แห่งพระปริยัติที่ตนเล่าเรียน ถึงซึ่งความประมาทในมัชฌิมวัย ก็ไม่ควรประมาทในปัจฉิมวัย ควรกระทำสมณธรรม ฯ เมื่อทำอย่างนั้นชื่อว่าปฏิบัติตัวดี ฯ ส่วนผู้ไม่ทำอย่างนั้น ไม่ชื่อว่ารักษาตัว ชื่อว่าทำตัวให้เคืองร้อนในภายหลัง ดังนี้

ในเวลาจบเทศนาลง โพธิราชกุมาร ก็ได้ตั้งอยู่ในโศดาปัตติผล พระธรรมเทศนาก็ได้มีประโยชน์แก่ประชุมชน ดังนี้แล ฯ จบเรื่องโพธิราชกุมารเพียงเท่านี้

ในเรื่องโพธิราชกุมารนี้เป็นเรื่องชี้ให้เห็นว่า บาปที่กินไข่นก ลูกนก บ่อมทำไม้ให้มีบุตรในชาติหน้า แต่ว่าไม่ไข่แต่ไม่มีบุตรในชาติหน้าเท่านั้น ยังต้องไปทรมานอีก ส่วนเนื้อความในพระคากานันมีใจความว่า ผู้ที่รักตัวควรรักษาตัวให้ดีในวัยทั้ง ๓ วัยใดวัยหนึ่ง การรักษาตัวให้ดีนั้น ได้แก่การทำบุญกุศล เพราะบุญกุศล บ่อมรักษาคตนให้พ้นจากทุกขภัยทั้งในชาตินี้และชาติหน้า การรักษาตัวด้วยวิธีอื่น นอกจากบุญกุศลนั้น พระพุทธเจ้าตรัสว่าเป็นการไม่รักษาตัว เพราะว่าเมื่อทำบาปอกุศลทุจริตไว้แล้ว ทุกขภัยอันตรายย่อมเกิดขึ้นได้ ถึงจะมีผู้รักษาแข็งแรงอย่างไรก็ตาม จงนึกดูสุปพุทธะที่เป็นพ่อตาของพระพุทธองค์เป็นตัวอย่างเถิด เพราะฉะนั้น จึงควรที่ทุกคนจะรักษาคตนด้วยการรักษา กาย วาจา ใจ ของตนให้ดี คือ รักษาใจให้คิดแต่ในทางที่ดี อันได้แก่ ไม่ให้คิดเฟื่องเลื่องอาของผู้อื่น ไม่ให้คิดปองร้ายผู้อื่น ไม่ให้คิดเห็นผิด ไม่ให้คิดริษยาใคร ไม่ให้คิดในทางให้โทษทุกขภัยแก่ผู้อื่น ให้คิดแต่ในทางเมตตาเกตุคุณ ในทางที่จะเป็นประโยชน์สุขแก่ตนและ

คนอื่นเท่านั้น เมื่อรักษาใจได้อย่างนั้นแล้ว ก็ควรรักษากายไม่ให้ทำผิดผู้อื่น
 ไม่ให้ลักขโมยฉ้อโกงผู้อื่น ไม่ให้ฉ้อราษฎร์บังหลวง ไม่ให้ลอบชู้ชิงเมีย
 ผู้อื่น ควรรักษาปากอย่าให้พูดเท็จ อย่าให้พูดส่อเสียด อย่าให้พูดหยาบ
 คาบ อย่าให้พูดเหลวไหล เมื่อใครทำได้อย่างวามานี้แล้ว ผู้นั้นได้
 ชื่อว่ารักษาศรัย เพราะว่า การรักษา กาย วาจา ใจ อย่างนี้ เป็นการ
 รักษาตัวไม่ให้ได้รับโทษทุกขภัยทั้งในเวลาเป็นเวลาคาย คือ เวลาเป็นก
 ไม่ให้ได้รับโทษทุกขภัยด้วยใจ ด้วยกาย ด้วยปากของตน คือ ไม่ให้
 ได้รับโทษทุกขภัยด้วยการทำ พูด คิด ของตน เวลาคายแล้วบุญกุศลอัน
 ก็จะตามไปรักษาศรัย ไม่ให้ได้รับโทษทุกขภัยในนรก เปต อสุรกาย ตีรจฉาน
 บุญกุศลอันนี้จะตกต่งให้ตัวได้เกิดในกำเนิดที่ดี คือ มนุษย์ และสวรรค์
 แคว้นว่า คนเราโดยมากย่อมไม่ยอกรักษาศรัยด้วยอาการอย่างนี้ ทั้งโดย
 มากก็ไม่เคยได้ยินได้ฟังการรักษาศรัยด้วยอาการอย่างนี้ ฯ เมื่อท่านทั้งหลาย
 ได้ยินได้ฟังการรักษาศรัยด้วยอาการอย่างนั้นแล้ว ก็ควรปฏิบัติตาม และควร
 นำไปสั่งสอนลูกหลานว่า ลูกเอ๋ย หลานเอ๋ย ถ้าเจ้ารักษาศรัยของเจ้า
 เจ้ารักษาศรัยของเจ้าไว้ให้ดี คือ อย่าให้ตัวของเจ้าไปทำบาปอกุศล ทุจริต
 อย่าให้ใจของเจ้าคิดไปในทางที่เป็นบาปอกุศล ทุจริต อย่าให้ปากของเจ้า
 พูดสิ่งที่เป็นบาปอกุศลทุจริต อย่าให้มือของเจ้าและร่างกายส่วนใดส่วน
 หนึ่งของเจ้าทำบาปอกุศล ทุจริต ถ้าเจ้ายังไม่เข้าใจว่า บาปอกุศล ทุจริต
 ได้แก่สิ่งใด เจ้าจงจำไว้แต่โดยย่อว่า บาป อกุศล ทุจริตนั้น ได้แก่
 ความไม่ดีทั้งสี่ ได้แก่ความชั่วทั้งสี่ สิ่งใดเป็นความไม่ดี เป็นความ
 ชั่ว ให้เจ้าจงจำไว้เถิดว่า สิ่งนั้นแหละเป็นบาป อกุศล ทุจริต สิ่งใดที่
 ครูบาอาจารย์ของเจ้าห้ามไม่ให้เจ้าทำ สิ่งนั้นแหละเป็นบาป อกุศล ทุจริต
 หรือสิ่งใดที่มารดาบิดา ปู่ ย่า ตา ยาย พี่น้องวงศ์วานไม่ให้เจ้าทำ
 หรือติเตียนให้เจ้าฟัง เจ้าจงจำไว้ว่าสิ่งนั้นแหละเป็นบาป อกุศล ทุจริต สิ่ง
 นั้นแหละเป็นความไม่ดี เป็นความชั่ว ดังนี้ เพราะเมื่อสั่งสอนอย่างนี้
 อยู่เสมอ ลูกหลานของท่านทั้งหลายจะเป็นคนดี จะทำให้เป็นที่
 ปลื้มใจของท่านทั้งหลาย ความปลื้มใจอันใด จะเหมือนความปลื้มใจที่

ว่าด้วยเรื่องพระอุปนันทสักกบุตรและเรื่องพระปธานิกคิสสเถรเจ้า ๒๕๓

เราได้เห็นลูกหลานเป็นคนดี ความปลื้มใจอันนี้ย่อมมี เมื่อบิดา
มารดาเห็นว่าลูกดี ต้องปลื้มใจยิ่งกว่าอย่างอื่น เพราะฉะนั้น จึงพยายาม
สั่งสอนอย่างนี้เอง ๆ ทั้งสอนข้อ ๆ ตามคำของพระพุทธเจ้าว่า ถ้าเจ้า
รักตัวของเจ้า เจ้าต้องรักษาตัวของเจ้าให้ดี คือ เจ้าต้องทำ พุท กิต แต่
ในทางที่ดี ดังนี้ จึงเสมอไป ท่านทั้งหลายก็จะได้รับความปลื้มใจในการที่ได้
เห็นลูกหลานของท่านทั้งหลายที่สมควรปรารถนา สันเนอความในเทศนา
กณฺธนเพชฺชเทวาน.

เอวํ กิมี ด้วยประการฉะนี้ ๆ

กณฺฐาทิ ๑๔๘

คัมภีร์ขททกนิกาย พระธรรมบท

ว่าด้วยเรื่องพระอุปนันทสักกบุตรและเรื่องพระปธานิกคิสสเถรเจ้า

อุตฺตทานเมว ปจฺจนฺติ อิมํ ธมฺมทฺเทศํ สตุฏฺฐา เขตฺวเน วิหรนฺโต
อุปนฺนํ สกฺขปฺปตฺติ อารพฺภ กถสฺสิติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงเรื่องพระอุปนันทสักกบุตร และ
เรื่องพระปธานิกคิสสเถรเจ้า ตามในคัมภีร์พระธรรมบท สืบต่อไป เพื่อให้
เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตาม
สมควรแก่เวลา

เรื่องพระอุปนันทสักกบุตร

คำเป็นความตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดา
ประทับอยู่ที่พระเชตวันาราม ทรงปรากฏพระอุปนันทสักกบุตรให้เป็นต้นเหตุ
จึงตรัสพระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า อุตฺตทานเมว ปจฺมํ ดังนี้

ทั้งได้สดับมาว่า พระเถระเจ้าองค์นั้น เป็นผู้ฉลาดในการแสดงธรรม ฯ ภิกษุเป็นอันมากได้ฟังการแสดงธรรม อันเกี่ยวกับความมกน้อยเป็นต้น ของพระเถระเจ้าองค์นั้นแล้ว ก็บูชาท่านด้วยจีวรแล้วสมานทานธุดงค์ ฯ ท่านก็ถือเอาบริวารที่ภิกษุเหล่านั้นสละให้ ฯ อยู่มาจนใกล้เข้าพรรษาคราวหนึ่ง ท่านได้ไปที่ชนบท ฯ ครั้นนั้น ภิกษุหนุ่มและสามเณรทั้งหลาย ไหว้เฝ้าแห่งหนึ่งได้บอกท่านว่า ขอท่านจงจำพรรษาที่นี่ ด้วยความรักในทางเป็นธรรมกถึกของท่าน ฯ ท่านจึงถามว่า ท่านได้ผ้าประจำพรรษาเท่าใด เมื่อภิกษุเหล่านั้นบอกว่า ได้องค์ละผืน ท่านก็วางรองเท้าไว้ที่วิหารนั้น แล้วไปที่วิหารอื่น ครั้นไปถึงวิหารที่ ๒ ก็ถามว่า ที่วิหารนี้ได้อะไร เมื่อมีผู้บอกว่า ได้ผ้า ๒ ผืน ก็วางไม้เท้าไว้ เวลาไปถึงวิหารที่ ๓ ก็ถามว่า ที่วิหารนี้ได้อะไร เมื่อมีผู้บอกว่า ได้ผ้า ๓ ผืน ก็วางลักระงับน้ำไว้ เวลาไปถึงวิหารที่ ๔ ถามว่า ที่วิหารนี้ได้อะไร เมื่อมีผู้บอกว่า ได้ผ้า ๔ ผืน ก็ตอบว่า ดิละ เราจะอยู่ในที่นี่ แล้วก็เข้าพรรษาในวิหารนั้น ได้แสดงธรรมแก่คฤหัสถ์และภิกษุทั้งหลาย ฯ คฤหัสถ์และภิกษุทั้งหลายนี้ ก็ได้บูชาท่านด้วยผ้าและจีวรเป็นอันมาก ฯ เวลาท่านออกพรรษาแล้ว ก็ส่งข่าวไปถึงวิหารนอกนั้นว่า เราควรได้ผ้าประจำพรรษา เพราะเราได้วางบริวารไว้ จงส่งผ้าประจำพรรษามาให้เรา แล้วก็ให้นำผ้าห่มไปส่งมาให้ บรรทุกให้เต็มขานน้อยแล้วก็ไป ฯ ครั้นนั้น ที่วิหารแห่งหนึ่งมีภิกษุหนุ่ม ๒ องค์ ได้ผ้าขาว ๒ ผืน ผ้ากัมพล ๑ ผืน เมื่อไม่อาจแบ่งกันได้ด้วยต่างฝ่ายต่างก็บอกว่า ผ้าขาวจะเป็นของท่าน ผ้ากัมพลจะเป็นของข้าพเจ้า ก็ได้พากันนั่งโต้เถียงกันอยู่ใกล้ทาง ฯ ภิกษุหนุ่ม ๒ องค์นั้น ได้เห็นพระอุปนัฑะมา ก็บอกว่า ขอท่านจงแบ่งให้พวกข้าพเจ้าด้วย ฯ พระอุปนัฑะตอบว่า พวกท่านจงแบ่งเอง ฯ ภิกษุหนุ่มทั้ง ๒ นั้น ก็บอกว่า พวกข้าพเจ้าไม่อาจแบ่ง ขอท่านจงแบ่งให้พวกข้าพเจ้า ฯ พระอุปนัฑะ จึงถามว่า พวกเขาคงจะอยู่ใกล้ถ้อยคำของเราหรือ ? ภิกษุหนุ่มทั้ง ๒ นั้น ตอบว่า จะตั้งอยู่ ฯ พระอุปนัฑะจึงว่า ถ้าอย่างนั้น ก็ดีแล้ว จึงให้ผ้าขาว ๒ ผืน แก่ภิกษุหนุ่ม ๒ องค์

นั้น แล้วกล่าวว่า ถ้าภักษณ์นั้น จงเป็นผ้าห่มของเราผู้ตัดสินใจ แล้วก็ถือเอาผ้าภักษณ์ที่มีราคามากไป ๆ ภักษณ์นั้น ๒ องค์ ก็เกิดความเสียใจ จึงไปเฝ้าองค์พระศาสดา กราบทูลเรื่องนั้นให้ทรงทราบ ๆ องค์พระศาสดา จึงตรัสว่า ภักษณ์ทั้งหลาย พระอุปนิสัยนะ ถือเอาของ ๆ พวกเธอ ทำให้พวกเธอเสียใจ ไม่ใช่แต่ในบัดนี้เท่านั้น ถึงเมื่อก่อนก็เหมือนกัน แล้วก็ทรงนำมาซึ่งเรื่องในอดีตว่า ในอดีตกาลล่วงแล้วมา มีมาก ๒ ตัว คือ ตัวที่เหี่ยวไปตามริมฝั่ง กับตัวที่เหี่ยวไปตามน้ำลึก ได้ปลาตะเพียนแดง ตัวหนึ่งมาแล้วก็โต้เถียงกันว่า ศีรษะจะเป็นของเรา หางจะเป็นของท่าน เมื่อไม่อาจแบ่งกัน ก็ได้เห็นสุนัขจึงจอกตัวหนึ่ง จึงบอกว่า ลุง ขอลงไปปลาน้ำให้พวกข้าพเจ้า ๆ สุนัขจึงจอกก็บอกว่า เราเป็นผู้ที่พระราชาทรงตั้งไว้ในตำแหน่งวินิจัย เรานั่งอยู่ในที่วินิจัยมานานแล้ว ได้มาเพื่อพักผ่อนแข็งแรง เวลานี้เราไม่มีโอกาส ๆ นาคทั้ง ๒ จึงว่า ลุง ขอย่ำว่า อย่างนี้ จงช่วยแบ่งให้พวกข้าพเจ้าด้วยเถิด ๆ สุนัขจึงจอกจึงว่า พวกท่านจะตั้งอยู่ในถ้อยคำของเราหรือ ? จักตั้งอยู่ ลุง ๆ สุนัขจึงจอกนั้นจึงว่า ถ้าอย่างนั้น ก็ดีแล้ว จึงแบ่งศีรษะปลาไว้ข้างหนึ่ง หางไว้ข้างหนึ่ง ครั้นแบ่งแล้วก็บอกว่า หลานเอ๋ย ผู้ใดเหี่ยวไปตามริมฝั่ง ผู้นั้นจงถือเอาข้างหาง ผู้ใดเหี่ยวไปในน้ำลึก ผู้นั้นจงถือเอาข้างหัว ส่วนท่อนกลางนี้ จักเป็นของเราผู้ตัดสินใจ เมื่อจะให้มากทั้ง ๒ ยินยอม จึงกล่าวขึ้นว่า หางเป็นของผู้เหี่ยวไปตามริมฝั่ง ศีรษะเป็นของผู้เหี่ยวไปในน้ำลึก ส่วนท่อนกลางนี้ จะเป็นของผู้วินิจัย ครั้นว่าอย่างนั้นแล้ว ก็ลาบเอาท่อนกลางไป ๆ นาคทั้ง ๒ นั้น ก็เกิดความเสียใจได้แต่ขึ้นแลดเท่านั้น

ครั้นสมเด็จพระบรมศาสดา ทรงแสดงเรื่องอดีตนั้นแล้ว ก็ให้ภักษณ์ทั้ง ๒ นั้น เข้าใจว่า ถึงในอดีต พระอุปนิสัยนั้นก็ทำให้พวกเธอให้เสียใจอย่างนี้ เมื่อจะตัดสินพระอุปนิสัย จังตรัสว่า ดูก่อนภักษณ์ทั้งหลาย บุคคลผู้จะสั่งสอนผู้อื่น ควรทำตนให้ตั้งอยู่ในความเหมาะสมเสียก่อน ดังนี้ จังตรัสพระคาถาว่า

อุตตมานเมว ปจัม

ปฏิรูปเป นิเวสเ

อถลณมนุสาเสขย

น กัลลเสขย ปถเทโ

ซึ่งมีคำแปลว่า บุคคลควรตั้งตนอยู่ในความเหมาะสมเสียก่อน จึงสั่งสอนผู้อื่นต่อภายหลัง จึงจะไม่เศร้าหมอง ดังนี้

ในคำเหล่านี้ คำว่า ควรตั้งตนอยู่ในความเหมาะสม คือ ควรทำคนให้ตั้งอยู่ในความดีอันสมควร ฯ อธิบายว่า ผู้ใดอยากสอนผู้อื่นด้วยคุณธรรมมีความมกน้อยเป็นต้น หรือด้วยปฏิบัติห้ามมิอริวงศ์ปฏิบัติเป็นต้น ฯ ผู้นั้นควรทำคนให้ตั้งอยู่ในคุณธรรมนั้น ๆ เสียก่อน ครั้นทำคนให้ตั้งอยู่อย่างนั้นแล้ว จึงควรสอนผู้อื่นในภายหลังด้วยคุณธรรมนั้น ฯ เพราะว่า เมื่อไม่ทำคนให้ตั้งอยู่ในคุณธรรมนั้นก่อน สอนผู้อื่นอย่างเดียว ก็จักได้รับความนิทาจากผู้อื่น แล้วจักชื่อว่าเศร้าหมอง ฯ เมื่อทำคนให้ตั้งอยู่ในคุณธรรมนั้นก่อน จึงสั่งสอนผู้อื่น ย่อมได้รับความสรรเสริญจากผู้อื่น เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่าไม่เศร้าหมอง ฯ บัณฑิตผู้กระทำอย่างนี้ คือจะไม่เศร้าหมอง ดังนี้

ในเวลาจบเทศนาลง ภิกษุ ๒ องค์นั้น ก็ตั้งอยู่ในโศดาปัตติผล เทศนาที่ได้เป็นประโยชน์แก่มหาชน ดังนี้แล ฯ จบเรื่องพระอุปนันทสักยบุตร เพียงเท่านี้

ในเรื่องพระอุปนันทสักยบุตรนี้ เป็นเรื่องซึ่งให้เห็นว่า ผู้ที่แต่สั่งสอนผู้อื่นก็มี ส่วนตัวไม่ดีก็มี ผู้ที่ทั้งสั่งสอนผู้อื่นและคหังด้วยตัวก็มี ฯ คน ๒ จำพวกนี้ ย่อมได้รับความนิทาและสรรเสริญต่าง ๆ คือ ผู้ที่แต่สั่งสอนผู้อื่นนั้น ย่อมได้รับความคติเตยดังพระอุปนันทสักยบุตร และสุนัขจึงจอกันเป็นอาหาร เพราะฉะนั้น องค์พระชินวรศาสดา จึงได้ทรงสอนไว้ว่า ผู้จะสั่งสอนผู้อื่นด้วยสิ่งใด ตนต้องให้ดีในสิ่งนั้นก่อน ดังนี้

เรื่องพระปธานิกตีสสเถรเจ้า

ต่อไปนี้ เป็นเรื่องพระปธานิกตีสสเถรเจ้าว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดา ประทับอยู่ที่พระเชตวันาราม ทรงปรารภพระปธานิกตีสสเถรเจ้าให้เป็นต้นเหตุ จึงตรัสพระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า อุตตมานเมว ดังนี้

ได้ยินว่า พระเถรเจ้านั้น เรียบนกรรมฐานในสำนักองค์พระศาสดาจารย์แล้ว ก็พาพระภิกษุ ๕๐๐ ไปจำพรรษาอยู่ในป่า สอนภิกษุทั้งหลายว่า ท่านทั้งหลาย เรียบนกรรมฐานในสำนักพระพุทธเจ้าผู้ยังทรงพระชนม์อยู่ ท่านทั้งหลายจงอย่าประมาท จงกระทำสมณธรรม แล้วตนเองก็ไปนอนหลับเสีย ฯ ภิกษุเหล่านั้น เติบโตในปฐมยาม แล้วก็เข้าไปสู่วิหารในมัชฌิมยาม ฯ พระเถรเจ้านั้น ก็ไปสู่สำนักภิกษุเหล่านั้น ในเวลาตนหลับแล้วตื่นขึ้น แล้วกล่าวว่า เหตุไรท่านทั้งหลายจึงมาด้วยคิดว่า จักนอนจงพากันออกไปกระทำสมณธรรม แล้วตนเองก็ไปนอนหลับอีก ฯ ภิกษุเหล่านั้นเติบโตจนอยู่ในภายนอกตลอดมัชฌิมยาม แล้วเข้าไปสู่วิหารในปัจฉิมยาม ฯ พระเถรเจ้านั้นก็ตื่นนอนอีกแล้วไปหาภิกษุเหล่านั้น นำภิกษุเหล่านั้นออกไปนอกวิหาร แล้วตนเองก็ไปนอนหลับอีก เมื่อพระเถรเจ้าองค์นั้นกระทำอย่างนั้นอยู่เป็นนิจกาล ภิกษุเหล่านั้นก็ไม่อาจกระทำไว้ในใจ ซึ่งการสาธยายซึ่งกรรมฐาน ฯ จิตก็ถึงซึ่งความแปรไปเป็นอย่างอื่น ฯ ภิกษุเหล่านั้น จึงกล่าวกันว่า อาจารย์ของพวกเราประคองความเพียรเหลือเกิน พวกเราจักคอยสังเกตดู เมื่อสังเกตดู ก็ได้เห็นกิจของพระเถรเจ้าองค์นั้น จึงกล่าวกันขึ้นว่า ฉิบหายแล้วพวกเรา อาจารย์ของพวกเราได้แต่ร้องเปล่า ๆ ฯ เมื่อภิกษุเหล่านั้นลำบากเกินไป ก็ไม่มีภิกษุสักองค์เดียว อาจทำให้เกิดคุณวิเศษได้ ฯ เวลาภิกษุเหล่านั้น ออกพรรษาแล้ว ก็พากันกลับมาเฝ้าองค์พระศาสดา เวลาองค์พระศาสดาทรงปราศรัย แล้วตรัสถามว่า ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอไม่ประมาทกระทำสมณธรรมหรือ ก็กราบทูลเรื่องนั้นให้ทรงทราบ ฯ องค์พระศาสดาจึงตรัสว่า ไม่ใช่แต่เขวณเท่านั้น ภิกษุทั้งหลาย ถึงเมื่อก่อนพระปธานิกคิสสเถรนี้ได้ทำอันตรายแก่พวกเธอเหมือนกัน เวลาภิกษุเหล่านั้นทูลขอให้ทรงแสดง ก็ได้ทรงแสดง อกาลรวกกกฎชาตกนิ ให้พิสดารว่า ไก่ตัวนี้ไม่ได้เติบโตในสำนักมารดาบิดา อยู่ในที่ไม่ใช่ตระกูลอาจารย์ ย่อมไม่รู้จักว่าได้เวลาหรือไม่ใช่เวลา แล้วตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ผู้จะสอนผู้อื่น ควรฝึกหัดตนให้ดี เพราะผู้สอนอย่างนี้ เป็นผู้ฝึกหัดดี ชื่อว่าย่อมฝึกหัด ดีนั้น แล้วจึงตรัสพระคาถานว่า

อคฺคาณญเญ ตถา กขีรา

ขณฺณณฺณสาสคิ

สฺสทฺทโค วค ทเมถ

อตฺตา หิ กิร ทฺทฺทโม

ซึ่งมีคำแปลว่า ถ้าบุคคลจะสอนผู้อื่นอย่างใด ก็ควรกระทำตนอย่างนั้น ควรฝึกหัดตนให้ดี ได้ยินว่า ตนนี้แหละฝึกหัดได้ยาก ดังนี้

เนื้อความแห่งพระคถาภาษณ์ว่า ภิกษุกล่าวสอนผู้อื่นว่า ควรเดินจงกรมในปฐมยามเป็นต้น ถ้าจะสอนผู้อื่นอย่างใด ตนเองอธิฐานจงกรมเป็นต้น ก็ควรกระทำตนอย่างนั้น ฯ คำว่า เมื่อเป็นอย่างนั้น ผู้ฝึกหัดตนดีแล้ว ควรฝึกหัดผู้อื่น คือ สอนผู้อื่นด้วยคุณธรรมอันใด ควรฝึกหัดตนให้ดีด้วยคุณธรรมอันนั้น ฯ คำว่า ได้ยินว่า ตนนี้แหละฝึกหัดได้ยาก คือ ธรรมาคัตถ์ของตัวนี้แหละฝึกหัดได้ยาก เพราะฉะนั้น ตัวของตัวนี้ จะเป็นอันฝึกหัดดีด้วยอาการอย่างใด ก็ควรฝึกหัดด้วยอาการอย่างนั้น ดังนี้

ในเวลาจบเทศนาลง ภิกษุ ๕๐๐ องค์นั้น ก็ได้บรรลุพระอรหัต ดังนี้ แล ฯ จบเรื่องพระปธานิกคิสรเถรเจ้า เพียงเท่านั้น

ในเรื่องพระเถรเจ้าองค์นี้ ก็เป็นเรื่องชี้ให้เห็นว่า บางคนก็แต่สอนผู้อื่นเท่านั้น คล้ายกับเรื่องพระอุปนันทะที่ว่ามาแล้ว แปรกต่างว่า ในเรื่องนี้ สอนเกินไปเท่านั้น ข้อที่ว่าถึงเรื่องไถ่ถอนนี้ มีใจความในชาดกว่า ในอดีตกาลล่วงแล้วมา มีพราหมณ์ที่สาปโมกข์ ไปตั้งสำนักสอนมาณพ ๕๐๐ คน อยู่ในกลางป่าแห่งหนึ่ง และเลี้ยงไก่ไว้ตัวหนึ่ง ไก่ตัวนั้นขันถูกต้องตามเวลา พวกมาณพเหล่านั้น ได้ยินเสียงไก่ขัน เป็นครั้งที่ ๓ ก็พากันตื่นขึ้น ล้างหน้า บ้วนปาก แล้วท่องบ่นเล่าเรียน การเล่าเรียนก็เจริญดี เพราะตื่นถูกต้องตามเวลา อยู่มาไก่นั้นก็ตาย อาจารย์ก็ได้ไถ่ถอนมาเลี้ยงไว้แต่ยังเล็ก ๆ ไก่ตัวนั้น ได้พราดจากมารดาไปแต่ยังเล็ก ๆ พอโตขึ้นก็ขันไม่รู้จักเวลา นึกอยากขันเวลาไหน ก็ขันเวลานั้น พวกมาณพ ได้ตื่นขึ้นด้วยเสียงขันแห่งไก่ตัวนั้น ในเวลาที่ยังกินบั้ง เวลาอันบั้ง เวลาตื่นขึ้นมาก็ยังวังเวงเหงาหาวนอนบ้าง ก็ไม่เจริญ อาจารย์ก็ไม่รู้ว่า เป็นด้วยเหตุใด ต่อมาภายหลัง อาจารย์ได้ทราบข่าวว่า มีนักปราชญ์

คนหนึ่งอยู่ในเมืองโน้น เป็นผู้รอบรู้ในเหตุการณ์ทั้งปวง ก็ได้ให้พวกศิษย์
ไปถามว่า เป็นอย่างไร เมื่อก่อนพวกศิษย์ของข้าพเจ้าศึกษาเล่าเรียนดี มี
ความรู้ความเข้าใจดี มาบัดนี้ ไม่มีความรู้ความเข้าใจดีเหมือนที่เคยมีมา
นักปราชญ์ผู้นั้น จึงพิจารณาดู แล้วสอบถามว่า มีอะไรบังอยู่ในสำนัก
พวกท่าน ก็ได้ทราบว่า มีไก่อ้วนนั้น ก็แน่ใจว่า เป็นด้วยไก่อ้วนนั้นจนไม่ถูก
เวลา จึงได้บอกว่า ไก่อ้วน เป็นไก่ที่ไม่ได้เคิบโตอยู่กับมารดาบิดา อยู่ใน
ที่ไม่ใช่ตระกูลอาจารย์ ขอมไม่รู้จักเวลาหรือไม่ใช่เวลา เมื่อพวกนั้นรู้อย่าง
นั้นแล้ว ก็ฆ่าไก่อ้วนนั้นเสีย หาไก่อ้วนมาเลี้ยงแทน ไก่อ้วนใหม่นั้น จนถูก
ต้องตามเวลา การศึกษาเล่าเรียนของพวกนั้น ก็เจริญขึ้นเหมือนแต่ก่อนมา
ดังนี้ ฯ ส่วนเนื้อความในพระคานานั้น มีข้อที่ควรอธิบายอีก ก็คือ ข้อว่า
ได้ยืมว่า คนนั้นแลฝึกหัดได้ยาก ดังนี้ อธิบายว่า การฝึกหัดผู้อื่นย่อมง่าย
กว่าฝึกหัดตัวเอง การฝึกหัดตัวเอง ยากกว่าฝึกหัดผู้อื่น เพราะฉะนั้น จึง
ควรที่จะนึกไว้อย่างนี้เสมอ เพื่อจะได้พยายามฝึกหัดตนให้ดี เมื่อฝึกหัดตน
ให้ดีแล้วจึงควรฝึกหัดผู้อื่น แต่ว่าไม่ใช่ว่าจะฝึกหัดตนให้ดีทั่วไป เพียง
แต่ว่าตนจะฝึกหัดผู้อื่นอย่างไร ก็ควรฝึกหัดตนให้ดีย่างนั้นเสียก่อน แล้ว
จึงฝึกหัดผู้อื่นต่อภายหลัง จึงจะมิได้รับความติเตียนจากผู้อื่น เหมือนกับ
พระปธานิกตีสสเถรเจ้า ได้รับความติเตียนจากภิกษุเหล่านั้นว่า อาจารย์ของ
เราได้แต่ร้องเปล่าเท่านั้น ดังนี้ สันเนื้อความในเทศนาภคินั้นเพียงเท่านั้น.

เอว ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๑๔๙

คัมภีร์ขุททกนิกาย พระธรรมบท

ว่าด้วยพระกุมารกัสสป

อตุตา หิ อตุตโน นาโถติ อิมํ ธมฺมทฺสํ สตุตา เขตฺวเน
วหรนฺโต กุมารกสฺสปคฺคเรสฺส มาตฺรํ อารพฺภ กเถสิ.

สา กิร ราชคฺคหนฺนเร เสฏฺฐิธิตา วิญญูตํ ปตฺตกาเลตฺต.

ณ บัณฑิต อาตมภาพจักได้แสดงเรื่องพระกุมารกัสสปเถระเจ้า ตาม
คัมภีร์พระธรรมบท สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา
และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตามสมควรแก่เวลา

เรื่องพระกุมารกัสสป

คำเนินความตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดา
ประทับอยู่ที่พระเชตวันาราม ทรงปรารภมารดาของพระกุมารกัสสปเถระเจ้า
ให้เป็นต้นเหตุ จึงตรัสพระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า อตุตา หิ อตุตโน นาโถ
คังน

คงได้สืบมาว่า มารดาพระกุมารกัสสปเถระเจ้านั้น เป็นธิดาเศรษฐี
ในกรุงราชคฤห์ ได้อ่อนนวยนขอบรรพชาตั้งแต่เวลาจักเคียงสา ถึงจะ
อ่อนนวยนอยู่แล้ว ๆ เล่า ๆ ก็ไม่ได้การให้บรรพชาจากสำนักมารดาบิดา เวลา
เคียงโคแล้ว ก็ได้ไปสู่ตระกูลสามี นับถือสามีเป็นเทวดา แล้วก็อยู่ครอง
เรือนไป ๆ ครั้นต่อมาไม่ช้าก็ตั้งครรภ์ ๆ แต่นางนั้นไม่รู้ตัวตั้งครรภ์
จึงขออนุญาตต่อสามีเพื่อบรรพชา ๆ ครั้นนั้น สามีก็นำนางไปสู่สำนัก
ภิกษุณีด้วยสักการะใหญ่ โดยไม่รู้ตัวกรรหามีครรภ์ แล้วก็ให้บรรพชา
อยู่ในสำนักของพวกภิกษุ ซึ่ง^๕เป็นฝ่ายพระเทวทัต ๆ ต่อมาภายหลัง
ภิกษุณีเหล่านั้นจึงรู้ว่า ภิกษุณีองค์นั้นมีครรภ์ แล้วถามว่า น้อย่างไรกัน

ภิกษุองค์นั้นก็ตอบว่า ไม่ทราบ นี่เป็นอย่างไร ด้วยว่าศีลของข้าพเจ้ายังเป็นปกติอยู่ ฯ หมู่ภิกษุจึงนำภิกษุองค์นั้นไปหาพระเทวทัต แล้วถามว่า ภิกษุองค์นั้นบวชด้วยศรัทธา พวกข้าพเจ้าไม่รู้จักเวลาตั้งกรรมของภิกษุองค์นั้น บัดนี้ พวกข้าพเจ้าจะทำอย่างไร ฯ พระเทวทัตจึงคิดว่า อย่าให้ความเสื่อมเสียเกิดแก่ภิกษุนี้ ซึ่งกระทำตามโอวาทของเรา คิดเท่านั้นแล้ว จึงสั่งว่า ท่านทั้งหลายจงให้เขาสึกเสีย ฯ ภิกษุสาวนั้นได้ฟังแล้วก็ตอบว่า ข้าแต่พระแม่เจ้า ขอพระแม่เจ้าทั้งหลายอย่าให้ข้าพเจ้านิพทายเสียเลย ข้าพเจ้าไม่ได้บวชด้วยตั้งใจเฉพาะต่อพระเทวทัต ท่านทั้งหลายจงนำข้าพเจ้า ไปสู่พระเชตวันอันเป็นสำนักขององค์พระศาสดา ฯ ภิกษุเหล่านั้นก็นำภิกษุองค์นั้น ไปสู่พระเชตวัน กราบทูลต่อองค์พระศาสดา ฯ องค์พระศาสดาถึงทรงทราบอยู่ว่า นางภิกษุองค์นั้น ตั้งกรรมแต่ในเวลาเป็นคฤหัสถ์ก็ตาม แต่เพื่อจะทรงปลดปล่อยถ้อยคำของผู้อื่น จึงตรัสสั่งให้หาพระเจ้าปเสนทิโกศล และมหาอนาถบิณฑิกเศรษฐี จุลอนาถบิณฑิกเศรษฐี วิสาขาอุบาสกา กับตระกูลใหญ่อื่น ๆ มาแล้ว ตรัสสั่งพระอุบาลีเถระเจ้าว่า เธอจงไปชำระเรื่องภิกษุสาวองค์นี้ ในท่ามกลางบริษัท ฯ พระเถระเจ้า ก็ให้พานางวิสาขาไปแล้ว ให้รับพิจารณาอักษรนั้น ต่อพระพักตร์พระราชา ฯ นางวิสขาก็ให้กินผ้ามาลงไปแล้วตรวจดูที่สุดแห่งมือ เท้า สะคือ ท้อง ของนางภิกษุองค์นั้น ในภายในม่านแล้วนับวันนับเดือน ก็รู้ว่าตั้งกรรมแต่ในเวลายังเป็นคฤหัสถ์ จึงแจ้งแก่พระเถระเจ้า ฯ ครั้งนั้น พระเถระเจ้าก็ให้ความบริสุทธิ์ของภิกษุองค์นั้นตกลงในท่ามกลางประชุมชน ฯ ต่อมาภายหลัง ภิกษุองค์นั้นก็ตลอดบุตรผู้มีอายุมาก ผู้ได้ถึงความปรารถนาไว้ ในที่ใกล้พระบาทของพระปฐมตตรศาสดา

อยู่มาวันหนึ่ง เมื่อพระราชาเสด็จผ่านไปใกล้ที่อยู่ของหมู่ภิกษุ ก็ได้ทรงสดับเสียงทารก จึงตรัสถามว่า อะไรงัน เมื่อมีผู้กราบทูลว่า ภิกษุองค์นั้นตลอดบุตรแล้ว นั่นเป็นเสียงของบุตรนางภิกษุองค์นั้น ก็ได้ทรงนำกุมารนั้น ไปที่พระราชมณเฑียร แล้วพระราชทานให้แก่พวกพี่เลี้ยง พอ

ถึงวันคังขอกก็ได้ทรงตั้งชื่อว่า กัสสป เวลาเติบโตขึ้นคนทั้งหลายก็เรียกว่า กุมารกัสสป เพราะเติบโตขึ้นด้วยกุมารบริหาร ฯ กุมารนั้นได้คิดพวก เด็ก ๆ ที่สนามกีฬา เมื่อพวกเด็ก ๆ บอกว่า พวกเราถูกเด็กที่ไม่มีมารดา บิดาคิดแล้ว จึงไปเฝ้าพระราชา กราบทูลว่า ข้าแต่เทพเจ้า พวกเด็ก ๆ ว่า ข้าพระองค์ไม่มีมารดาบิดา ขอพระองค์จงทรงบอกมารดาแก่ข้าพระองค์ เมื่อ พระราชาทรงชี้ให้พวกพี่เลี้ยง แล้วตรัสบอกว่า พวกนี้เป็นมารดาของเจ้า ก็กราบทูลว่า หลิงมากมายถึงเพียงนี้ ไม่ใช่มารดาของหม่อมฉัน หลิง คนเดียวคือเป็นมารดาของหม่อมฉัน ขอพระองค์จงทรงบอกมารดาแก่ หม่อมฉัน ฯ พระราชาจึงทรงดำริว่า เราไม่อาจลงเฝ้านี้ได้ จึงตรัส บอกว่า ลูกเอ๋ย มารดาของเจ้าเป็นภิกษุณี เรานำเจ้ามาจากที่อยู่ของ ภิกษุณี ฯ กุมารนั้นก็เกิดความสลดใจด้วยถ้อยคำเพียงเท่านั้น จึงกราบ ทูลว่า ข้าแต่พระบิดา ขอได้โปรดให้หม่อมฉันบรรพชาเถิด ฯ พระราชา ตรัสว่า ดีละลูกเอ๋ย จึงให้กุมารนั้นบรรพชา ในสำนักองค์พระศาสดา ด้วย สักการะใหญ่

กุมารนั้นได้อุปสมบทแล้ว ปรากฏชื่อว่าพระกุมารกัสสปเถระเจ้า ฯ พระกุมารกัสสปเถระเจ้านั้น เรียบนกรรมฐานในสำนักองค์พระศาสดาจารย์ แล้วก็เข้าไปสู่ป่า แต่ไม่อาจพยายามทำให้เกิดคุณวิเศษได้ จึงคิดว่า เราจัก เรียบนกรรมฐานให้ดียิ่งขึ้นอีก แล้วก็กลับมาสู่สำนักองค์พระศาสดา พักอยู่ ที่ป่าอันธวัน ฯ ครั้งนั้น ภิกษุผู้กระทำสมณธรรมด้วยกันในครั้งพระกัสสป พุทธเจ้า ได้สำเร็จอนาคามิผลแล้ว ขึ้นไปเกิดในพรหมโลก ก็ลงมาจาก พรหมโลก ถาปนปัญหา ๑๕ ข้อ แล้วบอกว่า ขกองค์พระศาสดาเสียแล้ว ผู้นั้นไม่สามารถแก้ปัญหาล่าช้าได้ไม่มี ท่านจงไปเรียนความหมายแห่ง ปัญหาล่าช้า ในสำนักองค์พระชินศรีศาสดา ว่าแล้วก็ส่งไป ฯ พระ กุมารกัสสปกระทำอย่างนั้น ก็ได้สำเร็จพระอรหัต ในเวลาจบการ แก้ปัญหา

ก็จำเดิมแต่วันที่พระกุมารกัสสปนั้นจากไปแล้ว น้ำตาก็ได้ไหลออก จากตาของนางภิกษุณี ผู้เป็นมารดาตลอด ๑๒ ปี ฯ นางภิกษุณีนั่นก็เป็น

ทุกขด้วยการพรากจากบุตร เมื่อเห็นวบิณฑบาต ด้วยหน้าอันชุ่มด้วยน้ำตา
พอบพบพระเถรเจ้าในระหว่างถนน ก็ร้องว่า ลูก ๆ แล้วก็วิ่งไปด้วยจะอุ้ม
แต่ได้พลาดล้มลง ฯ นางภิกษุณีนั้น ก็ลุกขึ้นมีจวรชุ่มด้วยน้ำนมอันไหล
ออกจากถัน แล้วก็ไปจับพระเถรเจ้า ฯ พระเถรเจ้าคิดว่า ถ้าภิกษุณีนี
จักได้ฟังคำเพราะ ๆ จากเรา ก็จักเสียใจไป เราจักพูดกับภิกษุณีนีให้กระต้าง ฯ
ก็คิดดังนี้แล้วจึงว่า เธอเที่ยวทำอะไรอยู่ เพียงความรักเธอก็ไม่อาจตัดได้ ฯ
ภิกษุณีนีก็คิดว่า โอ ! ถ้อยคำของพระเถรเจ้ากล้าแข็ง จึงว่า ว่าอะไร
ลูกเอ๋ย เวลาพระเถรเจ้าว่าอย่างนั้นอีก ก็คิดว่า เราไม่อาจห้ามน้ำตาไว้
ได้กระทั้ง ๑๒ ปี เพราะพระเถรเจ้าองค์นี้ แต่พระเถรเจ้าองค์นี้ มีใจแข็ง
กระต้างต่อเรา เราจะต้องการอะไรกับพระเถรเจ้าองค์นี้ ก็คิดดังนี้แล้วก็ตัด
ความรักบุตรได้ขาด แล้วได้สำเร็จพระอรหัตในวันนั้น

ต่อมาภายหลัง ภิกษุทั้งหลายจึงสนทนากันในธรรมสภาว่า คุณก่อน
ท่านทั้งหลาย พระเทวทัตได้ทำพระกุมารกัสสปและพระเถรี ผู้สมบรูณ์
ด้วยอุปนิสัยอย่างนี้ให้เสียใจ แต่องค์พระจอมไตรสาสดา ได้เป็นที่พึง
ของคนทั้ง ๒ นี้ โอ ! ธรรมดาพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ย่อมเป็นผู้อนุเคราะห์
โลก ฯ องค์พระสาสดาจึงเสด็จมาตรัสถามว่า ภิกษุทั้งหลาย เวลา
พวกเธอประชุมกันด้วยเรื่องอะไร เมื่อภิกษุทั้งหลายกราบทูลให้ทรงทราบ
จึงตรัสว่า ไม่ใช่แต่เพียงเท่านั้น ที่เราได้เป็นที่พึงที่อาศัย ของบุคคล
ทั้ง ๒ นี้ ก็เมื่อก่อนเราก็ได้เป็นที่พึงของเขาเหมือนกัน แล้วจึงทรงแสดง
นิโครธชาดกนี้ให้พิสดารว่า ควรคบแต่เนื้อนิโครธ ไม่ควรคบเนื้อสาขะ
ความตายในสำนักเนื้อนิโครธดีกว่า ความเป็นอยู่ในสำนักเนื้อสาขะจะคืออะไร
แล้วทรงประชุมชาดกว่า เนื้อสาขะในคราวนั้น ได้มาเป็นพระเทวทัต ส่วน
บริษัทของเนื้อสาขะนั้น ก็ได้มาเป็นบริษัทของพระเทวทัต เนื้อหมีกรรม
ซึ่งถึงวาระก็ได้มาเป็นพระเถรี บุตรได้มาเป็นพระกุมารกัสสป เนื้อนิโครธ
ที่ได้สละชีวิตเพื่อแม่เนื้อหมีกรรมนั้น ได้มาเป็นเราเอง ดังนี้แล้ว เมื่อจะ
ทรงประกาศความที่แห่งพระเถรี ตัดความรักบุตร แล้วทำที่พึ่งแก่ตนด้วย
ตนเอง จึงตรัสว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ใคร ๆ ไม่อาจเป็นผู้มีสววรรค

หรือมรรคเป็นที่ไปในเบื้องหน้าได้ ด้วยความดี ที่ตั้งอยู่ในตนของผู้อื่น เพราะฉะนั้น คนนั้นแหละจึงเป็นที่พึ่งของคน ผู้อื่นจักทำอะไรได้ ครั้นนี้แล้ว จึงตรัสพระภาษานี้ว่า

อคฺคา หิ อคฺคโน นาโถ โถ หิ นาโถ ปโร สียา

อคฺคนา หิ สฺสทนฺเตน นาคํ ลภติ ทูลลภี

ซึ่งมีคำแปลว่า คนแต่เป็นที่พึ่งของคน ผู้อื่นใครเล่าจะเป็นที่พึ่ง เพราะผู้ที่มีคนอื่นฝากหัดแล้ว ย่อมได้ที่พึ่งอันได้ด้วยยาก ดังนี้

ในคำเหล่านั้น คำว่า ที่พึ่ง คือที่ตั้ง ฯ อธิบายว่า บุคคลผู้ตั้งอยู่ในตนแล้ว คือ ผู้มีคุณสมบัติแล้ว กระทำกุศลแล้ว อาจถึงสวรรค์ อาจทำมรรคให้เกิด อาจทำให้แจ้งซึ่งผลได้ เพราะฉะนั้น จึงว่าคนนั้นแหละเป็นที่พึ่งของคน ฯ ผู้อื่นใครจะเป็นที่พึ่งของคนได้ เพราะผู้ที่มีคนอื่นฝากหัดแล้ว คือ หมดพยศแล้ว ย่อมได้ที่พึ่งอันได้ด้วยยาก ซึ่งได้แก่พระอรหันต์ ฯ ก็คำที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า ย่อมได้ที่พึ่งอันได้ด้วยยาก ดังนี้ ทรงหมายความว่าความเป็นพระอรหันต์

ในเวลาจบเทศนาลง บุคคลเป็นอันมาก ก็ได้บรรลุโสดาปัตติผล เป็นต้น ดังนี้แล ฯ จบเรื่องมารดาของพระกุมารกัสสปเถระเจ้าเพียงเท่านั้น

ก็แต่คำว่า คนแต่เป็นที่พึ่งของคน ผู้อื่นใครจะเป็นที่พึ่งได้นั้น ย่อมทำให้เกิดปัญหาแก่ผู้สงสัย คำว่า นับถือพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นที่พึ่ง เพราะว่า ถ้าถือว่าคนนั้นแหละเป็นที่พึ่งของคน ผู้อื่นใครเล่าจะเป็นที่พึ่งของคนได้ ก็ไม่ควรจะนับถือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นที่พึ่ง ไม่ควรนับถือผู้อื่นเป็นที่พึ่ง พระพุทธเจ้าหรือใคร ๆ ก็ไม่เป็นที่พึ่งของใคร แต่เหตุไรจึงว่า พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นที่พึ่งของโลก มารดาบิดาเป็นที่พึ่งของบุตรธิดา ครูบาอาจารย์ เป็นที่พึ่งของศิษยานุศิษย์ ถึงในเรื่องนี้คงจะสงสัยอยู่แล้วว่า พระพุทธเจ้าเป็นที่พึ่งของคนทั้ง ๒ ดังนี้ เพราะฉะนั้น จึงมีปัญหาว่า คำที่ว่า คนแต่เป็นที่พึ่งของคน ผู้อื่นใครเลยจักเป็นที่พึ่งของคนได้ ดังนี้ หมายความว่าอย่างไร ? คำแก้ปัญหานั้น เมื่อท่านผู้ฟังทั้งหลาย ได้พิจารณาตามถ้อยคำของพระพุทธเจ้าที่ตรัสไว้ก่อนพระภาษานี้ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลไม่อาจมีสวรรค์

เป็นที่ไปในเบื้องหน้า หรือมีมรรคเป็นที่ไปในเบื้องหน้าด้วยความดี ที่ตั้ง
 อยู่ในตนของผู้อื่น ดังนี้แล้ว ก็จักสันตสงสัย จักเห็นได้ว่า ทุกคนไม่อาจ
 ได้มีความสุขด้วยความดีของผู้อื่น อาจได้มีความสุขด้วยความดีของตนเท่านั้น ฯ
 คำที่ว่า พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นที่พึ่งของโลก ก็เพราะโลก
 นับถือ ถ้าโลกไม่นับถือ ก็ไม่เป็นที่พึ่งได้ ถึงมารดาบิดา ครูบาอาจารย์
 ก็เหมือนกัน คือ ถ้าบุตรธิดาไม่เชื่อถือมารดาบิดา ไม่กระทำตามคำสั่งสอน
 ของมารดาบิดา มารดาบิดาก็เป็นที่พึ่งไม่ได้ ศิษยานุศิษย์ไม่เชื่อถือครู
 บาอาจารย์ ก็ ไม่กระทำตามคำสั่งสอนครูบาอาจารย์ ครูบาอาจารย์ก็เป็น
 ที่พึ่งไม่ได้ จึงได้ใจความว่า การนับถือพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์
 และมารดาบิดา ครูบาอาจารย์นั้นแหละเป็นความดีของตน ความดีของ
 ตนนั้นแหละเป็นที่พึ่งของตน ฯ คำในอรรถกถาว่า บุคคลผู้ตั้งอยู่ในตน
 คือ ผู้มีตนสมบูรณ์ กระทำกุศลแล้วอาจถึงสวรรค์ อาจทำมรรคให้เกิด
 อาจทำให้แจ้งซึ่งผล เพราะฉะนั้นแหละ จึงว่าตนนั้นแหละเป็นที่พึ่งของ
 ตน ผู้อื่นใครจะเป็นที่พึ่งของใครนั้น ก็ได้ใจความอย่างเดียวกันกับที่ว่า
 มาน คือ ได้ความว่า ผู้ตั้งอยู่ในตน ผู้สมบูรณ์ด้วยตนนั้น ได้แก่ ผู้ทำตน
 ให้ดี แล้วทำกุศลไว้ คือ ได้แก่ ผู้มีอิตถสัมมาปณิธิ คือ การตั้งตนไว้ชอบ
 ผู้ตั้งตนไว้ชอบอาจสำเร็จสวรรค์ นิพพาน ดังนี้ หากจะมีปัญหาว่าด้วย คำว่า
 ตน กับ คำว่า ไม่ใช่ตัวตนนั้น จะมีเกี่ยงกันหรือ เพราะพระพุทธเจ้าตรัสว่า
 สพุเพ ธมฺมา อนตฺตา ธมฺมทังปวงไม่ใช่ตัวตน แต่เหตุไรในที่นี้จึงว่าตน
 เป็นที่พึ่งของตน มีคำแก้ความอรรถกถาแห่งชั้นชวาวรรคว่า คำว่า ตนนั้น
 ได้แก่ ธรรมอันเป็นโลกีย์และโลกุตตระ เพราะท่านกล่าวไว้ว่า โก ปเนตฺถ
 อตฺตา นาม โลกียโลกุตฺตรธมฺโม เต เนวาท ธมฺมทปฺปา ธมฺมสรวฺวา
 อนนฺตสรวฺวา ซึ่งแปลว่า อะไรชื่อว่าตนในข้อนี้ แก้วว่า ธรรมอันเป็นโลกีย์
 โลกุตตระชื่อว่า ตน เพราะฉะนั้น องค์พระทศพลจึงตรัสไว้ว่า ท่านทั้งหลาย
 จะมีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นเป็นที่พึ่ง อย่ามสยอันเป็นที่พึ่ง ดังนี้ สันเนอ
 ความในเทศนาภิกขุทั้งหลายเพียงเท่านั้น. เอวํ กิเมว ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๑๕๐

คัมภีร์ขุททกนิกาย พระธรรมบท ว่าด้วยเรื่องมหากาลอุบาสกและเรื่องพระเทวทัต

อตุตทา หิ กตํ ปาปุนฺติ อิมํ ชมฺมเทสนํ สุตฺตา เขตฺวเน
วิหรนฺโค เอกํ มหากาลํ นาม โสตาปนฺนํ อุปาสกํ อารพฺก กณฺเฐติ.

ณ บัณฑิตน์ อาตมภาพจักได้แสดงเรื่องมหากาลอุบาสก ตามคัมภีร์
พระธรรมบท สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และ
พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตามสมควรแก่เวลา

เรื่องมหากาลอุบาสก

คำเป็นความตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศรีสุคต-
ศาสดา ประทับอยู่ที่พระเชตวันาราม ทรงปรารภอุบาสกผู้เป็นโสดาบัน
ผู้หนึ่ง ซึ่งมีชื่อว่า มหากาล ให้เป็นต้นเหตุ จึงตรัสพระธรรมเทศนา
อันนี้ไว้ว่า อตุตทา หิ กตํ ปาปํ ดังนี้

ดังได้สดับมาว่า มหากาลอุบาสกนั้นได้รักษาอุโบสถทุกวัน ๘ คำ ได้
ฟังธรรมกถาอยู่ตลอดราตรีในวิหาร ฯ ครั้นอยู่มาคืนวันหนึ่ง พวกโจรได้
ขึ้นตัดช่องย่องเบาที่เรือนหลังหนึ่งแล้วเก็บเอาสิ่งของ เวลาพวกเจ้าของ
ตื่นขึ้นด้วยเสียงภาชนะโลหะแล้วไล่ติดตาม ก็ทั้งสิ่งของที่ตนถือเอาไป
แล้วก็หนีไป ฯ ฝ่ายพวกเจ้าของก็ติดตามโจรเหล่านั้นไป ฯ โจร
เหล่านั้นก็วิ่งไปคนละทาง ฯ ส่วนโจรคนหนึ่งก็วิ่งไปทางวิหาร ได้ทั้ง
ของลงข้างหน้ามหากาลผู้ฟังธรรมกถาอยู่ตลอดราตรี แล้วไปล้างหน้าที่
ริมสระโบกขรณีแต่เช้า แล้วโจรนั้นก็หนีไป ฯ พวกคนที่ติดตามพวกโจร
มา ได้เห็นของแล้วก็กล่าวว่า เจ้าตัดช่องย่องเบาในเรือนของเรา
แล้วถือเอาสิ่งของมาทำเป็นเหมือนฟังธรรม แล้วก็จับหุบกี้ให้ถึงเชิงความ

ตาย หวังไว้แล้วก็กลับไป ฯ เช้าขึ้นพวกภิกษุหนุ่ม และสามเณร ได้ถือหม้อน้ำไปแต่เช้าก็ได้พบศพมหากาล จึงไปกราบทูลองค์พระศาสดาจารย์ว่า อุบาสกผู้อยู่ฟังธรรมกถาในวิหารถึงซึ่งความตายอันไม่สมควร พระเจ้าข้า ฯ สมเด็จพระบรมศาสดาจึงตรัสว่า เออ ภิกษุทั้งหลาย มหากาลได้ความตายอันไม่สมควรในอัมภพนี้ แต่ว่าเขาได้ความตายที่สมควรแก่กรรมที่เขาทำไว้ในปางก่อน เวลาภิกษุเหล่านั้นทูลขอให้ทรงแสดงก็ได้ทรงแสดงบุพกรรมของมหากาลต่อไปว่า

ในอดีตกาลล่วงมาแล้ว มีพวกโจรอยู่ที่ปากตงแห่งบ้านพรมแดนตำบลหนึ่ง ในแคว้นแคว้นของพระเจ้าพาราณสี ฯ พระราชาได้ทรงตั้งข้าราชการผู้หนึ่งไว้ที่ปากตง ฯ ข้าราชการผู้นั้นก็เรียกค่าจ้างแล้วนำผู้คนจากปากตงส่งไปถึงปากโน้น นำพวกคนจากปากโน้นมาปากนี้ ฯ ครั้งนั้น มีบุรุษคนหนึ่ง ให้กรรยารูปสวของตนขึ้นยานน้อยมาถึงที่นั้น ฯ ข้าราชการนั้นได้เห็นหญิงนั้นแล้ว ก็เกิดความสันทะ ถึงแม้ว่าเมื่อบุรุษนั้นบอกว่า ข้าแต่ นาย ขอท่านจงช่วยส่งพวกข้าพเจ้าข้ามตงด้วยเถิด ก็บอกว่า เวลาเป็นเวลากาลเสียแล้ว พรุ่งนี้เช้าเราจึงจะส่งข้ามไป ฯ บุรุษนั้นคิดว่า ข้าแต่ นาย เวลายังเป็นกาลอยู่ ขอท่านจงนำข้าพเจ้าทั้งสองไปในบัดนี้ ข้าราชการนั้นจึงว่า จงกลับก่อนพ่อเอ๋ย ที่บ้านเรือนของเรามีอาหารและที่พัก ฯ บุรุษนั้นไม่อยากจะกลับเลย ฯ ข้าราชการนั้น จึงให้อาณัติสัญญาแก่พวกบุรุษที่เป็นบริวารของตน แล้วให้กลับยานน้อยไป ให้ที่พักที่ชุ่มประดู่แก่บุรุษผู้ไม่ต้องการนั้น แล้วให้อัดอาหารให้ ฯ ที่ที่เรือนของข้าราชการนั้นมีแก้วมณีอยู่ดวงหนึ่ง ฯ เขาจึงให้นำแก้วมณีนั้นไปซ่อนไว้ในระหว่างยานน้อยของบุรุษนั้น แล้วให้ทำเสียงเอะอะขึ้นว่า พวกโจรเข้าบ้านในเวลาจวนสว่าง ฯ พวกบุรุษของข้าราชการนั้นก็แจ้งแก่เขาว่า พวกโจรเอาแก้วมณีไปแล้ว ฯ เขาจึงวางการรักษาไว้ทุกประตู แล้วสั่งว่า ท่านทั้งหลายจงตรวจค้นผู้ที่ออกจากภายในบ้าน ฯ บุรุษคนนั้นก็เทียมยานน้อยแต่เช้าแล้วขับไป ฯ ครั้งนั้น เมื่อพวกคนไปตรวจยานน้อยของบุรุษนั้น ก็ได้เห็นแก้วมณีที่ซ่อนวางไว้ จึงรู้ว่า เจ้าขโมยแก้วมณี

มา แล้วก็นำไปแสดงแก่ข้าราชการผู้เป็นนายบ้านว่า ข้าแต่ นาย พวกข้าพเจ้าจับโจรได้แล้ว ฯ เขาจึงว่า เราได้ให้ที่พักข้าวปลาอาหารที่บ้านของเราแก่เขาแล้ว ฯ เขายังขโมยแก้วมณีของเราไป จงจับบุรุษชั่วช้านมาเสีย แล้วก็ให้โบยตีให้ถึงซึ่งความตายแล้วให้นำไปทิ้ง ฯ อันนี้เป็นบุพกรรมของมหากาลนั้น ฯ ข้าราชการนั้นตายจากชาตินั้นแล้ว ก็ไปเกิดในอเวจีนรก หมกหม้ออยู่ในอเวจีนรกนั้นอยู่ตลอดกาลนาน แล้วถูกทูลตีให้ถึงซึ่งความตายอย่างเดียวกัน ๑๐๐ ชาติ ด้วยอำนาจบาปกรรมที่ยังเหลืออยู่

ครั้นสมเด็จพระบรมครูสาธนา ทรงแสดงบุพกรรมของมหากาลอย่างนั้นแล้ว จึงตรัสว่า คุณอนัภิกษุทั้งหลาย บาปกรรมที่ตนทำไว้เองนั้น แผลบคชยัสสค์เหล่านั้นในอบายทั้ง ๔ อย่างนี้ แล้วจึงตรัสพระคาถานี้ว่า

อตุคณา หิ กตํ ปาปํ อตฺตํ อตุคสมุทํ

อภิมคฺคตํ ทุมฺเมธํ วชิรฺรวมุหํ มณํ

ซึ่งมีคำแปลว่า กรรมที่ตนกระทำเอง ที่เกิดในตน ที่มีตนเป็นแดนเกิด ย่อมชั่วยัสสค์ไม่มีปัญญา เหมือนกับเพชรที่ย้ายแก้วมณี อันสำเร็จด้วยศิลา ฉะนั้น ดังนี้

ในคำเหล่านั้น คำว่า เหมือนเพชรอันย้ายแก้วมณี ซึ่งสำเร็จด้วยศิลา คือ ธรรมดาเพชรย่อมสำเร็จด้วยศิลา เกิดจากศิลา แต่เพชรนั้นกัดกินแก้วมณีอันสำเร็จด้วยศิลา คือ แก้วมณีอันเป็นศิลา ซึ่งนับว่าเป็นที่เกิดของตน กระทำให้เป็นช่องน้อยช่องใหญ่ ให้เป็นชั้นน้อยชั้นใหญ่ ให้ใช้ไม่ได้ ฉะนั้น บาปที่ตนกระทำ ที่เกิดในตน ที่มีตนเป็นแดนเกิด ก็ชั่วยัสสค์ คือ ก่อกวนบุคคลผู้ไม่มีความคิด ผู้ไม่มีปัญญา ในอบาย ๔ ดังนี้

ในเวลาจบเทศนาลง พวกภิกษุที่ประชุมกันก็ได้บรรลุโศคาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล ฯ จบเรื่องมหากาลอบาสกเพียงเท่านี้

ก็แลในเรื่องมหากาลอบาสกนี้ เป็นเรื่องชี้ให้เห็นว่า การฆ่าสัตว์เขาเสียเอาเมียนั้นมานั้น เป็นบาปกรรมอันสาหัสคัดลอกความดีของผู้กระทำอย่างร้ายแรง ทำให้ผู้กระทำได้ทนทุกข์เวทนาในจตุราบาย มีนรกเป็นต้น

อยู่ตลอดกาลนาน เมื่อพ้นจากนรกมาแล้ว ยังมากถูกฆ่าถูกฟันให้ถึงซึ่งความตายอีกครั้ง ๑๐๐ ชาต หากมหากาลนั้นไม่ได้สำเร็จพระโศคาบันในชาตินั้น ก็จะถูกฆ่าไปอีกหลายร้อยชาติ เพราะฉะนั้น จึงไม่ควรที่บรรพชิตทั้งหลาย จะกระทำตามเยี่ยงอย่างของข้าราชการผู้เป็นอันชาติ ทั้งขอเตือนไว้ว่า ผู้ที่มีภรรยาสาวสวยเกินไปมักได้รับโทษทุกขภัยเพราะภรรยา ด้วยเหตุว่า มีเรื่องอยู่เป็นอันมาก ที่บรรพชิตได้รับโทษทุกขภัยเพราะภรรยาสาวสวยเกินไป เช่น บรรพชิตที่กล่าวไว้ในเรื่องนี้ และบรรพชิตที่กล่าวไว้ในเรื่องบรรพชิตคนหนึ่ง ซึ่งพระเจ้าปเสนทิโกศลทรงพยายามหาอบายฆ่าเขา เพราะทรงสเนหาคือภรรยาสาวสวยของเขาเป็นต้นเหตุ ดังที่แสดงมาแล้วในกัณฑ์ก่อน ๆ นั้น ฯ ข้างงาย่อมตายเพราะงานนั้น เพราะฉะนั้น ผู้ที่มีภรรยาสาวสวยเกินไปต้องระวังตัวให้จงดี อย่าให้มีภัยเกิดแก่ตัวได้ การระวังตัวนั้น จะต้องทำอย่างไร เมื่อตัวเห็นว่าจะมีภัยเพราะภรรยา อย่างใดต้องระวังอย่างนั้น เมื่อว่าโดยเฉพาะ ก็คือ ต้องระวังไม่ให้ภรรยาสาวสวยเที่ยวเตร่มาก ไม่ให้ภรรยาสาวสวยแต่งตัวให้หรูหรา ให้หางานทำประจำบ้านให้ อย่าให้ออกจากบ้านบ่อย ๆ ดังนี้ จึงจะเป็นการดี ทั้งอย่าคบเพื่อนฝูงให้เข้าบ้าน ส่วนนอกนั้นก็ต้องแล้วแต่เหตุการณ์ ส่วนคนอื่น ๆ ก็ต้องจำไว้ว่า บาปกรรมที่ตัวกระทำไว้ ย่อมให้โทษแก่ตัวเอง เหมือนเพชรอันให้โทษแก่แก้วมณี ซึ่งเป็นที่เกิดของตัว ฉะนั้น ดังนี้

เรื่องพระเทวทัต

ต่อไปนี้ เป็นเรื่องของพระเทวทัตว่า เมื่อสมเด็จพระทศพลศาสดาประทับอยู่ที่พระเวฬุวนาราม พระองค์ทรงปรารภพระเทวทัตให้เป็นต้นเหตุ จึงตรัสพระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า ยสฺส อจฺจนฺตทุสฺสํ สลฺภํ ดังนี้

มีเรื่องมาว่า วันหนึ่ง พระภิกษุทั้งหลายสนทนากันในธรรมสภาว่า คุณก่อนท่านทั้งหลาย พระเทวทัตเป็นผู้ทุศีล เป็นผู้มัวหมองอันลามกได้ประจบประแจงพระเจ้าอชาตศัตรู ด้วยตนหาที่เจริญขึ้น เพราะเหตุแห่งความเป็นผู้ทุศีลนั่นเอง ครั้นทำลาภสักการะใหญ่ให้เกิดขึ้นแล้ว ก็ชักนำอชาตศัตรู

ให้ปลงพระชนม์พระราชบิดา แล้วร่วมคิดกันกับอชาตศัตรู พยายามฆ่า
พระบรมครูด้วยประการต่าง ๆ ๑ สมเด็จพระบรมศาสดา จึงเสด็จมา
ตรัสถามว่า ภิกษุทั้งหลาย เวลานี้พวกเธอประชุมกันด้วยเรื่องอะไร เมื่อ
ภิกษุทั้งหลายกราบทูลให้ทรงทราบแล้ว จึงตรัสว่า ไม่ใช่แต่เดี๋ยวนี้เท่านั้น
ถึงเมื่อก่อนพระเวทิตก็ได้พยายามฆ่าเราด้วยประการต่าง ๆ เหมือนกัน
แล้วทรงแสดงชาดกทั้งหลาย มีกรุงกษัตติกเป็นต้น แล้วตรัสว่า คุณก่อน
ภิกษุทั้งหลาย ตัณหาอันเกิดขึ้นเพราะเหตุแห่งความทุกข์ ข้อมทั้งสัตว์
ทั้งหลายไปในนรก เป็นต้น เหมือนกับเถาย่านไทร ซึ่งรักรังคั้นรังให้
หักลงฉะนั้น แล้วตรัสพระคาถานี้ว่า

ขสส อจฺจนฺตหุสฺสึลฺลํ มาตุวา สาลมิโวคฺตํ

กโรติ โส สดฺตฺตานํ ขถา นํ อจฺจนฺตํ หิโส

ซึ่งมีคำแปลว่า ความทุกข์เกินไปของผู้ใดมีอยู่ เหมือนกับคันธที่ถูกละ
ย่นไทรปกคลุม โจรต้องการผู้นั้นอย่างใด ผู้นั้นก็ทำตนอย่างนั้น ดังนี้

ในคำเหล่านั้น คำว่า ความทุกข์เกินไป คือ ความเป็นผู้ไม่มศีล
ฝ่ายเดียว อธิบายว่า ฤๅษีผู้กระทำความกุศลกรรมบถตั้งแต่เกิดไป หรือ
บรรพชิตผู้ต้องอาบัติหนัก เริ่มแต่วันอุปสมบทไป ชื่อว่า ผู้ทุกข์เกินไป ๑
แต่ในคาถานี้ผู้ใดเป็นผู้ทุกข์ในอรรถภาพ ๒ หรือ ๓ พระพุทธองค์ตรัส
คำนี้ ทรงหมายเอาความทุกข์ซึ่งมีมาด้วยคติของผู้นั้น ๑ ก็ใน คำว่า
ความทุกข์นั้น ควรทราบว่า ได้แก่ ตัณหาซึ่งเกิดเพราะอาศัยทวาร ๖ คำว่า
เหมือนคันธที่เถาย่านไทรปกคลุม คือ ความทุกข์ อันได้แก่ ตัณหาของ
บุคคลผู้ใด ความทุกข์นั้นของบุคคลผู้นั้นก็ครอบงำ คือ รักรังอรรถภาพ
เหมือนกับคันธที่เถาย่านไทรปกคลุม ในเมื่อฝนตกลงมา เถาย่านไทรก็
รับน้ำไว้ด้วยใบ แล้วปกคลุมตลอดที่ทั้งปวง ทำให้คันธหักโค่นลงไป
ฉะนั้น ๑ ผู้นั้นก็ถูกตัณหา อันได้แก่ ความทุกข์นั้นหักรานให้ตกลงไป
ในอบาย เหมือนกับคันธที่เถาย่านไทรปกคลุมทำให้หักโค่นลงไปที่ดิน
ฉะนั้น โจรผู้ต้องการความพินาศ ต้องการผู้นั้น ฉะนั้น ผู้นั้นก็ชื่อว่า
กระทำตัวของเขา ฉะนั้น ดังนี้

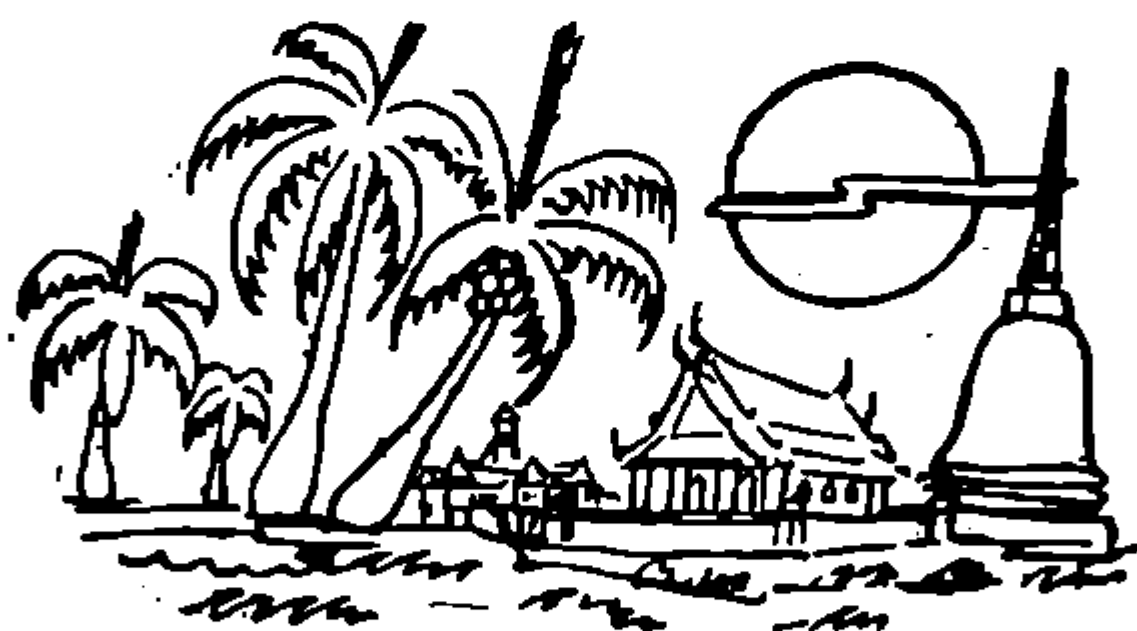
ในเวลาจบเทศนาลง บุคคลเป็นอันมากก็ได้บรรลุโสดาปัตติผล
เป็นคณัน คณันแด ๑ จบเรื่องพระเทวทัตเพียงเท่านั้น

ในเรื่องพระเทวทัตนี้ เป็นเรื่องชี้ให้เห็นว่า คณหาซึ่งเกิดขึ้นเพราะ
ความทุกข์เป็นคณเหตุ ย่อมนำบุคคลผู้ทุกข์ไปจมลงในอบายภูมิทั้ง ๔
เหมือนกับเกยยานไทรที่ปกคลุมคันธ ทำให้คันธหักโค่นลงไป ฉะนั้น
เพราะฉะนั้น จึงควรที่คนทั้งหลายจะระวังตัวไม่ให้เป็นผู้ทุกข์เกินไป คือ
ถ้าเป็นคฤหัสถ์ก็ไม่กระทำอกุศลกรรมมถ ๑๐ เริ่มแต่เกิดไป ถ้าเป็นบรรพชิต
ก็ไม่ให้ต้องอาบัติหนัก เริ่มแต่วินยาศบถไป เพราะว่า ถ้าเป็นผู้
ทุกข์เกินไป คณหาที่จะกำเริบยิ่งขึ้น จะทำให้คนทำบาปกรรมหนัก ๆ
ได้ ดังพระเทวทัตเป็นอุทาหรณ์ ส่วนความเป็นผู้ทุกข์ตามธรรมดาของ
ปุถุชนนั้นย่อมมีอยู่ด้วยกันโดยมาก เพราะว่า ปุถุชนนั้น ๆ ย่อมเป็นผู้
ขาดศีลข้อนั้นบ้างข้อนี้บ้าง แต่ไม่ขาดทุกข้อเป็นนิจไป ส่วนบรรพชิต
ก็ต้องอาบัติข้อโน้นบ้างข้อนี้บ้าง แต่ไม่ใช่ต้องอาบัติหนักเริ่มแต่อุปสมบท
ไป ๑ การทุกข์ คือ ไม่มีศีลบางข้อบางเวลานั้น ไม่เรียกว่า ความทุกข์
เกินไป ไม่เป็นเหตุให้คณหาครอบงำใหญ่ จนถึงกับทำบาปกรรมใหญ่
คือ อนันตริยกรรมได้ ดังพระเทวทัตที่ว่ามาแล้วนั้น แต่ถ้าจะให้ดีที่สุด
แล้ว ก็คืออย่าให้ทุกข์เสียเลย ถ้าเป็นคฤหัสถ์ก็อย่าทำอกุศลกรรมมถ ๑๐
เสียเลย ถ้าเป็นบรรพชิตก็อย่าให้ต้องอาบัติเสียเลย เพราะเมื่อทำได้
อย่างนี้ จิตจะเป็นการดีแท้ เป็นเครื่องรับรองได้แน่ว่า คติภายในจะดี
แท้ คือ จะทำอกุศลกรรมมถ ๑๐ ก็ทำเพียงเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น ปาณาติบาต
การฆ่าสัตว์อื่น ก็ฆ่าเฉพาะสัตว์ที่เป็นอาหารเล็ก ๆ น้อย ๆ จะพูดเท็จ
ก็พูดเฉพาะที่ไม่ให้เสียประโยชน์ผู้อื่น จะดื่มสุราเมรัย ก็ดื่มพอเป็นยา
จะกล่าววาจาหยาบคายก็เพียงแต่คำว่าบุตรหลานให้กระทำดี เพียงแต่คำ
ว่าศิษยานุศิษย์ให้ประพฤติชอบ จะประกอบคำส่อเสียด ก็เพียงแต่เล็ก ๆ
น้อย ๆ อย่าให้ถึงกับให้แตกกัน จะพูดคำเหลวไหลก็เพียงแต่พูดเล่น ๆ
พอรุนกลเล็กน้อย จะเพ่งเล็งอยากได้ของผู้อื่น ก็ให้เพียงแต่นึกอยากได้
เท่านั้น อย่าให้ถึงกับนึกว่า ขอจงให้ของนี้เป็นของเรา จะคิดร้ายต่อผู้อื่นก็
เพียงแต่ให้ลึกร้ายเท่านั้น อย่าให้ถึงกับลึกร้าย ขอให้เขานิพพานโดยโง่

๑๑๒ พระสุตตันตปิฎก คัมภีร์ที่ ๕ ขุททกนิกาย พระธรรมบท เล่ม ๑
จะเห็นผิดก็เพียงแต่ให้มีสักกายทิฐิ คือ ความเห็นว่า ร่างกายเป็นตัวตน
คนสัตว์เท่านั้น ก็จะเป็นการดี สันเนือความในเทศนาภังค์นี้เพียงเท่านั้น.

เอวัง ก็มี ท้ายประการฉะนี้ ฯ

คัมภีร์พระธรรมบท จบเล่ม ๓ มีต่อเล่ม ๔

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ ลูก ส. ธรรมภักดี ถนนข้าวสาร พระนคร
นายบุญช่วย หิรัญวัฒน์ ผู้พิมพ์โฆษณา ๒๕๓๐